ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

GRAMATICA LIMBII ROMÎNE

VOL. I

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

GRAMATICA LIMBII ROMÎNE

VOL. I

VOCABULARUL, FONETICA ŞI MORFOLOGIA

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
1954

Scanned with OKEN Scanner

PROF. DIMITRIE MACREA
REDACTOR RESPONSABIL

PREZENTUL VOLUM A FOST ÎNTOCMIT DE SECȚIA DE GRAMATICĂ
A INSTITUTULUI DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI
AL ACADEMIEI R.P.R.

Scanned with OKEN Scanner

CUVÎNT ÎNAINTE

Prin apariţia clasicei lucrări a lui I. V. Stalin «Marxismul şi problemele lingvisticii», ştiinţa limbii a pornit pe un drum nou, caracterizat printr-un mare avînt creator. «Se ştie, scrie I. V. Stalin, că teoria, dacă este cu adevărat teorie, dă practicienilor forţa orientării, limpezimea perspectivei, siguranţa în muncă, credinţă în izbînda cauzei noastre» [1].

În lupta aprigă care se dă în toate domeniile ştiinţei între concepţiile idealiste şi cosmopolite pe de o parte şi materialismul dialectic pe de alta, lingviştii din R.P.R. care şi-au însuşit învăţătura marxistă despre limbă se găsesc astăzi deplin angrenaţi în munca pentru construirea socialismului şi a culturii socialiste. În această acţiune, ei se bucură de întreg sprijinul ideologic şi material al Partidului Muncitoresc Romîn, iniţiatorul şi conducătorul revoluţiei culturale care se desfăşoară astăzi în ţara noastră.

«În ştiinţă, a spus tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej la Congresul Învăţătorilor din R.P.R. din aprilie 1952, se desfăşoară o luptă ascuţită între materialism şi idealism, lupta împotriva concepţiilor idealiste, pentru triumful materialismului. Aceasta este însăşi lupta pentru progresul ştiinţei» [2].

Pentru triumful concepţiei materialiste în lingvistică nu există o armă mai puternică decît însuşirea şi aplicarea învăţăturii marxiste despre limbă.

De aceea, înainte de a arăta felul cum a fost întocmită gramatica de faţă, vom înfăţişa trăsăturile de bază ale concepţiei marxiste despre limbă şi gramatică, adică principiile care ne-au călăuzit în alcătuirea acestei lucrări.

În clasica sa lucrare «Marxismul şi problemele lingvisticii», I. V. Stalin arată că: «Limba este un mijloc, un instrument cu ajutorul căruia oamenii comunică între ei, fac schimb de idei şi se înţeleg reciproc. Fiind nemijlocit

---

[1] I. Stalin, *Opere*. Ed. P.M.R., vol. 12, 1951, p. 153.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi Cuvîntări*. Ed. pentru literatură politică, ed. a III-a, 1952, p. 620.

Scanned with OKEN Scanner

legată de gîndire, limba înregistrează şi fixează în cuvinte şi în combinaţii de cuvinte, în propoziţii, rezultatele activităţii gîndirii, succesele omului în munca lui de cunoaştere şi face posibil, în acest fel, schimbul de idei în societatea omenească»[1]. Funcţiunea de bază a limbii ca instrument de comunicare dă oamenilor posibilitatea «să organizeze munca comună în toate sferele activităţii omeneşti, atît în domeniul producţiei cît şi în domeniul relaţiilor economice, atît în domeniul politicii cît şi în domeniul culturii, atît în viaţa socială cît şi în viaţa de toate zilele»[2].

Limba nu face parte din suprastructură. Spre deosebire de suprastructură, «limba nu este generată de cutare sau cutare bază veche sau nouă în sînul unei societăţi date, ci de întreg mersul societăţii şi al istoriei bazelor de-a lungul veacurilor»[3]. Mai mult chiar, suprastructura, fiind generată de bază, nu este indiferentă faţă de soarta bazei sale, faţă de caracterul orînduirii sociale, pe cînd limba, ca mijloc de comunicare, serveşte toate clasele societăţii şi este indiferentă faţă de clase. De aceea, limba trăieşte mai mult decît diferitele baze şi suprastructuri, fiind un mijloc permanent de comunicare în societate. Ea îşi păstrează unitatea şi continuitatea, independent de faptul că o bază este înlocuită cu alta. Ea nu se schimbă o dată cu schimbarea bazelor şi suprastructurilor, ci se dezvoltă în funcţie de toate aspectele activităţii poporului care a creat-o şi o vorbeşte. Limba «este legată nemijlocit de activitatea de producţie a omului şi nu numai de activitatea de producţie, ci şi de oricare activitate a omului, în toate sferele muncii sale, de la producţie la bază, de la bază la suprastructură»[4]. Deci sfera de activitate a limbii este mai mare şi mai variată decît sfera de activitate a suprastructurii. Sfera de activitate a limbii este aproape nelimitată.

Limba este instrumentul pe baza căruia se formează şi se exprimă gîndirea. Din punct de vedere materialist dialectic, definirea esenţei şi specificului limbii este strîns legată de problema raporturilor dintre limbă şi gîndire. Specificul limbii ca fenomen social, rolul ei în viaţa societăţii nu pot fi dezvăluite în întregime fără rezolvarea justă a acestei probleme. Însăşi funcţiunea ei de comunicare se dezvăluie în întregime numai în unitatea dintre limbă şi gîndire. În definiţia dată limbii de I. V. Stalin, citată mai sus, se arată că aceste două funcţiuni sînt indisolubil legate. Gîndurile se formează prin concretizarea lor în cuvinte. «Orice gînduri ar lua naştere în capul omului şi oricînd ar lua naştere, scrie I. V. Stalin, ele pot să se nască şi să existe numai pe baza materialului limbii, pe baza termenilor şi frazelor limbii. Gînduri nude, libere de materialul

[1] I. Stalin, *Marxismul şi problemele lingvisticii*. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 20-21.

[2] *Ibidem*, p. 33.

[3] *Ibidem*, p. 7.

[4] *Ibidem*, p. 10.

Scanned with OKEN Scanner

limbii, libere de « materia naturală » a limbii, nu există. « Limba este realitatea nemijlocită a gîndirii » (Marx). Realitatea gîndirii se manifestă în limbă. Numai idealiştii pot vorbi despre o gîndire nelegată de « materia naturală » a limbii, despre gîndire fără limbă »[1].

Limba, fiind indisolubil legată de gîndire, asigură posibilitatea schimbului de idei în societate, făcînd gîndirea accesibilă celorlalţi oameni.

O limbă care a încetat de a fi mijloc de comunicare încetează de a mai fi instrument de gîndire. Ea devine o limbă moartă. Nemaifiind folosită ca mijloc de comunicare şi schimb de idei, limba latină a devenit o limbă moartă, folosită numai în scris. Ea a fost înlocuită de limbile romanice vii, vorbite: italiana, spaniola, franceza, romîna etc. [2].

Definiţia dată limbii de către I. V. Stalin, ca instrument de comunicare în societate şi ca mijloc de formare şi concretizare a gîndirii, este de o covîrşitoare importanţă pentru cunoaşterea naturii limbii şi a legilor ei de dezvoltare.

Fiind un produs social, limba există numai în societate. Soarta limbilor este strîns legată de aceea a popoarelor care o vorbesc. Gradului de dezvoltare socială şi nevoilor de comunicare în cadrul ginţilor, triburilor, popoarelor şi naţiunilor le corespund limbile gentilice, tribale, limbile popoarelor şi cele naţionale. Cunoaşterea ştiinţifică a dezvoltării limbii este deci posibilă numai în strînsă legătură cu istoria poporului care a creat-o şi o vorbeşte.

Definirea caracterului social al limbii şi a legăturii ei strînse cu gîndirea, stabilirea rolului ei ca instrument de comunicare şi schimb de idei al întregii societăţi în organizarea producţiei, precum şi îndrumarea lui I. V. Stalin de a se studia limba pe temeiuri istorice, au însemnat o lovitură nimicitoare atît pentru teoria materialist-vulgară a şcolii lui N. I. Marr cît şi pentru teoriile idealiste burgheze despre limbă. Prin introducerea marxismului în lingvistică I. V. Stalin a scos această ştiinţă din impasul în care se găsea, deschizînd lingvisticii sovietice posibilitatea « să ocupe primul loc în lingvistica mondială »[3].

Tezele staliniste despre limbă înseamnă o contribuţie epocală în stabilirea, de pe poziţia materialismului dialectic şi istoric, a naturii sociale a limbii, a legilor ei interne de dezvoltare, a esenţei specificului ei concretizat în structura gramaticală şi fondul principal de cuvinte, a legăturii dintre limbă şi gîndire şi a legăturii dintre istoria limbii şi istoria poporului care este creatorul şi purtătorul ei.

---

[1] I. Stalin, *Marxismul şi problemele lingvisticii*. Ed. pentru literatură politică, 1953, p 35.
[2] Vezi A. S. Cikobava, *Vvedenie v iazîkoznanie*, I, Moscova, 1952, p. 30-31.
[3] I. Stalin, *Marxismul şi problemele lingvisticii*. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 38.

Scanned with OKEN Scanner

Concepţia marxistă înlătură ca total neştiinţifice teoriile idealiste burgheze care privesc şi explică limba numai ca o realitate psihologică, adică din punctul de vedere îngust al relaţiilor subiective dintre omul care vorbeşte şi cel care ascultă.

Pentru idealismul burghez, realitatea limbii se reduce la folosirea unor «semne lingvistice» în cadrul unui anumit grup social. Astfel, pentru şcoala lingvistică americană, reprezentată de Bloomfield, limba se reduce la un proces biologic de stimuli şi reacţii individuale, în vederea satisfacerii nevoilor elementare ale vieţii. Pentru această «şcoală», între limba omului şi lătratul cîinelui n-ar exista altă deosebire decît faptul că prima este ceva mai diferenţiată [1]. O asemenea teorie ignorează natura socială obiectivă a limbii, reducînd-o la un proces biologic elementar.

Toate concepţiile idealiste limitează înţelegerea şi explicarea limbii la procese psihologice şi fiziologice, ignorînd esenţa naturii ei sociale.

Aceste concepţii nesocotesc natura reală a limbii prin faptul că nu o privesc ca produs istoric în evoluţie şi dezvoltare şi nu o studiază în legătură cu istoria societăţii.

Încercînd să explice faptele de limbă prin ele înseşi, fără ajutorul istoriei, idealismul antiistoric pretinde, spre exemplu, că termeni ca *stahanovist*, *partinic*, *colectivist* etc. ar fi putut apărea indiferent de gradul de dezvoltare al societăţii, ceea ce este o absurditate evidentă.

Reprezentantul cel mai tipic al idealismului burghez în lingvistică, F. de Saussure, consideră limba ca un sistem static, pe care-l studiază «în sine şi pentru sine». Pentru el, limba este un produs psihic al societăţii concepută ca o sumă de indivizi. De aceea, el desparte lingvistica în «externă» şi «internă» şi desconsideră studiul istoric al limbii, negînd astfel legile dezvoltării ei ca fenomen social. Modificările în limbă sînt considerate de el ca spontane şi întîmplătoare, necondiţionate de istorie.

Urmaşii lui F. de Saussure, structuraliştii (Bröndal, L. Hjelmslev şi alţii), caută în limbă numai elementul stabil, raţional, «general uman», în afara timpului. Din limbă ca obiect de studiu se înlătură astfel tot ceea ce este o mărturie despre dezvoltarea istorică a limbii, adică tot ceea ce o caracterizează ca produs istoric. Structuralismul dispreţuieşte deci specificul limbii naţionale, căutînd elemente identice în toate limbile de pe glob. Structuraliştii susţin că limba ar avea un caracter abstract, că ea s-ar conduce după norme în afara timpului, valabile oricînd şi oriunde. Ei vorbesc de înrudirea tuturor limbilor,

---

[1] Vezi M. M. Guhman, *Protiv idealizma i reakţii v sovremennom amerikanskom iazîkoznanii* (L. Bloomfield i «deskriptivnaia» lingvistika), în *Izvestiia Akademii Nauk S.S.S.R.*, otd. lit. i iazîka t. XI, 1952, fasc. 4, p. 281.

bazată pe natura umană şi pe legi generale care ar dirija psihicul omului de pretutindeni şi de oricînd. Dacă verbul se găseşte în toate limbile, spun structuraliştii, aceasta înseamnă că verbul este o categorie care depinde de înclinaţia lingvistică a omului în general [1].

O altă manifestare puternică a idealismului burghez în lingvistică, semanticismul, reprezentat îndeosebi de Carnap şi Chase, susţine că limba este o îngrămădire de semne convenţionale şi arbitrare şi că n-ar exista nimic real în sensul cuvintelor stabilite şi înţelese ca atare de întreg poporul. Astfel, spre exemplu, cuvinte ca: *burghezie*, *capitalism*, *exploatare* etc. n-ar exprima conţinutul social şi istoric al acestor noţiuni, cunoscute şi înţelese într-un sens bine determinat de masele muncitoare, ci ar fi nişte termeni oarecare, cu caracter convenţional şi care pot fi înlocuiţi oricînd cu alţii. De aceea semanticiştii propun chiar să se schimbe numele acelor noţiuni care polarizează sentimentul de ură al maselor ca cele de mai sus şi altele similare (*patron*, *plusvaloare*) prin alte cuvinte noi, pentru ca în acest fel să dispară conflictele legate în prezent de asemenea realităţi.

O astfel de concepţie idealistă face imposibil studiul dezvoltării limbii în legătură cu dezvoltarea societăţii, deoarece, considerînd limba ca o sumă de semne convenţionale, ea nu exprimă raporturile reale şi obiective din natură şi societate şi nici rezultatele muncii de cunoaştere a omului.

În acest fel semanticismul rupe limba nu numai de istorie, ci şi de gîndire, reducînd-o la un sistem de semne arbitrare.

Lingvistica semanticistă, prin toată concepţia ei şi prin propunerea efectuării reformelor sociale sub forma schimbărilor de cuvinte, este o manifestare tipică a aservirii ştiinţei faţă de interesele marelui capital monopolist. Lingviştii semanticişti încearcă nu numai să folosească limba pentru apărarea reacţiunii şi să paralizeze spiritul combativ al clasei muncitoare, ci şi să slăbească dragostea popoarelor pentru limba lor, care, fiind considerată numai ca un sistem arbitrar de semne, poate fi înlocuit cu un alt sistem « mai bun », de exemplu cu sistemul limbii engleze, pe care unii lingvişti burghezi ar voi să o proclame limbă universală, graţie pretinsei ei « superiorităţi ».

Idealismul şi cosmopolitismul în lingvistică sînt o manifestare a disprețului pentru individualitatea limbilor naţionale şi pentru cultura exprimată în aceste limbi. El se pune astăzi la dispoziţia imperialismului, pe care îl serveşte în tendinţa lui de cucerire a dominaţiei mondiale.

Rupînd limba de evoluţia societăţii, idealismul nu poate explica nici faptul că oamenii din aceeaşi comunitate folosesc în mod obligatoriu aceeaşi limbă.

---

[1] Vezi *Zadaci sovetskogo iazîkoznaniia v svete trudov I. V. Stalina i jurnal Voprosî iazîkoznaniia*, în *Voprosî iazîkoznaniia*, 1952, nr. 1, p. 7.

Raportul dintre realitate şi limbă, dintre gîndire şi limbă, poate fi explicat numai pe baza materialismului dialectic, care ne arată că realitatea obiectivă se reflectă în gîndire cu ajutorul imaginilor şi noţiunilor, acestea fiind generalizări ale impresiilor sensibile. Imaginile şi noţiunile se exprimă prin limbă, care oglindeşte astfel realitatea obiectivă. Deci limba exprimînd realitatea cu ajutorul noţiunilor şi cuvintelor nu poate fi considerată ca un sistem de semne arbitrare, cum pretind idealiştii, ci ca o expresie a stărilor şi relaţiilor reale, existente în natură şi societate.

În concepţia materialist-dialectică se evidenţiază astfel uriaşa importanţă a limbii în formarea gîndirii şi a cunoaşterii lumii obiective şi rolul ei în dezvoltarea culturii umane. « În istoria omenirii, scrie I. V. Stalin, limba sonoră este una din forţele care au ajutat pe oameni să se desprindă din lumea animală, să se unească în societăţi, să-şi dezvolte gîndirea, să organizeze producţia socială, să lupte cu succes cu forţele naturii şi să ajungă la progresul pe care îl avem în prezent » [1].

Concepţia marxistă despre limbă înarmează pe lingvişti cu cea mai solidă bază teoretică pentru studiul şi dezvoltarea limbii, pentru cultivarea şi perfecţionarea ei necontenită.

Lingvistica în concepţia marxistă este ridicată la un nivel înalt de ştiinţă a naturii şi evoluţiei limbii, a îndrumării şi perfecţionării ei, în contrast izbitor cu concepţia idealistă pentru care lingvistica nu este decît o ştiinţă descriptivă de fapte, a căror natură şi funcţiune socială nu este în stare să o explice.

★

I. V. Stalin a demonstrat cu vigoare falsitatea teoriei lui N. I. Marr despre caracterul de clasă al limbii, arătînd că limba nu are caracter de clasă, că ea este indiferentă faţă de clase. « Istoria arată că limbile naţionale nu au un caracter de clasă, ci sînt limbi ale întregului popor, comune pentru membrii naţiunilor şi unice pentru naţiune » [2].

I. V. Stalin arată însă că grupurile sociale sau clasele nu sînt indiferente faţă de limbă. « Ele se străduiesc să folosească limba în interesul lor, să-i impună vocabularul lor specific, termenii lor specifici, expresiile lor specifice. În această privinţă se disting mai ales păturile de sus ale claselor avute, care s-au rupt de popor şi care-l urăsc: aristocraţia nobiliară, păturile superioare ale burgheziei » [3]. Clasele exploatatoare din trecut de la noi au introdus în limbă o sumedenie de

[1] I. Stalin, *Marxismul şi problemele lingvisticii*. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 41.

[2] *Ibidem*, p. 12.

[3] *Ibidem*, p. 12.

Scanned with OKEN Scanner

cuvinte străine, în special franţuzisme, prin care şi-au manifestat cosmopolitismul şi dispreţul pentru limba naţională a poporului. Prin crearea unui jargon de clasă, ele s-au izolat de popor, deoarece vorbirea lor şi-a pierdut calitatea de instrument de comunicare comun întregului popor.

Clasele nu pot schimba limba, care se bucură de o mare stabilitate prin structura ei gramaticală şi fondul ei principal de cuvinte, ci o pot folosi numai în interesul lor, în sensul că întrebuinţează limba înţeleasă de toţi în scopul propagandei convenabile regimului susţinut de ele.

Asupritorii din toate timpurile au căutat să suprime limba popoarelor cucerite, fiindcă au văzut în ea mijlocul de exprimare a ideilor şi sentimentelor şi instrumentul care serveşte cultura poporului. Limba fiind primul din cele patru componente care definesc o naţiune, după cum a arătat I. V. Stalin încă din 1913 în « Marxismul şi problema naţională »[1], cultivarea ei înseamnă a pune la dispoziţia poporului un instrument de luptă de cea mai mare importanţă pentru dezvoltarea naţiunii. Dar clasele exploatatoare ca şi asupritorii străini n-au avut niciodată un asemenea interes. Acest fapt se evidenţiază în mod clar în regimul capitalist contemporan, ale cărui trăsături fundamentale sînt definite astfel de către I. V. Stalin în « Problemele economice ale socialismului în U.R.S.S. »: « asigurarea profitului capitalist maxim prin exploatarea, ruinarea şi pauperizarea majorităţii populaţiei ţării respective, prin aservirea şi jefuirea sistematică a popoarelor din alte ţări, mai ales din ţările înapoiate, în sfîrşit, prin războaie şi prin militarizarea economiei naţionale, utilizate pentru asigurarea profiturilor celor mai ridicate »[2].

Un regim ca cel capitalist, care se defineşte prin exploatare, aservire şi războaie, nu poate favoriza nici creşterea şi nici dezvoltarea limbilor naţionale. În « Marxismul şi problema naţională », I. V. Stalin arată că în regimul capitalist, a cărui expresie istorică este statul burghez, nu există limbi egale în drepturi. În capitalism raporturile dintre limbi corespund relaţiilor de producţie existente în acest regim, adică sistemului de dominaţie şi aservire. El cunoaşte limbi ale popoarelor stăpînitoare şi limbi ale popoarelor oprimate.

Orînduirea socialistă, caracterizată de către I. V. Stalin prin « asigurarea satisfacerii maxime a nevoilor materiale şi culturale mereu crescînde ale întregii societăţi prin creşterea şi perfecţionarea neîntreruptă a producţiei socialiste pe baza tehnicii celei mai înalte »[3], nu numai că nu ameninţă originalitatea naţională a popoarelor, dar făureşte toate condiţiile pentru înflorirea deplină a naţiu-

---

[1] I. Stalin, *Opere*. Ed. pentru literatură politică, vol. 2, 1953, p. 314.

[2] I. Stalin, *Problemele economice ale socialismului în U.R.S.S.* Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 38.

[3] *Ibidem*, p. 40.

nilor socialiste, a culturii şi limbii lor naţionale. Ca o întrupare a acestei concepţii, ca exemplu al soartei limbilor în socialism, este orînduirea socialistă din U.R.S.S. în care se aplică politica naţională leninist-stalinistă. Faţă de Rusia ţaristă, « această închisoare a popoarelor», cum este caracterizată în « Istoria P.C.(b) U.S.» (p. 9), în care domina ura între naţionalităţi, iar limbile neruse erau persecutate sau interzise, în U.R.S.S. se folosesc astăzi 68 de limbi, multe din ele devenind limbi scrise abia sub puterea sovietică. Această situaţie este cu totul firească în socialism, în care crearea şi dezvoltarea culturilor socialiste în conţinut este de neconceput fără dezvoltarea limbii, deoarece « limba naţională este o formă a culturii naţionale» [1].

Socialismul este vital interesat în cultivarea şi dezvoltarea limbii naţionale a poporului, fiindcă aceasta este un mijloc important de luptă pentru progresul social şi cultural. Limba este « un instrument de luptă şi de dezvoltare a societăţii». [2] De aceea, una din problemele de seamă ale politicii de stat a ţării noastre în drumul spre socialism este sprijinul acordat dezvoltării limbii romîne şi dezvoltării limbilor minorităţilor naţionale. Această acţiune este foarte firească astăzi, cînd, o dată cu progresele realizate în acţiunea de stîrpire a analfabetismului, cultura a devenit un bun al maselor şi cînd oamenii muncii, devenind conducătorii întreprinderilor şi ai vieţii publice, au nevoie să stăpînească cît mai bine şi mai corect limba, pentru biruinţa cauzei socialismului.

Poporul care construieşte socialismul este însetat de cultură şi are nevoie să cunoască bine limba, să ştie să scrie şi să vorbească corect. Un text plin de greşeli gramaticale şi ortografice sau o cuvîntare lipsită de forma de exprimare corespunzătoare sînt un obstacol în calea înţelegerii între oameni şi a eficacităţii acţiunii lor comune.

De aceea, sarcinile concrete ale lingviştilor consistă în înzestrarea oamenilor muncii cu puternicele instrumente de bază ale activităţii şi creaţiei culturale care sînt dicţionarele, gramatica, ortografia, precum şi ajutorarea organelor conducătoare ale învăţămîntului public în rezolvarea problemelor legate de predarea limbilor în şcoli.

Aceste sarcini sînt cu atît mai urgente şi mai importante cu cît ele umplu un gol dureros în cultura noastră. Căci deşi lingviştii noştri au avut ca sarcină oficială încă de la 1867, de la înfiinţarea fostei Societăţi Academice Romîne, alcătuirea unui dicţionar şi a unei gramatici a limbii romîne, realizarea acestor sarcini s-a mărginit doar la încercări cu totul necorespunzătoare.

---

[1] I. Stalin, *Marxismul şi problemele lingvisticii*. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 19.

[2] *Ibidem*, p. 21.

Scanned with OKEN Scanner

Ca şi în alte domenii de activitate, abia astăzi, în regimul de democraţie populară, s-a putut realiza o veche năzuinţă culturală a poporului nostru, care este alcătuirea unei gramatici ştiinţifice a limbii romîne.

★

Învăţătura marxistă ne arată că temelia unei limbi, esenţa specificului ei, o constituie structura gramaticală şi fondul principal de cuvinte. Studiul ştiinţific al unei limbi trebuie să înceapă în mod firesc cu analiza acestor două elemente de bază.

Dacă în trecut nu s-a alcătuit o gramatică ştiinţifică a limbii romîne şi nici dicţionarul ei ştiinţific, aceasta se datoreşte în primul rînd faptului că nici una din teoriile care au dominat în lingvistica noastră n-a sezisat importanţa structurii gramaticale şi a fondului principal de cuvinte în studiul limbii. Astăzi, datorită învăţăturii marxiste, studiul ştiinţific al limbii romîne trebuie să înceapă prin alcătuirea gramaticii şi dicţionarului ştiinţific al limbii noastre.

În trecutul nostru cultural, au fost destul de numeroase încercările de a alcătui o gramatică a limbii romîne. De la 1757 pînă la primul război mondial au apărut la noi vreo 70 de cărţi de gramatică[1]. Nu e desigur locul să le analizăm aici pe fiecare în parte, fiindcă cele mai multe dintre ele nu prezintă nici o valoare ştiinţifică, ci, în cel mai bun caz, un interes istoric. O excepţie o constituie doar gramaticile întocmite de I. Eliade Rădulescu, Al. Lambrior şi H. Tiktin, care, deşi de valoare inegală unele faţă de altele, sînt o dovadă că autorii lor, îndeosebi cei doi din urmă, reuşiseră să-şi însuşească o concepţie înaintată, pentru vremea lor, despre gramatică.

Ca şi dicţionarele sau încercările de ortografie, gramaticile limbii romîne alcătuite în trecut au avut la bază principii greşite, latiniste, italienizante, etimologiste, şi prea arareori principiul descriptiv şi normativ. Primele gramatici din secolul al XVIII-lea, cea a lui Dimitrie Eustatievici sau a călugărului Macarie, sînt naive încercări de a aplica limbii romîne regulile gramaticii slavone. Gramatica lui Samuil Micu şi Gheorghe Şincai din acelaşi secol, « Elementa linguae dacoromanae sive valachicae », este o lucrare făcută cu scopul politic de a descoperi în limba romînă exclusiv regulile gramaticii latine. Marea majoritate a gramaticilor noastre din secolul al XIX-lea au mers pe această linie latinizantă şi etimologistă. Vechea Academie s-a făcut şi în această privinţă, cum s-a făcut şi cu dicţionarul lui August Treboniu Laurian şi I. C. Massim, ecoul acestor poziţii greşite prin gramatica lui Timotei Cipariu, însuşită şi publicată de Academie în anii 1869 şi 1877.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, singura noastră gramatică alcătuită pe temei descriptiv şi normativ este cea a lui I. Eliade Rădulescu, apărută la

[1] Vezi Romulus Ionaşcu, *Gramaticii romîni*, Iaşi, 1914.

Sibiu în 1828. Dar Eliade a părăsit în curînd aceste principii sănătoase, alunecînd în exagerările lui italienizante, tot atît de absurde ca şi cele ale latiniştilor şi tot atît de condamnabile ca şi trădarea lui faţă de lupta de eliberare a poporului din 1848.

Principiul descriptiv şi normativ îl folosesc la noi, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Al. Lambrior în « Gramatica Romînă » (Fonetica şi Morfologia, refăcută de Gh. Ghibănescu, 1892) şi H. Tiktin în « Gramatica Romînă » (ed. I 1891, ed. a II-a 1895). Gramaticile acestor doi învăţaţi sînt singurele care au răspuns vreme îndelungată nevoilor practice ale şcolii noastre, ele fiind utilizabile pînă astăzi.

« Gramatica Romînă » a lui H. Tiktin a avut la bază atît o concepţie ştiinţifică cît şi metoda justă de a exemplifica regulile gramaticale cu citate din cei mai buni scriitori ai noştri. În Prefaţa lucrării sale, H. Tiktin expune astfel principiile sănătoase care l-au călăuzit: « Pornind de la convingerea că sarcina de căpetenie a gramaticii şcolare este de a învăţa uzul corect al limbii materne şi că şcoala în primul loc e chemată a lupta în contra particularităţilor dialectale din graiul celor culţi, ne-am îndreptat luarea aminte în mod cu totul deosebit asupra chestiunii ortoepice, aşa încît cu greu se va găsi un capitol în opul de faţă, unde să nu se fi dat mai la fiecare pas instrucţiuni privitoare la întrebarea: care forme sînt de recomandat şi care nu? Modul nostru de a vedea în această chestiune . . . este în rezumat: menţinerea credincioasă a uzului consfinţit prin tradiţia literară, restabilirea formelor literare mai vechi acolo unde ele se arată alterate de gramaticii şi literaţii moderni în mod arbitrar şi gratuit . . ., în sfîrşit recomandarea uzului muntenesc în toate cazurile unde acesta nu stă în contrazicere cu tradiţia. Ţinem însă a observa că am căutat a ne feri de orice exclusivism pedantic. Aşa am înregistrat regulat, arătîndu-le ca admisibile, deşi mai puţin bune, toate formele care se află încă deobşte întrebuinţate la scriitorii moldoveni » (ed. a II-a, p. IV).

Toate gramaticile apărute de la Lambrior şi Tiktin pînă în zilele noastre au fost doar improvizaţii pentru nevoi didactice de moment, fără vreo valoare ştiinţifică, fiind scrise, în general, cu scopuri mercantile. Ele au constituit o adevărată pacoste pentru învăţămîntul gramaticii în şcoala noastră, constînd doar dintr-o înşiruire de reguli mecanice pe care elevii erau obligaţi să le memorizeze fără nici un folos real.

Încercările făcute de Acad. Iorgu Iordan [1], precum şi de Acad. Al. Rosetti şi J. Byck [2] de a alcătui o gramatică a limbii romîne au fost necorespunzătoare,

---

[1] Iorgu Iordan, *Gramatica limbii romîne*. Bucureşti, 1937.

[2] Al. Rosetti şi J. Byck, *Gramatica limbii romîne*. Ed. I, Bucureşti, 1943; ed. a II-a, 1945.

Scanned with OKEN Scanner

din pricina concepţiei lor idealiste şi obiectiviste despre limbă. Ele se mărginesc doar să înregistreze schematic faptele de limbă, ferindu-se de a da indicaţii normative şi de a arăta ceea ce este învechit şi pe cale de dispariţie şi ceea ce este nou şi se dezvoltă. « Căutînd să stabileşti norme cu orice preţ, scrie Iorgu Iordan în prefaţa lucrării sale, poţi greşi, adică poţi da impresia că ai greşit, atunci cînd norma respectivă nu satisface simţul pentru limbă al tuturor sau măcar al majorităţii cititorilor. Şi mai cu seamă poţi greşi faţă de limba însăşi, faţă de evoluţia ei ulterioară: ceea ce astăzi este sau ţi se pare necorect poate deveni mîne regulă generală, acceptată de toată lumea, din pricină că limba a apucat, în dezvoltarea ei, tocmai pe drumul indicat de inovaţia care în momentul de faţă este considerată ca o abatere de la normele gramaticale. Cine nu uită că limba se tranformă necontenit sub ochii noştri trebuie să aibă mereu în minte acest lucru. A trecut vremea cînd gramaticul, stăpînit de o anumită concepţie, credea că poate fixa reguli absolute şi poate da sentinţe pe care să le respecte toată lumea, cu riscul unei . . . pedepse în caz de abatere» (p. IV).

Poziţia obiectivistă şi idealistă adoptată de Iorgu Iordan, care se mărgineşte la înregistrarea faptelor de limbă şi la explicarea lor formală, neagă deci rolul normativ al gramaticii, susţinînd că evoluţia limbii este întîmplătoare şi imprevizibilă.

O altă greşeală de concepţie a lucrării lui Iorgu Iordan este subaprecierea sintaxei, căreia nu-i acordă decît 34 de pagini, faţă de fonetică şi morfologie care cuprind 205 pagini.

Gramatica lui Al. Rosetti şi J. Byck are la bază concepţia structuralistă şi formalistă. « În concepţia noastră, spun autorii în Prefaţă, morfologia operează cu semnul lingvistic (forma lingvistică sau cuvîntul), şi are drept scop să descrie *sistemul* în care intră semnele (formele sau cuvintele) unei limbi şi să lămurească funcţiunea şi valoarea sau sensul acestor semne» (p. 6-7).

Autorii se feresc nu numai de a da indicaţii normative, ci şi de a da definiţii categoriilor gramaticale. Pe ei nu-i interesează, spre exemplu, definirea termenului de subiect, predicat, atribut etc., ci doar sistemul de relaţii prin care un cuvînt poate deveni subiect, predicat etc. În ce priveşte fonetica, autorii adoptă integral poziţia fonologiei structuraliste a şcolii de la Praga, afirmînd că « numai valoarea *funcţională* a sunetelor trebuie reţinută de gramatic pentru studiul său» (p. 6). Sintaxa propriu-zisă este neglijată de ei chiar mai mult decît de Iorgu Iordan, neacordîndu-i-se decît 10 pagini faţă de 161 de pagini pentru fonetică şi morfologie.

Pentru fosta Academie Romînă alcătuirea unei gramatici ştiinţifice a limbii romîne n-a mai constituit o preocupare de la eşecul gramaticii lui Timotei Cipariu. Un fapt semnificativ pentru desconsiderarea manifestată sub regimul burghezo-moşieresc faţă de gramatică şi de studiul limbii în general

Scanned with OKEN Scanner

este, între altele, legea învăţămîntului din 1908, care nu prevedea studiul gramaticii în cursul superior al liceului şi nici în universitate, situaţie care s-a menţinut pînă la reforma învăţămîntului din 1948, înfăptuită de regimul de democraţie populară. Cît de mult era neglijată gramatica în cadrul studiilor despre limbă în sînul fostei Academii Romîne se vede şi din faptul că nici unul dintre lingviştii care s-au bucurat de «reputaţie» în generaţia trecută, ca Densusianu sau Puşcariu, n-a alcătuit o gramatică a limbii romîne, deşi lipsa unei gramatici era atît de adînc simţită.

Lipsa de interes a fostelor clase stăpînitoare pentru dezvoltarea şi cultivarea limbii romîne mergea mînă în mînă cu snobismul, cu preferinţa pentru limbile străine, îndeosebi pentru cea franceză. «În Romînia burghezo-moşierească de pînă mai ieri, clasele exploatatoare şi savanţii lor înstrăinaţi de cultura naţională a poporului romîn şi a naţionalităţilor conlocuitoare, plasaţi pe poziţia cosmopolitismului, au folosit, conştient sau inconştient, limba franceză, limba stăpînilor lor, creînd şi întreţinînd prejudecata incapacităţii limbii noastre de a contribui la dezvoltarea ştiinţei, pentru a dura un zid chinezesc între ştiinţă şi popor» [1].

Desconsiderarea studiului gramaticii, a legăturii lingvisticii cu şcoala, lipsa manualelor şi metodicilor de predare, concepţia greşită a Dicţionarului Academiei au avut o cauză comună: idealismul şi cosmopolitismul lingvisticii burgheze din ţara noastră, «concepţii care au dus la decăderea şi sterilitatea lingvisticii romîne» [2]. «Aşa se explică, scrie ziarul «Scînteia» din 25 iulie 1951, de ce în şcoală, limba romînă şi limbile străine se învăţau cu totul neştiinţific. Elevii şi studenţii, ieşind din şcoli, vorbeau şi scriau cu greşeli gramaticale şi ortografice» [3].

După eliberarea ţării noastre de către glorioasa armată sovietică şi cucerirea puterii politice în stat de către clasa muncitoare condusă de P.C.R., cultura romînească s-a putut îmbogăţi din nesecatul izvor al ştiinţei sovietice. Dar situaţia în ceea ce priveşte studiul gramaticii limbii romîne nu s-a schimbat. Unii lingvişti din ţara noastră n-au adîncit de la început îndeajuns învăţătura marxist-leninistă şi nu au tras concluziile necesare pentru studiul ştiinţific al limbii romîne. Ei au rămas pe vechile poziţii idealiste, care acordau gramaticii o importanţă redusă, considerînd-o ca o disciplină formală, şi n-au dezvoltat, în spirit marxist, studiile asupra gramaticii limbii noastre.

Ţinînd seamă de această situaţie, Prezidiul Academiei R.P.R. a încredinţat încă din 1950 Institutului de lingvistică din Bucureşti sarcina importantă şi

---

[1] *Lupta de clasă*, ianuarie-martie, 1949 (Împotriva cosmopolitismului în ştiinţă), p. 90.
[2] *O dezbatere care nu şi-a atins scopul*, în *Contemporanul* din 27 februarie 1953.
[3] *Scînteia* din 25 iulie 1951 (*Pentru înflorirea lingvisticii în Patria noastră*).

Scanned with OKEN Scanner

de mare răspundere a alcătuirii primei gramatici ştiinţifice şi a dicţionarului limbii romîne.

Deoarece elaborarea acestor lucrări a fost greşit concepută de fosta conducere a Institutului (Iorgu Iordan, Al. Rosetti şi Al. Graur), Prezidiul Academiei R.P.R. a fost nevoit să numească în iunie 1952 o nouă conducere, cu sarcina de a aduce cît mai urgent la îndeplinire aceste lucrări, pe baza învăţăturii marxiste despre limbă.

Gramatica de faţă este una din traducerile în viaţă a chemării Partidului Muncitoresc Romîn pentru înflorirea lingvisticii în ţara noastră, pentru cultivarea şi dezvoltarea limbii romîne.

★

Baza ştiinţifică pe care colectivul Institutului de lingvistică din Bucureşti a alcătuit gramatica de faţă a fost învăţătura marxistă despre gramatică şi structura gramaticală a limbii cuprinsă în clasica lucrare a lui I. V. Stalin «Marxismul şi problemele lingvisticii».

Pentru alcătuirea unei gramatici nici nu există o bază teoretică mai solidă decît învăţătura lui I. V. Stalin, care acordă, pentru întîia oară, acestei discipline importanţa excepţională pe care o are în studiul limbii.

Felul în care I. V. Stalin defineşte natura şi rolul gramaticii, ca şi procesul formării şi dezvoltării structurii gramaticale, constituie singurul fundament teoretic pentru studiul materialist al gramaticii.

În concepţia marxistă, gramatica nu este o sumă de reguli pentru învăţarea limbilor, ci ştiinţa structurii gramaticale a unei limbi, ştiinţa principiilor şi modificărilor ei istorice [1]. În cadrul disciplinelor lingvistice, gramatica ocupă, în concepţia marxistă, primul loc, obiectul ei fiind însăşi «esenţa specificului limbii».

Nici sunetele, nici cuvintele, luate izolat, nu formează o limbă, ele avînd un sens numai în cuprinsul propoziţiilor constituite pe baza gramaticii. De aceea, la baza studiului limbii nu poate fi pusă teoria componenţei ei fonetice şi a modificărilor fonetice din limbă, aşa cum au făcut neogramaticii.

Nici vocabularul, care se găseşte în continuă schimbare, nu formează baza limbii, «deşi fără el nu este de conceput nici o limbă» [2].

Temelia limbii, esenţa specificului ei o formează, arată I. V. Stalin, structura gramaticală şi fondul principal de cuvinte.

---

[1] Vezi N. S. Pospelov, *I. V. Stalin şi structura gramaticală a limbii*, în *Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin*. Ed. Acad. R.P.R., 1953.

[2] I. Stalin *Marxismul şi problemele lingvisticii*. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 21.

Sunetele şi cuvintele constituie numai un material de construcţie la dispoziţia gramaticii, care le combină în propoziţii şi fraze, după regulile specifice fiecărei limbi. Numai prin gramatică «limba capătă posibilitatea de a îmbrăca gîndurile umane în învelişul material al limbii»[1] şi numai prin ea limba capătă «armonie şi înţeles»[2].

Specificul structurii gramaticale constă în faptul că operează prin generalizări, prin categorii abstracte. I. V. Stalin o aseamănă în această privinţă cu geometria, deoarece gramatica, făcînd abstracţie de particular şi concret, atît în cuvinte cît şi în propoziţii, «ia acel element comun care stă la baza modificărilor cuvintelor şi a îmbinărilor lor în propoziţii şi construieşte din acel element comun reguli gramaticale, legi gramaticale»[3]. Formula unei declinări sau conjugări se aplică oricăror substantive sau verbe de un anumit fel, aşa precum şi formula geometrică a unui triunghi se aplică tuturor triunghiurilor asemănătoare.

Dar categoriile şi legile gramaticale nu s-au născut spontan şi n-au fost totdeauna aşa cum le constatăm astăzi. I. V. Stalin a arătat că ele sînt rezultatul unei lungi dezvoltări istorice a limbii, produsul evoluţiei şi perfecţionării ei îndelungate. Istoria oricărei limbi ne arată trecerea ei de la forme gramaticale neregulate şi greoaie spre forme cît mai precise şi adecvate. Studiul limbilor primitive ne arată, spre exemplu, că în foarte numeroase cazuri pluralul substantivelor se exprimă prin cuvinte cu totul diferite de singular şi tot astfel diferitele timpuri ale unei acţiuni nu se exprimă prin unul şi acelaşi cuvînt de bază, ci prin cuvinte diferite după momentul acţiunii.

Fiecărei limbi îi sînt proprii categoriile ei gramaticale, care o caracterizează. Astfel, spre exemplu, substantivele în limba rusă şi romînă prezintă forme diferite după gen, număr şi caz. În limba franceză ele variază numai după gen şi număr. În limba romînă şi rusă există trei genuri la substantive. Franceza cunoaşte numai două: masculin şi feminin.

Existenţa categoriilor gramaticale specifice fiecărei limbi demonstrează clar absurditatea încercărilor lingvisticii idealiste şi cosmopolite de a stabili o «gramatică universală» valabilă pentru toate limbile. Ignorînd specificul concret al limbilor şi căutînd să stabilească în limbă factori şi categorii «general umane», lingvistica structuralistă reia principiile care stau la baza «Gramaticii generale şi raţionale» de la Port-Royal, apărută în 1660 şi alcătuită pe străvechea concepţie aristotelică a identităţii categoriilor logicii formale cu cele gramaticale.

Pe o poziţie tot atît de greşită s-a plasat şi N. I. Marr, concepînd limba ca un produs de clasă şi ca un fenomen de suprastructură. El a căutat să explice

[1] I. Stalin, *Marxismul şi problemele lingvisticii*. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 22.
[2] *Ibidem*, p. 21.
[3] *Ibidem*, p. 22.

apariţia categoriilor gramaticale prin dezvoltarea diferitelor formaţiuni social-economice. Astfel, spre exemplu, pentru el apariţia pronumelui era legată de dezvoltarea proprietăţii, iar apariţia gradelor de comparaţie de despărţirea societăţii în clase. N. I. Marr era convins că prin analiza semantică se pot explica toate categoriile gramaticale, inclusiv prepoziţiile şi conjuncţiile.

Combătînd cu hotărîre poziţia lui N. I. Marr, I. V. Stalin a arătat că numai o vulgarizare grosolană a marxismului l-a putut conduce pe N. I. Marr la ideea că fiecare « limbă de clasă » îşi are gramatica ei « de clasă », că există o « gramatică burgheză » şi o « gramatică proletară ». Aceste afirmaţii denotă « ignoranţa în problemele marxismului şi completa neînţelegere a naturii limbii »[1].

Pentru ştiinţa materialist-dialectică a limbii, categoriile gramaticale nu pot fi identificate nici cu categoriile statice ale logicii formale, cum pretind idealiştii, şi nici cu evoluţia bazelor şi suprastructurilor, cum au susţinut, greşit, N. I. Marr şi şcoala sa.

I. V. Stalin a arătat că structura gramaticală şi-a precizat categoriile şi regulile ei pe măsura progreselor gîndirii şi a posibilităţilor acesteia de a abstractiza şi generaliza ceea ce este comun şi esenţial în cazurile asemănătoare.

Structura gramaticală este cel mai stabil element al limbii. « Elaborată în decursul epocilor şi intrată în carnea şi sîngele limbii »[2], ea se schimbă mai încet decît fondul principal de cuvinte. Cu timpul, ea se schimbă, « se îmbogăţeşte cu reguli noi, dar principiile structurii gramaticale se păstrează în decursul unei perioade de timp foarte îndelungate, deoarece ele — după cum arată istoria — pot servi cu succes societatea în decursul unui şir de epoci »[3].

În orice limbă se pot constata în fiecare moment forme gramaticale perimate, neproductive, care se elimină treptat din uz, şi altele care sînt pe cale de formare.

Schimbările în structura gramaticală se produc încet şi devin perceptibile numai după vreme îndelungată. Aceste schimbări se fac în sensul perfecţionării structurii gramaticale, în sensul precizării şi îmbogăţirii regulilor ei. Astfel, în evoluţia limbilor, întîiul mod cunoscut de legare a diferitelor propoziţii între ele a fost juxtapunerea. Dar prin acest procedeu raportul între propoziţii era neprecis şi se puteau ivi numeroase confuzii. Cu vremea, dezvoltîndu-se coordonarea şi subordonarea prin conjuncţii, diferitele raporturi în frază au devenit mai clare şi mai precise. Este destul, în această privinţă, să comparăm bunăoară sintaxa limbii romîne din textele secolului al XVI-lea cu cea a limbii romîne de astăzi, pentru a constata felul în care sintaxa limbii noastre s-a dezvoltat şi şi-a

[1] I. Stalin, *Marxismul şi problemele lingvisticii*. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 18.

[2] *Ibidem*, p. 23.

[3] *Ibidem*, p. 23.

precizat regulile. Astfel, în secolul al XVI-lea, constatăm un număr relativ mic de conjuncţii, avînd fiecare mai multe funcţiuni. Cu timpul însă, în limba literară s-au dezvoltat, alături de conjuncţiile simple, numeroase conjuncţii compuse şi locuţiuni conjuncţionale, specifice fiecărei categorii de propoziţii subordonate.

Pentru cunoaşterea structurii gramaticale a unei limbi, I. V. Stalin a arătat marea importanţă a studierii legilor interne de dezvoltare proprii limbii respective. Aceste legi se referă la structura specifică a părţilor componente ale limbii — vocabularul, structura gramaticală, fonetica —, la relaţiile dintre ele şi la schimbările care se produc în limbă ca rezultat al mecanismului ei de funcţionare.

O astfel de lege este, spre exemplu, în limba romînă, cumularea caracteristicilor care deosebesc pluralul de singular la substantive sau o persoană de alta la verbe, nu numai prin desinenţe, ci şi prin modificări în tema cuvîntului. Pluralul *cărţi* se deosebeşte de singularul *carte*, nu numai prin desinenţă, ci şi prin modificarea vocalei *a* din temă în *ă* şi prin transformarea lui *t* în *ţ*. Pluralul *căşti* mai are comun cu singularul doar sunetul iniţial, toate celelalte sunete fiind deosebite de cele ale singularului *cască*. Tot astfel formele verbale *port*, *porţi*, *poartă*, *purtăm* se deosebesc una de alta, nu numai prin desinenţe, ci şi prin modificări în tema verbului: *t* din temă se transformă în *ţ* la persoana a II-a, *o* în *oa* la persoana a III-a şi *o* în *u* la persoana I plural.

Acţiunea legilor interne caracterizează adeseori o întreagă familie de limbi. Astfel este, spre exemplu, în familia limbilor romanice, legea reducerii flexiunii nominale, care a făcut ca aceste limbi să nu mai distingă cazurile după desinenţe. Singura dintre limbile romanice care a mai păstrat doar două sau, în unele cazuri, trei din cele şase cazuri ale latinei este limba romînă.

Arătînd că structura gramaticală a limbii poate fi înţeleasă numai pe bază istorică, I. V. Stalin a creat cu adevărat temeiurile ştiinţifice ale gramaticii ca disciplină lingvistică. Lingvistica burgheză se mărginea să descrie structura gramaticală a limbii, dar nu o putea explica din punct de vedere ştiinţific, deoarece neglija procesul ei de formare. Cînd lingviştii burghezi au început să studieze structura gramaticală a limbii din punct de vedere istoric, ei au făcut o separaţie totală între gramatica descriptivă şi istorică. Adevărata ştiinţă a limbii nu se poate mulţumi însă să constate că astăzi se vorbeşte într-un anumit fel, ci trebuie să explice de ce se vorbeşte în acest fel şi cum s-a ajuns la respectiva formă lingvistică. Răspunsul la aceste întrebări îl poate da numai studiul istoric al limbii şi al legilor ei interne de dezvoltare.

Opoziţia între studiul descriptiv şi cel istoric al limbii a fost susţinută îndeosebi de F. de Saussure şi de şcoala sa, după care gramatica istorică nu numai că este lipsită de sens, ci şi imposibil de studiat. Pentru F. de Saussure, studiul

Scanned with OKEN Scanner

limbii trebuie limitat la sistemul ei actual. Concepţia lui idealistă l-a împiedicat să vadă că evoluţia limbii de la o stare la alta este riguros condiţionată de istoria poporului care a creat-o şi o vorbeşte şi că nu poate fi separat studiul stării actuale a limbii de studiul istoriei ei.

Aşa precum a arătat Friedrich Engels în « Anti-Dühring », conţinutul şi forma limbii « nu pot fi înţelese decît dacă se urmăreşte naşterea şi dezvoltarea ei treptată, ceea ce nu este posibil fără a studia în primul rînd formele sale ieşite din uz şi în al doilea rînd limbile înrudite vii şi moarte »[1].

Cunoaşterea evoluţiei limbii în lumina legilor ei de dezvoltare are, pe lîngă valoarea ştiinţifică propriu-zisă, o imensă importanţă practică în acţiunea de cultivare a limbii.

Această acţiune poate fi făcută numai pe baza cunoaşterii ştiinţifice a legilor dezvoltării limbii, prin folosirea acestor legi pentru a face din limbă instrumentul de comunicare necesar societăţii, deoarece « fără o limbă înţeleasă de societate şi comună pentru membrii ei, societatea îşi încetează producţia, se destramă şi încetează de a exista ca societate »[2]. Limba nu-şi poate îndeplini cu succes funcţiunea ei de instrument de comunicare şi exprimare a gîndirii dacă nu este şi îndrumată.

Arătînd că legile naturii şi ale economiei au un caracter obiectiv, I. V. Stalin a precizat că ele nu pot fi nici suprimate, nici create de oameni. Oamenii pot doar « să descopere legile, să le cunoască, să şi le însuşească, să înveţe să le aplice în deplină cunoştinţă de cauză, să le folosească în interesul societăţii şi în felul acesta să le supună, să ajungă să le domine »[3].

Cunoaşterea legilor limbii este singurul mijloc de a putea influenţa dezvoltarea ei şi aceasta numai în sensul întăririi legilor ei interne, a tendinţelor ei firești. Încercarea de a influenţa limba în sens contrar acestor legi nu poate duce decît la un eşec total, de felul celui suferit de latinişti, de italienismul lui Eliade Rădulescu sau de purismul lui Aron Pumnul. Cultivarea limbii poate avea succes numai cînd ea decurge din legile dezvoltării limbii şi cînd este făcută cu respectarea acestor legi.

Opera de cultivare şi perfecţionare a limbii este puternic sprijinită de tezele lui I. V. Stalin cuprinse în ultima sa lucrare « Problemele economice ale socialismului în U.R.S.S. ». În această operă clasică, I. V. Stalin a arătat puterea omului socialist în faţa legilor naturii şi societăţii, rolul lui activ în opera de transformare a naturii şi a vieţii sociale. Cunoscînd legile obiective, oamenii

---

[1] Friedrich Engels, *Anti-Dühring*. Ed. P.M.R., ed. a II-a, 1952, p. 378.

[2] I. Stalin, *Marxismul şi problemele lingvisticii*. Ed. pentru literatura politică, 1953, p. 21.

[3] I. Stalin, *Problemele economice ale socialismului în U.R.S.S.* Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 10.

nu mai sînt neputincioşi faţă de ele, ci pot să le aplice în mod deplin conştient de interesele societăţii.

Marele ajutor dat oamenilor muncii prin îndrumările lui I. V. Stalin asupra folosirii legilor naturii şi societăţii a fost apreciat de tovarăşul G. M. Malenkov astfel: « Uriaşa însemnătate a lucrărilor teoretice ale tovarăşului Stalin constă în aceea că ele pun în gardă împotriva alunecării pe deasupra lucrurilor, pătrund în adîncul fenomenelor, în fondul însuşi al proceselor de dezvoltare a societăţii, ne învaţă să vedem în germene acele fenomene care vor determina desfăşurarea evenimentelor, ceea ce face posibilă previziunea marxistă»[1].

★

Prin alcătuirea primei gramatici ştiinţifice a limbii romîne, Institutul de lingvistică din Bucureşti al Academiei R.P.R. satisface o adîncă nevoie a culturii noastre. Învăţămîntul de toate gradele şi toţi oamenii muncii aşteptau de mult întocmirea unei călăuze ştiinţifice în domeniul limbii noastre, care să arate bogatele ei posibilităţi de exprimare în formele cele mai limpezi, mai precise, mai sugestive.

Nevoile societăţii de astăzi reclamă o limbă unitară, înţeleasă de toţi şi cu reguli bine precizate.

Precizarea regulilor gramaticale nu trebuie însă înţeleasă într-un sens rigid, de imobilizare a limbii în anumite forme, ceea ce ar fi de altfel şi imposibil. Procesul permanent de dezvoltare şi îmbogăţire a limbii nu poate permite închiderea ei în forme rigide, cu caracter definitiv. Dar funcţiunea limbii ca mijloc de comunicare, rolul ei ca formă a culturii naţionale, impune lingviştilor sarcina concretizării normelor ei gramaticale.

Limba pe care gramatica de faţă a căutat s-o fixeze în reguli este limba literară contemporană, care constituie forma cea mai îngrijită a limbii naţionale pe care o vorbim astăzi. Graiurile regionale, explicabile prin izolarea în care trăiau, în trecut, provinciile ţării noastre, sînt treptat înlocuite de o limbă naţională unitară. Această unitate a limbii romîne se afirmă şi se întăreşte îndeosebi astăzi, în cursul procesului istoric de formare a naţiunii noastre socialiste.

Precizarea regulilor gramaticale şi a normelor în gramatica de faţă s-a făcut îndeosebi pe baza operelor literare din secolul al XIX-lea şi al XX-lea, precum şi pe baza practicii vii a limbii din zilele noastre. Articolele şi cuvîntările tovarăşului Gheorghe Gheorghiu-Dej şi documentele de partid şi de stat au fost folosite ca material de bază pentru limba curentă de astăzi, îndeosebi în volumul care cuprinde Sintaxa.

---

[1] G. M. Malenkov, *Raportul de activitate al Comitetului Central al P.C. (b) al U.R.S.S. la Congresul al XIX-lea al Partidului*. Ed. pentru literatură politică, 1952, p. 123.

Noua gramatică a căutat deci să fixeze situaţia obiectivă existentă în structura gramaticală a limbii noastre literare. Ea are astfel, în primul rînd, un caracter descriptiv.

Dar pe lîngă caracterul ei descriptiv, o gramatică îşi îndeplineşte adevăratul ei rol numai cînd are şi un caracter normativ. Deci, acolo unde formele de exprimare prezintă fluctuaţii sau impreciziuni, îi revine gramaticii rolul de a arăta forma corectă corespunzătoare sau exprimarea literară cea mai recomandabilă, în funcţie de tendinţele de dezvoltare a limbii potrivit legilor ei interne. « Atitudinea conştientă faţă de structura gramaticală a limbii — se spune în Cuvîntul înainte al Gramaticii limbii ruse a Academiei de Ştiinţe a Uniunii Sovietice —, faţă de legile ei fundamentale şi faţă de regulile ei particulare contribuie la folosirea mai corectă a limbii materne, însuşite din copilărie, la exprimarea mai exactă a gîndurilor şi la înţelegerea mai bună a celor auzite şi citite. O dată cu aceasta, atitudinea conştientă faţă de structura gramaticală a limbii contribuie la desăvîrşirea limbii naţionale comune . . . De aceea, o gramatică descriptivă şi normativă, bazată pe studierea ştiinţifică a problemelor structurii limbii, are o mare însemnătate practică pentru cercurile largi ale celor ce vorbesc şi scriu» [1].

Noua gramatică a căutat să-şi îndeplinească această menire. Ea va putea servi ca un îndreptar ştiinţific atît marilor mase, pentru ca ele să vorbească şi să scrie corect limba romînă, cît şi pentru scriitori, pentru propagandişti, pentru profesori, adică pentru toţi cei care au sarcina de a explica, instrui şi convinge. Ea va constitui baza gramaticii şcolare, dîndu-i acesteia caracterul ştiinţific corespunzător importanţei ei în învăţarea limbii.

Tratarea problemelor în gramatica de faţă, împărţirea materiei şi capitolele noi pe care le cuprinde o deosebesc simţitor de gramaticile alcătuite în trecut.

Potrivit învăţăturii marxiste, după care limba este un produs istoric format în decursul evoluţiei de veacuri a poporului care a creat-o şi o vorbeşte, lucrarea de faţă cuprinde la începutul fiecărui capitol o scurtă schiţă istorică a evoluţiei formelor limbii noastre, de la limba latină şi slavă pînă astăzi, dînd adeseori şi în cuprinsul diferitelor capitole explicaţiile istorice socotite necesare.

Introducerea analizei principiilor vocabularului ca prim capitol al gramaticii constituie aplicarea învăţăturii marxiste privitoare la raporturile dintre vocabular şi gramatică. Cuvintele limbii formînd materialul de construcţie al formelor şi regulilor gramaticale, studiul principiilor vocabularului îşi are de fapt locul firesc la începutul oricărei gramatici ştiinţifice.

---

[1] *Grammatika russkogo iazika.* Redactori responsabili: Acad. V. V. Vinogradov, E. S. Istrina şi S. G. Barhudarov, membri corespondenţi ai Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., 1952, Moscova, t. I, p. 3.

Pentru întîia oară într-o gramatică a limbii romîne i se dă foneticii importanţa cuvenită, ca parte a studiului limbii care se ocupă cu învelişul material al cuvintelor. Ţinînd seamă de faptul că în procesul de unificare a unei limbi, care se afirmă în primul rînd prin structura gramaticală şi fondul principal de cuvinte, deprinderile fonetice regionale dovedesc în general o mare persistenţă, unitatea laturii sonore a limbii trebuie să constituie o importantă problemă pentru o gramatică ştiinţifică. De aceea, gramatica de faţă, pe lîngă descrierea amănunţită a sunetelor limbii romîne, a căutat să stabilească, pe cît a fost posibil, toate indicaţiile normative pentru o pronunţare corectă a sunetelor limbii noastre, pentru a asigura astfel o exprimare precisă şi unitară, în conformitate cu uzul literar şi tendinţele actuale ale limbii.

Morfologia cuprinde şi ea numeroase părţi noi faţă de gramaticile din trecut. Pentru întîia oară într-o gramatică a limbii romîne, procedeele de formare a cuvintelor sînt studiate în legătură cu fiecare parte de vorbire, în capitolul de morfologie privitor la partea de vorbire respectivă.

O altă caracteristică a gramaticii de faţă este tratarea sintaxei părţilor vorbirii în cuprinsul morfologiei, forma şi funcţiunea unei categorii gramaticale fiind indisolubil legate în actul vorbirii. Părţi noi ale morfologiei sînt, spre exemplu, tratarea declinării substantivelor după genuri, adică după modul cum ea se efectuează de fapt în limba romînă, şi diatezele la verb.

În capitolul despre verb se dă, pentru întîia oară într-o gramatică a limbii romîne, dezvoltarea cuvenită părţii privitoare la verbele reflexive, care constituie o caracteristică a limbii noastre, fiind un mijloc important de îmbogăţire a expresivităţii ei.

Părţile de vorbire neflexibile (adverbul, prepoziţia, conjuncţia şi interjecţia), care în gramaticile din trecut erau tratate sumar, în cîteva rînduri, sînt analizate fiecare, în gramatica de faţă, în mod amplu, corespunzător frecvenţei şi rolului lor în limba noastră. Pentru fiecare din aceste categorii gramaticale se stabilesc funcţiunile multiple pe care le au în cadrul construcţiilor gramaticale şi se dau indicaţii normative asupra folosirii şi valorii lor stilistice.

★

În alcătuirea gramaticii de faţă, colectivul Institutului de lingvistică din Bucureşti al Academiei R.P.R. s-a străduit să aplice învăţătura marxistă despre rolul şi funcţiunea gramaticii ca factor educativ de cunoaştere şi de cultivare a limbii naţionale.

Munca colectivului care a alcătuit gramatica a fost mult uşurată de însuşirea bogatei experienţe sovietice în materie de gramatică. Manualul de gramatică al lui Zemski, Kriucikov şi Svetlaev, de asemenea cel al lui Finkel şi Bajenov, dar îndeosebi « Gramatica limbii ruse », volumul I (Fonetica şi Morfologia), alcătuită

de Academia de Ştiinţe a Uniunii Sovietice sub redacţia Acad. V. V. Vinogradov şi a membrilor corespondenţi ai Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. E.S. Istrina şi S.G. Barhudarov, apărută în 1952, ne-au servit ca o preţioasă îndrumare metodologică, atît în planul nostru de ansamblu, cît şi în felul de a interpreta numeroase probleme speciale.

Dar nu numai concepţia de bază în alcătuirea acestei lucrări a deosebit munca de astăzi a Institutului faţă de cea a lingviştilor din trecut, ci şi metodele de muncă.

În alcătuirea gramaticii, ca şi în alcătuirea celorlalte lucrări care se elaborează astăzi în Institut, s-a folosit metoda muncii în colectiv. Sîntem convinşi că numai pe această cale se pot obţine rezultatele pe care poporul muncitor le aşteaptă de aici înainte de la oamenii de ştiinţă.

Volumul de faţă, care cuprinde Vocabularul, Fonetica şi Morfologia, a fost terminat la începutul anului 1953 şi supus în ziua de 6 februarie 1953 dezbaterii Consiliului ştiinţific lărgit al Institutului.

Pe baza criticilor şi observaţiilor făcute în cadrul dezbaterii din ziua de 6 februarie şi a celor apărute în presă, proiectul a fost revizuit şi definitivat în luna aprilie 1953.

Al doilea volum, care cuprinde Sintaxa, a fost terminat şi dat la tipar în cursul lunii februarie 1954.

În acest fel s-a realizat o veche năzuinţă culturală a poporului nostru, meritul înfăptuirii ei revenind în primul rînd celor care au luat această iniţiativă şi au sprijinit-o nelimitat moral şi material: Partidul Muncitoresc Romîn, Guvernul R.P.R. şi Prezidiul Academiei R.P.R.

Prof. DIMITRIE MACREA

Scanned with OKEN Scanner

VOCABULARUL

Scanned with OKEN Scanner

VOCABULARUL

Cuvîntul ca unitate lexicală

§ 1. « După cum se ştie — scrie I. V. Stalin în « Marxismul şi problemele lingvisticii » (p. 21) — toate cuvintele cuprinse într-o limbă formează laolaltă aşa-numitul vocabular ». Cuvintele sînt îmbinări de sunete (uneori chiar un sunet singur) care au un înţeles, de pildă: *casă*, *floare*, *om*, *(a) cînta*, *(a) merge*, *el*, *bun*, *a*, *doi*, *bine*, *la*, *pe*, *că*, *şi*, *vai*.

Pentru a fi combinate în propoziţii şi fraze, cuvintele iau în general diferite forme. Substantivul *casă* ia formele *casei*, *casele*, *caselor* sau *casa*. Verbul *a cînta* devine *cîntaţi*, *cîntînd*, *cîntasem* etc. Pronumele personal *el* se transformă în *lui*, *îi*, *lor*, *le* etc. Astfel de modificări reprezintă formele gramaticale ale cuvintelor cu ajutorul cărora se exprimă raporturile între cuvintele din frază şi nuanţe ale acţiunilor, fără a se schimba sensul fundamental al cuvîntului. Un cuvînt nu este alcătuit dintr-o formă tip, ci din toate formele gramaticale pe care le poate lua în flexiune. Formele gramaticale ale aceluiaşi cuvînt pot fi destul de deosebite între ele. Astfel, de exemplu, verbul *a lua* are la persoana I şi a II-a sg. a ind. prez. formele *iau*, *iei*, iar la persoana I şi a II-a pl. *luăm*, *luaţi*. Totuşi *iau* şi *luăm* nu sînt cuvinte independente, ci forme diferite ale verbului *a lua*, deoarece au acelaşi înţeles lexical şi nu diferă decît prin flexiune.

Cuvintele îşi pot modifica însă şi înţelesul în vorbire. În propoziţia *am împrumutat pe un prieten cu doi lei*, *împrumuta* înseamnă « a da cu împrumut », iar în propoziţia *am împrumutat de la un prieten doi lei*, acelaşi verb are sensul de « a lua cu împrumut ». Cu toate acestea înţelesul de bază al lui *împrumuta* se păstrează în amîndouă cazurile.

Transformările formei şi înţelesului cuvintelor nu se produc la întîmplare, ci totdeauna după anumite reguli gramaticale şi lexicale ale limbii respective.

Scanned with OKEN Scanner

Vocabularul ca material de construcție pentru gramatică

§ 2. Cuvintele sînt, după cum arată I. V. Stalin în «Marxismul şi problemele lingvisticii» (p. 21), materialul de construcţie cu ajutorul căruia gramatica formează propoziţii şi fraze. Ca material de construcţie, cuvintele sînt independente. Nimic nu ne obligă, de pildă, să înşirăm pe *casă, floare, om, a cînta* sau pe celelalte numai într-o anumită ordine şi nici să le legăm între ele numai într-un anumit fel, dinainte determinat. Dacă cuvintele n-ar fi independente, gramatica n-ar putea să le întrebuinţeze ca material la construirea propoziţiilor şi frazelor, după cum, dacă varul, cimentul şi cărămizile n-ar fi materiale de construcţie independente unul de altul, nu s-ar putea clădi nimic cu ajutorul lor. Independenţa aceasta dispare însă cînd cuvintele se combină între ele cu ajutorul gramaticii. În propoziţia *copacul creşte*, cele două cuvinte depind unul de celălalt. Nu se poate spune *copacul creştem*, de pildă, fiindcă forma verbului *creştem* nu e potrivită cu subiectul *copac*. Nu se poate spune nici *copacul cumpără* sau *copacul vinde*, fiindcă aici înţelesul lexical al verbelor *cumpără* şi *vinde* nu e potrivit cu înţelesul substantivului *copac* ca subiect.

Despre conținutul cuvîntului

§ 3. În natură nu există formă fără conţinut şi nici conţinut fără formă. Tot astfel nici în limbă nu există conţinut liber de materialul limbii. Orice cuvînt este o unitate între un conţinut şi o formă. Conţinutul este totalitatea înţelesurilor cuvîntului, iar forma, totalitatea sunetelor cuvîntului. Totalitatea sunetelor constituie partea materială, materia din care este construit cuvîntul, iar totalitatea înţelesurilor reprezintă o reflectare a realităţii în mintea omului. Deşi conţinutul cuvîntului este o totalitate de înţelesuri, totuşi în propoziţii şi fraze nu apare, în general, decît cîte unul din aceste înţelesuri. Astfel, în *a se înroşi la faţă, a face feţe-feţe, faţă de masă* etc., limba nu utilizează toate înţelesurile cuvîntului *faţă* deodată, ci numai cîte unul.

Din punctul de vedere al conţinutului, cuvintele se împart în trei categorii:

a. cuvinte care exprimă (şi denumesc) noţiuni;

b. cuvinte care exprimă (dar nu denumesc) emoţii şi imită zgomote sau sunete;

c. cuvinte care exprimă raporturile dintre noţiuni şi servesc pentru a uni celelalte cuvinte în propoziţii sau fraze.

Din prima categorie fac parte substantivul, adjectivul, pronumele, numeralul, verbul şi adverbul. Aceste feluri de cuvinte sînt forma materială a noţiunilor, singura formă de existenţă a noţiunilor. Prin cuvîntul *om*, de pildă, înţelegem noţiunea «om», adică «fiinţă care poate gîndi şi vorbi, care poate construi şi folosi unelte în procesul muncii sociale».

Scanned with OKEN Scanner

Din a doua categorie fac parte interjecţiile, de exemplu *ura!*, *cucu!*

A treia categorie cuprinde prepoziţiile, conjuncţiile, articolul, verbul copulativ *a fi* şi verbele auxiliare. Spre deosebire de celelalte cuvinte ale limbii, acestea nu au înţeles de sine stătător. *Cu*, *de*, *în*, *la*, *pe* etc. sau *şi*, *dar*, *ori*, *cel*, *un* etc. nu exprimă nici noţiuni, nici emoţii sau zgomote.

Despre forma cuvîntului şi raportul ei cu conţinutul

§ 4. Forma cuvîntului este alcătuită din sunete. Sunetele fiind vibraţii ale aerului, deci materie în mişcare, sînt ele înseşi materie. De aceea complexul de sunete formează partea materială a cuvîntului. Înlănţuirea sunetelor în cuvinte este condiţionată de anumite legi. În limba romînă, de exemplu, nici un cuvînt nu începe cu vreunul din grupurile de sunete *dl*, *tl*, *dn* şi *tn*, pe cînd alte limbi au cuvinte care încep cu aceste grupuri.

Sunetele, ca elemente materiale ale cuvîntului, şi înţelesurile, ca elemente ideale ale cuvîntului, nu se condiţionează unele pe celelalte. Numai în cazul, excepţional, al onomatopeelor, un cuvînt are un anumit sens pentru că e format din anumite sunete: cîntecul cocoşului este desemnat prin cuvîntul *cucurigu*, deoarece sunetele care compun acest cuvînt se apropie cel mai mult de sunetele pe care le scoate cocoşul. La celelalte cuvinte această concordanţă nu există. Nu din cauza sunetelor *c-a-s-ă*, care-l compun, cuvîntul *casă* are înţelesul de «clădire», căci aceleaşi sunete, purtînd acelaşi accent, desemnează şi «lada de ţinut bani», şi «locul unde se fac plăţi». Pe de altă parte, dacă sunetele *c-a-s-ă* ar avea în ele înseşi ceva care să ne oblige să le atribuim obiectului pe care îl numim în felul acesta în romîneşte, ar trebui ca în toate limbile de pe suprafaţa pămîntului obiectul pe care noi îl numim *casă* să fie numit numai *casă*. Se înţelege că nici noţiunile nu cer prin natura lor să fie exprimate prin anumite sunete, căci în cazul acesta noţiunile identice ar trebui să se exprime în toate limbile prin sunete identice. După cum se ştie însă, «casei» i se zice în limba rusă дом, în limba franceză *maison*, în limba germană *Haus* şi aşa mai departe, ceea ce dovedeşte că sunetele *c-a-s-ă* nu condiţionează numirea obiectului respectiv.

Deşi conţinutul cuvîntului nu este faţă de forma lui ceea ce este cauza faţă de efect şi nici invers, totuşi conţinutul şi forma alcătuiesc laolaltă o unitate şi orice conţinut trebuie să îmbrace o formă ca să existe. În acelaşi timp însă, unitatea dintre formă şi conţinut nu este împietrită: un cuvînt îşi poate modifica forma, păstrînd acelaşi sau aceleaşi înţelesuri, şi, invers, îşi poate modifica în parte sau în total conţinutul, păstrîndu-şi forma neschimbată. Astfel, înţelesul lui *voinic* se schimbă din «oştean» (sensul din limba veche slavă) în «puternic, tare», fără a se produce vreo modificare de formă. Tot astfel, lat. *canto* a devenit *cînt*, slav. любити a devenit *iubi*, în timp ce conţinutul acestor cuvinte a rămas acelaşi.

Atît evoluţia formei cît şi evoluţia conţinutului sînt însă foarte lente. Fiecare schimbare de conţinut sau de formă trebuie adoptată de întregul grup social care vorbeşte o limbă. Această adoptare cere timp îndelungat. De aceea, în limbă, şi în special în vocabular, alături de elementele noi, există totdeauna elemente vechi, pe cale de dispariţie; dar nu se poate spune că ele au dispărut decît după ce întregul grup social le-a părăsit.

Fondul principal de cuvinte

§ 5. În centrul vocabularului se află un număr relativ mic de cuvinte cunoscute de toţi cei care vorbesc limba respectivă şi întrebuinţate în toate ramurile de activitate a poporului. Aceste cuvinte trăiesc multă vreme şi servesc ca bază de îmbogăţire a vocabularului. Ele alcătuiesc laolaltă f o n d u l p r i n c i p a l d e c u v i n t e.

I. V. Stalin a arătat în «Marxismul şi problemele lingvisticii» că esenţialul în vocabular este fondul principal de cuvinte în care intră toate cuvintele radicale. «El este cu mult mai puţin cuprinzător decît vocabularul, dar trăieşte multă vreme, de-a lungul veacurilor, şi dă limbii o bază pentru formarea de noi cuvinte» (p. 21).

Numeroase cuvinte din fondul principal de cuvinte al limbii romîne sînt de origine latină, ca: *alb*, *apă*, *avea*, *bun*, *cap*, *cînta*, *de*, *eu*, *el*, *face*, *fi*, *frate*, *frunte*, *fugi*, *înţelege*, *lucra*, *mamă*, *mîine*, *mînca*, *meu*, *munte*, *ochi*, *om*, *peşte*, *pune*, *scrie*, *soră*, *şi*, *tată*, *vedea* etc.

Un loc foarte important în fondul principal de cuvinte al limbii romîne îl ocupă cuvintele de origine slavă, ca: *ceas*, *cinste*, *citi*, *da*, *drag*, *găti*, *iubi*, *muncă*, *plată*, *plug*, *prea*, *prieten*, *sfat*, *sfîrşi*, *sută*, *trăi*, *treabă*, *vesel*, *vorbă* etc.

Dintre cuvintele împrumutate de curînd n-au pătruns decît puţine în fondul principal de cuvinte al limbii romîne. Dintre acestea fac parte *gaz*, *maşină*, *motor* etc.

Cu timpul, şi alte cuvinte din restul vocabularului vor pătrunde în fondul principal de cuvinte, fiindcă acesta evoluează neîncetat (cuvinte ca *băcan*, *cumpli*, *dijmă* etc. au ieşit din fondul principal al limbii noastre). Evoluţia lui se produce mai încet decît a restului vocabularului, dar tot fără oprire.

Cuvintele din fondul principal de cuvinte dau naştere la derivate şi compuse potrivit cu legile interne ale limbii. Astfel, din *alb* s-au creat: *albeaţă*, *albi*, *albitură*, *alburiu*, *albuş*, *înălbi*, care formează împreună cu *alb* familia acestui cuvînt.

Caracterul variabil al vocabularului

§ 6. Cealaltă parte a vocabularului, care conţine cuvinte mult mai numeroase decît fondul principal de cuvinte, este totodată şi mult mai variată. Cuvintele din această parte se caracterizează prin aceea că se învechesc şi dispar mai

repede decît cele din fondul principal de cuvinte, nu formează baza de îmbogăţire a vocabularului, deşi pot şi ele să dea naştere la cuvinte noi şi unele dintre ele pătrund cu timpul în fondul principal; ele nu sînt toate cunoscute şi nici întrebuinţate de toţi cei care vorbesc romîneşte.

« Vocabularul nu se schimbă în acelaşi fel ca suprastructura, nu se schimbă prin anularea vechiului şi construirea noului, ci pe calea completării vocabularului existent cu cuvinte noi, apărute în legătură cu schimbările orînduirii sociale, cu dezvoltarea producţiei, cu dezvoltarea culturii, a ştiinţei etc. » (STALIN, PROBL. LINGV. 22-23). Cuvintele învechite nu dispar dintr-o dată din limbă. Ele nu mai corespund vieţii sociale a oamenilor, dar pot fi încă întrebuinţate cînd este vorba de trecut sau de alte ţări. Ele alcătuiesc vocabularul pasiv, cunoscut dar puţin folosit, spre deosebire de cuvintele care corespund realităţii prezente, sub toate aspectele ei, şi care alcătuiesc vocabularul activ, folosit în mod permanent de vorbitori. Cuvinte ca *primar*, *prefect*, *judeţ*, *plasă* etc. n-au dispărut din limbă, ci au trecut în vocabularul pasiv. Alte cuvinte, ca *deşidera* « a dori », *vergură* « fecioară » au ieşit cu totul din limbă.

Schimbarea orînduirii sociale, reformele sociale provoacă apariţia unor cuvinte noi. *Bolşevic* a apărut în limba rusă în perioada asaltului dat de clasa muncitoare împotriva ţarismului, iar *colhoz*, *sovhoz*, după Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie.

Dezvoltarea producţiei a adus în vocabularul romînesc cuvinte noi ca: *abataj*, *bielă*, *carburator*, *dinam*, *elevator*, *freză*, *şut*, *tractor* etc.

Dezvoltarea ştiinţei şi a culturii a adus cu sine cuvinte ca: *agrominim*, *agronomie*, *concert*, *dialectică*, *ecuaţie*, *miciurinism*, *partinitate*, *teoremă*, *universitate*, *valoare* etc.

În vocabular există şi cuvinte cu răspîndire geografică limitată, cuvinte regionale ca: *băsădi* (« a vorbi »), *cătană* (« ostaş »), *chisăliţă* (« mîncare de fructe fierte »), *otcoş* (« iarbă cosită pentru fîn »), *vipie* (« arşiţă, toi ») etc.

Unele cuvinte nu rămîn tot timpul numai în acelaşi domeniu de activitate, ci se răspîndesc, trecînd şi în alte domenii; de asemenea, multe cuvinte se răspîndesc dintr-o regiune în alta. Trecerea unui cuvînt dintr-un domeniu de activitate în alt domeniu de activitate, dintr-o regiune în alta reprezintă un mijloc de îmbogăţire a vocabularului activ şi de îmbogăţire a sensurilor unui cuvînt. *A înţărca*, de pildă, însemna la început « a închide mieii, iezii sau viţeii în ţarc pentru a-i împiedica de la supt ». Trecerea lui din domeniul creşterii vitelor în domeniul general al vieţii de fiecare zi a oamenilor, cu sensul de « a nu mai alăpta un copil », ne arată în primul rînd ce mare importanţă avea la noi în trecut creşterea vitelor. Cunoscînd evoluţia exactă a unui cuvînt ne putem da seama de felul de viaţă al celor care îl întrebuinţau, deoarece limba este strîns legată de istoria poporului care a creat-o şi care o vorbeşte.

Vocabularul şi istoria societăţii

§ 7. Fiecare cuvînt trebuie deci studiat în legătură cu istoria societăţii. Aceasta nu înseamnă cîtuşi de puţin că vocabularul este legat de o clasă socială, oricare ar fi ea. Marea majoritate a cuvintelor n-au caracter de clasă. Limba înregistrează în egală măsură schimbările produse în diferite domenii ale vieţii sociale, ea serveşte în acelaşi fel pe membrii societăţii, indiferent de clasa căreia îi aparţin.

Ce e drept, clasele nu au o atitudine pasivă faţă de limbă, ci se folosesc de ea în interesele lor. « Oamenii, diferitele grupuri sociale, clasele sînt departe de a fi indiferente faţă de limbă. Ele se străduiesc să folosească limba în interesul lor, să-şi impună vocabularul lor specific, termenii lor specifici, expresiile lor specifice» (STALIN, PROBL. LINGV. 12), « clasele influenţează limba, introduc în limbă cuvintele şi expresiile lor specifice şi uneori înţeleg în mod diferit unele şi aceleaşi cuvinte şi expresii» (STALIN, PROBL. LINGV. 36). I. V. Stalin a arătat însă că, în vocabular, cuvintele şi expresiile colorate de clase sînt foarte puţin numeroase. « Asemenea cuvinte şi expresii specifice, ca şi cazurile de deosebire în semantică, sînt atît de puţine în limbă, încît abia dacă reprezintă 1% din întregul material al limbii» (STALIN, PROBL. LINGV. 36).

Modul în care membrii unei clase se apreciază pe ei înşişi ca şi pe cei care aparţin clasei sau claselor antagoniste se reflectă cu deosebire în modificarea înţelesului unui cuvînt sau în adăugarea unui înţeles nou, de clasă, la cele vechi. Astfel cuvîntul *prost* însemna la început « simplu», « din popor», « de rînd». Clasele stăpînitoare au imprimat termenului *prost* o nuanţă de dispreţ şi cuvîntul a ajuns să însemne « fără minte, neghiob». Cuvîntul *mişel* avea la început sensul de « om sărac, sărman». Cei săraci erau consideraţi « ticăloşi» de către cei avuţi. Aşa se explică sensul nou de « ticălos, nemernic, laş» pe care l-a căpătat cuvîntul *mişel*. *Mojic* însemna la origine « ţăran». Ţărănimea fiind considerată grosolană, lipsită de maniere alese, *mojic* a ajuns sinonim cu *grosolan*, *necioplit*. *Cavaler* pentru francezi, în evul mediu, era « cel care mergea călare», deci seniorul. Apoi, deoarece seniorii îşi atribuiau toate calităţile, *cavaler* a ajuns să însemne « generos, cinstit» etc.

Avînd în mînă puterea politică, clasele exploatatoare au influenţat vocabularul mai mult decît clasele exploatate. Rareori surprindem în cuvinte influenţa claselor exploatate. Cuvîntul *boier*, de pildă, a căpătat o nuanţă peiorativă, ajungînd să însemne « om leneş, mofturos».

Sensul nou imprimat unui cuvînt de o clasă socială nu elimină de la început vechiul sens. *Mişel* are o coloratură de clasă atîta vreme cît sensul « ticălos» e asociat cu cel de « om sărman». Dar vocabularul fiind în necontenită mişcare, sensul iniţial dispare adesea, iar nuanţa nouă a cuvîntului se generalizează şi

îşi pierde specificul de clasă. Cuvinte ca *prost*, *mişel*, *mojic* au ajuns să fie aplicate foarte bine reprezentanţilor fostelor clase stăpînitoare.

ÎMBOGĂŢIREA VOCABULARULUI

§ 8. Numărul cuvintelor unei limbi nu este fix. O dată cu prefacerile sociale, cu progresul cultural, multe cuvinte vechi dispar, dar mai multe pătrund în vocabular. Gîndirea mai complexă a omului civilizat cere o mai mare varietate a mijloacelor ei de expresie, în stare să denumească nuanţele pe care le distinge sau noţiunile abstracte pe care le creează. Pe de altă parte, instituţiile noi, obiectele noi de civilizaţie trebuie numite. Schimbările se produc «pe calea completării vocabularului existent cu cuvinte noi, apărute în legătură cu schimbările orînduirii sociale, cu dezvoltarea producţiei, cu dezvoltarea culturii, a ştiinţei etc. Deşi din vocabular dispare de obicei un anumit număr de cuvinte învechite, i se adaugă un număr mult mai mare de cuvinte noi» (STALIN, PROBL. LINGV. 22-23).

§ 9. Îmbogăţirea vocabularului unei limbi se face pe două căi principale: prin mijloace interne — se creează cuvinte noi pornind de la cuvintele existente, sau prin mijloace externe — se împrumută cuvinte din alte limbi.

FORMAREA CUVINTELOR

§ 10. Din cuvinte vechi, limba poate să creeze altele noi cu sens înrudit, prin trei metode principale: derivarea (cu ajutorul sufixelor, cu ajutorul prefixelor sau prin suprimarea unui sufix sau prefix), schimbarea categoriei gramaticale şi formarea de cuvinte compuse.

§ 11. Sistemul latin de formare a cuvintelor care stă la baza celui romînesc se caracterizează printr-o bogată posibilitate de formare cu sufixe şi prefixe. Limba romînă a moştenit sistemul latin de sufixe, adăugîndu-i o serie de sufixe noi, foarte multe de origine slavă, care nu i-au modificat aspectul general; posibilităţile de creare a cuvintelor cu ajutorul sufixelor au rămas aproape aceleaşi, numărul sufixelor s-a mărit însă. Prefixele latineşti se păstrează în mică măsură în romîneşte şi, deşi s-au adăugat şi prefixe de origine slavă, romîna a rămas săracă în acest domeniu. În ultimele două secole însă procedeul s-a refăcut prin împrumut şi se poate spune că formarea cuvintelor cu ajutorul prefixelor este mai clară în romîneşte decît în limba latină, unde prefixele aveau nuanţe mult mai numeroase şi mai puţin delimitate. Ca şi limba latină, romîna formează rareori cuvinte compuse.

Scanned with OKEN Scanner

Derivarea

§ 12. Sufixele sînt îmbinări de sunete (uneori un sunet singur) care, ataşate la o rădăcină, creează cuvinte noi, cu altă valoare gramaticală sau cu sens diferit. După cum cînd ataşăm la tema prezentului verbului *a vîna* desinenţa *-m* sau *-ţi* obţinem persoana I şi a II-a pl. a acestui verb, tot astfel, ataşînd la verbul *a vîna* sufixul *-tor*, obţinem numele celui care îndeplineşte acţiunea acestui verb, *vînător*; cu sufixul *-toare* obţinem numele de acţiune, *vînătoare*, cu sufixul *-at*, abstractul verbal *vînat* etc.

Limba romînă posedă un sistem de sufixe bine închegat şi bogat, capabil să exprime clar un mare număr de nuanţe (bogăţia posibilităţilor de formare a abstractelor verbale este un exemplu).

Sistemul sufixelor romîneşti este în continuă transformare, dar se menţine ca sistem. Tendinţa spre sistem se manifestă şi în formă. Deoarece formele verbale oferă un sistem de derivare mai simplu şi mai clar, în special la participii, există o tendinţă foarte netă de a integra derivarea nominală în derivarea verbală; sufixul care derivă substantive şi adjective de la verbe formează şi derivate de la substantive, formele model fiind acelea ale conjugărilor vii (*catifelat*, *dungat* sînt formate cu ajutorul sufixului de participiu al conjugării I).

Sufixele sînt mereu împrospătate, mai ales pe calea împrumutului, de aceea pe lîngă un rezistent nucleu latin (*-tate*, *-ie*, *-iune*, *-el*) există sufixe mai noi: foarte multe slave (*-eală*, *-ean*, *-enie*, *-eţ*, *-nic* etc.), cîteva maghiare (*-ău*, *-şug* etc.), turceşti (*-giu*), greceşti (*-isi*) şi, multe, recente, de origine latină sau greacă, primite de noi prin diverse limbi intermediare. Acestea din urmă izbutesc, uneori, să redea viaţă unor sufixe romîneşti vechi (*-ar*, *-tate*; vezi § 131).

Prefixele sînt îmbinări de sunete (uneori un sunet singur) care, puse înaintea unui cuvînt, îi modifică sensul, nuanţa (*găti*: *pregăti*; *socotit*: *nesocotit*) şi uneori categoria gramaticală. Rolul prefixelor este diferit în mare măsură de al sufixelor; în timp ce sufixele servesc în primul rînd la schimbarea categoriei gramaticale (din verbe se obţin substantive, adjective, din adjective se obţin substantive, adverbe etc.), prefixele nu îndeplinesc decît foarte rar această funcţiune şi trebuie, în acest caz, combinate cu sufixe (*sămînţă*: *în-sămînţ-at*).

Derivarea regresivă

§ 13. Se numeşte derivare regresivă construirea unui cuvînt nou prin suprimarea unui sufix de la un cuvînt vechi. Astfel, deoarece alături de *raportor*, derivat de la *raport*, există *co-raportor*, s-a creat şi termenul *coraport*, format prin suprimarea sufixului *-or* de la *coraportor*. În acelaşi fel a apărut mai de mult verbul *a aniversa*: prin confuzie cu infinitivele de conjugarea I, de la (*zi*) *aniversară*

(unde *aniversară* era adjectiv), s-a creat substantivul *aniversare*, luat drept infinitiv lung; acesta a servit ca punct de plecare la formarea verbului *a aniversa*.

Mai numeroase sînt cazurile de verbe formate pe baza unui adjectiv. Există o serie de adjective derivate de la substantive, cu ajutorul sufixelor *-at*, *-it*, *-ut* desprinse de la participii: *catifelat*, *sprîncenat*, *limbut*, *cornut* etc. În aceeaşi situaţie sînt numeralele multiplicative de tipul lui *înzecit*, formate de la numeralul cardinal corespunzător cu prefixul *în-* şi cu sufixul *-it* desprins de la participii. Fiind luate drept participii, s-au creat, prin suprimarea sufixului, verbe: *a dunga* de la *dungat*, *a vărga* de la *vărgat* etc.

Alte verbe s-au format, prin derivare regresivă, de la numele de agent în *-tor* (*-sor*) sau de la numele de acţiune în *-aţie*: de la *translator*, *translaţie*, *legislator*, *legislaţie* s-au format *a transla*, *a legisla* (în loc de *transfera*, *legifera*). De model au servit verbe ca *administra* alături de care există *administraţie*, *administrator*. Tot aşa de la *regizor* s-a format *a regiza*, de la *furnizor*, *a furniza* (după modele cum e *coafa*, *coafor*).

Foarte frecvente sînt în romîneşte substantivele postverbale de tipul *cîştig* de la *cîştiga*, *cuget* de la *cugeta*, *greş* de la *greşi*, *îngheţ* de la *îngheţa*, *plac* de la *plăcea*, *schimb* de la *schimba*, *văz* de la *vedea*. Deoarece de la multe substantive se formează verbe derivate, de exemplu *roti* de la *roată*, *săpa* de la *sapă* etc., în mintea vorbitorului se naşte ideea că orice verb de conjugarea I sau a IV-a trebuie să aibă alături un substantiv de la care provine. Astfel, prin suprimarea sufixului verbal, apar substantive noi, ca *goană* alături de *goni*, *rugă* alături de *ruga*, *toacă* alături de *toca* etc. Foarte multe cuvinte de acest fel apar la poeţi: *alint*, *licăr*, *mişun* etc.

Acest procedeu este şi el un mod de a îmbogăţi limba cu cuvinte noi.

Schimbarea categoriei gramaticale

§ 14. Destul de des se întîmplă ca un cuvînt să fie trecut în altă categorie decît cea din care făcea parte. Astfel, adesea adjectivele capătă valoare substantivală:

Ş-apoi pleacă iar în lume ***năzdrăvanul*** *cel voinic.* EMINESCU, O. I 79.

Astăzi ***drepturile*** *noastre sînt asigurate* [ceea ce e *drept* poate fi numit *dreptul*].

*Neculuţă a fost un muncitor-***poet** [cuvîntul *poet*, substantiv, capătă valoare de adjectiv].

De la *pantofi de tenis*, unde *tenis* este substantiv, s-a ajuns la *pantofi tenis* (formulă comercială, neliterară), apoi la construcţia greşită *pantofi tenişi*, în care *tenis* a căpătat valoare de adjectiv; adjectivul a putut deveni

apoi din nou substantiv: *tenişi* «pantofi de tenis». În limba romînă sînt foarte frecvente cazurile de transformare în adjectiv a substantivelor care arată pe autorul acţiunii unui verb sau pe purtătorul unei calităţi. Cuvinte ca *învingător*, *isteţ*, *destoinic* au fost la origine substantive.

Şi alte părţi ale vorbirii pot deveni substantive, de exemplu pronumele nehotărîte:

Aducerile-aminte pe suflet cad în picuri,
Redeşteptînd în faţă-mi trecutele ***nimicuri.*** EMINESCU, O. I 107.

Orice adjectiv, în forma neutră, poate fi folosit ca adverb:

A vorbit ***frumos.***
Se simte ***rău.***

Adverbul *bine*, diferit ca formă de adjectivul *bun*, poate fi folosit cu valoare de substantiv:

Binele *ades vine pe urmele mîhnirii*
Şi o zîmbire dulce dup-un amar suspin. ALEXANDRESCU, M. 3,

sau cu valoare de adjectiv: *o persoană* ***bine*** (în vorbirea neîngrijită). Pe de altă parte, substantivele pot căpăta valoare de adverb: *îngheţat* ***sloi*** (***bocnă***), *beat* ***tun***, *doarme* ***buştean.*** Interjecţia *haide*, considerată imperativ, s-a transformat în verb şi se conjugă: *haidem*, *haideţi*.

În toate aceste situaţii se poate vorbi de crearea unor cuvinte noi, deoarece, schimbîndu-se sensul, a rezultat, alături de cuvîntul vechi, altul nou.

Acelaşi lucru se poate spune şi despre infinitiv şi participiu, care pot fi folosite şi ca verbe şi ca substantive sau adjective. Nemaisimţindu-se legătura cu verbul care le-a dat naştere, avem a face cu formarea unor cuvinte noi. De exemplu: ***mîncare*** *de cartofi*; *un om* ***avut.***

Compunerea

§ 15. Compunerea este procedeul prin care din două sau mai multe cuvinte se creează un singur cuvînt nou. Fiecare din cuvintele care intră în compunere îşi pierde individualitatea, astfel încît numai formal avem a face cu două sau mai multe cuvinte, dar din punctul de vedere al sensului este unul singur. Cel care vorbeşte nu analizează şi nu sezisează înţelesul fiecărui element al compunerii, ci produsul lor, care este o unitate. De exemplu, *untdelemn*, cuvînt compus din trei elemente a căror individualitate se pierde prin compunere, exprimă o singură noţiune, aceea de «ulei comestibil». Forma articulată, *untdelemnul*, ne arată că primul element nu mai e simţit ca un cuvînt aparte.

Cuvintele care intră în compunere pot fi părţi de vorbire de acelaşi fel sau diferite. Astfel, se pot crea substantive noi din:

— substantiv + substantiv: *floarea-soarelui, ochiul-boului, fero-aliaj, şofer-mecanic* etc. Cîteodată cele două substantive care se combină sînt legate printr-o prepoziţie: *untdelemn, drum de fier.*

— substantiv + adjectiv (locul adjectivului poate fi după substantiv sau înaintea lui): *bunăstare, bunăvoinţă, dreptunghi, făt-frumos, liber-profesionist, piatră-acră, scurt-circuit.* Acest tip de compunere este vechi şi foarte răspîndit mai ales în vorbirea populară şi familiară.

— substantiv + verb: *gură-cască.*

— adverb + substantiv: *binecuvîntare.*

— prepoziţie + substantiv: *după-masă, fărădelege.*

Adjectivele pot fi create din:

— adjectiv + adjectiv. Foarte răspîndit este tipul *franco-german, romîno-bulgar.* În acest tip de compunere se procedează de obicei în aşa fel încît cuvîntul să aibă forma cea mai scurtă. Se spune de obicei: *conflictul* ***franco-german,*** *războiul* ***italo-abisinian,*** *statul* ***austro-ungar,*** şi mult mai rar: *conflictul* ***germano-francez,*** *războiul* ***abisiniano-italian,*** *statul* ***ungaro-austriac.***

— prepoziţie + substantiv: *cuminte.*

— adverb + verb: *cumsecade.*

Verbele pot fi compuse din:

— adverb + verb: *a binevoi.*

De asemenea mai sînt compuse:

— numeralele de la 11 în sus: *unsprezece, cincisprezece, şaptesprezece, douăzeci.*

— pronumele: *ceva, cineva, oarecare, fiecare, oricine.*

— adverbele: *astfel, oricum, cîteodată, niciodată, undeva.*

— prepoziţiile: *după, de la, de pe, de către.*

— conjuncţiile: *cu toate că, pentru că.*

— interjecţiile: *nani-nani, be-he-he, tic-tac.*

În legătură cu unele cuvinte compuse se poate vorbi de aşa-numita compunere prin juxtapunere, un stadiu de compunere mai puţin avansat. Elementele cuvîntului compus nu sînt contopite, ci numai alăturate, astfel că fiecare element îşi păstrează autonomia şi este flexibil. De exemplu: *iarbă-mare, (al) ierbii-mari.* În ce priveşte sensul, ele se comportă ca orice cuvînt compus: sensul lor nu este suma sensurilor elementelor componente (*iarbă-mare* este numele unei plante).

Din categoria compuselor prin juxtapunere fac parte mai ales numirile geografice: *Ghimpaţi-Mihăileşti, Popeşti-Leordeni,* dar şi altele ca: *şofer-mecanic, meşter-lăcătuş.*

Cuvintele compuse pot da naştere, prin derivare, la alte cuvinte noi: *binevoi, binevoitor.*

Cuvinte compuse din iniţiale sau din silabe

§ 16. De la sfîrşitul secolului trecut se mai formează compuse din iniţialele cuvintelor care denumesc o instituţie, o organizaţie etc.: *C.F.R.* (*Cefereul*) din *Căile ferate romîne*, *I.S.E.P.* (*Isepul*) din *Institutul de studii economice şi planificare*, *T.A.R.S.* (*Tarsul*) din *Transporturi aeriene romîno-sovietice*. Aceste cuvinte noi pot da naştere şi ele la derivate: *ceferist*. Mai nou este procedeul compunerii primelor silabe ale cuvintelor. Acest procedeu, după modelul limbii ruse, a luat o mare dezvoltare în ultimul timp: *Aprozar*, *Sovrom* etc.

ÎMPRUMUTURILE

§ 17. Pe lîngă îmbogăţirea produsă prin formarea de noi cuvinte din cele existente, vocabularul se îmbogăţeşte şi prin împrumuturi.

În cursul dezvoltării sale istorice, poporul romîn a luat din limbile popoarelor cu care a avut legături un mare număr de cuvinte de care avea nevoie.

Cuvintele se împrumută pentru că denumesc obiecte şi relaţii noi, exprimă nuanţe noi. Astfel: *acţiona*, *automobil*, *avion*, *banal*, *biologie*, *busolă*, *cafea*, *calomnie*, *combină*, *dactilograf*, *electricitate*, *estetic*, *fabrică*, *gazetă*, *generos*, *hidrat*, *imperialist*, *internaţional*, *lamina*, *lampă*, *magnet*, *observa*, *pedagog*, *radio*, *reclama*, *semafor*, *tractor*, *uzină*, *vagon*.

Între cuvintele noi şi sinonimele lor mai vechi se dă de cele mai multe ori o luptă, al cărei rezultat poate fi modificarea ambilor termeni. Astfel, *axă* n-a eliminat pe *osie*, ci a denumit o osie perfecţionată, *banal* n-a eliminat pe *obişnuit*, ci a desemnat ceva aproape supărător de obişnuit. Cuvintele romîneşti se deosebesc astfel adesea într-o măsură mai mare sau mai mică de cuvintele împrumutate care la început exprimau aceleaşi sensuri.

Vocabularul limbii romîne s-a îmbogăţit, devenind totodată mai variat, iar limba romînă a devenit mai bogată şi mai dezvoltată, căci, după cum arată I. V. Stalin: «cu cît vocabularul este mai bogat şi mai variat, cu atît limba este mai bogată şi mai dezvoltată» (PROBL. LINGV. 21).

Limba romînă s-a întărit prin adoptarea cuvintelor străine de care avea nevoie.

Cuvintele străine de care nu mai avem nevoie (de ex. *prefect*) sau de care nu am avut niciodată nevoie, căci au fost împrumutate de clasele exploatatoare pentru a le folosi în jargonul lor (de ex. *mersi*), sînt îndepărtate treptat din limba romînă.

Limbile se mai îmbogăţesc şi prin calcuri lingvistice. Calcul consistă fie în traducerea elementelor componente ale unui cuvînt, compus sau derivat, fie în îmbogăţirea înţelesului unui cuvînt sub influenţa unui cuvînt străin. Astfel *untdelemn* este un calc după v. sl. дрѣвѣно масло, format din дрѣвѣно

«de lemn (de copac)» și масло «unt (ulei)». Sensul de «a ajuta prin lămuriri la însușirea unei învățături» a fost luat de verbul *a prelucra* după modelul rus. перерабoтать. Cuvîntul nostru *pionier* a căpătat sensul de «membru al organizației revoluționare a copiilor» sub influența rus. пионер. *Nivel* a căpătat înțelesul de «grad de pregătire într-un domeniu» (*a ridica* ***nivelul*** *ideologic*) sub influența rus. уровень.

Împrejurările care creează condiții favorabile împrumuturilor sînt strîns legate de istoria poporului. E firesc deci ca cele mai importante cuvinte împrumutate de limba romînă să provină din limbile slave, limbile popoarelor cu care poporul nostru a avut legăturile cele mai strînse. Așa se explică faptul că atît de multe cuvinte de origine slavă au pătruns în fondul principal al limbii noastre.

RAPORTURILE DINTRE DERIVAȚIE ȘI MORFOLOGIE

§ 18. Morfologia și derivația fac parte din două domenii diferite ale limbii: prima aparține gramaticii, iar cea de a doua formării cuvintelor, deci vocabularului. Cu toate acestea, faptele privind derivația se împletesc adesea cu cele de morfologie, astfel încît nu e posibil să le despărțim; de altfel, toate părțile limbii sînt legate între ele.

Ca și gramatica, care «stabilește regulile modificării cuvintelor, avînd în vedere nu cuvinte concrete, ci în general cuvinte fără caracter concret» și care «ia acel element comun care stă la baza modificărilor cuvintelor și a îmbinărilor lor în propoziții și construiește din acel element comun reguli gramaticale, legi gramaticale» (STALIN, PROBL. LINGV. 22), derivarea urmează și ea reguli care se aplică în general la un grup mare de cuvinte, cărora le modifică funcțiunea și sensul în același fel. Astfel, după cum desinențele *-m*, *-ți* formează persoana I și a II-a plural a tuturor verbelor de conjugarea I, sufixul *-tor* poate forma de la aproape orice verb numele celui care îndeplinește acțiunea (*ascultător*, *cumpărător*, *înțelegător*, *vînător* etc)., sufixul *-(ă)tate* formează abstracte (*bunătate*, *greutate*, *libertate*, *singurătate* etc.).

În felul acesta derivarea este un sistem întocmai ca morfologia și, întocmai cum pentru a conjuga un verb nou de conjugarea I folosim aceleași desinențe ca și pentru verbele cunoscute, putem forma și derivate; spunem *iarovizator* cum spunem *iarovizăm*, *iarovizați*, fără nici un risc ca termenul creat de noi să nu fie înțeles.

§ 19. O teorie, destul de răspîndită, susține că morfologia s-a născut din derivație, de exemplu actualele cazuri au fost la început cuvinte derivate. Astfel în unele limbi genitivul poate fi exprimat printr-un adjectiv (chiar în romînește există formule mai vechi, ca *păcat boieresc*, alături de *păcatul boierului*, care arată că adjectivul poate înlocui genitivul),

iar în alte limbi nici nu există genitiv, ci, acolo unde noi folosim genitivul, se întrebuinţează obligator adjective derivate de la tema substantivului respectiv. În orice caz, există o strînsă legătură între morfologie şi derivaţie. În rusește, de exemplu, cu ajutorul prefixelor se formează perfectivul de la multe verbe (писать — написать), care constituie pe de o parte o formă de flexiune a verbului (aspectele sînt categorii morfologice şi sintactice, exprimate prin procedee gramaticale), pe de altă parte însă, un cuvînt nou, uneori cu sensuri destul de diferite. Tot în rusește, derivatele se orientează adesea, în ce privește accentul, după flexiunea formei de bază: Пётр, gen. Петра́, deci derivatul e accentuat Петро́в (şi Петро́вич etc.); Павел, gen. Па́вла, deci derivatul e accentuat Па́влов (şi Па́влович etc.).

Categorii morfologice şi lexicale

§ 20. În romîneşte *-ă* e un sufix cu ajutorul căruia se formează substantive feminine derivate de la masculin. Dar este în acelaşi timp şi desinenţă a femininului adjectivelor şi aici nu se mai poate vorbi de derivaţie, căci femininul este o categorie morfologică la fel, de pildă, cu pluralul (vezi Noţiuni generale de morfologie). Cînd formăm de la un verb numele de acţiune, numele de agent, folosim un procedeu al derivaţiei. Dar în oarecare măsură se poate vorbi şi de morfologie, căci avem a face cu categorii constante formate la fel din rădăcina oricărui verb (*crea*, *creator*, *creatură*, *creaţie*, *creare*; *lega*, *legător*, *legătură*, *legare*; *săpa*, *săpător*, *săpătură*, *săpare* etc.), la care valoarea verbală nu s-a pierdut cu totul: ca dovadă, un substantiv sau adjectiv, ca numele de agent, folosindu-se de calitatea lui de formaţie verbală, poate avea complement direct sau poate fi determinat printr-un adverb: *locţiitor*, *binefăcător*.

Derivate de la alte forme decît forma tip a cuvîntului de bază

§ 21. Cuvintele flexibile au o formă tip care le reprezintă în general şi care se găseşte inserată în dicţionare: nominativul singular pentru substantive, nominativul singular masculin pentru adjective, infinitivul prezent pentru verbe.

Există însă cuvinte derivate care prezintă asemănări cu forma de plural a substantivului sau a adjectivului de bază sau cu altă formă decît infinitivul verbului de bază. Constatăm astfel că unele modificări ale rădăcinii, produse în cursul flexiunii, se transmit cuvintelor derivate.

Distingem aici două explicaţii, care pot fi amîndouă juste, fiecare la alte cazuri şi eventual chiar amîndouă împreună la acelaşi caz:

a. Modificarea unor sunete s-a produs la formele derivate într-o perioadă veche, o dată cu modificarea produsă de aceiaşi factori în flexiunea formei de bază: astfel, lat. *mutus* are pl. *muti* şi derivatul *mutire*; sub influenţa lui *-i*, *t* a putut deveni *ţ* în acelaşi timp în pluralul *muţi* şi în verbul *amuţi* (dacă acesta e vechi).

Scanned with OKEN Scanner

b. După ce în flexiunea cuvîntului de bază s-a produs, prin modificări fonetice, o alternanţă de forme, un derivat nou a luat ca punct de plecare altă formă decît nominativul singular sau infinitivul, eventual le-a luat pe acestea din urmă ca punct de plecare, fiind totuşi influenţat formal de plural sau de persoana I a indicativului prezent: pluralul lui *frate* a devenit *fraţi*, cu *t* transformat în *ţ* sub influenţa lui *-i*. Cînd s-a format un adjectiv derivat, acesta a luat forma *frăţesc*, cu *ţ* de la pluralul *fraţi*.

Iată cîteva exemple.

Elementul *-ur-*

§ 22. Există în limba romînă o serie întreagă de derivate care conţin elementul *-ur-*:

a. adjective în *-uros*: *ciot-cioturos*; *frig-friguros*; *colţ-colţuros*; *deal-deluros*; *nod-noduros*; *moft-mofturos*; *naz-năzuros* (vezi însă *colţ-os* etc.);

b. adjective în *-uriu*: *alb-alburiu*; *timp-timpuriu* (vezi însă *albăstr-iu*);

c. diminutive plurale în *-urele*: *bold-boldurele*; *cîmp-cîmpurele*; *deal-delurele*; *foc-focurele*; *gînd-gîndurele*; *tîrg-tîrgurele* etc. (vezi însă *scăun-ele*);

d. adjective în *-urat*: *corn-cornurat* (cu varianta mai răspîndită *cornorat*; cel de al doilea *o* se explică prin asimilare); *creangă-crengurat*; *bob-boburat* etc. (vezi însă *guş-at*);

e. verbe în *-uri* şi *-ura*: *colţ-colţura*; *fum-înfumura*; *corn-încornora*; *pic-picura*; *rîu-înrîuri* (vezi însă *afum-a*, *încolţ-i*).

În unele cazuri derivatele care conţin elementul *-ur-* provin de la forma primitivă a rădăcinii. Astfel, adjective ca *friguros* sau *timpuriu* derivă poate de la tema latină a cuvintelor respective: *tempor-* şi *frigor-*. Însă de cele mai multe ori şi mai ales atunci cînd cuvîntul nu provine de la un cuvînt latin în *-or-*, prezenţa elementului *-ur-* se explică prin influenţa pluralului în *-uri*. Acesta este cazul adjectivelor de tipul lui *ciot-cioturos*, *colţ-colţuros*. Faptul că derivatul porneşte de la plural şi nu de la singular se explică destul de uşor dacă ne gîndim că adjectivele de mai sus implică ideea de pluralitate. *Cioturos* este ceea ce are *cioturi*, *colţuros* ceea ce are *colţuri*. Tot de la pluralul unui substantiv pornesc şi verbele de tipul: *colţura*, *picura* (alături de pluralele *colţuri*, *picuri*). Şi în acest caz este explicabilă derivarea de la plural, deoarece verbele de tipul acesta au o nuanţă iterativă. Mai greu de explicat este de ce unele diminutive în *-urele* de la substantive ca *fum*, *gînd*, *deal* etc. s-au format de la plural şi nu de la singular. Dar trebuie remarcat că e vorba de diminutive plurale, care nu au o formă corespunzătoare de singular. De la substantive ca *fum*, *gînd*, *deal* există diminutivele *fumurele*, *gîndurele*, *delurele*, dar singularul corespunzător (**fumurel*, **gîndurel*, **delurel*) nu e atestat.

Dacă categoriile de derivate mai sus menţionate se pot explica prin influenţa pluralului în *-uri*, nu tot aşa poate fi explicată formaţia unor derivate ca *somnuros* (*somnoros* prin asimilare), care provin de la cuvinte cu pluralul puţin întrebuinţat, sau ca *boburos*, *zdrenţuros*, ale căror cuvinte de bază nici nu au pluralul în *-uri*. Aceeaşi situaţie o au şi unele adjective în *-urat* şi verbe în *-ura* şi *-uri*, în care elementul *-ur-* apare fără ca substantivul de bază să aibă un plural în *-uri*. Astfel: *corn-cornurat*; *creangă-crengurat*; *faşă-înfăşura*. În cazurile acestea trebue să admitem că a intervenit fie analogia cu alte cuvinte care au suferit într-adevăr influenţa pluralului în *-uri*, fie conştiinţa că rădăcina cuvintelor poate avea o variantă cu elementul *-ur-*.

Alternanţele vocalice

§ 23. Există în romîneşte numeroase cazuri de alternanţe vocalice folosite în morfologie pentru a distinge între ele cazurile şi numerele unui substantiv sau adjectiv, genurile la adjective, persoanele, timpurile şi modurile la verbe.

În derivate, găsim reflexe ale tuturor acestor alternanţe. Unele dintre ele nu prezintă nimic neobişnuit, ele pot fi explicate şi fără influenţa morfologiei, prin prezenţa aceloraşi cauze care au determinat alternanţele în flexiune, de exemplu prin deplasarea accentului: *casă-căsuţă*; *iarnă-iernatic*; *seară-însera*; *toartă-tortiţă*; *uşor-uşura*, sau prin influenţa sunetelor înconjurătoare: *întineri*, cu *i*, se explică în acelaşi fel ca pluralul *tineri*.

Există însă şi situaţii mai complicate. Derivatele *mescioară*, *peniţă* ar trebui să aibă un *ă* în silaba iniţială, căci *a* accentuat alternează cu *ă* neaccentuat. S-ar putea explica formele cu *e* prin influenţa pluralelor *mese*, *pene*, dar mai e posibilă şi altă explicaţie. Forma mai veche a lui *masă*, *pană* este *measă*, *peană*, iar derivatele *mescioară*, *peniţă* ar putea fi derivate de la aceste forme.

Un caz mai curios este următorul. În cuvintele mai noi *a* neaccentuat nu s-a mai schimbat în *ă* cînd era urmat de un *a* accentuat, pe cînd în derivatele de la aceste cuvinte, schimbarea intervine de multe ori. Astfel la numele de oraş *Galaţi*, *a* neaccentuat s-a păstrat; cînd se adaugă sufixul *-ean* pentru a forma numele locuitorilor, *a* îşi pierde accentul, devine *ă* şi atrage după el şi pe *a* din silaba iniţială: *gălăţean*. Mai mult încă: în numele de oraş *Bacău* nu există un *a* accentuat; totuşi numele locuitorilor este *băcăoani*, deci *a* neaccentuat a devenit *ă* numai prin faptul că s-a adăugat un sufix. La fel, de la substantivul *gavanos* diminutivul este *găvănoşel*. Există deci ideea că, dacă se adaugă un sufix, trebuie să apară o modificare în rădăcină, idee explicabilă, desigur, prin deprinderea de a modifica vocala rădăcinii în cursul flexiunii.

Scanned with OKEN Scanner

Alternanţele consonantice

§ 24. Există unele cuvinte derivate în care consoana finală a rădăcinii este modificată. Ex. *ars-arşiţă*; *dinte-dinţişor*, *dinţat*; *a trimite-trimiţător* etc.

Uneori consoana finală a rădăcinii suferă o modificare fonetică normală. De exemplu în cuvintele de origine latină sufixul *-el* schimbă pe *t* din rădăcină în *ţ*: *catellus* a devenit în limba romînă *căţel*; *vitellus* a devenit *viţel*. Derivatele formate în limba romînă au modificat pe *t* în *ţ*, după acest model, înaintea sufixului *-el*: *părinţel*, *nepoţel*. Această alterare a lui *t* final s-a extins apoi şi la cuvinte mai noi şi chiar la derivate de la cuvinte împrumutate: *bucheţel*, *pacheţel* etc.

Alteori modificarea consoanei finale a rădăcinii în cuvinte derivate se explică prin influenţa pluralului. Astfel *t* se transformă în *ţ*. În cazul lui *părinţel*, *nepoţel*, poate fi valabilă şi explicaţia dată mai înainte, dar ele se pot explica şi prin influenţa pluralelor *părinţi*, *nepoţi*. Prin influenţa pluralului *dinţi* se explică derivate ca: *dinţat* de la *dinte*. Tot astfel *d* se transformă în *z*: *cărămidă-cărămizar* sub influenţa pluralului *cărămizi*; *s* se transformă în *ş*: *rămas-rămăşiţă* sub influenţa pluralului *rămaşi*; *l* şi *u* semivocalic se transformă în *-i*: *calcăişori*, *căiuţi*; *bou-boişori*. Dovadă limpede că aceste diminutive derivă direct de la plural e şi faptul că, cu această formă, ele sînt întrebuinţate numai la plural.

În sfîrşit există cazuri de alterare a consoanei finale a rădăcinii prin analogie morfologică. De exemplu de la *a cădea* s-a format substantivul *căzătură*, unde *z* apare prin analogie cu forma persoanei I sg. (arhaic şi regional) a verbului *a cădea* (*caz*; pers. a II-a e generală cu *z*: *cazi*). La fel de la *a vinde-vînzător*; *a trimite-trimiţător* etc.

Alternanţa *l*: *u* semivocalic: zero

§ 25. *L* dublu latin este reprezentat în romîneşte în trei feluri diferite: în principiu prin *l*, în anumite poziţii prin nimic şi, în sfîrşit, iarăşi în anumite situaţii, apare un *u* semivocalic. Astfel latinului *stella* «stea», pl. *stellae*, îi corespund în romîneşte formele: sg. neart. *stea* (din *ste-a*), art. *steaua* (din *stea-a*), pl. neart. *stele*. Acelaşi este cazul pentru *măsea*, *măseaua*, *măsele* şi diminutivele de felul lui *viţea*, *viţeaua*, *viţele*. După acest model se declină şi cuvintele feminine terminate în vocală accentuată, care n-au avut în latineşte un *ll*: *zi* (din lat. *dies*), *ziua*, *zile*; *curea* (din lat. *corrigia*), *cureaua*, *curele*. S-a format astfel un mic grup de cuvinte cu această flexiune. Au intervenit mai tîrziu elemente de origine străină, terminate în vocală accentuată. După modelul lui *stea-stele*, pluralul lor s-a format cu ajutorul lui *-l-*: *balama-balamale*, *saltea-saltele*. În felul acesta, elementul *-l-*, adăugat la rădăcini terminate în vocală, a căpătat o mare răspîndire şi deci o mare importanţă în limba noastră.

De aici apare posibilitatea de a forma cuvinte cu un *l* sau *u* adăugat acolo unde rădăcina se termină cu o vocală, iar sufixul începe tot cu o vocală şi

cele două vocale nu ar putea sta una lîngă alta nestingherite. Astfel, de la *stea* se formează adjectivul *înstelat*, de la *catifea-catifelat*; de la *șa* verbul *a înșela* («a pune șaua», apoi «a păcăli», «a amăgi»), de la *zi-ziler*. Paralel cu aceste formații apar și unele cu elementul *-u-*: *a înșeua, înzăuat* (de la *șa, za*).

Înstelat s-ar putea explica fără influența flexiunii lui *stea*, dacă cumva derivatul este vechi, de pe vremea cînd *-ll-* nu dispăruse încă din *stea*. *Ziler* s-ar putea explica prin influența pluralului *zile*. Pentru *catifelat*, cuvînt recent, nu putem porni nici de la o formă primitivă cu *-l-*, ca în cazul lui *înstelat*, nici de la influența pluralului, care nu ar avea pentru ce interveni aici și nici nu prea este întrebuințat; singura explicație posibilă este analogia, adică de fapt conștiința că, dacă adaugi un sufix, rădăcina trebuie modificată prin adăugarea unui *-l-*, așa cum se întîmplă la celelalte cuvinte terminate în vocală accentuată.

Concluzii

§ 26. Influența pluralului la derivatele de la substantive și adjective și a primei persoane a indicativului prezent la verbe demonstrează limpede amestecul morfologiei în derivare: grație autonomiei formelor de flexiune față de forma tip, se naște sentimentul că cuvîntul nu are o formă superioară celorlalte, că alături de *fum* există și *fumuri*, alături de *bou* există și *boi*, forme la fel de îndreptățite pentru a da naștere la derivate. În felul acesta derivatele sînt legate de flexiunea cuvîntului de bază.

Reluarea, prin analogie, a unor procese fonetice care nu mai au loc în mod independent demonstrează și ea amestecul morfologiei. Este multă vreme de cînd *t* nu mai este transformat în *ț* de un *e* următor. Și dacă neologismul *capot* are derivatul *capoțel*, aceasta nu se poate explica printr-un proces fonetic actual, ci numai prin sentimentul că cuvîntul de bază trebuie să aibă două forme, una cu *-t* și una cu *-ț*, după cum se adaugă sau nu un sufix. Forma de plural, care ar putea fi pusă în cauză la *nepoțel* (pl. *nepoți*), nu poate fi adusă în discuție aici.

În sfîrșit, trebuie să mai luăm în considerație și unele dificultăți fonetice care se rezolvă prin modificările pomenite: de la *deal* nu se poate forma *delel*, de la *catifea* nu se poate forma *catifea-at*. Introducerea elementelor *-ur-*, *-l-* permite formarea unor derivate cu aspect normal.

RAPORTURILE DINTRE FORMAREA CUVINTELOR ȘI SINTAXĂ

§ 27. Și sintaxa prezintă legături cu formarea cuvintelor. Raportul acesta se oglindește atît în anumite procedee de formare a cuvintelor, cît și în unele fenomene sintactice, care-și datoresc existența strînsei legături dintre cuvintele aceleiași familii.

Scanned with OKEN Scanner

În cazul întîi, e vorba de formarea cuvintelor din grupuri de cuvinte, fraze întregi sau frînturi de fraze, adică de contribuția sintaxei la formarea cuvintelor, la îmbogățirea vocabularului. În celălalt caz, e vorba de comportarea sintactică a derivatelor sau a cuvintelor înrudite între ele.

Formații din grupuri de cuvinte

§ 28. Această categorie cuprinde:

a. toate cuvintele compuse de felul lui *untdelemn*, *coate-goale*;

b. grupuri devenite cuvinte:

subst. *după-amiază* (din *după amiază*):
Am petrecut o ***după-amiază*** *plăcută.*

subst. *supatul* (din *sub pat*, *su'pat*):
S-a rătăcit în fundul ***supatului.***

subst. *spre-seară* (din *spre seară*):
Era într-o ***spre seară.*** GÎRLEANU, D. 159.

subst. *demîncare* (din *de mîncare*, cu diminutivul *demîncărică*):
Îndată mă și trimite mama cu ***demîncare*** *în țarină.* CREANGĂ, A. 52.
La han am găsit și ***demîncărică.*** ISPIRESCU, în *Convorbiri Literare* XVIII, 195.

subst. *demîncat* (din *de mîncat*):
Fată hăi! ia dă tu flăcăului ***demîncatul*** *ce i-am făcut eu.* EMINESCU, L.P. 184.

c. propoziții și fraze devenite cuvinte: subst. *tîrîie-brîu*, *gură-cască*, *un calcă-n strîchini*, *un lasă-mă să te las*, *un lă-mă mamă*, *un «uite popa nu e popa»* («joc de cărți», GHICA, S. 537), *ducă-se pe pustii*, adj. *cumsecade*;

d. grupuri de cuvinte din care derivă alte cuvinte: verbele *pefuga* (din *pe fugă*), *întruni* (din *într-una*), *mulțumi* (din *mulți ani*), subst. *batjoc*, *batjocură* și verbul *batjocori* (din *bat joc*), adj. *pidosnic* (din *pe dos*), subst. *mai-marele* (din *mai mare*), verbul *scurt-circuita*, *scurt-circuitat* (din *scurt-circuit*).

Sintaxa derivatelor

§ 29. În foarte multe cazuri se observă că sintaxa unui cuvînt cuprinde și derivatele lui sau cuvinte aparținînd aceleiași familii ori înrudite prin sens. Astfel substantivele derivate de la verbe sînt capabile să primească compliniri corespunzătoare complementului direct și indirect sau circumstanțialelor.

Limba literară de astăzi nu tolerează construcții cu complement direct, obișnuite în limba de altădată și în graiul popular al zilelor noastre:

Darea tatălui ***pre fecior.*** PRAVILA din 1640 (după *a da pre fecior*).
După ce termină cu luatu ***bani*** *îi cere miresii o giuvrea.* GEORGESCU-TISTU, B. 16 (după *a lua bani*).

Construcţiile cu complement indirect şi circumstanţial formează însă regula, aşa încît s-ar putea vorbi de existenţa complementului indirect sau a circumstanţialului pe lîngă un substantiv sau adjectiv derivat de la un verb sau desemnînd o acţiune: *povestea* ***despre vulpe****, duelul* ***cu spada****, venitul* ***tîrziu****, întoarcerea* ***acasă****, călcatul* ***pe iarbă****, vorbitul* ***pe-ndelete****, aflător* ***la Cluj*** (corespunzînd lui : *a povesti despre vulpe, a se bate cu spada, a veni tîrziu, a se întoarce acasă, a călca pe iarbă, a vorbi pe-ndelete, se află la Cluj.*

În aceeaşi măsură, atributul substantivului poate deveni atribut al verbului derivat de la substantiv sau înrudit cu el : după *vorbă* ***de clacă*** s-a ajuns la expresia *a vorbi* ***de clacă*** (CIAUŞANU, FIRA şi POPESCU, *Culegere de folclor din jud. Vîlcea şi împrejurimi* [1928], 202).

Foarte frecvente sînt construcţiile în care calificativul unui substantiv a trecut asupra derivatului. Fiindcă se spune *mic copil* în locuţiunea *de mic copil*, s-a ajuns la construcţia *din mica copilărie*, iar locuţiunea *sărăcie lucie* a îngăduit alăturarea atributului *luciu* la adjectivul *sărac*, din care derivă substantivul:

L-a băgat în judecăţi . . . şi l-a lăsat ***sărac luciu.*** DELAVRANCEA, S. 19.

În acest procedeu îşi au originea construcţiile: *muncitori grei*, derivată din *muncă grea* (astfel în dispoziţiile privitoare la distribuirea zahărului: *1500 gr. pentru muncitorii mineri care lucrează sub pămînt, 1000 gr. pentru* ***muncitorii grei*** în ROMÎNIA LIBERĂ, 1947, nr. 939, 1/6); *telegrafist fără fir* (ROMÎNIA LIBERĂ, 1948, nr. 1246, 8/4) după *telegrafie fără fir*; *vardişti naţionali* (DELAVRANCEA, PAR. 152) din *(g)vardia naţională*; *artilerist antiaerian* după *artilerie antiaeriană*; *tuberculoşi osoşi* şi *tuberculoşi pulmonari* (G. CĂLINESCU, IST. LIT. 880) după *tuberculoză osoasă* şi *tuberculoză pulmonară.*

Acest procedeu a fost surprins în limba romînă de scriitori cu un ascuţit spirit de observaţie în materie de limbă, cum e Caragiale, care l-a folosit cu tendinţă ironică. În «Proces-Verbal» (CARAGIALE, O. I 189) figurează *d-na Anica Ionescu de profesiune văduvă* ***pensionară viageră,*** iar printre indicaţiile privitoare la decorul actului al III-lea din «O scrisoare pierdută» (CARAGIALE, O. VI 128), autorul arată că pe uşa din dreapta a pretoriului primăriei unde se desfăşoară acţiunea se citeşte *Ofiţer ţivil*; cele două construcţii pornesc de la *pensie viageră* şi *oficiul civil* (= oficiul stării civile). De asemenea îl găsim la Odobescu (III, 127) care, cu expresia *filozofie absolută*, citată după Eliade Rădulescu (*Biblioteca portativă*, vol. II, 1860, p. 253), ridiculizează pedanteria şi ignoranţa absolventului de facultate care, în terminologie latinistă, îşi spune *filozof absolut* (adică «absolvent»).

Scanned with OKEN Scanner

Procedeul este frecvent în terminologia tehnică. În afară de cîteva din exemplele de mai sus (*telegrafist fără fir*, *tuberculoși osoși*), limbajul tehnicienilor cunoaște un mare număr de construcții de tipul acesta: *paralitic progresiv* după *paralizie progresivă*, *sudori electrici* și *sudori autogeni* după *sudură electrică* și *sudură autogenă*, *controlor muzical* și *controlor vorbit* (la Direcția Generală Radio din Ministerul Culturii) după *control muzical* și *control vorbit*, adică al programului muzical sau vorbit. Toate expresiile de felul acesta sînt greșite și trebuie evitate.

§ 30. Pe de o parte faptul că vocabularul este materialul pe care-l folosește gramatica, pe de alta faptul că în formarea cuvintelor se aplică regulile gramaticii, ale morfologiei și sintaxei, justifică prezentarea vocabularului la începutul gramaticii.

Scanned with OKEN Scanner

FONETICA

Scanned with OKEN Scanner

FONETICA

ORTOEPIA

Observaţii generale

§ 31. « Limba este mijlocul cel mai important de comunicare între oameni » (LENIN, OPERE, XX, 396). Pentru a-şi putea îndeplini bine funcţia, o limbă trebuie să fie vorbită şi scrisă la fel de toţi membrii societăţii pe care o serveşte. După cum normele scrierii sînt fixate de ortografie şi sînt obligatorii pentru toţi cei care scriu aceeaşi limbă, tot astfel şi normele rostirii trebuie să fie bine fixate şi obligatorii pentru toţi. Totalitatea regulilor care stabilesc pronunţarea corectă a unei limbi constituie o r t o e p i a limbii respective.

Ortoepia cîştigă pe zi ce trece tot mai mare însemnătate în învăţămîntul unei limbi. Mai ales în zilele noastre, în condiţiile construirii socialismului şi ale revoluţiei culturale, cînd limba, acest « instrument de luptă şi de dezvoltare a societăţii » (STALIN, PROBL. LINGV. 21), este tot mai larg folosită în întruniri şi mitinguri populare, pe scenă, în conferinţe şi lecţii, în emisiunile radiofonice şi în filmele sonore, pronunţarea corectă a limbii naţionale are o însemnătate excepţională. Cu cît sînt rostite mai corect şi mai lămurit cuvintele şi frazele, cu atît conţinutul lor e mai uşor înţeles de cei care vorbesc. Pronunţarea greşită, stîlcirea aspectului fonetic al cuvintelor îngreuiază comunicarea între oameni şi duce la pierderi de timp şi de energie.

Pronunţarea literară romînească

§ 32. Cu toate că graiurile teritoriale romîneşti se deosebesc destul de mult atît de limba literară cît şi între ele din punct de vedere fonetic, totuşi există conştiinţa unei norme în rostire. Astfel, prepoziţiile *de*, *pe*, *din*, *prin* se rostesc

în graiurile teritoriale din Muntenia, precum şi prin Banat şi Crişeana, *dă*, *pă*, *dîn*, *pîn* (prin Banat se zice şi *pră*, *prîn)*, iar în Moldova *di*, *pi*, *din*, *pin*. Prin Ardeal *d* urmat de *e* şi *i* se rosteşte aproape *ghi*: *ghe*, *ghin*, iar prin Banat şi Hunedoara, aproape *gi*: *ge*, *gin*. Foarte puţine graiuri teritoriale au păstrat formele *de*, *pe*, *din*, *prin*. Cu toate acestea cei ce vorbesc limba romînă literară sînt în general de acord că acestea din urmă sînt singurele forme corecte.

De asemenea sînt foarte răspîndite prin graiurile teritoriale romîneşti pronunţări ca *şîr*, *jîr*, *sîngur*, *zîc* sau *dzîc*, *ţîn*, *şăd*, *şăsă*, *zăce*, *beţă*, *răle* în loc de *şir*, *jir*, *singur*, *zic*, *ţin*, *şed*, *şase*, *zece*, *beţe*, *rele*. Şi aici vorbitorii sînt de acord că formele cu *i* şi *e* după *ş*, *j* sînt conforme normelor ortoepice ale limbii naţionale.

Există însă o serie întreagă de cuvinte pentru care norma ortoepică e mai puţin fixată. Astfel pe lîngă formele *pîine*, *mîine*, *mîini* unii admit şi formele *pîne*, *mîne*, *mîni*. De asemenea *seară*, *seamă*, *zeamă*, *ţeapăn*, *greşeală*, *mureşean*, *clujean*, *tinereţe* etc. au şi o a doua formă, considerată de unii la fel de literară, anume *sară*, *samă*, *zamă*, *ţapăn*, *greşală*, *mureşan*, *clujan*, *tinereţă* etc. Explicaţia acestei stări de lucruri trebuie căutată în existenţa în trecut a două mari centre culturale romîneşti, Bucureştiul şi Iaşul. Limba romînă literară contemporană s-a orientat după uzul celor două capitale; ea prezenta două nuanţe, două varietăţi, una muntenească şi alta moldovenească. Deoarece în Ardeal, Banat, Crişeana şi Maramureş, romînii nu posedau centre culturale comparabile cu capitalele Munteniei şi Moldovei, nici una dintre variantele de rostire propriu-zis ardeleneşti nu s-a încetăţenit în pronunţarea literară. După Unirea Principatelor, Bucureştiul devine capitala Romîniei unite, iar limba literară, limba comună, naţională, se adaptează tot mai mult la pronunţarea oamenilor instruiţi din capitala ţării[1]. Formele munteneşti *pîine*, *mîine*, *seară*, *zeamă*, *tinereţe* etc. sînt adoptate de celelalte centre culturale. O oarecare rezistenţă — uşor de explicat — la pătrunderea formelor munteneşti se poate constata doar în Moldova. De altfel formele munteneşti citate, cu excepţia lui *pîine*, *mîine*, sînt şi cele mai vechi; ele sînt conforme cu tradiţia noastră literară.

Această pronunţare a oamenilor instruiţi din capitala ţării precum şi a celor din centrele culturale regionale, care se modelează tot mai mult după aceea a capitalei, trebuie considerată ca normă ortoepică a limbii comune, naţionale romîneşti.

---

[1] Aceştia fireşte că nu folosesc forme muntenești, regionale, ca *noi am făcutără*, *aşea*, *birjear*, *coşear*, *ei face*, *eu văz*, *dă*, *pă* etc. în locul formelor literare *noi am făcut*, *aşa*, *birjar*, *coşar*, *ei fac*, *eu văd*, *de*, *pe* etc.

SUNETELE (FONEMELE) LIMBII ROMÎNE

Silabă; sunet; fonem

§ 33. Oamenii se înţeleg între ei prin propoziţii. În şirul sonor mai lung sau mai scurt din care constă o propoziţie, vorbitorii disting unităţi sonore mai mici care au un înţeles, anume cuvintele. La rîndul lor cuvintele pot fi uşor împărţite în unităţi sonore şi mai mici, care ele singure nu au nici un sens, silabele. În sfîrşit şi silabele pot fi analizate ca fiind constituite din sunete articulate, cele mai mici unităţi sonore care servesc comunicării între oameni alcătuind cuvinte.

În propoziţia *merg la vale*, vorbitorii recunosc trei cuvinte, fiecare cu înţelesul lui: *merg*, *la* şi *vale*. Cuvîntul *vale* ei îl pot împărţi în două unităţi sonore mai mici care nu mai au nici un înţeles, silabele *va* şi *le*. Analiza poate merge mai departe, pînă la cele mai mici unităţi sonore care alcătuiesc silabele şi cuvintele, sunetele vorbirii sau fonemele. (Vom vedea mai jos, în § 50, că termenii «sunet al vorbirii» şi «fonem» exprimă noţiuni puţin deosebite.) Prima silabă a cuvîntului *vale* e constituită din fonemele *v* şi *a*, iar a doua din *l* şi *e*.

Cuvintele sînt formate din înşiruirea unui număr mai mic sau mai mare de foneme: cuvîntul e mai scurt (de exemplu *sat*, care e monosilabic şi constă din trei foneme: *s-a-t*) sau mai lung (de exemplu *pădure*, care e trisilabic şi constă din şase foneme: *p-ă-d-u-r-e*).

Fiecare limbă foloseşte un număr anumit de foneme, care variază de la o limbă la alta. Feluritele combinaţii ale aceloraşi foneme alcătuiesc cuvintele. De aceea în diferitele cuvinte regăsim mereu aceleaşi foneme, dar grupate totdeauna altfel. Există cuvinte compuse din aceleaşi foneme, ordinea lor fiind de fiecare dată alta,de exemplu *arc*, *rac*, *car*. Două cuvinte avînd înţelesuri deosebite pot fi constituite dintr-un număr mare de foneme identice, aşezate în aceeaşi ordine, şi să difere numai printr-un singur fonem, de exemplu *de-pe*, *vale-cale*, *carte-curte*, *mătuşă-cătuşă*, *cofetărie-coletărie*. Punînd faţă în faţă cuvintele *vale* şi *cale*, observăm că ultimele trei foneme sînt identice în amîndouă cuvintele şi se succed în aceeaşi ordine: *a-l-e*. Deosebit este numai primul fonem: în primul cuvînt *v*, iar în al doilea *c*. Pentru ca să deosebim două cuvinte unul de altul e destul deci ca ele să difere numai printr-un fonem. În perechile de cuvinte înşirate mai sus, primul cuvînt se deosebeşte de al doilea prin diferenţa dintre *d-p*, *v-c*, *a-u*, *m-c*, *f-l*. De obicei însă cuvintele se deosebesc între ele prin mai multe foneme sau prin toate fonemele din care sînt compuse.

În scriere, fonemele sînt redate prin litere, pe cît se poate fiecare fonem printr-o literă. De obicei însă numărul literelor e mai mic decît acela al fonemelor unei limbi. Întrebuinţînd diferite procedee, un mare număr de foneme pot fi redate cu ajutorul unui alfabet avînd relativ puţine litere. Acesta este cazul

scrierii romîneşti. Cu un alfabet care constă din 27 de litere noi notăm un număr mult mai mare de foneme.

În cursul procesului de vorbire analiza cuvintelor în părţi constitutive nu merge mai departe decît fonemul, care este cea mai mică unitate sonoră avînd o funcţie în limbă, aceea de a alcătui şi deosebi cuvintele şi formele gramaticale. Pentru studiul ştiinţific al «materiei naturale» a limbii (STALIN, PROBL. LINGV. 35), adică al fonemelor, analiza merge şi mai departe. Fonetica începe studiul fonemelor prin fiziologia sunetelor, adică studiul mişcărilor pe care le execută, în cursul emiterii sunetelor, organele vorbirii. Foneticianul trebuie aşadar să aibă cunoştinţe de fiziologie şi — înainte de a începe studiul fiziologic al organelor vorbirii — de anatomie. Vom face prin urmare o succintă prezentare a organelor care produc sunetele.

Organele vorbirii

§ 34. Aparatul vorbitor al omului constă din plămîni, care formează dispozitivul de suflat, din laringe, un instrument muzical, şi din cavitatea bucală şi cavităţile nazale, care constituie două rezonatoare (vezi fig. 1).

P l ă m î n i i sînt aşezaţi în cavitatea toracelui, care e despărţită de abdomen printr-o membrană musculoasă, numită diafragmă. Pereţii toracelui sînt formaţi din coaste, care prin mişcarea lor măresc sau micşorează volumul toracelui. Aceeaşi funcţie o au şi mişcările diafragmei: prin coborîrea diafragmei se măreşte, iar prin ridicarea ei se micşorează volumul coşului pieptului. Cînd se măreşte volumul toracelui, se produce o scădere a presiunii aerului în plămîni, astfel încît presiunea atmosferică mai mare din exterior introduce în plămîni, prin gură, nas şi laringe, cantitatea de aer necesară ca presiunea de aer din plămîni să fie egală cu cea din afară. Cînd se micşorează capacitatea toracelui, se ridică presiunea de aer în plămîni şi aerul iese pînă cînd presiunea din interior devine egală cu cea de afară. Astfel decurge procesul inspiraţiei, cînd intră, şi al expiraţiei, cînd iese aerul din plămîni. În vorbire are rol în mod obişnuit numai curentul de aer care iese din plămîni în cursul expiraţiei.

L a r i n g e l e constituie capătul superior al traheei artere, al ţevii prin care plămînii comunică cu exteriorul, formată din inele cartilaginoase, incomplete în partea posterioară. Cartilajele care formează laringele sînt inele asemănătoare cu acelea ale traheei artere, dar mai mari şi mai late. Cel mai mare este cartilajul tiroid, care formează o proeminenţă în partea anterioară a gîtului, numită de obicei mărul lui Adam.

În interiorul laringelui se află aşa numitele c o a r d e v o c a l e, formate din două mănunchiuri de muşchi care pot închide, ca două buze, canalul expirator sau pot lăsa între ele spaţiul numit g l o t ă, — mai larg sau mai strîmt, — prin care

circulă aerul în timpul respiraţiei. Dacă în timpul închiderii glotei coardele vocale nu sînt strîns lipite una de alta, ci lasă să treacă printre ele un curent de aer slab, dar totuşi capabil să le facă să vibreze, atunci se produce vocea, care constă din vibraţiile coardelor vocale care se transmit curentului de aer expi-

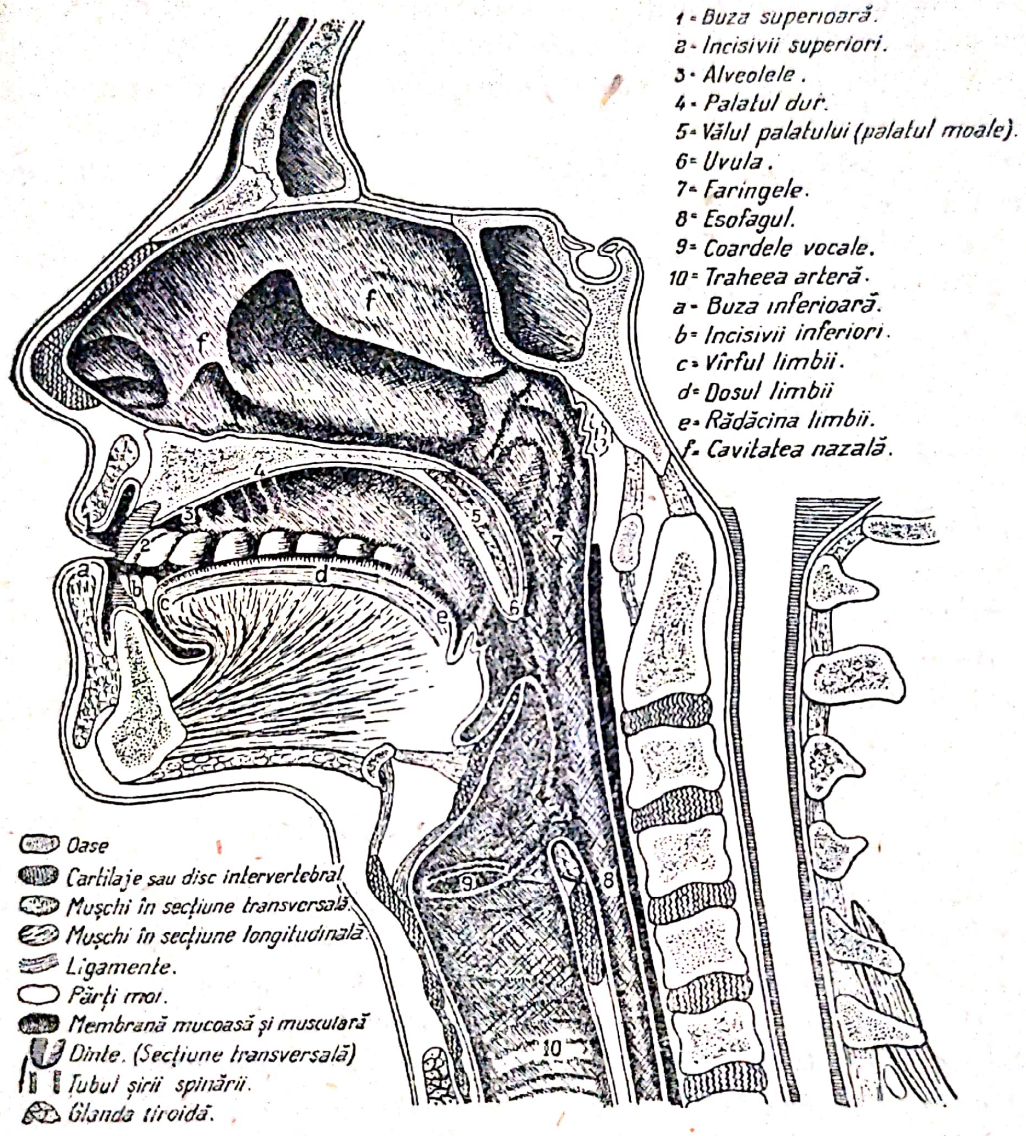

Fig. 1. Aparatul vorbitor.

rator şi, prin aer, urechii celui ce ascultă. După cum coardele vocale sînt mai încordate sau mai puţin încordate, ele prezintă mai multe sau mai puţine vibraţii într-o unitate de timp oarecare. Dacă vibraţiile sînt mai frecvente, vocea emisă este mai înaltă, iar dacă vibraţiile sînt mai rare, vocea este mai joasă.

Vocea emisă de laringe, trecînd prin cavitatea bucală sau prin cavităţile nazale, este modificată de aceste rezonatoare, primind un colorit

deosebit, nenazal sau nazal, după cum curentul sonor trece numai prin cavitatea bucală sau numai prin cavităţile nazale sau şi prin prima şi prin cele din urmă în acelaşi timp. Nuanţa prezentată de vocea care iese din laringe se modifică şi în funcţie de mărimea şi forma pe care o ia cavitatea bucală prin mişcarea în jos şi în sus a maxilarului inferior, prin închiderea, deschiderea şi rotunjirea buzelor şi mai ales în urma diferitelor poziţii ale limbii. Rezonanţa pe care o prezintă vocea datorită formei diferite a rezonatorului constituit de cavitatea bucală se numeşte t i m b r u.

Sunetele vorbirii emise prin ieşirea liberă a curentului de aer sonor din laringe, a vocii, se numesc v o c a l e. Timbrul vocalelor e condiţionat de volumul şi de forma cavităţii bucale, a rezonatorului constituit de cavitatea bucală, care ia diferite forme datorită diferitelor poziţii ale limbii, buzelor şi maxilarului inferior.

În timpul emisiunii vocalelor obişnuite, nenazale, vălul palatului e ridicat şi lipit de peretele posterior al faringelui, astfel încît curentul de aer al vorbirii trece numai prin cavitatea bucală. În timpul emisiunii vocalelor nazale, vălul palatului e coborît şi desprins de peretele posterior al faringelui, iar curentul sonor iese în acelaşi timp prin cavitatea bucală şi prin cavităţile nazale.

Sunetele vorbirii numite c o n s o a n e se produc fie prin închiderea totală şi deschiderea bruscă a canalului vorbitor într-un punct oarecare al parcursului, fie prin strîmtarea canalului vorbitor. La deschiderea bruscă a canalului vorbitor sau la trecerea curentului sonor prin canalul vorbitor strîmtat, se produc diferite zgomote care caracterizează consoanele.

VOCALELE LIMBII ROMÎNE

§ 35. Rezonanţa caracteristică fiecăreia dintre vocale, adică timbrul lor, e determinată de volumul şi de forma rezonatorului cavităţii bucale, care la rîndul lui este condiţionat de poziţia limbii, de locul de pe palat spre care se ridică limba şi de gradul de ridicare a limbii şi a maxilarului inferior, precum şi de gradul de închidere şi de rotunjire sau nerotunjire a buzelor. (Am arătat mai sus că trecerea curentului sonor şi prin cavităţile nazale, datorită dezlipirii vălului palatului de peretele posterior al faringelui, dă vocalelor un timbru nazal. De nazalizarea vocalelor romîneşti ne vom ocupa în § 52.) Datorită mobilităţii limbii, care se poate masa cînd în partea anterioară, cînd în cea posterioară a cavităţii bucale, rezonatorul format în spaţiul dintre limbă şi palat îşi schimbă volumul şi lungimea. Rezonatorul poate fi format de partea anterioară a limbii şi partea anterioară a palatului, dosul limbii fiind apropiat de partea mijlocie a palatului. În cazul acesta se produc vocalele a n t e r i o a r e sau p a l a t a l e: *i* şi *e*. Rezonatorul bucal poate fi prelungit înapoi, încît să includă

şi spaţiul dintre partea medială a dosului limbii şi a palatului, dosul limbii fiind apropiat de partea posterioară a palatului. Astfel se formează vocalele mediale: *î*, *ă* şi *a*. În sfîrşit rezonatorul bucal poate fi şi mai lung, cuprinzînd şi spaţiul dintre partea posterioară a dosului limbii şi a palatului, rădăcina limbii fiind apropiată de vălul palatului, rezonatorul bucal prelungindu-se şi înaintea dinţilor, datorită rotunjirii buzelor. În felul acesta se formează vocalele posterioare sau velare, care în acelaşi timp sînt şi labializate (rostite cu buzele rotunjite): *u* şi *o* (vezi fig. 2, 3 şi 4).

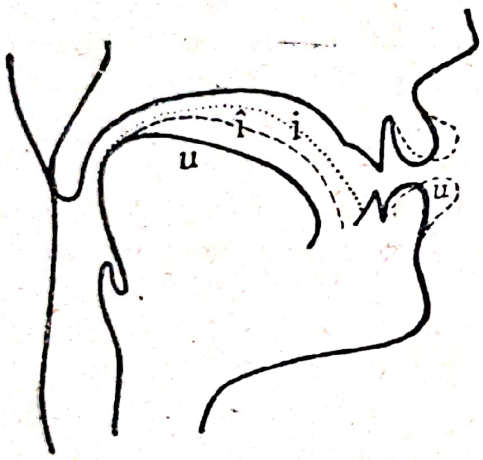

Fig. 2. Vocalele închise *i*, *î* şi *u*.

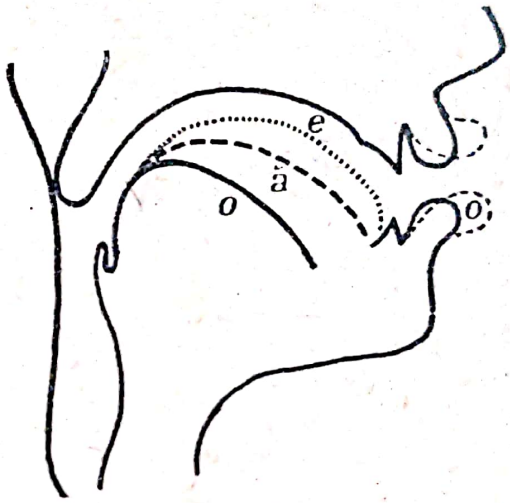

Fig. 3. Vocalele mijlocii *e*, *ă* şi *o*.

Aşadar, după locul spre care se ridică limba, vocalele se clasifică în vocale anterioare sau palatale (*i*, *e*), vocale mediale (*î*, *ă*, *a*) şi vocale posterioare sau velare, care sînt în acelaşi timp şi labializate, rotunjite (*u*, *o*).

Vocalele mediale *î*, *ă* şi *a*, nefiind nici anterioare, nici posterioare, pot fi numite şi vocale neutre. În timpul emisiunii vocalelor limba poate să aibă o poziţie mai înaltă, mai apropiată de cerul gurii, respectiv vălul palatului, sau mai joasă, mai îndepărtată de cerul gurii. (Împreună cu limba se ridică sau se coboară şi maxilarul inferior.) Astfel, pentru vocalele *i*, *î* şi *u*, limba, împreună cu maxilarul inferior, este în poziţia cea mai înaltă, pe cînd, pentru vocala *a*, limba şi maxilarul inferior sînt în poziţia cea mai joasă. Pentru *i*, *î* şi *u* buzele fiind foarte apropiate una de alta, gura e mult mai închisă decît pentru *a*, care este vocala cu cea mai mare deschidere a gurii (buzele sînt larg deschise, maxilarul inferior e coborît, iar limba e îndepărtată de cerul gurii). De aceea primele trei sînt vocale închise, iar cea din urmă vocală deschisă. Vocalele *e*, *ă* şi *o* au o poziţie a limbii şi a maxilarului inferior mai joasă decît aceea a vocalelor *i*, *î* şi *u*, dar mai înaltă decît aceea a vocalei *a*. Buzele sînt mai deschise

decît pentru *i*, *î* şi *u*, dar mai închise decît pentru *a*. Vocalele *e*, *ă* şi *o* sînt vocale mijlocii în ceea ce priveşte gradul de deschidere a gurii.

Aşadar după gradul de ridicare a limbii şi a maxilarului inferior şi de închidere a buzelor, vocalele se clasifică în vocale închise (*i*, *î*, *u*), vocale mijlocii (*e*, *ă*, *o*) şi vocale deschise (*a*).

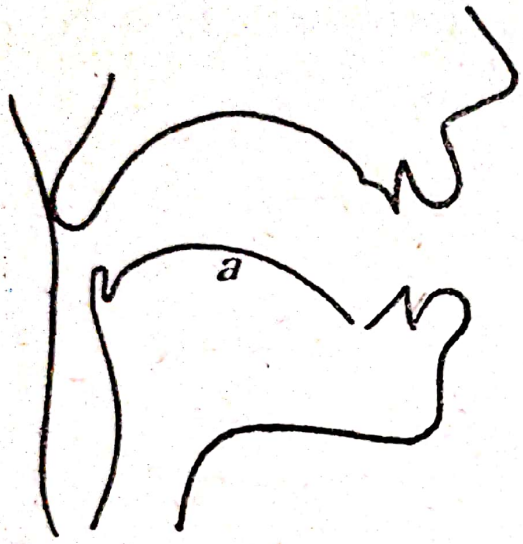

Fig. 4. Vocala *a*.

Vocalele *i-î* şi *e-ă* posedă trăsături comune care le opun vocalelor rotunjite (labializate) *u* şi *o*. După cum vom vedea mai jos, în paragrafele care tratează despre variantele vocalelor *e-ă* şi *i-î* (§ 54, § 55), în aceste două perechi de vocale una dintre vocale înlocuieşte adeseori pe cealaltă. În tabloul următor al vocalelor romîneşti, *i-î* şi *e-ă* sînt grupate laolaltă ca vocale nerotunjite (nelabiale), opuse vocalelor rotunjite (labiale) *u* şi *o*.

Vocalele romîneşti sînt rostite cu vălul palatului ridicat şi lipit de peretele posterior al faringelui. Ele sînt aşadar orale (lipsite de timbru nazal). Vom vedea mai jos, în § 52, care tratează despre variantele vocalelor, că în unele poziţii vocalele romîneşti sînt, într-o măsură mai mică sau mai mare, nazalizate.

DIFTONGII ŞI TRIFTONGII LIMBII ROMÎNE

§ 36. Emisiunea în limitele unei singure silabe a două sau trei timbre vocalice deosebite se numeşte diftong, respectiv triftong. Cele două timbre vocalice ale unui diftong pot prezenta o durată, o intensitate şi un grad de deschidere aproximativ egale, fără ca unul dintre timbrele vocalice să predomine. În cazul acesta diftongul se numeşte diftong egal. La fel există şi triftongi egali. Dacă unul dintre timbrele vocalice e mult mai scurt şi mai puţin intens sau prezintă un grad mult mai mic de deschidere, dacă timbrul se datoreşte prezenţei unei semivocale (vezi paragraful următor) înaintea unei vocale sau după vocală, atunci se obţine fie un diftong urcător, cînd elementul vocalic mai închis, semivocala, e urmat de vocala silabică propriu-zisă, fie un diftong coborîtor, cînd elementul semivocalic e precedat de vocala silabică.

Limba romînă nu are diftongi şi triftongi egali, ci numai diftongi urcători sau coborîtori, respectiv triftongi urcători şi coborîtori. Diftongii urcători în

limba romînă sînt notaţi în scrierea obişnuită *ea*, *oa*, *ia* etc., iar coborîtori *au*, *ai*, *oi* etc. (Transcrierea fonetică a acestor diftongi şi triftongi o dăm mai jos.)

Observaţie. Diftongi egali compuşi din elemente vocalice egale există în foarte puţine limbi. Astfel de diftongi nu se întîlnesc în limbile romanice şi nici în cele slave. Dintre limbile vorbite pe teritoriul patriei noastre, numai limba germană posedă diftongi egali. Într-un cuvînt german ca *neu* «nou», se rosteşte diftongul compus din *o* deschis (ǫ) urmat de un *ö*. Cele două elemente ale diftongului, ǫ şi *ö*, sînt aproximativ egale. În transcriere fonetică *neu* german se notează *nǫ͡ö*. Semicercul care leagă pe ǫ de *ö* arată că cele două vocale se rostesc într-o silabă, fără ca una dintre ele să se rostească foarte scurt, fugitiv. Amîndouă elementele vocalice au aproximativ aceeaşi durată, aceeaşi intensitate şi aceeaşi sonoritate. După cum vom vedea mai jos, cele două elemente ale diftongului german nu pot fi disociate.

Diftongi monofonematici

§ 37. Un loc deosebit printre diftongii limbii romîne îl ocupă cei notaţi ortografic *ea*, *oa*, *eo*, *io* şi *iu* după consoane. Diftongul *ea* (într-un cuvînt ca *bea*) se produce în felul următor: În momentul exploziei lui *b*, dosul limbii, care s-a ridicat spre palat încă de la începutul ocluziunii lui *b*, este în poziţia unui *e*, astfel încît îndată după explozia consoanei se aude timbrul *e*. Limba nu persistă însă nici o sutime de secundă în poziţia lui *e*, ci coboară brusc, în cîteva sutimi de secundă, spre poziţia vocalei *a*, care are aproximativ durata unei vocale obişnuite. Fonetic un astfel de *a*, care începe cu timbrul *e*, se notează ^{e}a : $b^{e}a$. La fel se rosteşte şi diftongul *oa* (de exemplu în cuvîntul *toată*). În momentul exploziei lui *t*, buzele sînt în poziţia unui *o* foarte închis, aproape un *u*. Din această poziţie ele trec instantaneu în aceea a lui *a*. Cuvîntul *toată* s-ar transcrie fonetic $t^{o}ată$.

Observaţie. Atît în ^{e}a cît şi în ^{o}a predomină vocala *a*, care poate fi prelungită, ($b^{e}aaaa$, $t^{o}aaaată$), pe cînd timbrul *e* sau *o* rămîne instantaneu, oricît de lungă ar fi vocala. Timbrul *e* sau *o* este o caracteristică mai degrabă a exploziei consoanei precedente şi nu a vocalei următoare. În cuvintele $t^{e}ată$, *tată*, $t^{o}ată$ avem aceeaşi vocală *a* în prima silabă ; pe cînd în $t^{e}ată$ explozia lui *t* are timbrul *e*, în $t^{o}ată$ timbrul *o*, iar în *tată* timbrul *a*.

Că elementul *e* (timbrul *e*) al diftongului aparţine consoanei precedente se vede şi din faptul că după consoanele *č* (*čară* = *ceară*), *ǧ* (*merǧa* = *mergea*), *k'* (*tinik'a* = *tinichea*), *ǵ* (*ǵată* = *gheată*) elementul *e* este absorbit de aceste consoane, rămînînd după ele numai *a*.

Considerentele de mai sus ne-au făcut să aşezăm diftongii ^{e}a şi ^{o}a în tabloul vocalelor romîneşti (§ 39), alături de *a*, deoarece gradul lor de deschidere este acelaşi ca pentru *a*, iar începutul lor conţine un element vocalic anterior, pentru ^{e}a, şi unul posterior, rotunjit, pentru ^{o}a.

În mod asemănător ca *ᵉa* şi *ᵒa* se formează şi diftongii scrişi *eo*, *io*, *iu* şi triftongii *eoa*, *ioa* după consoană. Diftongul *eo*, foarte rar, de exemplu în cuvîntul *leorpăie*, este constituit din vocala silabică *o*, precedată de o consoană în cursul duratei şi la sfîrşitul căreia dosul limbii este în poziţia *e*. Buzele fiind rotunjite ca pentru *o* următor, timbrul care se aude la sfîrşitul consoanei este acela al lui *ö*[1]. După sfîrşitul consoanei, limba trece instantaneu în poziţia lui *o*. Cuvîntul *leorpăie* se transcrie fonetic *lᵒorpăie*. La fel se pronunţă *deodată* (*dᵒodată*), *pe-o casă* (*pᵒo kasă*) sau cuvîntul regional *tioc* (*tᵒok*). Triftongul, de asemenea foarte rar, *eoa* (de exemplu în cuvîntul *leoarcă*), are un *l* ca în cuvîntul *leorpăie*. La sfîrşitul lui *l* se aude timbrul *ö*, dosul limbii fiind în poziţia lui *e*, iar buzele în poziţia lui *o*. Aceste organe trec însă instantaneu în poziţia lui *a*. Cuvîntul *leoarcă* se transcrie fonetic *lᵒarkă*. La fel se pronunţă *ghioagă* (*ǧᵒagă*), *şchioapă* (*şk'ᵒapă*), *cioară* (*čᵒară*).

Şi diftongul *iu* după consoană se formează la fel. Într-un cuvînt ca *uliu(l)*, în cursul duratei lui *l* din interiorul cuvîntului şi în momentul cînd se termină acest *l*, dosul limbii este în poziţia lui *i*, iar buzele în poziţia lui *u*. Timbrul care se aude la sfîrşitul lui *l* şi la începutul lui *u* este acela al lui *ü*[2]. Cuvîntul *uliu(l)* se transcrie fonetic *ulᵘu(l)*.

Aşadar diftongii şi triftongii *ea*, *oa*, *eo*, *io*, *iu*, *eoa*, *ioa* după consoane sînt diftongi urcători, începînd cu un foarte scurt element vocalic care are timbrul *e*, *o* închis, *ö* închis şi *ü*: *ᵉa* (= *ea*), *ᵒa* (= *oa*), *ᵒo* (= *eo*, *io*), *ᵘu* (= *iu*), *ᵒa* (= *eoa*, *ioa*). Ei reunesc două timbre vocalice într-un singur fonem, unul dintre timbre fiind instantaneu.

Diftongii *ᵉa* (*ea*), *ᵒa* (*oa*), *ᵒa* (*eoa*, *ioa*), *ᵒo* (*eo*, *io*), *ᵘu* (*iu*) după consoane au valoare monofonematică, adică constituie fiecare cîte un singur fonem. Cuvintele *tᵉakă* (*teacă*), *tᵒată* (*toată*) au cîte patru foneme (*t* + *ᵉa* + *k* + *ă*, *t* + *ᵒa* + *t* + *ă*), întocmai ca *takă* şi *tată* (*t* + *a* + *k* + *ă*, *t* + *a* + *t* + *ă*). Deosebirea dintre *toată* şi *tată* e constituită de opoziţia dintre fonemul *ᵒa* şi fonemul *a*.

---

[1] Acest timbru îl are vocala *ö* (franceză, germană, maghiară etc.) articulată cu limba în poziţia lui *e* şi cu buzele în poziţia lui *o*. Românii nu pot rosti uşor vocala *ö*. Cei mai mulţi o înlocuiesc fie cu *e*, fie cu *o*, care în momentul exploziei consoanei precedente are timbrul *ö* scris *io* sau *eo*: *lichior*.

[2] Acest timbru îl are vocala *ü* (franceză, germană, maghiară etc.) articulată cu limba în poziţia lui *i* şi cu buzele în poziţia lui *u*. Românii nu pot rosti uşor vocala *ü*, cum nu pot rosti nici vocala *ö*. În cuvintele de origine franceză sau germană, de exemplu, cei mai mulţi înlocuiesc pe *ü* prin *u*, care în momentul exploziei consoanei precedente are timbrul *ü* (scris *iu*; v. *chiuretă*).

E de remarcat că diftongii *ea*, *oa* la început de silabă, neprecedaţi de consoană (de exemplu în *ea*, *aceea*, *oameni*) se rostesc ca diftongii *i̯a*, *u̯a*, de care ne vom ocupa în § 40.

Diftongi (triftongi) compuşi din două (trei) foneme

§ 38. Diftongii şi triftongii scrişi *ia*, *ai*, *ie*, *ei*, *io* (după vocală), *oi*, *ua*, *au*, *eu*, *ou* etc. sînt de altă natură decît cei descrişi mai sus (*ea*, *oa*, *eo* etc.). În cei din urmă, *i* şi *u* sînt semivocale, adică *i*, transcris fonetic *i̯*, numit şi i o t, o constrictivă palatală sonoră, iar *u*, transcris fonetic *u̯*, o constrictivă bilabială (rotunjită) sonoră. (Vezi paragraful următor.) Semivocalele au o durată obişnuită ca aceea a oricărei consoane. În cuvîntul *i̯a*, semivocala *i̯* are o durată egală cu aceea a lui *l*, în cuvîntul *la* (sau *s* în cuvîntul *sa*, sau *n* în cuvîntul *na* etc.), pe cînd elementul *e* al diftongului *ᵉa* e extrem de scurt. Diftongii de tipul lui *i̯a*, *ai̯*, *u̯a*, *au̯* nu au valoare monofonematică; ei sînt compuşi din două foneme. În cuvintele *aba* şi *a bᵉa* avem cîte trei foneme (*a* + *b* + *a*, *a* + *b* + *ᵉa*), pe cînd *abi̯a*, în pronunţarea literară, are patru foneme (*a* + *b* + *i̯* + *a*) şi prin urmare durează mai mult decît *aba* şi *a bea*, care se deosebesc puţin în ce priveşte durata[1]. Diftongii de tipul *ai̯*, *oi̯*, *ei̯*, *ăi̯*, *îi̯*, *au̯*, *ău̯*, *ou̯*, *eu̯*, *îu̯*, *uu̯*, datorită faptului că sînt constituiţi din două foneme, pot fi disociaţi. Cînd sînt urmaţi de o vocală, semivocala urmează regula valabilă pentru orice consoană intervocalică, anume trece la silaba următoare: *roi̯*, dar *ro-i̯ul*; *pui̯*, dar *pu-i̯ul*; *fii̯*, dar *fi-i̯i* (= *fiii*); *nou̯*, dar *no-u̯ă*; *rîu̯*, dar *rî-u̯ul* (scris *rîul*). Diftongii monofonematici nu pot fi niciodată disociaţi.

Diftongii *i̯a* (*i̯arnă*, *pi̯atră*, *i̯a* = *ea*), *i̯e* (*i̯este* = *este*, *i̯ed*, *pi̯ept*), *i̯i* (*tăi̯ind*, scris *tăind*), *i̯o* (*tăi̯os*), *i̯u* (*i̯ute*), *ai̯* (*tai̯*), *ei̯* (*mei̯*), *i̯i* (*fi̯i*), *ăi̯* (*măi̯*), *îi̯* (*mîi̯ne*), *oi̯* (*soi̯*), *ui̯* (*sui̯*), *u̯a* (*zi̯u̯a*, *u̯amenⁱ*), *u̯ă* (*nou̯ă*), *u̯î* (*lu̯îind* = *luînd*), *u̯o* (*u̯om*), *u̯u* (*rîu̯ul*), *au̯* (*dau̯*), *eu̯* (*greu̯*), *iu̯* (*viu̯*), *ău̯* (*rău̯*), *îu̯* (*grîu̯*), *ou̯* (*nou̯*), *uu̯* (*asiduu̯*), triftongii *i̯ai̯*, *i̯ei̯*, *i̯i̯i* (*pustii̯i̯i* = *pustiii*, pers. I sg. a perf. simplu de la verbul *a pustii*), *i̯oi̯* (*i-oi da*), *i̯au̯*, *i̯eu̯* (*eu*), *u̯oi̯* (*oi*), *u̯ou̯* (*ou*) sînt constituiţi dintr-o vocală precedată sau urmată, respectiv precedată şi urmată, în aceeaşi silabă de semivocalele *i̯*, *u̯*. Un triftong de tipul lui *i̯eu̯* constă din trei foneme. În schimb triftongii precedaţi de consoană *eai*, *eau*, *eoi*, *oai*, (*i*)*oai* constau din cîte două foneme, anume din diftongii monofonematici *ᵉa*, *ᵒo*, *ᵒa*, *ᵒa* urmaţi de semivocalele *i̯*, *u̯*: *vrᵉai̯* (reg. *vreai*), *bᵉau̯* (*beau*), *tᵒoi̯* (*te-oi vedea*), *sîrbᵒai̯kă* (*sîrboaică*), *kafeğᵒai̯kă* (*cafegioaică*).

[1] Rostirea cu trei foneme a lui *abia*, adică *abᵉa* nu e literară. (Vezi § 58, care tratează despre variantele semivocalei *i̯*.)

§ 39. Tabloul vocalelor limbii romîne

Participarea buzelor / Locul de articulare a limbii / Gradul de deschidere	Vocale nerotunjite		Vocale rotunjite
	Anterioare	Mediale	Posterioare
Închise	*i*	*î*	*u* (*ᵘu*)
Mijlocii	*e*	*ă*	*o* (*ᵒo*)
Deschise	*ᵉa*	*a*	*ᵒa* (*ᵒa*)

Observaţie. Diftongii monofonematici *ᵘu* şi *ᵒo* sînt foarte rari în limba literară. În graiurile teritoriale ei sînt destul de frecvenţi, de exemplu în rostirea moldovenească *tiutiun* = *tutun*, *feliu* = *felul*, *zidiu* = *zidul*, *grajdiu* = *grajdul*, *tioc*, *teoc* = *toc*, *cuptioriu* = *cuptorul* etc.

SEMIVOCALELE LIMBII ROMÎNE

§ 40. Vocalele constau din sunete muzicale al căror timbru diferă după forma şi volumul rezonatorului bucal. După cum vom vedea mai jos, consoanele sînt formate mai ales din zgomote, de explozie sau fricţiune, produse de curentul de aer care, într-un punct oarecare al canalului vorbitor, se împiedică de o închidere sau o strîmtare a acestuia. Cele mai închise dintre vocale, *i* din seria anterioară şi *u* din seria posterioară rotunjită, pot fi rostite, înainte sau după o vocală, cu un grad de închidere mai mare decît cel obişnuit. În cazul acesta se produce un foarte slab zgomot de fricţiune cînd curentul de aer trece prin constricţiunea formată fie de dosul limbii şi palat, fie de rădăcina limbii şi valul palatului, precum şi de cele două buze rotunjite. Astfel de *i* sau *u* rostiti înainte sau după vocală, cu care formează o singură silabă, se numesc semivocale sau *i* consoană şi *u* consoană, în transcriere fonetică *i̯*, *u̯*. Semivocala *i̯* se numeşte şi iot. Semivocalele constituie elementul mai scurt, mai puţin sonor, elementul consonantic al diftongilor urcători şi coborîtori. Ele au fiecare funcţiunea unui fonem.

Diftongii urcători scrişi *ea*, *eo*, *oa* se consideră că sînt formaţi din semivocalele notate fonetic *e̯* şi *o̯* urmate de vocalele *a*, respectiv *o*. Dar la început de silabă, ceea ce se scrie *ea*, *oa* se rosteşte în realitate *i̯a*, *u̯a* (*i̯a* = *ea*, *u̯are* = *oare*), adică fonemul *i̯*, respectiv *u̯*, urmat de *a*, pe cînd după consoană *e* şi *o* reprezintă timbrul *e*

şi *o* (aproape *u*) care se aude în momentul exploziei (al sfîrşitului) consoanei precedente (vezi mai sus § 37). De aceea e mai exact a nota fonetic cuvintele *deal*, *doare* scriind un *e*, respectiv un *o* mic sus, la dreapta consoanei (*d^{e}al*, *d^{o}are*) şi nu semivocalele *e̯*, *o̯* (*de̯al*, *do̯are*)[1]. Elementul *e*, respectiv *o*, al diftongilor *^{e}a*, *^{o}a* este extrem de scurt, mult mai scurt decît durata unei semivocale. În cuvîntul *b^{e}ată* silaba *b^{e}a* este sensibil mai scurtă decît silaba *bi̯a* (= *b* + iot + *a*) a cuvântului *biată* (fireşte, în rostirea corectă literară).

În diftongii *^{e}a*, *^{o}a*, *^{ö}o* etc. *e*, *o*, *ö* nu constituie foneme, ci diftongul întreg are valoarea unui singur fonem. Aceştia sînt diftongi cu valoare monofonematică.

CONSOANELE LIMBII ROMÎNE

§ 41. Am văzut mai sus că vocalele constau din sunete muzicale de diferite timbre. Consoanele în schimb sînt formate mai ales din zgomote, care se produc în diferite puncte ale canalului vorbitor în urma închiderii sau strîmtării acestuia. Dacă strîmtarea canalului e mai largă, zgomotul caracteristic al consoanei e foarte slab. Consoanele numite sonante, de care ne vom ocupa într-un capitol deosebit, nu comportă aproape nici un zgomot. De aceea ele formează o clasă de sunete care ocupă o poziţie intermediară între consoanele propriu-zise şi vocale, ceea ce se reflectă şi în numele lor de sonante. Astfel de consoane prezentînd un foarte slab zgomot de fricţiune sînt mai ales semivocalele. Consoanele formate prin zgomote pot fi numite consoane nesonante.

Consoane nesonante

§ 42. Consoanele nesonante se formează prin închiderea sau strîmtarea canalului vorbitor. După modul de articulare ele se clasifică în oclusive, constrictive şi semioclusive.

În cazul închiderii canalului vorbitor, la deschiderea bruscă a acestuia se produce un mic zgomot de explozie din cauza presiunii din interiorul gurii. Consoanele formate astfel se numesc oclusive sau explozive. Consoanele *p*, *b*, *t*, *d*, *k* (ortografic *c* urmat de *a*, *ă*, *o*, *u*, *î*), *g* sînt oclusive.

În cazul strîmtării canalului vorbitor, se produce un zgomot de frecare, deoarece curentul fonator trece prin constricţiunea formată şi se freacă de pereţii acesteia. Consoanele formate în felul acesta se numesc constrictive sau fricative: *f*, *v*, *s*, *z*, *ş*, *j*, *h* sînt fricative. Şi semivocalele *i̯*, *u̯* sînt propriu-zis constrictive. (Vezi mai sus § 40.)

[1] Relativ la *eo* în *deodată*, vezi mai sus § 37.

Există şi o serie de consoane intermediare între oclusive şi constrictive, numite semioclusive sau africate. Aceste consoane prezintă la începutul articulării lor o ocluziune care se deschide treptat (nu brusc), devenind o constricţiune formată în acelaşi punct al canalului vorbitor. Astfel un *ţ* începe ca un *t*, cu o ocluziune, şi se termină ca un *s*, cu o constricţiune. Cele două moduri de articulare sînt strîns legate între ele; trecerea de la ocluziune la constricţiune se face într-un interval de timp foarte scurt, astfel încît durata lui *ţ* e egală cu aceea a lui *t* sau a lui *s*, nu cu aceea a lui *t* + *s* împreună. Africata *ţ* nu e aşadar egală cu *t* urmat de *s*; ea nu este compusă din *t* + *s*, ci este un sunet care constituie o unitate articulatorie şi un singur fonem. Pe lîngă *ţ*, limba romînă literară posedă încă două africate: *č* şi *ǧ* (de exemplu în cuvintele *čas*=*ceas*, *ǧam*=*geam*), care încep cu o ocluziune asemănătoare (dar nu identică) cu aceea a lui *t*, *d* şi se termină cu o constricţiune asemănătoare (dar nu identică) cu aceea a lui *ş*, *j*.

După locul unde se formează ocluziunea sau constricţiunea canalului vorbitor, consoanele se împart în bilabiale, labio-dentale, dentale (alveolare), prepalatale, palatale, velare şi laringale.

Consoanele bilabiale se produc prin închiderea buzelor sau apropierea lor una de alta, formînd fie o ocluziune, fie o constricţiune. Limba romînă posedă două oclusive bilabiale: *p*, *b*, şi o constrictivă bilabială, sonoră, rotunjită: *u̯* (de exemplu în cuvîntul *nou̯*), numită şi semivocala *u̯* [1].

Consoanele labio-dentale se produc cu ajutorul buzei de jos care atinge dinţii incisivi superiori. Prin articulaţia aceasta se poate produce numai o constricţiune, oricît de tare am apăsa buza pe dinţi, căci curentul de aer se poate strecura printre dinţi. De aceea consoanele labio-dentale sînt numai constrictive: *f* şi *v*.

Consoanele dentale se produc prin atingerea limbii de dinţii incisivi superiori. În felul acesta se formează fie o ocluziune, fie o constricţiune lingvo-dentală. Oclusivele dentale sînt *t* şi *d* [2] (vezi fig. 5), iar constrictivele, *s* (vezi fig. 6), *z* (vezi fig. 7). Ocluziunea şi mai ales constricţiunea se formează de obicei nu la dinţi, ci puţin mai sus, la nivelul alveolelor dinţilor superiori. De

---

[1] De constrictiva bilabială rotunjită, numită semivocala *u̯*, ne-am ocupat în § 40. Pentru *u̯* constricţiunea bilabială e formată prin rotunjirea buzelor, nu prin simpla apropiere a buzelor; constricţiunea bilabială a lui *u̯* e rotundă, formînd un orificiu rotund, nu o constricţiune prelungită, ca aceea a constrictivelor bilabiale din alte limbi. Mai jos vom vedea că şi *m* are o ocluziune bilabială ca *p* şi *b*, dar în timpul articulării lui *m* canalul vorbitor nu e închis ca pentru *p* şi *b*, ci are o largă deschidere prin nas, vălul palatului fiind desprins de peretele posterior al faringelui.

[2] În § 44, despre sonante, vom vedea că *n* se găseşte în acelaşi raport faţă de *t*, *d*, ca *m* faţă de *p*, *b*.

aceea aceste consoane se numesc şi alveolare. Pentru *s*, *z*, vîrful limbii atinge de obicei dinţii incisivi inferiori.

Tot o dentală este şi semioclusiva *ţ* (vezi mai sus, p. 66).

Consoanele prepalatale sînt caracterizate prin articularea părţii anterioare a limbii la partea anterioară a palatului. Limba romînă are două semioclusive prepalatale: *č* şi *ǧ*, şi două constrictive prepalatale: *ş* şi *j*.

Semioclusivele *č*, *ǧ* au o ocluziune pentru care aproape toată suprafaţa limbii atinge aproape întreg palatul (cu excepţia părţii posterioare a dosului

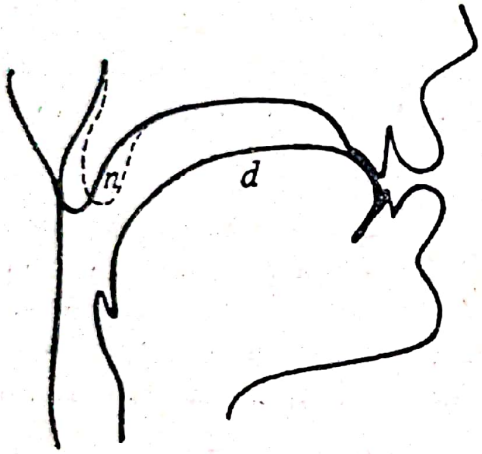

Fig. 5. Consoanele dentale *d* (nenazală) şi *n* (nazală).

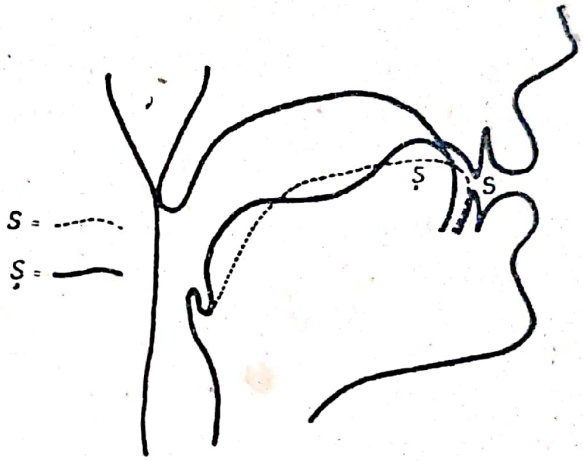

Fig. 6. Constrictivele *s* (dentală siflantă) şi *ş* (prepalatală şuierătoare sau sibilantă).

limbii, care nu atinge partea posterioară a palatului). Constricţiunea cu care se termină *č* şi *ǧ* e formată de partea anterioară a dosului limbii (vîrful limbii atingînd de obicei incisivii inferiori) şi dinţii incisivi superiori, alveolele lor şi partea anterioară a palatului.

Pentru constrictivele *ş*, *j* vîrful limbii se ridică în sus [1] şi se apropie de palat îndărătul alveolelor incisivilor superiori, pe cînd dosul ei se lasă în jos formînd o adîncitură ca o albie (vezi fig. 6). Rezonatorul acesta dintre dosul limbii şi partea posterioară a palatului dă consoanelor *ş*, *j* acel zgomot caracteristic de fricţiune, acel şuierat după care au fost numite şuierătoare sau sibilante (în opoziţie cu *s*, *z*, numite siflante).

Consoanele palatale sînt formate prin atingerea sau apropierea dosului limbii de palat. În cazul unei ocluziuni, aproape întreg palatul e atins de toată suprafaţa limbii. Pentru oclusivele palatale romîneşti *k'*, *ǵ* [2] (de exemplu în

[1] Am văzut mai sus că pentru *s*, *z* vîrful limbii atinge incisivii inferiori.

[2] Semnul ' aşezat deasupra unei consoane sau după ea în transcrierea fonetică arată palatalizarea consoanei respective.

cuvintele *k'em* = *chem*, *ģem* = *ghem*), numai o foarte mică porţiune a palatului, cca dindărătul alveolelor incisivilor superiori, nu e atinsă de vîrful limbii. (Vezi fig. 8.)

O constrictivă palatală sonoră este şi semivocala *i̯*. (Vezi § 40.) Constricţiunea este formată de dosul limbii care este apropiat de palat puţin mai mult decît pentru vocala *i*. Limba romînă literară are şi o constrictivă palatală surdă corespunzătoare sonorei *i̯*, dar avînd o constricţiune mult mai strîmtă; acest sunet e rostit în loc de *h* în grupele *-rhi-*, *-rhe-* (în transcriere fonetică *-rh'i-*, *-rh'e-*), de exemplu în cuvintele *arhivă*, *arheolog* [1].

Consoanele velare iau naştere prin atingerea şi apropierea rădăcinii limbii de vălul palatului. Limba romînă are două oclusive velare: *k* şi *g*. (Vezi fig. 8.)

În unele graiuri teritoriale din Muntenia, se pronunţă ca o constrictivă velară consoana *h*, care în majoritatea graiurilor şi în limba literară e o constrictivă laringală, pentru care zgomotul de fricţiune se produce în laringe, în glotă. Rostirea lui *h* ca o velară (notată fonetic χ), produce aproape acelaşi efect acustic ca aceea a lui *h* laringal; de aceea nu e simţită ca o rostire dialectală.

Consoane surde şi sonore

§ 43. Consoanele nesonante se împart în două grupuri mari, după cum în timpul emisiunii lor coardele vocale vibrează sau nu. Cele care sînt însoţite de voce, adică în cursul articulării cărora coardele vocale vibrează, glota fiind închisă ca pentru emisiunea vocii, se numesc consoane sonore, iar cele neînsoţite de voce, în cursul emisiunii cărora glota e deschisă, se numesc consoane surde. Consoanele surde şi sonore se prezintă de obicei în perechi, formate de aceleaşi organe, în acelaşi loc al canalului vorbitor, avînd acelaşi mod de articulare; de aceea ele se numesc consoane omorganice. Deosebirea dintre cele două consoane pereche constă numai în lipsa sau prezenţa vocii în timpul emisiunii lor. Astfel de perechi de consoane omorganice, prima fiind surdă, iar a doua sonoră, sînt următoarele: *p* — *b*, *f* — *v*, *t* — *d*, *s* — *z*, *č* — *ǧ*, *ş* — *j*, *k'* — *ģ*, *k* — *g* etc. Există şi consoane surde sau sonore care n-au

[1] În multe graiuri teritoriale există constrictive palatale, care s-au dezvoltat din *f*, *v*, prin palatalizare. Cele două constrictive palatale dialectale romînești sînt *h'* şi *y*, de exemplu în cuvintele *h'ire* = *fire* şi *yine* = *vine*. Constrictiva *y* este apropiată din punct de vedere al articulaţiei de *i*, dar are un zgomot de fricţiune mult mai puternic decît *i*.

pereche omorganică sonoră, respectiv surdă. Astfel consoanele surde *ţ*, *h* n-au corespondente sonore [1] în limba literară.

Sonante

§ 44. Pe lîngă consoanele produse prin zgomote (de explozie sau de fricţiune), în fiecare limbă există o serie de consoane care nu comportă zgomote, deşi canalul vorbitor e închis sau strîmtat şi la articularea lor. Astfel *m* prezintă o ocluziune bilabială, *n* una dentală, dar în timpul acestei ocluziuni vălul palatului e coborît şi curentul fonator poate trece liber prin nas, ceea ce explică numele de consoane n a z a l e ce se dă lui *m* şi *n*. Emisiunea lui *m* (sau a lui *n*) poate fi prelungită indefinit, întocmai ca aceea a unei vocale. Ţinînd gura închisă ca pentru un *m*, omul poate cînta melodii întregi. Consoanele nazale sînt aşadar foarte apropiate de vocale, iar în unele poziţii ele pot avea chiar funcţiunea de vocale (vezi § 56). De aici numele de s o n a n t e ce se dă acestor consoane.

Acelaşi caracter de sonantă îl are şi consoana *l*, numită l a t e r a l ă, la articularea căreia vîrful limbii atinge alveolele incisivilor superiori, iar marginile limbii lasă două deschizături (rar una) laterale, pe unde iese destul de liber curentul fonator, producînd un foarte slab zgomot de fricţiune. Pentru *l* vălul palatului e lipit de peretele posterior al faringelui [2].

Consoana *r*, numită v i b r a n t ă, se produce prin atingerea uşoară a vîrfului limbii de alveolele incisivilor superiori, formînd una după alta mai multe ocluziuni alveolare foarte slabe şi foarte scurte; presiunea de aer intrabucală desprinde de alveole, de mai multe ori într-un interval de timp foarte scurt, vîrful limbii, care, datorită elasticităţii muşchilor linguali, vibrează şi revine într-una la alveole. În rostirea obişnuită romînească *r* are puţine vibraţii (2-3). Sunetul *r* e rostit cu vălul palatului lipit de peretele posterior al laringelui [3].

Laterala *l* şi vibranta *r* se numesc şi l i c h i d e din cauza calităţii lor de a fi prelungite asemenea vocalelor.

Tot ca sonante pot fi considerate şi semivocalele *i̯* şi *u̯*, deoarece sînt şi ele foarte apropiate de vocale. (Vezi mai sus §§ 40 şi 42.)

Sonantele (deci şi semivocalele) sînt totdeauna sonore. Ele nu au pereche surdă.

---

[1] Vom vedea mai jos, în paragraful care tratează despre variantele consoanelor (§ 58), că sunetul *ţ*, în urma asimilării la consoana sonoră următoare, poate fi pronunţat ca perechea lui sonoră *dz*. De pildă *soţ bun* poate fi rostit în vorbirea repede *sodz‿bun*. (Semicercul care leagă cele două cuvinte arată că ele au fost rostite fără pauză între ele, ca un singur cuvînt.) De asemenea în Banat, nordul Ardealului şi Moldova, *dz* este o variantă a lui *z* în cuvinte ca *prindz* = *prinz*, *dzac* = *zac*, *dzăr* = *zer*, *dzîc* = *zic* etc.

[2] Cu privire la *l* nazal, vezi mai jos paragraful despre variantele consoanelor (§ 59).

[3] În ce priveşte posibilitatea rostirii nazale a lui *r*, vezi mai jos paragraful despre variantele consoanelor (§ 59).

Consoane muiate

§ 45. La emisiunea unei consoane contribuie mai multe organe. Astfel un *b* se produce prin închiderea buzelor, lipirea vălului palatului de peretele posterior al faringelui şi închiderea uşoară a glotei ca să vibreze coardele vocale.

Consoana *b* este o oclusivă bilabială, sonoră, nenazală. Consoana *m* e produsă la fel în ceea ce priveşte activitatea buzelor şi a coardelor vocale, dar în ceea ce priveşte vălul palatului, *m* se deosebeşte de *b*. Pentru *m* vălul palatului

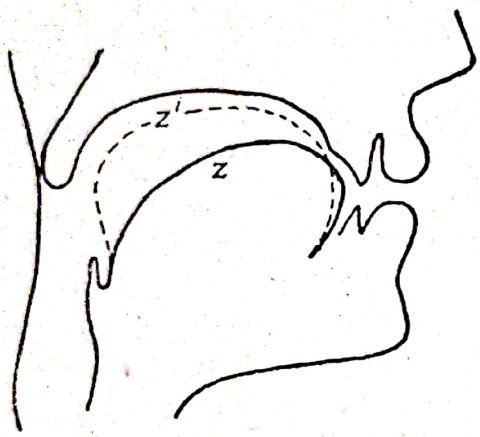

Fig. 7. Consoanele *z* şi *z'*.

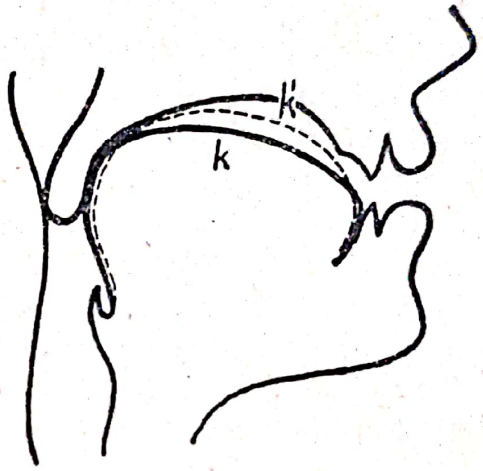

Fig. 8. Consoanele *k* şi *k'*.

e coborît şi lasă curentului fonator drum liber pe nas. Pentru *b*, cele trei articulaţii, aceea de deschidere a buzelor şi a glotei şi aceea de ridicare a vălului palatului, sînt articulaţii de bază, fără de care nu se produce acest sunet. La fel şi pentru *m* sînt trei articulaţii de bază: închiderea buzelor şi a glotei şi coborîrea vălului palatului.

Dar consoanele pot avea, pe lîngă articulaţiile de bază, şi o articulaţie suplimentară. La producerea unei consoane poate participa şi dosul limbii, care, în timpul articulării consoanei respective, se apropie de palat ca pentru rostirea unui *i*. În felul acesta se articulează orice consoană urmată de vocala *i*. La rostirea silabelor *bi*, *mi*, *vi* dosul limbii este aşezat aproape de la începutul consoanelor *b*, *m*, *v* ca pentru a rosti vocala *i*, astfel încît, la explozia lor, dosul limbii fiind în poziţia lui *i*, consoana are de la început timbrul *i*. Această articulaţie suplimentară palatală a consoanelor se produce automat înaintea vocalei *i*.

Consoanele avînd timbrul *i* din cauza articulaţiei palatale suplimentare a dosului limbii se numesc consoane muiate.

Atunci cînd consoanele muiate se află la începutul sau în interiorul cuvîntului, ele nu îndeplinesc singure rolul de diferenţiere între cuvinte sau între forme gramaticale faţă de consoanele respective nemuiate, adică neavînd timbrul *i*.

De exemplu, în cuvintele *mină* sau *vină* consoanele *m* şi *v* sînt muiate, adică au timbrul *i* din cauza vocalei *i* următoare. Înaintea unui *i* nu poate fi pronunţată o consoană nemuiată, deci nu putem avea opoziţia « consoană muiată — consoană nemuiată ».

Cuvintele *mină* şi *mînă* se deosebesc unul de altul prin aceea că primul are în prima silabă un *i* precedat de o consoană muiată, pe cînd al doilea are în prima silabă un *î* precedat de o consoană nemuiată. Caracterul muiat sau nemuiat al lui *m* în aceste două cuvinte e determinat de vocalele *i* sau *î* următoare.

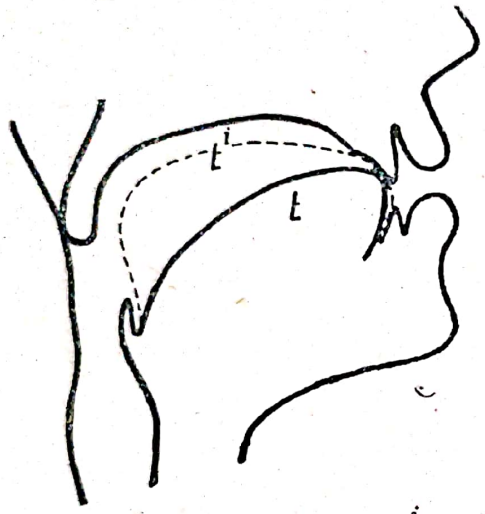

Fig. 9. Consoanele *l* şi l^i.

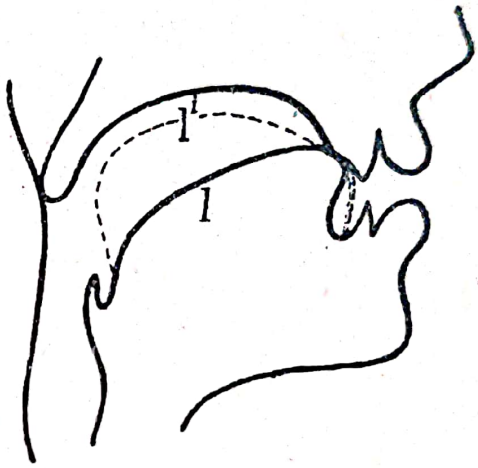

Fig. 10. Consoanele *l* şi l^i.

La sfîrşitul cuvîntului însă consoanele muiate, avînd timbrul *i*, nu sînt condiţionate de vocala *i* următoare, deoarece aceasta în poziţie finală a amuţit de mult.

E adevărat că odinioară limba romînă avea, la sfîrşitul multor cuvinte, un *i* care de obicei a amuţit mai tîrziu. Consoana urmată odinioară de acest *i* final a rămas însă însoţită de articulaţia suplimentară a lui *i*. Cuvinte ca *întrebi*, *pomi*, *marţi*, *luni* aveau atunci cu o silabă mai mult decît în pronunţarea actuală, deoarece se terminau într-un *i* care forma silabă. Astăzi, la sfîrşitul acestor cuvinte nu se rosteşte nici o vocală *i* care să formeze silabă, ci consoana, devenită finală prin amuţirea lui *i*, a păstrat articulaţia suplimentară palatală care-i dă rezonanţa, timbrul lui *i*. Consoanele acestea se notează fonetic cu ajutorul unui *i* mic aşezat sus, la dreapta consoanei: *tu întrebʲ*, *doi pomʲ*, *marţʲ*, *lunʲ*. Consoanele muiate se opun aşadar la sfîrşit de cuvînt celor nemuiate, care n-au articulaţia suplimentară palatală şi prezintă timbrul *î* (*eu întrebʲ*, *un pomʲ* etc.).

Prin această opoziţie se deosebesc între ele unele forme gramaticale, de exemplu singularul de plural la substantive şi adjective masculine (*lup — lupʲ*, *bun — bunʲ*) sau persoana I sg. de persoana a II-a sg. la ind. prez. (*lucrez — lucrezʲ*, *ar — arʲ*).

Perechile de consoane nemuiate şi muiate sînt următoarele (vezi fig. 8, 9, 10) :

Nemuiate: *u̯ p b m f v t d n s z ț ș j l r k g h — — —*
Muiate: *— pⁱ bⁱ mⁱ fⁱ vⁱ tⁱ — nⁱ — zⁱ țⁱ șⁱ jⁱ lⁱ rⁱ k' g' hⁱ č ğ i̯*

Limba romînă literară are aşadar 16 perechi de consoane nemuiate şi muiate [1]. Şase consoane sînt fără pereche: *d*, *s* şi *u̯* n-au pereche muiată, iar *č*, *ğ* şi semivocala *i̯* n-au pereche nemuiată [2].

Tabloul consoanelor limbii romîne clasificate după locul şi modul de articulare [3].

Locul de articulare / Modul de articulare	Bilabiale		Labio-dentale		Dentale (alveolare)		Prepalatale		Palatale		Velare		Laringale
	Surde	Sonore	Surde	Sonore	Surde	Sonore	Surde	Sonore	Surde	Sonore	Surde	Sonore	Surde
Oclusive	*p* (*pⁱ*)	*b* (*bⁱ*)			*t* (*tⁱ*)	*d*			*k'*	*g'*	*k*	*g*	
Semioclusive					*ț* (*țⁱ*)		*č*	*ğ*					
Constrictive		*u̯*	*f* (*fⁱ*)	*v* (*vⁱ*)	*s*	*z* (*zⁱ*)	*ș* (*șⁱ*)	*j* (*jⁱ*)		*i̯*			*h* (*hⁱ*)
Nazale		*m* (*mⁱ*)				*n* (*nⁱ*)							
Laterale						*l* (*lⁱ*)							
Vibrante						*r* (*rⁱ*)							

[1] Literele cu care se notează oclusivele palatale *k'*, *g'*, semioclusivele prepalatale *č*, *ğ* şi constrictiva palatală *i̯* (*i* semivocală) n-au nevoie de a fi urmate de un *i* mic, deoarece ele prin însăşi natura lor sînt palatale şi au timbrul *i*.

[2] În graiurile teritoriale numărul acestor perechi diferă de la un grai la altul. În unele nu există perechile *ț-țⁱ*, *j-jⁱ*, în altele *ț-țⁱ*, *z-zⁱ*.

[3] Între paranteze se dau consoanele muiate corespunzătoare.

Scanned with OKEN Scanner

SCHIȚĂ ISTORICĂ A SISTEMULUI FONETIC ROMÎNESC

§ 47. Sistemul fonetic al limbii romîne derivă din sistemul fonetic al limbii latine. În cursul dezvoltării sale el a fost puternic influențat de sistemul fonetic slav. Fonetica limbii latine e bine cunoscută de lingviști, pe de o parte din textele și gramaticile latine rămase din antichitate, pe de altă parte din comparația limbilor romanice.

Sistemul fonetic al limbii latine

§ 48. Sistemul fonetic al limbii latine a suferit mai multe schimbări în cursul istoriei. De aceea trebuie să distingem, în istoria acestei limbi, două perioade, una mai veche și una mai nouă, înainte de constituirea limbii romanice orientale de pe cursul inferior al Dunării, din care s-a dezvoltat apoi limba romînă.

Perioada mai veche

În perioada mai veche limba latină avea următoarele foneme:

Zece vocale: { *ă ĕ ĭ ŏ ŭ* (scurte) / *ā ē ī ō ū* (lungi)

Șase diftongi: *ae* (provenit din *ai*), *oe* (provenit din *oi*), *ei*, *ui*, *au*, *eu*.

Treizeci și două de consoane:

Aspirata *h*;

i consoană; *i* consoană geminată marcată *i*;

u consoană;

Nazale: *m* și *n*; geminate *mm* și *nn*;

Lichide: *l* și *r*; geminate *ll* și *rr*;

Oclusive labiale: *b* (sonoră), *p* (surdă);
geminate *bb* și *pp*;

Oclusive dentale: *d* (sonoră), *t* (surdă);
geminate *dd* și *tt*;

Oclusive velare nelabiale (nerotunjite): *g* (sonoră), *k* (surdă, scrisă *c*);
geminate *gg* și *kk* (scris *cc*);

Oclusive labio-velare (velare rotunjite):
g^u (sonoră, scrisă *gu*);
k^u (surdă, scrisă *qu*);
geminată kk^u (scrisă *cqu*);

Siflante labio-dentale: *f* (surdă);
geminată *ff*;

Siflante dentale: *s* (surdă);
geminată *ss*;

Latina avea aşadar 48 de foneme.

Siflanta *f* nu avea corespondent sonor.

Geminatele, notate cu cîte două litere (*mm*, *pp* etc.), erau pronunţate cu ocluziunea prelungită. Un *tt* era deci un *t* cu o durată mai lungă decît aceea a lui *t*.

Vocalele se deosebeau nu numai prin timbru (*a : o*, *e : i*, *o : u* etc.), ci şi prin cantitate (*ă : ā*, *ĕ : ē* etc.). Cuvintele şi formele gramaticale se distingeau şi prin opoziţia «vocală scurtă : vocală lungă».

Aşadar vocala *ă* (*a* scurt) constituia un fonem deosebit faţă de *ā* (*a* lung), cu toate că timbrul era identic:

legis «citeşti» : *legēs* «vei citi» : *legās* «să citeşti»

laudās «lauzi» : *laudēs* «să lauzi»

lăbor «muncă» : *lābor* «alunec»; *pŏpulus* «popor» : *pōpulus* «plop»; *lĭber* «carte» : *līber* «liber»; *rosă* «trandafir» (nominativ sg.) : *rosā* «cu trandafirul» (ablativ sg.); *fructŭs* «fruct» (nominativ sg.) : *fructūs* «al fructului» (genitiv sg.; *uĕnit* (scris de obicei în manuale şi dicţionare *vĕnit*) «vine» : *uēnit* «veni».

Adeseori alternanţa de timbru este asociată cu alternanţa de cantitate: *făcit* «face» : *fēcit* «a făcut».

Diftongii se opuneau vocalelor simple: *poenarius* «penal» : *penarius* «de lucruri de mîncare, de merinde», *saecula* «secole» : *secula* «secure».

Aspirata *h* era o consoană ca oricare alta. Ea nu putea fi înlocuită într-un cuvînt fără să se schimbe sensul cuvîntului: *hortus* «grădină» : *portus* «port»; *haereo* «mă opresc» : *maereo* «sînt supărat»; *habeo* «am» : *abeo* «plec»; *hora* «ceas» : *ora* «ţărm»; *hira* «maţ» : *ira* «mînie».

Labiovelarele se opun velarelor nelabiale:

cantus «cîntec» : *quantus* «cît de mare»; *lingis* «lingi» : *linguis* «limbilor».

Opoziţia «consoană simplă : consoană geminată» e foarte frecventă:

ager «ogor» : *agger* «grămadă»; *anus* «bătrînă» : *annus* «an»; *sero* «semăn» : *serro* «tai»; *catus* «ascuţit» : *cattus* «pisică».

Din cele expuse se vede că în sistemul fonetic latin juca un rol destul de însemnat opoziţia de cantitate (vocale scurte : vocale lungi), mai ales în vocalism, dar şi în consonantism. Sistemul era simplu şi clar. Accentul nu diferenţia cuvintele, deoarece el avea un loc fix, determinat de cantitatea vocalei penultime. Sistemul latinei din perioada mai veche era aşadar foarte diferit de acela al limbii romîne, în care nu există vocale lungi şi scurte, consoane geminate (lungi) decît excepţional şi în care accentul — după cum vom vedea mai jos — diferenţiază cuvintele.

Scanned with OKEN Scanner

Perioada mai nouă

Începînd cu secolul I al e. n., în limba latină se petrec numeroase modificări fonetice, care duc la schimbarea sistemului fonetic.

În vocalism, diferența de cantitate dispare (prin secolul al III-lea al e. n.). Opoziția *ă* : *ā* nu mai deosebește cuvintele. În limbile romanice ambele sunete sînt tratate la fel:

cănis > rom. *cîne* (*cîine*), it. *cane*
pānis > rom. *pîne* (*pîine*), it. *pane*
mărе > rom. *mare*, it. *mare*
lātus > rom. *lat*, it. *lato*.

Din cele două foneme ale latinei mai vechi *ă* : *ā*, rămîne unul singur: *a*.

La celelalte vocale, diferența de cantitate a fost înlocuită cu diferența de timbru. Vocalele scurte au fost rostite deschis, iar cele lungi, închis: *ĕ*, *ŏ*, *ŭ*, *ĭ* au devenit *ę* (*e* deschis), *ǫ*, *ų*, *į*, iar *ē*, *ō*, *ū*, *ī* au devenit *ẹ*, *ọ*, *ụ*, *ị*.

Vocalismul latinei s-a schimbat așadar în felul următor:

Perioada veche	*ă*	*ā*	*ĕ*	*ē*	*ĭ*	*ī*	*ŏ*	*ō*	*ŭ*	*ū*
Perioada nouă	*a*		*ę*	*ẹ*	*į*	*ị*	*ǫ*	*ọ*	*ų*	*ụ*.

Deosebirea între diferitele grade de deschidere ale vocalelor nu s-a menținut însă mult timp, ci cîte două vocale apropiate ca deschidere s-au confundat în una singură. Astfel s-au confundat *ẹ* cu *ị* devenind *e*. În ce privește pe *o* și *u* în cele două părți ale imperiului roman (cea de răsărit și cea de apus) contopirea s-a făcut în feluri deosebite. În imperiul apusean s-au confundat de obicei *ọ* cu *ụ*, devenind *o*, iar în imperiul răsăritean *ǫ* cu *ọ* devenind *o*, și *ụ* cu *ų* devenind *u*.

În latina orientală s-a ajuns prin urmare la următorul sistem al fonemelor-vocale:

Latina perioadei mai noi	*a*	*ę*	*ẹ*		*ị*	*į*	*ǫ*	*ọ*	*ụ*	*ų*
Latina orientală	*a*	*ę*		*ẹ*	*i*		*o*		*u*	

Latina tîrzie are deci un număr mult mai mic de vocale. Pentru deosebirea cuvintelor servește opoziția de timbru, iar în ce privește vocalele *ę* și *ẹ*, ele se deosebesc prin gradul de deschidere.

Inscripțiile din epoca aceasta oglindesc adeseori schimbările petrecute în vocalism. Astfel în loc de *simul* «împreună», găsim în inscripții forma *semul*, sau în loc de *carissimo* «celui foarte drag», găsim *karessemo*.

Diftongii se simplifică de timpuriu: *au* > *o*, *ae* > *ẹ*, *oe* > *ę*. Textele dau peste tot vocale simple în loc de diftongi: *seculares* în loc de *saeculares*, *etate* în loc de *aetate*. Formele limbilor romanice arată și ele că provin din forme cu vocale simple: *quaerit* > rom. *cere*, it. *chiede*, span. *quiere*, v. fr. *quiert*. În latina

imperiului de răsărit (şi în unele părţi în apus), s-a menţinut de obicei diftongul *au*: lat. *aurum* > rom. *aur*, lat. *laudo* > rom. *laud*, lat. *audio* > rom. *aud*, lat. *aut* > rom. *au* (conjuncţie). (În majoritatea cazurilor diftongul *au* s-a disociat în limba romînă, pronunţîndu-se în două silabe, de exemplu *a-ur*, *a-ud* etc.) Se întîlnesc însă şi cazuri de monoftongare a lui *au*: *auricula* > rom. *ureche*, it. *orecchia*.

Vocalismul era aşadar mult mai apropiat de acela al limbii romîne.

În consonantism schimbările sînt mai puţin importante decît cele din vocalism. Aspirata *h* dispare, şi în textele mai noi găsim: *abitatio* pentru *habitatio*, *ordeum* pentru *hordeum*.

Geminatele se simplifică: *conteritus* pentru *conterritus*, *quator* pentru *quatt(u)or*.

În primele secole ale erei noastre, *u* consoană din perioada mai veche, care se pronunţa aproximativ ca semivocala noastră *u̯* (de exemplu în cuvîntul *nou̯*, *nou̯ă*), devine *v*; din fricativă sonoră bilabială, devine o fricativă sonoră labio-dentală. În felul acesta se completează sistemul consoanelor, deoarece *f* are acum un corespondent sonor, ca şi celelalte consoane.

Sunetul *i* consoană (care se rostea aproximativ ca un *i̯* romînesc în cuvinte ca *i̯ute*, *i̯esle*, *pi̯ere* etc.) apare foarte des după consoane prin faptul că orice *i* sau *e* în hiat (adică urmat de vocală) devine iot (*i̯*): *uenio* (în trei silabe) > *veni̯o* (în două silabe), *uinea* (trei silabe) > *vini̯a* (două silabe). Unele consoane urmate de iot au început să se palatalizeze, adică să fie articulate mai aproape de locul de articulaţie al lui *i̯* (porţiunea mijlocie a cerului gurii de care se apropie sau se atinge dosul limbii). Un *t* sau un *k* urmaţi de iot s-au confundat într-o oclusivă palatală, intermediară între *t'* şi *k'*, ceea ce se oglindeşte în inscripţii în forme ca *nacio* pentru *natio*. Şi sistemul consonantic e mai apropiat de cel romînesc.

În general sistemul fonetic se simplifică mult. Pentru a compensa dispariţia cantităţii, a geminatelor şi monoftongarea diftongilor, apar cuvinte lungi, cu multe sufixe, în vocabular, şi forme analitice prin folosirea frecventă a prepoziţiilor şi a verbelor auxiliare, în gramatică.

Limba romanică orientală

§ 49. Vocalismul latinei tîrzii nu suferă mari schimbări în perioada următoare. Doar vocala *ę* (*e* deschis) se diftonghează în *i̯e* (pe cînd în romanica apuseană se diftonghează şi *ǫ* în *u̯o*). Sistemul foarte simplu al vocalelor romanicii răsăritene era următorul:

Latina orientală:	*a*	*ę*	*e*	*i*	*o*	*u*	*au*
Romanica orientală:	*a*	*i̯e*	*e*	*i*	*o*	*u*	*au*

Prin diftongarea lui *ę* în *i̯e* şi transformarea primului element în iot, iot devine şi mai frecvent. În romanica orientală chiar şi *i* pare a fi fost precedat

de un iot, pentru că a palatalizat consoanele precedente întocmai ca iot: lat. *decem* > romanica orient. *d̨iece* > rom. *z̨ece*; lat. *dico* > romanica orient. *d̨iico* > rom. *z̨ic*. (În romanica occidentală dentalele, adică *d*, *t*, *n*, *s*, *l*, *r*, nu se palatalizează înaintea lui *i̯e*, *i* ca în romanica orientală.) Puternica tendință spre palatalizare a romanicii orientale a fost mult întărită mai tîrziu în limba romînă prin influența slavă.

Din cauza acțiunii vocalelor anterioare asupra oclusivelor velare precedente, precum și a aceleia a lui iot și *i* asupra dentalelor (*d*, *t*, *n*, *s*, *l*, *r*), sistemul consoanelor a suferit schimbări radicale. În urma palatalizării lui *k*, *g* urmați de *e*, *i*, *i̯e*, și a lui *t*, *d* urmați de *i̯e*, *i̯o* (*e*, respectiv *o* fiind accentuați), au luat naștere semioclusivele *č*, *ǧ*: lat. *decem* > rom. *zece*, lat. *facit* > rom. *face*, lat. *uicinus* > rom. *vecin*, lat. *quaero* > *quero* > *kiero* > rom. *cer*, lat. *gemo* > *giemo* > rom. *gem*, lat. *titionem* > rom. *tăčune*, lat. *deorsum* > *diorsum* > rom. *ǧos* (*jos*). Palatalizarea, relativ mai tîrzie, a lui *t*, *d* urmați de *i* — și de *i̯e* — a dat naștere semioclusivelor *ts*, *dz* [1]: lat. *tibi* > rom. *ț̨ie*, lat. *tenet* > *tiene(t)* > rom. *ț̨ine*, lat. *dico* > rom. *dzic* (*z̨ic*), lat. *decem* > *diece(m)* > rom. *dzece* (*z̨ece*). De asemenea și *n*, *s*, *l*, *r* s-au palatalizat înainte de *i* și de iot: lat. *anni* > romanica orient. *ani* > rom. *aṅ* > *aį* (forma *ani* e refăcută după cea a singularului), lat. *uinea* > romanica orient. *viṅa* > rom. *viṅe* (în Banat), *vii̯e*, lat. *sedeo* > romanica orient. *si̯edi̯o*, *s'ed'o* > rom. *ș̨edz* (*ș̨ez*), lat. *lĕporem* > romanica orient. *lepore*, *li̯epore* > rom. *i̯epure*; lat. *familia* > romanica orient. *famel'a* > rom. *fămei̯e*, *femei̯e*, lat. *pereo* > romanica orient. *pi̯eri̯o*, *pi̯er'o* > rom. *pi̯ei̯* (*pier*).

Sistemul consoanelor romanicii orientale s-a îmbogățit așadar față de cel al latinei tîrzii cu următoarele semioclusive: *č*, *ǧ*, *ts*, *dz*, și consoane palatale: *ṅ*, *ś*, *l'*, *r'*. Față de consonantismul bogat al romanicii orientale, vocalismul prezintă numai cinci vocale: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*. Sistemul fonetic al romanicii orientale se apropie tot mai mult de cel romînesc.

De la fonetismul romanicii orientale la cel al limbii romîne

§ 50. În vocalismul romînesc au apărut două vocale care nu existau în romanica orientală: *ă* și *î*. Prima (*ă*) provine, în majoritatea cazurilor, dintr-un *a* romanic neaccentuat (*casa* > *casă*, *barbatu* > *bărbat*), dar și din *e* romanic precedat de labiale sau *r* (lat. *pirus* > *peru* > rom. *păr*, lat. *reus* > rom. *rău*) și din alte vocale. A doua, *î*, s-a dezvoltat din *a* înainte de nazală în anumite poziții (lat. *campus* > rom. *cîmp*) și din *i* romanic precedat de *r*, *s*, *ts*: lat. *riuus* > rom. *rîu*, lat. *sinus* > rom. *sîn*, lat. *attitio* > rom. *aț̨îț̨*.

[1] Fiind rezultatul unei palatalizări, semioclusivele devenite mai tîrziu *ț*, *dz* au avut la început o nuanță palatală.

În felul acesta, limba romînă a ajuns să dispună de seria completă a vocalelor mediale (*a*, *ă*, *î*), iar numărul vocalelor se ridică la şapte.

Constituirea seriei vocalelor mediale în limba romînă nu e străină de acelaşi fenomen care s-a produs în epoci diferite în limbile slave.

În constituirea sistemului fonetic contemporan al limbii romîne, influenţa slavă a jucat un rol de o importanţă hotărîtoare. Din limbile slave a intrat în limba romînă consoana *h*, pe care nu o avea romanica orientală. Ca în limbile slave, şi în limba romînă s-au dezvoltat, după model slav, înaintea vocalelor iniţiale, semivocale: *el*, *om* au devenit *i̯el*, *u̯om*. Apropierea vocalelor romîneşti *e* şi *o*, în anumite poziţii, de *a*, devenind diftongi (*ᵉa*, *ᵒa*[1]) aminteşte un fenomen analog din limbile slave. Consonantismul romînesc este caracterizat prin existenţa unei serii de consoane prezentînd o articulaţie suplimentară, seria consoanelor muiate, care se opune seriei consoanelor nemuiate. Această serie de consoane cu articulaţie suplimentară s-a constituit datorită însuşirii de către romîni, de la slavii care au adoptat limba romînă, a deprinderii fonetice slave de a însoţi articulaţia de bază a consoanei cu articulaţia vocalei următoare şi mai ales de a păstra această articulaţie şi după dispariţia vocalei. Astfel, după dispariţia lui *i* final în calitate de vocală silabică, întîmplată de timpuriu, consoanele dinaintea lui *i*, devenite la rîndul lor finale, au păstrat articulaţia suplimentară care le dă timbrul unui *i*. Un cuvînt ca *plopi*, disilabic, devine monosilabic, dar *p* final păstrează timbrul lui *i* final de odinioară (*plopʲ*).

Cele mai vechi texte romîneşti din secolul al XVI-lea prezintă un sistem fonetic aproape identic cu acela al limbii contemporane, constituit, după cum am văzut, datorită unor modificări ale articulaţiei sunetelor limbii romanice orientale determinate de deprinderi fonetice slave.

Limba din secolul al XVI-lea avea în unele regiuni, în plus faţă de sistemul fonetic al limbii literare contemporane şi al majorităţii graiurilor teritoriale de astăzi, un fonem care mai tîrziu a dispărut, anume *n* palatal. Cuvîntul *viṅe* = *vie* se deosebea de cuvîntul *vine* prin opoziţia *n*: *ṅ*. Nazala palatală *ṅ* în majoritatea graiurilor şi în limba literară s-a confundat cu *i̯* (*viṅe* = *vie*), iar în graiul din Banat şi Hunedoara cu *ṅ* provenit dintr-un *n* urmat de *i* sau de *e*. (În Banat şi Hunedoara *viṅe* înseamnă « vie » şi « vine », aşadar vechiul *ṅ* nu mai diferenţiază cuvintele.)

O altă consoană, rar atestată în nume de locuri şi de persoană prin documentele din secolul al XV-lea, a fost *l* palatal care s-a confundat cu fonemul *i̯* (de exemplu *Tel'*, numele satului *Tei* din regiunea Hunedoara, *Ş*cl'ei*, numele satului *Ş*chei* din regiunea Hunedoara, *Urᵉacle*, numele de familie din Moldova *Ureche*).

---

[1] Sub accent, cînd silaba următoare conţinea un *ă* sau un *e*: *mergă* > *mᵉargă*, *moră* > *mᵒară*, *pote* > *pᵒate*.

Limba secolului al XVI-lea nu avea alte foneme în plus sau în minus faţă de limba de astăzi. Textele din nordul Ardealului şi Maramureş atestă existenţa, în unele cuvinte, a unui *rr* cu mai multe vibraţii apicale decît *r* obişnuit (de exemplu în *rrădăcină*, *urrîčune*), dar această variantă a lui *r* nu diferenţia cuvintele. Graiurile actuale din nordul Ardealului prezintă urme ale acestui *rr*.

Şi celelalte particularităţi ale limbii din secolul al XVI-lea se regăsesc în unele graiuri teritoriale de astăzi. Astfel rotacizarea lui *n* intervocalic (*bură* = *bună*, *sărătos* = *sănătos*), atestată în texte scrise în nordul Ardealului şi în documente din Moldova, e obişnuită şi astăzi la moţi. Varianta *dz* a lui *z* se mai aude în Moldova, nordul Ardealului şi Banat.

Tradiţia grafică din secolul al XVI-lea a păstrat forme care arată că odinioară şi *e* accentuat urmat de *e* în silaba imediat următoare a devenit *ᵉa* (*lᵉage* = *lege*, *mᵉale* = *mele*). Unele graiuri de astăzi păstrează încă urme ale acestei particularităţi.

Unele texte din secolul al XVI-lea redau consecvent, prin literele chirilice corespunzătoare lui *u* şi *iu*, consoane rotunjite finale, avînd timbrul *u* şi *ü* (*omᵘ*, *fokᵘ*, *okʼᵘ*, *lăsaţᵘ*, *spuţᵘ*), obişnuite şi astăzi în multe graiuri teritoriale.

Aşadar sistemul fonetic al limbii romîne din secolul al XVI-lea nu se deosebea aproape de loc de acela al limbii romîne de astăzi, dacă ţinem seamă şi de particularităţile fonetice ale graiurilor teritoriale.

VARIANTELE FONEMELOR

§ 51. Fonemele nu se pronunţă izolat, separate unul de altul; ele formează în cursul vorbirii lungi şiruri în care fiecare fonem este strîns legat de fonemul precedent şi de cel următor. Organele vorbirii, la trecerea repede din poziţia necesară rostirii unui fonem în poziţia cerută de fonemul următor, se grăbesc adeseori să facă unele mişcări necesare articulării fonemului următor sau întîrzie în poziţia fonemului precedent. Prin aceasta cele două foneme vecine dobîndesc unele particularităţi comune, devin mai asemănătoare unul cu altul, se a s i m i l e a z ă. Modificarea fonemelor prin a s i m i l a r e este fenomenul care se produce cel mai frecvent între două foneme vecine. Mult mai rar e fenomenul contrar, al d i s i m i l ă r i i, cînd unul dintre cele două foneme vecine pierde trăsătura sau trăsăturile pe care le avea în comun cu celălalt fonem.

Altă cauză de modificare a fonemelor, îndeosebi a vocalelor, este poziţia lor în silaba neaccentuată, mai ales la sfîrşitul cuvîntului, cînd ele pot fi rostite foarte scurt, cu o intensitate foarte redusă, cu timbrul alterat, chiar fără voce, şoptit. În limba romînă literară reducerea vocalelor neaccentuate e neînsemnată; în unele graiuri teritoriale însă, reducerea datorită poziţiei neaccentuate modifică în mod simţitor vocalele. Spre exemplu în graiul moldovean

cuvîntul *casă* se rostește *cas*^{ə}. În rostirea literară astfel de pronunțări trebuie evitate.

Un fonem prezintă așadar numeroase varietăți, nuanțe care se datoresc poziției lui în cuvînt. Astfel de exemplu fonemul *n* poate fi rostit — și este de fapt rostit — în limba literară romînă în multe feluri. Aceste varietăți ale lui *n* sînt condiționate de fonemele vecine, de mediul fonetic în care se află *n*. De pildă în limba romînă rostim, în locul nazalei dentale *n*, o nazală velară, notată de obicei *ŋ*, înaintea oclusivelor velare *k*, *g* (de ex. *baŋkă*), o nazală labio-dentală, notată *ɱ*, înaintea fricativelor labio-dentale *f*, *v* (de ex. *îɱfăț*), o dentală palatală, notată *ń*, înaintea ocluzivelor palatale *k'* *g'* (de ex. *unk'*), o nazală dentală lipsită de ocluziune dentală, notată printr-un *n* mic, înaintea fricativelor dentale *s*, *z* (de ex. *pîⁿzî*) etc.

Toate aceste varietăți, nuanțe ale lui *n*, deosebite una de alta din punct de vedere acustic și fiziologic, constituie pentru romîni un singur fonem, *n*.

În limba romînă nu pot fi deosebite două cuvinte schimbînd, de pildă, sunetul *ŋ* (nazală velară) din cuvîntul *baŋkă* cu sunetul *n* (nazală dentală). Într-adevăr într-o rostire nefirească e posibilă rostirea cuvîntului *bancă* cu un *n* dental: *bankă*.

Observație. La unii dintre cîntăreții noștri de operă se aude această pronunțare, care devine supărătoare mai ales, cînd se aude între *n* dental și *k* și o scurtă vocală *î*: *banîkă*.

Înlocuirea nuanței velare a lui *n* cu nuanța dentală a acestei consoane nazale nu are însă puterea de a face din cuvîntul *baŋkă* alt cuvînt. Așadar *n* dental și *ŋ* (*n* velar) în limba romînă nu constituie două foneme deosebite. Ele sînt numai două variante ale aceluiași fonem, determinate de poziția lui în cuvînt (*ŋ* înainte de oclusivă velară, iar *n* înainte de vocală și în alte poziții).

Observație. În schimb în limba germană *n* dental și *ŋ* (*n* velar) sînt două foneme deosebite, deoarece ele diferențiază cuvintele: *ziŋə*, scris *singe*, înseamnă «cînt», pe cînd *ziⁿə*, scris *sinne*, înseamnă «cuget, meditez» (*ich sinne nach*).

Fonemul este prin urmare un tip fonetic în care sînt reunite mai multe varietăți fonetice, apropiate din punct de vedere fiziologic și acustic. Din punct de vedere fiziologic și acustic, aceste varietăți ale aceluiași fonem constituie sunete deosebite. Un *ŋ* (*n* velar) e alt sunet decît *n* (*n* dental). Dar aceste două varietăți ale consoanei *n* nu au puterea, una luînd locul celeilalte, de a diferenția cuvintele, prin urmare nu constituie două foneme.

Din cele expuse rezultă că lingviștii nu dau termenilor de «sunet al vorbirii» și de «fonem» același sens. Ei numesc «sunete ale vorbirii» și varietățile unui fonem, care, înlocuindu-se una pe alta, nu au puterea de a diferenția cuvintele.

Scanned with OKEN Scanner

Printre nuanţele unui fonem una este considerată ca fiind cea mai tipică pentru fonemul respectiv. Nuanţa aceasta cea mai tipică, numită variantă fundamentală a fonemului, este aceea care se întîlneşte în poziţia în care articulaţia fonemului este cel mai puţin supusă influenţei modificatoare a fonemelor vecine. De obicei se numeşte fonem varianta fundamentală a lui, iar celelalte variante se numesc variante condiţionate (de poziţia în cuvînt). Pentru a cunoaşte pronunţarea unei limbi nu e destul să cunoaştem numai variantele fundamentale ale fonemelor, ci în egală măsură şi variantele lor condiţionate, adică toate sunetele limbii respective, care sînt mult mai numeroase decît fonemele propriu-zise.

Variantele condiţionate ale unui fonem se pot mişca numai în interiorul unei anumite limite, care diferă de la o limbă la alta şi de la un grai teritorial la altul. Dacă variantele fonemelor trec peste aceste limite, se zice că limba respectivă e vorbită cu «accent» străin sau regional.

În capitolele următoare vom înşira variantele fonemelor romîneşti, arătînd la fiecare rostirile care trebuie evitate.

VARIANTELE VOCALELOR

§ 52. Toate vocalele romîneşti care în silabă accentuată au o durată mijlocie — nici lungă, nici scurtă — în silabă neaccentuată au variante care se caracterizează printr-o durată puţin mai scurtă decît cea a vocalelor accentuate. Deosebirea de durată între vocalele accentuate şi cele neaccentuate e însă mică. Lungirea vocalelor accentuate sau scurtarea excesivă a celor neaccentuate, pronunţări ca *foarf^{e}ce*, *măt^{u}şică* (aproape *foarfce*, *mătşică*) sînt considerate regionale şi trebuie evitate.

Altă serie de variante ale vocalelor romîneşti se produc prin nazalizarea lor cînd sînt urmate de consoane nazale. Acest fenomen se produce mai ales în cazul vocalei iniţiale. În cuvinte ca *dans*, *fond*, *tund*, *gînd*, *vinzi* etc. jumătatea a doua a duratei vocalei e nazalizată; vălul palatului se grăbeşte să se dezlipească de peretele posterior al faringelui înainte de sfîrşitul vocalei şi de începutul lui *n* următor. Cînd vocala e la început de cuvînt, vălul palatului e coborît chiar de la începutul vocalei (de ex. în cuvintele *însă*, *ansamblu*, rostite *ĩsă*, *ãsamblu*[1]), iar între două nazale el rămîne coborît de la o nazală la alta (*mînă*, *mîndru*, *munte* etc.). E de remarcat însă că, îndată ce vocala e prelungită, ea e pronunţată nenazal.

Această nuanţă nazală a vocalelor romîneşti nu se remarcă, deoarece e totdeauna condiţionată de consoana nazală vecină. Nazalitatea nu schimbă timbrul vocalei şi nu-i prelungeşte durata.

[1] Prin *ĩ*, *ã* redăm un *i*, *a* nazal. Relativ la pronunţarea lui *n*, vezi § 59.

E însă supărătoare imitarea pronunţării franceze, cînd se rosteşte de exemplu un *a* lung puţin posterior, complet nazal, în cuvinte ca *interes ã̃ ã̃ ã̃ nt*, *dã̃ ã̃ ã̃ ã̃ ns*[1] etc. Mai ales pe scenă se aud astfel de pronunţări. Ele trebuie neapărat evitate.

Vom studia mai jos vocalele romîneşti, arătînd variantele lor obişnuite în rostirea literară şi pe cele regionale sau influenţate de deprinderi fonetice străine, care trebuie evitate.

Variantele vocalei *a* şi ale diftongilor ^{e}a, ^{o}a, ^{ö}a

§ 53. Vocala *a*, precedată de un sunet palatal, îşi deplasează puţin articulaţia înspre partea anterioară a gurii, mai ales în poziţie finală, de exemplu în cuvinte ca *ceas*, *ia* care se rostesc *čȧs*, *i̯ȧ*[2]. La fel se rosteşte şi *a* în diftongul *ea*. Şi iotul următor poate avea aceeaşi influenţă asupra lui *a* (*mȧi̯*). De fapt vocalele au un caracter anterior mai ales în porţiunea lor din apropierea sunetului palatal, deci în partea de la început a lui *a* în *ceas*, *ia* şi spre sfîrşitul vocalei în *mai*. Caracterul anterior al lui *a* este cel mai puternic între două sunete palatale, de exemplu în cuvîntul *čai̯* = *ceai*. Îndată ce vocala e însă prelungită, ea îşi pierde caracterul anterior: *čȧaaaaaȧi̯*.

În multe graiuri locale, prin Moldova şi Ardeal, *a* înainte şi mai ales după consoană palatală şi în diftongul ^{e}a în poziţie finală îşi deplasează cu totul articulaţia, apropiindu-se de aceea a vocalei *e*. Se aud nu numai rostiri ca *făčȧ*, *i̯ȧ*, *st^{e}ę*, *stę*, *făčę*, *i̯ę*, ci chiar *ste*, *făče*, *i̯e*. Astfel de pronunţări trebuie evitate.

Vocala *a* prezintă o variantă puţin rotunjită în diftongii ^{o}a, ^{ü}a, de exemplu în cuvinte ca *toată*, *oare*, *ziua*, *ghioagă*, rostite *t^{o}åtă*, *u̯åre*, *ziu̯å*, *ǵ^{ö}ågă*[3]. Dacă *a* e rostit lung, de exemplu cînd se silabiseşte foarte încet, atunci el pierde caracterul rotunjit. În unele graiuri teritoriale din Ardeal, *a* în această poziţie e rostit foarte rotunjit şi închis, încît devine un *o* deschis (de exemplu în *t^{o}ǫtă*), pierzîndu-şi chiar caracterul de diftong: *tǫtă*. Rostirea aceasta regională, ardelenească trebuie evitată.

Am vorbit mai sus, în § 52, despre variantele nazalizate ale lui *a*, pe jumătate nazalizat în *dans* şi complet nazalizat la începutul cuvîntului în *ansamblu*.

Variantele vocalelor *e-ă*

§ 54. Vocalele *e* şi *ă* prezintă două particularităţi care le apropie una de alta şi le deosebesc de vocala *o* avînd acelaşi grad de deschidere. La producerea vocalelor *e* şi *ă* nu participă buzele şi rădăcina limbii; *e* şi *ă* sînt vocale nerotunjite produse cu partea medie şi anterioară a limbii. Şi timbrul lor este asemănător,

---

[1] Prin *ã̃* redăm un *a* posterior nazal.

[2] Punctul deasupra lui *a* arată caracterul puţin anterior al vocalei.

[3] Prin *å* se notează un *a* rotunjit.

de aceea străinii le confundă foarte uşor. Din aceeaşi cauză poeţii le fac adeseori să rimeze una cu alta. În poeziile lui Eminescu există zeci de rime de felul lui *greu—rău, meu—tău, piept—îndărăpt* etc. Vocala *e* este adeseori condiţionată de sunetul palatal precedent (*i̯el taie, întemei̯em*; cf. *i̯el ară, lucrăm*). De aceea după consoanele palatale *č, ǧ, k', ǵ* şi după semivocala *i̯* nu apare niciodată *ă*, ci numai *e*. După semivocala *u̯* nu apare niciodată *e*, ci totdeauna *ă*: *ouă*.

Observaţie. În graiurile teritoriale în care *ş, j* au o articulaţie palatală, nici după şuierătoare nu apare niciodată *ă*: *uşe* = *uşă*, *înfăţişem* = *înfăţişăm*, *coaje* = *coajă*, *grije* = = *grijă*, *angajem* = *angajăm*. În schimb în graiurile în care *ţ, s, z, ş, j* n-au niciodată un caracter palatal şi nu sînt niciodată muiate, după aceste consoane nu apare niciodată *e*, ci numai *ă*: *viţăl* =*viţel*, *sări* =*seri*, *zăce* =*zece*, *şăd* =*şed*, *jălui* =*jelui*. În diferite graiuri teritoriale consoanele *d, p* din prepoziţiile *de, de la, pe* schimbă pe *e* în *ă*: *dă, dă la, pă*. Regional această transformare se produce şi după *r*, în unele cuvinte, de exemplu în formele *răle* =*rele*, *răpede* =*repede*. Toate aceste pronunţări regionale trebuie evitate.

În limba romînă vocala *e* este un *e* închis. Sub accent, urmat de *r* + consoană, ea are uneori o nuanţă puţin mai deschisă (de exemplu în cuvinte ca *guvern, vervă, adverb, verb*). Rostirea ei ca un *e* mijlociu în toate poziţiile, şi mai ales ca un *e* deschis (de exemplu *şęd, dę, undę*) e considerată ca accent străin. Prin Ardeal se rosteşte un *e* foarte deschis în silabă accentuată, cînd vocala silabei următoare este un *e* (*vęde, i̯ęste*), pronunţare care trebuie evitată.

În cuvintele vechi romîneşti *e* iniţial se pronunţă precedat de un iot: *i̯eu, i̯el, i̯este, i̯eram*. După modelul acestor cuvinte în care pronunţarea cu iot iniţial este corectă, *e* iniţial ca şi în interiorul cuvîntului la început de silabă apare la unii vorbitori precedat de iot şi în termenii internaţionali, intraţi recent în limba romînă: *i̯epocă, i̯eventual, i̯explozie, poi̯emă, poi̯et*. Astfel de rostiri trebuie evitate.

În foarte multe graiuri teritoriale vocala *e* nu are acelaşi timbru de la început pînă la sfîrşit. Orice *e* începe cu timbrul *i* (*vⁱedⁱe, dⁱe, undⁱe, şⁱedⁱe, rⁱelⁱe* etc). Printr-un fenomen de disimilare, vocala *e* care începe cu timbrul *i* se formează în multe graiuri mai înspre partea medială a cavităţii bucale, deci se apropie de *ă* (de exemplu *i̯ĕl*[1] sau chiar *i̯ăl*, *čĕ, čă, vⁱĕdⁱĕ, vⁱădⁱă* etc.) Vocala *e* trebuie însă să aibă acelaşi timbru de la început pînă la sfîrşit. Diftongarea ei, rostirea ei ca *ĕ* şi mai ales ca *ă* trebuie evitate.

Varianta neaccentuată a lui *e* se deosebeşte în rostirea literară foarte puţin de cea accentuată; un *e* neaccentuat e puţin mai scurt decît cel accentuat. Cînd într-un cuvînt urmează unul după altul mai mulţi *e*, atunci, probabil pentru a se evita o oarecare monotonie în vocale, se observă o alternanţă între un *e* puţin mai închis (notat *ę*) şi un *e* mai puţin închis, primul în silaba care

[1] Prin *ĕ* indicăm o vocală intermediară între *e* şi *ă*, nici anterioară, nici medială.

poartă accentul principal sau secundar, al doilea în silabele neaccentuate, de exemplu *să înčetẹ́ze, să rẹ̀čeptẹ́ze, ẹ̀ksčelẹ́nt*[1].

În diferite graiuri teritoriale *e* neaccentuat e mult mai închis decît cel accentuat, care adeseori e foarte deschis. Închiderea lui *e* neaccentuat merge pînă la un *i* deschis (*ị*) sau chiar un *i* obişnuit. Un cuvînt ca *vede* (în pronunţarea literară *vẹde)* se aude în diferite regiuni ca *vẹdẹ, vẹdị, vẹdi, vẹdẹ, vedẹ, vedi* etc.

În aceste regiuni şi *e* al prepoziţiilor *de, pe, de la* sau al adverbelor *unde, dedesubt* etc. apare ca *ẹ* sau *i*: *di, pi, di la, undi, didisupt* etc. Tot prin aceste regiuni *e* neaccentuat este şi foarte scurt; cîteodată reducţia unui *e* neaccentuat merge pînă la dispariţia lui: *f°arfece, pîntece*, pot fi rostite *f°arf^{i}či, pînt^{i}či*, sau *f°arfči, pîntči*. Închiderea excesivă a lui *e* neaccentuat şi reducerea duratei lui trebuie evitate ca fiind neliterare, regionale.

În unele graiuri *ă* din silabele premergătoare silabei neaccentuate se rosteşte mai deschis, între *ă* şi *a*, şi chiar *a*: *am vazut, barbat, barbaţel* etc.

La sfîrşit de cuvînt, în multe graiuri, dar mai ales în Moldova, *ă* neaccentuat e pronunţat mai închis, între *ă* şi *î*, şi chiar *î*: *casî, şcoalî, mînî* etc.

E frecventă rostirea fără voce, şoptită, a vocalelor finale, îndeosebi a lui *ă*. Cuvintele *casă, şcoală, mînă* par a fi pronunţate *cas, şcoal, mîn*.

Rostirea ca *a, î* sau *e* (de exemplu *uşe)* a lui *ă* trebuie evitată.

Precedată de semivocala *u̯*, vocala *ă* se labializează şi tinde să devină *o*. Sînt foarte obişnuite rostiri ca *nou̯o = nouă, vou̯o, = vouă, rou̯o = rouă, dou̯o = două* etc.

Printre cei care nu au învăţat din copilărie limba romînă, e frecventă confuzia foarte supărătoare între vocalele *ă* şi *î*; aceştia pronunţă *ă* în loc de *î* şi invers, de exemplu *tărg = tîrg, amărăt = amărît* şi *ţîr^{i} = ţări, cîrţ^{i} = cărţi*.

Rostirea unui *ă* în loc de *î* în cuvintele *întîi, călcîi* (*întăi, călcăi*) e regională şi trebuie evitată.

Variantele vocalelor *i-î*

§ 55. Cele spuse mai sus (§ 54) în legătură cu vocalele *e-ă* sînt valabile şi în ce priveşte perechea de vocale *i-î*. Şi timbrul lui *i* şi al lui *î* sînt asemănătoare. Străinii care vorbesc romîneşte confundă şi aceste două vocale, întocmai ca pe *e* cu *ă*. Vocala *i* rimează de altfel adeseori cu vocala *î*, atît în poezia populară, cît şi la cei mai buni poeţi al noştri. În poeziile lui Eminescu se găsesc multe rime de tipul lui *argint-mormînt, întinde-tremurînde, lină-bătrînă, granit-urît* etc.

Vocala *i* (ca şi vocala *e*) este adeseori condiţionată de sunetul palatal precedent. După *č, ǧ, i̯, k', ǵ* poate urma numai *i*: *či, ǧi, i̯i, k'i, ǵi* (niciodată *čî, ǧî, i̯î, k'î, ǵî*), de exemplu *tăi̯ind, îngenunk'ind, veǵind* (dar *arînd*). În graiurile

[1] Printr-un accent grav (') am notat accentul secundar.

care au numai *ş, j* muiaţi, şi după aceste consoane poate urma numai *i*: *înfăţişind, angajind*. În schimb în graiurile în care *ţ, s, z, ş, j* nu sînt niciodată muiaţi, după aceste consoane poate urma numai *î*, niciodată *i*: *fraţî = fraţii, a sîmţî = a simţi, păzînd, şînă, a cojî*. În graiurile în care consoanele *d, p* ale prepoziţiilor *de, pe* au schimbat pe *e* în *ă* (*dă, pă*), şi prepoziţiile *din, p(r)in* sînt pronunţate *dîn, pîn*, rostiri care trebuie evitate.

Atunci cînd un cuvînt care începe cu *î* e precedat de unul care se termină într-un sunet palatal, muiat, iar între cele două cuvinte nu este nici o pauză, vocala *î*, sub influenţa articulaţiei palatale a sunetului precedent, îşi deplasează articulaţia înspre partea anterioară a cavităţii bucale şi devine o vocală anterioară, anume *i*. Trecerea aceasta a lui *î* la *i* se face în mod automat, fără ca vorbitorii să-şi dea seama. Pronunţînd *mai_în faţă, ai_înkărkat, aţ^i_înkărkat* [1], *kîte cărţ^i_iţ^i trebuie?* toată lumea e convinsă că pronunţă *î* în prepoziţia şi prefixul *în* sau în pronumele *îţi*. Rostirea aceasta este pe deplin literară.

Vocala iniţială *î* poate fi supusă şi influenţei labializatoare a unui *u* final al cuvîntului precedent, devenind *u*. Rostirea frecventă a lui *u* în loc de *î* în forme ca *au_umpărţit, au_unkis, au_un kasă = au împărţit* etc. nu e supărătoare, fiindcă de obicei nu se remarcă.

Vocala *i*, cea mai închisă din vocalele seriei anterioare, prezintă în diferitele graiuri aceleaşi particularităţi de rostire ca vocala cu deschidere mijlocie din seria anterioară, *e*. Întocmai ca *e*, şi *i* iniţial e precedat de iot în multe regiuni ale ţării. E frecventă rostirea lui *i* iniţial ca *ii* în unele cuvinte vechi ca *iinimă, iin = in, iintră* etc. În aceste cuvinte rostirea *ii* nu e considerată regională. În neologisme ca *iistorie, iinstitut, iinternaţional, iimposibil* etc. ea trebuie însă evitată. În multe graiuri, întocmai ca *e*, şi *i* precedat de consoană începe cu timbrul unui *i* mai închis. La începutul lui *i* limba e mai ridicată spre palat decît pentru restul duratei lui *i*. Între consoană şi vocala *i* următoare se aude un scurt iot. De fapt articulaţia consoanei precedente e însoţită de articulaţia suplimentară palatală, pentru care limba e mai ridicată decît pentru un *i*. Cuvinte ca *din, tine, senin* sînt rostite *d^iin, t^iin^ie, săn^iin*. Pronunţarea aceasta trebuie evitată.

În unele graiuri teritoriale (prin Moldova şi Ardealul de nord), acest *i*, care începe cu un scurt *i* semivocalic mai închis, are tendinţa să ia timbrul lui *î*. Cuvintele *din, senin* sînt rostite *d^iîn, săn^iîn*, rostiri care trebuie evitate.

În graiurile caracterizate printr-o puternică reducere a vocalelor neaccentuate, şi *i* neaccentuat, întocmai ca *e* neaccentuat, este rostit foarte scurt sau chiar dispare; *mittel = mititel, încetşor = încetişor* etc. Formele acestea sînt neliterare.

---

[1] Dacă *ţ^i* e rostit regional nemuiat, *î* se menţine *(aţ înkărkat)*. Rostirea aceasta cu *i* e foarte obişnuită, deoarece în majoritatea graiurilor teritoriale *ţ* e totdeauna nemuiat; îndată ce *ţ* e rostit muiat, *î* se palatalizează şi devine *i*.

Despre *i* nazalizat în cuvinte ca *dinte*, *dinadins*, *ins*, *inşi* etc. am vorbit mai sus.

Vocala iniţială *î* se elidează foarte uşor cînd e precedată de o vocală finală a cuvîntului precedent: *mă-mpac*, *te-nscrii*, *se-nscrie*, *a-nchis*, *cartea-mi place*, *nu-ţi place* etc. Dacă e în poziţie iniţială absolută, adică dacă e la începutul frazei, vocala *î* a prefixului *în-*, *îm-*, poate de asemenea să nu fie rostită. În cazul acesta consoana nazală *n* sau *m* devine silabică. Rostiri ca *n̥tinde*, *m̥pinge*, *m̥parte* etc. sînt foarte obişnuite. Natural, toată lumea e convinsă că pronunţă vocala *î* la începutul acestor cuvinte, deoarece un *m* sau *n* silabic, adică în funcţiune de vocală, urmat de o consoană are timbrul lui *î*.

În felul aceste prefixul *îm-*, într-un cuvînt ca *împarte*, poate fi rostit *im-* (*kînd împarte*), *m̥-* (*m̥parte*), *im-* (*aĭ_impărţit*), *um-* (*au̯_umpărţit*).

Variantele vocalei *o*

§ 56. Vocala *o* e rostită închis în limba romînă. Rostirea ei deschisă (în transcriere fonetică *ǫ*) e de evitat (de exemplu *ǫm*, *tǫt*, *pǫt*, *ǫs* etc.). Prin Ardeal se rosteşte un *ǫ* deschis în cuvintele *dǫu̯ă*, *nǫu̯ă*, *vǫu̯ă*, *rǫu̯ă*, *u̯ǫu̯ă* (ba chiar *d°au̯ă*, *n°au̯ă*, *u̯au̯ă* etc., ca şi cînd ar fi scrise *doauă*, *noauă*, *oauă* etc.), rostire care trebuie evitată.

După cum *e* şi *i* iniţiali, în cuvinte vechi romîneşti, sînt rostiţi cu un iot înaintea lor, de exemplu *i̯inimă*, tot aşa şi un *o* iniţial accentuat, în cuvinte vechi romîneşti, e rostit precedat de un *u̯* abia perceptibil, de exemplu *u̯om*, *u̯os*, *u̯oi*, *u̯orb* etc. sau chiar de un *u̯* veritabil: *u̯om*, *u̯os*, *u̯oi*, *u̯orb* etc. Această rostire nu e prea supărătoare în cuvinte vechi; în schimb în neologisme ca *operă*, *odă*, *oră* etc. e neliterar.

Vocala *o* iniţială neaccentuată are un *u̯* iniţial mult mai puţin perceptibil: *odată*, *o casă*, *o văd*, *oraş* etc. (dar regional *u̯odată*, *u̯o casă*, *u̯o văd*, *u̯oraş*).

În multe graiuri teritoriale şi *o* precedat de consoană are la început o porţiune mai închisă avînd timbrul *u̯*, de exemplu *t$^{u̯}$ot*, *d$^{u̯}$or*, *s$^{u̯}$ră*, *c$^{u̯}$os*, *u̯og$^{u̯}$or* etc. (ca *d$^{i̯}$e*, *t$^{i̯}$e*, *z$^{i̯}$ece* etc.). În unele graiuri din Ardeal, printr-un fenomen de disimilare vocala *o* tinde să-şi piardă rotunjirea şi să devină *ă* (întocmai cum *e* tinde să-şi piardă articulaţia anterioară şi să devină *ă*). Rostiri ca: *u̯$^{ă}_{o}$*, *u̯$^{ă}_{o}$raş*, *t$^{u̯ă}_{o}$t*[1] sau chiar *u̯ă*, *u̯ăraş*, *t$^{u̯}$ăt* (ca *i̯ăl*, *t$^{i̯}$ă*, *č$^{i̯}$ă*) sînt de evitat.

Variantele vocalei *u*

§ 57. Vocala *u*, întocmai ca vocalele *o*, *e* şi *i*, în poziţie iniţială, e precedată de un *u̯* abia perceptibil, neremarcat de vorbitori. În unele graiuri teri-

[1] Prin $\frac{ă}{o}$ notăm vocala intermediară între *o* şi *ă*.

toriale acest *u̯* e mult mai perceptibil: *u̯uşă, u̯urk* =*urc, u̯unu*. De asemenea regional, după consoană, *u* începe cu un scurt *u* mai închis decît vocala *u*: *tūună, būun* etc. În cazul acesta, vocala *u* are tendinţa să se disimileze faţă de începutul labializat, pierzînd din caracterul ei labial. Pronunţări ca *u̯uşă, u̯unu, t^{u}ună* (cu un *u* puţin delabializat), întocmai ca *u̯os, t^{u}ot, tu$_{o}^{u}$t, v^{i}ed^{i}e, v^{i}ĕd^{i}ĕ, t^{i}in^{i}e*, sînt simţite ca regionale, cu toate că lumea nu-şi dă seama în ce constă « accentul » regional.

VARIANTELE SEMIVOCALELOR *i̯* şi *u̯*

§ 58. Semivocala *i̯*, numită şi iot, este o constrictivă palatală sonoră articulată în acelaşi loc unde e articulat şi *i* precum şi *h'*. Constricţiunea lui *i̯* e mai strîmtă decît aceea a lui *i*, dar mult mai largă decît aceea a lui *h'*. De aceea *i̯* n-are aproape de loc zgomot de fricţiune, pe cînd *h'* e o fricativă puternică. Varianta lui *i̯* cea mai apropiată de o fricativă se întîlneşte după labiale în cuvinte ca *abi̯a, bi̯etul, pi̯atră, pi̯ept, mi̯a, mi̯el, vi̯erme, fi̯ară, fi̯er*. În unele graiuri din vestul Munteniei, *i̯* este aproape un *h'* după labiale surde, şi aproape un *y* după labiale sonore (*pi̯atră, fi̯er, bi̯ată vi̯erme*). E începutul palatalizării labialelor. Această rostire fricativă a lui *i̯* nu se remarcă şi poate fi considerată literară. Mai puţin fricativ, dar avînd o constricţiune mai strîmtă decît aceea a lui *i*, este *i̯* la început de cuvînt înaintea lui *a, e, o, u* (*i̯ar, i̯este, i̯orgu, i̯ute*). Înaintea lui *i*, iotul e perceptibil numai în rostirea unora (*i̯inimă*). De obicei însă se pierde în *i* următor (*^{i}inimă, inimă*). La sfîrşit de silabă *i̯* are o constricţiune palatală mai largă decît aceea a lui *i* (*hai̯nă, mai̯*). Între vocale, *i̯* este cu atît mai deschis, cu cît vocalele care îl încadrează sînt mai deschise. În *mai̯ am, mai̯ ales*[1], constricţiunea lui *i̯* nu este mai strîmtă decît aceea a lui *e*. El ar putea fi notat *e̯* (*mae̯ am, mae̯ ales*). Cînd ritmul vorbirii e repede şi rostirea nu e controlată de vorbitor, el este atît de deschis încît nu mai poate fi perceput de ureche; în loc de *mae̯ am, mae̯ ales* urechea atentă aude *mà âm, mà âles*, cu doi *a* anteriori. Celor care nu sînt preocupaţi de rostire li se pare, fireşte, că aud *mai̯ am, mai̯ ales*. La fel de deschis este *i̯* şi între *a-e, e-a, o-e, e-e*; cuvinte ca *baie, cheia, voie, femeie* sînt rostite — cînd ritmul vorbirii e repede — *ba^{e}e, che^{e}a, vo^{e}e, feme^{e}e*. Rostirea aceasta se reflectă în grafii ca *bae, voe, femee*. În apropierea vocalelor închise sau între ele, *i̯* este şi el mai închis, dar nu în mai mare măsură decît vocala *i*. În apropierea vocalei *i*, iotul e absorbit de aceasta sau se distinge foarte greu de ea din cauza marii asemănări între *i̯* şi *i*. În

[1] Un *i̯* final urmat de un cuvînt începător cu o vocală este în realitate între două vocale, dacă nu se face pauză între cuvinte.

vi̯ia, a îndoi̯i, a se sfi̯i etc. vorbitorilor li se pare că aud numai vocala *i*, nu şi semivocala *i̯*, aceasta din cauza grafiilor *via, a îndoi, a se sfii*.

Iotul final al articolului hotărît la nom.-ac. pl. masc. şi la gen.-dat. sg. fem. (după *i*) nu se mai rosteşte astăzi decît în unele părţi din Moldova. În loc de *pomi̯i, fagi̯i, ţări̯i, văi̯ii* = *văii*, se rosteşte *pomi, fagi, ţări, văi̯i* (cu un *i* silabic final). Rolul articolului îl îndeplineşte vocala *i* care se adaugă la forma nearticulată (*pom*^{i}*-pomi, faă-faăi, ţăr*^{i}*-ţări, văi̯-văi̯i*). Lipsa lui *i̯* final în aceste forme nu e simţită de vorbitori.

În multe graiuri teritoriale, prin Moldova, Ardeal, Banat şi Oltenia, grupele *pi̯a, pi̯e, bi̯a, bi̯e, mi̯a, mi̯e, fi̯a, fi̯e, vi̯e* sînt înlocuite cu *p*^{e}*a, pe, b*^{e}*a, be, m*^{e}*a, me, f*^{e}*a, fe, ve* sau *p*^{i}*a, p*^{i}*e, b*^{i}*a, b*^{i}*e* etc. În loc de *pi̯atră, pi̯etre, bi̯ată, bi̯ete, mi̯a, mi̯el, fi̯ară, fi̯er, vi̯erme*, cu iot rostit distinct între labială şi vocala următoare, se rosteşte *p*^{e}*atră, petre, b*^{e}*ată, bete, m*^{e}*a, mel, f*^{e}*ară, fer, verme*, fără *i̯*. Cuvîntul *pi̯atră, pi̯etre*, în pronunţarea corectă, are şase foneme: *p-i̯-a-t-r-ă, p-i̯-e-t-r-e* (vezi §§ 38 şi 40), pe cînd în rostirea din regiunile amintite el are numai cinci foneme *p-*^{e}*a-t-r-ă, p-e-t-r-e*. În cazul că în loc de *ea* se rosteşte ^{i}*a* (*p*^{i}*atră, p*^{i}*etre*), lipsa lui *i̯* e mai puţin simţită. Totuşi pronunţarea literară cere să se articuleze distinct iotul după labiale. Rostiri ca *p*^{e}*atră, petre* sau chiar *p*^{i}*atră, p*^{i}*etre* trebuie evitate. E mai bine să se exagereze caracterul fricativ al lui iot şi să se pronunţe *ph'atră, ph'etre*, decît să lipsească iotul.

Cuvîntul *viaţă, vieţi* e rostit fie *vi̯iaţă, vi̯ieţ*^{i} — forma veche — cînd ritmul vorbirii e mai încet, fie *vi̯aţă, vi̯eţ*^{i}, cînd ritmul e mai repede. Amîndouă rostirile sînt literare. Trebuie însă evitată rostirea regională *v*^{e}*aţă, veţ*^{i}.

Semivocala *u̯* prezintă multe paralelisme cu *i̯*. Ea cere o constricţiune labială rotunjită mai închisă decît *u* la început de cuvînt, în cuvinte ca *u̯are* = *oare*, *u̯amen*^{i} = *oameni* etc. Ea apare de obicei înaintea lui *o* iniţial (*u̯om, u̯or*^{i}, *u̯os*) şi a lui *u* iniţial (*u̯uşă, u̯urs*), dar în cazul din urmă nu se prea distinge de *u*. Între vocale, constricţiunea labială a lui *u̯* e mai largă. Aceasta se oglindeşte în grafiile mai vechi ca *zioa* = *ziua, pioa* = *piua*. Dacă una dintre vocalele care îl încadrează pe *u̯* este un *u*, atunci *u̯* se pierde în acesta din urmă. Cuvintele *lu̯at, lu̯înd, rîu̯l, leu̯l, bou̯l, kiriğiu̯l, tod*^{e}*au̯na* = *totdeauna* etc. sînt auzite de vorbitori fără *u̯* — care nu e reprezentat în scris —, cu toate că rămîne un rest foarte slab de *u̯*, înainte sau după *u̯*.

VARIANTELE CONSOANELOR

§ 59. Şi variantele consoanelor se datoresc, în majoritatea cazurilor, unor fenomene de asimilare cu fonemele vecine. Acţiunea asimilatorică se exercită asupra sonorităţii, a locului şi a modului de articulare a consoanelor.

În ce priveşte sonoritatea, constatăm că în limba romînă nu pot urma imediat una după alta două consoane nesonante dintre care una să fie sonoră, iar a doua surdă, şi invers [1].

În acest caz prima consoană se asimilează la cea următoare în ce priveşte sonoritatea. În cuvintele în care tradiţia grafică sau tendinţa etimologistă a menţinut grupuri formate din consoană sonoră urmată de consoană surdă şi invers, se pronunţă în realitate fie numai surde, fie numai sonore. În cuvintele *obşte*, *observ*, *obţin*, *absalut*, *abţin*, *subţire*, *subsuoară*, *subsol* etc. se rosteşte consoana surdă *p* în loc de sonora *b* din cauza surdei următoare [2]. În schimb, în cuvintele scrise pînă la reforma ortografiei *sbor*, *isvor*, *svînta*, *desbrac*, *desvolt* etc., *s* s-a asimilat sonorei următoare şi a devenit *z* [3]. În cuvinte ca *batjocură*, *botgros* consoana surdă rezistă mai bine asimilării, datorită faptului că vorbitorii recunosc în primul element cuvintele *bat*, *bot*. Cu toate acestea, în vorbirea curentă, se rosteşte *d* în loc de *t*. Numai grupurile formate dintr-o oclusivă (sau semioclusivă) surdă urmată de sonora *v* rezistă asimilării, de exemplu în *cîtva*, *cîţiva*, *acvariu*, *acvatic*, *acvilin*, *cvintet*, *consecvent* etc. În vorbirea neîngrijită se aud şi forme ca *agvariu*, *agvilin*, *consegvent*, *cîdva*, *cîdzva* [4].

Asimilarea surdei cu sonora următoare se produce, în rostirea curentă şi necontrolată, şi între consoana finală a unui cuvînt şi consoana iniţială a cuvîntului următor, cu condiţia ca între cele două cuvinte să nu existe nici o pauză şi ca ritmul vorbirii să fie destul de repede. Sînt obişnuite rostiri ca *sup_streaşină* = *sub streaşină*, *tovarăj_de drum* sg., *tovarăjᵢ_de drum* pl., *aj_vrea* = *aş vrea*, *sodz_bun* = *soţ bun*, *fradzᵢ_bunᵢ* = *fraţi buni*, *adzᵢ_dat* = *aţi dat*, *adzᵢ_venit*, *nu faǧ_bine* = *nu faci bine*, *s-a duz_departe*, *un sag_de grîu* = *un sac de grîu*, *i-a dad_banᵢ* = *i-a dat bani*, *a plecad_de mult* etc.

În grupurile de consoane formate dintr-o surdă urmată de o sonantă, asimilarea nu se produce cu atîta regularitate. Pe cînd *s* final al prefixului *des-* se asimilează cu *m*, *n*, *l*, *r* următori (*dezmierd*, *deznod*, *dezlipesc*, *dezrădăcinez*), în multe cazuri *s* rămîne surd înaintea sonantelor (*basma*, *smîntînă*, *lesne*, *slab*, *iesle* etc.). În unele graiuri teritoriale există tendinţa de asimilare consecventă a surdelor cu sonantele următoare (*zmîntînă*, *lezne*, *iezle*, *zlab* etc.). Formele neliterare ca *lezne*, *iezle*, *zlab* trebuie evitate.

---

[1] De grupele de consoane în care una dintre consoanele care se află în vecinătate imediată una cu alta este o sonantă e vorba mai jos.

[2] Pînă în secolul al XIX-lea cuvintele *subţire*, *subsuoară* se scriau *supţire*, *supsuoară*.

[3] Rostirea aceasta este reflectată în noua ortografie, conform căreia în aceste cazuri se scrie *z*.

[4] În elementele slave grupul *sv* prin asimilare în direcţie inversă a devenit *sf*, de exemplu: *svat*, *svînt*, *sveşnic* devenite *sfat*, *sfînt*, *sfeşnic*.

Un caz special, în ceea ce priveşte caracterul sonor al consoanelor, îl constituie poziţia finală a consoanelor sonore. Spre deosebire de multe limbi, ca de exemplu rusa, bulgara sau germana, limba romînă păstrează în general caracterul sonor al acestor consoane. Chiar dacă jumătatea a doua a duratei unei consoane care termină cuvîntul e însoţită de vibraţii laringiene slăbite, care spre sfîrşitul ei pot să înceteze cu totul, totuşi consoana finală rămîne sonoră în prima jumătate a duratei şi urechea o deosebeşte de perechea ei surdă. În limba romînă nu se pronunţă la fel cuvinte ca *pod-pot*, *drag-drac*, *fag-fac*, *fagi-faci*, *crab-crap*, *naz-nas*, *cînd-cînt*, *vînd-vînt* etc.

Trebuie evitate cu grijă pronunţări ca *slap* = *slab*, *drac* = *drag*, *bolnaf* = *bolnav*, *necas* = *necaz*, *făcînt* = *făcînd*, *cînt* = *cînd* (*cînt am fost* = *cînd am fost*) etc., destul de obişnuite la cei care nu vorbesc limba romînă din copilărie.

Asimilarea în ceea ce priveşte locul şi modul de articulaţie se constată între consoana finală a unui prefix sau a unei prepoziţii şi consoana iniţială a cuvîntului la care se aplică prefixul sau cu care se construieşte prepoziţia, precum şi între consoana finală a unui cuvînt şi cea iniţială a cuvîntului următor. Astfel *n* final al prefixului şi prepoziţiei *în* se asimilează cu consoana următoare, articulîndu-se în acelaşi loc, cu aceleaşi organe, şi în acelaşi fel. Înaintea lui *p*, *b*, *n* devine o oclusivă nazală bilabială: *împart*, *îm‿pădure*; înaintea lui *f*, *v*, *n* se articulează ca o constrictivă labio-dentală (un fel de *m*, dar labio-dental): *învăţ*, *nimfă*, *îm‿faţă*; înaintea lui *s*, *z*, *ş*, *j*, *n* e o constrictivă nazală alveolară, respectiv prepalatală (vîrful limbii numai se apropie de alveole sau de palat, dar nu le atinge): *pînză*, *dînşii*, *în sat*, *în jur* (vocala *î* fiind nazalizată şi *n* neavînd ocluziune, cuvintele *pînză*, *dînşii*, *în sat*, *în jur* par a fi rostite *p͡îză*, *d͡îşii*, *î͡‿sat*, *î͡‿jur*; înaintea lui *č*, *ğ*, *k'*, *ģ*, nazala *n* se articulează ca o prepalatală (fonetic ar putea fi notată *ń* sau *ŋ́*): *ńčep*, *îń‿ğam*, *îŋ́k'id*, *îŋ́‿ģaţă* = *în gheaţă*; înaintea lui *k*, *g*, nazala *n* devine o velară nazală (în transcrierea fonetică *ŋ*): *îŋkark*, *îŋ‿gară*.

Urmată de *l*, *r*, *h*, nazala *n* are o articulaţie lingvală greu de stabilit; ea constă în apropierea vîrfului sau a rădăcinii limbii de alveole, respectiv de partea posterioară a palatului. Cuvintele *înlătur*, *în rînd*, *înham* fac impresia a fi rostite *l͡ătur*, *î͡‿rînd*, *î͡ham*.

În ce priveşte nazala *m*, ea se asimilează numai cu *f*, *v* următori, devenind o labio-dentală; *am fost*, *am văzut* sînt rostite cu acelaşi *m* labio-dental ca acela din cuvintele, scrise fonetic, *îmvăţ*, *îm‿faţă*.

Toate aceste asimilări ale consoanelor nazale se produc în mod automat. Vorbitorii nu-şi dau seama de ele. În cazul cînd prefixul *în-* e urmat de labiale, labio-dentale, palatale şi velare, asimilarea e obligatorie. Unii actori sau cîntăreţi apasă asupra lui *n* dental în cuvinte ca *învăţ*, *închid*, *încarc* (în loc să

rostească o nazală labială, labio-dentală, palatală sau velară). Pronunţarea aceasta e şi nefirească şi neliterară.

În graiurile teritoriale, *m* e supus aceloraşi asimilări ca *n*. Nazala *m* a auxiliarului *am* devine o dentală, prepalatală, palatală, velară etc., oclusivă sau constrictivă, în forme ca *an_dat = am dat*, *a̰_scris = am scris*, *a̰_rupt = am rupt*, *aɳ_cîntat = am cîntat* etc.

De asemenea, în multe graiuri teritoriale nazala *n* (de altfel şi *m*) se asimilează şi la *i̯*, *u̯* următori (cu care încep orice *i*, *e*, respectiv *u*, *o* iniţiali), pierzînd ocluziunea, articulîndu-se ca *i̯*, *u̯*: *ḭ̂_i̯arbă = în iarbă*, *l-a̰_i̯ertat = l-am iertat*, *ṵ i̯ed = un ied*, *dḭ_i̯inimă = din inimă*, *ḭ̂_u̯ase = în oase*, *ṵ_u̯om = un om*, *ḭ̂_u̯uşă*.

Aceste rostiri regionale trebuie evitate.

Asimilarea în ceea ce priveşte locul şi modul de articulare se constată şi la alte consoane, nu numai la nazale. În cuvinte ca *deschid*, *dezgheţ*, *Muscel*, *scenă*, *excelent*, siflantele dentale *s*, *z* devin şuierătoare prepalatale muiate (*ş'*, *j'*) asimilîndu-se cu palatalele, respectiv prepalatalele, muiate *k'*, *ǵ*, *č*: *deşkid* (în Muntenia *dăşkid*), *dejǵeţ* (*dăjǵeţ*), *Muşčel*, *şčenă*, *ekşčelent*, rostiri care iarăşi trebuie evitate.

Asimilării totale e supusă adesea consoana finală *t* (în măsură mai mică *s*) a participiului trecut. Formele *am avut cărţi*, *am avut bani*, *am avut şi eu*, *am avut loc* etc. se rostesc fie: *am avuc_cărţi*, *am avub_bani*, *am avuş_şi ieu*, *am avul_loc* etc., fie — consoanele duble nefiind obişnuite în limba romînă — mai ales: *am avu_cărţi*, *am avu_bani*, *am avu_şi ieu*, *am avu_loc* etc. Asimilarea se exercită şi asupra unui grup final de două consoane: *am fost_la cîmp* > *am fozd_la cîmp* > *am fozl_la cîmp* > *am foz_la cîmp* > *am fol_la cîmp* > *am fo_la cîmp*. În felul acesta a luat naştere forma *am fo* din nordul Ardealului.

În rostirea îngrijită a limbii literare, trebuie evitate formele rezultate de pe urma asimilării consoanelor finale *t* şi *s* ale participiului trecut.

Variantele consoanelor labiale

§ 60. Consoanele labiale sînt fie oclusive bilabiale surde (*p*, *pʲ*) şi sonore (*b*, *bʲ*), între care trebuie deosebită categoria nazalelor (*m*, *mʲ*), fie constrictive labio-dentale surde (*f*, *fʲ*) şi sonore (*v*, *vʲ*).

În multe graiuri teritoriale *p*, *b*, *m*, *f*, *v* în anumite poziţii (înaintea unui *i* şi a lui *i̯*), *pʲ*, *bʲ*, *mʲ* finali au fost palatalizaţi, adică au devenit *pk'*, *pč*, *k'*, *č*; *bǧ*, *bğ*, *ǧ*, *ğ*; *mń*, *ń*; *b'*, *ś*, *y*, *i̯*, *ź* etc. (de ex. *pk'ičor*, *pčičor*, *k'ičor*, *čept = piept*, *korbğ*, *korbğ*, *korǧ = corbi*, *mńel*, *ńel = miel*, *b'ir*, *śir = fir*, *yine*, *i̯ine*, *źine = vine*. Toate aceste forme sînt neliterare. În graiurile teritoriale au luat naştere, datorită palatalizării labialelor, sunete noi inexistente în limba literară (*b'*, *y*, *ń* etc.).

Am văzut mai sus că *b* înaintea unei consoane surde se asimilează şi devine el însuşi o surdă, confundîndu-se cu *p*. În asemenea poziţie se scrie *b* fie datorită tendinţei de a păstra acelaşi aspect grafic unui prefix (*subscriu, subsemnat* etc., ca *subînţeles*), fie datorită tradiţiei grafice (*obşte, absolut*) sau tendinţei etimologiste (*subţire*) [1].

Am arătat mai sus că în poziţie finală consoanele sonore îşi pierd din sonoritate numai spre sfîrşitul duratei lor. Totuşi *m* final în cuvîntul *basm* trebuie rostit surd; el redevine sonor în forma articulată *basmul*.

Am văzut de asemenea că *m* înainte de *f* şi *v* se prezintă sub o variantă labiodentală.

Variantele consoanelor dentale (alveolare)

§ 61. Consoanele dentale sînt oclusive surde (*t*, t^i), sonore (*d*), semioclusive surde (*ţ*, $ţ^i$), nazale (*n*, n^i), constrictive surde (*s*) şi constrictive sonore (*z*, z^i).

În graiurile teritoriale dentalele muiate precum şi cele urmate de *i*, *e*, $^e a$, $^{\breve{o}} a$, $^{\ddot{o}} o$, $^{\ddot{u}} u$ prezintă numeroase variante regionale. În multe graiuri din Ardeal şi Banat *t* şi *d* muiaţi prezintă, la explozie, un puternic zgomot de fricţiune palatală, care aminteşte pe aceea a lui *h'* şi *y*, astfel încît devin adevărate semioclusive (în transcriere fonetică $t^{h'}$, d^y sau *t'*, *d'*). În acelaşi timp zona de contact dintre limbă şi palat se extinde şi se retrage spre partea posterioară a palatului, atît pentru *t*, *d*, cît şi pentru *n*. În felul acesta *t'*, *d'* se apropie de *k'*, *ģ*, cu care se pot confunda (*frak'e* =*frate*, *baģe* =*bade*). În Banat *t*, *d* devin chiar semioclusive foarte apropiate de *č*, *ğ* ale limbii literare (*frače* =*frate*, *bağe* =*bade*). Toate aceste variante regionale ale lui *t*, *d*, *n*, trebuie evitate.

În multe graiuri (Moldova, Ardeal, Banat, Oltenia) consoanele muiate z^i, $ţ^i$ nu există; formele de plural *lăzi*, *fraţi* se pronunţă aici *lăz*, *fraţ*.

Despre diferitele variante ale dentalelor datorită asimilării cu consoana următoare am vorbit mai sus.

Variantele consoanelor prepalatale

§ 62. Consoanele prepalatale sînt semioclusiva surdă (*č*) şi sonoră (*ğ*) [2] şi constrictivele surde (*ş*, $ş^i$) şi sonore (*j*, j^i). În limba literară semioclusivele *č* şi *ğ* au totdeauna timbrul *i* sau *e*. În nordul Ardealului, îndeosebi în Maramureş,

[1] Pe timpul cînd pe cărturarii noştri nu-i preocupa etimologia cuvintelor, se scria *supţire*.

[2] Deoarece *č*, *ğ* sînt totdeauna muiaţi (în limba literară), nu e nevoie să se mai indice timbrul *i* al lor: $č^i$, $ğ^i$.

č, ğ au timbrul *î* sau *ă*. După ele nu pot urma vocalele *e, i*, în locul cărora apar *ă, î*: *ačă* = *face*, *činč* = *cinci*, *fağî* = *fagii*.

În multe graiuri teritoriale (Moldova, Banat) sunetele *ş', j'* nu există. După *ş, j* din aceste regiuni nu pot deci urma vocalele *e, i*, ci numai *ă, î* (*şăd, şîr, jălui, jîr*). Din cauza aceasta adeseori forma pluralului nearticulat este identică cu cea a singularului (*tovarăş* sg. şi pl., *vrej* sg. şi pl.) şi pers. I sg. cu pers. a II-a sg. la indicativul prezent (*ieu îngraş — tu îngraş*).

În schimb în alte graiuri teritoriale (prin Oltenia, Muntenia, Dobrogea, sudul Ardealului şi Crişeana) nu există sunetele *ş, j*, ci numai *ş', j'*, după aceste consoane avînd totdeauna timbrul *i* sau *e* nu sînt posibile *ă, î*, ci numai *e, i* (*uşe, mătuşe, înfaşe, coaje, înfăţişind, angajind* etc.). Timbrul acesta al şuierătoarelor se oglindeşte şi în grafiile incorecte *aşea, afişeare, angajeare, birjear* etc. Şi în aceste graiuri se confundă singularul cu pluralul şi pers. I cu pers. a II-a (*tovarăş'* sg. şi pl., *vrej'* sg. şi pl., *îngraş'* pers. I şi a II-a).

În limba literară trebuie deosebite în rostire şuierătoarele cu timbrul *î, ă* de cele cu timbrul *i, e*.

În Moldova, Banat şi în unele graiuri din Ardeal, semioclusivele *č, ğ* şi-au pierdut articulaţia oclusivă de la început, devenind constrictive prepalatale muiate, notate fonetic *ś, ź*. Ele au o oarecare asemănare cu şuierătoarele muiate *ş', j'*. Pe cînd însă la acestea din urmă vîrful limbii e ridicat în sus şi partea posterioară a limbii formează o albie (mai mică decît pentru *ş, j*, pentru ca să permită dosului limbii să se apropie de palat, ca să dea timbrul *i* şuierătoarelor), la *ś, ź* vîrful limbii atinge dinţii incisivi inferiori, iar partea anterioară împreună cu dosul limbii se apropie de palat, lăsînd curentul de aer să iasă prin constricţiunea formată de partea anterioară a limbii şi de partea anterioară a palatului împreună cu alveolele dinţilor superiori. Rostirea constrictivă a semioclusivelor nu e literară.

O particularitate regională de evitat este şi rostirea ca *ź* (în Moldova şi în Banat) a lui *j* în cuvinte ca *źoc* = *joc*, *źuca* = *juca*, *a źudica* = *a judeca*, *a źura* = *a jura* şi derivatele lor.

Variantele consoanelor palatale

§ 63. Limba romînă are două consoane oclusive palatale: surda *k'* şi sonora *ğ*. Fiind totdeauna muiate prin însăşi natura lor de palatale, ele nu pot fi urmate niciodată de *ă, î*, ci numai de *e, i*. Terminaţiile *-ă, -ăm, -înd* apar ca *-e, -em, -ind* după *k', ğ*: (o casă) *vek'e* = *veche*, dar: (o casă) *bună*; *veğem* = *veghem*, dar: *arăm*; *veğind*, dar: *arînd*.

În unele graiuri teritoriale (Banat, nord-estul Ardealului) oclusivele palatale au devenit semioclusive prepalatale, foarte apropiate de semioclusivele prepalatale din limba literară (de exemplu *čamă* = *cheamă*, *ğaţă* = *gheaţă*).

Variantele consoanelor lichide

§ 64. Consoanele lichide ale limbii romîne se împart în două categorii: laterale (*l*, *l'*) şi vibrante (*r*, *r'*).

Lichidele finale, mai ales vibrantele, pierd foarte mult din sonoritatea lor, fără a deveni complet surde. În graiurile teritoriale — cu excepţia graiului moţilor — precum şi în rostirea necontrolată literară, *l* final al articolului postpus sg. masc. şi neutru a dispărut. Rolul articolului a fost preluat de vocala *u* (*omu* = *omul*, *lemnu* = *lemnul*). În cazul cînd forma nearticulată se termină în *u*, în rostire nu se deosebeşte forma articulată de cea nearticulată (*codru* = *codru* şi *codrul*, *serviciu* = *serviciu* şi *serviciul*). În cuvintele în care forma nearticulată se termină în *u̯* (*leu̯*), forma articulată se termină în *u* vocală (*leu̯u* = *leul*). În limba literară articolul *l* se pronunţă.

În unele graiuri teritoriale (prin Banat şi prin nordul Ardealului), *l* muiat şi urmat de *i*, *e*, *ᵉa*, *ᵒa*, *ᵒo*, *ᵘu* are un caracter palatal mai pronunţat, limba atingînd aproape toată suprafaţa palatului. Această rostire trebuie evitată. În nordul Ardealului (Ţara Oaşului) *l* urmat de *a*, *o*, *u*, *ă*, *î*, de altă consoană sau cînd e nemuiat în poziţie finală, e rostit velar: vîrful limbii atinge alveolele incisivilor superiori ca pentru *l* obişnuit, dosul limbii este coborît şi formează o albie la mijloc, iar rădăcina limbii e apropiată de vălul palatului ca pentru un *u*. Din cauza acestei articulaţii velare, această variantă a lui *l* face impresia unui *u̯* şi trece uşor în *u̯*. Un astfel de *l* se pronunţă de exemplu în rusă şi în poloneză (în poloneză e notat *ł*). Cei care au vorbit mult rusa în copilărie păstrează şi în rostirea limbii romîne pe *ł* velar (*mał*, *ła*, *łui*), pe cînd pe *l* muiat îl rostesc palatalizat, aşa cum l-am descris mai sus. În Ţara Oaşului *ł* este atît de velar, încît se aude uneori ca un *u̯* (*au̯b* = *alb*, *au̯tu* = *altul*). Astfel de rostiri sînt neliterare.

Vibranta (*r*, *r'*) este apicală în limba romînă, adică se produce prin vibraţia vîrfului limbii. În rostirea unora, se aud vibrante velare, articulate prin atingerea uşoară a dosului limbii de vălul palatului. Un astfel de *r* face impresia unui *g* cu o foarte slabă ocluziune velară. Un cuvînt ca *libertate*, în rostirea acestora, sună aproape *libegtate*. Un *r* velar poate fi produs şi prin vibraţiile omuşorului, ale uvulei; este aşa-numitul *r* uvular. Aceste variante individuale ale lui *r* sînt defecte de pronunţare.

Variantele consoanei *h*

§ 65. În rostirea majorităţii celor ce vorbesc limba romînă literară, *h* este o fricativă laringală. Constricţiunea lui *h* e constituită de glota însăşi care e între-

deschisă (nu larg deschisă ca în timpul respiraţiei). Zgomotul de fricţiune se produce atunci cînd aerul care iese din plămîni se freacă de coardele vocale şi de pereţii laringelui. În această poziţie coardele vocale pot prezenta chiar uşoare vibraţii. În cazul acesta *h* e sonor, variantă care se întîlneşte în poziţie intervocalică. În cuvîntul *hohot*, *h* iniţial e surd, iar *h* intervocalic e sonor în rostirea unora.

Sunetul *hⁱ* e produs ca *h* nemuiat, cu deosebirea că dosul limbii e în poziţia lui *i*, ceea ce dă fricativei laringale timbrul *i*.

În prefixul *arhi-* în locul fricativei laringale se rosteşte o fricativă palatală, articulată în locul unde se articulează şi oclusivele *k'*, *ģ* şi e notată fonetic *h'* (de ex. *arh'itekt*). La fel se rosteşte şi *h* din grupul *rh* cînd e urmat de *e* (*arh'eolog*). Cînd grupul *rh* este urmat de *a*, *o*, *h* este rostit ca o constrictivă velară, notată fonetic *χ* (de ex. *arχaik* =*arhaic*). La fel se rosteşte *h* şi în grupul *hn* (*odiχnă*, *tiχnă*). Mulţi vorbitori, originari mai cu seamă din părţile Dunării, n-au în rostirea lor alt *h* decît pe cel velar. Ei rostesc *χaịnă*, *χan*, *χrᵉan*, *maχmur*, în loc de *haină* etc., iar în loc de *hi* şi *hⁱ* au *h'i* (*h'iχot* = *hihot*, *monah'* = *monahi*).

Variantele *χ*, *h'* ale lui *h*, *hⁱ* nu sînt remarcate de vorbitori; ele sînt egal de literare ca *h*, *hⁱ*.

E neliterară pronunţarea cuvintelor fără *h*, dispărut în unele graiuri teritoriale (*ainǎ* =*haină*, *ụoţ* =*hoţ*, *ranǎ* =*hrană*, *irᵉan* =*hrean* etc).

Sînt cîteva neologisme de origine greacă sau formate cu un prefix grecesc pentru care s-a impus în uz forma cu *h* iniţial, pe cînd pentru altele s-a impus forma fără *h*: *hipotensiune*, dar *ipotecă*.

Consoane duble

§ 66. Consoanele duble, numite şi geminate, sînt în realitate consoane avînd o durată mai lungă decît cele obişnuite. În limba romînă nu există consoane lungi, cum nu există nici vocale lungi. Totuşi în cîteva derivate cu prefixele *în-*, *inter-* de la cuvinte care încep cu *n*, respectiv *r*, sînt posibili un *n* sau *r* lung. Ortografia cere doi *n* în cuvintele *a înnegri*, *a înnoda*, *a înnoi*, *a înnopta* etc. Foarte mulţi pronunţă însă *a înegri*, *a înoda*, *a înoi*, *a înopta*, ceea ce nu e simţit ca neliterar. Cei care se străduiesc să pronunţe un *n* lung în cuvintele amintite cad adeseori în greşeala de a pronunţa un astfel de *n* şi în cuvintele *înalt*, *înainte*. Un cuvînt ca *interraional* se rosteşte cu un *r* lung.

Datorită asimilării totale a lui *n* al prefixului cu *m* următor, se naşte consoana lungă *m* în cuvinte ca *a înmărmuri*, *a înmormînta*, rostite *a îmmărmuri*, *a îmmormînta*. Nici această rostire nu e simţită ca neliterară.

În adverbul *totdeauna*, *d* lung rezultat din asimilarea lui *t* cu *d* (*toddeauna*), e rostit de obicei ca un *d* de durată obişnuită: *todᵉaụuna*.

Regional apar consoane duble atunci cînd dispare o vocală între două consoane identice: *mititel* > *mittel*, *mămăligă* > *mmăligă*. Probabil tot prin dispariţia unei vocale (*ă*) se explică şi forma de evitat *cellalt* în loc de *celălalt*.

ACCENTUL

§ 67. Într-un cuvînt constituit din mai multe silabe, una dintre silabe e rostită cu o forţă expiratorică mai mare şi cu o tensiune mai mare a muşchilor organelor vorbirii decît pentru celelalte. Intensitatea aceasta mai mare a unei silabe a cuvîntului faţă de celelalte se numeşte a c c e n t, iar silaba se numeşte silabă a c c e n t u a t ă. Acest fel de accent se numeşte accent e x p i r a t o r i c sau d i n a m i c. În unele limbi silaba accentuată se deosebeşte de celelalte în primul rînd prin tonul mai înalt sau mai jos cu care e rostită, tonul putînd să urce şi să coboare chiar în cursul silabei accentuate. Accentul acesta se numeşte accent m u z i c a l.

Accentul romînesc e expiratoric, dar deosebirea de intensitate între silaba accentuată şi silabele neaccentuate în limba literară nu este prea mare. De aceea vocalele silabelor neaccentuate nu sînt supuse unei puternice reduceri. În unele graiuri teritoriale romîneşti forţa expiratorică necesară rostirii unui cuvînt se concentrează în mai mare măsură asupra vocalei accentuate, ceea ce cauzează reducerea vocalelor din silabele neaccentuate.

Pentru a stabili locul accentului în cuvintele romîneşti nu există reguli. Accentul romînesc e liber, adică nu e fixat pe o silabă anumită a cuvintelor. El poate cădea pe ultima, penultima, antepenultima şi oricare altă silabă: *abá*, *macará*, *zarzavagíu*, *constantinopolitán*, *ápă*, *grădínă*, *sănătáte*, *cápătă*, *capítole*, *oámenilor*, *véveriţele* etc.

De asemenea în unele cazuri el e mobil. În cursul conjugării verbelor accentul se poate muta de pe o silabă pe alta, de pe penultima sau antepenultima pe ultima: *înfrúntă*, *cúmpără* (ind. prez. pers. a III-a sg. şi pl.) — *înfruntă̆*, *cumpără̆* (perf. simplu pers. a III-a sg.), *véde*, *vedém*, *închíde* — *închid*ᵉ*ám* etc.

Din cauza caracterului liber, nefixat, accentul romînesc poate deosebi două cuvinte identice din punctul de vedere al fonemelor şi al ordinii de succesiune a acestora. Multe perechi de cuvinte compuse din aceleaşi foneme aşezate în aceeaşi ordine de succesiune se deosebesc numai prin accent. De exemplu *ácele* (pl. articulat de la *ac*) — *acéle* (pl. fem. de la *acel*), *comédie* — *comedíe*, *módele* (pl. articulat de la *modă*) — *modéle* (pl. de la *model*), *nóta* (forma articulată de la *notă*) — *notá* (pers. a III-a sg. a imperfectului verbului *a nota*), *cópii* (pl. de la *copie*) — *copíi* (pl. de la *copil*) etc. Locul accentului deosebeşte la multe verbe de conjugarea I pers. a III-a sg. a prezentului ind. de pers. a III-a sg. a perf. simplu: *ará* — *ară̆*, *scútură* — *scutură̆*, *încúie* — *încuié* etc.

Toate aceste forme sînt omografe, adică nu se deosebesc în scris. În unele cazuri deosebirea în scris maschează identitatea formelor. Formele de plural masculin articulat şi de genitiv-dativ sg. feminin articulat scrise cu doi *i* (*-ii*) se rostesc de fapt cu un singur *i* final. De aceea în rostire cuvintele *snópi* (*snopii*, pl. articulat de la *snop*) — *snopí* (pers. a III-a sg. a perf. simplu al verbului *a snopi*), *mări* (*mării*, gen.-dat. sg. de la *mare*) — *mărí* (el *mări*), *vóii* (*voii*, gen.-dat. sg. de la *voie*) — *voií* (el *voi*), *mînji* (*mînjii*, pl. articulat de la *mînz*) — *mînjí* (el *mînji*) etc. se disting numai prin accent. În *voi*, pron. pers., şi *voí*, rostit *voií*, pers. a III-a sg. a perf. simplu de la verbul *a voi*, *mînjii* (rostit *mînji*) şi *mînjíi* (rostit *mînjiì*=eu *mînjii*) etc., omografele nu reflectă aceeaşi realitate fonetică.

ALTERNANȚE FONETICE

§ 68. În flexiune şi în derivaţia cuvintelor se constată multe cazuri în care un fonem e regulat înlocuit cu alt fonem într-un număr anumit de cuvinte. Astfel fonemul *k* de la sfîrşitul temelor unor verbe alternează regulat cu *č*. De exemplu *fak—fač*, *zik—zič*, *trek—treč*, *frek—freč* etc. Toate formele cu *k* final sînt de pers. I sg. ind. prez., iar cele cu *č* final, de pers. a II-a sg. Această alternanţă o găsim şi la flexiunea substantivelor şi adjectivelor (*sak — sač*, *ak — ače*), precum şi cu prilejul derivaţiei (*gîndak — gîndăčel*).

Într-o fază mai veche a limbii romîne, aceste alternanţe au fost condiţionate de anumite poziţii ale fonemelor în cuvînt. De exemplu verbele care astăzi prezintă alternanţa *k*/*č* aveau odinioară în toate formele lor fonemul *k*. Înaintea unui *i* sau *e*, *k* s-a asimilat cu vocalele palatale următoare, devenind semioclusiva *č*. Astăzi în forma *dinamič* (pl. de la *dinamic*), *č* nu mai este condiţionat de nici o vocală următoare, deoarece *i* final este numai grafic, semn al rostirii ca semioclusivă a lui *č*. Alternanţa *k*/*č* nu mai este condiţionată fonetic. Ea serveşte ca un mijloc morfologic de deosebire a formelor gramaticale (pers. I — pers. a II-a; sg. — pl.).

De asemenea, în *zbor — zboară* alternanţa *o*/*°a* era odinioară condiţionată: un *o* accentuat înaintea unei silabe care conţinea un *ă* sau un *e* a devenit *°a*. Astăzi un *o* în aceeaşi poziţie nu mai trece în *°a* (*aprob — aprobă*, *denot — denotă* etc.). Alternanţa *o*/*°a* nu mai e condiţionată.

Cu toate că alternanţele fonemelor nu mai sînt condiţionate astăzi, totuşi ele se întîlnesc şi în cuvinte cu totul recente în limba romînă (de exemplu *konvok* = *convoc — konvoč* = *convoci*, *konvok — konv°akă*). Aceasta se datoreşte faptului că alternanţele au devenit mijloace gramaticale, iar cuvintele străine intrate într-o limbă oarecare se supun regulilor gramaticale ale limbii respective, după analogia cuvintelor mai vechi ale limbii. Formele verbale *convoc* —

convoci — convoacă au luat naştere după analogia verbelor de conjugarea I care au un *o* acentuat în temă ca de exemplu *toc — toci — toacă.*

Scrierea adeseori maschează alternanţa; formele *fac — faci* se deosebesc în scris una de alta printr-un *i* pe care îl are în plus forma a doua. În rostire însă, ele se disting prin alternanţa *k/č.* De aceasta trebuie să ţinem seama în studiul alternanţelor.

a. Alternanţe vocalice

a — e: *pară — pere, fată — fete, iarnă — ierni, şa — şei, deşert — deşartă, şed — şadă, pier — piară, iarnă — iernatic, fată — fetiţă.*

°a — e: *seară — seri, ţeapă — ţepi, negru — neagră, merg — mearg, seară — înserat, ţeapă — Ţepeş.*

a — ă: *carte — cărţi, fac — făcut.*

a — ă — e: *masă — măsuţă — mescioară, văd — vezi — vadă, spăl — speli — spală.*

°a — u: *moare — mura.*

o — °a: *os — oase, oaste — oşti, oaie — oi — oiţă, moară — mori, şcoală — şcoli, gol — goală, moară — morar.*

o — °a — u: *pot — poate — putem, tot — toată — tuturor.*

o — u: *soră — surori, noră — nurori.*

ă — e: *măr — meri, tînăr — tineri, sămînţă — seminţe.*

î — i: *tînăr — tineri, învăţămînt — învăţăminte, vînd — vinzi, vînă — vine.*

b. Alternanţe consonantice

1. Labiale

p — p'i: *lup — lupi, rup — rupi.*

b — b'i: *corb — corbi, întreb — întrebi.*

m — m'i: *pom — pomi, tem — temi.*

f — f'i: *filozof — filozofi.*

f — f'i — ş: *vătaf — vătafi — vătăşel.*

v — v'i: *firav — firavi.*

u̯ — i̯: *leu̯ — lei̯, nou̯ — noi̯, scriu̯ — scrii̯, viu̯ — vii̯.*

2. Dentale

t — ţ, ţ'i: *carte — cărţulie, frate — fraţi, pot — poţi.*

t — č: *departe — depărcior.*

t — ţ'i — č: *castravete — castraveţi — castravecior.*

d — z, z': *cireadă — cirezar, brad — brazi, ladă — lăzi, văd — vezi.*
d — z' — j: *veșted — veștezi — a veșteji, repede — repezi — repejor, oglindă — oglinzi — oglinjoară.*
n — n': *an — ani, adun — aduni.*
n — i̯: *spun — spui, pun — pui.*
n — n' — i̯: *bătrîn — bătrîni — bătrîior.*
n — n' — zero: *galben — galbeni — gălbior.*
ț — ț': *soț — soți, curăț — curăți.*
ț — č: *credință — credincios.*
ț — ț' — č: *cîrnaț — cîrnați — cîrnăcior.*
s — ș, ș': *nostru — noștri, urs — urși, țes — țeși.*
z — z': *cutez — cutezi.*
z — j': *treaz — treji, viteaz — viteji.*

3. Prepalatale

ș — ș': *tovarăș — tovarăși, moș — moși, îngraș — îngrași.*
j — j': *coajă — coji, vrej — vreji.*

4. Velare

k — č: *sac — saci, fac — faci, plec — pleci.*
g — ğ: *fag — fagi, merg — mergi.*
h — h': *monah — monahi.*

5. Lichide

l — l': *general — generali, spăl — speli.*
l — i̯: *cal — cai, piele — piei.*
r — r': *par — pari, ar — ari, scutur — scuturi.*
r — i̯: *pier — piei.*

6. Grupe de consoane

sk — șt — șt': *muscă — muște, cresc — crești; romînesc — romînești — romînește, pescar — pește — pești.*

șk — șt — șt': *mușc — muști — să muște.*
st — șt': *veste — vești, poveste — povești.*

ROSTIREA ŞI SCRIEREA

§ 69. Ortografia romînească reuşeşte să redea destul de fidel rostirea romînească, cu toate că are la dispoziţie numai 27 de litere.

Ca să redăm un număr mai mare de foneme cu ajutorul unui număr mic de litere, e nevoie să întrebuinţăm mai multe procedee grafice. Astfel una şi aceeaşi literă în poziţii diferite are valori fonetice diferite. De exemplu litera *i* redă vocala *i* (*fir*) şi semivocala *i̯* (*fier*, *doi*). De asemenea litera *c* redă consoana *č*, cînd stă înaintea literelor *e*, *i*, şi consoana *k*, atunci cînd litera *c* nu este urmată de aceste vocale.

Procedeul acesta poate fi numit s i l a b i c. Litera *c* + litera *e* în aceeaşi silabă notează pe *če*: *face* = *fače*; dacă însă *e* următor este în altă silabă, litera *c* îşi păstrează valoarea de *k*: *fac ei* = *fak i̯ei*.

La aplicarea acestui procedeu se întrebuinţează adeseori litere care nu redau nici un fonem, ci servesc numai ca semne cu ajutorul cărora se dă unei litere altă valoare fonetică decît cea obişnuită. În cuvîntul *cine*, *c* redă consoana *č*, iar *i* vocala *i*.Dar în cuvîntul *faci*, litera *i* nu mai reprezintă nici un fonem: ea serveşte numai ca semn care îi dă lui *c* valoarea de *č*. În cuvîntul *ari*, litera *i* de asemenea nu reprezintă nici un fonem; ea este numai un semn care arată că litera *r* precedentă reprezintă consoana *r* muiată.

Cîteodată sînt întrebuinţate două litere una după alta pentru a determina valoarea fonetică a unei litere precedente. Astfel grupele *chi*, *che* notează pe *k'* în *ochi*, *chiar*, *cheamă* (= *ok'*, *k'ar*, *k'amă*).

Pentru a putea citi corect un text romînesc scris cu această ortografie, trebuie să ştii romîneşte. Trebuie să ştii că, în *a stropi*, *i* final este accentuat şi prin urmare cuvîntul se citeşte *stropí*, pe cînd în *doi stropi* accentul cade pe *o*, deci cuvîntul trebuie citit *strop*^{i}, într-o silabă.

În felul acesta scrierea romînească, aplicînd principiul silabic şi întrebuinţînd trei litere ajutătoare (*h*, *e*, *i*) poate nota toate fonemele limbii romîne.

Cele şapte vocale se notează *a*, *ă*, *e*, *i*, *î*, *o*, *u*. Cele 18 consoane nemuiate se notează cu literele *p*, *b*, *m*, *f*, *v*, *t*, *d*, *n*, *s*, *z*, *ţ*, *ş*, *j*, *l*, *r*, *c*, *g*, *h*. Consoanele muiate se notează ca cele nemuiate, urmate în scris de un *i* final ajutător. Pentru *k'*, *ǵ* e nevoie de un *h* de separaţie între *c*, *g* şi *i*, *e* următori (*chi*, *ghi*, *che*, *ghe*), deoarece grupele ortografice *ci*, *gi*, *ce*, *ge* redau africatele *č*, *ǧ* (urmate sau nu de *i*, *e*).

Grupele de consoane *ks* şi *gz*, în cuvinte internaţionale, se redau prin litera *x*. La sfîrşit de cuvînt şi înaintea unei consoane litera *x* redă numai grupul *ks*: *box*, *complex*, *fix*, *reflex*; *excavator*, *exsudaţie*, *text*. Înaintea unor vocale litera *x* redă fie grupul *ks*: *sintaxă*, *aproximaţie*, *flexiune*, *marxism*, *exordiu*, fie grupul *gz*: *exact*, *oxalat*, *exemplu*, *auxiliar*, *elixir*, *exista*, *exotic*, *exulta*.

Litera *k*, întrebuinţată numai în termeni internaţionali, este echivalentă uneori cu litera *c* (urmată de *a*, *o*, *u* şi *r*): *kaki*, *kaliu*, *kripton*, alteori cu grupul de litere *ch* (urmat de *e*, *i*): *kilogram*, *kilometru*, *kilowatt*.

Semivocala *i̯* (iot) este notată *i* înainte şi după vocală (*ia*, *ai* etc.), dar rămîne nenotată în cuvintele *eu*, *el*, *eşti*, *este*, *eram* etc., înainte de *i* (*a îndoi* = *a îndoi̯i*) şi între vocalele *i* — *a* şi *i* — *e* (*via* = *vi̯ia*, *vie* = *vi̯ie*). Semivocala *u̯* este notată *o* la început de cuvînt şi după vocală înainte de *a* accentuat (*oare* = *u̯are*, *vioară* = *vi̯u̯ară*), iar *u* înainte de *a* neaccentuat şi de *ă* (*ziua*, *nouă*). Înainte şi după *u*, semivocala *u̯* nu se notează (*leul* = *leu̯ul*, *luînd* — *lu̯uînd*).

MORFOLOGIA

Scanned with OKEN Scanner

MORFOLOGIA

NOȚIUNI GENERALE

§ 70. I. V. Stalin arată că «vocabularul capătă cea mai mare însemnătate cînd este pus la dispoziţia gramaticii, care stabileşte regulile de modificare a cuvintelor, regulile de combinare a cuvintelor în propoziţii, şi astfel dă limbii armonie şi înţeles. Gramatica (morfologia şi sintaxa) este un ansamblu de reguli privitoare la modificarea cuvintelor şi îmbinarea lor în propoziţii. Prin urmare, tocmai datorită gramaticii, limba capătă posibilitatea de a îmbrăca gîndurile umane în învelişul material al limbii» (PROBL. LINGV. 21).

Această definiţie atît de luminoasă ne lămureşte pe deplin asupra rostului morfologiei şi al sintaxei. Pentru a putea exprima diferitele raporturi care se stabilesc între cuvinte în cadrul propoziţiei, cuvîntul ia diferite forme, corespunzătoare cu aceste raporturi. Regulile după care se schimbă astfel formele cuvintelor constituie m o r f o l o g i a.

F o r m e ale cuvîntului se numesc toate aspectele unuia şi aceluiaşi cuvînt care, păstrînd acelaşi înţeles lexical, servesc pentru a marca raporturile cuvîntului cu celelalte cuvinte din frază sau unele nuanţe ale lor. Există o formă tip a substantivului (nominativul singular) sau a verbului (infinitivul prezent); acestea nu reprezintă însă ele singure cuvîntul propriu-zis, ci sînt, ca şi celelalte, forme obişnuite ale cuvîntului; ele nu reprezintă întregul grup de forme care constituie cuvîntul decît în virtutea funcţiunii lor de a denumi obiectul sau acţiunea.

Astfel, noţiunea « masă» poate fi exprimată prin formele: *masă*, *masa*, *mese*, *mesei*, *meselor*, iar noţiunea «a lăsa» prin formele: *las*, *lăsăm*, *lăsasem*, *voi lăsa*, *să las*, *aş lăsa*, *lăsaţi*, *lăsînd*.

Legătura dintre morfologie și sintaxă

§ 71. Există o strînsă legătură între morfologie şi sintaxă; diversele înfăţişări ale cuvintelor flexibile îşi au explicaţia în diversitatea funcţiunilor sintactice. Nevoia de a distinge, bunăoară, substantivul subiect de substantivul

atribut a dus la opoziția nominativ-genitiv: *a izbucnit o* ***sondă*** [subiect, nominativ], *producția unei* ***sonde*** [atribut, genitiv]. Pentru a se arăta că o acțiune se săvîrșește în prezent, că s-a efectuat în trecut sau că se va săvîrși în viitor există forme deosebite: de prezent (*scriu*), trecut (*scriam*, *am scris*) și viitor (*voi scrie*). Ca să se deosebească unitatea de pluralitate, există forme de singular (*muscă*) și de plural (*muște*).

Categoriile morfologice nu păstrează însă totdeauna aceeași valoare. Ele pot căpăta sensuri în plus, pe lîngă cele vechi, sau pot pierde unele dintre cele pe care le-au avut. Aceeași formă poate ajunge să exprime mai multe sensuri și același sens poate ajunge să fie exprimat prin diverse forme.

De aceea, constatăm că forme identice îndeplinesc funcții diferite. Substantivul *pom*, de exemplu, și articolul nehotărît *un* care-l însoțește au aceeași formă la nominativ și acuzativ singular și numai funcțiunea sintactică ne arată în ce caz se află substantivul:

În fața casei a crescut ***un pom*** [subiect, în cazul nominativ];

Am sădit ***un pom*** [complement direct, în cazul acuzativ];

tot astfel se prezintă situația la cazurile genitiv și dativ unde forma substantivului și a articolului nehotărît este aceeași (*unui pom*):

Recolta ***unui pom*** [atribut, în cazul genitiv] *variază de la un an la altul*;

Unui pom [complement indirect, în cazul dativ] *i s-au tăiat ramurile uscate.*

De asemenea observăm că un verb la timpul prezent poate să exprime nu numai o acțiune săvîrșită în prezent, ci și una săvîrșită în trecut, sau pe cale să se săvîrșească în viitor:

La începutul secolului al XIX-lea, Petrov ***descoperă*** [prezent în funcție de perfect = *a descoperit*] *electroliza*;

Uzina își ***sărbătorește*** [prezent în funcție de viitor = *va sărbători*] *peste cîteva zile fruntașii în muncă.*

Tot astfel pluralul poate fi întrebuințat cu sens de singular și singularul cu sens de plural:

Sînteți [= ești] *un om foarte cumsecade*;

De unde s-a strîns atîta ***muscă*** [= atîtea muște]?

În fraza: *Dacă-mi* ***scriai***, *îți* ***aduceam*** *cartea*, verbele *scriai* și *aduceam*, la imperfectul indicativului, îndeplinesc aceeași funcție ca și perfectul condiționalului: *Dacă mi-ai fi scris, ți-aș fi adus cartea.*

Fapte asemănătoare găsim la caracteristicile morfologice. *Voi fi văzut* poate fi înțeles și ca viitor pasiv și ca viitor anterior activ. În schimb perfectul simplu se formează cu diverse sufixe; chiar la două verbe de la aceeași conjugare și cu rădăcina terminată în aceeași consoană găsim două sufixe diferite: de la

a bate, perfectul simplu e *bătui*, iar de la *a trimite* e *trimisei*, fără să existe vreo diferenţă de funcţiune [1].

Părţile vorbirii

§ 72. În limba romînă, cuvintele se împart în zece categorii numite p ă r ţ i d e v o r b i r e. Părţile vorbirii sînt: substantivul, adjectivul, articolul, pronumele, numeralul, verbul, adverbul, prepoziţia, conjuncţia şi interjecţia. Dintre acestea, unele pot forma singure propoziţii:

Plouă [verb];

Hai! [interjecţie];

pot fi părţi de propoziţie:

Cartea [substantiv] *a apărut* [verb] *ieri* [adverb];

iar altele sînt cuvine de relaţie, unelte sintactice:

Cerul **e** [verb copulativ] *albastru;*

Un mare număr **de** [prepoziţie] *stahanovişti* **şi** [conjuncţie] *fruntaşi* **în** [prepoziţie] *producţie, ingineri* **şi** [conjuncţie] *tehnicieni* **de** [prepoziţie] *frunte . . . se simt atraşi* **cu** [prepoziţie] *putere* **spre** [prepoziţie] *partid, sînt însufleţiţi* **de** [prepoziţie] *dorinţa fierbinte* **de** [prepoziţie] **a** [prepoziţie] *face parte* **din** [prepoziţie] *rîndurile avangărzii clasei muncitoare.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2588, 3/1.

Distingem deci părţi de vorbire cu valoare de sine stătătoare, exprimînd noţiuni: substantivul, pronumele (care ţine locul substantivului), adjectivul, numeralul, verbul, adverbul, interjecţia, şi părţi de vorbire ajutătoare, care nu exprimă noţiuni, ci stabilesc raporturi între cuvinte (instrumente gramaticale): articolul, prepoziţia şi conjuncţia.

Flexiunea

§ 73. Totalitatea schimbărilor pe care le suferă forma unui cuvînt pentru a exprima diferite raporturi şi nuanţe gramaticale se numeşte f l e x i u n e. Modificarea cuvintelor este în strînsă legătură cu categoria lor gramaticală. Nu toate cuvintele au flexiune: substantivul, adjectivul, articolul, pronumele, numeralul, verbul sînt flexibile, iar prepoziţia, conjuncţia şi interjecţia sînt neflexibile. Cît despre adverb, acesta numai în mică măsură poate fi socotit flexibil, prin faptul că în unele limbi are grade de comparaţie formate cu sufixe şi prin faptul că, în multe cazuri (şi în romîneşte), se formează în mod organizat cu ajutorul unor sufixe, întocmai ca părţile de vorbire flexibile.

Categoriile după care se disting părţile vorbirii flexibile sînt următoarele:

a. G e n u l. Forma pe care o iau substantivele nume de animate pentru a indica sexul fiinţelor se numeşte g e n: *muncitor — muncitoare.* Acesta este

[1] La origine, valoarea acestor sufixe era diferită.

genul natural. În afară de acesta mai există la substantive genul gramatical, categorie perfect asemănătoare, din punctul de vedere al formei, cu genul natural: unele substantive nume de inanimate primesc aceeași terminație ca cele animate, fie moștenită dintr-o vreme cînd oamenii le atribuiau suflet, fie creată mai tîrziu prin analogie cu animatele. De exemplu substantivul *mînă* este feminin pentru că, în vremea îndepărtată cînd l-au format strămoșii romanilor, mîna era considerată ca o forță; *cizmă* (din magh. *csizma)* a fost atribuit genului feminin, pentrucă se termină în *-ă*, ca majoritatea femininelor romînești. De asemenea cunosc diferențe de genuri pronumele (care înlocuiește substantivul) și articolul, adjectivul, numeralul (care însoțesc substantivul): *el, ea*; *cel, cea*; *bun, bună*; *doi, două*. În limba romînă sînt trei genuri: masculinul, femininul și neutrul. Neutrul cuprinde numai inanimate, dar inanimate se găsesc și printre masculine și feminine. Schimbările de gen ale substantivelor alcătuiesc moțiunea (ex. *învățător — învățătoare*).

b. Numărul. Forma pe care o ia un cuvînt spre a arăta dacă e vorba de unul sau mai multe exemplare dintr-o speță se numește număr. Există două numere: singularul și pluralul. Variază după număr substantivul, pronumele, care îl înlocuiește, și articolul, adjectivul, care îl însoțesc: *om — oameni*; *cel — cei*; *mic — mică*. Și verbul are număr, pentru a arăta dacă acțiunea e făcută de un singur autor sau de mai mulți: *merge* (sg.) — *merg* (pl.).

c. Cazul. Formele flexionare ale substantivului, pronumelui, articolului, adjectivului și numeralului prin care se exprimă raporturile lor cu celelalte părți ale propoziției se numesc cazuri. Totalitatea formelor cazuale (sg. și pl.) formează declinarea. În limba romînă sînt cinci cazuri: nominativul, genitivul, dativul, acuzativul și vocativul.

d. Gradul de comparație. Cu ajutorul comparației se arată gradul în care un obiect prezintă o însușire, în raport cu alt obiect, sau cu același obiect în alte împrejurări. Pot avea grade de comparație adjectivele și adverbele, și uneori și substantivele: gradul comparativ (care marchează o însușire în grad mai înalt, egal sau mai scăzut) și gradul superlativ (care arată o însușire în gradul cel mai înalt) se opun pozitivului cu ajutorul morfemelor *mai, cel mai, foarte* etc.: *un muncitor vrednic, **mai** vrednic, **cel mai** vrednic, **foarte** vrednic.*

e. Persoana. Pronumele arată, prin forma sa, că înlocuiește un substantiv care numește pe cel ce vorbește, pe cel căruia vorbitorul i se adresează, sau altă ființă sau alt obiect. De asemenea verbul are forme deosebite, după cum acțiunea este săvîrșită de cel care vorbește, de cel căruia i se vorbește sau de altcineva. Deci unele pronume și verbele au persoana I (cînd se referă la

vorbitor), persoana a II-a (cînd se referă la cel căruia i se vorbeşte) şi persoana a III-a (cînd se referă la altă persoană decît cea care vorbeşte şi cea căreia i se vorbeşte): *eu scriu, tu scrii, el scrie.*

f. Diateza. Se numesc diateze formele verbale care arată raportul dintre subiect şi complementul direct, acesta din urmă putînd lipsi. Diateza activă arată că subiectul face acţiunea şi o suferă complementul direct, cînd verbul e tranzitiv (***spăl** rufele*; ***dorm***); diateza pasivă arată că acţiunea este suferită de subiect şi e făcută de altcineva (***sînt spălat** de mama*). De obicei se consideră ca o a treia diateză a limbii noastre reflexivul: subiectul face acţiunea şi tot el o suferă (***mă spăl***). Dar forma reflexivă a verbului nu diferă prin nimic de cea activă, iar funcţiile reflexivului sînt foarte variate.

g. Modul. Formele verbale prin care se arată felul cum vorbitorul consideră acţiunea exprimată de verb se numesc moduri. Modurile personale, adică acele forme ale verbului care sînt legate de persoane, diferă din punctul de vedere al realizării acţiunii: în principiu indicativul prezintă acţiunea ca reală, conjunctivul ca realizabilă sau ireală, optativul ca dorită, imperativul ca poruncită. Modurile impersonale exprimă verbul sub forma de nume de acţiune (infinitivul, supinul), de circumstanţă (gerunziul), de însuşire rezultată dintr-o acţiune (participiul).

h. Timpul. Modificările suferite de forma verbală în scopul de a arăta momentul în care se petrece acţiunea se numesc timpuri. Sînt trei timpuri principale: prezentul (acţiunea e simultană cu exprimarea ei), trecutul (acţiunea e anterioară exprimării) şi viitorul (acţiunea e posterioară exprimării). Timpurile care raportează o acţiune la momentul vorbirii se numesc timpuri absolute (prezentul, viitorul, perfectul — simplu sau compus). Timpurile care pun momentul exprimat de ele în raport cu un moment trecut sau viitor se numesc timpuri relative (viitorul anterior, imperfectul şi mai mult ca perfectul). Timpurile pot fi simple (*mănînc*) sau compuse (*am mîncat*).

Schimbările verbului după persoană, număr, timp şi mod alcătuiesc conjugarea.

Categorii specifice diferitelor părţi de vorbire; treceri de la o parte de vorbire la alta

§ 74. În conformitate cu modificările gramaticale enumerate pînă aici, se poate constata că substantivul şi adjectivul îşi schimbă forma după gen, număr şi caz; verbul îşi schimbă forma după diateză, timp, mod, număr şi persoană (participiul are şi gen). Pronumele variază după gen, număr şi caz, ca substantivul, şi după persoană, ca verbul, iar unele dintre numerale, după gen şi caz.

Graniţele între părţile vorbirii nu sînt fixe. Cu toate că fiecare categorie îşi are forma ei bine distinctă şi valoarea ei gramaticală caracteristică, există

treceri de la o categorie la alta. Substantivul poate deveni adjectiv şi poate să comporte grade de comparaţie (*poet, filozof, mai poet, mai filozof*); adjectivul poate deveni substantiv (*om rănit, un rănit,* pl. *răniţii*); adjectivul poate deveni adverb (*vorbeşte* ***frumos***) şi adverbul poate deveni adjectiv (*persoană* ***bine***); pronumele şi numeralul, prin rolul lor gramatical, au valoare de adjectiv sau de substantiv.

Rădăcină, morfeme

§ 75. Examinînd cuvintele: *muncă, munci* (pl.), *muncitor, munceam, muncişi, muncise, munci* (inf.) etc., constatăm pe de o parte că între ele există un element comun, *munc-*, pe de altă parte că terminaţia lor diferă de la unul la altul şi de această diferenţă de formă sînt legate diferenţe de sens.

Elementul comun mai multor cuvinte, care pot face parte din categorii gramaticale diferite, dar constituie o familie, se numeşte r ă d ă c i n ă. Astfel substantivul *muncă*, verbul *munci*, adjectivul *muncitor* (care poate fi şi substantiv) au aceeaşi rădăcină, *munc-*. Rădăcina nu se foloseşte de obicei singură, ea nu are nici o întrebuinţare fără anumite modificări (vezi însă § 79). Elementele cu ajutorul cărora rădăcinile se transformă în cuvinte şi cu care pot fi exprimate relaţiile dintre cuvinte în frază sau nuanţele temporale şi modale ale verbelor se numesc m o r f e m e: prefixe, sufixe, desinenţe, alternanţe fonetice etc. Înaintea rădăcinii se pot pune unul sau mai multe prefixe (de exemplu *ne-* în *nemuncit*; *ne-* şi *des-* în *ne-des-părţit*). În limba romînă mai importante sînt elementele care se adaugă la sfîrşit, şi aici trebuie să distingem mai multe categorii.

N o t ă. Se vorbeşte de multe ori de t e r m i n a ţ i a cuvintelor ca de un element de formare a lor. Această denumire este nerecomandabilă, pentru că dă naştere la confuzii: terminaţie poate fi şi *-itor* din *gînditor* şi *-m* din *gîndeam* şi *-d* din *gînd*, deşi acest *-d* face parte din rădăcină. De aceea preferăm să numim terminaţii numai elementele pe care nu le privim din punctul de vedere al formării cuvintelor.

Sufixe lexicale şi sufixe morfologice

§ 76. Din punct de vedere al valorii lor, elementele care se adaugă la sfîrşitul rădăcinii sînt de trei feluri. Examinînd cuvintele *muncă, munci, muncitor*, vedem că primul este substantiv, format cu sufixul *-ă*, al doilea este verb, format cu sufixul *-i*, al treilea este adjectiv, format cu sufixul *-itor*. Acestea sînt sufixe care formează cuvinte, căci *muncă, munci, muncitor* sînt cuvinte deosebite unul de altul. Dacă însă examinăm formele *munc-i* (perf.), *munc-ea, munc-ind* etc., vedem că nu mai e vorba de cuvinte diferite, cu sens lexical deosebit, ci avem a face cu acelaşi cuvînt, cu acelaşi sens lexical, dar cu diferenţe morfologice: de mod şi de timp. Aici avem a face cu sufixe care formează forme gramaticale, cu valoare morfologică. În exemplele de mai sus, din rădăcina *munc-*, cu

ajutorul sufixului *-i*, se formează perfectul *munci*; cu sufixul *-ea* se formează imperfectul *muncea*; cu sufixul *-ind* se formează gerunziul *muncind*. Tot cu un sufix morfologic se formează gradele de comparaţie ale adjectivelor şi adverbelor în unele limbi ca rusa sau latina, de exemplu rus. чистый « curat », чист-ейший « cel mai curat »; lat. *purus* « curat », *pur-issimus* « cel mai curat ». O formă gramaticală se poate forma şi cu două sufixe, de exemplu mai mult ca perfectul *muncise*, în afară de rădăcina *munc-*, comportă sufixul perfectului, *-i*, la care se adaugă sufixul mai mult ca perfectului, *-se*. Sufixele care formează forme gramaticale se pot adăuga la sufixe care formează cuvinte, de exemplu în mai mult ca perfectul *călătorise* găsim rădăcina *căl-* (din *cale*), sufixele *-ă* şi *-tor*, cu care se formează cuvîntul *călător*, apoi sufixul *-i* al perfectului şi sufixul *-se* al mai mult ca perfectului.

Tema cuvîntului

§ 77. Rădăcina împreună cu unul sau mai multe sufixe formează o t e m ă. Distingem deci tema perfectului *munci-* de tema imperfectului *muncea-*, de tema mai mult ca perfectului *muncise-* etc. De asemenea distingem tema superlativului rus чистейш-.

Desinenţe

§ 78. În general, tema nu se foloseşte însă singură. La temă, trebuie adăugate desinenţele.

Se numesc d e s i n e n ţ e elementele care se adaugă la temă pentru a arăta persoanele la verbe şi cazurile la substantive, adjective etc. Astfel la tema mai mult ca perfectului, *muncise-*, adăugăm desinenţele personale de persoana I: *-m*, a II-a: *-şi*, şi formăm persoana I: *muncisem*, a II-a: *muncişeşi* etc. La fel la tema substantivului *căruţ-ă*, adăugînd desinenţa nominativului plural, *-e*, obţinem nominativul plural *căruţ-e*. La tema superlativului rus. чистейш-, se adaugă desinenţele cazuale: -ий pentru nominativul singular masculin, -ero pentru genitivul singular masculin etc. O formă gramaticală nu poate avea decît o singură desinenţă.

Sufix şi desinenţă zero; morfeme care sînt în acelaşi timp sufix şi desinenţă

§ 79. S-a spus mai sus că rădăcina nu se întrebuinţează de obicei izolată; de asemenea nici tema. Există totuşi forme gramaticale compuse din rădăcină sau temă, la care nu se adaugă nimic. Vorbim atunci de sufixul zero, de desinenţa zero, căci lipsa sufixului sau a desinenţei ajunge pentru a diferenţia o formă de altele care au sufix sau desinenţă. Persoana I a imperfectului, *mun-*

ceam, se deosebește de persoana a II-a, pentru că persoana I are la sfîrșit un morfem: consoana *-m*, iar persoana a II-a are alt morfem: semivocala *-i*. Dar și persoana a III-a se deosebește de amîndouă celelalte, prin faptul că nu are nici un morfem, deci lipsa morfemului este și ea un morfem, adică un semn care poate distinge o formă de alta. De aceea, cînd o formă nu are nici un sufix, nici o desinență, și totuși se deosebește de celelalte, se spune că are sufixul zero, desinența zero. În forma *gem-u-i*, perfectul simplu al verbului *a geme*, distingem sufixul perfectului: *-u-*, și desinența persoanei I: *-i*. Dar această analiză nu se poate face în același fel pentru toate formele. Persoana a III-a a aceluiași timp, *gem-u*, nu conține decît sufixul perfectului, iar desinența este zero. Persoana a II-a a prezentului, *gem-i*, prezintă desinența persoanei a II-a (de fapt numai muierea lui *m*) și nu are sufix temporal; iar persoana I a prezentului, *gem*, nu are nici sufix, nici desinență și se deosebește de celelalte forme ale verbului tocmai prin absența acestor morfeme. Adesea în romînește tema prezentului este la fel cu rădăcina. De asemenea la substantivul *gînd*, rădăcina este *gînd*, iar tema substantivului este această rădăcină plus sufixul zero, în opoziție cu infinitivul *gîndi* (la rădăcină, pentru a forma infinitivul, s-a adăugat sufixul *-i*).

Sînt cazuri cînd același morfem este în același timp sufix și desinență, pentru că îndeplinește în același timp două funcții diferite. În romînește *-ă* este un sufix cu ajutorul căruia se formează substantive feminine: *muncă*, din rădăcina *munc-*. Cu acest sufix se formează și substantivele feminine derivate de la masculinul corespunzător: *prieten*, *prieten-ă*. E vorba deci de un sufix lexical. Dar *-ă* este în același timp desinență a femininului adjectivelor, și aceasta nu mai e o problemă de lexic, căci femininul adjectivului face parte din flexiunea acestuia, la fel, de exemplu, cu pluralul. Dar același cuvînt poate fi și substantiv și adjectiv; de exemplu putem zice *un prieten al meu*, *o prietenă a mea* și *un popor prieten*, *o țară prietenă*: același *-ă*, la același cuvînt (același, din punct de vedere formal), formează și un sufix, și o desinență.

Alternanțele fonetice

§ 80. În limba noastră alternanțele fonetice au un mare rol în crearea formelor cuvintelor. Alternanța fonetică este variația suferită de un fonem într-un sistem morfologic pentru a indica rolul gramatical al unei forme. În *masă — mese* schimbarea vocalei arată că *masă* e la numărul singular față de pluralul *mese* sau la nominativ-acuzativ față de *(unei) mese*. În *tînăr — tineri* alternanțele vocalice *î|i* și *ă|e* deosebesc singularul de plural. În *port — purtăm*, alternanța *o|u* deosebește persoanele între ele. Alternanțele vocalice au loc mai ales în rădăcina cuvintelor. Alternanțe consonantice apar aproape numai la sfîrșitul cuvintelor și ele se explică prin influența unor desinențe, care în unele cazuri au dispărut după ce au modificat consoana precedentă: *k|č: joc — joci*; *t|ț': frate — frați*,

bate — baţi etc. Alternanţa vocalică, ca semn gramatical, nu apare în limba noastră literară decît împreună cu desinenţa sau cu sufixul. O caracteristică a limbii romîne este tendinţa de a folosi mai multe semne pentru a desemna o singură funcţiune gramaticală: *carte*—pl. *cărţi* (alternanţa *a/ă*, *t/ţ*^{i} şi *e/zero*); *mască — măşti* (*a/ă*, *s/ş*, *c/t*^{i} şi *ă/zero*).

Accentul

§ 81. Accentul are şi el valoare morfologică: după locul accentului într-un cuvînt putem deosebi funcţiuni gramaticale diferite: *adúnă* (prez. ind.) — *adunắ* (perf. simplu), *cíntă — cîntắ*.

Forme compuse

§ 82. Formele compuse se formează prin îmbinarea a două sau mai multe cuvinte. Limba romînă foloseşte formele compuse mai ales la verb, în alcătuirea unor forme temporale: *voi citi*, *voi fi citit*, *aş fi citit*, *am citit*; se formează de asemenea prin compunere formele de optativ prezent: *aş mînca*. Există şi forme construite cu conjuncţii. Astfel, în formele de conjunctiv prezent *să lucrez*, *să lucrăm*, construite cu conjuncţia *să*, această particulă a devenit un instrument gramatical pentru a deosebi forma conjunctivului de forma indicativului: *lucrez*, *lucrăm*. Prin mijloace asemănătoare se realizează, în limba romînă, comparaţia: *bun*, *mai bun*, *cel mai bun*.

NOŢIUNI DE MORFOLOGIE ISTORICĂ

Observaţii generale

§ 83. Pentru a se vedea originea categoriilor morfologice ale limbii romîne, este folositor un tablou succint al morfologiei istorice, arătîndu-se cum a evoluat modul de exprimare a acestor categorii din limba latină pînă astăzi.

G e n u l. Limba latină avea trei genuri: m. *bonus*, f. *bona* şi n. *bonum* (« bun »). Neutrul manifesta tendinţa de a se confunda cu masculinul. În limbile romanice apusene nu a mai rămas nimic din el, pe cînd limba romînă, probabil sub influenţa limbilor slave, a consolidat din nou genul neutru, care este viu pînă astăzi.

N u m ă r u l. Limba latină avea două numere: singular şi plural. Acestea s-au păstrat pînă astăzi în limba noastră.

C a z u l. Limba latină avea şase cazuri: nominativul, genitivul, dativul, acuzativul, ablativul şi vocativul. (Ablativul arăta mai cu seamă punctul de plecare. Vocativul avea o formă specială numai la o parte a substantivelor şi

Scanned with OKEN Scanner

adjectivelor de declinarea a II-a şi numai la singular.) Formele cazuale s-au confundat treptat între ele, astfel că limbile romanice apusene nu mai disting astăzi cazurile prin terminaţii. Şi în romîneşte, la masculin şi neutru nearticulat, toate formele cazuale latine s-au redus la una singură pentru singular şi una singură pentru plural, cu excepţia vocativului singular: sg. nom. *lup*, gen. *lup*, dat. *lup*, acuz. *lup* (voc. *lupe*); pl. nom. *lupi*, gen. *lupi*, dat. *lupi*, acuz. *lupi*, voc. *lupi*. Şi femininul, la plural, a redus toate formele cazuale la una singură, dar la feminin se păstrează, pentru genitiv-dativ sg., o formă care reproduce pe cea latină, diferită de a nominativ-acuzativului: nom.-acuz. *casă*, gen.-dat. *case*; nom.-acuz. *vulpe*, gen.-dat. *vulpi*. În mai mare măsură s-au păstrat forme cazuale diferite pentru articol (deci şi pentru substantivele şi adjectivele articulate) şi mai ales pentru pronume. Faptul că limba romînă a păstrat forme cazuale diferite, împotriva tendinţei romanice de contopire a lor, se explică foarte probabil prin influenţa limbilor slave.

Substantivul

§ 84. Limba latină avea cinci declinări: I. *mensa*, gen. *mensae*; II. *lupus*, gen. *lupi*; III. *mons*, gen. *montis*; *vallis*, gen. *vallis*; IV. *manus*, gen. *manus*; V. *facies*, gen. *faciei*. Treptat, numărul declinărilor s-a redus la trei:

I. declinarea I, cuprinzînd vechile substantive de declinarea I, unele neutre plurale de declinarea a II-a devenite singulare şi unele feminine de declinarea a V-a;

II. declinarea a II-a, cuprinzînd vechile substantive de declinarea a II-a, masculinele şi neutrele de declinarea a IV-a, neutrele în *-us* de declinarea a III-a şi cîteva feminine de declinarea a IV-a devenite în general neutre;

III. declinarea a III-a, cuprinzînd vechile substantive de declinarea a III-a şi unele cuvinte de declinarea a V-a. Aceste trei declinări s-au păstrat în limba romînă, dar au suferit unele modificări formale. La declinarea I, *-a* final neaccentuat s-a transformat în *-ă* (sub influenţa unui iot precedent, *-ă* s-a transformat în *-e*, substantivele respective trecînd astfel la declinarea a III-a: lat. *vinea* > rom. *vie*). Substantivele care se terminau în *-ella*, după dispariţia lui *l* au rămas terminate în *ea* accentuat: *stea*, *măsea*, *viţea*; la plural, *l* s-a păstrat (procesul e de natură fonetică): *stele*, *măsele*, *viţele*. La acest tip se mai adaugă pronume (*ea*, *ele*), articole (*cea*, *cele*; *-a*, *-le*), care îl au pe *-l-* din latineşte, apoi pronume şi adjective care l-au căpătat pe *-l-* numai prin analogie cu exemplele arătate mai sus (*mea*, *mele* şi *grea*, *grele*). În sfîrşit, tot aici s-a ataşat substantivul *zi*, care a căpătat pluralul *zile*. Tipul a luat avînt mai tîrziu, cînd au pătruns cuvinte străine terminate în vocale accentuate, *-ea* şi *-a* (*şosea*, *saca*). În ce priveşte forma de genitiv-dativ, desinenţa latină *-ae* a devenit în mod normal *-e*, păstrată astfel

la multe cuvinte (*case*, *stele* etc.); la altele, ea s-a transformat în *-i*, care în limba noastră de astăzi a dispărut după ce a muiat consoana precedentă (*găini*, *şcoli*; rareori *-i* s-a păstrat sub formă de semivocală: adj. *noi*). Deoarece nominativul plural din latineşte avea aceeaşi desinenţă ca şi genitiv-dativul singular, şi în romîneşte nominativul plural e întocmai ca genitiv-dativul singular. La vocativul singular, găsim în romîneşte două desinenţe: *-ă* şi *-o* (*mamă*, *Mario*). Cea dintîi se poate explica şi prin forma latină de vocativ, egală cu nominativul, şi ca un nominativ romînesc cu valoare de vocativ; cea de a doua nu se poate explica decît ca un împrumut din slavă, care cunoaşte, normal, vocativul în *-o*.

La declinarea a II-a, dispărînd consoana finală, *-s* la nominativ şi *-m* la neutru, vechiul *-u-*, care era caracteristica declinării, s-a scurtat după consoane simple şi a devenit aşa numitul *-u* scurt, care astăzi nu se mai pronunţă în limba literară; după consoană plus *r* sau *l*, *u* şi-a păstrat calitatea de vocală pînă azi (*codru*), după vocale, el a devenit semivocală (*bou*, *leu*). Pe vremea cînd *-u* scurt se mai pronunţa, această vocală constituia singura terminaţie a substantivelor şi adjectivelor declinării a II-a. Astăzi, în afara cuvintelor terminate în *-u* semivocalic, avem cuvinte terminate în consoană (*lup* din *lupŭ*) şi în consoană muiată (*unchi* din *unchiŭ*) [1].

Desinenţa vocativului în latineşte era *-e*. În romîneşte găsim aceeaşi desinenţă (*prietene*); de altfel şi în slavă, vocativul e tot în *-e*. Apare şi desinenţa *-ule* (*omule*), care se explică prin legarea desinenţei *-e* de articolul enclitic *-l* (întîi la numele de persoană): *Radule*, de la *Radul*.

Pluralul reproduce nominativul plural latin, care avea desinenţa *-i*. Acest *-i* şi-a păstrat valoarea vocalică numai după grupul consoană plus *r* sau *l* (*codri*); după vocale a devenit *i* semivocală (*lei*), iar după consoane a dispărut cu muierea consoanei precedente (*lupi*).

La neutre, găsim în romîneşte două desinenţe: vechiul *-a* din latineşte s-a transformat în *-e*, confundîndu-se astfel cu desinenţa femininelor; pe de altă parte, terminaţia latină *-ora* s-a extins de la temele în *-s*, unde era normală (*frig* — *friguri*, faţă de lat. *frigus* — *frigora*) şi la alte teme şi a devenit desinenţă de plural a neutrelor în general; în secolul al XVI-lea circulau forme cu *-ure*, şi altele cu *-uri* (*ceas* — *ceasure*, *hitlenşug* — *hitlenşuguri*). Treptat, cele din urmă le învinge pe cele dintîi. Cu excepţia desinenţei *-uri*, substantivele neutre au ajuns deci să fie la fel cu masculinele la singular şi cu femininele la plural.

La declinarea a III-a, dispărînd consoanele finale, *-i* scurt a devenit *-e*, imparisilabicele (de tipul *mons*, *montis*) s-au contopit cu parisilabicele (de tipul *vallis*, *vallis*), aşa încît toate substantivele şi adjectivele de această declinare au

[1] Vechiul *u* se păstrează pînă azi în cazul cînd după el s-a adăugat o consoană: *pod-u-l*; *oblonitu-mi-a*.

ajuns să fie terminate în *-e* (*munte, vale*). Masculinele au această formă la toate cazurile singularului (neutrele şi la plural). Femininele au păstrat forma de dativ (care avea în latineşte *-i* lung), folosită şi pentru genitiv; ca şi în cazurile de mai sus, după vocală *-i* a devenit semivocală, iar după consoană a muiat consoana precedentă şi a dispărut. Aceeaşi este situaţia la pluralul masculinelor şi femininelor care a căpătat desinenţa *-i*, după modelul declinării a II-a. Deci: sg. *munte*, pl. *munţi*; sg. *parte*, gen.-dat. *părţi*, pl. *părţi*; sg. *vale*, gen.-dat. *văi*, pl. *văi*.

La plural găsim în romîneşte o singură desinenţă de vocativ pentru toate felurile de substantive: *-lor* (*fraţilor, fetelor*), care provine din forma de genitiv-dativ plural, dar constituie o paralelă cu *-ule* de la singular.

La plural, mai apar unele resturi ale vechii declinări imparisilabice: *oaspe*, pl. *oaspeţi* (lat. *haspes, hospitis*), *om*, pl. *oameni* (lat. *homo, hominis*); *soră, surori* (lat. *soror, sororis*), *cap*, pl. *capete* (lat. *caput, capitis*). Trebuie să mai adăugăm aici o mică grupă a numelor de rudenie, care în latina tîrzie prezentau o flexiune aparte, în *-n*, ca *mamma, mammanis*: *mamă, mumîni, tată, tătîni, frate, frăţîni*; aceste forme nu sînt literare.

Deşi, după cum s-a arătat, substantivele romîneşti se împart în acelaşi fel ca cele latineşti din punctul de vedere al terminaţiei nominativului singular, totuşi în gramatica de faţă declinarea substantivelor romîneşti va fi prezentată după genuri, deoarece toate substantivele masculine şi neutre au cîte o singură formă la singular şi la plural, pe cînd cele feminine, independent de terminaţia nominativului singular, au pentru genitiv-dativul singular o formă deosebită de aceea a nominativ-acuzativului.

Din vechile alternanţe vocalice indo-europene, latina nu păstrează decît crîmpeie nesistematice. Limba romînă a dezvoltat un sistem de alternanţe fonetice care subliniază diferenţa între singular şi plural la masculin, feminin şi neutru, între nominativ-acuzativ şi genitiv-dativ la feminin (*poartă — porţi, teacă — teci, pară — pere, topor — topoare*). În primele noastre texte vedem dezvoltîndu-se o nouă alternanţă, *a|ă* (accentuat): *cetate*, de exemplu, are în acele texte două forme de plural, *cetaţi* şi *cetăţi*. Treptat şi alternanţa *a|ă* s-a consolidat şi a devenit obligatorie pentru mare parte dintre substantivele feminine.

Adjectivul

§ 85. Limba latină avea trei categorii de adjective: adjective cu trei terminaţii: *-us, -a, -um* (*bonus, bona, bonum*), (*-er*), *-a, -um* (*niger, nigra, nigrum*), (*-er*), *-is, -e* (*acer, acris, acre*); cu două terminaţii: *-is, -e* (*dulcis, dulce*) şi cu o terminaţie: (*felix*). Aceste categorii s-au redus în latina tîrzie la două: cu două terminaţii (cele din categoria I, la care forma de neutru singular s-a confundat cu cea de

masculin) şi cu o terminaţie (cele din categoria a II-a şi a III-a). Această situaţie s-a păstrat pînă azi în limba romînă. Avem un tip de adjective care la singular au masculinul şi neutrul terminat în consoană sau semivocală (*bun*, *vechi*, *nou*), iar nominativul feminin în *-ă* (*bună*, *nouă*), cu varianta *-e* după consoanele muiate (*veche*); şi un al doilea tip, care are la nominativul singular terminaţia *-e* pentru toate genurile (*verde*).

Comparaţia adjectivelor. În limba latină comparaţia adjectivelor se făcea: 1. prin sufixe: comp. *-ior*, *-ius* (*doctior*, *doctius*), superl. *-issimus*, *-a*, *-um* (*doctissimus*, *doctissima*, *doctissimum* de la *doctus* « învăţat »); 2. cu adverbe: comp. *magis* (*magis idoneus*), superl. *maxime* (*maxime idoneus* de la *idoneus* « potrivit ») şi 3. cu prefixe de superlativ: *prae-* şi *per-* (*praeclarus* de la *clarus* « strălucit », *permulti* de la *multi* « mulţi »). Cu timpul, formarea cu adverbe se generalizează; acesta este singurul procedeu păstrat în romîneşte: cu *mai* (din lat. *magis*) pentru comparativ, iar pentru superlativ cu diverse adverbe şi locuţiuni adverbiale.

Articolul

§ 86. Articolul s-a născut în perioada trecerii de la limba latină la limbile romanice; articolul hotărît provine din pronumele demonstrativ *ille*, combinat în unele cazuri cu particula arătătoare *ecce*, iar articolul nehotărît, din numeralul *unus*.

În limba veche (regional şi azi), mai apare cîteodată în declinare articolul proclitic la numele de persoane feminine: *ii Maria*, *ei Maria*, *îi Floare*, pentru *Mariei*, *Floarei*.

Declinarea articolului în limba romînă reproduce în linii mari declinarea latină a pronumelui demonstrativ *ille* (în latina tîrzie genitivul şi dativul singular *illius*, *illi* deveniseră *illuius*, *illui* pentru masculin şi neutru şi *illaeius*, *illaei* pentru feminin). Deoarece articolul enclitic se contopeşte cu substantivul pe lîngă care stă, declinarea articolului constituie în fapt declinarea substantivelor articulate.

Numeralul

§ 87. Numeralul cardinal. *Unu*, *doi*, *trei* se declinau în latineşte. În romîneşte, *unu* a rămas declinabil; pentru *duo* s-a creat forma de masculin *doi*, după modelul substantivelor şi adjectivelor, şi s-a păstrat o formă deosebită pentru feminin (compusul *amîndoi* a păstrat şi un genitiv-dativ plural, *amînduror*). *Trei* nu mai e flexibil, dar compusul *tustrei* are femininul *tustrele*.

Numeralele cardinale de la *unu* pînă la *zece* continuă numeralele latineşti. Şi cele de la *zece* înainte sînt formate cu materiale latineşti, afară de *sută* (v. sl. сто), dar procedeele de formare sînt de origine slavă: *unsprezece* înseamnă

« unu peste zece», întocmai ca v. sl. ѥдинъ на десѧте; de asemenea numele zecilor (*douăzeci*, *treizeci* etc.) reproduc procedeul slav (дъва десѧти « două zeci»).

Numeralul ordinal *primus* « întîi» a fost înlocuit cu *întîi*, derivat de la adverbul *ante* « înainte». Celelalte numerale ordinale (*al doilea* etc.) s-au format în românește, părăsindu-se vechiul tip latin format cu sufixe.

Pronumele

§ 88. Pronumele avea în limba latină o flexiune specială, deosebită în multe privințe de a substantivelor. Situația aceasta a rămas pînă astăzi în românește.

La persoana a III-a nu exista formă de nominativ pentru pronumele personal. Cu această valoare s-a folosit pronumele demonstrativ *ille*, devenit în românește *el*. Genitivul acestuia, *illius* (rom. *lui*), începe să se folosească, paralel cu *suus* (rom. *său*), ca pronume posesiv de persoana a III-a. La plural rămîne numai *illorum* (rom. *lor*), iar *suorum* dispare. Pronumele posesiv de persoana a II-a plural, *vester*, devine *voster*, (rom. *vostru*), prin analogie cu persoana I pl. *noster* (rom. *nostru*).

În românește pronumele personale se păstrează în general cu flexiunea pe care o aveau în latina tîrzie, dar apar forme neaccentuate (scurte), care sînt mult întrebuințate: *zicere să-i zici* (Coresi, Cazania ² 218). Se dezvoltă dativul posesiv: *cu tocmeala lui și cu dulceața-i* (Coresi, Cazania ² 220). Se adaugă un nou pronume *însul* (în latinește era pronume de identitate, *ipse*), fie singur, fie însoțit de prepoziție (*de*, *cu* etc.). Împreună cu forme neaccentuate ale pronumelui personal, el dă naștere la pronumele de întărire *însumi*, *însuți* etc. Alt mijloc de întărire a pronumelor creat în limba română (părăsit astăzi) este particula *-și*: *mineși*, *noiși* etc. Se nasc și pronumele de politeță, din substantivul *domnia* și adjectivul posesiv: *domnia-ta*, *domnia-voastră*.

Pronumele reflexiv păstrează, în românește, în linii mari formele din limba latină, dar valorile lui se schimbă sub influența slavă. În secolul al XVI-lea, dativul persoanei a III-a era încă *șie*, astăzi înlocuit în limba literară prin *sie*. Pronumele demonstrative *hic*, *haec*, *hoc* și *is*, *ea*, *id* dispar cu timpul; rămîn numai *iste*, *ista*, *istud* și *ille*, *illa*, *illud*, care, în compunere cu *ecce* « iată» și cu particula *-a*, devin *acesta* și *acela*, iar combinate cu *alt*, *alalt*, devin *cestălalt*, *celalt*, *celălalt* etc. *Ipse*, *ipsa*, *ipsum* « însuși», cum s-a arătat mai sus, a devenit în românește pronume personal. *Ille*, cum am văzut, devine și articol. Pronumele relativ *qui*, *quae*, *quod* și pronumele interogativ *quis*, *quid* s-au contopit. În loc de *quis* se folosește *qui*; în loc de f. *quae* se întrebuințează m. *qui*. În românește au rămas *quem(ne)* (*cine*) și *quid* (*ce*).

Printre pronumele relative şi interogative a luat mare dezvoltare *care*, din lat. *qualis* « ce fel de ». În secolul al XVI-lea (şi astăzi regional) acest pronume are forme deosebite pentru feminin (*carea*) şi pentru nominativul plural (*carii*, f. *carile*).

Pronumele nehotărîte latine dispar în bună parte. Ele sînt înlocuite mai ales prin compunere (*neque unus*, rom. *nici unul*).

Pronumele nehotărîte s-au înmulţit însă prin crearea pe teren romînesc a numeroase compuse cu particulele *fie-*, *oare-*, *veri-*, *-va* etc. (*fiecare*, *oarecine*, *verice*, *cineva* etc.).

Verbul

§ 89. Limba latină avea patru conjugări: I în *-āre* (*laudare*), II în *-ēre* (*vidēre*), III în *-ĕre* (*dicĕre*) şi IV în *-ire* (*audire*). Conjugarea a II-a şi a III-a încetează încă din latineşte de a fi productive. În romîneşte conjugarea a IV-a s-a dublat prin crearea formelor cu *-î* la infinitiv, produse prin influenţa lui *r* rulat şi nemuiat asupra lui *-i*. La conjugarea I şi a IV-a s-au introdus desinenţe noi la indicativul prezent: fostele sufixe *-ez* (la I) şi *-esc*, *-ăsc* (la IV) se folosesc ca desinenţe de persoana I (*ezi*, *-eşti*, *-ăşti* la pers. a II-a sg., *-ează*, *-eşte*, *-ăşte* la pers. a III-a sg., *-ează*, *-esc*, *-ăsc* la pers. a III-a pl.), obţinîndu-se astfel ca accentul să fie la toate persoanele pe desinenţă. În secolul al XVI-lea (şi astăzi regional) mai apar fluctuaţii: *lucră* şi *lucrează*, *priveghe* şi *priveghează*, *luce* şi *luceşte*, *rape* şi *răpeşte*. Cîteodată limba literară actuală păstrează forma mai scurtă: *curăţ*, *omor*, nu *curăţesc*, *omorăsc*, forme învechite; *simte*, nu *simţeşte*, formă regională.

Prin urmare limba romînă are următoarele tipuri de conjugare:

a. Cu infinitivul în *-a* şi prezentul în *-ez*: *visez*.
b. Cu infinitivul în *-i* şi prezentul în *-esc*: *doresc*.
Aceste două tipuri sînt singurele cu adevărat productive.
c. Cu infinitivul în *-a* şi prezentul fără *-ez*, tip redevenit, în oarecare măsură, productiv: *demasc*.
d. Cu infinitivul în *-i* şi prezentul fără *-esc*: *dorm*.
e. Cu infinitivul în *-î* şi prezentul în *-ăsc*: *pîrăsc*.
f. Cu infinitivul în *-î* şi prezentul fără *-ăsc*: *cobor*.
g. Cu infinitivul în *-ea*: *vedea*.
h. Cu infinitivul în *-e*: *merge*.

Toate cele cinci tipuri din urmă sînt neproductive; numai în mod cu totul excepţional apar, prin analogie, verbe de aceste tipuri.

P e r s o a n e l e. Limba latină avea cîte trei persoane pentru fiecare din cele două numere, situaţie păstrată în limba romînă. În general, desinenţele

romîneşti se explică sau direct prin păstrarea desinenţelor latineşti, sau prin inovaţii romîneşti pornind însă de la materialul moştenit.

La imperfect, în secolul al XVI-lea, persoana I sg. şi a III-a pl. se terminau în *-a* (*eu mergea, ei mergea*), rezultat normal al căderii consoanelor finale latineşti. Formele actuale sînt refăcute prin analogie.

La perfectul simplu al conjugării a III-a, în secolul al XVI-lea, temele de perfect în *-s* aveau pers. I sg. în *-şu* (*eu merşu*), forma aşteptată. Formele actuale, în *-sei*, sînt analogice şi apar, la unele verbe, încă din primele texte. La plural pers. I şi a II-a se terminau în *-m*, *-t*: *mersem*, *merset* (prima e aşteptată, a doua neexplicată încă). Formele de azi se explică prin analogia persoanei a III-a plural. Nici la mai mult ca perfect nu existau forme cu *-ră* la pers. I şi a II-a pl.

Şi la verb se dezvoltă alternanţe vocalice care diferenţiază persoanele, timpurile şi modurile: *port-poartă-purtăm*; *scad-scădem*; *leg-leagă*; *joacă-jucă*; *leagă-legă*; *văd-vadă*; *trec-treacă* etc.

D i a t e z e l e. Limba latină avea o diateză activă, formată în întregime din forme simple, şi o diateză pasivă, care avea forme simple derivate de la rădăcina prezentului, iar timpurile din sfera perfectului erau formate din participiul perfect şi timpurile din tema prezentului verbului « a fi » (perfectul se forma cu prezentul lui « a fi », mai mult ca perfectul cu imperfectul lui « a fi », iar viitorul anterior cu viitorul lui « a fi »). Mai existau şi verbe deponente, cu forma diatezei pasive, dar cu valoare de activ. Reflexivul era slab dezvoltat în latină.

Diateza activă s-a păstrat în esenţă neschimbată în limba noastră. Formele simple ale pasivului au devenit însă tot mai rare, pînă ce au dispărut; formele compuse au subsistat, dar au început să exprime timpul căruia aparţinea verbul auxiliar; aceasta este şi astăzi situaţia în limba romînă (*sînt lăudat* e prezentul, nu perfectul cum era în latineşte). Sub influenţa slavă însă, pasivul se exprimă mai des prin reflexiv. Deponentele au dispărut încă din latina tîrzie.

M o d u r i l e. Limba latină avea numai trei moduri predicative: indicativul, conjunctivul şi imperativul, şi patru moduri nepredicative: infinitivul, gerunziul, participiul şi supinul. Participiul prezent a tins să se confunde cu gerunziul, iar supinul cu participiul trecut. Celelalte moduri s-au păstrat.

Modul conjunctiv se formează în romîneşte din ce în ce mai mult cu conjuncţia *să*. El ia în multe construcţii locul infinitivului. Apar moduri care nu existau în latină: optativ-condiţionalul şi prezumtivul. Alături de forma veche a infinitivului, păstrată numai ca substantiv, apare forma scurtă, fără *-re*. Participiul se leagă de tema perfectului, iar gerunziul capătă valoare de participiu prezent.

T i m p u r i l e. Formele care constituiau conjugarea unui verb latin se puteau grupa în două sisteme: sistemul numit i n f e c t u m, care exprima acţiuni

neterminate, şi sistemul numit p e r f e c t u m, care exprima acţiuni terminate. Fiecare din aceste două sisteme avea un prezent, un trecut şi un viitor: la infectum, prezentul, imperfectul şi viitorul, iar la perfectum, perfectul (considerat timp prezent: exprima o acţiune terminată în prezent), mai mult ca perfectul şi viitorul anterior. În afară de tema de infectum şi cea de perfectum, mai exista una, a supinului, pentru formele nominale (de care se lega şi diateza pasivă, la timpurile compuse).

În epoca latinei tîrzii, situaţia nu mai e aceasta: perfectul devine timp trecut, există deci o temă de prezent şi una de trecut (perfectul), afară de cea a supinului care persistă; viitorul continuă să se formeze din tema prezentului.

În latina tîrzie s-au mai produs şi alte modificări. La activ, au apărut timpuri compuse ale indicativului: perfectul compus, format din prezentul verbului *habeo* şi participiul trecut, care se păstrează pînă astăzi în limbile romanice alături de perfectul simplu; mai mult ca perfectul compus, format din imperfectul verbului *habeo* şi participiul trecut, care apare în limbile romanice apusene (în limba romînă el există numai în dialectul aromîn; în dialectul dacoromîn această formă nu s-a păstrat, ci, în locul ei, se foloseşte la indicativ fostul mai mult ca perfect al conjunctivului, timp simplu); viitorul format din prezentul indicativ al verbului *volo* sau *habeo* şi infinitivul prezent (în romîneşte, infinitivul a fost înlocuit în unele construcţii de conjunctivul prezent). La conjunctiv, perfectul şi imperfectul se confundă, iar mai mult ca perfectul dispare (pentru limba romînă, vezi mai sus). La imperativ, viitorul dispare. De asemenea dispar curînd perfectul şi viitorul infinitivului, participiul viitor activ şi pasiv. În schimb apar alte formaţii în romîneşte.

La viitor, apar, în limba veche ca şi astăzi, formaţii numeroase: (eu) *voi* (I pl. *vrem trimete*), (eu) *am să, am a* (*n-am a te lăsa*).

Conjunctivul perfect se formează în secolul al XVI-lea cu prezentul conjunctiv al lui *a fi* plus participiul. Deci formele personale diferă încă între ele: *să fiu lucrat, să fie dat, să fiu mers*. Dar forme cu auxiliarul invariabil apar încă din secolul al XVI-lea: *eu să fi trecut, el să fi zis*.

În limba veche se păstrează perfectul conjunctiv latin, dar cu valoare de condiţional prezent: *eu intrare, tu intrari, el intrare, noi intrarem, voi intraret, ei intrare*. Dar alături apare şi condiţionalul prezent compus, ca astăzi: *aş dzice, ai dzice, ar dzice*.

Din primele texte întîlnim şi condiţionalul trecut, care, în afară de formele actuale, are şi altele, dispărute astăzi: infinitivul scurt, plus imperfectul indicativ al verbului *a vrea* (*ascunde-me-vrea, vrea împuta*), şi perfectul auxiliarului *a vrea* plus infinitivul (*au vrut clădi*).

Imperativul negativ plural se formează în limba veche de la infinitivul lung cu desinenţa persoanei a II-a plural: *nu mergereţi*.

Mai trebuie semnalate timpurile perifrastice, frecvente în textele vechi, iar astăzi folosite în graiurile regionale: imperfectul de tipul *eram mergînd*, *am fost mergînd*; mai mult ca perfectul de tipul *am fost mers* etc.

Adverbul, prepoziția, conjuncția

§ 90. Adverbele încetează de a se forma cu sufixul *-e* (rămîn numai urme din acest tip: rom. *bine* alături de *bun*) şi *-o*; tot mai mult se foloseşte forma neutră a adjectivului (confundată cu cea masculină) cu valoare de adverb. Gradele de comparaţie încetează de a se mai forma cu sufixe şi se răspîndesc adverbele *plus* şi *magis* pentru comparativ, *maxime* pentru superlativ (în romîneşte, dintre acestea a rămas numai *magis*, devenit *mai*).

În limba romînă găsim numeroase formaţii care nu existau în latină, în special forme compuse (adverbe: *altmintrelea*, *aiurea* etc.; prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale: *din*, *prin*, *de la*, *despre*, *de-a lungul* etc.; conjuncţii: *ca să*, *dacă* (*de* + *ca*), *derept ce* etc.) sau forme împrumutate din slavă sau modelate după slavă (adverbe: *aievea*, *aşijderea*).

Concluzii

§ 91. Rezultă din faptele prezentate mai sus că silinţele de a simplifica şi de a face mai clar sistemul morfologic, vizibile în evoluţia limbii latine tîrzii, au fost în permanenţă prezente în decursul istoriei limbii romîne. S-au redus formele, complicate, ale substantivului şi ale adjectivului, s-a simplificat sistemul verbal, s-au refăcut unele forme neclare, punîndu-se la contribuţie materialul moştenit. Afară de aceasta, în diverse capitole se face simţit aportul elementului slav, prezent fie sub forma elementelor împrumutate, fie sub forma reorganizării materialului păstrat din latineşte (vezi de exemplu numeralul, verbele reflexive etc.). Astfel scurta prezentare a istoriei morfologiei limbii romîne constituie şi o mărturie a progresului făcut de limba noastră de la originile ei pînă astăzi.

Scanned with OKEN Scanner

SUBSTANTIVUL

§ 92. Substantivul este partea de vorbire cu care numim fiinţe, lucruri, acţiuni, stări, însuşiri, relaţii, cuprinse în gramatică sub numele de obiecte.

Substantive concrete

§ 93. Substantivele care numesc fiinţe, lucruri etc. existente în natură şi de a căror existenţă ne putem da seama prin simţurile noastre se numesc concrete (nume de oameni, nume de animale, nume de plante, nume de lucruri etc.).

Nume de oameni (după vîrstă, după legături de rudenie, după profesiuni): *bărbat, copil, moşneag; bunic, fiu, mamă, nepot, tată; actor, miner, profesor, strungar.*

Nume de animale: *lup, oaie; curcan, găină; crap, ştiucă; albină, păianjen.*

Nume de plante: *fag, plop, răchită; ghiocel, iarbă, mac, nufăr.*

Nume de lucruri: *carte, ciocan, masă, seceră, topor; cărbune, fier, lemn; deal, munte, rîu.*

Nume de fenomene şi evenimente din realitatea înconjurătoare: *căldură, cutremur, frig, fulger, ploaie, revoluţie, victorie, vînt.*

Substantive abstracte

§ 94. Substantivele care arată acţiuni, stări, însuşiri sau relaţii, considerate ca noţiuni, sînt substantive abstracte.

Nume de acţiuni: *alergătură, întrecere, luptă, muncă.*

Nume de stări: *ameţeală, boală, bucurie, linişte.*

Nume de însuşiri psihice: *cuminţenie, înţelepciune, optimism, vitejie.*

Nume de însuşiri fizice: *forţă, putere, sănătate, vigoare.*

Relaţii între obiecte: *asemănare, prietenie.*

Scanned with OKEN Scanner

Substantive comune

§ 95. Substantivele care servesc la indicarea tuturor obiectelor de acelaşi fel poartă numele de substantive comune.

Ele pot numi nu numai o întreagă clasă sau categorie de obiecte, ci şi fiecare exemplar în parte care aparţine categoriei sau clasei respective. Astfel în propoziţia: ***cîinele*** *trăieşte pe lîngă casa omului*, este vorba de întreaga specie a acestui animal, pe cînd în propoziţia: *am un* ***cîine*** *de vînătoare*, ne referim la un singur exemplar din specia *cîine*.

Substantivele comune pot fi:

a. individuale, cînd la singular numesc cîte un singur obiect: *animal, casă, copac, capil, munte, oraş, scaun, stejar, vulpe*;

b. colective, cînd la singular numesc o pluralitate de obiecte identice considerate ca un întreg, ca o totalitate: *aluniş, brădet, făget, păpuriş, rufărie*;

c. nume de materie, cînd indică atît obiectul (substanţă sau materie) în întregimea lui, cît şi fragmente dintr-însul: *apă, făină, fier, lapte, lemn, mazăre, sare*.

Substantive proprii

§ 96. Alte substantive desemnează numai anumite fiinţe, lucruri sau fenomene, considerate izolat, pentru a le distinge de celelalte din aceeaşi categorie sau specie şi de aceea poartă numele de substantive proprii.

Astfel un oraş a fost numit *Bucureşti*, un munte *Negoiul*, un bărbat *Gheorghe*, spre a se deosebi de alte oraşe, de alţi munţi, de alţi bărbaţi. Prin faptul că este purtat de mai mulţi indivizi, numele *Gheorghe* nu încetează de a fi substantiv propriu, căci nu toţi bărbaţii se numesc astfel.

Substantivele proprii sînt de mai multe feluri: *a.* nume de persoane; *b.* nume de animale; *c.* numiri geografice şi teritorial-administrative, numirile evenimentelor istorice, ale operelor literare şi ştiinţifice, ale întreprinderilor; *d.* numirile corpurilor cereşti.

a. Persoanele poartă în mod obişnuit două sau trei nume: un prenume şi un nume (sau nume de familie): *Nicolae Bălcescu, Ion Creangă, Mihail Eminescu, Tudor Vladimirescu*; sau un prenume însoţit de prenumele tatălui şi de numele de familie: *Ion Luca Caragiale*, sau prenumele şi numele de familie însoţite de un adaos: *Barbu Ştefănescu-Delavrancea* (= *de la Vrancea*).

b. Nume de animale: *Bălaia, Grivei, Joian, Roibu*.

c. Numiri geografice şi teritorial-administrative etc.: *Republica Populară Romînă, Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste* (ţări); *Asia, Europa* (continente); *Bucureşti, Moscova, Varşovia* (oraşe); *Bistriţa, Brateş, Dunărea* (ape); *Bucegi, Carpaţi*,

Ceahlău (munţi); raionul *23 August*, romanul *Fraţii Jderi* de M. Sadoveanu, *Capitalul* de Karl Marx, Uzinele *Griviţa roşie*.

d. Numiri de corpuri cereşti: *Jupiter*, *Mercur*, *Sirius*.

Substantive proprii devenite comune

§ 97. Unele substantive proprii au devenit comune printr-o anumită întrebuinţare.

a. Astfel diverse obiecte poartă numele oraşului sau al ţării unde s-au fabricat pentru întîia oară sau de unde sînt originare: *astrahan* (blană de miei din regiunea Karakul şi introdusă altădată prin centrul comercial Astrahan); *olandă* (pînză de in fabricată mai întîi în Olanda); *havană* (ţigară de foi de tutun cultivat în insula Cuba, a cărei capitală este Havana); *faianţă* (produs ceramic, de la numele oraşului italian Faienza).

b. Unele lucruri sînt numite după inventatorii sau descoperitorii lor: *amper*, *ohm*, *volt* (de la Ampère, Ohm, Volta).

c. Există, în sfîrşit, substantive comune care provin din nume proprii istorice sau legendare, din nume de personaje literare sau de autori ai unor opere de artă: *un Caţavencu* «demagog», *un Harpagon* «zgîrcit», *un Hercule* «om puternic», *un Iuda* «trădător»; *am văzut nişte* ***Grigoreşti***, *nişte* ***Andreeşti***, *nişte* ***Luchieni*** «tablouri de Grigorescu, Andreescu, Luchian».

Uneori de la numele unui filozof, al unui om de ştiinţă, al unui tehnician derivă un substantiv cu care se indică concepţia sau metoda de lucru creată de el. De exemplu: *marxism*, *leninism*, *stalinism*, *darwinism*, *miciurinism*, *stahanovism*.

Substantive comune devenite proprii

§ 98. Multe substantive comune au devenit proprii prin întrebuinţarea lor ca:

a. nume de familie: Luca *Arbore*, Petru *Cercel*, Ion *Creangă*, Ştefan *Lăcustă*, Vasile *Lupu*, Petru *Moghilă*.

b. nume topice: *Brad*, *Buşteni*, *Frăsinet*, *Pucioasa*, *Salcia*, *Stînişoara*, *Ulmi*; *Furnica*, *Mîndra*, *Omul*, *Păpuşa*, *Suru*.

GENUL SUBSTANTIVELOR

§ 99. Limba romînă are trei genuri: masculin, feminin şi neutru. Ele nu corespund totdeauna conţinutului substantivelor, deşi masculine sînt înainte de toate numele fiinţelor de sex bărbătesc, feminine numele fiinţelor de sex femeiesc şi neutre numele de lucruri în general. Pe de o parte rămăşiţe ale unor concepţii mai vechi, pe de alta analogia, asemănările de ordin formal, în legătură mai ales cu terminaţia, fac ca unele substantive să fie de alt gen decît acela pe

care ne-am aştepta să-l aibă ţinînd seamă de conţinutul lor (vezi cap. Noţiuni generale de morfologie § 70).

a. Sînt de genul masculin substantivele nume de fiinţe de sex bărbătesc, precum şi nume de lucruri care prin tradiţie şi prin analogie cu cele dintîi sînt socotite tot ca masculine. Ele se recunosc după faptul că pot fi însoţite la singular de *un*, iar la plural de *doi*: (un) *cărbune*—(doi) *cărbuni*; (un) *socru*—(doi) *socri*; (un) *urs*—(doi) *urşi*.

b. Sînt de genul feminin numele fiinţelor de sex femeiesc şi numele lucrurilor care prin tradiţie şi prin analogie cu acestea sînt considerate tot ca feminine. Le recunoaştem după cum primesc la singular pe *o*, iar la plural pe *două*: (o) *fată*—(două) *fete*; (o) *mamă*—(două) *mame*; (o) *păşune*—(două) *păşuni*.

c. Sînt de genul neutru substantivele care denumesc lucruri concrete şi abstracte, îndeosebi obiecte inanimate, precum şi unele nume colective şi generice. Formal ele se recunosc după faptul că la singular seamănă cu masculinele, iar la plural cu femininele şi uneori după terminaţia pluralului. Astfel sînt (un) *căpăstru* — (două) *căpestre*; (un) *nume* — (două) *nume*; (un) *zid* — (două) *ziduri*.

Din aceste înşirări se vede că unele nume de lucruri sînt de genul masculin sau de genul feminin, întocmai ca numele de fiinţe, cu care seamănă în ce priveşte terminaţia, articolul şi determinarea adjectivală, iar altele, cele mai numeroase, formează o categorie aparte, a neutrelor.

Unele nume recente oscilează în ce priveşte genul. Astfel apar, în vorbire şi în scris, forme duble ale unuia şi aceluiaşi cuvînt: *basc* şi *bască*, *beret* şi *beretă*, *bonet* şi *bonetă*, *monogram* şi *monogramă*. Unele substantive, chiar de dată mai veche, au în unele graiuri alt gen decît în limba literară: *cătun-cătune* (neutru) — *cătună-cătune* (feminin); *umăr-umeri* (masculin) — *umăr-umere* (neutru).

Genul personal

§ 100. În interiorul masculinului şi femininului există în limba romînă tendinţa de a distinge şi un g e n p e r s o n a l, substantive proprii şi comune care denumesc persoane sau animale personificate.

Această tendinţă se manifestă prin următoarele trăsături caracteristice:

a. Acuzativul complement direct construit cu *pe*:

Am întîlnit **pe** *Ion* (**pe** *Ioana*).
Nu-l pot vedea **pe** *vulpoiul de Gheorghe.*
Vulpea l-a pus **pe** *urs să prindă peşte cu coada.*

b. Genitiv-dativul singular al numelor proprii (şi al cîtorva nume comune) masculine care denumesc o persoană se formează cu articolul proclitic *lui*:

I-am spus **lui** *Ion.*
I-am dat **lui** *moş Niculae.*
I-am scris **lui** *tata.*

O asemenea tendință se observă și la numele de persoană feminine: *I-am vorbit **lui** Olga*, ca și la unele nume comune feminine: ***lui** mama*. Aceste din urmă construcții trebuie evitate.

c. Vocativul în *-e* (masculin) și *-o* (feminin), la singularul unor nume de persoane, de ființe sau de lucruri personificate: *Alexandre, Alexandro, Puico, zîno*. Aceste desinențe nu apar niciodată la substantivele care nu aparțin genului personal, ele avînd vocativul în *-ule* și *-ă*: *calule, căluțule; țară*.

d. Genitiv-dativul singular al multor nume feminine de persoană terminate la nominativ în *-ca, -ga* prezintă forma: *-căi* sau *-chii, -găi* sau *-ghii*. Exemplu: *Ancăi, Anchii; Olgăi, Olghii*. (Celelalte substantive au genitiv-dativul în *-cii, -gii: vacă-vacii, dungă-dungii*.) Același cuvînt își schimbă forma, după cum e substantiv comun sau nume propriu: *puică-puicii*, față de *Puica-Puichii*.

e. Genitiv-dativul singular al numelor feminine cu *ea, oa* în rădăcină își păstrează diftongii: *Leana-Leanei, Ioana-Ioanei, Floarea-Floarei*, spre deosebire de *floarea-florii*.

f. Adjectivul posesiv se adaugă direct la substantiv, fără articol, în cazul unor nume de persoane cu relații strînse între ele (mai ales nume de rudenie). De exemplu: *frate-meu, soacră-mea, tată-meu, unchiu-meu, vecină-mea*.

Genul substantivelor după terminație

§ 101. a. Substantivele masculine și neutre se termină la nominativ singular, forma nearticulată, în consoane nemuiate sau muiate, *-u*, *-u* semivocalic, *-i* semivocalic și *-e*. Masculine: *băiat, plop, stejar, ochi, membru, ministru, erou, leu, vizitiu, pui, cîine, fluture*. Neutre: *creion, loc, popor, stol, unghi, căpăstru, lucru, burghiu, tablou, cui, pîntece, spate*.

Există cîteva substantive masculine terminate în *-ă*: *bădiță, papă, pașă, popă, tată, vlădică* etc.

b. Substantivele feminine au la nominativ singular, forma nearticulată, terminațiile *-ă, -e, -ea, -a*: *cămașă, fată, mamă, inimă, carte, floare, vulpe, cafea, stea, cazma, mușama*. Un singur substantiv feminin are terminația *-i*: *zi*.

Genul substantivelor după înțeles

§ 102. După cum s-a arătat (§§ 73 și 99), nu există totdeauna o concordanță între genul substantivelor și înțelesul lor. Aceasta se poate observa în special la numele de obiecte: *masă* este feminin, *scaun*, neutru; *lingură* și *furculiță* sînt feminine, *cuțit*, neutru; *covrig* este masculin, *pîine*, feminin, *corn*, neutru; *seceră* este feminin, *ciocan*, neutru; dintre numele părților corpului, *dinte* este masculin, *mînă*, feminin, iar *picior*, neutru. Se observă totuși tendința ca numele de lucruri să se grupeze la genul neutru.

Scanned with OKEN Scanner

Deşi denumesc animate, unele substantive ca *animal*, *norod*, *popor* sînt de genul neutru. Aceasta se datoreşte faptului că ele se referă la colectivităţi, nu la elementele lor alcătuitoare, şi deci nu interesează consideraţiile de sex.

Lipsa concordanţei dintre gen şi conţinutul exprimat de substantive se observă şi în cazul cîtorva substantive care denumesc o ocupaţie. Substantive de felul lui: *călăuză*, *calfă*, *ordonanţă*, *sentinelă* sînt feminine, deşi fiinţele respective nu sînt de sexul femeiesc. Există de asemenea unele substantive ca: *decan*, *ministru*, *rector*, *vatman* de genul masculin, întrebuinţate şi cu privire la femei care exercită vreuna dintre aceste funcţii sau profesii. Situaţia se datoreşte faptului că aceste ocupaţii au fost pînă nu de mult exclusiv bărbăteşti (vezi § 108).

§ 103. Sînt de genul masculin:

a. Numele fiinţelor de sex bărbătesc, comune şi proprii, precum şi numele de profesii exercitate în mod obişnuit de bărbaţi: *fiu*, *flăcău*, *moşneag*, *romîn*, *rus*; *berbec*, *cîine*, *leu*; *Alexandru*, *Barbu*, *Constantin*, *Vladimir*; *fierar*, *marinar*, *tractorist*.

b. Numele lunilor anului: *martie*, *aprilie*, *mai*, *iunie*, *august*.

c. Cele mai multe nume de munţi: *Bucegi*, *Caraimanul*, *Carpaţi*, *Negoiul*, *Ceahlăul*, *Surul*, *Moldoveanul*. (*Mîndra*, *Panaghia*, *Păpuşa* sînt feminine.)

d. Nume de arbori: *cais*, *măr*, *nuc*, *păr*, *piersic*, *vişin*; *arţar*, *brad*, *carpen*, *fag*, *mesteacăn*, *stejar*. (Sînt feminine *răchită*, *salcie*.)

e. Unele nume de plante şi de flori: *ardei*, *bostan*, *castravete*, *dovleac*, *morcov*; *bujor*, *crin*, *mac*, *nufăr*, *stînjenel*, *trandafir*.

f. Nume de monede: *ban*, *bănuţ*, *gologan*, *leu*, *pitac*, *pol*, *franc*, *zlot*. (Sînt feminine *para*, *rublă*.)

g. Numele literelor alfabetului: *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, *f*, *g*, *h* etc.

h. Numele notelor muzicale: *do*, *re*, *mi*, *fa*, *sol*, *la*, *si*.

i. Numele celor mai multe cifre: (un) *cinci*, (doi) *opt*. (Sînt feminine *sută*, *mie*, şi neutre *milion*, *miliard*.)

§ 104. Sînt de genul feminin:

a. Numele, comune sau proprii, ale fiinţelor de sex femeiesc şi numele de profesii exercitate de femei: *cumnată*, *mamă*, *romîncă*, *soră*; *Ana*, *Maria*; *capră*, *găină*; *croitoreasă*, *lucrătoare*, *profesoară*.

b. Numele fructelor: *alună*, *cireaşă*, *nucă*, *pară*, *piersică*, *prună*. (Fac excepţie *strugure*, masculin, şi *măr*, neutru.)

c. Numele zilelor, anotimpurilor şi celor mai multe părţi ale zilei: *luni*, *marţi*, *joi*, *sîmbătă*; *amiază*, *dimineaţă*, *lună*, *noapte*, *săptămînă*, *seară*, *zi*; *toamnă*, *vară*. (Sînt neutre *amurg*, *asfinţit*, *prînz*.)

d. Cele mai multe nume de flori: *crizantemă, garoafă, lalea, micsandră, micşunea, pansea, părăluţă* etc.

e. Nume de ţări şi de continente: *Franţa, Suedia, Spania*; *Africa, America, Asia, Australia*. (*Luxemburg, Pakistan, Vietnam* sînt masculine.)

f. Majoritatea numelor abstracte: *cutezanţă, frică, gelozie, îndoială, îndrăzneală, spaimă, voinţă*.

g. Infinitivele lungi devenite substantive: *avere, cîntare, ducere, încredere, întrecere, părtinire, ucidere*.

§ 105. Sînt de genul neutru:

a. Majoritatea numelor de lucruri: *arcuş, baston, bici, brici, caier, car, ciocan, creion, gard, plug, strung, tractor, zăvor*.

b. Unele substantive abstracte: *adevăr, auz, chin, cîştig, cuget, gust, miros, pipăit, păcat*.

c. Numele de materii şi substantivele abstracte care n-au plural sau au alt înţeles la plural decît la singular sînt considerate ca fiind de genul neutru: *binele, curajul, fierul, frigul, laptele, lemnul, sîngele, urîtul*.

Substantive cu forme şi genuri diferite la plural sau singular

§ 106. a. Unele substantive au o singură formă la singular şi două sau chiar trei la plural, cu sens diferit pentru fiecare formă a pluralului.

Masculin	Neutru
cap — capi (conducători)	*cap — capete* (parte a corpului) *cap — capuri* (în geografie)
cîmp — cîmpi (în expresii ca *a bate cîmpii*)	*cîmp — cîmpuri*
colţ — colţi (anumiţi dinţi la animale)	*colţ — colţuri* (geometrie)
cocoş — cocoşi (pasăre)	*cocoş — cocoaşe* (de armă)
corn — corni (pom)	*corn — coarne* *corn — cornuri*
ochi — ochi (organ al văzului)	*ochi — ochiuri* (mîncare)
timp — timpi (mişcare)	*timp — timpuri* (vremuri)
zmeu — zmei (în poveşti)	*zmeu — zmeuri* şi *zmeie* (jucărie).

b. Sînt unele substantive care au la singular două forme, una de genul feminin şi alta de genul neutru, deşi au acelaşi înţeles:

Feminin	Neutru
colindă — colinde	*colind — colinde*
cătună — cătune	*cătun — cătune*
fructă — fructe	*fruct — fructe*

Limba literară foloseşte la aceste cuvinte formele de genul neutru.

Substantivele mobile. Moțiunea

§ 107. Pentru a exprima deosebirea de sex la oameni și animale limba romînă procedează în două feluri.

a. Întrebuințează cuvinte diferite pentru fiecare dintre cele două ființe de sex opus: *bărbat — femeie, frate — soră, ginere — noră, unchi — mătușă; cerb — ciută, cocoș — găină, cotoi — pisică.*

b. Creează cuvinte noi de la cele deja existente. Formarea de substantive feminine de la masculine și de substantive masculine de la feminine, prin adăugarea unui sufix, pentru a desemna celălalt sex al ființei în discuție, poartă numele de moțiune, iar substantivele apte de a suferi această modificare se numesc mobile (vezi Formarea substantivelor § 132).

Feminine formate de la masculine

cumnat — cumnată	*cititor — cititoare*
nepot — nepoată	*lucrător — lucrătoare*
văr — vară	*scriitor — scriitoare*
doctor — doctoriță	*fiu — fiică*
pictor — pictoriță	*orășean — orășeancă*
sculptor — sculptoriță	*sătean — săteancă*
lup — lupoaică	*croitor — croitoreasă*
tigru — tigroaică	*lăptar — lăptăreasă*
urs — ursoaică	*mire — mireasă*

Masculine formate de la feminine

cioară — cioroi	*curcă — curcan*
rață — rățoi	*ciocîrlie — ciocîrlan*
vulpe — vulpoi	*gîscă — gîscan*

Notă. Mai sînt și alte împrejurări de coexistență a unei forme feminine și a masculinului corespunzător, cum e cazul cu numele pomilor și fructelor respective: *gutui — gutuie, nuc — nucă, păr — pară, prun — prună.* Acestea însă nu sînt produsul moțiunii.

Concordanța dintre gen și sex

§ 108. La numele de persoane de cele mai multe ori există concordanță între gen și sex. Astfel, la numele comune: *bărbat — femeie, băiat — fată, tată — mamă, fiu — fiică, bunic — bunică, moș — babă, lucrător — lucrătoare, croitor — croitoreasă;* tot așa la numele proprii de persoane: *Alexandru — Alexandrina, Florea — Floarea, Gabriel — Gabriela, Ion — Ioana, Nicolae — Niculina, Ștefan — Ștefania.*

Notă. S-au arătat mai sus (§ 102) cîteva excepții: nume de genul feminin pentru ocupații ale unor persoane masculine: *calfă, ordonanță, sentinelă,* și nume de genul masculin pentru ocupații atît ale persoanelor masculine cît și ale persoanelor feminine: *decan, ministru, rector, vătman.*

De asemenea se constată, în general, o concordanţă între gen şi sex la numele de animale şi păsări: *berbec — oaie, bou — vacă, capră — ţap, cocoş — găină, curcă — curcan, gîscă — gîscan.*

De la unele substantive masculine, nume de ocupaţii, se creează o formă feminină, pentru a desemna persoane de sex femeiesc, care au aceeaşi ocupaţie: *doctor — doctoriţă; manipulant — manipulantă; şcolar — şcolăriţă; sudor — sudoriţă; zidar — zidăriţă.*

La unele substantive forma de feminin nu este încă fixată. Astfel, pe lîngă *sondoriţă* se mai spune şi *sondoră* şi chiar *sondor.* Această situaţie se explică prin faptul că femeile au început să practice meseria de sondor de abia în zilele noastre.

Cîteodată prin schimbarea genului se exprimă o nuanţă afectivă. Această nuanţă poate fi depreciativă, de pildă *fată — fătoi*:

[Marghioliţa] . . . *s-o făcut coşcogè* ***fătoi***. ALECSANDRI, T. 339,

sau alintătoare: *Catrinel, Irinel.*

Irinel, *mai sînt două săptămîni pînă la vacanţia mare; nu e aşa c-o să fii fericită, ca şi altădată, cînd om pleca la Slănic?* DELAVRANCEA, H. T. 59.

Unele cuvinte îşi accentuează sensul peiorativ atunci cînd sînt folosite sub formă feminină la adresa unei persoane de sex masculin. Astfel *nătăfleaţă* spus despre un bărbat e mai depreciativ decît *nătăfleţ.*

Substantive epicene

§ 109. Unele nume de fiinţe au aceeaşi formă pentru desemnarea ambelor sexe. Aceasta, din cauză că distingerea sexului nu ne interesează. Astfel de substantive se numesc epicene.

a. Forma masculină serveşte şi ca feminin: *bîtlan, cocostîrc, dihor, guzgan, jder, lăstun, liliac, papagal, piţigoi, struţ, ţînţar, uliu, viezure, zimbru.*

b. Forma feminină serveşte şi ca masculin: *barză, cămilă, gaiţă, girafă, lăcustă, lebădă, privighetoare, prepeliţă, veveriţă, vidră, viperă.*

NUMĂRUL SUBSTANTIVELOR

§ 110. În mod obişnuit, substantivele au o formă pentru singular şi o formă pentru plural.

a. Singularul arată un singur exemplar din obiectul despre care este vorba: *carte, prieten, tractor.*

Numele de materii sau substantivele care desemnează masa unui obiect au numai formă de singular: *apă, fier, fum, negură, nisip, pămînt, vin, zăpadă;* de asemenea cea mai mare parte dintre substantivele abstracte: *bunătate, iubire, milă, prietenie.*

b. P l u r a l u l arată două sau mai multe obiecte de acelaşi fel: *cărţi, prieteni, tractoare.* El poate arăta uneori fiinţe de sexe diferite, cînd acestea alcătuiesc un grup unitar. De exemplu: *fraţii* = «fraţii şi surorile»; *verii* = « verii şi verişoarele»; *soţii* = « bărbatul şi soţia»; *bunicii* = «bunicul şi bunica»; *mirii* = «mirele şi mireasa»; *finii* = « finii şi finele»; *tovarăşii* = « tovarăşii şi tovarăşele». De cele mai multe ori, în astfel de cazuri, substantivul care desemnează fiinţe de genuri diferite este numele fiinţei de sex bărbătesc, datorită faptului că genul masculin este în general mai puternic decît femininul. De asemenea, numele proprii de familie, în forma lor de plural, desemnează pe toţi membrii, bărbaţi şi femei, ai familiei respective: *Ioneştii, Popeştii, Rizeştii, Goleştii.*

Terminaţiile după număr ale substantivelor nearticulate

§ 111. A. M a s c u l i n e l e. Substantivele masculine nearticulate au următoarele terminaţii:

la singular: consoană, consoană muiată, *-u*, *-u* semivocalic, *-i* semivocalic, *-e* şi *-ă*;

la plural: *-i*, *-i* semivocalic şi consoană muiată.

1. Masculinele terminate la singular în consoană se termină la plural în consoană muiată, uneori intervenind şi alte schimbări, sau îşi modifică în alt chip consoana finală a temei, potrivit alternanţelor fonetice: *rob — robi, mecanic — mecanici, agud — aguzi, vătaf — vătafi, fag — fagi, cal — cai, pom — pomi, an — ani, lup — lupi, muncitor — muncitori, urs — urşi, naş — naşi, bărbat — bărbaţi, soţ — soţi, zugrav — zugravi, grumaz — grumaji.*

2. Masculinele terminate la singular în consoană muiată au aceeaşi formă şi la plural: *ochi — ochi, unchi — unchi, arici — arici, baci — baci, cîrmaci — cîrmaci.*

3. Masculinele terminate la singular în *-u* vocală fac pluralul în *-i* vocală: *cuscru — cuscri, socru — socri, codru — codri, tigru — tigri, cumătru — cumetri, metru — metri, jugastru — jugastri, multiplu — multipli.*

4. Masculinele terminate la singular în *-u* semivocalic fac pluralul în *-i* semivocalic: *călău — călăi, flăcău — flăcăi, nătărău — nătărăi, leu — lei, bou — boi, fiu — fii, zapciu — zapcii, hangiu — hangii, geamgiu — geamgii, surugiu — surugii, scatiu — scatii.*

5. Masculinele terminate la singular în *-i* semivocalic au aceeaşi formă şi la plural: *ciocoi — ciocoi, răţoi — răţoi, vulpoi — vulpoi, pui — pui.*

6. Masculinele terminate la singular în *-e* se termină la plural în consoană muiată: *vierme — viermi, cărbune — cărbuni, cîine — cîini, şarpe — şerpi, arbore — arbori, fluture — fluturi, ginere — gineri, iepure — iepuri, viezure — viezuri.*

Scanned with OKEN Scanner

7. Substantivele masculine terminate la singular în *-ă* își formează pluralul după aceleași reguli ca cele terminate în consoană (vezi mai sus sub 1): *vlădică — vlădici, papă — papi, paşă — paşi, popă — popi, tată — taţi.*

Observaţie. Cîteva substantive masculine își formează pluralul în mod neregulat, ca: *oaspe — oaspeţi, om — oameni*; altele au o formă regulată și una neregulată, mai puțin folosită: *frate — fraţi* și *fraţîni*; *tată — taţi* și *tătîni*. (Vezi cap. Noțiuni de morfologie istorică, § 48.) Altele, în sfîrșit, n-au plural: *taică, vodă.*

B. Femininele. Substantivele feminine nearticulate au următoarele terminații:

la singular: *-ă, -ea* accentuat, *-a* accentuat și *-e*;
la plural: *-e, -i* semivocalic, consoană muiată, *-ale* și *-ele.*

Observaţie. Substantivul feminin terminat la singular în *-i, zi*, are pluralul în *-le*: *zile.*

1. Substantivele feminine terminate la singular în *-ă* fac pluralul în *-e* sau în consoană muiată, suferind uneori și alte modificări potrivit normelor de alternanță fonetică.

a. *colibă — colibe, nalbă — nalbe, gîrlă — gîrle, movilă — movile, pleoapă — pleoape, sapă — sape, masă — mese, mireasă — mirese, raţă — raţe, navă — nave, şedinţă — şedinţe.*

b. *bancă — bănci, luncă — lunci, buturugă — buturugi, vargă — vergi, coajă — coji, mreajă — mreji, strajă — străji, vrajă — vrăji, făptură — făpturi, moară — mori, cămaşă — cămăşi, păpuşă — păpuşi, slavă — slăvi, ladă — lăzi, pradă — prăzi.*

2. Substantivele feminine terminate la singular în *-ea* accentuat fac pluralul în *-ele*: *cafea — cafele, vergea — vergele, belea — belele, ghiulea — ghiulele, curea — curele, măsea — măsele, şosea — şosele, stea — stele, viţea — viţele.*

3. Diminutivele formate cu sufixul *-ică* au pluralul în *-ele*, ca și diminutivele formate cu sufixul *-ea*: *floricică — floricele, păsărică — păsărele, rîndunică — rîndunele* (ca și *rămurea — rămurele*).

Faptul se explică prin coexistența, la un moment dat, a diminutivelor în *-ică* și a diminutivelor în *-ea* cu pluralul *-ele*: *păsărea — păsărele — păsărică, turturea — turturele — turturică.* După înlăturarea formelor de singular în *-ea*, au rămas față în față singularul în *-ică* și pluralul în *-ele.*

Acest proces nu a cuprins și substantivele din categoria *bunică, fiică*, care nu au mai fost simțite ca diminutive și își formează pluralul la fel cu substantivele terminate în *-ă*: *bunici, fiice.*

4. Substantivele feminine terminate la singular în *-a* accentuat se termină la plural în *-ale*: *angara — angarale, basma — basmale, mahala — mahalale, mucava — mucavale, para — parale, şandrama — şandramale.*

5. Substantivele feminine terminate la nominativ singular în consoană + *e* fac pluralul în consoană muiată şi îşi modifică consoana potrivit normelor de alternanţă fonetică: *cărare — cărări, lume — lumi, mare — mări, pădure — păduri, pîine — pîini, vedere — vederi, vulpe — vulpi, zidire — ziditi; carte — cărţi, lespede — lespezi, veste — veşti.*

6. Substantivele feminine terminate la nominativ singular în *i* + *e* se termină la plural în *i* + *i* semivocalic: *albie — albii, arie — arii, corabie — corăbii, felie — felii, frînghie — frînghii, hîrtie — hîrtii, mînie — mînii, plantaţie — plantaţii, pîrghie — pîrghii, scorpie — scorpii, vrabie — vrăbii.*

7. Substantivele feminine terminate la singular în *-ie* precedat de vocală pierd la plural pe *-e*, iar *-i* formează diftong cu vocala precedentă: *baie — băi, bătaie — bătăi, cheie — chei, lămîie — lămîi, odaie — odăi, văpaie — văpăi.*

Observaţii. 1. Numele de fiinţe omeneşti terminate în *-toare* au o singură formă pentru ambele numere, pe cînd cele de animale şi de lucruri fac pluralul în *-tori*: *călătoare — călătoare, cititoare — cititoare, învăţătoare — învăţătoare*, faţă de: *ciocănitoare — ciocănitori, strecurătoare — strecurători, vîltoare — vîltori.*

2. Unele substantive feminine terminate la singular în *-ă* sau *-e* fac pluralul în *-uri*: *alamă — alămuri, gheaţă — gheţuri, lipsă — lipsuri, lină — linuri, mătase — mătăsuri.*

Parte dintre ele sînt nume de materii şi desemnează, la plural, obiecte făcute din materiile respective (*alămuri, mătăsuri*) sau speciile acestora (*linuri*).

3. Altele, terminate în *-ă* sau *-e*, au la plural o formă în consoană muiată şi una în *-uri*: *iarbă — ierbi — ierburi, leafă — lefi — lefuri, marfă — mărfi — mărfuri, mîncare — mîncări — mîncăruri, treabă — trebi — treburi.* Se întrebuinţează ambele forme cînd intervine o diferenţiere semantică, ca în cazul lui *mîncare*: *mîncări* înseamnă repetarea acţiunii care poartă acest nume (*două mîncări nu strică*), iar *mîncăruri* înseamnă feluri de mîncare, aşadar are sens concret; tot aşa în cazul lui *alămuri, linuri* etc., amintite mai sus (vezi mai sus observaţia 2).

4. Un mare număr de substantive feminine terminate la singular în *-ă* fac pluralul fie în *-e*, fie cu muierea consoanei: *boală — boale — boli, coadă — coade — cozi, coală — coale — coli, credinţă — credinţe — credinţi, stradă — strade — străzi, sudalmă — sudalme — sudălmi, şcoală — şcoale — şcoli, tendinţă — tendinţe — tendinţi.* La unele dintre aceste substantive sînt recomandabile formele în consoană muiată, care se întrebuinţează mult mai des: *boli, străzi, coli*, la altele, cele în *-e*: *credinţe, sudalme, tendinţe.* Şi aici intervine cîteodată diferenţierea semantică: *coade* se foloseşte mai mult pentru « părul împletit al femeilor », iar *cozi* cu celelalte sensuri.

5. Numele primelor cinci zile ale săptămînii au aceeaşi formă pentru ambele numere: *luni, marţi, miercuri, joi, vineri*: celelalte două se conformează regulii de formare a pluralului femininelor terminate în *-ă*: *sîmbătă — sîmbete, duminică — duminici.*

6. Au plural neregulat: *noră — nurori, soră — surori* (vezi cap. Noţiuni de morfologie istorică § 83).

C. Neutrele. Substantivele neutre au următoarele terminaţii:

la singular: consoană, consoană muiată, *-u*, *-u* semivocalic, *-i* semivocalic şi *-e*;

la plural: *-uri, -e, -i* semivocalic.

O b s e r v a ţ i e. Substantivul *cap* are pluralul neregulat *capete* (vezi cap. Noţiuni de morfologie istorică § 83).

Dintre cele trei terminaţii de plural, primele două pot apărea deopotrivă la toate tipurile de substantive neutre, cu excepţia celor terminate în *-e* şi a neologismelor în *-iu*. Nu se poate stabili o regulă cu privire la folosirea lui *-e* şi *-uri*.

1. Substantivele neutre terminate la singular în consoană fac pluralul unele în *-e*, altele în *-uri*: *ac — ace, bilet — bilete, ciocan — ciocane, inel — inele, măr — mere, oraş — oraşe, popor — popoare, sat — sate; adevăr — adevăruri, auz — auzuri, cîştig — cîştiguri, gust — gusturi, ideal — idealuri, năravuri, omor — omoruri, vicleşug — vicleşuguri.*

2. Tot aşa se prezintă situaţia neutrelor terminate în consoană muiată, la care *-uri* este totuşi mai răspîndit decît *-e*: *bici — bice, brici — brice, gîrbaci — gîrbace, gîrlici — gîrlice; bîlci — bîlciuri, beci — beciuri, clenci — clenciuri, junghi — junghiuri, şfichi — şfichiuri, trunchi — trunchiuri, unghi — unghiuri.*

3. Substantivele neutre terminate la singular în *-u* se termină la plural unele în *-e*, altele în *-uri*: *candelabru — candelabre, căpăstru — căpestre, filtru — filtre, teatru — teatre, templu — temple, timbru — timbre; lucru — lucruri, monoclu — monocluri, suflu — sufluri, titlu — titluri.*

4. Aceeaşi situaţie au neutrele terminate în *-u* semivocalic, la care se poate observa că desinenţa *-uri* apare, de preferinţă, cînd *-u* este precedat de *o*, iar *-e* în celelalte cazuri: *ferăstrău — ferăstraie, hîrdău — hîrdaie, pîrău — pîraie, curcubeu — curcubee, muzeu — muzee, releu — relee, chipiu — chipie, sicriu — sicrie; birou — birouri, cadou — cadouri, tablou — tablouri, pustiu — pustiuri, rîu — rîuri, tău — tăuri.*

N o t ă. Face excepţie cuvîntul *ou*, al cărui plural este *ouă*.

5. Substantivele neutre terminate la singular în *-i* semivocalic au şi ele la plural, unele *-e*, altele *-uri*, cu predominarea primei desinenţe cînd *-i* e precedat de *e, î* sau *o*, şi a celei de a doua, cînd *-i* e precedat de *a*: *butoi — butoaie, călcîi — călcîie, căpătîi — căpătîie, condei — condeie, crîmpei — crîmpeie, curmei — curmeie, gunoi — gunoaie, pai — paie, noroi — noroaie, retevei — reteveie, strai — straie, ştiubei — ştiubeie, tulei — tuleie; alai — alaiuri, ceai — ceaiuri, clei — cleiuri, grai — graiuri, mucegai — mucegaiuri, nai — naiuri, plai — plaiuri, roi — roiuri, soi — soiuri, temei — temeiuri, trai — traiuri.*

6. Substantivele neutre terminate la singular în *-e* rămîn neschimbate la plural: *codice — codice, indice — indice, nume — nume, pîntece — pîntece, pronume — pronume, spate — spate.*

7. La unii scriitori se întîlneşte o variantă regională a desinenţei de plural *-e* la substantivele neutre cu singularul în *-r* sau *-ţ* şi *-ă*: *car — cară, hotar — hotară, izvor — izvoară, braţ — braţă.*

8. Neologismele de genul neutru terminate în *-iu* fac pluralul în *-ii*: *consiliu — consilii, cortegiu — cortegii, domeniu — domenii, exerciţiu — exerciţii, geniu — genii, naufragiu — naufragii, privilegiu — privilegii, serviciu — servicii, studiu — studii.*

Această formă de plural o au şi unele neologisme al căror singular nu se mai termină astăzi în *-iu*, ca la începutul existenţei lor în limba noastră: *laborator — laboratorii, seminar — seminarii.* Pe măsură ce se răspîndesc şi devin populare, pluralele în *-i* ale acestor substantive se înlocuiesc cu formele preferabile în *-e*: *laboratoare, seminare.*

9. Numeroase substantive neutre au la plural forme duble, în *-e* şi *-uri*: *acoperiş — acoperişe* şi *acoperişuri* (la fel alte derivate în *-iş*: *aluniş, frunziş, tufiş*), *albuş — albuşe* şi *albuşuri, altoi — altoaie* şi *altoiuri, blid — blide* şi *bliduri, canal — canale* şi *canaluri, cămin — cămine* şi *căminuri, defileu — defilee* şi *defileuri, diamant — diamante* şi *diamanturi, ghişeu — ghişee* şi *ghişeuri, lăcaş — lăcaşe* şi *lăcaşuri, nucleu — nuclee* şi *nucleuri, plan — plane* şi *planuri, refren — refrene* şi *refrenuri, şpalt — şpalte* şi *şpalturi, talaz — talaze* şi *talazuri, vîrtej — vîrteje* şi *vîrtejuri* etc. Norma literară variază de la un cuvînt la altul (vezi *Micul dicţionar ortografic*).

Destul de des formelor duble de plural le corespund sensuri sau nuanţe de sensuri diferite: *cap — capete* (parte a corpului) şi *capuri* (termen geografic), *orz — oarze* (lanuri de orz) şi *orzuri* (specii de orz), *raport — rapoarte* (acte) şi *raporturi* (relaţii), *vis — vise* (în somn) şi *visuri* (năzuinţe, idealuri).

Unele substantive neutre au la plural trei forme: *brîu — brîie, brîuri* şi *brîne*; *frîu — frîie, frîuri* şi *frîne*; *grîu — grîie, grîuri* şi *grîne.*

10. Cîteva substantive neutre nume de materii, care, în mod obişnuit, se întrebuinţează la singular, capătă formă de plural în *-uri*, pentru a desemna diverse specii ale materiilor respective: *nisip — nisipuri, pămînt — pămînturi, vin — vinuri.*

11. Cîteva substantive de genul neutru mai noi, terminate la singular în *-o* accentuat, de exemplu: *caro, chimono, manto*, şi atrase şi de pluralul substantivelor de tipul *birou — birouri, cadou — cadouri, tablou — tablouri*, au pluralul *carouri, chimonouri, mantouri.* După acestea, substantivele *rádio, stúdio* au primit formele de plural *radióuri, studióuri*, cu deplasarea accentului pe *o.*

Alternanţe fonetice la substantive

§ 112. Aspectul substantivelor se deosebeşte adesea de la un număr la celălalt şi de la un caz la celălalt (ca la genitiv-dativul singular al substantivelor feminine faţă de nominativ-acuzativ) nu numai prin desinenţe, ci şi prin alternanţe fonetice: unei vocale sau consoane din tema substantivului la singular

îi corespunde o anumită altă vocală sau consoană la plural. Alternanțele nu sînt fixe și nu se pot stabili reguli absolute potrivit cărora în flexiunea unui substantiv apare o alternanță sau alta. Astfel în declinarea substantivului *maică*, cu genitiv-dativul *maicii*, *maichii*, *maicăi*, pot apărea alternanțele *k/č*, *k/k'* sau poate să nu fie nici o alternanță; în sg. *masă* — pl. *mese*, *a* alternează cu *e*, în sg. *bancă* — pl. *bănci*, *a* alternează cu *ă*.

Alternanțe vocalice

§ 113. a. La substantivele al căror plural se termină în *-i*, *-i* semivocalic sau consoană muiată:

1. *a* accentuat alternează cu *ă*: *ispravă — isprăvi*, *vrabie — vrăbii*;
2. *a* accentuat alternează cu *e*: *șarpe — șerpi*, *vargă — vergi*;
3. *ă* accentuat alternează cu *e*: *cumătru — cumetri*, *măr — meri*;
4. *ea* accentuat alternează cu *e*: *moșneag — moșnegi*, *seară — seri*;
5. *oa* accentuat alternează cu *o*: *comoară — comori*, *floare — flori*, *ploaie — ploi*.

În ce privește alternanța *a/ă* există unele excepții. Cîteva substantive vechi terminate la singular în *-ă* păstrează pe *a* accentuat la plural: *fragă — fragi*, *vacă — vaci*. Substantivele feminine recente, indiferent de terminația singularului, păstrează de asemenea pe *a* nemodificat la plural: *fabrică—fabrici*, *stație—stații* etc. Deși în limba literară alternanța *a/ă* nu mai atinge cuvintele noi, poporul continuă să o folosească. Așa se explică existența formelor populare de plural *făbrici*, *stății*, care trebuie evitate.

b. La substantivele care fac pluralul în *-e*:

1. *a* accentuat alternează cu *e*: *fată — fete*, *pană — pene*;
2. *ă* accentuat sau neaccentuat alternează cu *e*: *băț — bețe*, *sîmbătă — sîmbete*;
3. *î* accentuat alternează cu *i*: *cuvînt — cuvinte*, *vînă — vine*;
4. *o* accentuat alternează cu *oa*: *bob — boabe*, *șopron — șoproane*;
5. *ea* accentuat alternează cu *e*: *briceag — bricege*, *mireasă — mirese*.

Alternanțe consonantice

§ 114. a. Consoanelor dentale *d*, *s* și *t* cu care se termină tema singularului le corespund *z*, *ș* și *ț* muiați la pluralul format cu desinența *-i*: *aprod — aprozi*, *grindă — grinzi*; *pas — pași*, *urs — urși*; *carte — cărți*, *frate — frați*.

b. Lui *k* al singularului îi corespunde la plural *č*, iar lui *g* îi corespunde *ğ*, cînd desinența de plural este *-i* sau *-e*: *berbec — berbeci*, *cojoc — cojoace*, *fiică — fiice*; *arheolog — arheologi*, *belciug — belciuge*, *pungă — pungi*.

c. Consoana finală *z* de la singular alternează cu *z* muiat sau cu *j* muiat al pluralului, cînd acesta se formează cu ajutorul desinenței *-i*. Uneori același

substantiv are două forme de plural, una cu *z* muiat, cealaltă cu *j* muiat: *albanez — albanezi* şi *albaneji*, *burghez — burghezi* şi *burgheji*, *grumaz — grumazi* şi *grumaji*, *mînz — mînzi* şi *mînji*, *polonez — polonezi* şi *poloneji*. La substantivele recente, cum sînt numele de popoare, de felul celor amintite aici, precum şi alte cuvinte terminate în *-ez* s-a impus forma cu *z* muiat. La substantivele vechi, dimpotrivă, limba literară a primit forma cu *j* muiat: *cneaz — cneji*, *grumaz — grumaji*, *mînz — mînji*, *obraz — obraji* etc.

d. Grupurilor consonantice *sk* şi *şk* din temă la singular le corespunde *şt* la plural: *cască — căşti*, *morişcă — morişti*; *broască — broaşte*, *găluşcă — găluşte*.

e. Grupul consonantic *st* al singularului alternează cu *şt* de la plural, cînd acesta se formează cu desinenţa *-i*: *năpastă — năpăşti*, *veste — veşti*.

f. Grupului consonantic *str* de la singular îi corespunde *ştr* la pluralul format cu desinenţa *-i*: *astru — aştri*, *ministru — miniştri*.

g. Lui *l* din tema singularului îi corespunde *-i* consonantic la pluralul substantivelor vechi: *cal — cai*, *copil — copii*, *porumbel — porumbei*, *vale —văi*.

În cuvintele mai noi se observă un dublu tratament. Substantivul *general* are pluralul *generali*, cu *l* muiat; la substantivul *colonel* uzul fluctuează între pluralul *coloneli* şi *colonei*, dar limba literară, asimilîndu-l cuvintelor mai vechi, a adoptat forma *colonei*.

Observaţii generale cu privire la numărul substantivelor

§ 115. a. Uneori singularul are înţeles de plural. Exemple:

Trec voinicii la bătaie
La bătaia ***Turcului***. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 299.

Trimite-le-n dor şi jele,
Pe faţa pămîntului,
Pe şuierul vîntului
. . . . . .
În ţeara ***franţuzului***. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 307.

Leşii, văzînd că s-au strîns atîta **om**, *căzut-au cu rugăminte la hatmanul*. NECULCE, CR. 343.

Produfurile făcute în gheţuşul verzui, ca să poată răsufla **peşteie**. SADOVEANU, O. II 26.

Acest uz este popular.

b. Unele substantive se întrebuinţează la ambele numere cu înţelesul singularului, dar cu nuanţe stilistice diferite: *bătrîneţea — bătrîneţile* (regional *bătrîneţa — bătrîneţele*), *tinereţea — tinereţile* (regional *tinereţa — tinereţele*); *mintea — minţile*, *silinţa — silinţele*:

La vreme de adîncă ***bătrîneţe*** *sta falnic în fruntea ostaşilor*. DELAVRANCEA, S. 82.

Să ai femeie cum trebuie și s-o duci cu dînsa pînă la adînci ***bătrînețe.*** CREANGĂ, P. 169.

Tinerețe, *dragă-mi ești,* ***tinerețe.*** (Cîntec de masă.)

Acolo v-ați pus averea, ***tinerețele*** *la stos.* EMINESCU, O. I 151.

c. Substantivele care denumesc o materie și n-au plural sînt însoțite de adjectivul nehotărît *niște* atunci cînd intervine ideea de cantitate: *niște mazăre* « o cantitate de mazăre »; *niște tablă* « mai multe foi de tablă ».

Acordul acestor substantive se face întotdeauna după formă:

Mi-a adus niște mazăre ***stricată.***

Numele generic de *pește* și numele de pești sînt asimilate cu numele de materie:

Tot în acea legăturică mai avea . . ., învăluit bine într-o hîrtie groasă, ***niște pește uscat,*** *fiindcă atît lui Budulea, cît și Budulesei le plăcea peștele sărat.* SLAVICI, N. I 175.

d. Substantivele nume de obiecte formate din două părți identice se întrebuințează de cele mai multe ori la plural, dar cu sens de singular: *desagi, foarfeci, ițari, ochelari, pantaloni.*

Datorită nevoii de a pune de acord forma cu conținutul, unele dintre aceste substantive au căpătat o formă de singular: *desagă* (și *desag*), *foarfece* (și *foarfecă*).

e. Numele proprii de persoană întrebuințate la plural pot desemna:

1. membrii unei familii: *Ioneștii, Popeștii, Vasileștii*;

2. indivizi care au trăsături comune cu un personaj tipic din istorie sau din literatură: *Nestorii* « înțelepții », *Cațavencii* « demagogii », *Pliușchinii* « avarii », *Hamleții* « șovăielnicii »;

3. opere de artă create de purtătorul numelui respectiv: *Grigorești* « tablouri pictate de Grigorescu ».

f. Unele substantive au forme numai pentru numărul singular, iar altele numai pentru numărul plural.

1. Au numai singular:

a. numele abstracte: *cinste, curaj, foame, întuneric, lene, sete* etc.;

b. nume de materii: *aur, miere, nea, piper, sînge, unt, vată* etc.; *cimbru, mazăre, mărar, mei, pătrunjel, secară, usturoi* etc.;

c. multe nume topice: *Alba Iulia, Buzău, Caraiman, Ceahlău, Dunărea, Făgăraș, Moscova, Olt, Omul, Roma* etc.

2. Au numai plural:

a. cîteva nume comune: *cîlți, icre, moaște, nuri, șale, tăiței, zori* etc.

b. nume topice: *Alpi, Bucegi, Carpați*; *Focșani, Galați, Onești, Ploiești, Urziceni, Vlădești* etc.

Dintre acestea numele de localități sînt simțite cînd ca plurale, cînd ca singulare și de aceea acordul lor se face fie după formă, fie după înțeles:

Scanned with OKEN Scanner

A căzut ploaie şi piatră cît oul de gîscă asupra ***Bucureştilor***. CARAGIALE, O. I 305.

Bucureştii ***noi***.

Trupa se tîrî mai departe, pe drumul la capătul căruia ***se aflau*** *undeva* ***Bucureştii***. ***Alţi Bucureşti*** *decît* ***cei*** *dintotdeauna*. CEZ. PETRESCU, Î. I 175.

Humuleştii *în care m-am trezit nu-i* ***un sat lăturalnic***. CREANGĂ, A. 71.

Prin arşiţa caniculară, semnîndu-şi paşii pe asfalt,
Porni din nou martirul nostru de la un cap la celălalt,
Cutreierînd ***tot Bucureştii***. ANGHEL şi IOSIF, Caleidoscopul lui A. Mirea, II (Bucureşti, 1910), 10-11.

Exemple ca cele două din urmă explică apariţia formelor de singular articulate: *Bucureştiul, Iaşul*:

În tot ***Bucureştiul*** *e grozav de frig*. JAR, S. J. 56.

Sotniile lui Apletin grăbeau spre drumurile ***Galaţului*** *şi Brăilei*. SADOVEANU, N. P. 338.

În poezia lui Alecsandri *Balcanul şi Carpatul* avem a face cu procedeul stilistic al personificării.

Substantive cu forme multiple de singular sau de plural

§ 116. a. Un număr de substantive au la singular, după graiuri, mai multe forme de acelaşi gen sau de genuri diferite: *berbec, berbece*; *fluture, flutur*; *glonţ, glonte*; *grăunte, grăunţ, grăunţă*; *livadă, livede*; *oaspete, oaspe*; *şoarece, şoarec*.

Asemenea dublete apar şi printre cuvintele mai noi: *axiomă, axiom*; *control, controlă*; *problemă, problem*; *rol, rolă*.

Limba literară şi-a arătat preferinţa pentru formele *berbec, fluture, glonţ, grăunte, livadă, oaspete, şoarece*; *axiomă, control, problemă, rol*.

b. Alte substantive au mai multe forme la plural: *aripă — aripi, aripe*; *coală — coli, coale*; *cămin — cămine, căminuri*; *stradă — străzi, strade*; *tufiş — tufişuri, tufişe*; *vreme — vremuri, vremi*.

Mai răspîndite şi de preferat sînt primele forme.

c. Unele substantive şi-au format un plural al cărui înţeles s-a desprins de singular: *apă — ape* («joc de lumini la o stofă sau un metal»); *bucată — bucate* («cereale şi mîncăruri»); *frig — friguri* (boala); *grîu — grîne* («cereale»); *lapte — lapţi* (la peşti) etc.

d. Substantive cu mai multe sensuri, dar cu forme diferite numai la plural: *argint — arginţi* («bani de argint»), *arginturi* («diverse feluri de argint»); *cap — capete* («parte a corpului»), *capuri* (în geografie), *capi* («conducători,

căpetenii»); *corn — corni* («instrument muzical şi cel care cîntă din el»), *cornuri* («pîinişoare»), *coarne* (la animale); *cot — coate* («îndoitura braţelor»), *coturi* («ondulaţii»), *coţi* («unitate veche de măsură»); *ochi — ochi* («organul vederii»), *ochiuri* («mîncare de ouă, parte a ferestrei, fir de aţă sau de lînă înnodat fără să fie strîns»), *oţel — oţele* (la arme), *oţeluri* («diverse specii de oţel»); *pas — paşi* («în mers»), *pasuri* («trecători»); *raport — rapoarte* («adresă către autorităţi»), *raporturi* («relaţii»).

Substantive colective

§ 117. În mod obişnuit substantivele la singular exprimă un singur lucru sau o singură fiinţă: *alun, fag, mărăcine, rufă, lingură, masă, muncitor, ţăran* etc. Astfel de substantive se numesc individuale.

Unele substantive, deşi au formă de singular, desemnează o pluralitate de fiinţe sau de lucruri, considerate în grup, ca un tot unitar. De exemplu: *aluniş, făget, mărăciniş, rufărie, muncitorime, ţărănime.* Asemenea substantive se numesc colective.

Altele ca: *brigadă, cîrd, ceată, detaşament, echipă, oaste, pădure, popor, stol* denumesc o colectivitate fără să arate din ce elemente este alcătuită şi de aceea, pentru a exprima acest lucru, au nevoie de obicei de o determinare: *brigadă de utemişti, ceată de copii, cîrd de raţe, echipă de sudori, pădure de stejari* etc.

Cîrd de fete şi neveste *de la sat aduc merinde.* ALECSANDRI, P. III 42.
Cît ţine ziua de vară,
Cete de flăcăi *muncesc,*
Cîrduri de fete *snopesc.* TEODORESCU, P. P. 311.

Unele substantive din această categorie indică şi numărul indivizilor care alcătuiesc colectivitatea respectivă. Astfel sînt: *companie, pluton, escadron, batalion, regiment, brigadă, divizie, escadră, escadrilă* (unităţi militare); *duet, cvartet, cvintet, sextet* (grupări muzicale); *chenzină, deceniu, veac, mileniu* (unităţi de timp).

Substantivele colective, fie că sînt formate cu sufixe colective *-et, -ime, -iş* de la substantive care desemnează un singur exemplar din obiectul în discuţie (*brădet, frunziş, ţărănime*), fie că au numai înţeles colectiv (*oaste, popor*) pot fi simţite ca plurale. De aceea ele se acordă uneori greşit, în rostirea şi în scrisul neglijent, cu un verb la plural. De exemplu:

Iar ***oarda*** *toată* ***năvăliră*** *cu mare grabă.* IORGA, Studii şi documente, IX 213.

Şi ***norodul*** *. . . cît necaz petrecea în Eghipet, fiind* ***robiţi*** *în mîinile lui Faraon.* ANTIM, D. 75.

CAZURILE SUBSTANTIVULUI

§ 118. Limba romînă are cinci cazuri: nominativul, genitivul, dativul, acuzativul şi vocativul (vezi cap. Noţiuni generale de morfologie § 70).

Nominativul

§ 119. Nominativul are funcţiune de:

a. subiect:

***Lumina**-n valuri peste noi se lasă*
*Ca marea se deschide **viaţa** larg.* BENIUC, v. 133.
Înecat de vecinici visuri, răsărit din sfinte-izvoară,
***Nilul** mişc-a lui legendă şi oglinda-i galben-clară.* EMINESCU, o. I 43.

b. nume predicativ:

*Acest Gheorghiţă Răducan era un **om** fără pereche de sprinten.* SADOVEANU, o. I 481.

*Eu sînt **trimisul** timpurilor noi*
Ieşit din rînd cu cei ce scurmă glia. BENIUC, V. 86.

c. apoziţie:

*Bat la uşa amicului meu Piscupescu, **profesor** de cursul secundar — predă istoria în clasele inferioare de liceu.* CARAGIALE, o. I 283.

Genitivul

§ 120. Funcţiunea obişnuită a genitivului este aceea de atribut:

*Din creştetul **cerului** dogorit, razele cad drept ca nişte săgeţi de foc.* VLAHUŢĂ, C. L. 81.

Ca atribut, genitivul exprimă numeroase raporturi. Iată cîteva dintre cele mai răspîndite.

a. Genitivul posesiv:

*Şi unde nu ne trezim într-o bună dimineaţă plini ciucur de rîie căprească de la caprele **Irinucăi**.* CREANGĂ, A. 27.

b. Genitivul apartenenţei:

*La rădăcinile **stîlpilor zăplazului** ieşeau în grămezi roşii, ca nişte stropi de sînge, cele dintîi gîngănii, vacile domnului.* SADOVEANU, o. IV 20.

c. Genitivul înrudirii:

*S-a dus Pann, **finul Pepelei**, cel isteţ ca un proverb.* EMINESCU, o. I 31.

d. Genitivul subiectiv:

*Ornicul lui Caraiman, din straiţa pe care o avea el atîrnată pe umăr, a dat de asemenea mărturie de trecerea **timpului** şi împuţinarea **vieţii** noastre.* SADOVEANU, N. P. 61.

e. Genitivul obiectiv:

Simțirea ***nenorocirii*** *lui,.... pomenirea* ***păcatului*** *său, i-au atacat sănătatea.* NEGRUZZI, I 54.

f. Genitivul instrument al superlativului:

Ș-apoi fost-au fost poftiți la nuntă crăiasa furnicilor, crăiasa albinelor și crăiasa zînelor, ***minunea minunilor*** *din ostrovul florilor.* CREANGĂ, P. 279.

g. Genitivul apozitiv:

Am ajuns la apa ***Trotușului.***

Ci tu rămîi în floare ca luna ***lui april.*** EMINESCU, O. I 128.

Deseori genitivul e cerut de prepoziții și locuțiuni prepoziționale: *asupra, contra, deasupra, împotriva, înaintea, înapoia, în dreptul* etc.

A mea lîră d-a surda o să bată
În preajma ***minții*** *voastre de patimi îmbătată.* EMINESCU, O. I 23.

Tonul cu care a zis «uitați-vă la probe!» a făcut un efect straniu asupra ***superiorului.*** CARAGIALE, O. II 72.

Și nu erau verzi decît cei doi molifți din dreptul ***ferestrelor.*** SAHIA, N. 55.

Dativul

§ 121. Dativul are, de obicei, funcțiune de complement indirect pe lîngă un verb, arătînd cui se adresează acțiunea exprimată de verb.

I-am dus ***băiețelului*** *o minge foarte mare de cauciuc și foarte elastică.* CARAGIALE, O. II 164.

Mă-ntorc, iau o bomboană, i-o arăt ***lui Bubico.*** CARAGIALE, O. II 270.

Pus pe lîngă verbe sau locuțiuni verbale impersonale, dativul arată ființa care suferă acțiunea exprimată de verb sau de locuțiunea verbală. În astfel de împrejurări el e subiectul logic al propoziției:

Tincăi *i se părea că se simte alta.* SADOVEANU, O. IV 78.

Dativul poate determina și un substantiv:

1. Substantivul în dativ determină un substantiv întocmai ca substantivul în genitiv:

Nepoată ***cumnatei*** *mele.*

Și bogat în sărăcia-i ca un astru el apune,
Preot ***deșteptării*** *noastre,* ***semnelor vremii*** *profet.* EMINESCU, O. I 32.

2. Substantivul în dativ este complement indirect al unui substantiv care cuprinde și ideea de verb:

Onoare ***stahanoviștilor*** *noștri!*

Slavă ***glorioasei Armate Sovietice,*** *care ne-a eliberat țara!*

Salut fierbinte ***luptătorilor*** *pentru cauza păcii!*

Şi după unele interjecţii poate sta dativul, cu aceeaşi funcţiune de complement indirect: *bravo* ***fruntaşilor*** *la învăţătură!*

Notă. Nu sînt româneşti şi trebuie combătute construcţiile, frecvente în scrisul unor publicişti dinainte de 23 August, de felul acestora: *nu putem să le încadrăm* ***lanţului*** *logic; să se încovoaie* ***naturii*** *tipice; era aliat* ***unui imperiu*** *în descompunere; impenetrabil* ***oricărei curiozităţi***, unde figurează dativul în locul construcţiilor cu prepoziţie.

Cîteodată dativul are funcţiunea unui circumstanţial de loc. Exemplu:

De-abia te-ai mai încălzi mergînd la drum, căci nu e bine cînd stai ***locului.*** CREANGĂ, P. 241.

Alei! murgul meu voinic,
Aşterne-te ***drumului***
Ca şi iarba cîmpului
La suflarea vîntului! ALECSANDRI, P. P. 74.

Acuzativul

§ 122. a. Este prin excelenţă cazul complementului direct, arătînd asupra cui se transmite nemijlocit acţiunea exprimată de un verb tranzitiv. În astfel de împrejurări el apare fără prepoziţie sau precedat de *pe*.

Ascultaţi, oameni buni, ***povestea*** *mea adevărată.* SADOVEANU, N. P. 10.

Diacul a privit cu mare plăcere ***pe strănepotul*** *lui Barbacot.* SADOVEANU, N. P. 143.

Foamea nu mă slăbeşte, cum nu-l slăbeşte ***pe crocodil.*** HOGAŞ, M. N. 80.

b. Substantivele cu sens temporal, cînd stau la acuzativ fără prepoziţie, îndeplinesc funcţiunea unui circumstanţial de timp.

Te urmăreşte ***săptămîni***
Un pas făcut alene. EMINESCU, O. I 189.

Ore *întregi spune-ţi-voi cît îmi eşti dragă.* EMINESCU, O. I 231.

c. Acuzativul se întrebuinţează foarte des însoţit de o prepoziţie pe lîngă verbe, adverbe, adjective şi substantive.

1. Cînd determină un verb, are funcţiune de:

complement indirect:

Şi ţi-ai salvat ***de****-al setei* ***foc*** *poporul.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 31.

Cerul curat ***de trăsnet*** *nu se teme.*

complement de agent:

Moş Precu sta pe prispă pe un lăvicer vrîstat, ţesut ***de mătuşa*** *Anghelina.* SADOVEANU, O. II. 13 (complement de agent cerut de un participiu cu sens pasiv).

circumstanţial:

Cară vinul ***cu urciorul.*** TEODORESCU, P. P. 271 (instrumental).

Au plecat ***cu Magheru.*** RĂDULESCU-CODIN, L. 103 (sociativ).

Vino-n codru **la** *izvorul*
Care tremură **pe** *prund.* EMINESCU, O. I 75 (local).

2. Cînd determină un adjectiv, are funcţiune de complement de relaţie sau de complement indirect:

Zîmbi îndîrjit şi sigur **de izbîndă**. DUMITRIU, V. L. 72.
Lăsat strein în lume, lipsit **de orice bine**,
Văzînd că nu-mi rămîne plăcere pe pămînt,
Văzînd zilele mele **de suferinţe** *pline*,
Pui mîna pe-a mea frunte şi caut un mormînt. ALEXANDRESCU, M. 103.

3. Cînd determină un substantiv, are funcţiune de atribut:

Vizitiul îi mînă cu hăţuri coperite cu ţinte **de argint**. NEGRUZZI, I 37.
Am găsit un mare pachet **cu scrisori** *de la Iaşi.* NEGRUZZI, I 55.
La mijloc **de codru** *des*,
Toate păsările ies,
Din huceag de aluniş
La voiosul luminiş. EMINESCU, O. I 215.

Vocativul

§ 123. Vocativul exprimă o chemare adresată cuiva în scopul de a-i atrage atenţia asupra unei comunicări. Are forme speciale, terminate la singular în *-e* şi *-ule*, pentru masculin, şi în *-o* pentru feminin, iar la plural în *-lor* pentru ambele genuri. Între forma cu *-e* şi cea cu *-ule* a vocativului masculin există uneori o deosebire de valoare. Astfel *băiete!*, *doctore!* au sensul obişnuit al substantivelor respective, pe cînd *cîrpaciule!*, *şirengarule!* au valoare afectivă.

Nu toate substantivele pot avea vocativ, dat fiind că nu te adresezi decît fiinţelor sau lucrurilor personificate:

Cîmp *românesc, iată-mă singur cu tine.* BENIUC, V. 81.

Cele mai multe substantive nici nu au forme deosebite de vocativ, vocativul împrumutînd forma de nominativ.

Vocativul, fără să fie parte de propoziţie, se poate referi la subiect, la atribut, la complement sau la o întreagă enunţare. Astfel în: *vino,* ***Ioane!*** el precizează subiectul, în: *te văd,* ***Ioane!***, complementul direct, în *ţie îţi vorbesc,* ***Ioane***, complementul indirect. Foarte des el apare însoţind propoziţii imperative, fiind mai expresiv atunci cînd aceste propoziţii sînt eliptice de predicat. Uneori el singur alcătuieşte o propoziţie al cărei predicat e subînţeles:

Mititelul îşi retrage îngrozit capul gol înăuntru şi-ncepe să zbiere:
— ***Mamiţoo! mam'maree! tantii!*** CARAGIALE, O. I 268.

Topica vocativului nu este fixă. El poate apărea la începutul, în mijlocul sau la sfîrşitul propoziţiei sau al frazei.

***Domnule**, te-am rugat să fii bun să nu-mi mai zici vorba asta.* CARAGIALE, O. VI 26.

Socoţi, ***moşule**, că eu nu cunosc ce am de făcut?* SADOVEANU, B. 81.

Ce te legeni, ***codrule**,*
Fără ploaie, fără vînt,
Cu crengile la pămînt? EMINESCU, O. I 214.

Nu căta în depărtare
Fericirea ta, ***iubite!*** EMINESCU, O. I 54.

În vorbirea familiară, pentru a se da o mai mare intensitate chemării, vocativul, fie că are o formă proprie, fie că e identic cu nominativul (şi atunci nevoia de întărire este mai puternică), apare deseori însoţit de *mă!, măi!, bre!, tu!, voi!, fă!.*

***Bre, femeilor**, veniţi-vă-n fire!* CARAGIALE, O. VI 242.

***Măi motane**,*
Vino-ncoa să stăm de vorbă, unice amic şi ornic. EMINESCU, O. I 42.

***Mă, nene**, asta nu-i glumă!* CARAGIALE, O. VI 61.

Dar mu-mu, Joiana muge,
***Radă, fă**, s-alergi degrabă*
Că-n şopron viţelul suge. COŞBUC, B. I. 77.

Mamele, privind-o-n horă,
Se cotesc: «Olio, ***tu leică**,*
Ce mai drac frumos de noră!» COŞBUC, B. I. 80.

***Tu, fetelor**, luaţi seama!*

În cazul vocativului exprimat prin două substantive, dintre care al doilea (nume propriu sau titlu) este determinantul celuilalt, primul substantiv se pune la vocativ, iar al doilea la nominativ:

***Domnule Caţavencu**, fii bun, scrie-i, mă rog.* CARAGIALE, O. VI 165.

Pardon, să iertaţi, ***coane Fănică**, că întreb.* CARAGIALE, O. VI 75.

***Domnule colonel**, nu mai ştiu.* SAHIA, N. 75.

În vorbirea populară şi familiară se pun adesea la vocativ amîndouă numele:

Eu sînt Bibicul, ***nene Iancule!*** CARAGIALE, O. VI 213.

***Căpitane Pavele**,*
Unde-ţi duci cătanele? JARNÍK-BÎRSEANU, D. 302.

Ştii ce, ***cocoane Dinule**, adu mîna-ncoa; patruzeci la sută şi să nu mai fie vorbă.* FILIMON, C. 239.

Graiul popular cunoaşte şi construcţii de tipul acesta:

Domnule căpitane!
Domnule Popescule!

în loc de: *domnule căpitan, domnule Popescu.*

Cele mai multe dintre aceste construcţii populare sînt ieşite din uz.

Cînd substantivul care urmează să fie folosit la vocativ e determinat de un adjectiv, construcţia poate căpăta două aspecte:

1. în vorbirea oficială, solemnă ori numai politicoasă, adjectivul sau echivalentul lui se pune la vocativ, iar substantivul la nominativ:

Stimate domn, *sper că veţi lua în consideraţie . . .*

2. în vorbirea familiară, atît adjectivul cît şi substantivul se pun la vocativ, fie arhaizant, ca în exemplele:

Să trăiţi mulţi ani cu bine, ***luminate şi prea puternice împărate!*** CREANGĂ, P. 80.

Sărmane omule, *rău drum ai apucat.* CREANGĂ, P. 202.

Acordîndu-mi mie o aşa amicală şi linguşitoare precădere, n-ai nimerit tocmai bine, ***o iscusite vînătorule!*** ODOBESCU, III 9,

fie, cum e în uzul de astăzi, cu o nuanţă de afecţiune şi de respect:

Ai cumva motive, ***stimate prietene,*** *să decretezi decăderea în vînat a acestor codri?* SADOVEANU, V. F. 96.

În limbajul afectiv, cînd vocativul exprimă o calificare, el apare însoţit de propoziţia *ce eşti,* destinată să accentueze pornirea vorbitorului:

Ia fugi de acolo, că-ţi arăt eu, ***nebunule ce eşti.***

Unele substantive, ca *domn, soră, frate, nene,* îşi pot pierde ca vocative înţelesul lor pur lexical, devenind un fel de interjecţii, fără vreo semnificaţie deosebită:

Leonida: Acu ia spune, cam cîţi oameni te bate gîndul că să aibă Galibardi?
Efimiţa: Sumedenie!
Leonida: O mie, ***domnule,*** *numa o mie!* CARAGIALE, O. VI 61.
Efimiţa: E ipohondrie, ***soro!***
Leonida: E primejdie mare, ***domnule!*** CARAGIALE, O. VI 67-68.

Faptul că Leonida se adresează Efimiţei cu *domnule!,* iar Efimiţa îi spune lui *soro!,* dovedeşte că înţelesul pur lexical al acestor substantive a dispărut cu totul, iar o dată cu aceasta şi funcţiunea lor de chemare a slăbit foarte mult.

O situaţie asemănătoare au *drace!, doamne!,* care şi-au pierdut şi ele semnificaţia iniţială, devenind formule apropiate ca valoare de unele interjecţii sau simple cuvinte de umplutură.

DECLINAREA

Cele trei declinări

§ 124. Substantivele se grupează în trei declinări, după terminaţia lor la cazul nominativ singular nearticulat, urmînd în aceasta situaţia din limba latină (vezi cap. Noţiuni de morfologie istorică, § 85).

a. Declinarea I cuprinde substantive terminate în *-ă* (*ţară*), *-ea* accentuat (*stea*) şi în *-a* accentuat (*basma*), la care se adaugă, datorită desinenţei de plural (*-le*), substantivul *zi* (cu forma secundară *ziuă*).

Substantivele acestei declinări sînt feminine, cu excepţia cîtorva masculine: *papă*, *paşă*, *popă*, *tată*, *vlădică* şi a numelor proprii de felul lui: *Dănilă*, *Păcală*, *Tîndală*, *Costea*, *Gheorghiţă*, *Nicoară*, *Petrică*, *Toma*, *Zaharia*.

Desinenţele pluralului sînt *-e*, *-i*, reflectat în muierea consoanei precedente, şi *-le*.

b. Declinarea a II-a cuprinde substantive masculine şi neutre terminate la nominativ singular nearticulat în *-u* (*codru*), *-u* semivocalic (*erou*), *-i* semivocalic (*tei*), consoană (*lup*) şi consoană muiată (*unchi*).

Desinenţa pluralului este pentru masculine *-i*, fie păstrat ca vocală, fie devenit semivocală, fie reflectat în muierea consoanei precedente; pentru neutre desinenţele pluralului sînt *-e*, *-uri* şi *-i* semivocalic.

c. Declinarea a III-a cuprinde substantive al căror nominativ singular nearticulat se termină în *-e*. Intră aici şi numele primelor cinci zile ale săptămînii, terminate în consoană muiată sau *-i* semivocalic: *luni*, *marţi*, *miercuri*, *joi*, *vineri*, întrucît forma lor articulată este aceeaşi cu a substantivelor feminine de declinarea a III-a (*miercuri — miercurea*, ca *mîncare — mîncarea*) şi pentru că majoritatea lor (*marţi*, *joi*, *vineri*) erau şi în latină de această declinare.

Substantivele acestei declinări sînt de toate genurile (*frate* — masculin, *carte* — feminin, *nume* — neutru).

Pluralul masculinelor şi al femininelor are aceeaşi terminaţie la toate cazurile, şi anume *-i* semivocalic sau consoană muiată, iar al neutrelor nu se deosebeşte de singular, căci se termină tot în *-e*.

Cea mai mare parte a substantivelor declinării a III-a sînt feminine. Foarte multe sînt formate cu sufixe terminate în *-e* (vezi § 132). Masculinele sînt mai puţin numeroase, iar neutre sînt foarte puţine.

Declinarea după genuri

§ 125. Cu toate că, aşa cum s-a văzut, substantivele se pot grupa, după terminaţia lor, în trei clase, numite potrivit cu tradiţia declinarea I, a II-a şi a III-a, totuşi operaţia declinării substantivelor, adică a trecerii de la un caz la altul, se face după norme care impun gruparea pe genuri. Există o declinare a substantivelor masculine şi o declinare a substantivelor feminine, substantivele neutre urmînd în general la singular pe cele masculine, iar la plural pe cele feminine.

Indiferent cărei declinări îi aparţin, substantivele masculine nearticulate au o singură formă pentru nominativ, genitiv, dativ şi acuzativ, atît la singular

cît şi la plural, iar substantivele feminine au la singular o formă pentru nominativ-acuzativ şi alta pentru genitiv-dativ. Unele substantive au o formă deosebită şi pentru vocativul singular: în *-e* substantivele masculine şi în *-o* cele feminine. (Alteori însă forma de vocativ este identică cu cea de nominativ-acuzativ: *frate, mamă.*)

Declinarea nearticulată

§ 126. Prin declinarea nearticulată se înţelege declinarea substantivului lipsit de articol enclitic, dar putînd fi însoţit de un articol nehotărît, ca şi de orice alt determinativ.

a. Declinarea substantivelor masculine

Substantivele masculine nearticulate au o singură formă pentru nominativ, genitiv, dativ şi acuzativ, atît la singular cît şi la plural. Numele de persoane, care pot fi chemate, şi cele asimilate lor — animale sau obiecte personificate —, de declinarea a II-a, au la vocativ o formă deosebită terminată în *-e* sau *-ule*: *codru — codrule, cuscru — cuscre, băiat — băiete, lup — lupule, vecin — vecine, Ion — Ioane, Marin — Marine, Radu — Radule.*

Substantivele de declinarea a III-a au vocativul identic cu celelalte cazuri.

Singular

N. (un)	*cumătru*	*fiu*	*pom*	*ochi*	*frate*	*tată*
G. (a unui)	*cumătru*	*fiu*	*pom*	*ochi*	*frate*	*tată*
D. (unui)	*cumătru*	*fiu*	*pom*	*ochi*	*frate*	*tată*
A. (pe) (un)	*cumătru*	*fiu*	*pom*	*ochi*	*frate*	*tată*
V.	*cumetre*	—	—	—	*frate*	*tată*

Plural

N. (nişte)	*cumetri*	*fii*	*pomi*	*ochi*	*fraţi*	*taţi*
G. (a unor)	*cumetri*	*fii*	*pomi*	*ochi*	*fraţi*	*taţi*
D. (unor)	*cumetri*	*fii*	*pomi*	*ochi*	*fraţi*	*taţi*
A. (nişte)	*cumetri*	*fii*	*pomi*	*ochi*	*fraţi*	*taţi*
V.	*cumetri*	*fii*	—	—	*fraţi*	*taţi*

b. Declinarea substantivelor feminine

Substantivele feminine au la singular o formă pentru nominativ-acuzativ şi alta pentru genitiv-dativ. Forma de genitiv-dativ, cu desinenţa *-e* (*-le*) sau *-i*, este identică cu a pluralului: *(a) unei case — nişte case, (a) unei măsele — nişte măsele, (a) unei mantale — nişte mantale, (a) unei cărţi — nişte cărţi, (a) unei lăzi — nişte lăzi, (a) unei vii — nişte vii.*

Notă. Unele substantive feminine denumind materii sau produse își formează plurale deosebite neutre, terminate în *-uri*, pentru a exprima noțiunea de «specii»: *blană — blănuri*, *mătase — mătăsuri* (vezi § 111).

O categorie de substantive feminine aparținînd declinării a III-a au o singură formă la toate cazurile și la ambele numere. Este vorba de numele de persoană formate cu sufixul *-toare*: *învățătoare*, *lucrătoare*, *muncitoare* etc., cărora le corespund masculine în *-tor* cu temă identică: *învățător*, *lucrător*, *muncitor*. Spre deosebire de masculinele cu pluralul în *-tori*, femininele au pluralul în *-toare*. Substantivele feminine formate cu același sufix *-toare* care nu au în familia lor un masculin în *-tor* fac pluralul regulat: sg. *bocitoare* — pl. *bocitori*, *lipitoare* — *lipitori*, *privighetoare* — *privighetori*, *zicătoare* — *zicători* etc.

Notă. Cînd același substantiv feminin este și nume de agent și nume de instrument, pluralul se formează în mod deosebit pentru fiecare din aceste două sensuri: sg. *semănătoare* (nume de agent) — pl. *semănătoare*; sg. *semănătoare* (nume de instrument) — pl. *semănători*.

Formă identică pentru toate cazurile singularului au și substantivele feminine formate cu sufixul *-oaie*: *căsoaie*, *cuțitoaie* etc., apoi *dragoste*, care, din cauză că se întrebuințează aproape exclusiv la singular, prezintă dificultăți și în ce privește formarea pluralului: *dragoste*, *dragosti* și *dragoști*.

Parte din substantivele feminine, și anume unele nume de persoană și unele nume de animale asimilate cu acestea, au o formă specială de vocativ cu desinența *-o*: *soro*, *vulpeo*, *Mario*. Cele mai multe au vocativul identic cu nominativul: *mamă*, *tovarășă*, *Ileană*.

Singular

N. (o)	*casă*	*para*	*stea*	*zi*	*carte*	*cîmpie*
G. (a unei)	*case*	*parale*	*stele*	*zile*	*cărți*	*cîmpii*
D. (unei)	*case*	*parale*	*stele*	*zile*	*cărți*	*cîmpii*
A. (pe) (o)	*casă*	*para*	*stea*	*zi*	*carte*	*cîmpie*
V.	—	—	—	—	—	—

Plural

N. (niște)	*case*	*parale*	*stele*	*zile*	*cărți*	*cîmpii*
G. (a unor)	*case*	*parale*	*stele*	*zile*	*cărți*	*cîmpii*
D. (unor)	*case*	*parale*	*stele*	*zile*	*cărți*	*cîmpii*
A. (pe) (niște)	*case*	*parale*	*stele*	*zile*	*cărți*	*cîmpii*
V.	—	—	—	—	—	—

c. Declinarea substantivelor neutre

Substantivele neutre nearticulate au o singură formă pentru toate cazurile atît la singular cît și la plural.

Scanned with OKEN Scanner

Singular

N. (un)	*pupitru*	*studiu*	*pai*	*deal*	*spic*	*unghi*	*nume*
G. (a unui)	*pupitru*	*studiu*	*pai*	*deal*	*spic*	*unghi*	*nume*
D. (unui)	*pupitru*	*studiu*	*pai*	*deal*	*spic*	*unghi*	*nume*
A. (un)	*pupitru*	*studiu*	*pai*	*deal*	*spic*	*unghi*	*nume*
V.	—	—	—	—	—	—	—

Plural

N. (nişte)	*pupitre*	*studii*	*paie*	*dealuri*	*spice*	*unghiuri*	*nume*
G. (a unor)	*pupitre*	*studii*	*paie*	*dealuri*	*spice*	*unghiuri*	*nume*
D. (unor)	*pupitre*	*studii*	*paie*	*dealuri*	*spice*	*unghiuri*	*nume*
A. (nişte)	*pupitre*	*studii*	*paie*	*dealuri*	*spice*	*unghiuri*	*nume*
V.	—	—	—	—	—	—	—

Declinarea articulată

§ 127. Prin declinarea articulată se înţelege declinarea substantivelor însoţite de articolul enclitic. Articolul fiind flexibil, formele articulate ale substantivelor se deosebesc după gen, număr şi caz.

1. Substantivele primesc următoarele articole:

a. la nominativ şi acuzativ: singular, masculin şi neutru, articolul *-l*, cînd substantivul se termină în *-u*, *-u* semivocalic, *-i* semivocalic, consoană sau consoană muiată, şi *-le*, cînd terminaţia substantivului este *-e*; plural masculin *-i*; singular feminin *-a*; plural feminin şi neutru *-le*. De exemplu: *lupul*, *cîinele*, *creionul*, *pronumele*; *casa*, *vulpea*; *lupii*, *cîinii*; *creioanele*, *pronumele*; *casele*, *vulpile*.

b. la genitiv şi dativ: singular *-lui* pentru masculin şi neutru, *-i* sau *-i* semivocalic pentru feminin, plural *-lor* pentru toate genurile. De exemplu: *lupului*, *cîinelui*, *creionului*, *pronumelui*; *vulpii*, *casei*; *lupilor*, *cîinilor*, *creioanelor*, *pronumelor*; *vulpilor*, *caselor*.

c. la vocativ, singularul masculinelor şi neutrelor care pot fi întrebuinţate la acest caz este terminat în *-(u)le* (desinenţa e adăugată la articol), iar pluralul tuturor genurilor în *-lor*: *băiatule*, *omule*, *poporule*; *fraţilor*, *surorilor*, *popoarelor*.

2. Alipirea articolului la substantiv se face astfel:

a. direct, în cazul substantivelor masculine şi neutre terminate în *-u* şi *-e*, şi al formei de plural a tuturor genurilor: *cuscru-l*, *frate-le*, *nume-le*; *ouă-le*, *fraţi-i*; *nume-le*; *case-le*;

b. cu ajutorul lui *u* în cazul substantivelor masculine şi neutre terminate în *-i* semivocalic, consoană şi consoană muiată: *tei-u-l*, *scaun-u-l*, *unchi-u-l*, în care *u* este etimologic, şi al femininelor terminate în *-ea*, *-a* şi *-i*: *măsea-u-a*, *manta-u-a*, *zi-u-a*, în care *u* s-a dezvoltat pentru evitarea hiatului (vezi cap. Noţiuni de morfologie istorică, §85);

Scanned with OKEN Scanner

c. ia locul desinenţei la substantivele feminine terminate în *-ă*: *casă — case*; ia locul lui *-e* din terminaţia substantivelor feminine de tipul *oaie — oaia*; se contopeşte în diftongul *-ea* la substantivele feminine terminate în *-e*: *vulpe — vulpea*.

Cînd substantivele nearticulate se termină la singular în *-u* semivocalic sau la plural în *-i* semivocalic, acestor semivocale li se adaugă în formele articulate vocalele *-u-* şi *-i-*: *leu — le-u-l*, *lei — le-i-lor*, *chei — che-i-le* (pronunţat *le-ụul*, *le-i̯ilor*, *ke-i̯ile*; vezi Fonetica, § 38).

Cînd substantivele nearticulate se termină la plural în consoană muiată, în formele articulate cu articolul *-le*, *-lor* se păstrează vechiul *i* vocală: *lup*^{i} — *lup-i-lor*, *porţ*^{i} — *porţ-i-lor*.

3. Se observă tendinţa ca articolul de nominativ-acuzativ *-l* al masculinelor şi neutrelor să nu mai fie pronunţat. Pentru cei care nu-l pronunţă, articolul este *-u*: *creionu*, *omu*, *teiu*. În vorbirea îngrijită, *-l* se pronunţă, iar în scris el nu poate lipsi (vezi Fonetica, § 64).

4. Articolul *-l* a dispărut la numele proprii de persoane terminate în *-u*: *Albu*, *Bălcescu*, *Fătu*, *Golescu*, *Lupu*, *Măzăreanu*, *Văcărescu* etc., mai vechi: *Albul*, *Golescul* etc. Textele din veacul al XIX-lea mai înregistrează aceste forme vechi:

Scheianul şi Mircescul, vecini de pe Siret,
. . . s-au prins cu jurămînt
Nici chiar sub braţul morţii să nu dea îndărăt. ALECSANDRI, P. I 10.

5. Genitivul şi dativul singular la substantivele feminine se formează adăugîndu-se articolul la forma nearticulată: *unei case — casei*, *unei limbi — limbii*. Sînt greşite formele de genitiv-dativ *casii*, *limbei*, *floarei*. La substantivele terminate în *-ie* limba literară face excepţie în sensul că genitiv-dativul articulat capătă terminaţia *-ei*: *o familie — unei familii — familiei*.

Observaţie. La pluralul articulat al substantivelor terminate la singular în *-u*: sg. *codru* — pl. neart. *codri* — pl. art. *codrii*, sg. *membru* — pl. neart. *membri* — pl. art. *membrii* nu se aude rostirea articolului *-i*. Pentru a se face distincţie între forma articulată şi cea nearticulată, ortografia cere ca articolul să fie scris.

a. Masculine

Singular

N.	*socrul*	*leul*	*ochiul*	*pomul*	*iepurele*
G.	(*a*) *socrului*	*leului*	*ochiului*	*pomului*	*iepurelui*
D.	*socrului*	*leului*	*ochiului*	*pomului*	*iepurelui*
A.	*socrul*	*leul*	*ochiul*	*pomul*	*iepurele*
V.	*socrule*	*leule*	—	—	—

Plural

N.	*socrii*	*leii*	*ochii*	*pomii*	*iepurii*
G.	(*a*) *socrilor*	*leilor*	*ochilor*	*pomilor*	*iepurilor*
D.	*socrilor*	*leilor*	*ochilor*	*pomilor*	*iepurilor*
A.	*socrii*	*leii*	*ochii*	*pomii*	*iepurii*
V.	*socrilor*	*leilor*	—	—	*iepurilor*

b. Feminine

Singular

N.	*masa*	*luna*	*cazmaua*	*steaua*	*vulpea*	*ziua*	*cîmpia*
G.	(*a*) *mesei*	*lunii*	*cazmalei*	*stelei*	*vulpii*	*zilei*	*cîmpiei*
D.	*mesei*	*lunii*	*cazmalei*	*stelei*	*vulpii*	*zilei*	*cîmpiei*
A.	*masa*	*luna*	*cazmaua*	*steaua*	*vulpea*	*ziua*	*cîmpia*
V.	—	—	—	—	—	—	—

Plural

N.	*mesele*	*lunile*	*cazmalele*	*stelele*	*vulpile*	*zilele*	*cîmpiile*
G.	(*a*) *meselor*	*lunilor*	*cazmalelor*	*stelelor*	*vulpilor*	*zilelor*	*cîmpiilor*
D.	*meselor*	*lunilor*	*cazmalelor*	*stelelor*	*vulpilor*	*zilelor*	*cîmpiilor*
A.	*mesele*	*lunile*	*cazmalele*	*stelele*	*vulpile*	*zilele*	*cîmpiile*
V.	—	—	—	—	*vulpilor*	—	—

c. Neutre

Singular

N.	*centrul*	*tabloul*	*unghiul*	*creionul*	*numele*
G.	(*a*) *centrului*	*tabloului*	*unghiului*	*creionului*	*numelui*
D.	*centrului*	*tabloului*	*unghiului*	*creionului*	*numelui*
A.	*centrul*	*tabloul*	*unghiul*	*creionul*	*numele*
V.	—	—	—	—	—

Plural

N.	*centrele*	*tablourile*	*unghiurile*	*creioanele*	*numele*
G.	(*a*) *centrelor*	*tablourilor*	*unghiurilor*	*creioanelor*	*numelor*
D.	*centrelor*	*tablourilor*	*unghiurilor*	*creioanelor*	*numelor*
A.	*centrele*	*tablourile*	*unghiurile*	*creioanele*	*numele*
V.	—	—	—	—	—

Declinarea numelor proprii

§ 128. Numele proprii au, în ce priveşte declinarea, o situaţie specială faţă de substantivele comune.

a. În general numele de persoană de genul masculin nu-şi schimbă forma decît la vocativ: *Ioane, Radule, Ionescule, Gălăţene.* La genitiv şi dativ primesc articolul genitival *(al) lui.* Cele terminate în *-(e)a* se declină fie la fel cu toate celelalte, fie, mai rar (în vorbirea populară), după modelul numelor proprii feminine, din cauza terminaţiei identice cu a acestora: *Oprea — al Oprii — Opreo.*

b. Numele de persoană feminine au aceeaşi declinare ca substantivele comune de genul feminin, datorită faptului că sînt articulate ca şi acestea. Spre deosebire de substantivele comune însă, în flexiunea numelor proprii de persoană feminine alternanţele fonetice nu se mai produc, menţinîndu-se de obicei nealterată tema substantivului propriu: *Floarea — Floarei* faţă de *floare — florii* (vezi § 100, d şi e). Unele nume feminine care nu primesc articole se declină la fel cu numele de persoană masculine: *lui Jeni.* Folosirea articolului proclitic în locul celui enclitic apare şi la nume care pot primi, fără nici o dificultate, pe acesta din urmă: *al lui Maria, lui Ioana* etc. Asemenea forme trebuie evitate (vezi § 100, b).

Masculine

N.	*Alexandru*	*Gheorghe*	*Ion*	*Radu*	*Ionescu*	*Albu*
G.	*(a) lui Alexandru*	*Gheorghe*	*Ion*	*Radu*	*Ionescu*	*Albu*
D.	*lui Alexandru*	*Gheorghe*	*Ion*	*Radu*	*Ionescu*	*Albu*
A.	*(pe) Alexandru*	*Gheorghe*	*Ion*	*Radu*	*Ionescu*	*Albu*
V.	*Alexandre*	*Gheorghe*	*Ioane*	*Radule*	*Ionescule*	*Albule*

	Feminine		Masculine	
N.	*Ana*	*Maria*	*Toma*	*Badea*
G.	*(a) Anei*	*Mariei*	*Tomei*	*Badei*
D.	*Anei*	*Mariei*	*Tomei*	*Badei*
A.	*pe Ana*	*Maria*	*Toma*	*Badea*
V.	*Ano, Ană*	*Mario, Marie*	*Tomo*	*Badeo*

c. Numele geografice urmează regulile substantivelor comune în ce priveşte declinarea, întrucît cele mai multe sînt la origine substantive comune. Ele se întrebuinţează, de obicei, articulate şi se declină întocmai ca substantivele comune, după genul pe care îl au: *Brebu(l), Cornu, Stîlpu; Breaza, Poiana, Crivina.*

Foarte multe, în special numele de oraşe şi sate romîneşti, au formă de plural, fiind derivate cu sufixele *-eşti* şi *-eni* (*-ani*) sau avînd terminaţia *-i* cu muierea consoanei precedente (*Costeşti, Floreşti, Ploieşti; Boureni, Buciumeni, Urziceni; Brazi, Buşteni, Puţuri*).

Scanned with OKEN Scanner

N.	*Breaza*	*Brebu(l)*	*Costeştii*	*Bourenii*	*Măgurelele*	*Moldova*
G.	*(a) Brezei*	*Brebului*	*Costeştilor*	*Bourenilor*	*Măgurelelor*	*Moldovei*
D.	*Brezei*	*Brebului*	*Costeştilor*	*Bourenilor*	*Măgurelelor*	*Moldovei*
A.	*Breaza*	*Brebu(l)*	*Costeştii*	*Bourenii*	*Măgurelele*	*Moldova*
V.	—	—	—	—	—	—

d. Numele de locuri compuse se declină după cum urmează:

1. la numele formate din două substantive care stau în acelaşi caz se declină cel din urmă:

N.	*Tîrgu-Jiu*	*Turnu-Severin*
G.	*(a) Tîrgu-Jiului*	*Turnu-Severinului*
D.	*Tîrgu-Jiului*	*Turnu-Severinului*
A.	*Tîrgu-Jiu*	*Turnu-Severin*

2. la cele compuse dintr-un substantiv la nominativ şi altul la genitiv sau din două substantive legate prin prepoziţia *de* se declină primul element:

N.	*Poiana-Ţapului*	*Baia-de-Aramă*
G.	*(a) Poienii-Ţapului*	*Băii-de-Aramă*
D.	*Poienii-Ţapului*	*Băii-de-Aramă*
A.	*Poiana-Ţapului*	*Baia-de-Aramă*

3. la numele alcătuite dintr-un substantiv şi un adjectiv se declină ambele elemente (variază însă numai adjectivul feminin):

N.	*Valea-Lungă*	*Tîrgu(l)-Frumos*
G.	*(a) Văii-Lungi*	*Tîrgului-Frumos*
D.	*Văii-Lungi*	*Tîrgului-Frumos*
A.	*Valea-Lungă*	*Tîrgu(l)-Frumos*

Dacă cele două elemente s-au contopit în aşa fel încît sînt simţite ca un singur cuvînt, articolul se adaugă la sfîrşit: *Cîmpulungul*, *(a) Cîmpulungului*, *Cîmpulungului*, *Cîmpulungul*.

FORMAREA SUBSTANTIVELOR

Observaţii generale

§ 129. Mare parte a substantivelor din limba romînă, în special dintre cele cuprinse în fondul principal de cuvinte, provin, gata formate, fie din limba latină, fie dintr-o limbă slavă etc. Sînt însă şi foarte multe formate în romîneşte, prin derivare sau prin alte mijloace.

Substantive formate cu prefixe

§ 130. Cu prefixe, sînt formate destul de puţine substantive, în general tot de la substantive. Printre cuvintele mai vechi formaţiile de acest tip sînt des-

tul de rare: *răs-cruce*, *ne-om*. Mai numeroase sînt aceste formaţii printre substantivele noi, luate în general gata făcute din alte limbi, prefixele nefiind productive în romîneşte: *ante-braţ*, *sub-director*, *sub-inspector* (derivatele substantivale cu prefixul *sub-* tind să iasă din uz astăzi). Totuşi există şi formaţii recente romîneşti: *supra-om*.

Mai frecvente sînt derivatele cu prefixe de la verbe, prefixul servind mai întîi la derivarea verbelor: de la *a face* derivă *a desface* şi din acesta se formează *desfacere*; la fel de la *a veni* derivă *a reveni* şi din acesta *revenire*. Asemenea infinitive lungi se formează şi de la participii: ***neridicarea*** *la timp a obiectelor*, ***nelivrarea*** *materialelor* (după: *obiecte* ***neridicate***, *materiale* ***nelivrate***).

Substantive formate cu sufixe

§ 131. Mai mult decît prefixele sînt întrebuinţate sufixele pentru formarea de noi substantive.

A. Sufixele pot deriva substantive de la verbe.

O primă categorie o constituie aceea a numelor care desemnează acţiunea, a abstractelor verbale. Se folosesc în acest scop două forme verbale: vechiul infinitiv lung şi supinul:

a. infinitivul lung: *aflare*, *cădere*, *opunere*, *venire*. Procedeul e productiv paralel cu conjugările vii (I şi a IV-a): *iarovizare*, *dezmiriştire*.

b. supinul: *cîntat* (*cîntatul la flaut*), *căzut*, *apus* (*apusul soarelui*), *cules*, *plămădit*. Acest procedeu e mai puţin productiv, dar există exemple recente: *laminat*, *dezmiriştit*.

Uneori de la acelaşi verb se formează două substantive care denumesc acţiunea respectivă, unul din infinitivul lung şi unul din supin: *culegerea* şi *culesul*. Alteori nu apare ca substantiv decît una din cele două forme verbale: *răsăritul* (nu *răsărirea*), dar *evidenţierea* (nu *evidenţiatul*).

În afară de aceste forme verbale se formează abstracte şi cu ajutorul unor sufixe speciale dintre care cel mai important este unul împrumutat: *-ţie* (*-ţiune*), folosit în cuvinte împrumutate: *administraţie*, *explicaţie*, *nutriţie* etc. Sînt foarte puţine exemple formate sigur în romîneşte, şi numai de la verbe împrumutate.

Valoarea acestor sufixe de abstracte verbale (*-are*, *-at*, *-ţie*) nu este perfect identică. Altceva este *administrarea* unei instituţii decît *administraţia* ei, *explicarea* unei probleme decît *explicaţia* ei, forma de infinitiv fiind mult mai legată de acţiunea verbului, iar substantivele în *-ţie* pierzîndu-şi o parte din această legătură.

Foarte apropiate de aceste substantive care arată acţiunea verbului sînt acelea care au un sens mai concret, arătînd fie rezultatul acţiunii, fie mijlocul

prin care se realizează. În multe cazuri ele nu sînt decît concretizări ale unor abstracte vechi şi se formează prin aceleaşi mijloace, cu aceleaşi sufixe.

Infinitivul: *mîncare, avere, vedere* (fie în sensul de «simţ al văzului», deci de mijloc prin care se realizează acţiunea, fie în acela de «privelişte, ceea ce a fost văzut», deci rezultat al acţiunii), *adunare* («ceea ce a fost adunat»), *durere* etc.

Participiul şi supinul: *aşternut* («lucrul care se aşterne pe pat»), *trecut, plîns, răspuns.*

Cuvinte cu sufixul *-ură* (*-sură, -tură, -ătură, -itură*): *împuşcătură, săritură, frîntură, strînsură.*

Sufixe mai vechi, care la origine serveau la formarea abstractelor verbale, sînt astăzi puţin productive şi se găsesc numai în substantive cu nuanţă mai concretă:

-eală: *păcăleală* (nu «faptul de a păcăli», ci «ansamblul maşinaţiilor care servesc la păcălirea cuiva»), *îndrăzneală* (nu «faptul de a îndrăzni», ci «calitatea pe care o are cel care îndrăzneşte» sau «faptă îndrăzneaţă realizată de cel care a îndrăznit»), *greşeală* (rezultatul acţiunii verbului *a greşi*) etc.

-inţă: *credinţă, voinţă, biruinţă, făgăduinţă.*

-mînt: *acoperămînt, jurămînt, legămînt*; pl. *încălţăminte.*

-et: *muget, răget, trăsnet, tunet, vuiet.*

-anie: *păţanie, petrecanie, strădanie.*

O categorie productivă de substantive derivate de la verbe o constituie numele celui care face acţiunea, n u m e l e d e a g e n t. Ele se formează mai ales cu ajutorul sufixului *-tor* (f. *-toare*): *legător, mîncător, tăietor, băutor, făcător, învingător, muncitor, vorbitor.*

Numele de agent poate ajunge să desemneze o persoană care îndeplineşte în permanenţă acţiunea: *gînditor, visător, risipitor*; sau arată o meserie: *croitor, instalator, legător, vînător, vînzătoare.*

Numele de agent pot avea şi valoare adjectivală: *miros îmbietor, ştire supărătoare, aspect încurajator, armată învingătoare.*

Un sufix nou este *-or* (fr. *-eur*), în cuvinte împrumutate: *laminor, sudor* etc., înlocuit adesea prin *-ator* (*patinor — patinator, montor — montator*).

Înrudite ca sens cu numele de agent sînt n u m e l e d e i n s t r u m e n t e, care se formează cu ajutorul aceluiaşi sufix productiv *-tor, -toare*: *aspirator, ventilator, vînturătoare, ascuţitoare.* Exemple recente: *secerătoare, prăjitoare.*

Apropiate sînt şi substantivele care arată n u m e l e l o c u l u i unde se petrece acţiunea, formate cu *-toare, -torie* (= *-tor* + *-ie*):

-toare: *scăldătoare, vînătoare, ascunzătoare* (sufix puţin productiv).

-torie: *spălătorie, legătorie* (sufix productiv; exemplu recent: *călcătorie*).

B. Substantive derivate de la substantive şi adjective.

O primă categorie o constituie abstractele calităţii, substantive care exprimă o calitate.

Sufixe productive:

-ie: *bărbăţie, prietenie, ucenicie* (de la substantive), *duioşie, mîndrie, prostie, viclenie* (de la adjective).

-ime: *agerime, desime, întregime, vechime.*

-eţe: *bătrîneţe, blîndeţe, frumuseţe, tinereţe*; la acestea se adaugă cuvinte împrumutate: *acurateţe, justeţe* prin adaptarea sufixului romanic la sufixul românesc mai vechi *-eţe.*

-(ă)tate: *bunătate, greutate, răutate, singurătate.* Acest sufix a fost foarte mult întărit prin introducerea unor cuvinte împrumutate, fie izolate (*afinitate, calitate, cantitate*), fie legate de adjective (*aviditate, fidelitate, libertate*).

-enie (astăzi puţin productiv): *cuminţenie, curăţenie, drăgălăşenie, păcătoşenie, surzenie.*

O categorie specială de abstracte o constituie numele unor curente literare, artistice, politice. Sufixul internaţional cu care se formează acestea este *-ism*: *comunism, socialism, stahanovism, clasicism, simbolism.* Cu acest sufix s-au format în limba romînă: *împăciuitorism, fripturism, stîngism, codism, sămănătorism.*

Ca şi la abstractele verbale, se observă şi la aceste abstracte nominale cazuri de concretizare. Astfel, *prostie* nu înseamnă numai «faptul de a fi prost», ci şi «lucru făcut în chip prostesc», *beţie* înseamnă şi «chef», *ciudăţenie* «lucru ciudat» şi tot astfel *mărime* nu înseamnă numai «faptul de a fi mare», ci şi «cantitate» şi (ironic) «om important».

Înrudite cu abstractele sînt şi numele colective care se formează:

a. cu ajutorul aceloraşi sufixe:

-ime: *mulţime, tinerime, ţărănime, sărăcime*, chiar *burghezime* (sufix productiv).

-ie: *solie* (sufix neproductiv cu această funcţiune).

-(ă)tate: *creştinătate, străinătate* (sufix neproductiv cu această funcţiune).

b. cu sufixe speciale:

-et: *bănet, bătrînet, tineret* (sufix puţin productiv; ceva mai productiv e pe lîngă numele de arbori: *brădet, făget, nucet*).

-iş: *frunziş, mărăciniş, pietriş* (sufix puţin productiv; pe lîngă numele de arbori e şi el ceva mai productiv: *aluniş, cărpiniş, stejăriş*).

-ărie: *apărie, fierărie, lemnărie, muscărie, rufărie* (sufix productiv).

Cu aceste nume colective se înrudesc numele de loc, adică acelea care arată locul unde se află o colectivitate, sau unde se exercită o meserie (pentru numele de meserii, vezi mai sus numele de agent).

-ie: croitorie, fierărie, tutungerie, vistierie (sufix productiv; exemplu recent: *frizerie*).

-ărie: *bostănărie*, *bucătărie*, *cizmărie* (sufix productiv. Astfel de derivate pot fi însă explicate şi prin combinarea sufixelor *-ar* + *ie*: *cizmar* + *ie* etc.)

-ime: *împrejurime* (sufix neproductiv cu această funcţiune).

Altă categorie de substantive denominative o constituie numele de ocupaţie care arată că persoana denumită este producătorul sau că se ocupă în general cu un obiect:

-ar: *fierar*, *lingurar*, *pietrar*, *sforar*, *sifonar*, *strungar*, *văcar* (sufix productiv).

-aş: *cosaş*, *făptaş*, *rîndaş*, *vîslaş* (sufix neproductiv).

-er (fr. *-eur*): *boxer*, *frizer*, *miner* (*minier* e adjectiv), *şofer* (sufix neproductiv, cuvintele au fost împrumutate gata făcute).

-ier (fr. *-ier*): *bufetier*, *pionier*, *plutonier*, *sezonier* (sufix puţin productiv).

-giu (de origine turcească; viu în romîneşte): *geamgiu*, *iaurgiu*, *zarzavagiu*, *moftangiu*, *duelgiu*.

-ist: *artilerist*, *automobilist*, *ceferist*, *cincisutist*, *fochist*, *furnalist*, *jurnalist*, *maşinist*, *paraşutist*, *textilist*, *ziarist* (sufix productiv).

Alte substantive arată apartenenţa:

a. la un grup local:

-ean (*-ian*) (de origine slavă, dar întărit de fr. *-éen* sau *-ien*): *bucureştean*, *buzoian*, *clujean*, *ieşean*, *orăşean*, *european*, *coreean*, *parizian* (sufix productiv).

-ez: *chinez*, *englez*, *francez*, *vienez*, *vietnamez* (sufix productiv, dar numai pentru numele străine).

b. la un corp constituit:

-ian: *gardian*, *miliţian* (sufix puţin productiv).

c. la un curent, o tendinţă politică sau culturală:

-ist (paralel cu abstractele în *-ism*): *comunist*, *realist*, *simbolist*, *socialist*, *stahanovist*. Sufixul acesta, întîlnit şi la unele nume de meserii, are posibilitatea de a crea tot felul de derivate, care arată în general apartenenţa la un grup (numele de meserii şi cele discutate aici arătînd apartenenţa); iată cîteva exemple: *căminist* «elev sau student care locuieşte la cămin», *familist* etc.

Derivate denominative cu sufixe care nu produc decît schimbări de nuanţă ale cuvintelor de bază

§ 132. Există o serie de derivate denominative cu sufixe care nu modifică valoarea gramaticală sau sensul în întregime, ci produc numai schimbări de nuanţă ale cuvintelor de bază. În această situaţie sînt următoarele categorii de sufixe:

a. Sufixele moţionale. 1. Formarea femininului. Substantivele care comportă posibilitatea unui feminin îl formează cu ajutorul sufixelor. Pentru

formarea femininului se foloseşte mai ales sufixul *-iţă* (care e şi diminutival): *casieriţă*, *chelăriţă*, *doctoriţă*, *frizeriţă*, *ingineriţă* (sufix productiv).

În afară de acesta, mai apar sufixe care nu servesc decît la formarea femininului:

-easă: *bucătăreasă*, *doctoreasă*, *jupîneasă* (sufix productiv).

-esă: *negresă*, *poetesă*, *prinţesă* (sufix neproductiv).

-oaică: *franţuzoaică*, *hoţoaică*, *zgripţoroaică*, *tigroaică* (sufix productiv).

-ă, marca cea mai slabă a femininului, ia locul în limba de azi celorlalte sufixe: *doctoră*, *infirmieră*, *lectoră*, *poetă*.

-că: *romîncă*, *ţărancă* (sufix neproductiv).

2. Formarea masculinului. Cînd substantivul de bază este feminin (este cazul mai ales la unele nume de animale), masculinul se formează cu ajutorul unor sufixe. Se folosesc sufixe augmentative, în timp ce, cum am văzut, pentru formarea femininului se folosesc uneori sufixe diminutivale.

-an: *curcan*, *gîscan* (sufix neproductiv).

-oi: *vulpoi*, *vrăbioi*, *răţoi* (sufix productiv).

b. Sufixe diminutivale. Limba romînă posedă un mare număr de sufixe diminutivale, care au ca scop să denumească un obiect mai mic faţă de unul obişnuit: *căsuţă* «casă mică», *picioruş* «picior mic». În altele predomină o notă afectivă, fie favorabilă, de afecţiune, duioşie (*bunicuţă*, *mătuşică*), fie de dispreţ (*advocăţel*, *profesoraş*). Pe lîngă aceasta, sufixele diminutivale pot forma şi cuvinte independente care evocă o asemănare oarecare cu cuvîntul de bază şi spre a se deosebi de ele: *albăstriţă*, *lăcrămioară* (numele plantei), *omuşor*.

-aş: *articolaş*, *băieţaş*, *copilaş*, *cuţitaş*, *îngeraş*, *volumaş* (sufix productiv).

-el: *băieţel*, *copăcel* (sufix productiv).

-ică: *bucăţică*, *lopăţică*, *mîncărică* (sufix productiv; serveşte la formarea femininului cuvintelor în *-el*).

-ior (*-ioară*), *-cior*, *-şor*, *-işor*, *-uşor*: *frăţior*, *văduvioară*; *oscior*; *lefşoară*; *botişor*, *peştişor*; *porcuşor*. (Sub formele *-işor*, *-şor*, sufixul e productiv. Uneori la plural semnul pluralului apare nu numai la sufix, ci şi la cuvîntul de bază: *anişori*, *boişori*, *căişori*.)

-eţ: *podeţ* (sufix neproductiv).

-iţă: *fetiţă*, *peniţă*, *portiţă* (sufix productiv).

-uţă: *căsuţă*, *mînuţă* (sufix productiv).

-uş: *căţeluş*, *măgăruş* (sufix productiv).

Adesea mai multe sufixe pot intra în formarea unui singur cuvînt: *purc-el-uş*, *săc-ul-eţ*, *pietr-ic-ică* (sufixe productive).

c. Sufixe augmentative. Sufixele augmentative arată că obiectul denumit prin cuvîntul format de ele este mai mare decît normal. Sensului acestuia i se poate adăuga cel peiorativ.

-oi, feminin *-oaie*, *-oaică*: *băboi*, *cămeşoi*, *căsoaie*, *lopătoaie*, *măturoi* (sufix productiv).

d. Sufixe depreciative. O serie de sufixe marchează numai sentimentul de dispreţ al vorbitorului sau proasta calitate a obiectului.

-ăl-ău: *fătălău*, *prostălău* (sufix neproductiv).

-an: *beţivan*, *golan*, *lungan* (sufix neproductiv).

Pentru formaţiile regresive, compunere şi schimbarea categoriei gramaticale, vezi Vocabularul, §§ 12, 13, 14 şi 15.

Scanned with OKEN Scanner

ARTICOLUL

§ 133. Articolul este un instrument gramatical care nu poate apărea singur, ci numai împreună cu alte cuvinte, cu un substantiv sau un echivalent al substantivului: *cal**ea**, dînsul, fir**ele cele** subţiri, vestitul vînător*. Rolul articolului constă, în primul rînd, în individualizarea obiectelor: dintr-un grup de obiecte de acelaşi fel vorbitorul se opreşte asupra unui singur obiect sau a unui grup izolat, pe care le numeşte cu ajutorul substantivului însoţit de articol. Individualizarea poate fi însă de diverse grade.

*O cale importantă care înlesneşte cunoaşterea mai în de aproape **a** istoric**elor** realizări sovietice, **a** oper**elor lui** Lenin şi Stalin, ca şi în general **a** minunat**elor** valori **ale** cultur**ii** progresiste ruse şi **ale celei** sovietice, este însuşir**ea** limb**ii** ruse.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 2020, 2/5.

Deosebim mai multe feluri de articole:

Din punctul de vedere al funcţiunii distingem articolul hotărît, articolul posesiv, articolul adjectival şi articolul nehotărît.

După locul lor faţă de substantiv sau de alt cuvînt pe care îl însoţesc, articolele sînt: proclitice şi enclitice. Articolul posesiv, articolul adjectival şi cel nehotărît sînt proclitice; articolul hotărît este de obicei enclitic.

Articolul hotărît

§ 134. Articolul hotărît are următoarele forme:

Masculin

N.A.	*-l, -le* (*om**ul**, frat**ele***)	*-i* (*oamen**ii**, fraţ**ii***)
G.D.	*-lui* (*om**ului**, frat**elui***)	*-lor* (*oamen**ilor**, fraţ**ilor***)
V.	*-le* (*om**ule***)	*-lor* (*oamen**ilor**, fraţ**ilor***)

Feminin

N.A.	*-a* (*ţar**a***)	*-le* (*ţăril**e***)
G.D.	*-i* (*ţării*)	*-lor* (*ţăril**or***)
V.	—	*-lor* (*ţăril**or***)

Articolul hotărît se pune la sfîrşitul substantivului şi al altor cuvinte care au sau pot avea valoare substantivală (adjectiv, pronume, numeral), împreună cu care alcătuieşte un singur cuvînt. Alipirea articolului hotărît se face în funcţie de terminaţia substantivului care se articulează (vezi Declinarea articulată a substantivelor, § 127).

Funcţiunile articolului hotărît

§ 135. I. Articolul hotărît se întrebuinţează pe lîngă substantiv ori de cîte ori obiectul care, potrivit rolului principal al articolului, trebuie individualizat, este cunoscut sau se face cunoscut ascultătorului.

Iată cîteva dintre cazurile cele mai obişnuite în care substantivul poate apărea articulat cu articolul enclitic:

A. 1. Cînd substantivul este determinat de un atribut sau o propoziţie atributivă:

a. substantiv în genitiv:

*Adormind de armoni**a***
Codrului bătut de gînduri,
Flori de tei deasupra noastră
Or să cadă rînduri-rînduri. EMINESCU, O. I 75.

b. substantiv cu prepoziţie:

*Cînd privesc zil**ele** de-aur a scripturelor romîne,*
Mă cufund ca într-o mare de visări dulci şi senine. EMINESCU, O. I 31.

c. apoziţie:

*Nifilistu**l** Caţavencu.* CARAGIALE, O. VI 107.

d. adjectiv:

*Zîmbeşte vesel soar**ele** bălai*
*Şi steagur**ile** roşii ard în soare.* BENIUC, S. 56.

e. pronume:

*Iar în ochi**i** ei albaştri*
Toate basmele s-adună. EMINESCU, O. I 73.
*N-am cosit din hold**a** lor un pai.* BENIUC, V. 9.

f. adjectiv posesiv:

*An**ii** tăi se par ca clipe,*
Clipe dulci se par ca veacuri. EMINESCU, O. I 110.
Azi, cînd ne creşti a fi atotstăpîni,
*Bem crezu**l** tău ca flăcări în plămîni.* TOMA, C. V. 352.

g. adjectiv demonstrativ:

Vorba asta o punea în afară, ca să aibă în lăuntrul său vreme să cugete ce-l va fi aducînd pe părintele Dragomir la curte. SADOVEANU, F. J. I 102.

h. adverb:

O vin' odorul meu nespus,
Şi lumea ta o lasă;
Eu sînt luceafărul de sus,
Iar tu să-mi fii mireasă. EMINESCU, O. I 172.

i. propoziţie atributivă:

De-un moşneag, da, împărate, căci moşneagul ce priveşti
Nu e om de rînd, el este domnul Ţării Romîneşti. EMINESCU, O. I 147.

2. Cînd substantivul desemnează un obiect cunoscut, fără să fie determinat de un atribut. Cunoaşterea poate avea tot felul de cauze. Iată cîteva dintre cele mai curente:

a. Obiectul în discuţie este unic: *soare, lună, cer* etc.

Pe cînd oastea se aşază, iată soarele apune. EMINESCU, O. I 148.
Ca un glob de aur luna strălucea. BOLINTINEANU, P. I 3.
De-acolo voiam să ating în copilărie cerul cu mîna. BENIUC, V. 22

sau un nume propriu:

Eu nu ţi-aş dori vr-odată să ajungi să ne cunoşti,
Nici ca Dunărea să-nece spumegînd a tale oşti. EMINESCU, O. I 147.

Cu astfel de substantive sînt asimilate unele dintre numele de rudenie: *mamă, tată, bunic, mătuşă, unchi*, care, deşi nu arată toate fiinţe unice, se întrebuinţează ca un fel de nume proprii:

Am căzut în Ozana, cît mi ţi-i băietul! Noroc de bunicul. CREANGĂ, A. 23.
De mama îmi mai aduc aminte ca prin vis. SLAVICI, V. 12.
Noi priveam uimiţi. Mama s-a sculat tremurînd. SADOVEANU, O. I 418.
A fugit tînăr de-acasă; tata l-a căutat o viaţă, pretutindeni. SADOVEANU, O. I 418.

Notă: Numele de rudenie care nu îndeplinesc condiţia arătată nu se pot întrebuinţa articulate, dacă nu sînt însoţite de un determinant. Este deci greşit să spunem: *am scris surorii; mă întîlnesc deseară cu fratele* etc.

În aceeaşi categorie intră substantivele care desemnează obiecte bine cunoscute:

S-a dus la Ţarul. RADU POPESCU, CR. 24.
Iată că se înfăţişă la împăratul şi argatul, ginere al său. ISPIRESCU, L. 169.
Hai şi noi la craiul, dragă,
Şi să fim din nou copii. EMINESCU, O. I 100.

b. Cînd substantivul denumește acțiuni, fenomene ale naturii, noțiuni abstracte, bine cunoscute oricui: *bunătate, foame, lumină, ploaie, sete, somn.*

Fă-i cît mai des băi căldicele, ca să-i vie somnul. SLAVICI, N. I 290.

Foamea este cel mai bun bucătar.

c. Substantive care denumesc fapte cunoscute, istorice sau legendare:

Din timpul zaverei. (Titlul unei scrisori către V. Alecsandri.) GHICA, S. 91.

Urieșul Strîmbă-lemne cu-al său gemin Sfarmă-piatră
Au văzut căzînd potcpul. ALECSANDRI, P. III 41.

d. Cînd obiectul a fost amintit în cursul vorbirii și prin aceasta a devenit cunoscut:

Peste un ceas, pe-nserate, o birjă trece în goana mare pe strada Emancipării . . .
Birja se oprește în sfîrșit în preajma unei cocioabe. CARAGIALE, O. I 152.

Și s-a ivit
O umbră la zăbrele,
Și umbra e lumina lor. TOMA, C. V. 440.

Articularea substantivelor *birja* și *umbra* se datorește faptului că obiectele respective, fiind pomenite mai înainte, au încetat de a mai fi niște obiecte necunoscute ascultătorului.

3. Cînd substantivul se întrebuințează cu înțelesul lui cel mai general, indicînd genul sau specia căreia îi aparține obiectul respectiv:

Ca țăranul printre snopi de grîu
Voi intra masiv și greu în vreme. BENIUC, V. 9.

Cu același înțeles substantivul apare articulat și atunci cînd este vorba de un singur exemplar al speciei. În *i-a mîncat lupul oaia*, prezența articolului se explică prin faptul că, deși are în vedere un singur lup, vorbitorul îl înfățișează ca pe un reprezentant al întregii specii. Așa se explică forma articulată a substantivului folosit ca element de comparație:

Nalt cît casa,
Verde ca mătasa,
Dulce ca mierea,
Amar ca fierea. TEODORESCU, P. P. 235.
Grindina cît oul.

B. Articolul hotărît se mai întrebuințează în următoarele împrejurări:

1. Pe lîngă unele substantive care, denumind noțiuni de timp, capătă funcțiune adverbială: *seara, dimineața, luna, joia, serile, nopțile.*

2. În unele exclamații: *drăguțul!, nefericitul!*

II. Articolul hotărît poate însoți și alte părți de vorbire, afară de substantiv:

adjectivul: *Marea Revoluție Socialistă din Octombrie;*

pronumele: *am vorbit despre dînsul;*

numeralul: *întîiul plan cincinal.*

a. Adjectivul pus înaintea substantivului se articulează în aceleaşi condiţii în care se articulează substantivul, cînd acesta apare singur sau cu adjectivul după el. După cum se spune:

O lumină dulce stă în ceaţa nemişcată. SADOVEANU, O. I 366,

articulîndu-se substantivul, tot aşa se spune:

Adevăratul scriitor nu poate crea decît o lume conformă cu legile naturii. G. CĂLINESCU, în CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 337, 6/4, articulîndu-se adjectivul.

Adjectivele *tot* şi *întreg* se conformează unor reguli speciale, în sensul că *tot* nu se articulează niciodată, indiferent de locul lui faţă de substantiv: *tot poporul*, *lumea toată*, pe cînd *întreg* rămîne nearticulat după substantiv şi poate apărea atît cu articol, cît şi fără articol, cînd stă înaintea substantivului articulat: *grupul întreg*, *întreg grupul* sau *întregul grup*.

Întreagă mila ta o cer. COŞBUC, B. I. 102.

b. În limba mai veche primea articol hotărît şi pronumele relativ *care*:

Turcul, carele l-au miluit cu domnie. RADU POPESCU, CR. 25.

Pre taină spuseră ei [= jupînesei] *de Petru Vodă, careа înţelegînd de Petru Vodă, cu dragoste l-au primit la casa ei.* LET. I 162.

Aşadar foaia noastră va fi un repertoriu general a literaturei romîneşti, în carele ca într-o oglindă se vor vede scriitorii moldoveni, munteni, ardeleni, bănăţeni, bucovineni, fieştecarele cu ideile sale, cu limba sa, cu chipul seu. KOGĂLNICEANU, O. 41.

c. După modelul substantivelor intrate în locuţiuni prepoziţionale: *în jurul*, *de-a lungul*, primesc articol foarte multe locuţiuni prepoziţionale formate din adverbe: *înapoia*, *îndărătul*.

Iar mireasa viorică i-aştepta-ndărătul uşii. EMINESCU, O. I 87.

Articolul posesiv

§ 136. Articolul posesiv însoţeşte pronumele posesive şi substantivele sau pronumele la cazul genitiv.

Formele lui sînt următoarele:

Masc. sg.	*al*	Fem. sg.	*a*
pl.	*ai*	pl.	*ale*
Masc. fem. gen.-dat. pl.	*alor*		

Observaţie. Forma de genitiv-dativ plural *alor* nu se întrebuinţează decît cu un pronume posesiv.

El găsi de cuviinţă să spuie şi alor săi ceea ce era să se întîmple fiului lor. ISPIRESCU, L. 98.

Pe lîngă această formă variabilă care s-a impus în limba literară, mai există o formă regională invariabilă: *a*. Deşi apare la unii poeţi de seamă, ca Alecsandri şi Eminescu, forma regională trebuie evitată.

Articolul posesiv şi articolul enclitic au o origine comună. Strînsa legătură dintre ele se poate vedea din alăturarea unor construcţii de felul acesta: *această tovarăşă* **a** *mea — tovarăş***a** *mea*, unde se vede trecerea articolului proclitic *a* la calitatea de articol enclitic.

Articolul posesiv se întrebuinţează în următoarele împrejurări:

a. înaintea pronumelui posesiv, cînd acesta are valoare pronominală propriu-zisă, cînd precede substantivul pe care-l însoţeşte şi cînd stă după un substantiv nearticulat sau urmat de un determinant:

Să cer un semn, iubito, spre-a nu te mai uita?
Te-aş cere doar pe tine, dar nu mai eşti **a** *ta.* EMINESCU, O. I 127.
***Ale** tale doruri toate*
Numai eu ştiu să le-ascult. EMINESCU, O. I 110.
Cobori încet . . . aproape, mai aproape,
*Te pleacă iar zîmbind peste-***a** *mea faţă,*
***A** ta iubire c-un suspin arat-o.* EMINESCU, O. I 120.
Frunză verde trei nuiele,
*Din trei iubite-***ale** *mele*
Nu ştiu la care voi mere. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 33.

A ţinut să meargă stăpîn în moşia Moldovei nu pentru vinovat folos **al** *său, ci ca să dea ţării slobozenia ei cea veche.* SADOVEANU, N.P. 10.
Iaca şi Corniţă **al** *nostru cel viteaz!* SADOVEANU, N.P. 56.

b. înaintea unui genitiv, în aceleaşi condiţii sintactice ca pronumele posesiv:

Lung e drumul Clujului,
Dar mai lung **al** *dorului.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 92.
Apăsătoarele cuvinte **ale** *părintelui său.* CREANGĂ, P. 189.
*Nu mai poci de-***a** *mîndrei jele!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 88.

c. înaintea numeralului ordinal, de la *al doilea* (*a doua*) înainte.

Fie că e înaintea, fie că e în urma unui substantiv articulat sau nearticulat, numeralul ordinal îşi păstrează articolul posesiv: **a** *cincea sesiune, sesiunea* **a** *cincea* (nu *sesiunea cincea*).

Articolul adjectival

§ 137. Articolul adjectival poate însoţi numai un adjectiv legat de un substantiv articulat sau de un nume de persoană: *omul* **cel** *bun, cartea* **cea** *frumoasă, Ştefan* **cel** *Mare, Mircea* **cel** *Bătrîn* etc.

Articolul adjectival are următoarele forme:

	Masc. sg.	Masc. pl.
N. A.	*cel*	*cei*
G. D.	*celui*	*celor*
	Fem. sg.	**Fem. pl.**
N. A.	*cea*	*cele*
G. D.	*celei*	*celor*

Notă. În limba veche și azi regional există o formă de genitiv-dativ feminin singular ***cei***, pe care o găsim și la Eminescu:

Măgulite toate sînt
De-a fi umbra frumuseții ***cei*** *eterne pe pămînt.* EMINESCU, O. I 162.
Cu ochii serii ***cei*** *de-ntîi*
Eu n-o voi mai privi-o. EMINESCU, O. I 188.

Ca și articolul hotărît și cel posesiv, articolul adjectival își are originea în pronumele demonstrativ: *omul* ***cel*** *bun* e același lucru cu *omul bun* și *omul* ***(a)cela*** *bun*.

Prezența lui *cel* are rostul să aducă precizarea necesară, chiar dacă deasa și îndelungata lui întrebuințare i-a slăbit valoarea demonstrativă inițială. Această valoare se păstrează ceva mai bine în formulele cu nume proprii: *Ștefan cel Mare*, unde *cel Mare* evocă pe Ștefan acela cunoscut de toată lumea ca «mare».

Slăbirea sensului demonstrativ explică fenomenul de acumulare a articolelor răspîndit în unele graiuri regionale: *omul* ***cela*** *bunul*, cu articolul adjectival înlocuit prin pronumele demonstrativ. Acest cumul de articole amintește de repetarea, sub forma pronumelui personal neaccentuat, a complementului direct și indirect.

Articolul adjectival însoțește și un numeral ordinal, în aceleași condiții ca și pe adjectiv: *ziua* ***cea*** *de-a doua*, *copacul* ***cel*** *de-al treilea*. De asemenea el determină și un numeral cardinal întrebuințat cu valoare de substantiv: ***cei*** *trei*, ***cei*** *zece mii*.

Observație. Nu trebuie să se confunde articolul cu demonstrativul în construcții de felul lui: *cel dinăuntru*, *cei din cetate*, *cel de pe comoară* (= dracul), *cei de la țară* etc. În asemenea cazuri este vorba de pronumele demonstrativ.

Articolul nehotărît

§ 138. Articolul nehotărît dă substantivului un sens asemănător cu acela pe care îl dau adjectivul pronominal nehotărît și numeralul *un*, *o*. Faptul se datorește originii lor comune: *un*, *o* provin din numeralul latinesc *unus*, *una*, care avea și rol de pronume nehotărît, iar apoi a căpătat și pe acela de articol

nehotărît. Între primele două valori deosebirea este uşor de făcut: *un, o* sînt numerale cînd numărăm obiectele (*un om, doi oameni* etc.), şi pronume cu valoare de adjectiv cînd nu intervine ideea de număr (*un om* înseamnă «un om oarecare», luat la întîmplare dintr-un grup de oameni). Celelalte două valori se confundă: în *un om*, determinantul *un* poate fi considerat la fel de just articol nehotărît sau adjectiv pronominal nehotărît. Deosebirea se poate face numai la plural: *un om, unii oameni*, pronume; *un om, nişte oameni*, articol.

Formele articolului nehotărît sînt următoarele:

Masc. sg.		Masc. pl.
N.A.	*un*	*nişte, unii*
G.D.	*unui*	*unor*
Fem. sg.		Fem. pl.
N.A.	*o*	*nişte, unele*
G.D.	*unei*	*unor*

Articolul nehotărît face ca substantivul pe care-l determină să evoce obiectul în discuţie fără să dea o nuanţă deosebită noţiunii. De pildă:

Soarele se înălţa deasupra luncilor Prutului; pe cer plutea **o** *pîclă uşoară.* SADOVEANU, O. I 218.

În unele cazuri, substantivul însoţit de articolul nehotărît are un sens general, întocmai ca atunci cînd este prevăzut cu articolul hotărît.

***Un** artist, fie şi mai genial decît Paganini, nu va putea scoate sunete frumoase şi armonice dintr-o diblă spartă, ci îi trebuie un instrument perfect, pentru a scoate acele sunete.* GHEREA, ST. CR. I 251.

Într-un caz ca acesta generalitatea, abstractă prin ea însăşi, se exprimă prin particular şi devine astfel concretă.

Întrebuinţarea substantivului nearticulat

§ 139. Substantivul se întrebuinţează nearticulat cînd este precedat de o prepoziţie:

Sta **în** *fereastră neliniştit.* EMINESCU, N. 75.

Fusese **la** *dentist.* CARAGIALE, O. I 137.

Această regulă suferă adesea excepţii, impuse de condiţii sintactice speciale, substantivul precedat de prepoziţie articulîndu-se atunci cînd este urmat de un determinant, cînd este un nume propriu care se întrebuinţează totdeauna articulat, cînd denumeşte un grad de rudenie asimilat cu numele proprii, o fiinţă bine cunoscută pe care vorbitorul o consideră unică sau cînd intră în alcătuirea unor locuţiuni adverbiale. (Pentru toate aceste situaţii vezi § 135.)

Scanned with OKEN Scanner

În afară de aceste cazuri, o situaţie specială prezintă substantivul precedat de prepoziţia *cu*.

Precedat de *cu*, substantivul apare cînd articulat, cînd nearticulat: *mă încalţ* **cu** *bocanci* şi *mă încalţ* **cu** *bocancii*; *vin la facultate* **cu** *cărţi* şi *vin la facultate* **cu** *cărţile* etc.

Unele construcţii, devenite fixe cu vremea, au totdeauna substantivul articulat după prepoziţii: *a face pe poetul, pe savantul* etc. În asemenea cazuri substantivul are un sens general, ca nume al profesiunii. Deosebite de acestea sînt expresiile de tipul *la luna, la săptămîna*, unde substantivul articulat arată repetarea, la intervale bine determinate, a acţiunii verbului pe care-l determină.

Urmate de un adjectiv posesiv, substantivele care denumesc grade de rudenie apar fără articol cînd alcătuiesc împreună cu posesivul o unitate sintactică simţită ca un singur cuvînt: *tată-meu, maică-ta, soră-sa, frate-său* etc. Posesivul face de prisos articolul, pentru motivul că ia asupra lui funcţiunea acestuia de a individualiza fiinţele în discuţie. În limba veche şi regional astăzi articolul lipseşte chiar la genitiv-dativ:

Acest fel de ajutorinţă au făcut Ştefan vodă **văru-său** *lui Constantin vodă.* RADU POPESCU, CR. 31.

Atunci feciorul cel mijlociu, . . . primind şi el carte din mîna **tată-său** *către împăratul, îşi ia ziua bună de la fraţi.* CREANGĂ, P. 187.

Substantivele feminine de acest fel primesc, uneori, la genitiv-dativ, articolul la sfîrşitul întregii formule, ca şi cum posesivul ar fi o simplă silabă a substantivului:

Bucuria **maică-mii**, *cînd m-a văzut.*
Scrie regulat **soră-sii**.

Se mai întrebuinţează nearticulat substantivul în unele cazuri speciale, pentru care nu se pot fixa reguli. Astfel avem zicala populară *corb la corb nu-şi scoate ochii*, fixată de mult sub această formă şi care, datorită caracterului ei arhaic, este foarte expresivă. Aici avem a face cu continuarea unei construcţii mai vechi, de pe vremea cînd articolul era mai puţin întrebuinţat.

Forma nearticulată a substantivului se foloseşte adeseori în locul celei articulate în enumerări:

Vînători şi căruţaşi, mîrţoage şi dulăi, *culcaţi toţi la pămînt, dorm acum duşi, la tîrlă...* ODOBESCU, III 19.

Lună, Soare şi Luceferi
El le poartă-n a lui herb. EMINESCU, O. I 100.
Dispar şi **ceruri şi pămînt**
Şi pieptul tău se bate. EMINESCU, O. I 189.

De asemenea întîlnim substantivul nearticulat în construcții negative de tipul:

Țipenie *de om nu se arată pe stradă.*
N-a căzut săptămîni de-a rîndul ***strop*** *de ploaie.*
N-am întîlnit ***picior*** *de om.*
Pic *de nouri nu se vedea.* ISPIRESCU, L. 246.

Substantivele nearticulate servesc în astfel de construcții ca formule de negație.

Poziția articolului

§ 140. Cu privire la poziția articolului față de substantivul pe care îl însoțește, sînt de observat următoarele:

Articolul posesiv și cel nehotărît se așază totdeauna înaintea substantivului.

Pe lîngă istoria politică ***a*** *țărilor voi căuta a vă da și o idee lămurită asupra stării sociale și morale.* KOGĂLNICEANU, O. 91.

Tu vrei ***un*** *om să te socoți*
Cu ei să te asameni? EMINESCU, O. I 177.

Articolul adjectival stă între substantiv și adjectivul însoțitor al acestuia.

Atunci lumea ***cea*** *gîndită pentru noi avea ființă.* EMINESCU, O. I 141.

O situație mai deosebită are articolul hotărît.

După cum am spus încă de la început, acest articol se alipește, de obicei, la sfîrșitul substantivului. De aceea i se și spune enclitic. Există totuși împrejurări în care articolul hotărît stă înaintea substantivului. Și anume:

1. Cînd însoțește un nume propriu de persoană masculin la genitiv și dativ.

Mă potrivesc ***lui*** *Trăsnea și ne ducem împreună.* CREANGĂ, A. 87.

Nic-a ***lui*** *Constantin a Cosmei, din Humulești, se duse și el cu talpele bășicate pe urma* ***lui*** *Oșlobanu.* CREANGĂ, A. 102.

Părerea ***lui*** *Diaconescu găsește la cîțiva camarazi aprobare.* CARAGIALE, O. II 55.

Tot așa se construiesc numele proprii masculine, cînd sînt precedate de substantive cu care vorbitorul se adresează persoanelor respective: *bade, moș, nene* etc.

Încă a doua zi după asta, iaca și mătușa Mărinca ***lui*** *Moș Andrei, vine la noi c-o falcă-n ceri și cu una-n pămînt.* CREANGĂ, A. 55.

În limba veche și în cea populară, articolul hotărît apare și postpus, dar numai la numele proprii simțite ca apelative sau asimilate cu acestea din cauza finalei.

Inima Barbului. RADU POPESCU, CR. 48.
Am dat acel volum în păstrarea Bălcescului. GHICA, S. 689.
Răutăcioasa de Măriuca Săvucului. CREANGĂ, A. 63.
Nic-a lui Ştefan a Petrei. CREANGĂ, A. 12.
Rediul Aldei (nume de loc).

Articolul hotărît se pune înainte şi la numele proprii feminine dacă ele sînt derivate cu un sufix masculin: *cartea **lui** Catrinel, i-am spus **lui** Irinel* etc. sau au o formă care nu permite postpunerea articolului (în cazul numelor de origine străină): *(a) **lui** Carmen, (a) **lui** Jeni, (a) **lui** Zizi* etc. Dacă astfel de forme sînt inevitabile, fiindcă le impune structura limbii noastre, altele ca *(a) **lui** Corina, (a) **lui** Florica, (a) **lui** Maria* etc. trebuie condamnate.

2. Cînd însoţeşte substantive care denumesc rudenia (*tată, frate, unchi, văr, moş, bădie, nene* etc.). Şi aici trebuie să distingem mai multe situaţii. Cînd astfel de substantive sînt urmate de un posesiv, împreună cu care alcătuiesc o unitate sintactică, articolul nu poate sta decît înaintea formulei: *(a) **lui** tată-meu, (a) **lui** unchiu-tău, (a) **lui** frate-său.* Adoptîndu-se procedeul de la numele proprii, s-a ajuns la *(a) **lui** tata, (a) **lui** bădia, (a) **lui** nenea,* mai ales că ultimele două cuvinte apar de obicei cu un nume propriu după ele: *(a) **lui** bădia Vasile, (a) **lui** nenea Gheorghe. (A) **lui** tata* trebuie să fie evitat, întrucît postpunerea articolului nu prezintă nici o dificultate: *(a) **tatii**.*

După modelul acestora, vorbirea familiară şi cea populară construiesc la fel substantivele feminine aparţinînd aceleiaşi categorii: *(a) **lui** mama, (a) **lui** soră-ta, (a) **lui** vară-sa.* Astfel de forme trebuie evitate.

În limba veche şi azi regional (Munţii Apuseni), articolul hotărît este întrebuinţat şi înaintea numelor proprii feminine la genitiv-dativ, dar sub forma lui de feminin: ***ii** Ana, **îi** Maria.*

Scanned with OKEN Scanner

ADJECTIVUL

§ 141. Adjectivul este partea de vorbire flexibilă care arată o însuşire a unui obiect, însoţind şi determinînd substantivul care exprimă numele acelui obiect.

El variază după gen, număr şi caz, potrivit cu substantivul determinat, şi are forme deosebite pentru a exprima gradele de comparaţie.

În expresiile *om sănătos*, *viaţă fericită*, *drapel roşu*, cuvintele *sănătos*, *fericită*, *roşu* sînt adjective, deoarece ele arată cîte o însuşire a obiectelor al căror nume este exprimat de substantivele *om*, *viaţă*, *drapel*; ele însoţesc şi determină aceste substantive.

Observaţie. Adjective propriu-zise sînt numai acelea care arată însuşiri ale obiectelor, adjectivele calificative. Pe lîngă acestea, se mai numesc adjective şi o categorie de cuvinte care, deşi nu exprimă însuşiri ale obiectelor, însoţesc şi determină substantive ca şi adjectivele şi au unele particularităţi gramaticale asemănătoare cu ale adjectivelor (se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul determinat). Acestea sînt adjectivele posesive, demonstrative, relative, interogative şi nehotărîte, grupate sub numele de adjective determinative şi studiate paralel cu pronumele posesive, demonstrative etc.

Ce exprimă adjectivele; locuţiuni adjectivale

§ 142. Adjectivele exprimă însuşiri fizice ale obiectelor, în legătură cu greutatea, dimensiunile, forma, culoarea, temperatura, gustul: *greu*, *uşor*, *mare*, *mic*, *gros*, *subţire*, *rotund*, *alb*, *roşu*, *cald*, *rece*, *amar*, *dulce*; calităţi fizice şi psihice ale oamenilor şi altor fiinţe, în legătură cu vîrsta, vigoarea, sănătatea: *bătrîn*, *tînăr*, *slab*, *sănătos*; în legătură cu caracterul, starea intelectuală: *mîndru*, *drept*, *îndărătnic*, *zgîrcit*, *blînd*, *generos*, *deştept*, *prost*; calităţi de natură generală privind preţul, utilitatea: *scump*, *ieftin*, *util*.

Unele adjective exprimă însuşirile obiectelor în raport cu alte obiecte sau cu alte acţiuni; acestea sînt derivate ale substantivelor şi verbelor: *un vînt* **primăvăratic** (« ca de *primăvară* »), *pasăre* **moţată** (« cu *moţ* »), *ton* **coborîtor**

(« care *coboară*»). Foarte multe adjective sînt formate de participiul, rareori de gerunziul verbelor: *lucru* ***terminat***, *casă* ***părăsită***, *om* ***suferind***, *puteri* ***crescînde***.

Însuşirile obiectelor se mai pot exprima şi prin locuţiuni adjectivale: *scriitor* ***de geniu*** (= genial), *muncitor* ***de frunte*** (= fruntaş), *o întîmplare* ***ca aceea*** (= deosebită, care iese din comun), *un vecin* ***cumsecade***.

Terminaţiile adjectivelor după gen

§ 143. Adjectivele au aproape toate terminaţiile pe care le au substantivele.

a. Formele masculine se termină în:

1. consoană, consoană muiată (notată cu *i*), vocalele *u* sau *i* şi semivocalele *u* sau *i*: ***bun***, ***mic***, ***vechi***, ***acru***, ***gri***, ***nou***, ***rotofei***, ***vioi***; acestea aparţin declinării a II-a;

2. *-e*: *mar**e***, *tar**e***, *rec**e***; acestea aparţin declinării a III-a.

b. Formele feminine se termină în:

1. *-ă*, *-ea*: ***bună***, ***acră***, ***nouă***, ***mititea***; acestea aparţin declinării I;

2. *-e* (ca şi masculinele): *mar**e***, *tar**e***, *rec**e***; acestea aparţin declinării a III-a.

c. Cînd însoţesc şi determină substantive de genul neutru adjectivele au la singular forma masculină: *creion* ***frumos***, *vas* ***vechi***, *steag* ***roşu***, *palton* ***gri***, *tractor* ***nou***, *car* ***greoi***, *ceai* ***fierbinte***.

Adjective cu două terminaţii şi cu o singură terminaţie la nominativ singular

§ 144. După terminaţia de la nominativ singular adjectivele se împart în două categorii: adjective cu două terminaţii şi adjective cu o singură terminaţie.

a. Cele mai multe adjective din limba romînă au la nominativ singular o formă pentru masculin şi alta pentru feminin (*bărbat* ***tînăr***, *femeie* ***tînără***; *trandafir* ***roşu***, *cravată* ***roşie***). Cele terminate la masculin în consoană sau în vocala *-u* se termină la feminin în *-ă* (prin înlocuirea lui *-u*, la adjectivele terminate în *-u*): *aprig — aprig**ă***, *bun — bun**ă***, *cald — cald**ă***, *fraged — fraged**ă***, *galben — galben**ă***, *înalt — înalt**ă***, *leneş — leneş**ă***, *mic — mic**ă***, *acru — acr**ă***, *aspru — aspr**ă***, *mîndru — mîndr**ă***, *negru — neagr**ă***, *sobru — sobr**ă***.

Adjectivul *nou* păstrează semivocala *u* în forma de feminin *nouă*; adjectivele *greu* şi *rău* au formele feminine *grea* şi *rea*.

Participiile şi gerunziile, terminîndu-se toate în consoană (*t*, *s*, *d*), îl alipesc pe *-ă* direct la forma masculină: *alinat — alinat**ă***, *amărît — amărît**ă***, *evidenţiat — evidenţiat**ă***, *scris — scris**ă***, *crescînd — crescînd**ă***, *suferind — suferind**ă***.

Unele adjective au forma feminină terminată în *-e*. Și anume:

1. adjectivele cu rădăcina terminată în consoană muiată: *dibaci — dibace, stîngaci — stîngace, vechi — veche*;

2. adjectivele cu rădăcina terminată în semivocala *i*: *greoi — greoaie, gălbui — gălbuie*;

3. adjectivele cu rădăcina terminată în *-i*: *alburiu — albur**ie**, cenușiu — cenuș**ie**, pirpiriu — pirpir**ie**, pustiu — pust**ie***;

4. adjectivele derivate de la verbe cu sufixul *-tor*: *arzător — arzător**oare**, dator — dator**oare**, folositor — folositor**oare**, învingător — învingător**oare**, mirositor — mirositor**oare**.*

Adjectivul *roșu* are forma feminină *roșie* (regional: masc. *roș*, fem. *roșă*; forma *roșie* se explică prin forma masculină mai veche: *roșiu*).

Diminutivele în *-el* formează femininul cu sufixul *-ică* (foarte rar — regional și în poezie — *-ea*): *bătrînel — bătrînică, bunicel — bunicică, căldicel — căldicică, mititel — mititică* (*mititea*), *tinerel — tinerică* (*tinerea*).

Pluralul adjectivelor cu două forme folosește aceleași terminații ca și substantivele, și anume: *-i*, *-i* semivocalic sau consoană muiată, marcată cu *-i*, pentru masculin (*negr**i**, gre**i**, arzător**i***), *-e* sau muierea consoanei, pentru feminin (*acr**e**, v**e**ch**i***).

La adjectivele terminate în *-l* acest *-l* devine la plural *-i* semivocalic: *go**l**, bătrîne**l**, mititel* au pluralul *go**i**, bătrîne**i**, mititei*; *sătul, chel* au pluralul *sătu**i*** și *sătu**li**, che**i*** și *che**li***. Dintre acestea limba literară a adoptat formele *sătui* și *cheli*, cel dintîi — un cuvînt mai folosit decît celălalt — supunîndu-se transformării fonetice caracteristice elementelor vechi.

Adjectivele feminine *grea, rea* și diminutivele în *-ea* au pluralul în *-ele*: *grele, rele, mititele* (ca și substantivele și pronumele: *stea — stele, mea — mele*).

Faptul că, la un moment dat, sufixul *-ea* a fost înlocuit cu sufixul *-ică*, fără ca pluralul să fie schimbat, a dus pe de o parte la coexistența formelor de singular *frumușea — frumușică, mititea — mititică, tinerea — tinerică* cu pluralele *frumușele, mititele, tinerele*, pe de altă parte la paralelismul *căldicică — căldicele, singurică — singurele* (ca și la substantive: *păsărică — păsărele, ulcică — ulcele*).

Adjectivele verbale feminine în *-toare* rămîn neschimbate la plural: *unealtă folosi**toare** — unelte folosi**toare**, floare mirosi**toare** — flori mirosi**toare***.

Aceeași situație o au și formele feminine terminate în *-oaie* și în *-ce*: *ființă gre**oaie** — ființe gre**oaie**, femeie diba**ce** — femei diba**ce***.

Unele adjective terminate la masculin în *-c*, *-g* și la feminin în *-că*, *-gă* au aceeași formă de plural la masculin și feminin: *adînc — adîncă — adînci, drag — dragă — dragi*.

Adjectivul *nou — nouă* are la plural o singură formă pentru masculin și feminin (*noi*): *oameni **noi*** (masculin), *legi **noi*** (feminin). Forma *noi* pentru fe-

mininul plural s-a impus în limba literară; regional apare şi forma mai veche de feminin plural *nouă*: *cărţi* ***nouă***.

Cînd determină substantive neutre, adjectivele cu două terminaţii apar la plural cu forma feminină: *zid* ***înalt*** — *ziduri* ***înalte***.

b. A doua categorie, mult mai restrînsă, e alcătuită din adjectivele care au o singură formă de nominativ singular pentru toate genurile: *pepene* ***dulce*** (masculin), *pară* ***dulce*** (feminin), *ceai* ***dulce*** (neutru). În această categorie intră toate adjectivele calificative terminate la nominativ singular masculin în *-e*: *călare, cuminte, dulce, fierbinte, iute, limpede, mare, moale, rece, repede, subţire, tare, tulbure, verde*.

La nominativ plural, aceste adjective au de asemenea o singură caracteristică pentru toate genurile, *-i* semivocalic sau consoană muiată (marcată cu *-i*): *papuci* ***moi***, *icre* ***moi***, *creioane* ***moi***; *pepeni* ***dulci***, *pere* ***dulci***, *ceaiuri* ***dulci***.

Adjectivele de origine recentă *eficace, sagace, tenace* rămîn însă şi la plural cu terminaţia de la singular: (*procedeu, măsură, procedee, măsuri*) ***eficace***.

Adjective invariabile

§ 145. Adjectivele *asemenea, aşa, gata*, provenite din adverbe, sînt invariabile; ele păstrează aceeaşi formă, indiferent de gen, număr şi caz: ***asemenea*** *om,* ***asemenea*** *case*; ***aşa*** *casă,* ***aşa*** *oameni*; *haine* ***gata***.

Adjectivul *ferice*, păstrat astăzi doar în cîteva expresii ca adverb şi ca substantiv (*ferice de el*; *te-a bătut fericea*), este de asemenea invariabil: *un om* ***ferice***, *o femeie* ***ferice***, *oameni* ***ferice***, *femei* ***ferice***.

Observaţie. Cu formă invariabilă se mai prezintă unele adjective recente care arată nuanţe de culori şi care au pătruns mai puţin în vorbirea populară, ca: *bleumarin, gri, kaki, maro*. Dintre acestea, *kaki* a început să se adapteze la flexiunea adjectivelor obişnuite cu două terminaţii: *veston* ***kakiu***, *manta* ***kakie***, *pantaloni* ***kakii***, evoluţie datorită frecvenţei termenului în mediul militar, uniformele fiind confecţionate îndeosebi din stofă de această culoare.

Alternanţe fonetice în tema adjectivelor

§ 146. În afară de schimbările în terminaţie, adjectivele, pentru arătarea femininului, a pluralului şi a genitiv-dativului singular feminin, prezintă adeseori, ca şi substantivele, alternanţe fonetice în temă. Iată cîteva dintre ele:

a. Alternanţe vocalice:

e/ea: *drept — dreaptă, frăţesc — frăţească, îndrăzneţ — îndrăzneaţă, vitejesc — vitejească*;

ea/e: *beat — beţi, breaz — breji, treaz — treji*;

o|oa: *domol — domoală*, *frumos — frumoasă*, *gol — goală*, *greoi — greoaie*, *trecător — trecătoare*;

oa|o: *moale — moi*;

ă|e: *proaspăt — proaspeţi*, *zdravăn — zdraveni*, *ţeapăn — ţepeni*;

î|i: *tînăr — tineri*, *vînăt — vineţi*.

Cele mai multe adjective recent intrate în limbă nu prezintă astfel de modificări vocalice în temă: *demn — demnă*, *demni — demne*; *grotesc — grotească*, *groteşti*; *modern — modernă*, *moderni — moderne*; *perfect — perfectă*, *perfecţi — perfecte*; *secret — secretă*, *secreţi — secrete*; *blond — blondă*, *blonzi — blonde*; *patriot — patriotă*, *patrioţi — patriote* (însă: *compatriot — compatrioată*); *sobru — sobră*, *sobri — sobre*.

Femininul lui *pitoresc* este *pitorească*, simţindu-se, probabil, prezenţa sufixului romînesc *-esc* (ca şi *romînesc — romînească*).

Observaţie. La adjective, *a* accentuat nu alternează la plural cu *ă*, aşa cum se întîmplă la substantivele feminine. Faţă de *bancă*, *cărare*, *cracă*, *dare*, *mare* cu pluralul *bănci*, *cărări*, *crăci*, *dări*, *mări*, adjectivele *dragă*, *largă*, *mare*, *tare* păstrează la plural pe *a* accentuat netrecut la *ă*: *dragi*, *largi*, *mari*, *tari*. Numai adjectivul *călare* are pluralul *călări*.

b. Alternanţe consonantice:

k|č: *sărac — săraci*, *săracă — sărace*;

g|ğ: *olog — ologi*, *oloagă — oloage*;

d|z^{i}: *ud — uzi*;

t|ţ^{i}: *deştept — deştepţi*, *lat — laţi*;

s|ş^{i}: *frumos — frumoşi*. (Această alternanţă apare şi la adjectivele terminate în *x = cs*: *fix*, *ortodox*, de unde pluralele *ficşi*, *ortodocşi*.)

Consoană nemuiată/consoană muiată: *scump — scumpi*, *dur — duri*, *zdravăn — zdraveni*;

st|şt^{i}: *prost — proşti*, *îngust — înguşti*;

sc|şt^{i}: *bărbătesc — bărbăteşti*, *tineresc — tinereşti*.

Observaţii. 1. La adjectivul *albastru*, al cărui plural era înainte *albastri* (ca şi la *nostru — nostri*), a intervenit, ca un mijloc în plus de diferenţiere a pluralului, alternanţa *s|ş*, de unde pluralul *albaştri* (ca şi *nostru — noştri*, *astru — aştri*). Tot aşa, apare alternanţa *s|ş* în *aspru — aşpri*; dar această formă de plural nu e acceptată de limba literară, în care s-a impus pluralul *aspri*.

2. În unele graiuri se observă prezenţa alternanţei *d|j*, la adjective, ca şi la substantive: *crud — cruji*, *scund — scunji*, *surd — surji* (substantive: *dud — duji*, *grămadă — grămeji*, *gîde — gîji*). Această alternanţă, prezentă în derivaţie (*repede — repejor*, *putred — putrejune*), nu apare însă în limba literară ca semn al pluralului şi ea trebuie evitată.

Declinarea adjectivelor

§ 147. Adjectivele se supun regulilor de declinare ale substantivelor şi, ca şi acestea, pot să fie articulate şi nearticulate. Ele pot sta înaintea sau în urma substantivelor şi se declină potrivit cu locul lor.

Adjectivul care însoţeşte un substantiv cu înţeles nehotărît nu primeşte articol enclitic, indiferent dacă se află în urma sau înaintea substantivului.

Adjectivul care însoţeşte un substantiv cu înţeles hotărît primeşte articol enclitic, numai dacă se află înaintea substantivului.

A. Adjectivul în urma substantivului

Masculin

	Singular	Plural
N.	*tovarăşul* **bun**	*tovarăşii* **buni**
G.	*(al, ai, a, ale) tovarăşului* **bun**	*tovarăşilor* **buni**
D.	*tovarăşului* **bun**	*tovarăşilor* **buni**
A.	*(pe) tovarăşul* **bun**	*tovarăşii* **buni**
V.	—	—

La vocativ, expresiile *tovarăşule* **bun** şi *tovarăşilor* **buni** nu sînt obişnuite; se poate spune însă *tovarăşe* **drag**, *tovarăşi* **dragi**.

	Singular	Plural
N.	*stejarul* **verde**	*stejarii* **verzi**
G.	*(al, ai, a, ale) stejarului* **verde**	*stejarilor* **verzi**
D.	*stejarului* **verde**	*stejarilor* **verzi**
A.	*stejarul* **verde**	*stejarii* **verzi**
V.	—	—

Feminin

	Singular	Plural
N.	*tovarăşa* **bună**	*tovarăşele* **bune**
G.	*(al, ai, a, ale) tovarăşei* **bune**	*tovarăşelor* **bune**
D.	*tovarăşei* **bune**	*tovarăşelor* **bune**
A.	*(pe) tovarăşa* **bună**	*tovarăşele* **bune**
V.	—	—

	Singular	Plural
N.	*frunza* **verde**	*frunzele* **verzi**
G.	*(al, ai, a, ale) frunzei* **verzi**	*frunzelor* **verzi**
D.	*frunzei* **verzi**	*frunzelor* **verzi**
A.	*frunza* **verde**	*frunzele* **verzi**
V.	—	—

Aceleaşi forme are adjectivul şi cînd este legat cu articolul adjectival *cel, cea, cei, cele* de substantivul care-l precede sau cînd substantivul este nearticulat.

Scanned with OKEN Scanner

Masculin

	Singular	Plural
N.	*tovarăşul* **cel bun**	*tovarăşii* **cei buni**
G.	*(al, ai, a, ale) tovarăşului* **celui bun**	*tovarăşilor* **celor buni**
D.	*tovarăşului* **celui bun**	*tovarăşilor* **celor buni**
A.	*(pe) tovarăşul* **cel bun**	*tovarăşii* **cei buni**
V.	—	—

Feminin

	Singular	Plural
N.	*tovarăşa* **cea bună**	*tovarăşele* **cele bune**
G.	*(al, ai, a, ale) tovarăşei* **celei bune**	*tovarăşelor* **celor bune**
D.	*tovarăşei* **celei bune**	*tovarăşelor* **celor bune**
A.	*(pe) tovarăşa* **cea bună**	*tovarăşele* **cele bune**
V.	—	—

Masculin

	Singular	Plural
N.	*(un) tovarăş* **bun**	*(nişte) tovarăşi* **buni**
G.	*(al, ai, a, ale)(unui) tovarăş* **bun**	*(unor) tovarăşi* **buni**
D.	*(unui) tovarăş* **bun**	*(unor) tovarăşi* **buni**
A.	*(pe) (un) tovarăş* **bun**	*(pe) (nişte) tovarăşi* **buni**
V.	—	—

	Singular	Plural
N.	*(un) stejar* **verde**	*(nişte) stejari* **verzi**
G.	*(al, ai, a, ale) (unui) stejar* **verde**	*(unor) stejari* **verzi**
D.	*(unui) stejar* **verde**	*(unor) stejari* **verzi**
A.	*(un) stejar* **verde**	*(nişte) stejari* **verzi**
V.	—	—

Feminin

	Singular	Plural
N.	*(o) tovarăşă* **bună**	*(nişte) tovarăşe* **bune**
G.	*(al, ai, a, ale) (unei) tovarăşe* **bune**	*(unor) tovarăşe* **bune**

D.	*(unei)* *tovarăşe* **bune**	*(unor)* *tovarăşe* **bune**
A.	*(pe)* *(o)* *tovarăşă* **bună**	*(pe)* *(nişte)* *tovarăşe* **bune**
V.	—	—

	Singular	Plural
N.	*(o)* *frunză* **verde**	*(nişte)* *frunze* **verzi**
G.	*(al, ai, a, ale)* *(unei)* *frunze* **verzi**	*(unor)* *frunze* **verzi**
D.	*(unei)* *frunze* **verzi**	*(unor)* *frunze* **verzi**
A.	*(o)* *frunză* **verde**	*(nişte)* *frunze* **verzi**
V.	*frunză* **verde!**	*frunze* **verzi!**

Notă. Vocativul poate apărea numai în legături ca: *tovarăş(e) drag! tovarăşi dragi! tovarăşă dragă! tovarăşe dragi! frunză verde!*

B. Adjectivul înaintea substantivului

Masculin

	Singular	Plural
N.	**bunul** *tovarăş*	**bunii** *tovarăşi*
G.	*(al, ai, a, ale)* **bunului** *tovarăş*	**bunilor** *tovarăşi*
D.	**bunului** *tovarăş*	**bunilor** *tovarăşi*
A.	*(pe)* **bunul** *tovarăş*	**bunii** *tovarăşi*
V.	—	—

	Singular	Plural
N.	**marele** *învăţat*	**marii** *învăţaţi*
G.	*(al, ai, a, ale)* **marelui** *învăţat*	**marilor** *învăţaţi*
D.	**marelui** *învăţat*	**marilor** *învăţaţi*
A.	*(pe)* **marele** *învăţat*	**marii** *învăţaţi*
V.	—	—

Observaţie. La vocativul singular, cînd între adjectiv şi substantiv se interpune un adjectiv posesiv sau un substantiv în genitiv, adjectivul articulat apare cu forma de nominativ-acuzativ: ***bunul*** *meu tovarăş!* ***iubitul*** *nostru frate!* ***draga*** *mea soră!* ***dragul*** *mamei băieţel!*

Feminin

	Singular	Plural
N.	**buna** *tovarăşă*	**bunele** *tovarăşe*
G.	*(al, ai, a, ale)* **bunei** *tovarăşe*	**bunelor** *tovarăşe*
D.	**bunei** *tovarăşe*	**bunelor** *tovarăşe*
A.	*(pe)* **buna** *tovarăşă*	**bunele** *tovarăşe*
V.	**buna** *(noastră)* *tovarăşă*	—

Scanned with OKEN Scanner

	Singular	Plural
N.	**marea** *simfonie*	**marile** *simfonii*
G.	*(al, ai, a, ale)* **marii** *simfonii*	**marilor** *simfonii*
D.	**marii** *simfonii*	**marilor** *simfonii*
A.	**marea** *simfonie*	**marile** *simfonii*
V.	—	—

Masculin

	Singular	Plural
N.	*(un)* **bun** *tovarăş*	*(nişte)* **buni** *tovarăşi*
G.	*(al, ai, a, ale) (unui)* **bun** *tovarăş*	*(unor)* **buni** *tovarăşi*
D.	*(unui)* **bun** *tovarăş*	*(unor)* **buni** *tovarăşi*
A.	*(pe) (un)* **bun** *tovarăş*	*(pe) (nişte)* **buni** *tovarăşi*
V.	*(***drag** *tovarăş!)*	*(***dragi** *tovarăşi!)*

	Singular	Plural
N.	*(un)* **mare** *învăţat*	*(nişte)* **mari** *învăţaţi*
G.	*(al, ai, a, ale) (unui)* **mare** *învăţat*	*(unor)* **mari** *învăţaţi*
D.	*(unui)* **mare** *învăţat*	*(unor)* **mari** *învăţaţi*
A.	*(pe) (un)* **mare** *învăţat*	*(pe) (nişte)* **mari** *învăţaţi*
V.	—	—

Feminin

	Singular	Plural
N.	*(o)* **bună** *tovarăşă*	*(nişte)* **bune** *tovarăşe*
G.	*(al, ai, a, ale) (unei)* **bune** *tovarăşe*	*(unor)* **bune** *tovarăşe*
D.	*(unei)* **bune** *tovarăşe*	*(unor)* **bune** *tovarăşe*
A.	*(pe) (o)* **bună** *tovarăşă*	*(pe) (nişte)* **bune** *tovarăşe*
V.	*(***dragă** *tovarăşă!)*	*(***dragi** *tovarăşe!)*

	Singular	Plural
N.	*(o)* **mare** *simfonie*	*(nişte)* **mari** *simfonii*
G.	*(al, ai, a, ale) (unei)* **mari** *simfonii*	*(unor)* **mari** *simfonii*
D.	*(unei)* **mari** *simfonii*	*(unor)* **mari** *simfonii*
A.	*(o)* **mare** *simfonie*	*(nişte)* **mari** *simfonii*
V.	—	—

Observaţii. 1. Adjectivele feminine devenite substantive au vocativul singular in *o*: *iubito, scumpo, frumoaso, urito.*

2. Adjectivul *dragă* rămîne neschimbat la vocativ. Aceeaşi formă (*dragă*) o are şi cînd determină un substantiv masculin: ***dragă*** *frate*, afară de cazul cînd se interpune un adjectiv posesiv sau un substantiv în genitiv: ***dragul*** *meu frate*, ***dragul*** *mamei băieţel*, faţă de ***dragă*** *frate*, ***dragă*** *băieţele*.

Cînd însoţeşte un substantiv neutru, adjectivul urmează la singular declinarea masculinelor, iar la plural declinarea femininelor, în orice poziţie s-ar afla faţă de substantiv.

GRADELE DE COMPARAŢIE

§ 148. Aceeaşi însuşire poate exista în grade diferite la două sau mai multe obiecte:

Satul nostru e ***mai mare*** *decît satele învecinate.*

Însuşirea unui obiect poate avea grade diferite în momente deosebite:

Azi eşti ***mai vesel*** *decît de obicei.*

Formele pe care le ia adjectivul pentru a arăta că o însuşire poate exista în grade diferite la două sau mai multe obiecte sau chiar la acelaşi obiect (în momente deosebite) se numesc grade de comparaţie.

Adjectivele au trei grade de comparaţie: pozitiv, comparativ şi superlativ.

Gradul pozitiv

§ 149. Cînd forma adjectivului arată o însuşire a unui obiect oarecare fără să intervină vreun raport de comparaţie (fie cu alte obiecte care au aceeaşi însuşire, fie cu acelaşi obiect în alt moment), adjectivul se află la gradul pozitiv: *tovarăş* ***bun***, *foaie* ***verde***, *pămînt* ***roditor***.

Gradul pozitiv este unitatea de măsură faţă de care se stabileşte raportul exprimat de comparativ şi de superlativ.

Gradul comparativ

§ 150. Cînd forma adjectivului exprimă o comparaţie (superioritate, inferioritate, egalitate) între două sau mai multe obiecte cu aceeaşi însuşire, sau între însuşirile aceluiaşi obiect în momente diferite, adjectivul se află la gradul comparativ.

Comparativul are trei forme:

a. de superioritate: *mai bun, mai harnic, mai înalt*;

b. de inferioritate: *mai puţin bun, mai puţin harnic, mai puţin înalt*;

c. de egalitate: *la fel* (*tot aşa, tot atît*) *de bun, de harnic, de înalt.*

Formele gradului comparativ sînt rezultate din forma gradului pozitiv înaintea căreia se pune adverbul *mai* (pentru comparativul de superioritate),

adverbele alăturate *mai puțin* (pentru comparativul de inferioritate) sau locuțiunea adverbială *la fel* (*tot așa, tot atît*) *de* (pentru comparativul de egalitate).

Observație. Comparativului de inferioritate îi corespunde forma negativă a comparativului de egalitate: *munca noastră nu e (tot) atît de productivă ca a voastră.*

Elementele unei comparații se leagă în cazuri de egalitate cu prepoziția *ca* sau cu prepoziția *ca* și conjuncția *și*: *cerul e albastru ca (și) marea.*

Era crescut niște mușchi pletos de o podină de gros, moale **ca mătasa și verde ca buratecul.** CREANGĂ, P. 213

și în cazuri de superioritate cu *decît* sau *ca*:

Căci tu înseninezi mereu
Viața sufletului meu,
Mai mîndră **decît orice stea,**
Iubita mea, iubita mea! EMINESCU, O. I 235.
Graziella trebuie să fie cu un an mai tînără **ca mine.** CARAGIALE, O. II 145.

Se recomandă construcția cu *decît*, deși cealaltă e și ea folosită de unii scriitori. Construcțiile cu *ca și* (*e mai înalt ca și mine*) trebuie evitate.

Limba romînă cunoaște și un comparativ lipsit de al doilea termen de comparație:

Cumpără o găină, dar vezi să fie **mai grasă.**

În acest exemplu termenul de comparație se subînțelege: *mai grasă decît o găină obișnuită.*

Gradul superlativ

§ 151. Superlativul arată că însușirea unui obiect este la gradul cel mai înalt.

El este de două feluri: relativ și absolut.

a. Superlativul relativ exprimă gradul cel mai înalt sau cel mai scăzut al însușirii unui obiect, pornind de la comparația dintre acesta și alte obiecte care au aceeași însușire: *am admirat* **cea mai frumoasă** *privelițe din țara noastră.*

În acest exemplu, superlativul relativ *cea mai frumoasă* arată superioritatea, pe cînd în exemplul: *Ești* **cel mai puțin activ** *dintre tovarășii*, superlativul relativ *cel mai puțin activ* arată inferioritatea.

Superlativul relativ e alcătuit din forma comparativului (de superioritate sau inferioritate) precedată de articolul adjectival *cel* (*cea, cei, cele*).

Superlativul se construiește uneori cu prepoziția *dintre*:

Eminescu este cel mai mare **dintre** *poeții romîni.*
Cel mai puțin reușit **dintre** *tablourile expuse.*

Cînd mai multe superlative relative se referă la acelaşi substantiv, articolul adjectival *cel* se pune, de obicei, o singură dată: ***cel mai bun, mai afectuos şi mai devotat*** *prieten*. Articolul *cel* se repetă numai atunci cînd vrem să insistăm asupra superlativului fiecărei însuşiri în parte: ***cel mai bun, cel mai afectuos şi cel mai devotat*** *prieten*.

Uneori, în vorbirea şi scrierea neglijentă, se omite şi particula adverbială *mai* de pe lîngă toate superlativele cu excepţia celui dintîi: *unul dintre* ***cei mai îndemînatici, competenţi şi serioşi*** *luptători*. O astfel de formulare este nerecomandabilă.

b. Superlativul absolut exprimă un grad înalt al însuşirii unui obiect, fără stabilirea vreunei relaţii directe între acesta şi alte obiecte: *referatul a fost urmat de o discuţie* ***foarte interesantă***.

Superlativul absolut poate exprima şi inferioritatea: *foarte puţin interesant*.

Superlativul absolut se construieşte în mod obişnuit cu adverbele *foarte* şi *prea*:

Amîndoi erau îmbrăcaţi cu nişte haine scumpe şi ***foarte frumoase***. ISPIRESCU, L. 38.

A fost odată ca-n poveşti,
A fost ca niciodată,
Din rude mari împărăteşti
O ***prea frumoasă*** *fată*. EMINESCU, O. I 167.

Construcţia cu *prea* are un aspect arhaic. În limba mai nouă *prea* exprimă o nuanţă de exagerare:

[Traian Demetrescu avea] *maniere de domnişoară blîndă, sfioasă şi* ***prea simţitoare***. CARAGIALE, O. IV 429.

Ne-a prigonit ***prea multă*** *vreme*. COŞBUC, P. 190.

Copilul dumitale este ***prea sfios***.

Numărul adverbelor echivalente cu acestea, dar mai expresive, este foarte mare: *tare, grozav, îngrozitor, neînchipuit, nespus, colosal, straşnic, extrem, teribil, nemaipomenit, extraordinar, înspăimîntător, înfricoşător, admirabil, nesfîrşit, minunat, uluitor, zăpăcitor, uimitor, de tot* etc.

Cu excepţia lui *tare*, care se alătură direct adjectivului ca şi *foarte* şi *prea* (*astăzi este o zi* ***tare frumoasă***), toate celelalte adverbe sînt legate de adjectiv în mod obişnuit prin prepoziţia *de*:

[Gheonoaia] *e* ***grozav de mare***; *dară să nu te sperii*. ISPIRESCU, L. 4.
[Bisericuţa] *era* ***nesfîrşit de mică şi de veche***. GALACTION, O. I 39.
Bunul Ion Niculce
Oftînd strecoară printre lacrimi glume
Din zile vechi, — şi-n grai ***nespus de dulce!*** IOSIF, P. 23.

Mihai Oproiu, ameţit, avu impresia că sala e nelimitată, ***zăpăcitor de mare.*** CAMIL PETRESCU, T. 64.

În adîncul orbitelor, ochii ***extrem de mari*** *. . . zvîrleau spre tavan lumini violente.* JAR, Evadare (1949), 211.

Un vînt ***îngrozitor de vijelios***; *un copil* ***teribil de neastîmpărat***; *o casă* ***extraordinar de înaltă***; *un om* ***înfricoşător de rău***; *un bec* ***uimitor de luminos***; *o îngheţată* ***bună de tot.***

Expresiv este de asemenea *foarte* pus după adjectivul pe care îl determină:

Veni un om negru ***foarte***
Şi vrea a se înfăţişa
Chiar la-mpărăţia ta! TEODORESCU, P. P. 116.

Fiarele cele sălbatice din lume ziua şi noaptea păzesc cu neadormire şi sînt ***multe foarte.*** ISPIRESCU, L. 6.

Această construcţie are un caracter arhaic.

Superlativul absolut se mai construieşte cu *mult*:

Mult bogat *ai fost odată,* ***mult*** *rămas-ai tu* ***sărac!*** EMINESCU, O. I 183.

Elenii cei ***mult capriţioşi*** *n-aveau a se sfii de nimic străin sau neplăcut.* ODOBESCU, IST. ARH. 51.

Folosirea lui *mult* cu această funcţiune, altădată mai răspîndită, apare astăzi doar regional sau în scrisul arhaizant.

Superlativul relativ, în anumite împrejurări, se poate compara: *acest elev este* ***cu mult cel mai silitor*** *din clasa lui.*

Cîteva adjective au un superlativ format cu sufixul *-isim*, introdus din italiană: *rarisim, simplisim* etc. Exemplu: *o carte* ***rarisimă.***

Cu excepţia lui *rarisim*, singurul mai obişnuit, superlativele de acest tip nu se bucură de circulaţie. Cu acelaşi sufix de superlativ s-a format, după modelul adjectivelor, substantivul *generalisim*, cuvînt de circulaţie internaţională.

Construcţia de tipul *o casă frumoasă* poate fi transformată în *o frumuseţe de casă*, în care substantivul *frumuseţe* are valoarea de superlativ al lui *frumos.*

Păcat de un aşa viteaz, ***bunătate de om.*** GHICA, S. 598.

Limbajul afectiv uzează de o serie întreagă de procedee pentru redarea superlativului:

a. Lungirea vocalelor:

Ştii că are haz şi asta! Voi să vă lăfăiţi şi să huzuriţi de căldură, iară eu să crăp de frig. ***Buuună*** [= bună] *treabă!* CREANGĂ, P. 252.

b. Repetarea vocalelor: ***Acr-u-u-u*** *de la naşu.* A. PANN, P. V. I 113.

c. Geminarea consoanelor: *un copil* ***rrău!***; *e un* ***mmizzerabil!***; *s-a făcut* ***g alllben*** *la faţă!*

d. Repetarea adjectivului:

Şi fă focul ***mare, mare***
Şi-mi aprinde luminare. TEODORESCU, P. P. 18.

e. Transformarea adjectivului în substantiv şi repetarea acestuia în cazul genitiv:

Dar codrii s-or resuna
Şi pe noi ne-a-ntîmpina
Păunaşul codrilor,
Voinicul ***voinicilor!*** ALECSANDRI, P. P. 24 (ca şi *cîntarea cîntărilor*).

f. Anumite construcţii exclamative înlocuiesc superlativul: *ce verde e parcul! ce rece e apa! cuminte e fetiţa asta!*

O *paşă,* ***cît de darnic*** *eşti!* COŞBUC, B. I. 97.

Interjecţiile sînt des folosite în asemenea cazuri: ***Vai ce frumos*** *ninge!*

g. O serie de prefixe, vechi sau noi, ajută la exprimarea superlativului: *un castel* ***străvechi***; *un tramvai* ***supraaglomerat*** sau ***arhiplin***; *un local* ***ultraelegant***; *o stofă* ***extrafină***; *un om* ***hipersensibil.***

h. În graiul popular şi familiar superlativul absolut este des exprimat cu ajutorul comparaţiilor şi al metaforelor:

Frumoasă ca un soare. RETEGANUL, P. IV 64.
Frumoasă, de la soare te puteai uita dar la dînsa ba.
Frumoasă de gîndeai că-i ruptă din soare. RETEGANUL, P. III 66.
Frumoasă ca un boboc. RETEGANUL, P. IV 26.
E cam prostuţă, dar frumoasă coz. ALECSANDRI, T. 433.
Frumoasă ca primăvara. RETEGANUL, P. V 64.

Urît ca muma pădurii, ca dracul; *bun ca pîinea caldă*; *rece ca ghiaţa*; *negru ca corbul* (*negru corb*); *plin ochi*; *singur cuc*; *beat tun* (*~ lemn, ~ mort*); *îngheţat cum îi osul.*

i. O serie de adjective şi de substantive care exprimă noţiuni dezagreabile şi-au pierdut sensul originar şi servesc în limbajul afectiv pentru a intensifica înţelesul cuvintelor pe care le determină, fie în sens bun, fie în sens rău:

Era o zînă . . . subţirică şi drăgălaşă şi ***frumoasă nevoie mare.*** ISPIRESCU L. 7.

Catran de scump. PAMFILE, J. III 85.
Şi omul cel bătrîn era ***fript de sărac.*** MERA, L. B 5.
Foc *de harnic*; *frumos* ***de mama focului***; *supărat* ***foc***; *scump* ***de para focului***; *frumoasă* ***rău***; ***o groază*** *de parale*; *o lume* ***nebună.***

j. Limbajul afectiv foloseşte şi multe alte expresii pentru a reda superlativul absolut:

Boierul Furtună era bogat, ***putred de bogat.*** GHICA, s. 582.
Era un vis misterios
Și ***blînd din cale-afară.*** EMINESCU, o. I 185.
Eram ***din cale afară de obosit.*** GALACTION, o. I 39.
Un port ***cu totul și cu totul alb.*** GALACTION, o. I 428.
Fii de oameni ***cu totul nevoiași.*** CAMIL PETRESCU, t. 52.
Luceafărul circului era d-ra Henriette, fiica directorului: ***frumoasă de basm.*** CARAGIALE, o. I 19.

Alte părți de vorbire la care apare procedeul comparării

§ 152. Procedeul comparării nu este caracteristic numai adjectivelor. El apare de exemplu la numeroase substantive care exprimă noțiuni ce pot fi asimilate cu însușirile: *filozof, poet, tiran, artist, negustor, bărbat, copil, hoț.* Exemple: *mai puțin artist, mai copil* etc.

În graiul popular comparația mai apare la numeralul ordinal *primul*: *calitatea cea mai prima.* O astfel de construcție nu e recomandabilă.

La unele pronume:

Acum te-ai arătat ***mai tu*** *decît altădată;*
E ***mai cineva*** *decît cutare;*
Fratele tău mi s-a părut ***mai altul*** *decît de obicei;*
O stofă ***mai ceva*** (sau ***ceva ceva***)

și chiar la interjecții:

Vai de cel ce se sminteşte, dar ***mai vai*** *de cel prin care vine sminteala.* CREANGĂ, A. 142.

Adjective care nu au grade de comparație

§ 153. În privința comparației se observă că sînt două categorii de adjective care, în mod obișnuit, nu au comparativ sau superlativ.

a. Adjectivele care prin originea lor sînt vechi comparative sau superlative ca: *major, inferior, superior, exterior, ulterior, anterior, posterior, optim, ultim, suprem* etc. Aceste adjective au pătruns în limba romînă pe cale savantă; astăzi ele nu mai sînt simțite ca superlative sau comparative, ceea ce face să li se creeze aceste grade. Se folosesc astfel: *mai superior, mai puțin superior, cel mai inferior, foarte inferior, condiții foarte optime* etc., construcții nerecomandabile.

b. Unele adjective ca: *asemenea, complet, gata, întreg, mort, oral, unic, veșnic, rotund, general, perfect, adevărat, principal, desăvîrșit,* precum și unele adjective participiale ca: *scris, terminat* etc. nu sînt întrebuințate, de obicei, decît la gradul pozitiv, deoarece ele exprimă însușiri al căror înțeles nu poate fi modificat prin comparație.

Unele dintre ele, care au anumite sensuri secundare, se întrebuinţează cu aceste sensuri secundare şi la alte grade, de exemplu: *Nu mi se pare un om* ***întreg.*** — *Ba-i* ***foarte întreg.*** *Cel* ***mai desăvîrşit*** *pictor. Acest referat e* ***mai complet.***

Sînt acum eu, ***cel mai adevărat.*** CAMIL PETRESCU, T. 38.

Schimbări de funcţiune ale adjectivelor

§ 154. În privinţa schimbărilor de funcţiune, se observă că adjectivele au uneori valoare de substantiv, alteori de adverb.

Ca substantive apar adjectivele care desemnează însuşiri considerate ca noţiuni independente sau pe purtătorii unei însuşiri.

Voi păstra întreg ***amarul***
Şi norocul ăstor foi. EMINESCU, O. I 126.

Spînul *iar îi iesă înainte . . . şi zice cu glas supţiratic şi necunoscut.* CREANGĂ, P. 200.

Ca adverbe apar adjectivele care, în loc de a determina un substantiv, determină un verb: *cartea a costat* ***scump.***

FORMAREA ADJECTIVELOR

Observaţii generale

§ 155. În afară de adjectivele luate gata făcute (din latină, slavă etc.), limba noastră formează numeroase adjective cu sufixe.

Adjective derivate de la verbe

§ 156. Adjectivele pot să se refere la valoarea activă şi pasivă a verbelor.

a. Sensul general al adjectivelor a c t i v e este «care îndeplineşte (a îndeplinit, va îndeplini sau îndeplineşte de obicei) acţiunea». Ele nu se deosebesc prea mult de numele de agent. Limba romînă cunoaşte însă şi alte formaţii cu extindere şi valoare diferită, derivate cu ajutorul următoarelor sufixe:

-at, -ut, -it, -ît (participiul trecut, cu sens de obicei pasiv, dar adesea activ): *mîncat, băut, umblat, citit* (toate despre oameni; referindu-se la obiecte, capătă valoare pasivă: *un om citit* «un om care a citit mult», dar *o carte citită* «o carte care a fost citită»).

-nt (*-ent, -ant*), formaţie recentă, de origine latină, împrumutată fie direct din latineşte, fie prin intermediul limbii franceze sau italiene, ruse, germane: *absorbant, brizant, dominant, tranşant.*

Astăzi primim astfel de cuvinte formate mai ales în ruseşte: *cursant, diversant*, care însă sînt substantive. De la verbe din fondul mai vechi al limbii nu se formează astfel de derivate.

-ăreţ, care arată că substantivul determinat face în mod obişnuit o acţiune (deseori cu nuanţe peiorative): *alergăreţ, descurcăreţ, certăreţ, înfigăreţ, plimbăreţ, zîmbăreţ* (sufix neproductiv).

b. Adjective cu valoare pasivă. Sensul general este «cel care suferă (a suferit) acţiunea». Locul cel mai important îl ocupă aici participiile: *cîntat, văzut, cules, auzit* etc. (tipul cel mai productiv).

Posibilitatea pasivă, adică însuşirea unui lucru de a putea suferi o acţiune se indică prin sufixul:

-bil (sufix de origine latină, intrat la noi recent prin intermediul limbii franceze sau italiene): *coruptibil, descifrabil, vulnerabil* (vocala care precede sufixul este sau *a* sau *i*, vocala tematică a celor două conjugări vii, I şi a IV-a). Acest sufix formează derivate aproape numai de la cuvinte străine. Se spune *lavabil, lizibil*, şi nu *spălabil, citibil*, deşi încercările de a ataşa sufixul la cuvinte româneşti nu lipsesc: *lăudabil, nedespărţibil, pipăibil, plătibil.*

Mare parte dintre numele de agent (vezi Formarea substantivelor, § 131) sînt întrebuinţate ca adjective: *cutezător, îmbucurător, uimitor.*

Adjective derivate de la substantive şi adjective

§ 157. Clasificarea sufixelor se face aici cu greutate, deoarece sensul derivatului depinde în mare măsură de al cuvîntului de la care derivă.

a. Putem distinge totuşi adjective care arată că obiectul desemnat de ele este de natura obiectului desemnat prin cuvîntul de bază, îi aparţine sau este la fel cu el. Aceste adjective se formează cu sufixele:

-esc: *bărbătesc, românesc, tinerese, tovărăşesc* (sufix productiv). Adjectivele din această categorie pot fi înlocuite prin adjective nederivate. Astfel, *român* poate fi adjectiv şi înlocuieşte pe mai vechiul *românesc* (*limba română*).

-ian: *caragelian, eminescian* (sufix folosit numai în limbajul unor critici literari).

-al: *arhitectural, magistral, patronal, rasial* (sufix de origine străină, neproductiv în româneşte; adesea în forma *-ional*: *constituţional, naţional*).

-atic: *nebunatic, tomnatic, uşuratic, văratic* (sufix neproductiv).

b. Alte adjective arată că obiectul desemnat prin substantivul determinat este prevăzut cu obiectul denumit prin cuvîntul de bază al adjectivului. Sufixele cu care se formează astfel de adjective sînt:

-os: *credincios, cuviincios, dureros, ghebos, mînios* (sufix productiv; adesea combinat cu alte sufixe: *negr-ici-os* etc.).

-nic: *amarnic*, *groaznic*, *puternic*, *rodnic*, *spornic* (sufix neproductiv; astăzi reluat în cuvinte ca: *colhoznic*, *partinic*).

Cu acest sens pot fi folosite şi sufixele participiale *-at*, *-it*, *-ut*: *dungat*, *limbut*, *pomădat*, *sidefat*, *vărgat*. Din adjective de felul acesta se pot forma apoi verbe: *a dunga*, *a vărga*.

c. Adjectivele au şi d i m i n u t i v e, formate în general cu aceleaşi sufixe ca diminutivele de la substantive:

-aş (*-ăl-aş*): *drăgălaş*.

-el: *frumuşel*, *curăţel*, *spălăţel*, *subţirel* (*mitit-el*, *măr-ic-el*).

-ică: *frumuşică*, *curăţică*, *subţirică*. (Sufixul acesta serveşte la formarea femininului adjectivelor în *-el*.)

-ior, *-cior*, *-şor*, *-işor*: *gălbior*, *roşior*; *groscior*; *micşor*; *mărişor*, *multişor*, *verzişor*.

-uţ: *micuţ*, *slăbuţ*.

Sufixele diminutivale productive la substantive sînt productive şi la adjective.

PRONUMELE

§ 158. Pronumele este partea vorbirii care ţine locul unui substantiv (nume de fiinţă, lucru, acţiune).

Deoarece pronumele nu numesc obiectele şi nici nu le definesc conţinutul, ele nu capătă o valoare concretă decît în frază.

În propoziţia *Fereastra odăii* ***lui*** *era oarbă*, pronumele *lui* e lipsit de sens concret; dimpotrivă, el are înţeles în fraza din care a fost desprinsă propoziţia: *Nici Ion Radianu nu era acasă: şi fereastra odăii* ***lui*** *era oarbă* (SADOVEANU, O. II 360). Pronumele *lui* înseamnă aici «a lui Ion Radianu».

Ca şi la substantive, deosebim la pronume genul, numărul şi cazul, iar unele pronume au forme deosebite după persoană, ceea ce le apropie de verbe.

Spre deosebire însă de substantiv şi de verb, unele pronume, cum sînt pronumele personale, au rădăcini deosebite pentru a desemna persoane, numere sau cazuri deosebite. Faţă de *eu* de la persoana I, apar *tu* la a II-a şi *el*, *ea* la a III-a; lui *eu* de la nominativ îi corespund *mine*, *mă* la acuzativ; lui *tu* de la singular îi corespunde *voi* la plural.

Pronumele, cum e cazul demonstrativului, îşi poate pierde valoarea concretă şi devine morfem sau instrument gramatical. Articolul posesiv *al* şi articolul enclitic *-l* sînt, la origine, unul şi acelaşi cu demonstrativul *ăl* (= «acela»). (Vezi Noţiuni de morfologie istorică, §§ 87 şi 89).

Felurile pronumelor

§ 159. Distingem următoarele feluri de pronume:

a. personal: *eu, tu, dumneata, el, dînsul, ea, noi, voi, ele*;
b. reflexiv: *mă, te, se, îşi, sie, sine, ne, vă*;
c. posesiv: *al meu, a mea, al tău, al său, a sa, ai noştri, ale voastre*;
d. interogativ-relativ: *cine, care, ce*;

e. demonstrativ: *acesta, aceasta, acela, aceea, aceia, acelea, acelaşi, aceleaşi*;
f. de întărire: *însumi, însămi, însuţi, însăşi, înşine, înşişi*;
g. nehotărît: *cineva, ceva, oricine, fiecare, oarecare*;
h. negativ: *nimeni, nimic*.

Pronume şi adjective pronominale

§ 160. O caracteristică a pronumelui e posibilitatea de a deveni adjectiv de natură pronominală. Pronumele posesive, interogative-relative, demonstrative şi nehotărîte devin adjective determinative atunci cînd însoţesc substantivele pe care le determină şi iau numele de: adjective posesive, interogative-relative, demonstrative şi nehotărîte. Astfel pronumelui posesiv *ai noştri* din propoziţia *Sînt tari* ***ai noştri*** *!*, îi corespunde adjectivul posesiv *noştri* din propoziţia *Tovarăşii* ***noştri*** *au depăşit norma*.

PRONUMELE PERSONAL

§ 161. Pronumele personale sînt pronumele care deosebesc diferitele persoane.

Pronumele personal de persoana I sg. *eu* desemnează pe cel care vorbeşte; pronumele de persoana a II-a sg. *tu* desemnează pe cel căruia i se adresează vorbitorul; pronumele de persoana a III-a sg. se referă la un obiect despre care vorbeşte cineva, cînd acel obiect e altul decît persoana I sau a II-a.

Pronumele de persoana I pl. *noi* nu e pluralul lui *eu*; el poate să însemne «eu şi tu» sau «eu şi el» sau «eu şi voi» sau «eu şi alţii»; iar pronumele de persoana a II-a pl. *voi* înseamnă, pe lîngă grupul căruia i se adresează vorbitorul, «tu şi el» sau «tu şi ceilalţi». Pronumele de persoana I şi a II-a sînt deci nişte plurale inclusive, întrucît ele includ unul persoana vorbitorului, celălalt persoana căreia i se adresează vorbitorul, pe cînd pronumele de persoana a III-a pl. *ei* desemnează un grup desprins de ideea de singular.

Pronumele personale au forme deosebite pentru cele trei persoane, pentru numărul singular şi plural; la persoana a III-a se deosebesc forme pentru genul masculin şi genul feminin, pentru înlocuirea numelor de lucruri de genul neutru folosindu-se la singular forma masculină a pronumelui, iar la plural forma feminină. Exemple:

Nu te uita la cojoc, ci la cel ce e sub ***el***.
A găsit o mulţime de lucruri şi nu ştia ce să facă cu ***ele***.

§ 162. Formele pronumelui personal

Persoana I

	Singular	Plural
N.	*eu*	*noi*
G.	—	—
D.	*mie, mi, mi-, -mi-, -mi, îmi*	*nouă, ne, ne-, -ne-, -ne, ni, -ni-*
A.	*(pe) mine, mă, -mă, m-*	*(pe) noi, ne, ne-, -ne*

Persoana a II-a

	Singular	Plural
N.	*tu*	*voi*
G.	—	—
D.	*ţie, ţi, ţi-, -ţi-, -ţi, îţi*	*vouă, vă, -vă, v-, vi, -vi-*
A.	*(pe) tine, te, te-, -te*	*(pe) voi, vă, v-, -vă*
V.	*tu!*	*voi!*

Persoana a III-a

	Singular	Plural
N.	*el; ea*	*ei; ele*
G.	*(al, a, ai, ale) lui, ei*	*(al, a, ai, ale) lor*
D.	*lui, i, i-, -i-, -i, îi; ei, i, i-, -i-, -i, îi*	*lor, le, le-, -le-, -le, li, -li-*
A.	*(pe) el, l-, -l, îl*	*(pe) ei, i-, -i, îi*
	(pe) ea, o, -o	*(pe) ele, le, le-, -le*

Observaţie. Pronumele personal de persoana I şi a II-a nu are forme pentru cazul genitiv. În locul acestora se foloseşte adjectivul posesiv. De exemplu:

Vremea se îndrepta după rîsul ***meu.*** CREANGĂ, A. 34.

Forme accentuate şi neaccentuate

§ 163. Formele pronumelui personal la cazurile dativ şi acuzativ sînt accentuate şi neaccentuate:

a. accentuate:

dativ:	sg.	*mie, ţie, lui, ei*
	pl.	*nouă, vouă, lor*
acuzativ:	sg.	*(pe) mine, tine, el, ea*
	pl.	*(pe) noi, voi, ei, ele.*

Observaţie. Pronumele personal accentuat în cazul acuzativ nu apare singur: el se construieşte cu prepoziţii.

Scanned with OKEN Scanner

b. neaccentuate:

dativ:	sg. *mi, mi-, -mi-, -mi, îmi* *ţi, ţi-, -ţi-, -ţi, îţi* *i, i-, -i-, -i, îi*	pl. *ne, ne-, -ne-, -ne, ni, -ni-* *vă, -vă, v-, vi, -vi-* *le, le-, -le-, -le, li, -li-*
acuzativ:	sg. *mă, -mă, mă-* *te, te-, -te* *-l, l-, îl; o, -o*	pl. *ne, ne-, -ne* *vă, v-, -vă* *-i, i-, îi; le, le-, -le.*

Formele accentuate ale pronumelui personal apar uneori paralel cu cele neaccentuate, în aceeaşi propoziţie, atunci cînd se impune accentuarea complementului:

Eu! nu-ţi sînt amic ***ţie?*** CARAGIALE, O. I 228.

În anumite împrejurări pronumele neaccentuate fac corp comun cu cuvintele vecine; ele se despart în scris prin linioară: *şopteşte-**mi**, nu-**ţi** găsesc asemănare, să-**i** spui că-**l** caut, pare-**mi**-se că nu **i**-aţi găsit, dîndu-**ni**-se cărţi, spală-**i**-**l** repede.*

Pronumele *mă* şi *vă* îşi pierd vocala cînd sînt urmate de formele verbului auxiliar *a avea* (*am, ai, a, am, aţi, au*): ***m**-a învăţat carte, **v**-am văzut la fereastră*; de asemenea cînd sînt urmate de un verb începător cu *a* neaccentuat: ***v**-ascult* (dar ***vă** apăr*).

Cînd pronumele *te, ne, le* sînt urmate de formele verbului auxiliar *a avea*, vocala *e* devine semivocală, formînd un diftong cu vocala *a* de la începutul cuvîntului următor: ***te** văd*, dar ***te**-am văzut.*

Formele neaccentuate de dativ-acuzativ: *mi, ţi, i, l* (mai vechi *lu*) reduse la *m* muiat, *ţ* muiat, *i* semivocalic şi *l*, primesc vocala *î* înainte, atunci cînd cuvîntul anterior are o finală consonantică, iar cel următor are o iniţială consonantică, sau cînd cu aceste pronume începe o propoziţie.

Ia orice caiet ***îţi** place.*
***Îl** vede azi,* ***îl** vede mîni,*
Astfel dorinţa-i gata. EMINESCU, O. I 167.

Dacă după aceste forme neaccentuate de dativ sau acuzativ *mi, ţi, i* urmează alt pronume neaccentuat, *i* se păstrează ca vocală şi nu mai apare la început vocala *î*.

*Mama, . . . crezîndu-le toate lăptoase, după răbuş, cum **i** le spusesem eu . . ., m-a lăudat de vrednicia ce făcusem.* CREANGĂ, A. 61.

***Mi** se rupe inima de milă ce-mi este.* CREANGĂ, A. 68.

Formele neaccentuate de dativ plural *ni, vi, li* sînt folosite în locul formelor *ne, vă, le*, atunci cînd după ele se întrebuinţează un pronume personal ori reflexiv neaccentuat (cu excepţia formei feminine de acuzativ a persoanei

a III-a *o*, în care caz se scrie *ne-o*, *le-o*). Exemple: ***ne*** *vorbeşte*, dar: ***ni*** *se vorbeşte*; ***ne*** *dă ajutor*, dar: *dă-**ni**-l*; ***le*** *dă*, dar: ***li*** *se dă*. Se scrie: ***li**-l dă*, dar: ***le**-o dau*.

Scrierea şi pronunţarea ***vi**-o spun*, ***vi**-o dă*, în loc de ***v**-o spun*, ***v**-o dă*, trebuie evitate.

Formele *ni*, *vi*, *li* se întrebuinţează de asemenea înaintea formelor conjuncte ale verbului *a fi* de persoana I sg., a III-a sg. sau a III-a pl. a indicativului prezent (*-i* şi *-s*): ***ne*** *e bine*, dar ***ni**-i bine*; ***le*** *sînt prieten bun*, dar ***li**-s prieten*.

*Care **vi**-i vestea, prietinilor, şi cum îs ochii stăpînului nostru astăzi?* SADOVEANU, N. P. 53.

În Moldova se folosesc formele *ni*, *li*, fără să fie urmate de alt pronume sau de o formă conjunctă a verbului *a fi*:

*Unde **ni** sînt visătorii?* VLAHUŢĂ, P. 167.

Folosirea pronumelui personal ca subiect

§ 164. Desinenţele verbale indicînd persoana care face sau suferă acţiunea, pronumele personal poate fi omis ca subiect al propoziţiei:

Umblu *cu mare grăbire şi ajung către sară la acel loc unde* ***auzisem*** *că este stîna.* SADOVEANU, V. F. 46.

A plătit *vizita doctorului.* ***A plecat*** *cu nevastă-sa.* ***A tratat-o*** *cu cafea cu lapte.* CARAGIALE, O. I 138.

Pronumele personale se folosesc însă cu funcţiune de subiect cînd:

1. Se pune în lumină o persoană în opoziţie cu alta:

Străin la vorbă şi la port,
Luceşti făr' de viaţă,
*Căci **eu** sînt vie, **tu** eşti mort*
Şi ochiul tău mă-ngheaţă. EMINESCU, O. I 171.

***Ei** aţin vadurile răsăritene, iar **noi**, dacă răzbim în munte, nu ne mai temem de nimic.* SADOVEANU, N. P. 20.

2. Se insistă asupra persoanei:

*— **Tu** eşti Mircea? — Da-mpărate.* EMINESCU, O. I 146.

*N-auzi **tu** ce prăpăstii îmi spun fraţii tăi?* ISPIRESCU, L. 82.

***Eu** însă nu l-aş fi urît.* SAHIA, N. 97.

*Trebuie să ştim **noi** mai întîi cine e tipul ăsta.* CARAGIALE, O. II 18.

3. Fără pronumele personal construcţia ar fi neclară: *Ne trimisese la fiecare cîte o invitaţie, dar **eu** n-am primit.* (Nu *noi*, ci numai *eu*.)

Folosirea pronumelui ca subiect e mai frecventă la persoana a III-a, precizarea fiind mult mai necesară:

« Cobori în jos, luceafăr blînd,
Alunecînd pe-o rază,
Pătrunde-n casă şi în gînd
Şi viaţa-mi luminează!»
***El** asculta tremurător.* EMINESCU, O. I 168.
Parc-ascult şi parc-aştept
***Ea** din trestii să răsară*
Şi să-mi cadă lin pe piept. EMINESCU, O. I 74.

Cazuri deosebite de folosire a anumitor pronume personale

§ 165. Pronumele de persoana a II-a însoţeşte de multe ori un vocativ:

*Lună **tu**, stăpînă mării, pe a lumii boltă luneci*
Şi gîndirilor dînd viaţă, suferinţele întuneci. EMINESCU, O. I 130.
***Voi** tineri clăditori şi făclieri,*
Pieptiş aţi spart tunel prin negrul ieri,
Pod alb aţi arcuit peste abise,
Podind şi hăul dintre fapt şi vise. TOMA, C. V. 392.

Pronumele la singular însoţit de *unul, una* exprimă ideea de izolare ca şi construcţia *cît despre mine (unul), eu*:

*De cînd Nicolaie Bălcescu a murit înstrăinat de prea iubita şi prea dorita sa ţară, **eu unul** n-am pregetat un moment de a căuta mijlocul spre a face cunoscută publicului romînesc această frumoasă operă.* ODOBESCU, în prefaţa la BĂLCESCU, M. V. VII.

*Spune tu ce vei voi despre superioritatea vînătorii cu prepelicarul . . .; **cît despre mine, eu** rămîi tot bine încredinţat că cele mai dulci mulţumiri ale vînătorii sînt . . . acele care izbucnesc cu veselie printre nişte buni tovarăşi.* ODOBESCU, III 19.

Uneori *tu* este întrebuinţat pentru a indica un subiect nedeterminat:

Ce e rău şi ce e bine
***Tu** te-ntreabă şi socoate.* EMINESCU, O. I 194.

Tu apare impersonal în construcţii de felul acesta:

*Nici **tu** junghi, nici **tu** friguri, nici o altă boală nu s-a lipit de noi.* CREANGĂ, A. 28.

*A doua zi, nici **tu** masă, nici **tu** casă, băiatul începu iarăşi să plîngă.* ISPIRESCU, L. 162.

Pronumele la plural e însoţit de multe ori de anumite determinante: *noi patru, voi cei din uzină, noi romînii.*

***Noi romînii**, după ce, în timp de trei sute de ani, am luptat mereu în contra sîngeroasei barbarii a otomanilor, protectorii noştri . . .* ODOBESCU, III 433.

Noi actorii *eram înghesuiți în două mari trăsuri.* BOGDAN, N. 261.

Noi apare, în limba mai veche, ca plural al autorității:

Noi, *comisarul secției* 55, *după reclamația părților* ... CARAGIALE, O. I 199.

Alteori *noi* apare ca plural al autorului:

Noi *credem că acei ce gîndesc aceasta înțeleg strategia așa de bine, cît înțelegem* ***noi*** *astrologia.* NEGRUZZI, Opere complete (1905) I 369.

Dativul etic

§ 166. Pronumele neaccentuate de dativ *mi, ți* apar în limba vorbită cu sensul dativului etic, arătînd persoana care este interesată în acțiune.

S-așază bruma peste vii —

*De ce nu-****mi*** *vii, de ce nu-****mi*** *vii?* EMINESCU, O. I 55.

Uneori, pentru o mai puternică expresivitate, se alătură amîndouă pronumele:

Unde ***mi-ți*** *născu un dolofan de copil, vîrtos și zdravăn ... cum nu se mai văzuse pînă atunci.* ISPIRESCU, U. 18.

Și odată ***mi ți***-*o înșfacă ei, unul de-o mînă și altul de cealaltă.* CREANGĂ, P. 269.

Dativul posesiv

§ 167. Formele neaccentuate ale dativului pot avea un sens posesiv în construcții ca:

*Și cînturi nouă smulge tu din lîră-****mi.*** EMINESCU, O. I 120.

*Iară sufletu-****mi*** *se pierde*

După chipul tău frumos. EMINESCU, O. I 209.

*Privesc la surîsu-****ți*** *rămas încă viu.* EMINESCU, O. I 37

(pentru: *lira* ***mea,*** *sufletul* ***meu,*** *surîsul* ***tău***).

Valoarea neutră a pronumelui neaccentuat feminin de acuzativ *o*

§ 168. Pronumele neaccentuat feminin de acuzativ *o* poate fi folosit ca neutru, cu sau fără referire la vreun obiect: *a luat-****o*** *la fugă*; *mai rărește-****o*** *cu vizitele!*

*Cînd am auzit eu de tata, pe loc mi s-a muiet gura; apoi încet, încet m-am furișat printre oameni și unde-am croit-****o*** *la fugă spre Humulești, uitîndu-mă înapoi, să văd, nu mă ajunge moșneagul.* CREANGĂ, A. 58.

*Ei apoi! unde-****o*** *plesnește mama și unde crapă.* CREANGĂ, A. 45.

Repetarea printr-un pronume neaccentuat a complementului direct sau indirect

§ 169. Complementul direct sau indirect, aşezat înaintea verbului, trebuie repetat printr-un pronume neaccentuat.

***Parului îi** vom putea da şi altceva, nu tot cap de om.* ISPIRESCU, L. 44.

***Prefectului îi** jucară iarăşi ochii.* DUMITRIU, B. F. 13.

***Pe arendaşi i**-au tăiat, zise Marinică.* DUMITRIU, B. F. 20.

Cînd complementul stă în urma verbului, situaţiile sînt deosebite:

1. Dacă complementul reprezintă un nume de persoană sau orice obiect personificat, repetarea nu e obligatorie; se poate spune:

ţăranul zise fiului său
şi
*ţăranul **îi** zise fiului său*;

***i**-am văzut pe oameni*
şi
am văzut oamenii.

În cazul din urmă se poate vedea strînsa legătură dintre prepoziţia *pe* şi pronumele neaccentuat, construcţia *am văzut **pe** oameni* nefiind corectă. (Vezi Genul personal, § 101.)

2. Dacă complementul e nume de lucru, nu se repetă prin pronume neaccentuat: *tai pomul* sau *pomul **îl** tai*, nu ***îl** tai pomul.*

ALTE PRONUME PERSONALE

Pronumele *însul*

§ 170. În afară de *el, ea, ei, ele* se mai folosesc pronumele personale de persoana a III-a *dînsul, dînsa, dînşii, dînsele.*

Acestea îşi au originea în formele mai vechi de pronume personale *însul, însa, înşii, însele*, care s-au bucurat altădată de o largă circulaţie şi au înţelesul lui *el*:

*Îl primiră pre **însul**.* DOSOFTEI, V. S. II[r].

*Mearse către-**înşii**.* CORESI, Cazania, 262.

Din construirea lor cu unele prepoziţii, limba de astăzi a rămas pe de o parte cu pronumele *dînsul, dînsa* (prepoziţia *de* şi pronumele *însul, însa*), pe de altă parte chiar cu pronumele *însul* alăturat vechilor prepoziţii *întru, dintru, printru*. În loc de *în el, din ea, prin ei* etc., se spune şi astăzi: *într-însul, într-însa, într-înşii, într-însele, dintr-însul, dintr-însa, dintr-înşii, dintr-însele, printr-însul, printr-însa, printr-înşii, printr-însele.*

*Nu uita s-ascuţi baltagul; ca să ai mai multă nădejde **într-însul**.* SADOVEANU, B. 105.

Dă-mi-i mie, ochii negri . . . nu privi cu ei în laturi,
Căci de noaptea lor cea dulce vecinic n-o să mă mai saturi,
Aş orbi privind **într-înşii** . . . EMINESCU, O. I 155.
Că numai oasele-au rămas
Şi sufletul **dintr-însul**. COŞBUC, P. 376.

Pronumele *dînsul*

§ 171. Pronumele *dînsul* e articulat şi se poate declina ca un substantiv. Limba literară nu acceptă însă folosirea formelor de genitiv-dativ *dînsului, dînsei, dînşilor, dînselor.*

În limba veche pronumele *dînsul* se întrebuinţa numai cu prepoziţie:

L-adusără **la dînsul** *legat.* DOSOFTEI, V. S. 4v.

Mai mult să înţălege din cuventele lor şi sfaturi grăite **de dînşii**. M. COSTIN, LET. 68.

În limba contemporană el apare atît cu prepoziţie, cît şi cu funcţiunea de subiect:

1. cu prepoziţie:

Moş Spînu, măi Iliuţă, e mai mult mut; spune numai o vorbă într-o **zi**. *Dar lelea Ileana grăieşte şi* **pentru dînsul**. SADOVEANU, N. F. 56.

Las'că nici nu-s poveşti; îs dureri ale vieţii mele. Ce să facă el **cu dînsele?** SADOVEANU, N. F. 59.

2. subiect:

Şi **dînsa** *se face din ce în ce mai roşie la obraz fără să răspundă.* CARAGIALE, O. II 86.

Căci **dînşii** *n-au scris bănăţeneşte, ci în limba literară cea tipică.* HASDEU, ET. M. 3106.

Cînd l-aude, numai **dînsul** *îşi ştia inima lui.* EMINESCU, O. I 84.

Multe **dînsul** *mi-a răspuns.* COŞBUC, B. I. 214.

Prezenţa în limbă a pronumelor *el* şi *dînsul* constituie un avantaj stilistic. Spre a evita, de exemplu, repetarea, scriitorii — ca şi cei cu vorbirea mai îngrijită — fac să alterneze cele două pronume:

Acum să vedem care pe care? Ori **el** *pe draci, ori dracii pe* **dînsul**. CREANGĂ, P. 301.

Apoi să vie şi Ilie Cuţui, să fie de faţă. Să spuie şi **el**. *A fost şi* **dînsul** *acolo.* SADOVEANU, B. 250.

Crezi că n-a văzut **el** *că nu mă tem de* **dînsul**? SADOVEANU, O. V 69.

Alternarea e folosită mai ales cînd pronumele se referă la obiecte diferite, spre a se evita confuziile.

Unii socotesc că, faţă de *el*, pronumele *dînsul* este o formă mai politicoasă şi *am vorbit cu* **dînsul** e tot una cu *am vorbit cu* **dumnealui**; alţii îl consideră

ca o formulă mai atenuată faţă de *dumnealui*, stabilind gradaţia *el — dînsul — dumnealui*.

Această situaţie este în strînsă legătură cu faptul că pronumele *dînsul, dînsa* se aplică în general numai persoanelor. Totuşi *dînsul, dînsa* ţin uneori şi locul numelor de lucruri şi de aceea nu le punem în categoria pronumelor de politeţe:

Paloşul şi suliţa să le ţii la îndemînă, ca să te slujeşti de **dînsele** *cînd va fi de trebuinţă.* ISPIRESCU, L. 4.

Notă. Ideea că *dînsul* e pronume de politeţe a făcut ca în anumite cercuri *dînsul* să exprime noţiunea de «soţ», aşa cum s-a întîmplat şi cu pronumele *dumnealui, dumneaei*.

Pronumele de politeţe

§ 172. În vorbirea cu persoanele sau despre persoanele cărora li se cuvine respect se folosesc pronumele de politeţe *dumneata, dumneavoastră*, rezultate din contopirea cuvîntului *domnia* cu adjectivele posesive *ta, sa, voastră* sau cu pronumele personale *lui, ei, lor*. Forma lor a evoluat, pierzîndu-şi cu totul legătura cu punctul de plecare, *domnia*, cuvînt care se aplica mai întîi domnului ţării.

Notă. Formele *domnia-ta, domnia-lui, domnia-sa, domnia-voastră, domniile-voastre, domniile-lor* sînt învechite.

Şi mai ţineţi minte **domniile-voastre**, *bătrînilor, limba neamului de care v-aţi dezlipit?* SADOVEANU, N. P. 150.

În scriere, pronumele de politeţe se pot prescurta.

Persoana a II-a

Singular	Plural
N.A. *dumneasa* (*d-ta*)	*dumneavoastră* (*d-voastră, dv.*)
G.D. *dumitale* (*d-tale*)	(la toate cazurile)
N.G.D.A. *dumneavoastră* (*d-voastră, dv.*)	

Persoana a III-a

Singular	Plural
N.A. *dumneasa* (*d-sa*)	*dumnealor* (*d-lor*)
G.D. *dumisale* (*d-sale*)	(la toate cazurile)
sau	
Masc. N.G.D.A. *dumnealui* (*d-lui*)	
Fem. N.G.D.A. *dumneaei* (*d-ei*)	

Notă. Regional se mai aud şi astăzi formele mai vechi *dumnitale, dumnisale, dumnilevoastre, dumnilorvoastre*.

Cum îţi vine **dumnitale** *să vorbeşti astfel?* SADOVEANU, B. 188.

În vorbirea familiară şi regional *dumneata*, *dumneatale* sînt prescurtate: *mata*, *matale*. Forma *matale*, la origine genitiv-dativ, e folosită şi ca nominativ-acuzativ: *mi-ai spus* **matale**. Limbajul afectiv a dus şi mai departe evoluţia acestora, creînd diminutivele *mătăluţă*, *mătălică*, *tălică*.

Pronumele *dumnealui*, *dumneaei* au ajuns să exprime, în vorbirea populară şi familiară, noţiunile de «soţul meu», «soţia mea».

Nu voi, ţi-am spus o dată, şi nici **dumnealui** *nu mai vrea să meargă.* CARAGIALE, O. VI 23.

Răposata **dumneaei** *— nevastă-mea a d-întîi — nu se sculase încă.* CARAGIALE, O. VI 59.

PRONUMELE REFLEXIV

§ 173. Pronume reflexiv se numeşte pronumele destinat în principiu să arate că acţiunea exprimată de verb se răsfrînge asupra subiectului:

Se *făcu un lup şi* **se** *ascunse sub pod.* ISPIRESCU, L. 13.

Cei tari **se** *îngrădiră*

Cu-averea şi mărirea în cercul lor de legi. EMINESCU, O. I 57.

Dacă vede lupul şi vede că nu mai găseşte nemic, **îşi** *pune în gînd una.* CREANGĂ, P. 25.

Pronumele reflexiv are forme proprii numai pentru persoana a III-a. Acestea pot fi accentuate sau neaccentuate şi nu se deosebesc după gen şi număr:

	Forme accentuate	Forme neaccentuate
D.	*sie*, *sieşi* (mai vechi *şie*, *şieşi*)	*şi*, *şi-*, *-şi-*, *-şi*, *îşi*
A.	*sine* (mai vechi şi *sineşi*)	*se*

Ca şi la pronumele personale, formele accentuate pot însoţi în propoziţie formele neaccentuate:

*Şi fiindu-***şi** ***şie*** *dragă cum nu-i este nime-n lume.* EMINESCU, O. I 80.

De ar fi fost alţii în starea lui, el le putea da ajutor; **pe sine** *însuşi nu* **se** *putea mîngîia.* SLAVICI, N. I 17.

Rolul pronumelui reflexiv îl îndeplinesc la persoana I şi a II-a pronumele personale de dativ şi acuzativ (vezi Pronumele personal, § 163):

A căzut astă noapte peste vale Dincă Ipătescu. Staţi şi nu **vă** *tulburaţi.* SADOVEANU, M. C. 129.

Tată, nu **te** *înfricoşa, că eu sînt.* CREANGĂ, P. 79.

Ce-am făcut, n-am făcut bine,
*Că-***mi** *pierd firea după tine.* DOINE, 23.

Îţi *faci rău* ***ţie****, nu altuia.*

Pronumele reflexiv neaccentuat în cazul acuzativ intră în alcătuirea verbelor reflexive (*a se căi*). Cu rolul acesta, pe lîngă funcţiunea de complement direct al unui verb tranzitiv (*mă îmbrac*), el poate exprima ideea de eventiv (*se înroşi*), dinamic (*mă plimb*), reciproc (*ne întîlnim*) etc. (vezi Verbul, diatezele, § 226).

Valoarea posesivă a ponumelor reflexive neaccentuate în dativ

§ 174. Pronumele reflexiv neaccentuat în cazul dativ poate avea sens posesiv:

a. Pronumele reflexiv stă pe lîngă un substantiv:

Fata se suie atuncea ... într-un car, încărcat cu zestrea-şi. KOGĂLNICEANU, o. 53.

Ea nici poate să-nţeleagă ...

C-acel demon plînge, rîde, neputînd s-auză plînsu-şi. EMINESCU, o. I 160.

Construcţiile de acest tip sînt învechite.

b. Pronumele reflexiv stă înaintea unui verb tranzitiv, referindu-se la substantivul cu rol de complement direct al acestui verb:

*Adesea plîngea în taină, cu capul pe braţe; **îşi** întreba sufletul.* SADOVEANU, o. I 108.

Aceasta este construcţia obişnuită în limba contemporană.

Întrebuinţarea pronumelui *sine*

§ 175. Pronumele reflexiv accentuat de persoana a III-a în cazul acuzativ *sine* era folosit în limba mai veche şi la persoana I şi a II-a:

*Să nevoim să ne direptăm pre **sine**.* VARLAAM, C. 61.

În limba veche alături de *sine* mai exista încă o formă de pronume reflexiv accentuat pentru cazul acuzativ, *sineşi*, formă pe care o foloseşte şi Odobescu:

*Daca cumva vrei să dormi şi nu-ţi vine de **sineşi** somnul, apoi pune capul pe pernă şi ascultă.* ODOBESCU, III 44.

După modelul lui *sineşi* au luat naştere, tot în limba veche, pronumele *sine-mi, sine-ţi, sine-ne, sine-vă, sine-le*, cu forme deosebite pentru fiecare persoană, datorită înlocuirii reflexivului *-şi* cu formele neaccentuate de dativ ale pronumelui personal: *-mi, -ţi, -ne, -vă, -le*.

Din construcţii de felul acesta s-a desprins apoi substantivul *sine*, întrebuinţat astăzi în expresii ca *în sinea mea, în sinea lui* «în gîndul meu, în gîndul lui».

*Badea Ghiţă Botgros a dat şi el semn că vrea să se ridice, cumpănind **în sinea lui** graba.* SADOVEANU, N. P. 16.

PRONUMELE POSESIV

§ 176. Pronumele posesiv este pronumele care ţine locul numelui unui obiect posedat, înlocuind totodată şi numele posesorului.

Însă Cristea ispravnicul nu poftea să intre cu alţi cai la Suceava, decît cu ***ai săi.*** SADOVEANU, F. J. I 166.

Pronumele posesiv are forme pentru cele trei persoane gramaticale, la singular şi la plural, după genul obiectului posedat şi după numărul posesorilor:

1. un singur posesor:

Singular masculin: *al meu, al tău, al său*;
Singular feminin: *a mea, a ta, a sa*;
Plural masculin: *ai mei, ai tăi, ai săi*;
Plural feminin: *ale mele, ale tale, ale sale.*

Notă. În loc de *tale* se întrebuinţează regional *tele*, format după modelul lui *mele*. Această formă trebuie evitată.

2. mai mulţi posesori:

Singular masculin: *al nostru, al vostru*;
Singular feminin: *a noastră, a voastră*;
Plural masculin: *ai noştri, ai voştri*;
Plural feminin: *ale noastre, ale voastre.*

Pronumele posesiv are genul, numărul şi, în general, cazul substantivului pe care îl înlocuieşte.

Nu-ţi plac ochii verzi? Ei, iacă!
Uite- ***ai mei*** *! Nu te uita*
Prea cu dor, că pot să-ţi placă! COŞBUC, F. T. 87 [*ai mei* = « ochii mei »].

Bine-ţi mai şede, jupîneşică; parcă eşti una de- ***ale noastre.*** CREANGĂ, P. 129 [*ale noastre* = « femeile noastre »].

Cînd înlocuieşte un substantiv de genul neutru la numărul singular, pronumele posesiv are forma de masculin singular; iar cînd înlocuieşte un substantiv de genul neutru la numărul plural are forma de feminin plural.

Şi ce cap frumos răsare!
Nu-i ***al meu*** *? Al meu e oare?* COŞBUC, B. I. 87 [*al meu* = « capul meu »].

— *Bocuţa, de ce plîngi ?*
— *Iacă plîng şi eu p-* ***ale mele*** . . . DELAVRANCEA, S. (1941), 200 [*ale mele* = « necazurile mele »].

Datorită articolului proclitic, pronumele posesiv are, la plural, forme de genitiv-dativ: *alor mei, alor tăi, alor săi, alor noştri.*

El găsi de cuviinţă să spuie şi ***alor săi*** *ceea ce era să se întîmple fiului lor.* ISPIRESCU, L. 98.

Adjectivul posesiv: forme; loc; acord

§ 177. Cînd însoţeşte substantivul pe care îl determină şi se acordă cu acesta, pronumele are rol de adjectiv posesiv şi arată al cui e obiectul exprimat prin acel substantiv:

Şi mama, care era vestită pentru năzdrăvăniile **sale**, *îmi zicea cu zîmbet uneori . . . : ieşi, copile cu părul bălan, afară.* CREANGĂ, A. 34.

a. Formele adjectivului posesiv.

1. Un singur posesor şi un singur obiect posedat:
Singular masculin: *(al) meu, tău, său*;
Singular feminin: *(a) mea, ta, sa*;
2. Un singur posesor şi mai multe obiecte posedate:
Plural masculin: *(ai) mei, tăi, săi*;
Plural feminin: *(ale) mele, tale, sale.*
3. Mai mulţi posesori şi un singur obiect posedat:
Singular masculin: *nostru, vostru*;
Singular feminin: *noastră, voastră.*
4. Mai mulţi posesori şi mai multe obiecte posedate:
Plural masculin: *noştri, voştri*;
Plural feminin: *noastre, voastre.*

Cînd însoţeşte un substantiv de genul neutru, adjectivul posesiv are la singular forma de masculin, iar la plural forma de feminin.

b. Adjectivul posesiv îşi are locul obişnuit îndată după substantiv. Cînd substantivul e articulat cu articolul enclitic, urmează adjectivul posesiv fără articolul *al, a*: *caietul meu*; cînd substantivul e nearticulat, urmează adjectivul posesiv cu articol: *acest caiet* **al meu**.

În versuri şi rareori în proză adjectivul posesiv poate figura şi înaintea substantivului, fiind însoţit de articolul *al*:

*Am coborît cu-***al meu** *senin*
Şi m-am născut din ape. EMINESCU, O. I 170.

În graiul din Moldova, corespunzătoare articolului *al, a, ai, ale*, apare înaintea adjectivului posesiv forma invariabilă *a*, care e folosită şi de unii scriitori (vezi Articolul, § 137):

O vin', în părul tău bălai
S-anin cununi de stele,
*Pe-***a mele** *ceruri să răsai*
Mai mîndră decît ele. EMINESCU, O. I 172.

c. Adjectivul posesiv se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul pe care-l determină:

Se consacră mai cu totul la lucrarea capitală a vieţii **sale**. ODOBESCU, III 493.

La masculin şi neutru acest acord nu e vizibil, fiindcă adjectivul posesiv nu are formă deosebită de genitiv-dativ masculin şi neutru.

În aceste răstimpuri de linişte îi plăcea vecinului ***meu*** *să-mi vorbească despre aşezarea pe care o ridica acolo, în marginea tîrgului.* SADOVEANU, O. V 489.

Folosirea pronumelui personal de persoana a III-a paralel cu pronumele şi adjectivul posesiv *(al) său*

§ 178. Paralel cu pronumele şi adjectivul posesiv *(al) său*, se folosesc pronumele personale de persoana a III-a la cazul genitiv *(al, a, ai, ale) lui, (al, a, ai, ale) ei. (Al, a, ai, ale) lor* şi-a făcut loc printre posesive, înlocuindu-l pe *său*, care şi-a pierdut funcţiunea de plural din limba veche. *Îşi vedeau oamenii de grijile* ***sale***, se spunea altădată, aşa cum se spune azi *de grijile* ***lor***.

În limba veche se făcea deosebire între *său* şi *lui*, în sensul că cel dintîi era folosit în legătură cu subiectul, iar celălalt în legătură cu atributul sau complementul:

Ce nu sta domnia de grija ***lui*** [= a lui Batişte], *ce de grija* ***sa*** [= a domniei]. MIRON COSTIN, LET. 81.

Astăzi, această deosebire nu se mai face decît foarte rar. Se recomandă ca ea să se facă atunci cînd se pot evita echivocuri, ca în această frază:

Eminescu a lăsat încă o variantă a acestei poezii. După moartea ***sa****, X. a găsit manuscrisul variantei într-un sertar al bibliotecii.*

Desigur că manuscrisul a fost găsit după moartea poetului, nu după moartea lui X; de aceea ar fi fost mai potrivit pronumele *lui*.

Avantajul folosirii pronumelor personale stă în faptul că acestea se acordă în gen şi număr cu numele posesorului: *creioanele* ***lui*** aduce un element de precizare în plus faţă de *creioanele* ***sale***, în sensul că se arată că e vorba de un posesor al cărui nume e de genul masculin. Avantajul acesta e cu atît mai evident atunci cînd, în aceeaşi frază, trebuie indicaţi doi posesori de genuri diferite:

Iată lacul. Luna plină
Poleindu-l, îl străbate;
*El aprins de-****a ei*** *lumină,*
*Simte-****a lui*** *singurătate.* EMINESCU, O. I 210.

Adjectivul *său* se foloseşte mai ales la determinarea persoanelor (sau a obiectelor personificate) şi cuprinde o nuanţă de respect.

Sensuri limitate ale unor pronume şi adjective posesive

§ 179. Pronumele şi adjectivele posesive au cîteodată sensuri limitate. Astfel, *al meu* înseamnă «bărbatul meu»:

Mie mi-a spus ***al meu*** *că . . . nu l-a mai văzut.* DELAVRANCEA, V. V. (1893) 163.

Al meu, al tău, al său au sensul de «proprietate, avut»:

Să te ferești de a străinului, să-ți fie destul cu **al tău**. VARLAAM, C. 119.

Lăcomind la a altuia, [ei] *sosesc de pierd și* **al său**. COSTIN, LET. 100.

Ai mei, ai tăi, ai săi (*ai lui*) înseamnă «părinții, rudele, familia»:

***Ai mei** pierduți sînt, pașă, toți.* COȘBUC, B. I. 97.

Guvernul de atunci din Țara Romînească . . . l-a silit [pe Nicolaie Bălcescu] *să se ducă să moară izolat, departe de* **ai săi**, *sub cer străin.* GHICA, S. 287.

Sînt morți **ai lui**! *El, un pierdut!* COȘBUC, F. T. 77.

Ai noștri însemna «cei care fac parte din grupul, din partidul nostru».

Pe atunci [în orînduirea capitalistă] *funcționa și la noi faimosul sistem al «rotativei electorale» prezentate de scribii capitaliști drept realizare supremă a democrației, — sistem caracterizat prin cunoscuta expresie: «pleacă* **ai noștri**, *vin* **ai noștri**». GHEORGHIU-DEJ, Cuvîntare în adunarea alegătorilor din circ. electorală Grivița roșie, în SCÎNTEIA, 1952, nr. 2518, 2/2.

Trăiască **ai noștri**, *d-le Iancule!* CARAGIALE, O. III 161.

Adjectivul posesiv își pierde uneori legătura cu ideea de posesor, el capătă un sens abstract: «cel care constituie obiectul unei povestiri, al unei preocupări».

«*Dacă strămoșii tăi cu tine semăna,*
Negreșit erau proști cîți lor se închina» —
Răspunse tigrul **meu**. ALEXANDRESCU, M. 324.

Dar omul **meu** *a isprăvit de scris; plătește, se scoală și apucă spre locul unde mă aflu.* CARAGIALE, O. II 27.

Atunci lupul **nostru** *începe a mînca hîlpav.* CREANGĂ, P. 32.

Am uitat cu desăvîrșire articolele foarte frumoase ale autorilor **mei**. SADOVEANU, N. F. 110.

Uneori adjectivele posesive sînt folosite cu ironie:

El trebuie să fi fost, Crăcănel **al tău**. CARAGIALE, O. VI 224.

Această tendință o au și pronumele personale în genitiv:

Se laudă cu Mișu **al ei**, *și ăla nu poate s-o sufere.* BRĂESCU, C. 48.

Atitudinea ironică e mai pronunțată atunci cînd în locul adjectivului posesiv se folosește pronumele de politețe:

Ori să-mi spui d-ta că Matei ăla **al d-tale** — *că eu nu-l cunosc — te-a învățat adică să mergi pîn ploaie fără umbrelă.* CARAGIALE, O. VI 185.

Acordul adjectivelor posesive; contopirea lor cu anumite substantive

§ 180. Cînd două sau mai multe substantive sînt determinate prin același adjectiv posesiv, adjectivul nu se repetă, ci întovărășește ultimul substantiv, cu care se acordă:

După ce a trăit ani nouăzeci şi nouă, a lăsat strănepoţilor moştenire moara şi mai ales învăţăturile **sale.** SADOVEANU, N. P. 141.

A plecat în excursie cu sora şi cu fratele **său.**

Însoţind numele de înrudire, adjectivele posesive ajung să se contopească cu substantivele determinate. În asemenea împrejurări substantivele nu mai primesc articol: *tată-tău, frate-tău, soră-mea, mamă-sa, nevastă-ta* (în loc de *tatăl meu, fratele tău, sora mea, mama sa, nevasta ta*). Aceste forme, prezente în graiul popular, au pătruns şi în limba literară. Ele au o flexiune deosebită: sau se declină ca substantivele (nominativ-acuzativ *soră-ta*, genitiv-dativ *soră-tei*, după modelul *casa-casei*) sau sînt invariabile: nominativ-acuzativ *socru-tău, soacră-sa*, genitiv-dativ *socru-tău, soacră-sa*:

Nora cea mai mare tălmăci apoi celeilalte despre ochiul **soacră-sa** *cel a toate văzători.* CREANGĂ, P. 7.

PRONUMELE ŞI ADJECTIVELE INTEROGATIVE-RELATIVE

§ 181. Pronumele interogative sînt cuvinte care, în propoziţii interogative, ţin locul substantivelor exprimate în răspunsurile date la întrebări: ***Cine*** *a sunat? Curierul.* ***Al cui*** *e calul? Al vecinului.* ***Ce*** *citeşti? Un roman.*

Cînd pronumele interogative fac legătura dintre propoziţii subordonate şi cuvinte din propoziţiile regente pe care le determină, ele au rol de conjuncţii şi se numesc pronume relative:

Ş-apoi Humuleştii şi pe vremea aceea nu erau numai aşa un sat de oameni fără căpătîi, ci sat vechi, răzăşesc . . . cu flăcăi voinici şi fete mîndre **care** *ştiau a învîrti şi hora, dar şi suveica.* CREANGĂ, A. 1.

Fraţilor! zise el, să bem pocalul acesta în sănătatea **cui** *ştiu eu.* SADOVEANU, O. I 454.

Formele pronumelor *ce, cine, care*

§ 182. Pronumele interogative-relative sînt *ce, cine, care*. Dintre acestea *ce* este invariabil, *cine* are forme de nominativ-acuzativ şi de genitiv-dativ singular, iar *care* are forme flexionare deosebite după gen, număr şi caz.

1. ***ce***

N.A. *ce*

2. ***cine***

N.A. *cine*
G. *(al, a, ai, ale) cui*
D. *cui*

3. ***care***

Sg. N.A. *care* (masc. şi fem.)		Pl. N.A. *care* (masc. şi fem.)
G. *(al, a, ai, ale) căruia* (masc.)		G. *(al, a, ai, ale) cărora*
(al, a, ai, ale) căreia (fem.)		
D. *căruia* (masc.)		D. *cărora*
căreia (fem.)		

Notă. În limba veche *care* primea articol şi avea forme deosebite pentru singular şi plural, pentru masculin şi feminin: masculin singular *care, carele*, plural *cari, carii*; feminin singular *care, carea*, plural *care, carele, cari, carile*. Limba literară de astăzi nu mai cunoaşte forme articulate şi a adoptat atît pentru masculin, cît şi pentru feminin pluralul *care*.

În vorbirea neliterară există tendinţa de părăsire a formelor flexionare ale pronumelui *care*. În loc de *omul* ***căruia*** *i-am dat banii*, se spune greşit *omul* ***care*** *i-am dat banii.*

Care şi *ce* pot să determine substantive. În acest caz sînt adjective interogative-relative:

Întreabă ***care*** *drum duce spre cabană.*
Ce *nevoi te-au adus pe aici?*

Ca adjectiv, *ce* este de asemenea invariabil. Adjectivul *care* se deosebeşte de pronume prin aceea că e lipsit la genitiv-dativ de particula *-a*:

sg. N.A. *care* (masc. şi fem.)	pl. N. A. *care* (masc. şi fem.)
G.D. *cărui* (masc.)	G. *(al, a, ai ale) căror*
cărei (fem.)	D. *căror*

Alte pronume şi adjective interogative-relative

§ 183. 1. ***cel ce, cela ce***

Pronumele *cel ce, cela ce, ceea ce* s-au format din pronumele demonstrativ masculin *acela* (*cela, cel*), feminin *aceea* (*ceea*) şi pronumele relativ *ce*.

În declinare îşi schimbă forma numai demonstrativul, pronumele *ce* rămînînd invariabil.

	Masc.	Fem.
sg. N.A.	*cel, ce, cela ce*	*ceea ce*
G.D.	*celui ce*	*celei ce*
pl. N.A.	*cei ce*	*cele ce*
G.D.	*celor ce*	*celor ce*

2. ***ce fel (de)***

3. ***cît***

sg. *cît* (masc.)	pl. N. A. *cîţi* (masc.)
cîtă (fem.)	*cîte* (fem.)
	G. D. *cîtor* (masc. şi fem.)

4. În unele graiuri regionale se foloseşte pronumele relativ *de*: *Cine e omul* ***de*** *a întrebat de mine?* (= ***care*** *a întrebat*) (vezi Vol. II, Propoziţia atributivă).

Întrebuințarea pronumelor și adjectivelor interogative-relative

Care

§ 184. Ca adjectiv interogativ, *care* îndeplinește rolul de atribut:

***Care** om nu ține la viață înainte de toate?* CREANGĂ, P. 206.

Ca pronume interogativ, ca și substantivul, poate avea rol de subiect, de atribut sau de complement:

***Care** a înțeles problema?* [subiect].

*Din poeziile acestor autori, **a căruia** vă place mai mult?* [atribut].

Cînd e pronume relativ, *care* are valoare de conjuncție și este și parte a propoziției, însoțind numele din propoziția regentă căruia îi ține locul în propoziția subordonată:

*Sora-mea **care** mă purta în cîrcă, **care**-mi dădea cele dintîi vișine pîrguite, **care** nu mă lăsa să plîng niciodată, pierise dintre noi.* DELAVRANCEA, T. 37 [subiect].

*Îl întîmpină în pragul ușii cerșitoarea **căreia** îi dăduse el un ban de pomană.* CREANGĂ, P. 213 [complement indirect].

*Se lasă încet, încet, într-un ostrov mîndru din mijlocul unei mări, lîngă o căsuță singuratică, **pe care** era crescut niște mușchi pletos.* CREANGĂ, P. 213 [circumstanțial de loc].

Relativul *care* se acordă în gen și număr cu substantivul care exprimă numele posesorului:

*Eu n-am uitat . . . nici pe iscusitul moș Vlad, în căruța **căruia** ai dormit tu adese.* ODOBESCU, III 14.

Uneori se acordă greșit cu substantivul determinat, nu cu cel căruia îi ține locul:

*Cînele meu saltă, se dă în lături, și urmărește cu înfocare pasărea, **al cărui** miros i l-a adus vîntul.* ODOBESCU, III 155.

Care se folosește de multe ori în compunere cu *cel, acela*:

*Fraților, a cuvîntat el, umpleți iar cupele și beți și pentru **cei care** ar lupta și de-acum înainte împotriva asupritorilor și viclenilor.* SADOVEANU, N. P. 268.

Această legătură are cîteodată valoare emfatică:

*Unde e omul **acela care** să mă sperie pe mine?*

Se abuzează de construcția cu *acela care* în fraze de felul: *Eminescu e **acela care** a pus bazele limbii noastre literare*, construcție care nu e recomandabilă (corect: *Eminescu a pus bazele limbii noastre literare contemporane*, cu accentul pe *Eminescu*; sau: *Cel care a pus bazele limbii noastre literare e Eminescu*).

Aşa cum există tendinţa de părăsire a formelor flexionare ale pronumelui *care*, se observă şi părăsirea construcţiei cu prepoziţii; în loc de *cartea* **pe care** *am cumpărat-o*, se spune *cartea* **care** *am cumpărat-o*.

Dulama **care** *o am pe mine.* SADOVEANU, H. A. 65.

Plînsul ultim **care**-*l plînge*
Un întreg popor ce moare
Adunat într-un castel. COŞBUC, Ziarul unui pierde-vară (1902), 161.

Uneori, în locul construcţiei cu prepoziţie, apare pronumele relativ singur, iar complementul pe care-l exprimă acesta e reluat sub forma pronumelui personal cu prepoziţii:

Fata, **care** *îngheţase sîngele* **în ea** *de frică, îşi pierduse cumpătul.* ISPIRESCU, L. 14 (în loc de: *fata,* **în care** *îngheţase sîngele de frică*).

Asemenea construcţii nu sînt tolerate de limba literară.

E condamnabilă, de asemenea, folosirea lui *care* la început de frază.

Deosăbit, am şi 23 *lei datorie la dumnealui, de patru ani, şi nu-mi mai plăteşte;* **care** *i-am dat ban*[*i*] *gata;* **care** *eu dau dobîndă pe bani: din zăce, doisprăzece.* IORGA, DOC. CAL. II 12 (circa 1750).

Chiar atunci cînd, din punct de vedere sintactic, prezenţa lui *care* e justificată, abuzul trebuie evitat. Întrebuinţarea excesivă a lui *care* e ironizată de Caragiale:

Am fost întîmpinat de doamna directoare Aglae Poppesco împreună cu doamnele profesoare ... **care** *toate s-au plîns de starea de mizerie* **în care** *a ajuns şcoala din cauza lipsei de combustibil,* **pe care** *îl refuză Onor. Primăria locală,* **pe care** *în nenumărate rînduri au rugat-o prin adrese oficiale,* **care** *se văd la dosar, dar* **care** *n-au avut pînă în prezent nici un rezultat.* CARAGIALE, O. I 204.

Pronumele relativ *care* poate fi înlocuit prin adverbele relative *cînd, unde, cum*, dacă propoziţiile atributive exprimă ideea de mod, de loc, de timp:

Dar, moş Iolampie, va veni o vreme **cînd** *fiecare va mînca după cît munceşte.* CAMILAR, N. I 399 [*cînd* = «în care»].

Gloata ... se retrase pas cu pas lăsînd în faţa soldaţilor un loc pustiu, curat, **unde** *se vedea caldarîmul.* DUMITRIU, B. F. 124 [*unde* = «în care»].

Vicenty Hleba era un prieten **cum** *nu se mai află.* SADOVEANU, O. II 172 [*cum* = «la fel cu care»].

Prezenţa altor părţi de vorbire între substantivul determinat de o propoziţie atributivă şi pronumele relativ cu care începe propoziţia atributivă poate produce, uneori, confuzii, în sensul că propoziţia atributivă dependentă de un anumit substantiv poate fi luată drept determinativă a altui substantiv mai apropiat. Pentru evitarea unei asemenea confuzii trebuie să se repete substantivul determinat:

Se duce de o toarnă în fîntîna din grădina Ursului, ***care*** *fîntînă era plină de apă pînă la gură.* CREANGĂ, P. 214.

Repetarea pronumelui *care* exprimă ideea de opoziţie sau de distribuţie:

Cari *săpau cu cazmalele,* ***cari*** *cărau cu tărăboanţele,* ***cari*** *cu căruţele,* ***cari*** *cu covăţile.* CREANGĂ, A. 8.

Un vălmăşag de oameni, ***cari*** *călări,* ***cari*** *pe jos.* DELAVRANCEA, S. 171.

Jur împrejur . . . zări numai creste de munţi, ***cari*** *mai mari,* ***cari*** *mai mărunţi.* ODOBESCU, III 179.

În expresiile *care de care, care mai de care* e redată ideea de întrecere:

Ce să fie acolo, ziceau oamenii alergînd ***care de care*** *din toate părţile.* CREANGĂ, A. 8.

Se gătiră ***care mai de care*** *să plece mai curînd.* ISPIRESCU, L. 33.

Rîd cu lacrimi, năpustindu-se în vorbă, ***care mai de care*** *mai şiret la cuvînt.* DELAVRANCEA, H. T. 11.

Cine

§ 185. Pronumele interogativ *cine* se referă la persoane. El are sensul general şi nehotărît de «cineva» în construcţii ca:

Jelui-m-aş şi n-am ***cui.*** TEODORESCU, P. P. 279.

Nu-i ***cine*** *să mă asculte.*

Ca şi construcţia *care . . . care,* repetarea lui *cine* exprimă ideea de opoziţie sau de distribuţie: *să aducă* ***cine*** *bani,* ***cine*** *haine,* ***cine*** *mîncare.*

Pronumele *cine* apare:

1. în întrebări directe:

Cine *eşti? De unde eşti?*

Pe la noi ce rătăceşti? ALECSANDRI, P. II 11.

În expresia *cine (mai) ştie,* pornindu-se de la întrebare, s-a ajuns la ideea de imposibilitate a precizării, apoi la negaţie: «nu ştiu»:

— O să plouă astăzi?

— ***Cine ştie.***

Însoţind pronume şi adverbe, *cine ştie* a dat naştere la o serie de locuţiuni, în care imprecizia este legată de ideea de superlativ: *cine ştie ce, cine ştie cine, cine ştie unde:*

Cum se ia omul ista, la drum, cu vorba şi, cînd se trezeşte, ***cine ştie unde*** *a ajuns.* CREANGĂ, P. 119 [*cine ştie unde* = «foarte departe»].

2. în întrebări indirecte:

Spune şi nouă, tată, ***cine*** *este vipera aceea care nu-ţi dă pace.* ISPIRESCU, L. 12.

3. în propoziţii subiective:

Cine *rîde mai la urmă rîde mai cu folos.* (Proverb).

Uneori *cine* apare în corelaţie cu *acela*:

***Cine** nu a văzut marea, **acela** nu ştie ce-i frumos.*

În construcţia cu *cine* se oglindeşte cîteodată o construcţie sintactică care nu are nimic comun cu propoziţia subiectivă. De exemplu, în fraza:

***Cine** bate la poarta altuia, o să bată şi altul la poarta lui.* (Proverb),

propoziţia care începe cu *cine* ar trebui să sune astfel: *la poarta aceluia care bate la poarta altuia, o să bată altul*, sau: *dacă bate cineva la poarta altuia, o să bată şi altul la poarta lui.*

De asemenea în versurile:

***Cine** cartea va ceti,*
Lacrimile l-or porni. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 296,

întîia propoziţie trebuie transpusă astfel: ***pe cel care** va citi cartea.*

4. în propoziţii atributive şi completive: *privirea **cui** îmi place, a scris **despre cine** a cîntat, am vorbit **cu cine** m-a chemat, mă duc **la cine** mi-a scris.*

Ce

§ 186. Pronumele interogativ *ce* se referă la lucruri.

***Ce** simte firul ierbei cînd coasa e vecină?* ALECSANDRI, P. III 100.

El e folosit ca formulă de întrebare atunci cînd cineva nu a înţeles ce i s-a spus:

— D-voastră n-aţi auzit? . . . a murit la tragere.
*— **Ce?***
— L-a împuşcat.
— Pe cine? BRĂESCU, V. A. 131.

Pronumele interogativ *ce* poate exprima diverse stări afective: surprinderea, neîncrederea, supărarea:

— . . . Însă cu părere de rău îţi vestesc că furul este tocmai fiul d-tale cel de suflet . . .
*— **Ce?*** ALECSANDRI, T. 246.

*Bine, mişelule! Nu ţi-e destul cu atîta? **Ce!** vrei să las vulpea bearcă?* ODOBESCU, III 47.

Ce are sensul «din ce cauză» sau «în ce scop»:

*De e curcă, **ce** se-ncurcă,*
La revărsatul zorilor,
În calea vînătorilor? ODOBESCU, III 9.

*Vine ea şi turturica mai pe urmă, dar **ce** ţi-e bună?* CREANGĂ, P. 274.

Cu acelaşi sens apare *ce* în legătură cu *de, la, pentru*: *de ce? la ce? pentru ce?*

— Fătul meu, zice împăratul supărat, asta nu se poate.
*— **De ce**, Măria-Ta?* CARAGIALE, O. I 119.

Căci întreb, **la ce**-*am începe să-ncercăm în luptă dreaptă*
A turna în formă nouă limba veche şi-nţeleaptă? EMINESCU, O. I 137.
Pentru ce *ai apucat pîn ulicioară, afurisitule? Nu puteai merge pe podul Mogoşoaiei?* CARAGIALE, O. I 133.

Ca adjectiv *ce* figurează în întrebări privitoare la calitate, cantitate sau alte determinări:

Ce *crimă le atrage pe cap aşa osîndă?* ALECSANDRI, P. 474.
Cu un spiţer? **Ce** *istorie?* CARAGIALE, O. VI 177.
Ce *vînt te-a abătut pe-aici?* CREANGĂ, P. 30.

Ideea de cantitate şi de intensitate apare în folosirea adverbială a lui *ce*:

Biata maică-sa, **ce** *plînge!* TEODORESCU, P. P. 118.
Înfricoşat, împăratul se luptă **ce** *se luptă cu namila de diamant.* DELAVRANCEA, V. V. 208.

Ce de exprimă de asemenea cantitatea:

D-apoi acolo, aoleo! **ce de** *păzitori mai sînt!* ISPIRESCU, L. 372.

Construcţia *ce mai* are o nuanţă ironică:

Ce mai *pălărie!*

Ca pronume relativ *ce* apare în locul lui *care*, mai des în scris decît în vorbire:

Alături nu mai e cîinele prietenos **ce**-*i pune în fiecare seară labele pe piept.* CEZ. PETRESCU, S. R. 42.

În versuri, *ce* şi *care* apar uneori alături cu aceeaşi valoare, din motive tehnice.

El **ce** *trăise ca şoimul izolat,*
Din revărsatul vieţii pe lume-nstrăinat;
. . . . . .
El **care** *ziua-ntreagă se-ngînă cu un pai*
Şi-n cîntecul de pasări surprinde-un dulce grai,
Ce vis frămîntă gîndu-i? ALECSANDRI, P. 370.

Numai cînd e necesară forma de genitiv-dativ sau construcţia cu prepoziţie nu poate fi înlăturat *care*.

În limba literară de astăzi folosirea lui *ce* în loc de *care* e considerată pretenţioasă.

Cel ce

§ 187. Formele cele mai frecvente ale acestui pronume în limba literară contemporană sînt *cel ce, ceea ce, cei ce*:

***Cel ce** în astă lume a dus numai durerea,*
Nimic n-are dincolo, căci morți sînt cei muriți. EMINESCU, O. I 59.

*Trăia pe pămînt; și nimic din **ceea ce** e pe pămînt nu părea că-l interesează.* COCEA, F. SL. 9.

***Cei ce** rabdă jugul și-a trăi mai vor*
Merită să-l poarte spre ruşinea lor. BOLINTINEANU, P. I 4.

În limba veche mai exista o formă de masculin singular *cela ce*:

***Cela ce** va svătui pre altul să facă vreo greşală, să va certa cu aceaia certare, cum să va certa și **cela ce** va face greşala.* PRAVILA 1145.

Ce fel și cît

§ 188. Pronumele și adjectivul interogativ *ce fel (de)* cere în răspuns indicarea calității obiectului despre care se întreabă, iar *cît* indicarea cantității.

***Ce fel de** păsări ați crescut în gospodărie?*
***Cît** au scris pînă astăzi?*

PRONUMELE ŞI ADJECTIVELE DEMONSTRATIVE

§ 189. Pronumele demonstrative înlocuiesc nume de ființe sau de lucruri determinîndu-le totodată prin izolarea lor dintre alte ființe sau lucruri omogene: *acesta* sau *acela* (nu altul).

Pronumele *acesta* se aplică la obiecte mai apropiate în spațiu sau în timp, sau în general la obiecte cunoscute, pe cînd *acela* desemnează obiecte mai depărtate sau necunoscute și precizate printr-un determinant.

*În răstimpurile cît tăceam, auzeam bătaia bărzilor, ori sunetele ascuțite ale gealăului, care se amestecau cu glumele lucrătorilor. Cînd tăceau ș-**acestea**, se întindea o pace de loc depărtat și singuratic.* SADOVEANU, O. V 489.

Cine ar ști să descrie toate perfecțiunile, tot farmecul acestor trei opere . . ., ***acela** ar face cel mai minunat panegiric al acestei arte.* ODOBESCU, III 53.

Pronumele demonstrative *acesta* și *acela* se folosesc uneori în locul pronumelor personale de persoana a III-a. În frazele:

Odinioară, pe vremea de demult, era într-o cetate grecească, numită Teba, o femeie de viță domnească, pe care o chema Niobe. ***Ea** avea mulți feciori și multe fete.* ODOBESCU, III 299,

ea poate fi înlocuit cu *aceasta*: ***Aceasta** avea mulți feciori și multe fete.*

Cînd nu țin locul numelor de ființe sau de lucruri, ci le determină însoțindu-le, *acesta* și *acela* sînt adjective demonstrative.

Adjectivele demonstrative pot sta înaintea sau în urma substantivului, avînd forme deosebite, *acest, acel* înainte, *acesta, acela* după substantivul deter-

minat: ***acest*** *om*, *omul* ***acesta***; ***această*** *casă*, *casa* ***aceasta***; ***acel*** *cîmp*, *cîmpul* ***acela***; ***acea*** *pereche*, *perechea* ***aceea***; ***aceşti*** *cartofi*, *cartofii* ***aceştia***. Pronumele demonstrative au aceeaşi formă cu adjectivele aşezate în urma substantivului (*acesta*, *acela*, *aceea*).

§ 190. Formele pronumelui şi adjectivului demonstrativ

Formele pronumelui demonstrativ

Acesta

Singular masculin	N.A.	*acesta*
	G.D.	*acestuia*
feminin	N.A.	*aceasta*
	G.D.	*acesteia*
Plural masculin	N.A.	*aceştia*
	G.D.	*acestora*
feminin	N.A.	*acestea*
	G.D.	*acestora*

Acela

Singular masculin	N.A.	*acela*
	G.D.	*aceluia*
feminin	N.A.	*aceea*
	G.D.	*aceleia*
Plural masculin	N.A.	*aceia*
	G.D.	*acelora*
feminin	N.A.	*acelea*
	G.D.	*acelora*

Formele adjectivului demonstrativ

Acest, acesta

Singular masculin	N.A.	*acest*, *acesta*
	G.D.	*acestui*, *acestuia*
feminin	N.A.	*această*, *aceasta*
	G.D.	*acestei*, *acesteia*
Plural masculin	N.A.	*aceşti*, *aceştia*
	G.D.	*acestor*, *acestora*
feminin	N.A.	*aceste*, *acestea*
	G.D.	*acestor*, *acestora*

Scanned with OKEN Scanner

Acel, acela

Singular masculin	N. A.	*acel, acela*
	G.D.	*acelui, aceluia*
feminin	N.A.	*acea, aceea*
	G.D.	*acelei, aceleia*
Plural masculin	N.A.	*acei, aceia*
	G.D.	*acelor, acelora*
feminin	N.A.	*acele, acelea*
	G.D.	*acelor, acelora*

Forme regionale ale adjectivelor şi pronumelor demonstrative

	Adjectiv	Pronume	Adjectiv	Pronume
Singular masculin	*ăst*	*ăsta*	*ăl*	*ăla*
	ăstui	*ăstuia*	*ălui*	*ăluia*
feminin	*astă*	*asta*	*a*	*aia*
	astei	*asteia*	*ălei*	*ăleia*
Plural masculin	*ăşti*	*ăştia*	*ăi*	*ăia*
	ăstor	*ăstora*	*ălor*	*ălora*
feminin	*aste*	*astea*	*ale*	*alea*
	ăstor	*ăstora*	*ălor*	*ălora*

În graiul moldovenesc circulă formele *aist(a)*, *ist(a)* (pentru *acesta*) şi *cela* (pentru *acela*). Flexiunea lor e la fel cu a pronumelor de mai sus.

Folosirea pronumelor *acesta, acela*

§ 191. Forma de feminin a pronumelui demonstrativ poate să aibă sens neutru:

Radu deveni iarăşi trist, ş-ai casei atribuiră **aceasta** *grijei de şcoală şi multului citit.* VLAHUŢĂ, N. 66.

Bune-s şi **acestea** *. . . da bună ar fi şi* **aceea**, *cînd ar avea cineva un fecior.* CREANGĂ, P. 78.

Din forma cu înţeles neutru şi unele prepoziţii s-au format locuţiuni adverbiale şi conjuncţionale: *cu toate acestea, afară de aceasta, pe lîngă acestea, după aceasta, de aceea, pentru aceea, după aceea:*

După aceasta *capra şi cu iedul au luat o căpiţă de fîn şi-au aruncat-o peste dînsul, în groapă, ca să se mai potolească focul . . .* CREANGĂ, P. 33.

În formele populare *ăsta, ăla* se găseşte uneori o atitudine de dispreţ:

Uf, ce anost! Cine-i **ăsta**? *într-un colţ se-ntreabă două.* VLAHUŢĂ, P. 137.

Un **ăla** *. . . un prăpădit de amploiat, n-are chioară în pungă.* CARAGIALE, O. VI 3.

Pe **ceea** *lume* înseamnă în unele graiuri regionale «pe lumea cealaltă», iar expresiile *ca acela, ca aceea* au sensul de «extraordinar»:

Mi-a tras o chelfăneală **ca aceea.** CREANGĂ, A. 50.

Întrebuinţa două măistrii puţin deosebite una de alta. Cea întîi se chema bătaie, iar a doua o bătaie **ca aceea** *ori o mamă de bătaie.* SADOVEANU, B. 12.

Expresia moldovenească *toate* **cele** înseamnă «toate lucrurile», «toate privinţele».

Am strîns **toate cele** *şi le-am dus la ţară.*

Şi era una la părinţi
Şi mîndră-n **toate cele.** EMINESCU, O. I 167.

Alte **cele** înseamnă «altceva», «alte lucruri».

Sărutări erau răspunsuri
La-ntrebări îndeosebi,
Şi de **alte cele**-*n lume*
N-aveai vreme să întrebi. EMINESCU, O. I 112.

Popular, expresia *alte* **cele** se întrebuinţează şi pentru a se evita numiri de boli rele: *Parcă l-au apucat* **alte cele.**

§ 192. Alte pronume şi adjective demonstrative

a. Celălalt, cestălalt, acestălalt

Dintre acestea în limba literară nu se foloseşte decît *celălalt.*

Singular	masculin	N.A.	*celălalt, cestălalt, acestălalt*
		G.D.	*celuilalt, cestuilalt, acestuilalt*
	feminin	N.A.	*cealaltă, ceastălaltă, aceastălaltă*
		G.D.	*celeilalte, cesteilalte, acesteilalte*
Plural	masculin	N.A.	*ceilalţi, ceştilalţi, aceştilalţi*
		G.D.	*celorlalţi, cestorlalţi, acestorlalţi*
	feminin	N.A.	*celelalte, cestelalte, acestelalte*
		G.D.	*celorlalte, cestorlalte, acestorlalte*

Forme regionale:

Singular	masculin	N.A.	*ăstălalt, ălălalt*
		G.D.	*ăstuilalt, ăluilalt*
	feminin	N.A.	*astălaltă, ailaltă*
		G.D.	*asteilalte, aleilalte*
Plural	masculin	N.A.	*ăştilalţi, ăilalţi*
		G.D.	*ăstorlalţi, ălorlalţi*
	feminin	N.A.	*astelalte, alelalte*
		G.D.	*ăstorlalte, ălorlalte*

Notă. Pronumele din această grupă au luat naştere din forme vechi şi populare ale pronumelor *acela, acesta* şi vechiul demonstrativ *alalt,* fem. *alaltă.*

Adjectivele, indiferent de locul lor, au aceleaşi forme ca şi pronumele:

A sosit şi ***celălalt*** *om* [adjectiv].

A sosit şi omul ***celălalt*** [adjectiv].

A sosit şi ***celălalt*** [pronume].

b. Acelaşi

Pronumele şi adjectivele *acelaşi*, *aceeaşi* arată asemănarea unui obiect cu altul sau identitatea unui obiect cu sine însuşi (de aceea se numeşte pronume demonstrativ de identitate):

Cei doi copii au ***aceiaşi*** *ochi.*

Pe ***aceeaşi*** *ulicioară*

Bate luna în fereşti,

Numai tu de după gratii

Vecinic nu te mai iveşti. EMINESCU, o. I 112.

Singular masculin	N.A.	*acelaşi*
	G.D.	*aceluiaşi*
feminin	N.A.	*aceeaşi*
	G.D.	*aceleiaşi*
Plural masculin	N.A.	*aceiaşi*
	G.D.	*aceloraşi*
feminin	N.A.	*aceleaşi*
	G.D.	*aceloraşi*

c. Alte cuvinte întrebuinţate ca adjective demonstrative sînt *atare* (pl. *atari*), *asemenea*, *astfel de*, *aşa*:

O ***atare*** *situaţie nu se mai poate concepe.*

Am mai auzit ***astfel de*** *lucruri.*

La ***aşa*** *cap,* ***aşa*** *căciulă.*

Domnul Vucea, văzînd ***aşa*** *minune, s-a scărpinat în barbă şi-a rîs, un rîs necăjit.* DELAVRANCEA, H. T. 103.

PRONUMELE DE ÎNTĂRIRE

§ 193. Pronumele de întărire însoţesc substantivele şi pronumele, cu scopul de a pune accent pe obiectul determinat: ***însuşi*** *preşedintele mi-a spus-o.*

Pronumele de întărire sînt alcătuite din vechile pronume personale *ins(u)*, *însă*, cărora li s-au alipit formele de dativ ale pronumelor personale sau reflexive neaccentuate *mi*, *ţi*, *şi*.

În limba veche pronumele apărea şi independent (cu valoare pronominală sau adverbială) cu sensul de «eu însumi, tu însuţi etc., (eu, tu etc.) singur, chiar (eu, tu etc.), din proprie iniţiativă, de la sine»: *am venit* ***însumi***, *auzite*

de ***însumi, înşişi*** *ştiu*; astăzi el nu mai e folosit singur, ci însoţeşte fie un pronume personal, reflexiv, posesiv, demonstrativ sau un adjectiv posesiv, fie un substantiv: *tu însuţi, cu sine însuşi, aceia înşişi, a mea însăşi, oamenii înşişi.*

Pronumele de întărire sînt flexibile şi se acordă în persoană, gen şi număr cu pronumele sau substantivele pe care le determină sau pe care le înlocuiesc. Potrivit cu normele limbii literare se poate stabili următorul tablou:

1. Pe lîngă pronume şi substantive:

I. Singular: *eu, mie, pe mine însumi* (cînd vorbitorul e de sex masculin) sau *însămi* (cînd vorbitorul e de sex feminin);

Plural: *noi, nouă, pe noi înşine* (masculin) sau *însene* (feminin).

II. Singular: *tu, ţie, pe tine însuţi* (cînd i se vorbeşte unei persoane de sex masculin) sau *însăţi* (cînd i se vorbeşte unei persoane de sex feminin);

Plural: *voi, vouă, pe voi înşivă* (masculin) sau *înseve* (feminin).

III. Singular masculin: *el, al lui, lui, pe el însuşi*;
feminin: *ea, al ei, ei, pe ea însăşi*;
Plural masculin: *ei, al lor, lor, pe ei înşişi*;
feminin: *ele, al lor, lor, pe ele înseşi* sau *însele.*

O b s e r v a ţ i e. În forma *însele* se observă prezenţa pronumelui neaccentuat *le*, în locul reflexivului *şi*. Explicaţia creării acestei forme stă în paralelismul *noi — nouă — ne, voi — vouă — vă*, care a atras pe *ele — lor — le* (pronumele personale neaccentuate confundîndu-se cu cele reflexive).

2. Pe lîngă pronumele posesive:

al meu, al tău, al său însuşi;
a mea, a ta, a sa însăşi;
ai mei, ai tăi, ai săi înşişi;
ale mele, ale tale, ale sale înseşi sau *însele.*

Cînd *meu, tău, său* au rol de adjective posesive, *însuşi* poate determina fie substantivul, fie adjectivul posesiv, ceea ce duce la acorduri deosebite şi sensuri deosebite: *fiul tău însuşi* înseamnă «chiar f i u l (tău)», pe cînd *fiul tău însuţi* înseamnă «chiar a l t ă u».

În literatura mai nouă precum şi în limba de toate zilele acordul are aspecte diferite, observîndu-se mai ales potrivirea în număr şi persoană şi neglijîndu-se genul. Femeile spun foarte des, vorbind despre ele: *eu însumi*, în loc de *eu însămi*. Şi în texte se găsesc asemenea fapte:

Iar pe mine să mă îngrijeşti cu ***însuţi*** *mîna ta şase săptămîni.* ISPIRESCU, L. 3.

Textele literare din secolul al XIX-lea atestă tendinţa de generalizare a lui *însuşi*:

Aduceţi-vă aminte că ei şi cu ***însuşi*** *femeile lor adesea au fost reduşi la stare de vite.* KOGĂLNICEANU, O. 238.

***Însuşi** protocoalele Comisiunii Centrale vă vor dovedi tot adevărul.* KOGĂLNICEANU. O. 178.

Pentru ca să-şi înveţe ***însuşi*** *limbile lor bine, trebuia să înveţe mai întîi pe a lui Ciceron şi a lui Tacit.* KONAKI, P. 328.

La aceasta trebuie să fi contribuit şi valoarea adverbială a lui *însuşi*, invariabil şi cu sensul de « chiar », valoare pe care a avut-o în limba de altădată :

Nu există altul [= «alt subiect»] *mai nou, mai bogat, mai întins, mai poetic şi voi zice* ***însuşi*** *mai fabulos, măcar că totdeauna adevărat.* KOGĂLNICEANU, O. 84.

PRONUMELE ŞI ADJECTIVELE NEHOTĂRÎTE

§ 194. Pronumele nehotărîte ţin locul substantivelor, fără să dea vreo indicaţie precisă asupra obiectelor : ***Cineva** a intrat în casă. Îmi lipseşte* ***ceva***.

Adjectivele nehotărîte însoţesc substantivele, determinîndu-le în mod neprecis : *Poţi să cumperi* ***orice*** *carte.*

Formele pronumelor şi adjectivelor nehotărîte

Unul

Singular	N.A.	masc.	*unul*	fem.	*una*
	G.D.		*unuia*		*uneia*
Plural	N.A.		*unii*		*unele*
	G.D.	masc. şi fem.		*unora*	

Notă. Aceste forme la singular sînt numai pronume. La plural sînt pronume cînd stau singure şi sînt adjective cînd determină substantive.

Unul şi *una* îşi au originea în numeralul *unu, una*. La masculin singular (nominativ şi acuzativ) s-a adăugat articolul *-l*. Devenind pronume, ele au primit şi forme de plural : *unii, unele*.

Altul

		Adjectiv				Pronume			
Singular	N.A.	masc.	*alt*	fem.	*alta*	masc.	*altul*	fem.	*alta*
	G.D.		*altui*		*altei*		*altuia*		*alteia*
Plural	N.A.		*alţi*		*alte*		*alţii*		*altele*
	G.D.	masc. şi fem.		*altor*		masc. şi fem.		*altora*	

Scanned with OKEN Scanner

Tot

Singular	masc.	*tot*	Plural N.A.	masc.	*toţi*
	fem.	*toată*		fem.	*toate*
			G.D.	masc. şi fem.	*tuturor*

Notă. Se întîlnesc şi formele:

1. singular *totul*:

El zboară, gînd purtat de dor,
Pîn' piere ***totul, totul***. EMINESCU, O. I 176.

2. plural *toţii* (în expresia *cu toţii*):

Şi după ce ne culcam ***cu toţii****, noi băieţii, ca băieţii, ne luam la hîrjoană.* CREANGĂ, A. 40.

3. plural genitiv-dativ *tuturora*:

Deci cînturilor mele zic
Adio ***tuturora***. EMINESCU, O. I 184.

Fiecare

N.A. *fiecare* G.D. masc. *fiecărui(a)*, fem. *fiecărei(a)*

Observaţie. Pronumele *fiecine, fiecui, fiece; fieşicine, fieşicui, fieşice; fieşicare, fieşicărui(a), fieşicărei(a); fieştecare* şi *fitecare, fitecine, fitece* sînt învechite sau regionale.

Oricine

Singular N.A. *oricine* G.D. *oricui*

Oricare

Singular	N.A.	*oricare*
	G.D.	*oricărui(a), oricărei(a)*
Plural	N.A.	*oricare*
	G.D.	*oricăror(a)*

Orişicare, orişicine, orişice

Singular	N.A.	*orişicare, orişicine, orişice*
	G.D.	*orişicărui(a), orişicui*
	G.D.	*orişicărei(a)*
Plural	N.A.	*orişicare*
	G.D.	*orişicăror(a)*

Oarecare, oarecine, oarece

Singular	N.A.	*oarecare, oarecine, oarece*
	G.D.	*oarecărui(a), oarecui, oarecărei(a)*
Plural	N.A.	*oarecare, oarecari*
	G.D.	*oarecăror(a).*

Observaţie. *Oarecine, oarecui, oarece* sînt forme învechite şi regionale.

Careva, cineva, ceva (numai la singular)

Singular	N.A.	*careva, cineva, ceva*
	G.D.	*cuiva*

Vreunul, vreuna

Singular	*vreun, vreo* (adj.); *vreunul, vreuna* (pron.)
Plural	*vreunii, vreunele* (adj. şi pron.).

Cutare (adj. şi pron.)

Singular	N.A.	*cutare*
	G.D.	*cutărui(a)*
Plural	N.A.	*cutare*
	G.D.	*cutăror(a)*

Nişte (adj.), **niscare** (învechit), **niscaiva** şi **niscai** (regionale) sînt invariabile.

Atît, atîta (adj. şi pron.)

Folosirea pronumelor şi adjectivelor nehotărîte

§ 196. Pronumele nehotărît *unul, una* apare în corelaţie cu pronumele nehotărît *altul, alta*, de care este legat prin opoziţie de sens:

N-apuc bine a scăpa din ***una*** *şi dau peste* ***alta***. CREANGĂ, P. 234.

Cînd ***unul*** trece, ***altul*** *vine*
În astă lume a-l urma. EMINESCU, O. I 204.

Tot în legătură cu *altul* mai apare *unul* exprimînd un raport de reciprocitate:

Îşi jură credinţă ***unul altuia***. CREANGĂ, P. 279.

De multe ori *una* are înţeles neutru:

Mai auzit-ai dumneata, cumătră, ***una*** *ca asta, să fure Ion pupăza, care, . . . ne trezeşte desdimineaţa la lucru de atîţia ani!* CREANGĂ, A. 55.

Pronumele nehotărîte *una* şi *alta* apar unite în locuţiunile *una-alta, ba una-ba alta, ba de una-ba de alta*, toate cuprinzînd ideea de amestec, de înşirare, de alternanţă; iar *unul-altul* apare cu sensul de «diverşi oameni».

Construcţia de tipul *unul . . . altul*, destinată să exprime ideea de distincţie, de opoziţie, de distribuţie sau de alternare, ca şi *care . . . care, cine . . . cine*, cunoaşte cîteva variante: *unul . . . unul, altul . . . altul*: ***unul*** *cîntă,* ***unul*** *pictează*; ***altul*** *ştie mai mult,* ***altul*** *mai puţin.*

Unii *cîntau la psaltichie, colea, cu ifos, pînă ce răguşeau ca măgarii;* ***alţii****, dintr-o suflare, spuneau cu ochii închişi cele şapte taine din catehismul cel mare.* CREANGĂ, A. 84.

Să nu credeţi însă că în toţi frica a fost la fel. ***Unii*** *s-au gîndit la nuia, —* ***alţii*** *la notă, —* ***alţii*** *la urechi.* DELAVRANCEA, H. T. 54.

Pronumele *unul, una* poate avea sens peiorativ, atunci cînd vorbitorul îl foloseşte pe lîngă un nume de persoană fără importanţă:

Unu' *Iorgu Badea.* SADOVEANU, O. V 61.

Hanul . . . fusese bine adăpostit . . .; îl durase, din bîrne şi vălătuci, bunicul lui Goraşcu, — ***unul*** *popa Ilie.* SADOVEANU, N. P. 6.

Pronumele nehotărît *ceva* folosit ca adjectiv are valoare afectivă: *a făcut o poezie* ***ceva-ceva*** sau ***mai ceva*** *decît a mea* (= «foarte frumoasă», «şi mai frumoasă decît a mea»). Aci s-a pornit de la sensul de «mult» al lui *ceva*. Dar *ceva* are şi sensul de «puţin»: *are* ***ceva*** *bani.* Tot astfel, cînd are rol de adverb, *ceva* înseamnă «puţin»:

Aceasta era mai în vîrstă şi ***ceva*** *încrucişată.* CREANGĂ, P. 7;

iar cînd e repetat, «foarte puţin»:

Ceva-ceva *să-l fi contrariat, apoi striga.* GHICA, S. 518.

Cineva are valoare de pronume impersonal în construcţii de felul acesta:

Avea ***cineva*** *cap să treacă pe-aici, fără să fie jăfuit, bătut ori omorît?* CREANGĂ, P. 119,

construcţie care ar putea fi transpusă astfel: «Puteai să treci pe acolo fără să fii jefuit . . .?».

Tot are sens de totalizare:

Stîrnea veselia ***tuturor.*** SADOVEANU, O. II 5.

Vreau banii pe jumătate, dacă nu ***toţi.*** DELAVRANCEA, H. T. 39.

Stăpîna casei . . . îmi desluşeşte că ***toate*** *casele de pe strada aceasta sînt aşa: adică au toate un salon în trei colţuri, fiindcă* ***toate*** *locurile sînt tăiate en biais.* CARAGIALE, O. IV 8.

Cînd e întrebuinţat singur, *tot* îndeplineşte funcţiunea unui pronume nehotărît neutru. Ca înţeles el se opune lui *nimic*:

Dacă nu mi s-or mai întoarce feciorii, ne-om duce şi noi, eu şi cu baba Cireaşa, unde se duc ***toate.*** SADOVEANU, N. P. 8.

Tot poate fi sinonim cu «fiecare»:

Tabăra de la Turda se mărea pe ***tot*** *ceasul.* BĂLCESCU, M. V. 488.

Astfel vine-n ***toată*** *noaptea zburător la al ei pat.* EMINESCU, O. I 80.

În limba mai veche şi astăzi regional pronumele nehotărîte compuse de tipul *oricine* se pot despărţi în părţile componente, atunci cînd intervine un articol sau o prepoziţie (*ori cu ce, ori cu cine, ori al cui*, în loc de *cu orice, cu oricine, al oricui*):

Ori a cui *să fie grădina de flori,*

Pasărea voioasă cîntă viu în zori. ALECSANDRI, Opere complete (1904), I 349.

PRONUMELE NEGATIVE

§ 197. Pronumele negative sînt *nimeni* şi *nimic*.

Nimeni, *nimenea* (învechit şi regional *nime*) se declină, fără să aibă forme de plural sau de gen:

N.A. *nimeni* (*nimenea*)
G.D. *nimănui* (*nimănuia*)

Nimic, *nimica* e invariabil.

Nimeni se opune lui *toţi* sau *unul*, după cum *nimic* se opune lui *tot* sau *ceva*.

Nimeni şi *nimic* figurează doar în propoziţii negative: *nu vine* ***nimeni***; *nu am cumpărat* ***nimic***.

Nimic a devenit substantiv şi înseamnă « lucru sau persoană de mică importanţă »; pluralul *nimicuri*, de genul neutru, se aplică numai la obiecte:

Căci astăzi dacă mai ascult
Nimicurile*-aceste*,
Îmi pare-o veche, de demult
Poveste. EMINESCU, O. I 188.

Forma *nimica* apare mai ales în locuţiunea *(o) nimica toată* « ceva de mică importanţă » sau « în cantitate mică »:

Ce-a băut pentru ca să-i vie ameţeală? ***Nimica toată***. DELAVRANCEA, Paraziţii (1945), 50.

NUMERALUL

§ 198. Numeralul este partea vorbirii care exprimă un număr abstract, o determinare numerică a obiectelor sau ordinea obiectelor prin numărare:

***Patru** și cu **șase** fac **zece**.*

*Intră în curte **opt** cai cu **doi** surugii, precedați de **un** ceauș călare.* GHICA, S. 206.

***A treia** zi de dimineață, toată curtea și toată împărăția era plină de jale.* ISPIRESCU, L. 4.

Distingem următoarele feluri de numerale:

a. cardinale, — categorie înăuntrul căreia deosebim și numerale colective, fracționare și nehotărîte, și de care este legată existența numeralelor multiplicative, distributive și adverbiale;

b. ordinale.

NUMERALELE CARDINALE

§ 199. Numeralele cardinale exprimă un număr întreg abstract sau un număr determinat de obiecte: *șase, cincisprezece, o mie*, și atunci se numesc numerale hotărîte, sau un număr nedeterminat de obiecte: *cîțiva, mulți*, în care caz se numesc numerale nehotărîte. Numeralele hotărîte care exprimă un grup, de exemplu: *amîndoi, tustrele, cîteșipatru*, se numesc numerale colective, iar cele care exprimă fracțiuni, de exemplu: *o treime, opt zecimi*, se numesc numerale fracționare.

Formele numeralului cardinal

§ 200. Numeralele cardinale hotărîte sînt simple (*unu, doi, zece*) sau compuse (*unsprezece* — *un* + prepoziția *spre* + *zece*, *doisprezece*, *douăzeci*, *optzeci și trei*, *două sute șaptezeci și cinci*).

Numeralul *unu* are forme deosebite, potrivit cu funcţiunea, cu genul şi cu cazul:

1. Cînd însoţeşte un substantiv masculin şi neutru: *un* la nominativ-acuzativ, *unui* la genitiv-dativ; feminin: *o* la nominativ-acuzativ, *unei* la genitiv-dativ.

2. Cînd ţine locul unui substantiv masculin şi neutru: *unu, unul* la nominativ-acuzativ, *unuia* la genitiv-dativ; feminin: *una* la nominativ-acuzativ, *uneia* la genitiv-dativ.

Numeralul *doi* se deosebeşte numai după gen: masculin *doi*, feminin şi neutru *două*.

De la *trei* înainte nu se mai distinge genul decît în compusele cu *un* şi *doi*: *doisprezece* la masculin şi *douăsprezece* la feminin şi neutru (dar *unsprezece* la toate genurile); *douăzeci şi unu, treizeci şi unu, o sută unu* etc. la masculin şi neutru, *douăzeci şi una, treizeci şi una, o sută una* etc. la feminin; *douăzeci şi doi, treizeci şi doi, o sută doi* etc. la masculin, *douăzeci şi două, treizeci şi două, o sută două* etc. la feminin şi neutru.

Numeralele *patrusprezece, cincisprezece* şi *şasesprezece* s-au redus în rostire la *paisprezece, cinsprezece* şi *şaisprezece*, forme care au fost adoptate de limba literară (se scrie totuşi *cincisprezece*); de asemenea se pronunţă şi se scrie *şaizeci*.

Numeralele *un, o* au ajuns să aibă şi valoare de articol nehotărît, iar *unul, una* valoare de pronume nehotărît, în care calitate au primit formele de plural *unii, unele, unora*. (Vezi Articolul nehotărît şi Pronumele nehotărît, §§ 138 şi 195.)

§ 201. Declinarea numeralului

un, o

	Masculin şi neutru		Feminin	
N.	*unu, unul*	*un*	*un*	*o*
G.	*(al, a, ai, ale) unuia*	*unui*	*uneia*	*unei*
D.	*unuia*	*unui*	*uneia*	*unei*
A.	*unu, unul*	*un*	*una*	*o*

Numeralele de la *doi* înainte nu au forme cazuale deosebite; în locul genitivului ele se construiesc cu prepoziţia *a*:

Miroase florile-argintii
Şi cad, o dulce ploaie,
*Pe creştetele-**a doi** copii*
Cu plete lungi, bălaie. EMINESCU, O. I 179,

iar în locul dativului ele se construiesc cu prepoziţia *la*:

*S-au dat burse republicane **la opt** studenţi.*

Numeralele *o sută* (*suta*), *o mie* (*mia*), *un milion* (*milionul*), *un miliard* (*miliardul*), fiind tratate ca substantive, se declină ca şi acestea:

Prețul ***unei sute*** *(**sutei**) de kilograme.*

Povara ***miliardelor*** *cheltuite de imperialiști cu pregătirile de război apasă pe umerii oamenilor muncii.*

Cînd sînt multiplicate cu numere de la *două* înainte, ele urmează calea numeralelor respective: *Puterea de cumpărare* ***a cinci sute*** *de lei.*

Cînd vorbim de anumite obiecte numărate, cunoscute ca grup sau ca avînd însușiri comune, numeralele cardinale apar precedate de articolul *cei, cele*: *Au fost evidențiați* ***cei șase*** *tractoriști care au depășit zilnic norma.*

Dacă în astfel de construcții numărul este exprimat prin *zeci, sute, mii, milioane, miliarde*, articolul *cei, cele* se acordă în gen fie cu numeralul, fie cu substantivul determinat de numeral: *Am primit* ***cele două sute*** *de lei* sau *Am primit* ***cei două sute*** *de lei.*

Declinarea numeralelor însoțite de articolul *cel* se face cu modificarea articolului:

N. *cei (cele) zece*
G. *celor zece*
D. *celor zece*
A. *cei (cele) zece*

Întrebuințarea numeralelor cardinale

§ 202. Numeralele cardinale au valoare de adjectiv cînd însoțesc numele obiectelor (*am primit* ***două*** *cărți*) și valoare de substantiv cînd țin locul acestora (*am mai cumpărat* ***trei***).

În ziua dintîi ***doi*** *vînători pieriră. A doua zi și a treia zi mai căzură* ***cinci*** *și se răniră* ***doi.*** NEGRUZZI, I 173.

Numeralele de la *douăzeci* înainte se leagă de substantiv prin prepoziția *de*: *douăzeci* ***de*** *ani* (față de *douăsprezece luni*).

Numeralul *una* are sens neutru în expresii ca:

Din două ***una****: ori tu mă iubești și eu trăiesc . . . , ori nu, și atuncea mor.* CARAGIALE, O. VI 113.

Trebuie să alegi ***una*** *din două: ori să fii cu copiii tăi, ori să fii cu mine.* ISPIRESCU, L. 272.

El figurează în locuțiunea *tot una*, cu sensul de «același»:

Dumneata, domnule locotenent, ești ***tot una*** *cu avocatul Radu Comșa?* CEZ. PETRESCU, Î. II 24

și în locuțiunea *a-i fi (tot) una* «a-i fi indiferent»:

De-aceea ***una-mi este*** *mie*
De ar vorbi, de ar tăcè. EMINESCU, O. I 208.

Numeralul *una* are uneori valoare adverbială, ca în expresia *el o ţinea una*, şi intră cîteodată în construirea unor locuţiuni verbale ca *a face una cu* (vezi Adverbul şi Locuţiunile verbale, §§ 329 şi 240).

În limbajul afectiv *una* are diferite sensuri:

Am să-ţi dau ***una*** [= « o palmă »].

Să-i tragă ***una****-n cap.* SLAVICI, V. P. 100 [= « o lovitură »].

I-am spus ***una****, că n-a ştiut ce să mai răspundă* [= « o vorbă tare »].

Cînd spunea cîte ***una****, ori te ţineai cu mîna de inimă rîzînd, ori te făcea să-ţi sară inima din loc, de frică.* CREANGĂ, P. 120 [*cîte una* = « vorbe cu haz » sau « înspăimîntătoare »].

Alăturarea numeralelor *una* şi *două* are valoare adverbială cu diferite sensuri:

Şi ***una, două*** [= « mereu »] *la pupăză, de nu ştiau cei din casă ce tot caut în pod aşa de des.* CREANGĂ, A. 55.

Şi ***nici una, nici două*** [= « pe neaşteptate »], *odată începe a bate în poartă.* CREANGĂ, P. 308.

Numeralele cardinale folosite singure pot exprima ora şi minutele, vîrsta, numărul unui tren sau al unui tramvai, distanţa în kilometri, anul, ziua etc.:

Unu*, copii, mergem! se ridică Alexandru Vardaru.* CEZ. PETRESCU, Î. I 19 [= « ora unu »].

Pînă la ***patru*** *n-a fost cu putinţă să se usuce.* DELAVRANCEA, H. T. 114 [= « ora patru »].

— Frate, e tîrziu? Cîte să fie?

— ***Unu şi zece.*** CARAGIALE, O. I 194 [= « ora unu şi zece minute »].

Iată, eu îs bătrîn, împlinesc ***suta****, am umblat mult prin lume, multe firi şi mulţi oameni am întîmpinat, dar om ca Răcoare, spun drept, n-am văzut.* SADOVEANU, O. I 461 [*suta* = « suta de ani »].

Sosesc în Bucureşti cu ***144*** [= « trenul nr. 144 »].

Te urci în ***16*** *şi te dai jos la Obor* [= « tramvaiul nr. 16 »].

Fac ***80*** *pe oră* [= «80 de kilometri »].

M-am născut în ***1914*** [= « în anul 1914 »].

Salariile se plătesc la ***28*** [= « în ziua de 28 a fiecărei luni »].

Sută, mie exprimă fie sume de bani (la fel *milion, miliard*), fie distanţe, fie cantităţi în limbajul comercial:

Împrumută-mi ***o sută*** [= « o sută de lei »].

*Dintr-****o sută*** *s-au făcut trei, după aceea a trecut* ***mia.*** SADOVEANU, N. F. 81 [= « o sută, o mie de lei »].

Ş-acele ***milioane*** *ce în grămezi luxoase*

Sînt strînse la bogatul pe cel sărac apasă. EMINESCU, O. I 59 [= « milioane de lei »].

Am depășit **suta** [= « suta de kilometri »].
Se vînd lemne cu 90 *de lei* **mia** [= « mia de kilograme »].
Ardeii se vînd cu **suta** [= « suta de bucăți »].

În stilul unor scriitori *sută* însemna « secol » :

Eminescu a trăit în **suta** *a nouăsprezecea.*

Exprimarea depășirii unei cifre rotunde

§ 203. Depășirea unei cifre rotunde, aproximația numerică, cifrele considerabile și repetarea la intervale egale se exprimă prin numeralele cardinale cărora li se adaugă anumite prepoziții sau locuțiuni.

Depășirea unei cifre rotunde se indică cu prepoziția *peste*, cu locuțiunea *mai mult* sau prin adăugarea locuțiunilor *și ceva*, *și mai mult*, *și mai bine* puse în locul unităților nemenționate.

Are **peste patruzeci** *de ani.*

De la Dîmbovicioara la Cîmpulung, să tot fie **treizeci și ceva** *de kilometri.* CAMIL PETRESCU, U.N. 192.

Am studiat această lucrare **mai mult de două** *luni.*

Am scris **patru** *ore* **și mai bine.**

De **șaizeci și mai bine** *de ani, de cînd slujesc preuția, voi aveți să mă învățați tipicul!* CREANGĂ, A. 79.

Pupăză lucra de **trei** *ani* **și mai bine** *la moara cu foc.* SLAVICI, P. 88.

Alături de *și mai bine* apare locuțiunea adverbială *mai bine de*, care se folosește înaintea numărului la care se raportă :

N-am dat ochii cu Vîlcan,
De-i **mai bine de un** *an.* TEODORESCU, P. P. 551.

Uneori se recurge și la alte procedee :

E om de **treizeci și atîția** *de ani.*

Zice că odată, acu **vreo sută și nu știu cîți** *ani, a dat poruncă Dardarot, împăratul iadului, să s-adune dinainte-i diavolii.* CARAGIALE, O. II 217.

Exprimarea aproximației numerice

§ 204. Aproximația numerică se exprimă prin :

a. Alăturarea de numere apropiate. Apropierea variază ; cu cît cifra e mai mare, cu atît distanța dintre cele două numerale e mai mare : *zece - cincisprezece*, *cincizeci - șaizeci* etc.

Numeralele apar înaintea substantivului :

***Cinci, şase** copii stau lungiţi pe jos. Iau **trei-patru** lumînări în buzunar.* CAMIL PETRESCU, U. N. 265.

*N-apucă să facă **zece-douăzeci** de paşi.* ISPIRESCU, L. 42.

*Pînă să mă trezesc, cei **10-15** oameni de la aripa dreaptă au luat-o la goană.* CAMIL PETRESCU, U. N. 320.

Face excepţie *un, o* care apare despărţit de *doi, două* prin substantiv:

*Ei, şi ştii, **un** copil, **doi**, ai pentru ce trăi.* DELAVRANCEA, H. T. 19.

*Ne e dor de **o** noapte, **două**, de somn fără griji.* CAMIL PETRESCU, U.N. 315.

Cu valoarea lui *un*, apare *vreun (vreo)*:

*După **vreo** lună, **două**.*

Sută, mie, milion se pun tot numai după primul număr dacă acesta este *un, o*: *o sută-două, o mie-două, un milion-două.*

De la *două sute, două mii* în sus se pune *sute, mii* de asemenea numai o dată, dar după al doilea număr (*două-trei sute, cinci-şase mii*).

b. Cu ajutorul lui *vreo, cam, ca de, ca la* (*vreo*), *pînă la* etc.:

*Fug la rîu **vreo patru** fete.* COŞBUC, B. I. 79.

*În adunare petreceau, cu minciuni înţelepte culese de la iarmaroc, **vreo zece-doisprezece** gospodari.* SADOVEANU, N. P. 6.

***Cam** la **două sute** de metri, dau de un soldat de-al nostru.* CAMIL PETRESCU, U. N. 337.

*Trecuseră **ca la trei** ceasuri de cînd se luminase de ziuă.* DELAVRANCEA, H. T. 250.

*E între noi şi el, **ca la trei-patru sute** de metri.* CAMIL PETRESCU, U. N. 351.

*Dracul s-a prefăcut într-un băiet **ca de opt** ani.* CREANGĂ, P. 147.

*Bătrînul trebuie să aibă **la şaizeci** de ani.*

c. Cu ajutorul adjectivului nehotărît *cîteva*:

*Anul acesta am cumpărat **cîteva zeci** de cărţi.*

Exprimarea cifrelor mari

§ 205. Cifrele mari se exprimă:

a. Prin pluralele *zeci, sute, mii, milioane*, neprecedate de numerale:

*Scria **zeci** de articole.*

*Bunăstarea şi fericirea a **mitioane** de oameni.*

Ce e amorul? E un lung
Prilej pentru durere,
*Căci **mii** de lacrimi nu-i ajung*
Şi tot mai multe cere. EMINESCU, O. I 189.

*Vara, studenţii pornesc cu **sutele** în excursii.*

b. Prin repetarea aceluiaşi numeral:

Mai întîi s-a întîmplat minunea care bucură pe călătorii singuratici de ***mii şi mii*** *de ani.* SADOVEANU, N. P. 25.

Lume, lume şi iar lume, ***sute şi sute****, mii de oameni, un bîlci întreg.* SLAVICI, P. 13.

Sînt ***milioane şi milioane*** *oamenii care luptă pentru pace.*

c. Prin expresiile fixate *o mie şi unu* şi *o mie şi o sută.*

Am ***o mie şi unu*** *de motive.*

La surprinderea mea, prietenul îmi spuse ***o mie şi o sută.*** ISPIRESCU, în Convorbiri literare XVIII, p. 198.

d. În basme aproximaţia numerică şi cifrele mari se exprimă prin numeralele *trei, şapte, nouă, douăsprezece, patruzeci.*

Apare aici valoarea simbolică (magică) a acestor numere, dintre care cel mai des folosit este *nouă.*

Se duse, se duse peste ***nouă*** *mări, peste* ***nouă*** *ţări.* ISPIRESCU, L. 55 [= «foarte departe»].

Eu am un unchi bătrîn, de ***999*** *de ani.* CREANGĂ, P. 52 [=«foarte bătrîn»].

A fost odată ca niciodată . . . de cînd se potcovea puricele la un picior cu ***nouăzeci şi nouă*** *de oca de fier.* ISPIRESCU, L. 1.

Exprimarea periodicităţii unei acţiuni

§ 206. Repetarea la intervale egale, periodicitatea unei acţiuni se exprimă prin:

a. Prepoziţia *la* + numeral + substantiv:

La trei *săptămîni face cîte o excursie.*

Uneori înaintea numeralului apare *fiecare, fiece* sau *tot*:

Şi mie mi-ar fi plăcut să nu mai umblu ***la fiecare şase*** *luni din mahala în mahala.* CREANGĂ, O. IV 10.

La fiece trei *ani.*

Tot la două-trei *săptămîni, jupîneşica Malca venea la Neamţ la socri.* CREANGĂ, P. 136.

Tot la două *nopţi* [porcii sălbatici] *răzbesc acolo.* SADOVEANU N. P. 58.

b. Prin combinaţia *din* + numeral + *în* + numeral + substantiv:

Vine ***din două în două*** *zile, precum s-a angajat.*

c. Construcţia *la* + numeral + substantiv + *o dată* merge paralel cu construcţia *o dată* + *la* + numeral + substantiv:

Tîrgul mare se ţinea ***o dată la zece*** *ani.*

Colectivul îşi ţine şedinţele ***la două*** *săptămîni* ***o dată.***

Numerale cardinale cu valoare de numerale ordinale

§ 207. Uneori numeralele cardinale pot avea valoarea de numerale ordinale. Astfel, la indicarea paginii unei cărţi se începe cu *pagina* ***întîi***, dar se poate continua cu *pagina* ***a doua*** sau *pagina* ***doi***, *pagina* ***a treia*** sau *pagina* ***trei***, iar de la *pagina* ***unsprezece*** înainte se foloseşte numai numeralul cardinal:

Cartea se deschise la foaia ***80***. DELAVRANCEA, H. T. 96.

Numărul articolelor de lege se exprimă de asemenea cu ajutorul numeralelor cardinale:

Vom face cererea împreună, întemeiată pe art. ***214*** [= «articolul două sute paisprezece»], CARAGIALE, O. II 89.

Numeralele colective

§ 208. Numeralele cardinale care exprimă însoţirea se numesc colective. Acestea sînt: *amîndoi*, *amîndouă* (mai nou *ambii*, *ambele*), *toţi trei*, *toate trei*, *toate trele*, *tustrei*, *tustrele*, *cîte trei*, *cîteşitrei*, *cîtetrele*, *cîteşitrele*, *tuspatru*, *cîteşipatru* (pînă la *tusşapte*, *cîteşişapte*; dar *toţi* şi *cîte* cu orice număr).

La numeralele colective apar forme deosebite după gen şi caz: masculin *amîndoi* (nominativ-acuzativ), feminin şi neutru *amîndouă* (nominativ-acuzativ); genitiv-dativ la toate genurile *amînduror*, *amîndoror* cînd precede substantivul, *amîndurora*, *amîndorora* cînd se foloseşte după substantivul determinat sau ţine locul substantivului.

Masculinul *ambii* (nominativ-acuzativ) are genitiv-dativul *ambilor*, iar femininul şi neutrul *ambele* are genitiv-dativul *ambelor*.

Se deosebeşte, de asemenea, masculinul *cîteşitrei*, *tustrei* de femininul şi neutrul *cîteşitrele*, *tustrele*, la nominativ-acuzativ.

Tustrei *feciorii babei umblau în cărăuşie*. CREANGĂ, P. 4.

Rămaseră ***cîte trei*** *fraţii la un loc*. ISPIRESCU, L. 284.

Degrabă scoase din sîn ***cîteşitrele*** *nestematele fermecate*. ODOBESCU, III 202.

Celelalte numerale colective sînt invariabile.

Notă. Regional, *tustrei*, *tustrele*, *tuspatru* apar şi cu forma de genitiv-dativ:

Casa ***tustreilor*** *copii.*

Le-a spus ***tustrelelor*** *fete.*

Şi le-au fost nunta ***tuspatrora*** *în aceeaşi zi*. SEVASTOS, P. 11.

Ca adjectiv, *amîndoi* (*cîteşitrei*, *tuspatru*) poate să figureze înaintea sau în urma substantivului determinat: ***amîndoi*** *tovarăşii*, *tovarăşii* ***amîndoi***. El poate apărea chiar în urma verbului, cînd acesta se află după subiect: *tovarăşii au venit* ***amîndoi***; în cazul acesta el îşi însuşeşte valoarea de adverb.

Ambii, *ambele* sînt articulate (spre deosebire de celelalte numerale colective). Sub influenţa vechiului *îmbi*, *îmbe* (= «amîndoi, amîndouă»), s-a folosit cîndva forma nearticulată. Astfel, Eliade şi-a intitulat revista: *Curierul de ambe sexe*.

Fie că e în urma, fie că e înaintea numeralului colectiv, substantivul primește articol: *cîteșitrei băieții, cărțile amîndouă.*

Note. 1. Substantivul *pereche* are uneori valoarea unui numeral colectiv, cu sensul de «doi»:

O ***pereche*** *de cercei* [= «*doi* cercei»].

Am pus în coteț trei ***perechi*** *de pui.*

De la determinarea de obiecte care merg împreună (*o* ***pereche*** *de ghete*), s-a trecut la aceea de obiecte formate din cîte două părți (*o* ***pereche*** *de ochelari*, *o* ***pereche*** *de pantaloni*) și s-a ajuns la funcțiunea singulativă din *o* ***pereche*** *de case* [= «un rînd de case, un imobil»].

Doi amici ai mei, dd. George Marinescu și Marin Georgescu, sînt proprietari fiecare a cîte o ***pereche de case*** *în aceeași stradă.* CARAGIALE, O. IV 12.

2. Substantivul *duzină*, cu valoarea de «doisprezece», s-a răspîndit ca termen comercial, avînd rolul unui numeral colectiv:

În locul unei ***duzini*** *de farfurii am primit trei* ***duzini*** *de pahare.*

În casa lui zburdă o ***duzină*** *de copii.*

Cu același sens apare în limba veche *testea:*

Se puse a colinda a lume mare și largă în cruciș și curmeziș, doar va da peste ***testeaua*** *de surori ticluită întocmai după inima sa.* N. D. POPESCU, B. III 4.

Numeralele fracționare

§ 209. Numeralele fracționare folosesc la denumirea unei fracțiuni și la numărarea fracțiunilor unui întreg: *un sfert, patru zecimi.*

În afară de *jumătate* și *sfert*, numeralele fracționare se formează pornind de la numeralele cardinale *doi*, *trei*, *zece*, *sută* etc. cu ajutorul sufixului *-ime*: *doime*, *treime*, *zecime*, *sutime* etc.

Numeralele fracționare se comportă atît în declinare, cît și în sintaxă, ca substantivele; de exemplu genitiv-dativul lui *treime*, articulat *treimea*, este *treimi*, iar *treime* e legat prin prepoziția *de* sau *din* de substantivul a cărui fracțiune este:

Produsul unei treimi ***de*** *oră.*

Un sfert ***din*** *numărul studenților.*

Cînd un substantiv este determinat de un numeral cardinal însoțit de un numeral fracționar, substantivul apare precedat de numărul întreg și urmat de numărul fracționar:

Două *ore* ***și jumătate.***

Sînt incorecte construcțiile fără *și* sau *de*, de felul acesta: *ora patru jumătate, doi ani jumătate de activitate, o jumătate kilogram de zahăr.*

Observație. Paralel cu numeralele fracționare de mai sus, apar construcțiile de tipul *a treia parte* [= «o treime»]: *am citit* ***a treia*** *parte din roman.*

Limbajul matematicienilor folosește construcțiile de tipul *una a treia* sau *unu pe trei*:

Una a treia *înmulțit cu* ***șapte a noua.***

Unu pe trei *plus* ***trei pe cinci.***

Locuţiunile *pe sfert* şi *pe jumătate* (ca şi *jumătate*) pot avea valoare adverbială:

Nu ştiam nici **pe sfert** *cît el.*

Şi totu-atîrnă de-un cuvînt
Şoptit **pe jumătate**. EMINESCU, O. I 189.

Jumătate *glumind,* ***jumătate*** *serios.*

Numeralele nehotărîte

§ 210. Numeralele nehotărîte sînt cuvintele care exprimă un număr nehotărît sau aproximativ de obiecte: *mulţi, puţini, cîţi, cîţiva*. Ele apar fie ca adjective, însoţind substantivele, fie ca substantive:

Au fost **mulţi** *copii la mare;* **puţini** *ştiau să înoate.*

Numeralele nehotărîte *mulţi, puţini, cîţiva* au forme deosebite după gen şi după caz:

mulţi: nominativ-acuzativ *mulţi* (masculin), *multe* (feminin şi neutru); genitiv-dativ *multor* la toate genurile (*multora* cînd apare ca substantiv);

puţini: nominativ-acuzativ *puţini* (masculin), *puţine* (feminin şi neutru); genitiv-dativ *puţinor* la toate genurile (*puţinora* cînd apare ca substantiv);

cîţi: nominativ-acuzativ *cîţi* (masculin), *cîte* (feminin şi neutru); genitiv-dativ *cîtor* la toate genurile;

cîţiva: nominativ-acuzativ *cîţiva* (masculin), *cîteva* (feminin şi neutru); genitiv-dativ *cîtorva* la toate genurile.

În locul genitivului şi dativului se folosesc uneori construcţii cu prepoziţiile *a* şi *la*:

Părerea **a mulţi** *tovarăşi* [= «părerea multor tovarăşi»].

Unora le-a zvîcnit inima, — multora li s-a împiedicat răsuflarea, — **la puţini** *li s-a ridicat sîngele la cap, —* **la cîţiva** *le-a venit ameţeală.* DELAVRANCEA, H. T. 55.

Pentru exprimarea cantităţii unor obiecte abstracte sau a unor materii se folosesc formele de singular ale acestor numerale nehotărîte: *mult* (*multă*), *puţin* (*puţină*), *cît* (*cîtă*):

Ştiţi **cîtă** *răbdare mi-a trebuit.*
În acest an s-a extras **mult** *cărbune.*

Graiul popular cunoaşte multe cuvinte şi expresii cu valoare de numerale nehotărîte: *niţel, niţică, o leacă, o ţîră* (= «puţin, puţină»); *o seamă de* (= «cîţiva»); *nu ştiu cîţi; cu duiumul* (= «mulţi»); *cîte şi mai cîte* (= «multe»).

Sens nehotărît au şi numeralele cardinale hotărîte însoţite de *vreo, ca la, ca la vreo, cam,* sau grupate: *vreo zece, cinci-şase sute*; acestea sînt destinate să exprime aproximaţia (vezi § 204).

Numeralele cardinale hotărîte *zeci*, *sute*, *mii*, *zeci de mii*, *milioane* au valoare de numerale nehotărîte (vezi § 205):

Au participat ***zeci de mii*** *de oameni* (faţă de: *au participat treizeci de mii de oameni*).

Numeralele multiplicative

§ 211. Din numeralele cardinale se construiesc cu sufixul *-it* numeralele multiplicative, adjective şi adverbe care arată în ce proporţie creşte o cantitate sau se desfăşoară o acţiune: *împătrit*, *însutit*.

Îndoită *fu bucuria omului cînd se văzu şi cu copil, şi cu mînz.* ISPIRESCU, L. 161. [= « de două ori mai mare »].

Lucrăm ***înzecit*** [= « de zece ori mai mult »].

Ele se formează paralel cu verbele de tipul *a întrei*, *a înzeci*, şi pot da naştere la substantive de felul lui *întreitul*, *înzecitul*.

Cu ***întreitul*** *acestei sume poţi cumpăra un tractor.*

Notă. Din numeralul fracţionar *jumătate* se formează, ca şi multiplicativele, verbul *a înjumătăţi* şi adjectivul şi adverbul *înjumătăţit*, care arată în ce măsură scade un obiect sau o acţiune.

Numeralele distributive

§ 212. Numeralele distributive se formează cu ajutorul numeralelor cardinale hotărîte însoţite de prepoziţia *cîte*, spre a exprima repartizarea şi gruparea obiectelor: *cîte unul*, *cîte doi*, *cîte patru*.

Prin pădurea cu nuiele
Merg răgute tinerele,
Cîte trei*, ori* ***cîte patru****,*
De duc carte la-mpăratu. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 309.

Cîte zece *se sculau să spuie că bănuiesc ei cam pe unde să fie Pripăşel.* DELAVRANCEA, H. T. 113.

Ne-a dat ***cîte trei*** *mere şi un covrig.* DELAVRANCEA, H. T. 282.

Pentru a se întări sensul distributiv, se repetă numeralul cardinal care urmează după *cîte*:

Văzînd că moş Bodrîngă ne-a părăsit, începem şi noi a ne strecura ***cîte unul, unul*** *spre gazdă.* CREANGĂ, A. 99.

Cît te ştergi la ochi, înşirase caii ***cîte doi, doi*** *la trăsură.* GHICA, S. 206.

În unele cazuri, se repetă şi *cîte* împreună cu numeralul pe care îl însoţeşte:

Mergeau de mînă, ***cîte doi, cîte doi.***

Alteori *cîte* e intercalat între cele două numerale:

Izvorăsc din veacuri stele ***una cîte una.*** EMINESCU, O. I 143.

Patru — ***doi cîte doi****, veneau în urma lui Nicoară.* SADOVEANU, N. P. 21.

În mod obişnuit numeralele distributive, ca şi cele cardinale, sînt precedate de prepoziţie: *cu cîte doi*. În graiul popular se întîlnesc însă şi construcţii în care prepoziţiile apar între *cîte* şi numeral:

Şi ea tot ar fi stat mai mult cu noi, dacă n-am fi alungat-o prosteşte, mulţămindu-i, **cîte c-o** *sărutare plină de foc!* CREANGĂ, A. 97.

Ideea de distribuţie se redă şi prin construcţia de tipul *ne-a dat zece lei de om* (sau *de fiecare om*), fără *cîte*.

Uneori construcţia cu *cîte* are rolul de a arăta că o însuşire în ceea ce priveşte cantităţile se referă la fiecare obiect în parte. Astfel se exprimă vîrsta, dimensiunile:

Doi copii **de cîte şapte** *ani* [= «fiecare are şapte ani»].

A ales cincisprece iepe
Tot sirepe
Cîte de zece *ani sterpe.* TEODORESCU, P. P. 151.

Desfăcu la vedere cele două bancnote **de cîte o sută** *de lei.* SADOVEANU, B. 211.

Trei curcani **de cîte patru** *kilograme.*

Două bucăţi de stofă **de cîte treizeci** *de metri.*

Asemănătoare cu construcţia numeralelor distributive este construcţia cu valoare distributivă alcătuită din prepoziţia *cîte* şi numeralul cardinal nehotărît *puţini* (*cîte puţini*) sau pronumele nehotărît *ceva* (*cîte ceva*).

Tot ar vrea să-mbuce **cîte ceva.** ALECSANDRI, T. 896.

Cînd îi spunea cumva cineva **cîte ceva** *de pe undeva . . ., Ipate flutura din cap.* CREANGĂ, P. 179.

În felul acesta se explică şi formarea adverbului *cîteodată*.

Numeralele adverbiale

§ 213. Numeralele adverbiale arată de cîte ori se face o acţiune. Ele au rol de adverb şi se construiesc cu ajutorul substantivelor *dată* (singular) şi *ori* (plural) şi al prepoziţiei *de*: *o dată, de două ori, de trei ori.*

De zece ori *se întoarse din drum ca să mai privească* **o dată,** *încă* **o dată,** *prăvălia.* DELAVRANCEA, H. T. 21.

După aceea, **de două ori** *s-au pus pe urmele lui Irimia hainul.* SADOVEANU, N.P. 19.

Cu acest fel de numerale se poate exprima nu numai frecvenţa, ci şi periodicitatea unei acţiuni:

Să afle că eu, **o dată** *pe săptămînă, slugărnicesc!* DELAVRANCEA, H. T. 120.

Revista apare **o dată** *la două săptămîni, sau* **de două ori** *pe lună.*

În limbajul afectiv, *o dată om* înseamnă «om cu calităţi deosebite, om desăvîrşit»:

Am şi eu numai o fată
Şi n-o dau să fie dată.
Cui o dau voiesc să-mi fie
Om ***o dată.*** COŞBUC, B. I. 88.

Noi sîntem ***o dată*** *băieţi şi ce-am vorbit o dată, vorbit rămîne.* CREANGĂ, P. 20.

Ca un superlativ, paralel cu *un om şi jumătate*, se aude şi *om o dată şi jumătate.*

Uite colea — Nicu Tanasache . . . Acela-i ***un*** *om* ***şi jumătate! O dată*** *om!* SADOVEANU, O. IV 142.

Hehei! unul e Galibardi: om, ***o dată şi jumătate!*** CARAGIALE, O. VI 61.

Notă. Cuvîntul internaţional *bis* (= «de două ori») e folosit în scris pentru indicarea repetării unui pasaj literar sau muzical; de asemenea la spectacole, cînd publicul cere repetarea unei lucrări literare sau muzicale.

NUMERALELE ORDINALE

§ 214. Numeralele ordinale exprimă prin numărare locul pe care-l ocupă într-o înşirare obiectele sau acţiunile. Ele pot avea rol de adjective, substantive şi adverbe.

A doua *zi, Nică Oşlobanu ca mai ba să deie pe la şcoală.* CREANGĂ, A. 79.

Apoi venea ***al patrulea*** *şi* ***al cincilea*** *cu scorneli, care mai de care mai încornorate.* DELAVRANCEA, H.T. 105.

Întîi *să vie domnia-sa Lixandru.* SADOVEANU, N. P. 37.

Şirul numeralelor ordinale începe cu *întîiul* şi sfîrşeşte cu *cel din urmă*:

Şi deasupra mea rămîi
Durerea mea de-o curmă,
Căci eşti iubirea mea ***de-ntîi***
Şi visul meu ***din urmă.*** EMINESCU, O. I 179.

Notă. Paralel cu acestea se folosesc cuvintele mai noi *primul* şi *ultimul.*

Cu excepţia lui *întîi* şi *cel din urmă*, care nu presupun o numărare, numeralele ordinale se formează din numeralele cardinale precedate de articolul proclitic *al, a* şi urmate, la masculine, de articolul enclitic *-le* şi particula *-a*, iar la feminine, de articolul enclitic *-a*: *al trei-le-a, al optu-le-a, a şase-a, al o sută unu-le-a, al două sute-le-a.*

Notă. În limba veche se rostea *al treile, al patrul.*

Observaţie. Nu e corectă construcţia fără articolul *a* în urma substantivelor feminine articulate, de exemplu: *clasa* ***treia*** în loc de *clasa* ***a treia.***

Compania ***doua*** *a fost surprinsă în apă.* CAMIL PETRESCU, U.N. 312.

Numeralele ordinale apar uneori însoţite de articolul *cel* şi prepoziţia *de*: *cel dintîi* (= *cel de-ntîi*), *cea de-a doua*.

Şi din a haosului văi,
Jur împrejur de sine,
Vedea, ca-n ziua **cea de-ntîi,**
Cum izvorau lumine. EMINESCU, O. I 176.

Formele numeralului ordinal

§ 215. Numeralele ordinale au forme deosebite după genuri: *întîi*, articulat *întîiul*, pentru masculin şi neutru, *întîi*, articulat *întîia*, pentru feminin; *al treilea*, pentru masculin şi neutru, *a treia* pentru feminin.

Întîiul are şi forme de plural, atunci cînd se aplică la un grup de obiecte: *întîii noştri stăpînitori* (faţă de *cei de-al doilea*).

Notă. În mod obişnuit se foloseşte mai mult *primii* decît *întîii*: ***primii*** *paşi*.

Spre deosebire de celelalte numerale ordinale, *întîi* are o formă nearticulată şi una articulată: masculin, feminin şi neutru nearticulat *întîi*, masculin şi neutru articulat *întîiul*, feminin articulat *întîia*. Forma articulată apare atunci cînd are rol de substantiv şi atunci cînd, ca adjectiv, e pusă înaintea substantivului determinat: ***întîiul*** *vine acum*; ***întîiul*** *an*, ***întîia*** *parte*, faţă de *anul* ***întîi***, *partea* ***întîi***.

Observaţie. În vorbire se foloseşte şi construcţia *partea* ***întîia***, dar ea nu e literară.

Datorită faptului că primeşte articol hotărît enclitic, *întîiul* are forme cazuale:

	Singular		Plural	
	Masc. şi neutru	Fem.	Masc.	Fem. şi neutru
N.A.	*întîiul*	*întîia*	*întîii*	*întîile*
G.D.	*întîiului*	*întîii*		*întîilor*

Celelalte numerale ordinale se declină cu ajutorul articolului adjectival *cel*, formele cazuale oglindindu-se în acest articol; numeralul rămîne invariabil în ceea ce priveşte numărul:

	Singular		Plural	
	Masc. şi neutru	Fem.	Masc.	Fem. şi neutru
N.A.	*cel de-al treilea*	*cea de-a treia*	*cei de-al treilea*	*cele de-al treilea*
G.D.	*celui de-al treilea*	*celei de-a treia*	*celor de-al treilea*	*celor de-al treilea*

Și numeralul *întîi* cunoaște acest tip de declinare, folosit chiar mai mult decît cel arătat mai sus:

	Singular		Plural	
	Masc. și neutru	Fem.	Masc.	Fem. și neutru
N.A.	*cel dintîi*	*cea dintîi*	*cei dintîi*	*cele dintîi*
G.D.	*celui dintîi*	*celei dintîi*	*celor dintîi*	

Numeralul ordinal *primul* se comportă ca și *întîiul*, avînd forme deosebite după gen, caz și număr. Spre deosebire de *întîiul*, el stă mai ales înaintea substantivului determinat și nu-și schimbă locul decît în cîteva construcții: ***întîile*** *zile de iarnă*, *zilele* ***dintîi***, dar numai ***primele*** *zile*. Se spune totuși *vioară* ***primă***, *secretar* ***prim*** *al Academiei R.P.R.*

Notă. Numeralul ordinal *secund* se folosește foarte rar, opunîndu-se lui *prim* în terminologia muzicală: *vioară* ***secundă***, în ierarhia marinei: *căpitan* ***secund***.

Întrebuințarea numeralelor ordinale

§ 216. Numeralul *întîi* fără să însoțească un substantiv are sensul de «ziua întîi» a fiecărei luni:

Salariile se primesc la ***întîi*** (ca și: *la zi-****ntîi***).

Unele numerale ordinale au rol de adverb și determină verbe:

Mai bine să te tocmești ***întîi***, *decît pe urmă*. CREANGĂ, P. 151.

Bine este, înainte de toate, să bem vinul... ***al doilea***, *să-i spunem prietinului nostru drumețul că acest vrednic bărbat... are nume Ghiță Botgros*. SADOVEANU, N. P. 10.

Avînd sensul adverbului *înainte*, numeralul *întîi* are și gradul comparativ *mai întîi*:

Mă întrebi atîtea lucruri deodată încît nu știu la care să răspund ***mai întîi***. NEGRUZZI, I 63.

Ar fi trebuit să meargă ***mai întîi*** *la grajduri să vadă cum se îngrijește p-acolo de cai*. ISPIRESCU, L. 20.

Cu acest sens *întîi* apare și repetat:

Întîi și-ntîi *face lăutoare*. CREANGĂ, P. 289.

Întîi și întîi *eu am trimis răspuns lui Ilieș să vină aici*. SADOVEANU, H. A. 217.

La dreptul vorbind ar trebui ***mai întîi și mai întîi*** *să-mi placă mie și să m-asculte pe mine*. SADOVEANU, F. J. III 47.

Cîteodată numeralele ordinale apar cu valoarea numeralelor adverbiale:

Intru în ograda unui megieș al nostru, și din ogradă în ocol și din ocol în grădina cu păpușoi, care erau chiar atunci prășiți ***de-al doilea***. CREANGĂ, A. 6.

Luca Moşneagu, însurăţel **de-al doilea**, *a cărui tînără nevastă avusese grijă să-l trezească la timp . . ., se şi aude strigînd afară.* CREANGĂ, A. 122.

În mod obişnuit spre a se exprima această situaţie de repetare a unei acţiuni se foloseşte construcţia cu *dată* şi *oară* însoţită de numeralul ordinal: *întîia dată* (şi *întîiaşi dată*), *a doua oară*, sau construcţia de tipul *pentru a zecea oară*:

Doar ştiu că nu mi-i acum **întîiaşi dată**, *să merg la drum.* CREANGĂ, P. 44.

O dată să crezi lenei, **a doua oară** *îi crezi fără să vrei.* DELAVRANCEA, H. T. 137.

Goraşcu Haramin închinase **a treia oară** *ulcica lui cu vin acru.* SADOVEANU, N. P. 6.

Există în limba de astăzi tendinţa de a se înlocui, în unele împrejurări, numeralele ordinale cu numeralele cardinale. Se spune *secolul* **douăzeci**, în loc de *al douăzecilea*, *actul* **patru** *al piesei*, în loc de *al patrulea*, *anul* **doi** *al facultăţii*, în loc de *anul* **al doilea**.

Batalionul **trei**, *înainte!* CAMIL PETRESCU, U. N. 311.

Folosirea cardinalelor în asemenea construcţii trebuie evitată.

VERBUL

NOȚIUNI GENERALE

§ 217. Verbele exprimă acțiuni (*a munci, a scrie*) sau prezintă procese sub formă de acțiune: o stare (*a ședea*), apariția unei caracteristici (*a înflori*), modificarea unei caracteristici (*a se întări*), o atitudine (*a se îndoi*).

Verbe tranzitive și verbe intranzitive

§ 218. Verbele a căror acțiune se răsfrînge asupra unui obiect (complementul lor direct) sau are ca rezultat un obiect sînt tranzitive:

Ion ***taie*** *lemne.*
Învăț *lecția.*
Vom prelucra *o temă.*
Scriu *o carte.*

A tăia, a învăța, a prelucra sînt verbe tranzitive, pentru că acțiunea exprimată de ele se răsfrînge asupra unui obiect.

Verbele a căror acțiune nu se răsfrînge asupra unui obiect sînt intranzitive:

Merg *la ședință.*
Stă *liniștit.*

A merge, a sta sînt verbe intranzitive, pentru că acțiunea lor nu se răsfrînge asupra unui obiect.

Un verb tranzitiv poate fi folosit în așa fel, încît acțiunea lui să nu se răsfrîngă asupra unui obiect. Cel care vorbește îl folosește fără obiect, deoarece pe el nu-l interesează decît acțiunea, nu și obiectul asupra căruia se răsfrînge. În aceste situații verbul tranzitiv este folosit în mod absolut, adică desprins de un obiect precis. Astfel se poate spune și ***citesc*** *o carte* și *stau în bibliotecă și* ***citesc***, sau *graba* ***strică*** *treaba* și *cititul de două ori nu* ***strică.***

Unele verbe, deşi intranzitive, pot primi un complement direct, din aceeaşi rădăcină cu verbul, de obicei însoţit de un determinativ: *a trăi un trai fericit* (şi *a-şi trăi traiul*).

Uneori găsim treceri de la tranzitiv la intranzitiv şi invers. Iată exemple de verbe intranzitive construite cu complement direct:

Umblă drumurile, *că drumurile au să-ţi aducă mîncare.* SADOVEANU, o. II 153.

L-au rădicat pre Constantin-Vodă cu toată casa lui şi cu ginerii lui, şi ***l-au purces*** *spre Ţarigrad.* RADU POPESCU, Cr. 30.

Scrisoarea dumitale ***am rătăcit-o*** *acasă printre alte hîrtii.* CARAGIALE, o. II 115.

Verbe iterative, cauzative, incoative

§ 219. Există unele verbe, numite iterative, care arată o acţiune repetată, exercitată în mai multe rînduri. Sînt limbi în care nuanţa iterativă este exprimată cu ajutorul flexiunii, prin modificarea vocalei din rădăcină, sau prin sufixe care se folosesc în mod organizat la un mare număr de verbe (de exemplu, în latineşte, *agito* «mîn în toate părţile», *clamito* «ţip mereu», *crepito* «pîrîi», faţă de *ago* «mîn», *clamo* «ţip», *crepo* «pocnesc»). În romîneşte avem numai rare exemple, cu sufixe diferite, ca *a gustări* «a gusta mereu şi din toate». Deoarece aceste procedee nu formează un sistem, problema în romîneşte nu e de ordin gramatical, ci de ordin lexical.

Există verbe cauzative, care arată că subiectul face pe cineva să îndeplinească acţiunea verbului de bază. Şi aceste verbe au, în unele limbi, formaţii gramaticale, nuanţa cauzativă fiind redată prin modificarea vocalei din rădăcină sau prin folosirea unui sufix bine precizat. În romîneşte există numai urme de verbe cauzative formate cu ajutorul prefixelor: *a aşeza* «a face pe cineva să şadă» (*Am aşezat copilul pe un scaun*), *a adormi* «a face pe cineva să doarmă» (*Mama îşi adoarme copilul*). Şi această categorie este de ordin lexical, căci nu formează un sistem gramatical.

În diverse limbi moderne, nuanţa cauzativă este exprimată prin întrebuinţarea unui verb ajutător ca «a face» sau «a lăsa». În romîneşte se foloseşte, cu această funcţiune, verbul *a face* (de exemplu: *alţii fac să vibreze ... toaca şi clopotul.* ODOBESCU, IST. ARH. 219).

Cînd este vorba de un verb reflexiv însă, verbul *a face* nu se mai întrebuinţează, neglijîndu-se în exprimare nuanţa cauzativă; verbul reflexiv se foloseşte singur: *mă operez* înseamnă de fapt «fac pe chirurg să mă opereze»; *mă tund* înseamnă «pun pe frizer să mă tundă». În acelaşi fel se zice *fac* în loc de *fac să-mi facă*: *îmi fac un rînd de haine* înseamnă «pun pe croitor să-mi facă haine».

La fel se petrec lucrurile în limbile slave: rus. бриться înseamnă şi «a se rade singur» şi «a se rade la frizer».

Există de asemenea verbe i n c o a t i v e, care arată că o acţiune începe. Această categorie este redată în general, în romîneşte, prin verbe derivate de la substantive sau adjective, cu prefixul *în-* (*îm-*): *a îmboboci, a înflori, a înfrunzi, a înverzi*. De asemenea, pentru a arăta că acţiunea începe, se folosesc verbe ajutătoare: *începe să rîdă, s-a pornit pe plîns* etc.

DIATEZELE

§ 220. D i a t e z e l e marchează raporturile dintre subiect şi complementul direct, exprimate prin forme verbale (v. § 74).

Activul

§ 221. Diateza a c t i v ă arată că acţiunea este făcută de subiectul gramatical:

În mai multe rânduri ***am apucat*** *condeiul, cu gîndul* ***să-ţi spui*** *o istorie.* GHICA, s. 245.

Trecu *o zi,* ***trecură*** *trei,*
Şi iarăşi noaptea ***vine***
Luceafărul deasupra ei
Cu razele-i senine. EMINESCU, o. I 171.

În cazul verbelor tranzitive, acţiunea este suferită de un complement direct, diferit de subiectul gramatical.

Pasivul

§ 222. Diateza p a s i v ă arată că acţiunea este suferită de subiectul gramatical (care se află în cazul nominativ), iar subiectul logic, autorul acţiunii, poate fi exprimat sau subînţeles:

Bastonul ***fu împiedicat*** *de pălărie şi nu atinse decît uşor sfîrcul urechii.* CARAGIALE, o. II 126.

După ce toată casa ***a fost răsturnată*** *de zece ori, cînd aşa, cînd aminterea, d. Lefter a căzut pe o canapea sfărîmat de oboseală.* CARAGIALE, o. I 150.

Pasivul apare numai la verbele tranzitive.

În multe limbi, printre care şi limba rusă şi limbile romanice, pasivul se formează cu ajutorul verbului «a fi» şi cu participiul trecut al verbului de conjugat. Această construcţie există şi în limba latină şi ea se găseşte şi în romîneşte, dar nu este prea răspîndită în limba populară, întrucît a fost înlocuită

în mare parte de reflexiv, după modelul slav (vezi mai jos). În limba literară contemporană pasivul cu verbul *a fi* se bucură însă de o răspîndire mai mare după modelul altor limbi, ca franceza sau rusa.

Mediul

§ 223. În afară de activ şi pasiv, unele limbi mai cunosc o diateză m e d i e: subiectul face acţiunea cu deosebită intensitate, cu deosebit interes, acţiunea pe care o face este în interesul subiectului. În romîneşte nu există o atare flexiune, funcţiunea respectivă fiind îndeplinită de reflexiv.

Reflexivul

§ 224. R e f l e x i v u l se deosebeşte formal de activ numai prin faptul că, la forma activă a verbului, se adaugă pronumele reflexiv. Mare parte a funcţiunilor lui sînt de natură activă: pronumele adăugat, în cazul acuzativ, arată că subiectul, care face acţiunea, îi suferă şi efectele; dar nu este nici o diferenţă principială între exemple ca ***mă*** *îmbrac*, unde obiectul acţiunii este *eu*, şi *îmbrac* ***copilul***, unde obiectul acţiunii e altcineva. În alte cazuri, funcţiunea reflexivului este de a exprima pasivul: *rezoluţia* ***s-a aprobat*** *prin aclamaţii*. Avem dreptul să vorbim de o diateză aparte în cazul verbelor ca *mă tem*: dacă acest verb ar fi activ, ar urma ca subiectul să se teamă pe el însuşi, iar dacă ar fi pasiv ar însemna că este temut de altcineva.

În romîneşte, reflexivul îndeplineşte şase funcţiuni diferite, exact ca în limbile slave, ceea ce dovedeşte că extinderea în limba romînă a reflexivului se datoreşte influenţei slave.

Diversele întrebuinţări ale reflexivului

§ 225. a. reflexiv o b i e c t i v — subiectul face acţiunea şi tot el îi suferă efectele: *a se spăla* (vezi rus. мыться).

Nu ştiu nici cum am sărit din pat, nici cînd ***m-am îmbrăcat.*** GHICA, s. 33.

b. reflexiv e v e n t i v — în starea subiectului se produce o schimbare, el se transpune în altă stare decît cea în care se găsea: *a se întrista* (vezi rus. опечалиться). Această categorie este foarte apropiată şi greu de deosebit de aceea a incoativului, despre care s-a vorbit mai sus.

Ipate ***se îmbogăţise*** *însutit şi înmiit, de cînd a venit Chirică în slujbă, la dînsul.* CREANGĂ, P. 153.

c. reflexiv d i n a m i c — acţiunea este făcută cu participare intensă din partea subiectului sau cu un interes special: *a se teme* (vezi rus. бояться). Să se compare *a se gîndi, a se ruga* cu *a gîndi, a ruga*. Aici pronumele reflexiv nu

păstrează nimic din valoarea lui primitivă de complement direct, subiectul nu «se teme», nu «se gîndeşte», nu «se roagă» pe el însuşi. Această categorie a preluat funcţiunile vechiului mediu.

Mă gîndesc *dacă n-ar fi fost mai bine să înştiinţăm pe măria-sa.* SADOVEANU, F. J. I 144.

d. reflexiv reciproc — acţiunea e făcută în acelaşi timp de două sau mai multe subiecte şi fiecare dintre ele suferă efectele acţiunii făcute de celălalt sau celelalte: *a se certa* (vezi rus. ссориться); *a se bate cu cineva* înseamnă «eu bat pe cineva şi, în acelaşi timp, acela mă bate pe mine».

O oră să fi fost amici
Să ne iubim *cu dor,*
S-ascult de glasul gurii mici
O oră şi să mor. EMINESCU, O. I 191.

e. reflexiv pasiv — subiectul suferă acţiunea verbului al cărei autor este sau nu exprimat: *cartea* ***se citeşte*** *uşor* (vezi rus. книга читается легко). Se poate adăuga subiectul logic: *de public.*

Moldavia este una din cele întîi ţări ale Europei în care invenţia lui Gutenberg, tipografia, ***se introduce.*** KOGĂLNICEANU, O. 94.

f. reflexiv impersonal — subiectul este lăsat neexprimat, important este că acţiunea are loc, fără să se arate cine o face: *se pare* (vezi rus. кажется).

Se pare *cum că alte valuri*
Cobor mereu pe-acelaşi vad,
Se pare *cum că-i altă toamnă,*
Ci-n veci aceleaşi frunze cad. EMINESCU, O. I 204.

Verbe reflexive cu pronumele în dativ

§ 226. Există şi verbe reflexive cu pronumele în dativ: *a-şi bate joc, a-şi face griji, a-şi cere voie* etc. Aceste forme au mai puţine întrebuinţări decît cele cu pronumele în cazul acuzativ:

a. obiectiv, bineînţeles pronumele servind de complement indirect: *a-şi aminti*;

b. dinamic: *a-şi uita* (paralel cu *a uita*);

c. reciproc: *a-şi da bună ziua cu cineva.*

Treceri ale verbelor reflexive de la o categorie la alta

§ 227. Diversele categorii de reflexive nu au o compoziţie imobilă, verbele nu sînt fixate o dată pentru totdeauna la o anumită întrebuinţare; se observă dese treceri de la o categorie la alta şi vechile forme reflexive pot primi alte sensuri decît cele vechi. Iată cîteva exemple:

Scanned with OKEN Scanner

Obiectivul poate deveni dinamic: *a se năpusti* a însemnat întîi «a se repezi pe sine însuşi» («a-şi da drumul»), apoi «a da buzna, a ataca pe cineva».

Obiectivul devine pasiv: *a se face* are pe de o parte sensul de «a se transforma», pe de alta acela de «a fi transformat»: *Ion* ***se face*** *marinar*; *stofa* ***se face*** *roşie cu alizarină.*

Eventivul devine dinamic: *a se veseli* însemna în limba veche «a deveni vesel» (astăzi *a se înveseli*), apoi «a fi vesel, a petrece».

Eventivul poate fi şi pasiv: *a se strîmta* poate exprima o acţiune făcută de un agent străin de subiect: *haina* ***se strîmtează*** *de croitor.*

Eventivul poate fi şi impersonal: *se înserează.*

Reciprocul devine obiectiv: ***a se bate*** *cu cineva* se transformă în ***mă bat*** («mă lupt») *să isprăvesc mai repede* şi chiar în *a se bate* fără nici o complinire:

Cela ce ***se bate*** *pentru a lui ţară,*
Sufletu-i e focul soarelui de vară. BOLINTINEANU, P. I 22.

Aici pronumele reflexiv nu mai are nimic din rolul lui primitiv de complement direct.

Pasivul devine obiectiv: de la *oraşul* ***s-a evacuat***, *populaţia* ***s-a dispersat***, s-a trecut, în anii războiului, la *m-am evacuat*, *m-am dispersat.*

Pasivul devine dinamic: *se află* înseamnă întîi «este găsit», apoi «există».

Glas ca al meu nu ***se află*** *în nouă hotare.* SADOVEANU, N. P. 9.

Pasivul se confundă cu impersonalul:

Şi la secţia transporturi ***s-a extins*** *metoda sovietică de îngrijire a maşinilor.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 2002, 2/2.

Treceri de la reflexiv la activ şi de la activ la reflexiv

§ 228. Aceeaşi permanentă trecere are loc şi de la reflexiv la activ şi invers, prin schimbarea valorii formelor existente sau prin crearea de forme paralele cu alt sens. Puţine verbe nu au decît forme reflexive (*a se cuveni*).

Eventivul devine activ: *a se înnopta* devine *a înnopta*:

Liniştea-i acum deplină
Şi-a-nnoptat. COŞBUC, B. I. 6.

Obiectivul devine activ:

[Plăieşii] ***or întors*** *înapoi acasă.* GR. S. VII 182.

Dinamicul devine activ:

Şi-i rîdea inima babei, de bucurie, cînd ***gîndea*** *numai cît de fericită are să fie.* CREANGĂ, P. 4.

Reciprocul devine activ: ***a se cinsti*** *cu cineva* înseamnă «a bea cu el»; de aici ***a cinsti*** *un pahar cu vin.*

Activul, la rîndul lui, devine adesea reflexiv.

a. obiectiv: de la *oamenii* ***mă cheamă*** (***mă numesc***) *Ion* s-a ajuns la *eu* ***mă chem*** (***mă numesc***) *Ion.*

b. eventiv: *a înțepeni* devine *a se înțepeni.*

c. dinamic: *a se întîrzia*, frecvent în Moldova (*De aceea* ***m-am întîrziat*** *pînă acum.* CREANGĂ, A. 61); *a se locui* (NEGRUZZI, I 144); *a se zăbovi. A sui*, activ, devine *a se sui*, obiectiv, apoi dinamic. Formula, frecventă în Moldova, *ia și se duce*, în loc de *se duce* pur și simplu, devine *se ia și se duce* (CREANGĂ, P. 225; *și s-a luat și s-a dus*, GR. S. II 334), unde pronumele nu mai are nimic din valoarea lui primitivă. Pentru *a plănui* apare *a se plănui* (RĂDULESCU-CODIN, L. 27).

Există și cazuri de trecere de la reflexivul cu pronumele în dativ la reflexivul dinamic cu pronumele în acuzativ: regional se aude *a se închipui* cu sensul de *a-și închipui.*

Întîlnim și cazuri mai complicate.

Activul *a munci* «a chinui» devine obiectiv, *a se munci* «a se chinui», apoi din nou activ, cu sensul actual. Reciprocul *a se ajunge* «a se întîlni» devine activ, *a ajunge* «a prinde din urmă», apoi din nou reflexiv dinamic: *a se ajunge* «a fi de ajuns»; *om cu om* ***se ajunge***, *dar munte cu munte!*; ***am ajuns*** *pe cei plecați înaintea mea*; *nu mi* ***se ajunge*** *un leu.*

Notă asupra eventivului

§ 229. Am văzut că eventivul este foarte apropiat de incoativ, care se poate construi fără pronume reflexiv. Verbe ca *a paraliza* «a deveni paralitic» nu pot fi clasate printre incoative, ci ele sînt eventive de formă activă, ceea ce arată că eventivul nu este neapărat legat de obiectiv (vezi numeroasele forme paralele de tipul *a îngălbeni, a se îngălbeni*). El poate fi legat și de pasiv și de dinamic, cum se dovedește cu faptele următoare. Există o serie de verbe reflexive ale căror antonime nu sînt reflexive: *a se îngrășa — a slăbi*; *a se odihni — a osteni* (*a obosi*); *a se îmbogăți — a sărăci*; *a se dezgheța — a îngheța.* Formele reflexive arată interesul subiectului pentru acțiune, intenția lui, dorința de a obține un rezultat, pe cînd cele active se petrec în general fără ca subiectul să fie bucuros de ele. Se poate deci vedea în folosirea pronumelui un element dinamic.

Reflexivul pasiv al verbelor cu caracter momentan

§ 230. La verbele cu caracter momentan, reflexivul pasiv, la prezent, arată că acțiunea se face în momentul vorbirii: *expoziția* ***se deschide*** *astăzi*; pasivul cu *a fi* arată mai mult rezultatele acțiunii: *expoziția* ***este deschisă*** *astăzi* (pentru că a fost deschisă mai înainte). Pasivul cu *a fi* de la astfel de verbe poate exprima o acțiune durativă: *expoziția* ***este deschisă*** *toată luna* (pentrucă participiul, în acest caz, are valoare de adjectiv). La trecut, reflexivul pasiv arată că acțiunea s-a făcut, iar urmările ei se pot prelungi: *expoziția* ***s-a deschis*** *ieri*; pasivul cu *a fi* arată mai curînd că urmările au încetat: *expoziția* ***a fost deschisă*** (dar nu

mai este). La fel la viitor: *expoziţia* ***se va deschide***, *expoziţia* ***va fi deschisă***, şi tot prin confuzie cu valoarea adjectivală a participiului.

Reflexivul pasiv în comparaţie cu diateza pasivă

§ 231. Între pasivul reflexiv şi pasivul cu verbul *a fi* există diferenţe. Cel dintîi lasă de obicei în umbră subiectul logic al acţiunii, pe cînd cel de-al doilea atrage atenţia asupra subiectului logic, chiar dacă acesta nu este exprimat. Exemplul *În ţara noastră* ***a fost instaurată*** *adevărata democraţie, democraţie în folosul celor mulţi* (GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 691) aminteşte că regimul democratic a fost creat de clasa muncitoare condusă de Partidul Comunist Romîn, deşi aceste cuvinte nu sînt cuprinse în frază.

Verbe active devenite reflexive cu pronumele în dativ

§ 232. Activul poate deveni şi reflexiv cu pronumele în dativ, de exemplu *a bănui* devine *a-şi bănui*, *a uita* devine *a-şi uita*, *a umbla* devine *a-şi umbla*, toate cu valoare de dinamic:

Cine ***ş-ar fi bănuit*** *că eu voi fi vrodată tatăl a trei copii graşi, rumeni, voinici şi nebunatici?* DELAVRANCEA, PAR. 248.

— *Mi-ai cumpărat, vecinele?*

— *Crede-mă că-****mi uitai****, frate.* PANN, N. 50.

Şi toţi în sat o ştiut

Că ***şi-o umblat*** *pe la cruci.* BÎRLEA, Cîntece poporane din Maramureş, II (1924), 73.

Alături de *a rîde* există *a-şi rîde* şi, regional, *a se rîde*.

Reflexive dinamice cu complement direct în acuzativ

§ 233. Există şi reflexive dinamice, care, cu toată prezenţa pronumelui reflexiv în acuzativ, pot primi un complement direct în acuzativ: ***m-am gîndit*** *ceva*; ***mă rog*** *un lucru*.

Expresiile acestea arată că pronumele, în unele cazuri, nu e simţit ca complement, el face corp cu verbul, căruia îi dă nuanţa dinamică.

Cazuri speciale de trecere de la activ la reflexiv

§ 234. Limba noastră cunoaşte construcţia acuzativul cu participiul sau cu supinul, unde acuzativul este pronume reflexiv. În loc de *aşteaptă să fie purtat*, găsim *se aşteaptă purtat*, în versurile:

C-al meu dor îi dezmierdat,

S-aşteaptă*-n braţe purtat.* ŞEZ. III 62.

Tot aşa *pămîntul* ***se cere*** *îngrijit* etc. În loc de *a isprăvi de a se îmbrăca*, întîlnim expresia ***m-am isprăvit*** *de îmbrăcat* etc.

La fel apare construcţia de tipul ***mă ştiu*** *juca* în loc de *ştiu a mă juca*.

Mai importantă este categoria acuzativului de relaţie. O acţiune care atinge o parte a corpului este considerată ca afectînd întreaga persoană, iar partea corpului în cauză este transformată în acuzativ cu prepoziţie: *a se tăia la un deget, a se spăla pe mîini* etc.; *a se dezgheţa la mîini* (*Acu* ***să vă dezgheţaţi*** *la mîni întîi.* SADOVEANU, L. N. 163). În traduceri se nesocoteşte adesea această trăsătură specifică a limbii noastre şi se fac greşeli ca *el îşi spală mîinile* sau, şi mai grav, *îşi scarpină capul, îşi freacă fruntea*, ceea ce aduce ideea că fruntea, capul sînt desprinse de persoana care acţionează asupra lor ca asupra unor obiecte străine. De la acuzativul de relaţie se ajunge la reflexive dinamice: *a se zămorî de foame* (în loc de *a-şi zămorî foamea*) «a-şi potoli foamea» devine *a se zămorî*, fără complinire; alteori forma intermediară nu e întrebuinţată: de la *a boldi ochii* s-a ajuns direct la *a se boldi*.

Ce ***te boldeşti****, mojice,-n drum?* PĂUN-PINCIO, Versuri şi proză (1896), 54.

Înrudită cu aceste construcţii este cea care urmează: pronumele reflexiv poate fi socotit complement direct, iar verbul mai are un complement indirect; dar construcţia se poate inversa, şi cele două complemente îşi iau locul unul altuia: *a se descinge de brîu* şi *descinge brîul de pe lîngă sine* (CREANGĂ, A. 83).

Trecerea se poate întîlni şi la verbe active: *a aşterne picturi pe pereţi* devine *a aşterne pereţii cu picturi* (*În toată acea grămadă de artişti iluştri, cari* ***au aşternut****, trei secoli de-a rîndul, toţi păreţii Italiei* ***cu nemuritoarele lor picturi****, nu s-a găsit măcar unul care să se fi dedat a zugrăvi mai cu plăcere scene de vînătoare.* ODOBESCU, III 116). De aici se poate ajunge la *pereţii se aştern cu picturi*. În continuare se poate trece apoi la reflexive dinamice, destul de frecvente: *a atinge tavanul cu mîna, a se atinge cu mîna de tavan*, apoi simplu *a se atinge* cu sensul lui «a atinge» (*nu te-atinge, că te frige*); *a lăsa băutura, a se lăsa de băutură*, apoi numai *a se lăsa* «a renunţa».

Toate aceste treceri de la o categorie la alta, atît de frecvente încît aproape că devin regulate, dau limbii romîne o mare mobilitate, o deosebită supleţe în mînuirea verbelor, îi creează posibilităţi de expresivitate pe care celelalte limbi romanice nu le au. Limba romînă s-a îmbogăţit în această privinţă, dînd, după modelul limbilor slave, o mai mare dezvoltare unei trăsături mai vechi.

Persoană, număr, timp şi mod

Prin forma lui, verbul mai exprimă: persoana, numărul, timpul şi modul.

Persoana şi numărul

§ 235. Indicînd o acţiune, verbul implică şi noţiunea de autor al acestei acţiuni. Autorul acţiunii poate fi persoana I, a II-a, a III-a.

Persoana este forma pe care o ia verbul spre a arăta că acţiunea este făcută de cel care vorbeşte (pers. I), de cel cu care vorbeşte (pers. a II-a), sau de altcineva în afară de cei doi vorbitori (pers. a III-a).

Acţiunea poate fi săvîrşită de un singur autor sau de mai mulţi autori. Persoanele au deci forme diferite pentru singular şi pentru plural. Există persoana I, a II-a, a III-a singular şi persoana I, a II-a, a III-a plural: *lucrez, lucrezi, lucrează*; *lucrăm, lucraţi, lucrează* (vezi Pronumele personal, § 162).

Nu totdeauna persoana gramaticală corespunde persoanei reale. Persoana gramaticală poate exprima în limbajul afectiv altă persoană reală:

1. persoana a III-a în loc de persoana I: ***să-i dea*** *mamiţica băiatului zăbărel?* (= «să-ţi dau»). CARAGIALE, o. II 96;

2. persoana I plural în locul persoanei a II-a sau a III-a singular: ***sîntem*** *cuminţi* (= «tu» sau «el e cuminte»);

3. persoana a II-a singular în locul persoanei I singular: ***grăbeşte-te, aşteaptă-l*** *cu masa, şi el întîrzie* («mă grăbesc, îl aştept cu masa, şi el întîrzie»).

Unele verbe nu se conjugă decît la persoana a III-a: *plouă, ninge, se înserează*. Acestea sînt verbe u n i p e r s o n a l e.

În anumite împrejurări, cînd subiectul vorbitor nu vrea sau nu poate să precizeze persoana care face o acţiune, foloseşte i m p e r s o n a l u l:

1. persoana a III-a singular şi a III-a plural: ***sună*** *la uşă*; ***scrie*** *în gazete*; ***a spus*** *la radio*; ***zic*** *că s-ar fi dărîmat podul*;

2. persoana a III-a reflexiv: ***se zice că...***; *asta nu* ***se face***;

3. persoana a II-a singular: ***nu ştii*** *de unde sare iepurele*;

4. persoana I plural: *pentru a pleca într-o excursie trebuie* ***să fim pregătiţi*** *din timp.*

Nici din punctul de vedere al numărului real şi al numărului gramatical nu există totdeauna o corespondenţă.

Pluralul se întrebuinţează în locul singularului în următoarele împrejurări:

1. pentru a exprima respectul (pluralul politeţii): ***sînteţi*** *unul dintre oamenii de seamă*;

2. în vechile acte oficiale, cînd autorităţile vorbesc despre sine (pluralul autorităţii): *noi, primarul oraşului* ***decidem***;

3. în stilul oficial, cînd cineva vorbeşte în numele unei instituţii, întrebuinţează pluralul: ***vă rugăm*** *să dispuneţi...*;

4. autorul foloseşte persoana I plural în locul persoanei I singular (pluralul autorului): ***vom arăta*** *în cele ce urmează...*;

5. pentru a exprima modestia, vorbitorul poate întrebuinţa persoana I a pluralului: ***să avem*** *iertare.*

Timpul

§ 236. Verbul exprimă, prin formele lui, momentul în care se săvîrşeşte acţiunea. Aceste forme se numesc timpuri. O acţiune poate fi arătată ca săvîrşindu-se în prezent: *citesc*, în trecut: *am citit*, sau în viitor: *voi citi*.

Acestea sînt timpurile de bază; în afară de ele, verbul mai poate exprima şi nuanţe ale acestor timpuri de bază. Astfel pentru trecut deosebim: imperfectul, perfectul simplu, perfectul compus şi mai mult ca perfectul, iar pentru viitor: viitorul şi viitorul anterior.

O acţiune poate fi localizată în timp nu numai în raport cu prezentul, cu momentul în care se vorbeşte, dar şi în raport cu alt moment sau fapt faţă de care se situează.

Ieri eu ***citeam*** *cînd ai venit.*
Am citit *această operă înainte de a cunoaşte pe autor.*
Mă voi odihni cînd ***voi fi isprăvit*** *treaba.*

Timpurile care exprimă o acţiune localizată numai faţă de momentul vorbirii sînt timpuri absolute; cele care raportează acţiunea la alt moment sau fapt sînt timpuri relative. Prezentul, perfectul simplu, perfectul compus, viitorul sînt timpuri absolute; imperfectul, mai mult ca perfectul, viitorul anterior sînt de obicei timpuri relative (vezi Folosirea timpurilor, §§ 302-312).

Modul

§ 237. Verbul poate să ia diverse forme pentru a exprima felul în care subiectul vorbitor consideră acţiunea. Deosebim moduri personale şi nepersonale.

a. Modurile personale pot exprima o acţiune considerată ca reală (indicativ), realizabilă (conjunctiv, condiţional, optativ, imperativ, prezumtiv), ireală (condiţional)[1]. Formele lor indică persoana şi numărul.

Unele forme personale ale verbului pot avea valoare temporală şi modală în acelaşi timp: *oi face* arată o acţiune care urmează să fie îndeplinită în viitor, dar exprimă şi o nuanţă modală, de nesiguranţă. Modurile personale sînt predicative.

b. Modurile nepersonale prezintă acţiunea fără referire la persoana care o săvîrşeşte; de aceea aceste moduri nu au forme flexionare care să indice persoana şi nici numărul.

---

[1] Exemplu de condiţional realizabil: *Aş merge la teatru dacă aş găsi bilet* [poate că voi găsi].

Exemplu de condiţional ireal: *Aş fi mers la teatru dacă aş fi găsit bilet* [dar n-am găsit].

Modurile nepersonale sînt: infinitivul, gerunziul, participiul şi supinul. Ele sînt forme nominale ale verbului, nepredicative. Totuşi, aceste moduri pot primi complinirile verbului:

1. pot avea subiect:

Odată, ***venind noi*** *de la Piatra, . . . ne-au ieşit înainte oameni mînjiţi pe obraz cu funingine.* SADOVEANU, B. 122.

2. pot avea complement (direct, indirect sau de agent):

Şi de la o vreme, ***nemaiauzind*** *nici o* ***foşnitură*** *de păpuşoi, nici o* ***scurmătură*** *de găină, am ţîşnit o dată cu ţărna-n cap.* CREANGĂ, A. 6.

E uşor a ***scrie versuri***
Cînd ***nimic*** *nu ai* ***a spune.*** EMINESCU, O. I 226.

3. pot avea determinări circumstanţiale:

Stînd *noi mai mulţi* ***la foc*** *în altă parte a focului . . : l-am auzit* ***venind ca un vînt*** *şi strigînd.* SADOVEANU, F. J. II 192.

Verbe predicative şi nepredicative

§ 238. După cum am văzut mai sus, există moduri predicative şi nepredicative. Dar nu orice verb la un mod predicativ (personal) poate forma singur predicatul unei propoziţii; există verbe predicative şi nepredicative. Sînt predicative verbele care, exprimînd o acţiune, pot forma singure, cînd sînt la un mod personal, un predicat verbal: *a citi, a sta, a înflori.* Pe lîngă acestea, există însă şi verbe nepredicative, care nu pot forma predicatul unei propoziţii decît cu ajutorul unui nume predicativ, avînd doar funcţiunea de verb copulativ între subiect şi numele predicativ.

Astfel de verbe sînt *a fi, a deveni* etc. Verbul *a fi* cu funcţiune copulativă nu are decît rolul de a dota numele predicativ cu semne indicînd persoana, numărul, timpul şi modul. Verbul *a fi* nu este deci în acest caz decît un simplu instrument gramatical, care nu participă cu conţinutul lui noţional la formarea predicatului. Celelalte verbe cu funcţiune copulativă îşi păstrează cel puţin în parte şi sensul lor lexical. Predicatul nominal construit cu aceste verbe include sensul lexical al verbului copulativ: ***a devenit*** *stahanovist.*

Verbele auxiliare

§ 239. Verbele copulative sînt instrumente gramaticale de ordin sintactic. Există însă şi verbe care au rolul de instrumente gramaticale în morfologie, ajutînd la formarea modurilor şi timpurilor compuse ale celorlalte verbe (perfectul compus, viitorul şi viitorul anterior, conjunctivul perfect, condiţional-optativul prezent şi perfect, infinitivul perfect etc., ca şi timpurile şi modurile diatezei pasive). Acestea sînt verbele auxiliare sau ajutătoare *a fi, a avea, a vrea.*

Scanned with OKEN Scanner

Verbele *a fi*, *a avea*, *a vrea* şi-au pierdut sensul lor propriu atunci cînd au rol de auxiliar. Alte verbe pot, în unele cazuri, să-şi piardă mai mult sau mai puţin sensul lor obişnuit şi să joace, însoţind alt verb, un rol aproape asemănător cu cel al auxiliarelor propriu-zise. Ele adaugă verbului principal o idee în plus, modală. Astfel de verbe sînt *a trebui*, *a putea*, *a fi*: *trebuie să plec*, *trebuie să pleci*; *pot cînta*, *pot veni*; *era să cad*.

Note. 1. Verbul *a fi*, cînd are sensul de «a exista», este de sine stătător şi formează singur predicatul.

Icoana stelei ce-a murit
Încet pe cer se suie:
Era *pe cînd nu s-a zărit,*
Azi o vedem şi nu e. EMINESCU, O. I 234.

În celelalte cazuri ajută la formarea predicatului:

Ţara noastră ***este un stat*** *de democraţie populară.*

În acest caz, verbul *a fi* este copulativ.

Verbul *a fi*, ca auxiliar, intră în compunerea conjugării pasive:

Elevii silitori ***sînt evidenţiaţi.***

Verbul *a fi* se comportă ca un verb auxiliar şi în construcţiile de tipul: ***era*** *să mor*, ***era*** *să viu.*

Verbul *a avea* are înţeles de sine stătător cînd are sensul de «a poseda».

Tovarăşul meu ***are*** *economii la C.E.C.*

A avea intră ca auxiliar în alcătuirea unor timpuri compuse, cu forme întregi sau prescurtate:

Am *citit cartea pe care mi-****ai*** *dat-o.*

Verbul *a vrea* nu este auxiliar decît cînd intră, cu forme speciale, în alcătuirea viitorului: *voi întreba*, *voi fi întrebat.*

2. Verbele de felul lui *a putea*, *a trebui* exprimă modalitatea verbului depedent de ele, care are de fapt sensul lexical principal în expresia dată: *pot să-ţi spun*, *trebuie să vorbesc*. Verbul depedent nu se poate pune decît la conjunctiv sau la infinitiv; dacă vorbitorul vrea să arate că acţiunea acestui verb (cel mai important din punct de vedere lexical) nu este reală, nu se poate folosi pentru aceasta de forma modală, de vreme ce indicativul, modul realităţii, este în orice caz exclus. De aceea se foloseşte ca indicator modal verbul regent; chiar dacă acţiunea acestuia este reală, el se pune la condiţional, prezent sau trecut, pentru a arăta că acţiunea verbului dependent nu este reală: *aş putea să spun*, *ar trebui să vorbesc* nu arată că posibilitatea sau trebuinţa nu există în realitate, ci arată că subiectul nu face uz de posibilitatea, nu se supune necesităţii, care există.

Pot să-ţi spun, *trebuie să-ţi spun* înseamnă «am posibilitatea să-ţi spun (şi mă folosesc de ea)», «am datoria să-ţi spun (şi îmi îndeplinesc această datorie)».

Aş putea să-ţi spun, *ar trebui să-ţi spun* înseamnă «am posibilitatea să-ţi spun (şi rămîne să vedem dacă mă voi folosi sau nu de ea)», «am datoria să-ţi spun (şi rămîne să vedem dacă mi-o voi îndeplini)».

Aş fi putut să-ţi spun, *ar fi trebuit să-ţi spun* înseamnă «aveam posibilitatea să-ţi spun (dar nu m-am folosit de ea)», «aveam datoria să-ţi spun (dar nu mi-am îndeplinit-o)».

Scanned with OKEN Scanner

Locuţiuni verbale

§ 240. Unele acţiuni se exprimă cu ajutorul unui grup de cuvinte alcătuit din:

1. verb (+ pronume) + prepoziţie + substantiv: *a face cu ochiul, a pune la cale, a o lua la fugă.*

2. verb (+ pronume) + substantiv: *a duce dorul, a spăla putina, a o lăsa baltă, a ţine piept, a-şi lua cîmpii* (*valea*), *a rupe tăcerea, a sparge gheaţa.*

3. verb + locuţiune adverbială: *a se da de-a dura, a se da de-a berbeleacul, a se da de-a rostogolul.*

4. verb (+ pronume) + adjectiv: *a o face lată.*

5. verb (+ pronume) + adverb: *a o duce bine, a lăsa rece.*

Aceste grupuri de cuvinte se numesc locuţiuni verbale.

Locuţiunile verbale pot primi determinări ca şi verbele: *a-şi aduce aminte* ***de ceva*** (complement indirect), *a se da de-a rostogolul* ***pe pajişte*** (complement circumstanţial) etc.

Aspectul

§ 241. Aspectele sînt formele pe care le iau verbele în unele limbi (de exemplu în limbile slave) pentru a arăta dacă acţiunea e imperfectivă, adică nedeterminată (cînd durează, e în curs sau se repetă) sau e perfectivă, determinată (cînd e dusă pînă la capăt sau se petrece într-un singur moment, al începerii sau al terminării). De exemplu în ruseşte: знать «a şti» (aspect nedeterminat, imperfectiv), узнать «a afla» (aspect determinat, perfectiv, momentan).

În romîneşte nu există o categorie morfologică a aspectului decît doar în cazul verbelor *a dormi* (acţiune imperfectivă) — *a adormi* (acţiune perfectivă). Categoria aspectului e exprimată în romîneşte sau prin mijloace lexicale (*a umbla*, acţiune nedeterminată, *a merge*, acţiune determinată), sau prin mijloace sintactice, adică cu ajutorul unui verb ajutător (*moare*, perfectiv, momentan, *trage să moară*, imperfectiv, durativ; *plouă*, durativ, *începe să plouă*, momentan).

Conjugarea

§ 242. Verbele se grupează în patru grupe numite conjugări, ţinînd seama de sufixul infinitivului, care se numeşte caracteristică a conjugării. Fiecare conjugare are particularităţile ei morfologice.

Verbele care formează infinitivul cu sufixul *-a* aparţin conjugării I: *a activa, a aduna, a colectiviza, a lega, a lucra, a mulia, a tăia.*

Verbele care formează infinitivul cu sufixul *-ea* aparţin conjugării a II-a: *a cădea, a plăcea, a vedea.*

Scanned with OKEN Scanner

Verbele care formează infinitivul cu sufixul *-e* aparţin conjugării a III-a: *a bate, a cere, a face, a rîde.*

Verbele care formează infinitivul cu sufixele *-i* şi *-î* aparţin conjugării a IV-a: *a citi, a primi, a veni, a hotărî, a izvorî, a urî.*

Conjugări productive şi neproductive; treceri de la o conjugare la alta

§ 243. Conjugările I şi a IV-a sînt conjugări foarte bogate şi foarte productive. La conjugarea I ca şi la conjugarea a IV-a trec aproape toate verbele noi, fie create în limba romînă, fie împrumutate: *a boli, a înfăţişa, a îngriji*; *a declara, a iarovíza, a se sinchisi.*

Conjugarea a II-a este neproductivă. În afară de cele moştenite din latină (vreo 20), foarte puţine verbe mai noi au intrat în această conjugare, cum este cazul neologismului *a apărea* pentru care a servit ca model verbul moştenit *părea.*

Conjugarea a III-a este şi ea neproductivă, dar mai bogată decît a II-a.

În legătură cu aceste două conjugări se constată că, în mod greşit, unele verbe de conjugarea a II-a sînt folosite ca fiind de a III-a, de exemplu: *a cade, a place, a tace, a vede*, în loc de *a căděa, a plăcea, a tăcea, a vedea*, şi unele verbe de a III-a sînt conjugate în mod greşit ca fiind de a II-a: *a bătea, a făcea*, în loc de *a face, a bate.*

Trecerea unui verb de la o conjugare la alta este uşurată de marea asemănare care există între flexiunea unui verb de conjugarea a II-a şi a unuia de a III-a. Cu excepţia infinitivului şi a modurilor formate cu infinitivul, a persoanei I şi a II-a pl. ale indicativului prezent şi ale conjunctivului prezent, cît şi a persoanei a II-a pl. a imperativului, toate celelalte timpuri, moduri, persoane, au aceeaşi terminaţie şi sînt accentuate la fel.

Şi unele verbe de conjugarea a IV-a capătă greşit forme de conjugarea a III-a, de exemplu: în loc de *a auzi, a despărţi, a împărţi, a şti*, se spune incorect *a aude, a desparte, a împarte, a ştie.*

Punctul de plecare al acestei treceri îl constituie, probabil, pers. I, a II-a, a III-a sg. şi a III-a pl. de la indicativ şi conjunctiv prezent, care au aceleaşi desinenţe la ambele conjugări, cît şi faptul că la conjugarea a III-a forma de infinitiv este egală cu cea a persoanei a III-a sg. indicativ. La conjugarea a IV-a, desinenţa persoanei a III-a sg. este tot *-e.* Altă cauză ar putea fi legătura la majoritatea verbelor între forma de infinitiv şi cea a persoanei I sg. a indicativului: *eu fac — a face*, deci şi: *eu simt — a simte.*

De asemenea greşite sînt formele de conjugarea I sau a IV-a *a scria, a scri*, pentru verbul de conjugarea a III-a *a scrie.*

Sînt însă verbe care au o flexiune după conjugarea I şi alta după a IV-a, fără ca vreuna din ele să fie considerată greşită. De exemplu: *a curăţa* şi *a curăţi*, *a datora* şi *a datori*, *a sughiţa* şi *a sughiţi*, *a tărăgăna* şi *a tărăgăni*.

În cazul verbelor derivate, trebuie să ţinem seama de posibilitatea existenţei a două derivate paralele: de la *dator*, s-a putut forma pe de o parte *datora* (ca *ajutora* de la *ajutor*), pe de altă parte *datori* (vezi *călători* de la *călător*). Această posibilitate de dublă derivare poate constitui un mijloc de îmbogăţire a lexicului, pentru că cele două variante pot căpăta nuanţe semantice deosebite: *a îndesa* «a îngrămădi», *a îndesi* «a înmulţi, a face să se repete»:

În cîrduri . . . ***îndesaţi*** *unii într-alţii.* ODOBESCU, III 30.

Vizitele lui ***se îndesiră.*** NEGRUZZI, I 111.

Printre verbele care se conjugă şi după conjugarea I şi după a IV-a sînt şi unele neologisme ca *a prefera* şi *a preferi*, *a refera* şi *a referi*.

Un verb aparţine la trei conjugări: *a adăuga*, *a adaoge*, *a adăogi*; forma a doua e învechită, prima este cea mai răspîndită azi.

Categoriile gramaticale ale verbului

§ 244. Verbul este un cuvînt flexibil, iar flexiunea lui se numeşte c o n j u g a r e. Verbul are forme deosebite pentru a exprima diateza, persoana, numărul, timpul, modul.

Aceste variaţii după persoană, număr, timp etc. sînt indicate prin sufixe, desinenţe şi modificări caracteristice ale formei, cum şi prin forme compuse.

Sufixe, desinenţe

§ 245. În principiu, diversele forme verbale se deosebesc între ele prin sufix şi desinenţă. Dar există forme fără sufix sau fără desinenţă (cu sufixul zero, sau cu desinenţa zero, sau cu sufixul şi desinenţa contopite într-un singur sunet) sau chiar şi fără sufix şi fără desinenţă. Alteori aceeaşi formă are două sau chiar trei sufixe (vezi cap. Noţiuni generale de morfologie, § 80).

Sufixe temporale şi modale

§ 246. Sufixele temporale şi modale variază după conjugare. Sufixul perfectului la un verb de conjugarea I este *-a-* (*chem-**a**-i*), la unul de conjugarea a IV-a este *-i-* sau *-î-* (*simţ-**i**-i*, *hotăr-**î**-i*); la aceste conjugări, sufixul perfectului este acelaşi ca al prezentului. La conjugarea a II-a şi a III-a, la perfect, găsim alte sufixe, care nu mai corespund cu ale prezentului: *-u-* (*văz-**u**-i*, *ţin-**u**-i*), *-se-* (*rî-**se**-i*). Sufixul participiului este *-t* la majoritatea verbelor (*văzu-**t***), dar *-s* la verbele care au perfectul cu *-se-* (*prin-**s***). Adăugîndu-se sufixul participial *-t* la sufixul perfectului se formează participii în *-at*, *-ut*, *-it*, *-ît*, diferite de la o conjugare la alta.

Desinențe

§ 247. Spre deosebire de sufixele modale și temporale, desinențele sînt, cu unele excepții, comune timpurilor și modurilor tuturor verbelor. Ele constituie elementul care exprimă persoana și numărul; de exemplu *-i* pentru persoana a II-a sg.: *chem-i* (prez., conj. I), *chema-i* (imperf., conj. I), *umpl-i* (prez., conj. II), *umplea-i* (imperf., conj. II) etc. E de observat însă că *-i* nu a rămas cu aceeași valoare fonetică în toate cazurile (vezi cap. Noțiuni de morfologie istorică, § 84).

Forme simple și compuse

§ 248. Formele verbale se mai deosebesc între ele prin aceea că unele sînt simple, iar altele compuse. Astfel forma de indicativ prezent este simplă: *chem*, iar forma de viitor este compusă: *voi chema*.

Alternanțe fonetice

§ 249. Și alternanțele fonetice contribuie la diferențierea persoanelor și numărului, de exemplu:

a. Alternanțe vocalice:
a /*ă*: *tac* /*tăceam*, *fac* /*făcui*, *arăt* /*arată*, *văd* /*vadă*;
a /*e*: *șade* /*șed*, *vadă* /*vede*;
ă /*e*: *capăt* /*capeți*;
e /*ea*: *leg* /*leagă*, *merg* /*meargă*, *seacă* /*secăm*;
î /*i*: *vînd* /*vinzi*;
o /*oa*: *scot* /*scoate*;
o /*oa* /*u*: *joc* /*joacă* /*jucăm*;

b. Alternanțe consonantice:
consoană nemuiată/consoană muiată: *plimb*/*plimbi*, *sar*/*sari*, *chem*/*chemi*;
t /*ț*: *scot* /*scoțînd*;
d /*z*: *văd* /*văzui*;
g /*ğ*: *rog* /*rogi*;
k /*č*: *fac* /*faci*;
t /*ț*^{i}: *bat* /*bați*;
d /*z*^{i}: *prind* /*prinzi*;
s /*ș*^{i}: *cos* /*coși*;
n /*i* semivocalic: *rămîn* /*rămîi*.

Accentul

§ 250. Alteori deosebirea dintre o formă verbală și alta o constituie numai accentul: *cîntă* (pers. a III-a sg. ind. prez.) față de *cîntắ* (pers. a III-a sg. perf. simplu).

Scanned with OKEN Scanner

Accentul își schimbă locul, la multe verbe, chiar la același timp, de la o persoană la alta: *dezlég* (I sg.)—*dezlegăm* (I pl.). Distanța dintre cele două vocale accentuate poate fi și mai mare, de exemplu *scútur* (I sg.) — *scuturăm* (I pl.). Variația accentului a dus la alternanțe vocalice, deoarece vocalele neaccentuate au fost tratate altfel decît cele accentuate: *port — purtăm, vin — venim* etc. Apoi a intervenit și analogia care a extins diferențele și la alte verbe: din *încónjur — înconjurăm* s-a ajuns la *înconjór — înconjurăm*, după modelul lui *port — purtăm*. Marea majoritate a verbelor mai noi evită variația accentului, folosindu-se de desinențele *-ez, -ezi, -ează* și *-esc, -ești, -ește, -ăsc, -ăști, -ăște* accentuate la acele persoane care, fără aceste desinențe, ar fi avut accentul pe rădăcină.

Rolul pronumelui personal subiect și al desinenței verbului auxiliar în deosebirea formelor verbale

§ 251. Persoana și numărul în limba romînă sînt marcate în primul rînd prin desinență: *citești* (pers. a II-a singular) față de *citiți* (pers. a II-a plural).

Noțiunea de persoană și număr mai poate fi exprimată prin subiect (pronume personal sau un substantiv) plus desinență: ***tu*** *citești*, ***noi*** *citim*, ***părinții*** *citesc*, sau numai prin subiect: ***eu*** *merg*, ***ei*** *merg*; ***el*** *cîntă*, ***ei*** *cîntă*; ***eu*** *să fi citit*, ***tu*** *să fi citit*, ***noi*** *să fi citit*, ***voi*** *să fi citit*.

La cele mai multe forme verbale compuse, persoana și modul sînt indicate cu ajutorul desinenței verbelor auxiliare: ***am*** *cîntat*, ***ai*** *cîntat*, ***au*** *cîntat*; ***aș*** *cînta*, ***ar*** *cînta*; ***voi*** *cînta*, ***vor*** *cînta*; ***sînt*** *primit*, ***ești*** *primit*, ***este*** *primit*.

Formarea timpurilor și modurilor

§ 252. Deosebim timpuri și moduri s i m p l e și c o m p u s e. Timpurile și modurile simple se formează adăugîndu-se la tema verbului sufixele și desinențele respective: *chem, chemam, chemai, chemasem* etc.

La formarea timpurilor și modurilor compuse ajută verbele auxiliare: ***am*** *chemat*, ***ai*** *chemat*, ***voi*** *chema*, ***vei*** *chema*, ***aș*** *chema*, ***ai*** *chema*.

Sînt simple următoarele moduri și timpuri:

Indicativ	prezent	: *chem, chemi*
	imperfect	: *chemam*
	perfectul simplu	: *chemai*
	mai mult ca perfectul	: *chemasem*
Conjunctiv	prezent	: *(să) chem(e)*
Imperativ		: *cheamă*
Infinitiv	prezent	: *chema*
Gerunziu		: *chemînd*
Participiu		: *chemat*
Supin		: *(de) chemat*

Sînt compuse:

Indicativ perfect compus: *am chemat*
viitor : *voi chema*
viitor anterior : *voi fi chemat*
Conjunctiv perfect : *să fi chemat*
Condiţional prezent : *aş chema, aş fi chemînd*
perfect : *aş fi chemat*
Prezumtiv prezent : *voi fi chemînd*
perfect : *voi fi chemat*
Infinitiv perfect : *a fi chemat.*

De asemenea sînt compuse formele perifrastice de mai mult ca perfect şi de perfect (*am fost mers*) şi toate timpurile şi modurile diatezei pasive: *sînt lăudat, eram lăudat, voi fi lăudat, fusesem lăudat* etc.

Cele două teme ale verbelor regulate

§ 253. Verbele regulate au în romîneşte două teme, a prezentului şi a perfectului. Din tema prezentului se formează prezentul indicativ, conjunctiv, imperativ (pozitiv), infinitiv (acesta la rîndul lui formează prezentul condiţional, imperativul negativ şi viitorul indicativ), gerunziul (cu care se formează prezumtivul prezent), imperfectul indicativ. Din tema perfectului se formează perfectul simplu şi mai mult ca perfectul indicativ, apoi participiul (cu care se formează perfectul compus şi viitorul anterior indicativ, perfectul conjunctiv, perfectul condiţional, perfectul infinitiv, prezumtivul perfect şi toate formele pasivului) şi supinul.

La verbele regulate de conjugarea I şi a IV-a, şi perfectul poate fi legat de tema prezentului: aflăm persoanele perfectului simplu dacă adăugăm terminaţiile lui personale la infinitivul prezent. Cu alte cuvinte, sufixul perfectului este egal cu al infinitivului.

La celelalte verbe, tema perfectului diferă de a prezentului: *a merge — mersei, a sparge — spărsei, a sta — stătui* etc.

Participiul este legat de perfect: *cîntai — cîntat, venii — venit, mersei — mers, gemui — gemut* etc.

CONJUGAREA

VERBELE AUXILIARE

§ 254. Întrucît în flexiunea oricărui verb există timpuri şi moduri compuse cu forme ale unuia din cele trei auxiliare ale limbii romîne (*a fi, a avea, a vrea*), începem tabloul conjugării verbelor cu verbele auxiliare.

Verbul *a fi*

§ 255. Verbul *a fi* este foarte neregulat, păstrînd îndeaproape conjugarea latină a verbului corespunzător, ale cărui timpuri şi moduri se formau de la teme diferite. Formele neregulate s-au păstrat datorită folosirii frecvente a acestui verb cu dublu rol, de auxiliar şi de verb al existenţei.

MODUL INDICATIV

Prezent [1]

Sg.	*sînt, -s, s-, îs*	Pl.	*sîntém (sîntem)*
	eşti		*sîntéţi (sînteţi)*
	este, e, -i, î-, îi		*sînt, -s, s-, îs*

N o t ă. Formele latine de persoana I sg. (*sum*) şi a III-a pl. (*sint* neaccentuat) au devenit în mod normal *s(u)*. Această formă se întrebuinţează numai enclitic, pe lîngă cuvinte care se termină în vocală, sau proclitic, pe lîngă cuvinte care încep cu vocală.

I sg. :

Că eu beau apă din vale
Şi-s cu doru la spinare. BIBICESCU, P. 67.
S-aşa de obosit!

III pl.:

Casele-s foarte înalte.

Între consoane sau la început de frază, cînd urmează o consoană, *s* devine *îs*:

I sg. :

Îs tare bucuros.
Cînd îs liniştit.

III pl.

Îs tare bucuroşi.
Cînd îs liniştiţi.

Pe lîngă forma *s(u)* la persoana a III-a plural a existat de la început şi forma *sînt* care provine din forma latină *sint* accentuată. Această formă *sînt* şi-a extins întrebuinţarea şi pentru persoana I sg. datorită paralelismului existent între formele scurte *s*, *îs* şi, în general, prin analogie cu verbele la care persoana I sg. este identică cu persoana a III-a pl.: (*eu văd — ei văd, eu fac — ei fac, eu simt — ei simt*). La aceasta a contribuit, de bună seamă, nevoia de a avea şi pentru persoana I sg. o formă mai lungă, care poate fi accentuată, ca la persoana a III-a pl.

Astăzi în limba literară se întrebuinţează mai mult forma *sînt*, pe cînd în graiurile regionale şi în limbajul familiar se întrebuinţează frecvent formele scurte.

Pers. I şi a II-a pl., în limba mai veche, erau *sem, seţi*. Aceste forme au devenit *sîntem, sînteţi*, sub influenţa persoanei a III-a pl., *sînt* (există şi forme scurtate, regionale şi familiare, *stem, steţi*).

Persoana a III-a sg. are, alături de forma *este*, forma scurtată *e*.

Universul fără margini e în degetul lui mic. EMINESCU, O. I 132.

---

[1] Peste tot unde se citează două sau mai multe forme paralele, preferabilă este prima.

Acest *e* se transformă în *i* semivocalic cînd cuvîntul devine enclitic sau proclitic:

Nu e vînt, şi-i cald. COŞBUC, F. T. 74,

iar între două consoane sau la început de frază, cînd urmează o consoană, devine *îi*:

Cît îi lumea şi pămîntul. CREANGĂ, P. 230.

În secolul trecut a apărut scrierea *sînt, sîntem, sînteţi*, sub influenţa latiniştilor, care scriau *î* în loc de *î*, pentru a face să se creadă că *sînt* provine din lat. *sunt*. Mai tîrziu s-a scris de mulţi *sunt*, fără circumflex, şi formele *sunt, suntem, sunteţi* au pătruns chiar în pronunţarea unora. Dar marii scriitori şi poporul au păstrat consecvent formele corecte *sînt, sîntem, sînteţi* şi acestea sînt singurele recomandabile.

Imperfect

Sg. *eram*	Pl. *eram*
erai	*eraţi*
era	*erau*

Perfect simplu

Sg. *fui, fusei*	Pl. *furăm, fuserăm*
fuseşi	*furăţi, fuserăţi*
fu, fuse	*fură, fuseră*

Formele de perfect simplu de tipul *fusei, fuserăm* au apărut sub influenţa formelor de mai mult ca perfect.

Perfect compus

Sg. *am fost*	Pl. *am fost*
ai fost	*aţi fost*
a fost	*au fost*

Mai mult ca perfect

Sg. *fusesem*	Pl. *fuseserăm, fusesem*
fuseseşi	*fuseserăţi, fuseseţi*
fusese	*fuseseră, fusese*

Formele cu *-ră* au apărut sub influenţa formei de pers. a III-a pl. a perfectului simplu (vezi şi conjugarea activă a verbelor regulate, § 266).

Viitorul

Sg. *voi fi*	Pl. *vom fi*
vei fi	*veţi fi*
va fi	*vor fi*

În vorbirea populară şi familiară, alături de aceste forme, apar foarte des şi formele:

1. *oi fi, ăi (ei, îi, oi) fi, o (a) fi, om fi, ăţi (eţi, îţi, oţi) fi, or fi.*
2. *o să fiu, o să fii, o să fie, o să fim, o să fiţi, o(r) să fie.*
3. *am să fiu, ai să fii, are (a) să fie, avem să fim, aveţi să fiţi, au să fie.*

Viitorul anterior

Sg. *voi fi fost*	Pl. *vom fi fost*
vei fi fost	*veţi fi fost*
va fi fost	*vor fi fost*

MODUL CONJUNCTIV

Prezent

Sg. *să fiu*	Pl. *să fim*
să fii	*să fiţi*
să fie	*să fie*

Perfect

Sg. *să fi fost*	Pl. *să fi fost*
să fi fost	*să fi fost*
să fi fost	*să fi fost*

MODUL CONDIŢIONAL-OPTATIV

Prezent

Sg. *aş fi*	Pl. *am fi*
ai fi	*aţi fi*
ar fi	*ar fi*

Perfect

Sg. *aş fi fost*	Pl. *am fi fost*
ai fi fost	*aţi fi fost*
ar fi fost	*ar fi fost*

MODUL IMPERATIV

Pozitiv	**Negativ**
Sg. *fii*	*nu fi*
Pl. *fiţi*	*nu fiţi*

O b s e r v a ţ i e. Imperativul pozitiv se scrie cu doi *i* (*fii*): primul face parte din rădăcină, iar al doilea e desinenţa persoanei a II-a; cel negativ are un singur *i*, întrucît e format cu infinitivul şi nu are desinenţă.

MODUL INFINITIV

Prezent	**Perfect**
a fi	*a fi fost*

MODUL GERUNZIU

fiind

MODUL PARTICIPIU

fost — fostă

foşti — foste

O formă de feminin neliterară este *foastă — foaste.*

MODUL SUPIN

(de) fost

§ 256. **Verbul** *a avea*

MODUL INDICATIV

Prezent

Sg. *am*	Pl. *avem*
ai	*aveţi*
are	*au*

Cînd are rol de auxiliar al perfectului, verbul *a avea* are următoarele forme:

Sg. *am*	Pl. *am*
ai	*aţi*
a	*au*

Imperfect

Sg. *aveam*	Pl. *aveam*
aveai	*aveaţi*
avea	*aveau*

Perfect simplu

Sg. *avui, avusei*	Pl. *avurăm, avuserăm, avusem*
avuşi, avuseşi	*avurăţi, avuserăţi, avuseţi*
avu, avuse	*avură, avuseră*

Formele de tipul *avusei* au apărut sub influenţa celor de mai mult ca perfect.

Perfect compus

Sg. *am avut*	Pl. *am avut*
ai avut	*aţi avut*
a avut	*au avut*

Mai mult ca perfect

Sg. *avusesem*	Pl. *avuseserăm, avusesem*
avuseseşi	*avuseserăţi, avuseseţi*
avusese	*avuseseră, avusese*

Viitorul

Sg. *voi avea*	Pl. *vom avea*
vei avea	*veţi avea*
va avea	*vor avea*

Forme populare şi familiare: *oi avea, o să am, am să am.*

Viitorul anterior

Sg. *voi fi avut*	Pl. *vom fi avut*
vei fi avut	*veţi fi avut*
va fi avut	*vor fi avut*

MODUL CONJUNCTIV

Prezent

Sg. *să am*	Pl. *să avem*
să ai	*să aveţi*
să aibă	*să aibă*

Forma de persoana a III-a *să aibe* nu este corectă.

Perfect

Sg. *să fi avut*	Pl. *să fi avut*
să fi avut	*să fi avut*
să fi avut	*să fi avut*

MODUL CONDIŢIONAL-OPTATIV

Prezent

Sg. *aş avea*	Pl. *am avea*
ai avea	*aţi avea*
ar avea	*ar avea*

Perfect

Sg. *aş fi avut*	Pl. *am fi avut*
ai fi avut	*aţi fi avut*
ar fi avut	*ar fi avut*

MODUL IMPERATIV

Pozitiv	Negativ
Sg. *ai, aibi*	*nu avea, n-avea*
Pl. *aveţi*	*nu aveţi, n-aveţi*

Alături de forma imperativului negativ *nu avea* (*n-avea*) în limba vorbită circulă forma *n-ai*, identică cu cea a imperativului afirmativ (*n-ai grijă, n-ai teamă*).

MODUL INFINITIV

Prezent	Perfect
a avea	*a fi avut*

MODUL GERUNZIU

având

MODUL PARTICIPIU

avut — avută
avuţi — avute

MODUL SUPIN

(de) avut

Verbul *a vrea* (*a voi*)

§ 257. În conjugarea verbului *a vrea* se constată o împletire a formelor acestui verb cu cele ale verbului regulat *a voi*. În unele cazuri, de exemplu la imperfect, formele verbului *a voi* au înlocuit aproape complet pe cele ale verbului *a vrea*: *tu vreai*, la imperfect, e foarte rar. De asemenea la infinitiv se întrebuinţează *a voi*, mai rar *a vrea*.

Pe de altă parte şi verbul *a voi* este concurat de *a vrea*: în loc de *eu voiesc*, se foloseşte mult mai des *eu vreau*; de asemenea, la perfectul simplu, *el voi* etc.

Întrucît împletirea dintre flexiunea acestor verbe nu constituie o greşeală, ci a devenit firească în limba romînă, dăm în acelaşi tablou forme din conjugarea amîndurora, acolo unde paralelismul este admis de limba literară.

MODUL INDICATIV

Prezent

Sg.	*vreau, voiesc*	Pl.	*vrem, voim*
	vrei, voieşti		*vreţi, voiţi*
	vrea, voieşte		*vor, voiesc*

Regional, pers. I sg. mai are formele *vrau, vreu*, pers. a II-a *vrai*, pers. a III-a sg. *vra*, iar pers. a III-a pl. *vreau*.

Ca auxiliar, verbul *a vrea* are următoarele forme:

Sg.	*voi*	Pl.	*vom*
	vei		*veţi*
	va		*vor*

Imperfect

Sg.	*voiam, vream*	Pl.	*voiam*
	voiai		*voiaţi*
	voia, vrea		*voiau, vreau*

Perfect simplu

Sg. *vrui*	Pl. *voirăm, vrurăm*
vruşi	*voirăţi, vrurăţi*
vru, voi	*voiră, vrură*

Perfect compus

Sg. *am vrut, am voit*	Pl. *am vrut, am voit*
ai vrut, ai voit	*aţi vrut, aţi voit*
a vrut, a voit	*au vrut, au voit*

Mai mult ca perfect

Sg. *voisem, vrusem*	Pl. *voiserăm, voisem, vruseserăm, vrusesem*
voiseşi, vruseşi	*voiserăţi, voiseţi, vruseserăţi, vruseseţi*
voise, vruse	*voise, voiseră, vruseseră, vrusese*

Viitorul

Sg. *voi vrea, voi voi*	Pl. *vom vrea, vom voi*
vei vrea, vei voi	*veţi vrea, veţi voi*
va vrea, va voi	*vor vrea, vor voi*

Viitorul anterior

Sg. *voi fi vrut, voi fi voit*	Pl. *vom fi vrut, vom fi voit*
vei fi vrut, vei fi voit	*veţi fi vrut, veţi fi voit*
va fi vrut, va fi voit	*vor fi vrut, vor fi voit*

MODUL CONJUNCTIV

Prezent

Sg. *să vreau, să voiesc*	Pl. *să vrem, să voim*
să vrei, să voieşti	*să vreţi, să voiţi*
să vrea, să voiască	*să vrea, să voiască*

Pers. a III-a sg. şi pl. *vrea* a conjunctivului nu se deosebeşte de pers. a III-a sg. a indicativului prezent. Regional există o formă de pers. a III-a sg. şi pl. diferită de indicativul prezent: *să vreie.*

Perfect

Sg. *să fi vrut, să fi voit*	Pl. *să fi vrut, să fi voit*
să fi vrut, să fi voit	*să fi vrut, să fi voit*
să fi vrut, să fi voit	*să fi vrut, să fi voit*

MODUL CONDIŢIONAL-OPTATIV

Prezent

Sg. *aş vrea, aş voi*
ai vrea, ai voi
ar vrea, ar voi

Pl. *am vrea, am voi*
aţi vrea, aţi voi
ar vrea, ar voi

Perfect

Sg. *aş fi vrut, aş fi voit*
ai fi vrut, ai fi voit
ar fi vrut, ar fi voit

Pl. *am fi vrut, am fi voit*
aţi fi vrut, aţi fi voit
ar fi vrut, ar fi voit

MODUL IMPERATIV

voieşte

MODUL INFINITIV

Prezent

a vrea, a voi

Perfect

a fi vrut, a fi voit

MODUL GERUNZIU

vrînd, voind

MODUL PARTICIPIU

voit — voită, vrut — vrută

MODUL SUPIN

(de) vrut, (de) voit

Nu trebuie folosite formele de prezent *eu vroi, eu vroiesc*, de perfect compus *am vroit* etc., forme hibride rezultate din contaminarea formelor verbului *a vrea* cu cele ale verbului *a voi*.

VERBELE REGULATE

DIATEZA ACTIVĂ

FORMELE SIMPLE

MODUL INDICATIV

Prezentul

§ 258. Prezentul se formează din tema verbală, la care se adaugă sufixul prezentului şi desinenţele personale (vezi cap. Noţiuni generale de morfo-

logie, § 71). Dar persoana I şi a II-a sg. nu au sufix, la a III-a sg. sufixul se confundă cu desinenţa, la a III-a pl., la conjugarea I, se confundă cu desinenţa, iar la celelalte conjugări lipseşte. Astfel numai la pers. I şi a II-a plural apare clar sufixul prezentului: *-a-* (*-ă-*) la conjugarea I, *-e-* accentuat la a II-a, *-e-* neaccentuat la a III-a şi *-i-*, *-î-* la a IV-a. La aceste vocale se adaugă desinenţele persoanei I şi a II-a, *-m* şi *-ţi*.

La multe verbe, persoana I sg. nu are nici o desinenţă; de asemenea persoana a III-a pl. la conjugările a II-a şi a III-a şi la multe verbe de conjugarea a IV-a.

Dar la majoritatea verbelor de conjugarea I şi a IV-a, adică de fapt la majoritatea verbelor romîneşti, situaţia este alta: la persoanele singularului şi la a III-a a pluralului, apar desinenţe speciale, *-ez*, *-ezi*, *-ează* la conjugarea I, *-esc*, *-eşti*, *-eşte* (*-ăsc*, *-ăşti*, *-ăşte*) la a IV-a (la origine au fost sufixe); deoarece primele două persoane ale pluralului nu primesc aceste desinenţe, accentul cade la toate persoanele pe silaba care urmează imediat după rădăcină.

La conjugarea a IV-a mai apare o categorie de verbe, a celor la care finala *-i* s-a schimbat în *-î* sub influenţa unui *r* precedent (vezi cap. Noţiuni de morfologie istorică, § 84). Astfel, la conjugarea a IV-a avem patru tipuri de prezent: în *-i*, cu şi fără desinenţa *-esc*, apoi în *-î*, de asemenea cu şi fără desinenţa *-ăsc*: *dorm*, *povestesc*, *cobor*, *hotărăsc*.

Desinenţele indicativului prezent la cele patru conjugări sînt cele de mai jos (între paranteze sînt trecute vocalele de legătură, care fac corp cu desinenţa, dar sînt de fapt sufixele care formează tema):

	I		II		III		IV		
Sg.	—	*-ez*	—		—	—	*-esc*	—	*-ăsc*
	-i	*-ezi*	*-i*		*-i*	*-i*	*-eşti*	*-i*	*-ăşti*
	-(ă)	*-ează*	*-(e)*		*-(e)*	*-(e)*	*-eşte*	*-(ă)*	*-ăşte*
Pl.	*-(ă)m*	*-(ă)m*	*-(é)m*		*-(e)m*	*-(i)m*	*-(i)m*	*-(î)m*	*-îm*
	-(a)ţi	*-(a)ţi*	*-(é)ţi*		*-(e)ţi*	*-(i)ţi*	*-(i)ţi*	*-(î)ţi*	*-îţi*
	-(ă)	*-ează*	—		—	—	*-esc*	*-(ă)*	*-ăsc*

Prezentul indicativ se conjugă astfel:

	I		II	III
Sg.	*cînt*	*lucrez*	*tac*	*fac*
	cînţi	*lucrezi*	*taci*	*faci*
	cîntă	*lucrează*	*tace*	*face*
Pl.	*cîntăm*	*lucrăm*	*tăcem*	*facem*
	cîntaţi	*lucraţi*	*tăceţi*	*faceţi*
	cîntă	*lucrează*	*tac*	*fac*

Scanned with OKEN Scanner

IV

Sg.	*dorm*	*povestesc*	*cobor*	*hotărăsc*
	dormi	*povesteşti*	*cobori*	*hotărăşti*
	doarme	*povesteşte*	*coboară*	*hotărăşte*
Pl.	*dormim*	*povestim*	*coborîm*	*hotărîm*
	dormiţi	*povestiţi*	*coborîţi*	*hotărîţi*
	dorm	*povestesc*	*coboară*	*hotărăsc*

§ 259. La toate conjugările forma de pers. I sg. a indicativului prezent este identică cu rădăcina verbului, în afară de verbele care primesc desinenţa *-ez* şi *-esc* (*-ăsc*).

Fac excepţie: verbele a căror rădăcină se termină într-un grup de consoane dintre care ultima este *l* sau *r*. Acestea păstrează vechea desinenţă *-u*, dispărută la celelalte verbe (*aflu, intru, mustru, umblu, umflu, umplu* etc.; vezi cap. Noţiuni de morfologie istorică, § 84), apoi verbele a căror rădăcină se termină în *i* (*scriu, ştiu*), precum şi verbele neregulate *a da, a sta, a lua* (vezi conjugarea acestor verbe, §§ 291, 292, 296).

O serie de verbe de conjugarea a II-a, a III-a şi a IV-a prezintă o formă de pers. I refăcută. Acestea sînt verbele i o t a c i z a t e, adică verbele a căror consoană finală din rădăcină (*d, t, n, r*) s-a modificat sub influenţa unui iot următor. Astfel formele originare de pers. I ale verbelor *a vedea* şi *a auzi* sînt *eu văz* (lat. *video* [1]) şi *eu auz* (lat. *audio*). *Văd* şi *aud* sînt forme refăcute după modelul de tipul *cred—crezi* la care *-d* este etimologic (forma latină, *credo*, nu avea nici un *i*). După cum la acest verb unei forme *crezi* de pers. a II-a îi corespunde o formă de pers. I *cred*, tot astfel paralel cu formele *vezi, auzi* de pers. a II-a s-au refăcut formele *văd, aud* de pers. I. Deci după tipul verbelor la care alternanţa *d/z* pentru pers. I şi a II-a este normală s-au refăcut şi formele de pers. I ale acestor două verbe. Formele *văd, aud* mai sînt susţinute de pers. a III-a *vede, aude* şi de celelalte forme în care consoana *d* a fost păstrată, în mod normal, nealterată (pentru că nu era urmată de un iot).

Verbele a *ţine* şi *a rămîne* au pentru pers. I forme refăcute în locul formelor iotacizate *ţiu* (lat. *teneo*) şi *rămîi* (lat. *remaneo*). Formele *ţin* şi *rămîn* au fost refăcute după modelul verbelor de conjugarea a III-a de tipul *pun*, pers. a II-a *pui*, la care consoana *n* s-a păstrat, deoarece nu era urmată de *-i* (lat. *pono*).

La verbul *a putea* există forma de pers. I iotacizată *poci*. Forma *pot* a fost refăcută spre a alterna cu cea de pers. a II-a *poţi*, după modelul verbelor de tipul *bat — baţi*. *Pot* mai este sprijinit şi de *poate, putem*.

[1] În latina tîrzie, grupul de vocale *-eo* s-a transformat în iot + *o*.

La verbele de conjugarea a IV-a *a simți*, *a sări*, formele vechi sînt cele iotacizate: *eu simț*, *eu sai* (lat. *sentio*, *salio*). *Simt*, *sar* sînt formele refăcute după formele de pers. a II-a *simți*, *sari*, prin analogie cu verbele la care alternanța *t/ț*, *r/r*, este normală.

De asemenea *a veni* și-a refăcut o formă *eu vin* în locul formei iotacizate *eu viu*.

Formele refăcute ale tuturor acestor verbe sînt mai noi și sînt considerate literare. (Numai verbul *a mîinea*, fiind puțin folosit în limba literară, a păstrat formele iotacizate, *eu mîi*, *el să mîie*; probabil și pentru a se diferența de *a mîna*.)

Pe de altă parte, față de *văz* — *vezi*, *simț* — *simți*, s-au creat forme iotacizate și la conjugarea a III-a, adică la verbe care n-au avut niciodată *i* la pers. I: *crez*, *pui* etc. Aceste forme nu sînt literare.

Verbele care au forme iotacizate la prezent sînt:

conj. a II-a: *cădea*, *mînea*, *putea*, *scădea*, *ședea*, *vedea* (cu compusele).

conj. a III-a: *aprinde*, *apune*, *arde*, *ascunde*, *crede*, *cuprinde*, *deprinde*, *desprinde*, *deschide*, *închide*, *întinde*, *pătrunde*, *pierde*, *prinde*, *rade*, *rămîne*, *răspunde*, *rîde*, *roade*, *scoate*, *spune*, *trimite*, *tunde*, *ține*, *ucide*, *vinde*. Nu au forme iotacizate: *bate*, *purcede* (totuși gerunziul e *purcezînd*).

La conjugarea a IV-a, iotacizarea e generală, din cauză că vocala caracteristică a conjugării este *i*. Dar, sub influența verbelor de alte conjugări, la care pers. I sg. se deosebește de a II-a prin faptul că persoana a II-a e iotacizată, iar întîia nu, se refac și la conjugarea a IV-a forme neiotacizate la următoarele verbe: *ascuți*, *auzi*, *cuveni*, *împărți*, *împuți*, *înghiți*, *pieri*, *puți*, *sări*, *simți*, *sughiți*, *veni*.

§ 260. La pers. a II-a sg. desinența caracteristică tuturor conjugărilor este în scris *-i*. La verbele a căror rădăcină se termină în consoană plus *l* sau *r*, acest *i* a rămas vocalic: *afli*, *intri*. La verbele cu rădăcina terminată în vocală, desinența *-i* a devenit semivocală: *iei*, *scrii*, *știi*. La verbele cu rădăcina terminată într-o consoană, desinența *-i* a muiat consoana precedentă, după care *-i* a dispărut (în scriere, *-i* este aici semnul muierii): *cînți*, *vezi*, *mergi*, *auzi*, *muncești*, *sari*, *scoli* etc. Cînd consoana precedentă este *n*, acesta dispare, iar *-i* rămîne pronunțat semivocalic: *amîi*, *rămîi*, *pui*, *vii* (rareori *n* este reintrodus prin analogie: *amîni*). Uneori, regional, și *r* suferă același tratament ca *n*: *cer*, pers. a II-a *cei*, *pier*, pers. a II-a *piei*, *sar*, pers. a II-a *sai* (această din urmă formă este justificată istoricește, căci lat. *salis* trebuia să devină *sai*).

Persoana a III-a sg. are desinența *-ă* pentru verbele de conj. I și a IV-a în *-î* (care nu primesc desinența *-ăsc*): *cîntă*, *adună*, *lucrează*; *coboară*, *vîră*.

Mai primesc desinența *-ă* o serie de verbe de conj. a IV-a în *-i* ca: *a curăți*, *a oferi*, *a conferi* etc.

Verbele cu rădăcina terminată în *-i* (vocalic sau semivocalic) au la pers. a III-a *-e* în loc de *-ă*: *taie*, *apropie*, *suie*; la fel la pers. I pl. *-em* în loc de *-ăm*: *tăiem*, *apropiem*.

Verbele de conjugarea a II-a, a III-a şi a IV-a (cu excepţia celor discutate mai sus) primesc desinenţa *-e* (pentru conjugarea a IV-a şi *-eşte*, *-ăşte*):

conj. a II-a *vede*, *tace*
conj. a III-a *face*, *bate*
conj. a IV-a *fuge*, *porneşte*, *hotărăşte*, *zăvorăşte*.

Verbul de conjugarea a IV-a *a şti* are, la persoana a III-a singular, forma învechită şi regională *el şti*:

[Omul pizmaş] *nice binele său nu* **şti** *să-l cinstească*. VARLAAM, C. 125.

Cine n-are dor pe luncă
Nu **şti** *luna cînd se culcă*. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 87.

Această formă reproduce forma latină *scit*. Forma literară *ştie* se explică prin analogia celorlalte verbe ca *doarme*, *scrie*, *suie* etc.

La plural, la pers. I şi a II-a, apare sufixul caracteristic fiecărei conjugări în parte: *-a-* la conjugarea I (schimbat în *-ă-* la pers. I), *-e-* accentuat la a II-a, *-e-* neaccentuat la a III-a, *-i-* şi *-î-* la a IV-a. La acestea se adaugă desinenţele personale, *-m*, *-ţi*: pers. I, *cîntăm*, *tăcem*, *facem*, *fugim*, *hotărîm*; pers. a II-a, *cîntaţi*, *tăceţi*, *faceţi*, *fugiţi*, *hotărîţi*. La verbele de conjugarea I cu rădăcina terminată în *-i-* (vocalic sau semivocalic), *-ăm* s-a schimbat în *-em*: *apropiem*, *tăiem*; *-aţi* se schimbă în *-eţi* numai regional (*apropieţi*, *tăieţi*), în limba literară fiind acceptat numai *-aţi*. La verbele cu rădăcina terminată în *-ş* sau *-j*, *ă* se schimbă regional în *e*, dar această schimbare nu e admisă de limba literară. Prin urmare trebuie să scriem şi să pronunţăm *îngrăşăm*, *angajăm*, nu *îngrăşem*, *angajem*.

La verbele de conjugarea I, persoana a III-a pl. are aceeaşi formă cu persoana a III-a sg.:

el cîntă *ei cîntă*
el lucrează *ei lucrează*

Fac excepţie unele verbe neregulate a căror formă de pers. a III-a pl. este identică cu forma de pers. I sg. (vezi Verbele neregulate, §§ 291 ş.u.):

eu dau *el dă* *ei dau*
eu stau *el stă* *ei stau*.

Verbele de conjugarea a IV-a în *-î* care nu primesc desinenţa *-ăsc* au de asemenea persoana a III-a pl. egală cu persoana a III-a sg:

el coboară *ei coboară*
el vîră *ei vîră*.

Verbele de conjugarea a II-a, a III-a şi a IV-a (cu excepţia celor de mai sus) au forma de persoana a III-a pl. egală cu cea de persoana I sg.:

conj. a II-a: *eu văd, ei văd; eu tac, ei tac.*

conj. a III-a: *eu merg, ei merg; eu fac, ei fac.*

conj. a IV-a: *eu aud, ei aud; eu povestesc, ei povestesc; eu hotărăsc, ei hotărăsc.*

Identitatea nu există la formele iotacizate: *eu văz, ei văd; eu auz, ei aud.*

Prin analogie, s-au creat şi la conjugarea I forme noi de persoana a III-a pl. identice cu persoana I sg.: *ei se joc.* Aceste forme nu se mai folosesc astăzi. Ele au avut însă circulaţie la unii scriitori din secolul al XIX-lea:

Fulgii **zbor**, *plutesc în aer.* ALECSANDRI, P. II 9.

Cîteva cete de turci **se încerc** *a stînjeni năvălirea romînilor.* BĂLCESCU, M.V. 118.

În schimb, tot prin analogie, verbele de conjugarea a IV-a în *-î* au căpătat la pers. a III-a pl. forme egale cu pers. I sg.: *ei cobor* devine *ei coboară* şi această din urmă formă s-a impus.

Sînt greşite formele regionale de pers. a III-a plural, de tipul *ei tace, ei face,* pe care nu le-a adoptat niciodată limba literară.

Imperfectul

§ 261. Imperfectul este de asemenea un timp simplu, care se formează adăugînd la tema prezentului sufixul imperfectului (egal cu al infinitivului) şi desinenţele personale:

	I	II	III	IV	
Sg.	*-am*	*-eam*	*-eam*	*-eam*	*-am*
	-ai	*-eai*	*-eai*	*-eai*	*-ai*
	-a	*-ea*	*-ea*	*-ea*	*-a*
Pl.	*-am*	*-eam*	*-eam*	*-eam*	*-am*
	-aţi	*-eaţi*	*-eaţi*	*-eaţi*	*-aţi*
	-au	*-eau*	*-eau*	*-eau*	*-au*

I	II	III
lucram	*cîntam*	*tăceam*	*făceam*
lucrai	*cîntai*	*tăceai*	*făceai*
lucra	*cînta*	*tăcea*	*făcea*
lucram	*cîntam*	*tăceam*	*făceam*
lucraţi	*cîntaţi*	*tăceaţi*	*făceaţi*
lucrau	*cîntau*	*tăceau*	*făceau*

IV

dormeam	*povesteam*	*coboram*	*hotăram*
dormeai	*povesteai*	*coborai*	*hotărai*
dormea	*povestea*	*cobora*	*hotăra*
dormeam	*povesteam*	*coboram*	*hotăram*
dormeaţi	*povesteaţi*	*coboraţi*	*hotăraţi*
dormeau	*povesteau*	*coborau*	*hotărau*

La toate verbele, indiferent de conjugare, accentul cade pe ultima silabă.

Verbele de conjugarea a IV-a al căror *i* e precedat de o vocală primesc desinenţa *-am*, *-ai*, *-a* etc., de exemplu: *suiam*, *suiai*, *suia*.

§ 262. Note. 1. Lat. *cantabam*, *cantabas*, *cantabat*, *cantabant* (III pl.) trebuiau să dea, la cele trei persoane ale singularului şi la persoana a III-a pl., *cînta*, prin căderea lui *b* şi a consoanelor finale. Într-adevăr, în limba veche găsim *eu cînta*, *el cînta*, *ei cînta*. Numai pentru persoana a II-a sg. s-a impus de timpuriu forma *cîntai* cu *-i* ca desinenţă a persoanei a II-a. Aceeaşi situaţie o prezintă şi toate celelalte conjugări.

Forma *eu cîntam* este o formă mai recentă, refăcută sub influenţa celei de pers. I pl. *noi cîntam* (< lat. *cantabamus*), iar *ei cîntau* este şi mai recentă, refăcută fie prin analogie cu *a avea*: *el a* (sg.) — *ei au* (pl.), fie prin analogie cu verbele la care desinenţa persoanei a III-a pl. este *-u*: *dau*, *stau*, *iau*. În acest fel, cele patru persoane cu forme identice la început s-au diferenţiat.

2. Sub influenţa verbelor de conjugarea a II-a şi a III-a, verbele de conjugarea a IV-a au transformat desinenţa *-iam* în *-eam*. Deci în loc de *auziam*, în limba literară s-a impus *auzeam*.

3. În afară de forma simplă a imperfectului, regional apar forme perifrastice, compuse din imperfectul verbului *a fi* şi gerunziul verbului de conjugat: *era venind*, *era mîncînd* etc., sau din perfectul compus şi gerunziu: *am fost venind*, *am fost mîncînd* etc.

Perfectul simplu

§ 263. Tema perfectului simplu este formată din rădăcina verbului cu sufixul perfectului simplu care este: *-a-* pentru conjugarea I, *-u-* sau *-se-* pentru conj. a II-a şi a III-a, *-i-*, *-î-* pentru verbele de conjugarea a IV-a.

La temă, se adaugă desinenţele personale:

Sg.	*-i*	Pl.	*-răm*
	-şi		*-răţi*
	—		*-ră*

La pers. a III-a sg. nu se adaugă nici un sunet la temă, dar *-a* final de la conjugarea I se schimbă în *-ă*.

Cînd rădăcina verbului se termină în consoană, iar sufixul perfectului este *-se-*, se produc unele modificări la consoana finală a rădăcinii: *c*, *g* dispar

(*zice*, *înţelege*, perf. *zisei*, *înţelesei*) sau devin *p* (*coace*, *frige*, perf. *copsei*, *fripsei*), de asemenea *d*, *t*, *n* dispar (*pune*, *arde*, *scoate*, perf. *pusei*, *arsei*, *scosei*).

I		II	III
lucrai	*cîntai*	*tăcui*	*făcui*
lucraşi	*cîntaşi*	*tăcuşi*	*făcuşi*
lucră	*cîntă*	*tăcu*	*făcu*
lucrarăm	*cîntarăm*	*tăcurăm*	*făcurăm*
lucrarăţi	*cîntarăţi*	*tăcurăţi*	*făcurăţi*
lucrară	*cîntară*	*tăcură*	*făcură*

IV

dormii	*povestii*	*coborîi*	*hotărîi*
dormişi	*povestişi*	*coborîşi*	*hotărîşi*
dormi	*povesti*	*coborî*	*hotărî*
dormirăm	*povestirăm*	*coborîrăm*	*hotărîrăm*
dormirăţi	*povestirăţi*	*coborîrăţi*	*hotărîrăţi*
dormiră	*povestiră*	*coborîră*	*hotărîră*

§ 264. La pers. I şi a II-a pl. formele originare sînt fără *-ră*: *cîntăm*, *tăcum* (*din clipa-n care ne* ***văzum***, scrie arhaizant EMINESCU, O. I 208), *făcum*, *fugim* (pers. I pl.) şi: *cîntat*, *tăcut*, *făcut*, *fugit* (pers. a II-a pl.). Pentru conjugarea I şi a IV-a formele de pers. I erau identice cu cele de pers. I pl. ale indicativului prezent, iar pentru pers. a II-a a perfectului simplu, la toate conjugările, formele erau identice cu cele de participiu (excepţie fac verbele cu perfectul în *-se-*: de la *a zice*, de exemplu, persoana a II-a pl. era *ziset*). Din necesitatea de a diferenţia aceste forme s-au refăcut, sub influenţa formei de pers. a III-a pl., şi celelalte două forme ale pluralului, primind caracteristica *-ră*. Aceasta a fost simţită ca o marcă a pluralului şi, sub influenţa perfectului simplu, ea a fost introdusă şi la pers. a III-a a mai mult ca perfectului, apoi la celelalte două persoane ale mai mult ca perfectului. Tot datorită acestui sentiment apare *ră* şi în formele incorecte de perfect compus: *am văzutără*, *am cîntatără* şi chiar la prezent: *ei cîntără*.

Verbele cu rădăcina terminată în *-d* care au la prezent forme iotacizate schimbă obligator la perfect pe *d* în *z*, dacă tema perfectului e în *-u*: *căzui*, *crezui*, *scăzui*, *şezui*, *văzui*. Excepţie: *pierdui*, deşi prezentul cunoaşte varianta *pierz*.

La singular toate persoanele se accentuează pe ultima silabă. Persoana a III-a sg. a verbelor cu rădăcina perfectului în *-se-* se accentuează pe penultima silabă, iar pers. a III-a pl. a acestor verbe se accentuează pe antepenultima silabă: *prînseră*, *rămaseră*, *mărseră*.

Mai mult ca perfectul

§ 265. Este un timp simplu, care se formează adăugîndu-se la tema perfectului sufixul mai mult ca perfectului *-se-*, urmat de desinenţe, deci:

Sg.	*-sem*	Pl. *-serăm, -sem*
	-seşi	*-serăţi, -seţi*
	-se	*-seră, -se*

I	II	III
lucrasem	*cîntasem*	*tăcusem*	*făcusem*
lucraseşi	*cîntaseşi*	*tăcuseşi*	*făcuseşi*
lucrase	*cîntase*	*tăcuse*	*făcuse*
lucraserăm, lucrasem	*cîntaserăm, cîntasem*	*tăcuserăm, tăcusem*	*făcuserăm, făcusem*
lucraserăţi, lucraseţi	*cîntaserăţi, cîntaseţi*	*tăcuserăţi, tăcuseţi*	*făcuserăţi, făcuseţi*
lucraseră, lucrase	*cîntaseră, cîntase*	*tăcuseră, tăcuse*	*făcuseră, făcuse*

IV

dormisem	*povestisem*	*coborîsem*	*hotărîsem*
dormiseşi	*povestiseşi*	*coborîseşi*	*hotărîseşi*
dormise	*povestise*	*coborîse*	*hotărîse*
dormiserăm, dormisem	*povestiserăm, povestisem*	*coborîserăm, coborîsem*	*hotărîserăm, hotărîsem*
dormiserăţi, dormiseţi	*povestiserăţi, povestiseţi*	*coborîserăţi, coborîseţi*	*hotărîserăţi, hotărîseţi*
dormiseră, dormise	*povestiseră, povestise*	*coborîseră, coborîse*	*hotărîseră, hotărîse*

Desinenţa *-ră*, cum s-a mai spus, a fost introdusă prin analogie cu forma persoanei a III-a pl. a perfectului simplu, mai întîi la pers. a III-a pl., din necesitatea diferenţierii formelor de pers. a III-a sg. şi pl.: în loc de *el cîntase — ei cîntase*, s-a ajuns la *el cîntase — ei cîntaseră*.

Şi persoana I sg. era la început tot *eu cîntase*, apoi, spre diferenţiere de a III-a, s-a adăugat un *-m* ca şi la imperfect. Mai mult ca perfectul se accentuează la singular pe silaba penultimă, iar la plural pe antepenultima, la formele lungi, şi pe penultima la formele scurte: *noi cîntáserăm, noi cîntásem*.

§ 266. Regional astăzi (literar în trecut), circulă o formă perifrastică de mai mult ca perfect de tipul *am fost cîntat*:

Eu chiar ***am fost făgăduit*** *prietenului Abu-Hasan să-l căpătuiesc.* CARAGIALE, O. II 283.

Noi ***am fost zis*** *... că sînt mulţi care schingiuiesc şi sfîşie frumoasa noastră limbă, în loc de creatori se fac croitori, şi croitori răi.* NEGRUZZI, III 81.

De la munteni şi moldoveni ***au fost mers*** *întru agiutori turcilor 20.000 de ostaşi.* ŞINCAI, CRONICA, III 37.

MODUL CONJUNCTIV

Prezentul

§ 267. Este un timp simplu. Se formează din prezentul indicativ, precedat de conjuncţia *să*.

Fac excepţie formele de pers. a III-a sg. şi pl. care se deosebesc de cele ale prezentului indicativ. Deosebirea constă în primul rînd în desinenţe.

La conj. I formele de pers. a III-a sg. şi pl. sînt în *-e*, iar la a II-a, a III-a şi a IV-a sînt în *-ă* (la cele în *-î*, fără desinenţa *-ăsc*, sînt în *-e*). Deci acolo unde pers. a III-a sg. a indicativului prezent are *-ă*, pers. a III-a a conjunctivului are *-e* şi invers: *cîntă — să cînte*; *poate — să poată*; *scoate — să scoată*; *doarme — să doarmă*; *coboară — să coboare*.

Deosebirea de desinenţă este mai puternic marcată la verbele de conjugarea I şi a IV-a care primesc desinenţele *-ez*, *-esc* (*-ăsc*): faţă de indicativul prezent *lucrează*, conjunctivul este *să lucreze*; ind. *munceşte* — conj. *să muncească*; ind. *hotărăşte* — conj. *să hotărască*.

Adeseori deosebirea este marcată şi prin alternanţe fonetice în tema verbului: ind. *vede* — conj. *vadă* (*e/a*), ind. *iese* — conj. *iasă* (*e/a*), *tace* — *tacă* (*č/k*), *fuge* — *fugă* (*ğ/g*), *trece* — *treacă* (*e/ea*, *č/k*), *merge* — *meargă* (*e/ea*, *ğ/g*).

Întrucît persoanele I şi a II-a singular şi plural sînt identice la conjunctiv prezent cu indicativul prezent, ele nu se pot întrebuinţa decît cu conjuncţia *să*, marca modului conjunctiv. Persoana a III-a singular şi plural a conjunctivului prezent se deosebeşte însă de indicativ prin desinenţă sau prin desinenţă şi prin alternanţă fonetică şi de aceea forma persoanei a III-a poate apărea în propoziţii independente şi fără conjuncţia *să*.

	I		II	III
Sg.	*să lucrez*	*să cînt*	*să tac*	*să fac*
	să lucrezi	*să cînţi*	*să taci*	*să faci*
	să lucreze	*să cînte*	*să tacă*	*să facă*
Pl.	*să lucrăm*	*să cîntăm*	*să tăcem*	*să facem*
	să lucraţi	*să cîntaţi*	*să tăceţi*	*să faceţi*
	să lucreze	*să cînte*	*să tacă*	*să facă*

	IV			
Sg.	*să dorm*	*să povestesc*	*să cobor*	*să hotărăsc*
	să dormi	*să povesteşti*	*să cobori*	*să hotărăşti*
	să doarmă	*să povestească*	*să coboare*	*să hotărască*
Pl.	*să dormim*	*să povestim*	*să coborîm*	*să hotărîm*
	să dormiţi	*să povestiţi*	*să coborîţi*	*să hotărîţi*
	să doarmă	*să povestească*	*să coboare*	*să hotărască*

Scanned with OKEN Scanner

§ 268. Verbele terminate la infinitiv în *-ia*, ca *a tăia*, *a apropia*, nu prezintă nici un fel de distincţie între forma de conjunctiv prezent şi de indicativ prezent. Explicaţia este de natură fonetică: *-iă* de la ind. prezent s-a transformat în *-ie*, deci şi indicativul e tot ca şi conjunctivul: *taie*.

La verbele iotacizate *a vedea*, *a ţine*, *a auzi*, *a sări*, *a veni* etc. formele iotacizate sînt mai vechi, corespunzătoare formelor etimologice: *să văz*, *să vezi*, *să vază* (sg. şi pl.) corespund formelor latine *videam*, *videas*, *videat*, *videant*. Formele cu consoana nealterată se explică întocmai ca şi cele ale indicativului prezent.

Verbele *a ţine*, *a veni* au pers. a III-a *să ţie*, *să vie*, din lat. *teneat*, *veniat*, prin faza *ţiňe*, *viňe*. De asemenea *a sări* are formele regionale *eu să sai*, *tu să sai*, *el să saie*, explicabile prin lat. *saliam*, *salias*, *saliat*. Prin analogie, s-a format şi *să cei* în loc de *să ceri*.

Ca şi la indicativul prezent, forme iotacizate apar, prin analogie, şi la verbele de conjugarea a III-a: (*eu*) *să spui*, *să prinz* etc.

La persoana a III-a a conjunctivului formele iotacizate sînt adesea mai răspîndite decît la pers. I a indicativului prezent. De exemplu, e mult mai frecventă forma de conjunctiv iotacizată la *aprinde*, *arde* etc., decît forma de indicativ. La unele verbe aproape că nu apare indicativul iotacizat, în timp ce persoana a III-a a conjunctivului e frecventă cu iotacizare. Foarte rar auzim de exemplu *raz*, *roz*, *şez*, *trimiţ*, *tunz*, şi mai des *să rază*, *să roază*, *să şază*, *să trimiţă*, *să tunză*.

În toate cazurile, limba literară a acceptat formele fără iotacizare: *să ţin*, *să aud*, *să văd*, *să sară*, *să spună* etc.

MODUL IMPERATIV

Pozitiv

§ 269. Se formează de la tema prezentului la care se adaugă desinenţele:

	I	II	III	IV
Sg.	*-ă*, *-eazăaţi*	*-i* *-éţi*	*-e*, *-i* *-eţi*	*-i*, *-eşte*, *-ă*, *-ăşte* *-iţi*, *-îţi*

	I	II	III		
Sg.	*cîntă*	*lucrează*	*taci*	*scoate*	*mergi*
Pl.	*cîntaţi*	*lucraţi*	*tăceţi*	*scoateţi*	*mergeţi*

	IV			
Sg.	*dormi*	*povesteşte*	*coboară*	*hotărăşte*
Pl.	*dormiţi*	*povestiţi*	*coborîţi*	*hotărîţi*

Scanned with OKEN Scanner

§ 270. Modul imperativ are numai două persoane: a II-a sg. şi a II-a pl.

În general, la cele mai multe verbe de conjugarea I, a III-a şi a IV-a, persoana a II-a sg. a imperativului pozitiv este identică cu pers. a III-a sg. a indicativului prezent, iar pers. a II-a pl., la toate verbele, cu pers. a II-a pl. a indicativului prezent.

Mai toate verbele de conjugarea a II-a precum şi unele de a III-a şi a IV-a au transformat însă la singular desinenţa *-e* în *-i*. Alături de *spune, cere, cerne, înghite, vîră, porneşte, vorbeşte, zăvorăşte*, avem deci imperativele *vezi, taci, şezi* (conj. a II-a), *treci, mergi* (conj. a III-a), *dormi, mori, fugi, ieşi, auzi* (conj. a IV-a). În *piei, sai* consoana finală a rădăcinii a dispărut.

Verbul *a rîde* prezintă, pe lângă forma *rîzi*, şi forma regională *rîde*:

Ieşi copile cu părul bălan afară şi **rîde** *la soare, doar s-a îndrepta vremea.*
CREANGĂ, A. 34.

Forme diferite mai prezintă verbele *a duce, a face* şi *a zice*: *du, fă, zi* (< lat. *duc, fac, dic*, fără desinenţă). După *a duce*, s-a creat şi pentru *a aduce* o formă *adu*, alături de care, încă din secolul al XVI-lea, apare forma *ado*, cu *-o*, probabil sub influenţa desinenţei vocativului feminin. O formă asemănătoare prezintă şi *a veni*: *vino*, alături de *vină*. Astăzi, după *dă*, apare şi forma *adă*. Prin disimilare silabică, *uită-te* a devenit *uite*, apoi, după acest model, *uitaţi-vă* a devenit regional (neliterar) *uitaţi*.

Negativ

§ 271. Imperativul negativ are la pers. a II-a sg. forma infinitivului, precedată de adverbul de negaţie *nu*.

La plural are forma imperativului pozitiv, precedată de adverbul *nu*.

	I	II	III	
Sg.	*nu lucra*	*nu cînta*	*nu tăcea*	*nu face*
Pl.	*nu lucraţi*	*nu cîntaţi*	*nu tăceţi*	*nu faceţi*

	IV			
Sg.	*nu dormi*	*nu povesti*	*nu coborî*	*nu hotărî*
Pl.	*nu dormiţi*	*nu povestiţi*	*nu coborîţi*	*nu hotărîţi*

Sub influenţa formelor de imperativ pozitiv au apărut în vorbirea populară şi familiară, alături de *nu duce, nu face, nu zice*, formele *nu du, nu fă, nu zi*.

***Nu zi** ba de te-oi cuprinde.* EMINESCU, O. I 209.

MODUL INFINITIV

Prezentul

§ 272. Este de asemenea un timp simplu. La acest timp se deosebeşte rădăcina şi sufixul modal caracteristic fiecărei conjugări, identic cu al prezentului:

I	II	III	IV	
-a	*-ea*	*-e*	*-i*	*-î*
a lucra	*a tăcea*	*a face*	*a dormi*	*a doborî*
a cînta			*a povesti*	*a hotărî*

Acestea sînt formele scurte.

Limba romînă cunoaşte şi forme lungi ale infinitivului prezent. Acestea sînt astăzi substantive care numesc acţiunea verbului: *cîntare*, *înmulţire* etc. Înţelesul lor a evoluat apoi spre rezultatul acţiunii. Astfel *cîntare*, *înmulţire* desemnează acţiunea verbelor *cînta*, *înmulţi* şi rezultatul ei. În limba veche forma de infinitiv lung îşi mai păstra valoarea de verb: *nu ştiu cîntare*, *s-a apucat a scriere*. Mai întîlnim această valoare la Creangă:

Îmi era acum **a scăpare** *de dînsul.* CREANGĂ, A. 58.

În limba de azi acest infinitiv mai este verb în alcătuirea formei inversate de condiţional-optativ: *cîntare-aş*, *dormire-aş*.

MODUL GERUNZIU

§ 273. Se formează de la rădăcina prezentului, adăugîndu-se sufixul modal: *-înd* pentru conjugările I, a II-a, a III-a şi a IV-a în *-î*, şi *-ind* pentru verbele de conjugarea a IV-a în *-i*.

I	II	III	IV	
lucrînd	*tăcînd*	*făcînd*	*dormind*	*coborînd*
cîntînd			*povestind*	*hotărînd*

Verbele cu rădăcina terminată în *-i* (vocalic sau semivocalic) primesc sufixul *-ind*: *tăind*, *muind*, *scriind* etc.

Verbele iotacizate cu rădăcina terminată în *-d*, *-t* păstrează consoana modificată la modul gerunziu: *văzînd*, *căzînd*, *auzind*, *simţind*. Aceste forme s-au impus şi sînt singurele în fiinţă. Excepţie: *putînd*. De la *purcede*, gerunziul este *purcezînd*, deşi prezentul indicativ nu are forme iotacizate.

Verbele cu rădăcina terminată în *-n* au forme duble, cu şi fără modificarea consoanei: *viind* şi *venind*, *rămîind* şi *rămînînd*, *spuind* şi *spunînd*. Literare sînt formele cu *-n-*.

Pe lîngă forma *fugind* mai circulă forma neliterară *fugînd*, prin extinderea sufixului *-înd*.

Gerunziul apare în alcătuirea unor forme perifrastice temporale şi modale: *eram cîntînd, am fost cîntînd, aş fi cîntînd, aş fi fost cîntînd, va fi cîntînd, o fi cîntînd.*

Urmat de o formă conjunctă a pronumelui personal (în afară de *-o*) sau de o formă conjunctă a pronumelui reflexiv, gerunziul păstrează vechea lui terminaţie *-u*: *auzindu-l, dîndu-le, spunîndu-şi, văzîndu-te*, dar: *auzind-o, văzînd-o.*

MODUL PARTICIPIU

§ 274. Modul participiu se formează din tema perfectului, la care se adaugă sufixul participial *-t*. Deci participiul se termină în: *-at* (conj. I), *-ut* (conj. a II-a), *-ut* (conj. a III-a) şi *-it*, *-ît* (conj. a IV-a).

La verbele de conjugarea a III-a care au perfectul simplu format cu *-se-* şi la *a mînea* (de conj. a II-a), sufixul participiului este *-s*. Modificările suferite de consoanele finale ale rădăcinii sînt aceleaşi ca la perfect.

I	II	III		IV	
lucrat	*tăcut*	*făcut*	*ars*	*dormit*	*coborît*
cîntat	*mas*		*prins*	*povestit*	*hotărît*

Verbele care au perfectul cu iotacizare, şi numai acestea, au şi participiul cu iotacizare, întrucît participiul se formează de la perfect: *căzut, crezut, scăzut, şezut, văzut* (perf. *căzui, crezui, scăzui, şezui, văzui*).

De la regula formării participiului din tema perfectului se abat numai cîteva verbe de conjugarea a III-a şi anume două mici grupuri legate între ele prin înţeles (primul grup e format din *a frînge, a rupe* şi *a sparge*, iar cel de-al doilea din *a fierbe, a frige, a coace*) şi două verbe izolate (*a înfige* şi *a suge*). Toate acestea au perfectul în *-se*, iar participiul în *-t* (*frînsei, rupsei, spărsei; fiersei, fripsei, copsei; înfipsei; supsei; frînt, rupt, spart; fiert, fript, copt; înfipt; supt*).

Participiul are forme deosebite după gen şi număr: *văzut — văzută; văzuţi — văzute.*

Participiul poate avea valoare de adjectiv, atunci cînd exprimă o însuşire ca rezultat al unei acţiuni: *o casă* ***zugrăvită****, o sală* ***pavoazată****, o uşă* ***deschisă****.* Îşi mai păstrează însă funcţiunea de verb atunci cînd intră în alcătuirea formelor compuse sau ale diatezei pasive: *ai cîntat, aţi cîntat* etc.; *sînt lăudat* (*lăudată*), *am fost lăudat* (*lăudată*), *am fost lăudaţi* (*lăudate*).

În alcătuirea diatezei pasive, participiul se acordă în gen şi număr cu subiectul. Nu se acordă atunci cînd intră în alcătuirea timpurilor compuse ale diatezei active.

MODUL SUPIN

§ 275. Are aceeaşi formă cu participiul, deosebindu-se prin aceea că nu este variabil şi e precedat obligator de una din prepoziţiile *de, la, pentru, după* etc. În limba romînă supinul a primit şi valoare de substantiv:

***Culesul** porumbului se face toamna.*

I	II	III	IV
(de) lucrat	*(de) tăcut*	*(de) făcut*	*(de) dormit (de) coborît*
(de) cîntat	*(de) mas*	*(de) prins*	*(de) povestit (de) hotărît*

FORMELE COMPUSE

MODUL INDICATIV

Perfectul compus

§ 276. Se formează cu formele de auxiliar ale prezentului verbului *a avea* şi cu participiul verbului de conjugat.

	I	II	III
Sg.	*am lucrat*	*am cîntat*	*am tăcut*	*am făcut*
	ai lucrat	*ai cîntat*	*ai tăcut*	*ai făcut*
	a lucrat	*a cîntat*	*a tăcut*	*a făcut*
Pl.	*am lucrat*	*am cîntat*	*am tăcut*	*am făcut*
	aţi lucrat	*aţi cîntat*	*aţi tăcut*	*aţi făcut*
	au lucrat	*au cîntat*	*au tăcut*	*au făcut*

	IV			
Sg.	*am dormit*	*am povestit*	*am coborît*	*am hotărît*
	ai dormit	*ai povestit*	*ai coborît*	*ai hotărît*
	a dormit	*a povestit*	*a coborît*	*a hotărît*
Pl.	*am dormit*	*am povestit*	*am coborît*	*am hotărît*
	aţi dormit	*aţi povestit*	*aţi coborît*	*aţi hotărît*
	au dormit	*au povestit*	*au coborît*	*au hotărît*

§ 277. Numărul şi persoana sînt indicate de formele auxiliarului; participiul rămîne invariabil.

Perfectul compus poate apărea şi sub forma inversată: *cîntat-am, cîntat-ai, cîntat-a; tăcut-am; făcut-am* etc. Aceste forme sînt rare în limba literară contemporană.

***Auzit-ai** de unul Bîrzof?* GHICA, s. 399.
***Trecut-au** anii ca nori lungi pe şesuri*
Şi niciodată n-or să vie iară. EMINESCU, o. I 201.

Cînd între auxiliar şi participiu se intercalează o formă neaccentuată a pronumelui personal sau reflexiv, participiul păstrează vechea lui terminaţie *-u*: *datu-l-am*, *prinsu-l-am* etc.

Oare **petrecutu-s-a** *vreo dramă sîngeroasă în sînul acestor ziduri părăsite?* ALECSANDRI, PR. 369.

Regional, se folosesc pentru pers. a III-a sg. a perfectului compus formele vechi *o cîntat* şi *au cîntat* (pentru *a cîntat*). Forma *a cîntat* este mai recentă şi a fost creată pentru a permite distingerea singularului de plural.

La pers. a III-a pl., regional, se aude şi forma *or cîntat* pentru *au cîntat*.

Este greşită forma regională de pers. a III-a pl. de tipul (*ei*) *a cîntat*, (*ei*) *a prins*.

Din tendinţa de a se marca mai mult deosebirea dintre singular şi plural a apărut: (*noi*) *am cîntatără* (faţă de *eu am cîntat*), (*ei*) *a cîntatără* (faţă de *el a cîntat*) cu desinenţa *-ră*, simţită ca marcă a pluralului. (Vezi şi perf. simplu şi mai mult ca perfectul, §§ 264 şi 265.) De exemplu:

*Dar noi n-***am declaratără** *? ... Să mai plătim?* ***N-am mai plătitără*** *o dată?* CARAGIALE, O. I 269.

Aceste forme sînt greşite şi astăzi ele se întrebuinţează din ce în ce mai puţin.

Viitorul

§ 278. Se formează din formele de auxiliar ale indicativului prezent al verbului *a vrea* şi infinitivul verbului de conjugat.

	I		II	III
Sg.	*voi lucra*	*voi cînta*	*voi tăcea*	*voi face*
	vei lucra	*vei cînta*	*vei tăcea*	*vei face*
	va lucra	*va cînta*	*va tăcea*	*va face*
Pl.	*vom lucra*	*vom cînta*	*vom tăcea*	*vom face*
	veţi lucra	*veţi cînta*	*veţi tăcea*	*veţi face*
	vor lucra	*vor cînta*	*vor tăcea*	*vor face*

IV

Sg.	*voi dormi*	*voi povesti*	*voi coborî*	*voi hotărî*
	vei dormi	*vei povesti*	*vei coborî*	*vei hotărî*
	va dormi	*va povesti*	*va coborî*	*va hotărî*
Pl.	*vom dormi*	*vom povesti*	*vom coborî*	*vom hotărî*
	veţi dormi	*veţi povesti*	*veţi coborî*	*veţi hotărî*
	vor dormi	*vor povesti*	*vor coborî*	*vor hotărî*

Scanned with OKEN Scanner

Viitorul poate apărea şi sub forma inversată:

Adormi-vom, troieni-va
Teiul floarea-i peste noi
Şi prin somn ***auzi-vom*** *bucium*
De la stînele de oi. EMINESCU, O. I 101.

În afară de forma de viitor *voi cînta, voi povesti* etc., care este literară, în limba vorbită şi familiară apar şi alte forme:

1. *oi, ăi* (*ei, -i, îi, oi*), *o* (*a*), *om, ăţi* (*eţi, îţi, oţi*), *or cînta*;

2. *o* invariabil plus conjunctivul prezent al verbului de conjugat: (*eu*) *o să cînt*, (*tu*) *o să cînţi*, (*el*) *o să cînte*, (*noi*) *o să cîntăm*, (*voi*) *o să cîntaţi*, (*ei*) *o să cînte* (specific Munteniei). Mai apare la pers. a III-a pl. şi *or să cînte*;

3. formele de prezent ale verbului *a avea* urmate de conjunctivul verbului de conjugat: *am să cînt, ai să cînţi, are* (*a*) *să cînte, avem să cîntăm, aveţi să cîntaţi, au să cînte.*

Mi-oi desface *de-aur părul*
Să-ţi astup cu dînsul gura. EMINESCU, O. I 55.
De mi-i ***da*** *o sărutare,*
Nime-n lume ***n-a s-o ştie.*** EMINESCU, O. I 55.
Te duci şi rău ***n-o să-mi mai para***
De-acum de ziua cea de ieri. EMINESCU, O. I 211.
Iar în păr înfiorate
Or să-ţi cadă *flori de tei.* EMINESCU, O. I 75.

Viitorul anterior

§ 279. Se formează din viitorul verbului *a fi* la care se adaugă participiul verbului de conjugat (invariabil).

	I		II	III
Sg.	*voi fi lucrat*	*voi fi cîntat*	*voi fi tăcut*	*voi fi făcut*
	vei fi lucrat	*vei fi cîntat*	*vei fi tăcut*	*vei fi făcut*
	va fi lucrat	*va fi cîntat*	*va fi tăcut*	*va fi făcut*
Pl.	*vom fi lucrat*	*vom fi cîntat*	*vom fi tăcut*	*vom fi făcut*
	veţi fi lucrat	*veţi fi cîntat*	*veţi fi tăcut*	*veţi fi făcut*
	vor fi lucrat	*vor fi cîntat*	*vor fi tăcut*	*vor fi făcut*

	IV			
Sg.	*voi fi dormit*	*voi fi povestit*	*voi fi coborît*	*voi fi hotărît*
	vei fi dormit	*vei fi povestit*	*vei fi coborît*	*vei fi hotărît*
	va fi dormit	*va fi povestit*	*va fi coborît*	*va fi hotărît*

Scanned with OKEN Scanner

Pl.	*vom fi dormit*	*vom fi povestit*	*vom fi coborît*	*vom fi hotărît*
	veţi fi dormit	*veţi fi povestit*	*veţi fi coborît*	*veţi fi hotărît*
	vor fi dormit	*vor fi povestit*	*vor fi coborît*	*vor fi hotărît*

Alături de acest tip literar, dar şi el rar folosit, în limba vorbită apar şi alte tipuri de viitor anterior care pornesc de la formele populare de viitor ale verbului *a fi* (vezi § 255).

Cînd prin crengi **s-a fi ivit**
Luna-n noaptea cea de vară,
M-ii ţinea de subsuoară,
Te-oi ţinea de după gît. EMINESCU, O. I 55.

MODUL PREZUMTIV

§ 280. Viitorul anterior a căpătat, alături de sensul lui propriu, temporal, o valoare modală, aceea de îndoială: ***va fi primit*** *scrisoarea mea* înseamnă şi «sper că a primit-o» sau «bănuiesc că a primit-o». Acesta este modul prezumtiv, timpul perfect, format, după cum se vede, în acelaşi fel ca viitorul anterior.

Prezentul prezumtivului se formează cu gerunziul: *va fi crezînd, voi fi ştiind.*

Paralel cu formele *voi, vei* etc. se folosesc pentru prezumtiv toate formele de auxiliar întrebuinţate la viitorul anterior.

MODUL CONJUNCTIV

Perfectul

§ 281. S-a format din conjunctivul prezent al verbului *a fi*, devenit însă invariabil, şi participiul verbului de conjugat.

	I	II	III
Sg.	*să fi lucrat*	*să fi cîntat*	*să fi tăcut*	*să fi făcut*
	să fi lucrat	*să fi cîntat*	*să fi tăcut*	*să fi făcut*
	să fi lucrat	*să fi cîntat*	*să fi tăcut*	*să fi făcut*
Pl.	*să fi lucrat*	*să fi cîntat*	*să fi tăcut*	*să fi făcut*
	să fi lucrat	*să fi cîntat*	*să fi tăcut*	*să fi făcut*
	să fi lucrat	*să fi cîntat*	*să fi tăcut*	*să fi făcut*

IV

Sg.	*să fi dormit*	*să fi povestit*	*să fi coborît*	*să fi hotărît*
	să fi dormit	*să fi povestit*	*să fi coborît*	*să fi hotărît*
	să fi dormit	*să fi povestit*	*să fi coborît*	*să fi hotărît*

Scanned with OKEN Scanner

Pl.	*să fi dormit*	*să fi povestit*	*să fi coborît*	*să fi hotărît*
	să fi dormit	*să fi povestit*	*să fi coborît*	*să fi hotărît*
	să fi dormit	*să fi povestit*	*să fi coborît*	*să fi hotărît*

Sînt nerecomandabile formele: *să fiu cîntat, să fii cîntat, să fie cîntat* etc. (acestea sînt formele mai vechi din care derivă cele invariabile; vezi Noțiuni de morfologie istorică, § 84).

MODUL CONDIȚIONAL-OPTATIV

Prezentul

§ 282. Se formează cu ajutorul formelor de auxiliar *aș, ai, ar, am, ați, ar* la care se adaugă infinitivul verbului de conjugat.

	I	II	III
Sg.	*aș lucra*	*aș cînta*	*aș tăcea*	*aș face*
	ai lucra	*ai cînta*	*ai tăcea*	*ai face*
	ar lucra	*ar cînta*	*ar tăcea*	*ar face*
Pl.	*am lucra*	*am cînta*	*am tăcea*	*am face*
	ați lucra	*ați cînta*	*ați tăcea*	*ați face*
	ar lucra	*ar cînta*	*ar tăcea*	*ar face*

IV

Sg.	*aș dormi*	*aș povesti*	*aș coborî*	*aș hotărî*
	ai dormi	*ai povesti*	*ai coborî*	*ai hotărî*
	ar dormi	*ar povesti*	*ar coborî*	*ar hotărî*
Pl.	*am dormi*	*am povesti*	*am coborî*	*am hotărî*
	ați dormi	*ați povesti*	*ați coborî*	*ați hotărî*
	ar dormi	*ar povesti*	*ar coborî*	*ar hotărî*

Formele inversate: *cîntare-aș, cîntare-ai, cîntare-ar, cîntare-am, cîntare-ați, cîntare-ar* conțin infinitivul lung cu valoare de verb. Aceste forme sînt rare astăzi.

Cînd între infinitiv și auxiliar apare un pronume neaccentuat, în locul infinitivului lung se folosește infinitivul scurt: *duce-m-aș, face-te-ai, vedea-l-aș.*

Pe lîngă această formă există și forma perifrastică de tipul *aș fi cîntînd*, construită din condiționalul prezent al verbului *a fi* și gerunziul verbului de conjugat.

Perfectul

§ 283. Se formează din condiționalul prezent al verbului *a fi* și participiul verbului de conjugat.

	I	II	III
Sg.	*aş fi lucrat*	*aş fi cîntat*	*aş fi tăcut*	*aş fi făcut*
	ai fi lucrat	*ai fi cîntat*	*ai fi tăcut*	*ai fi făcut*
	ar fi lucrat	*ar fi cîntat*	*ar fi tăcut*	*ar fi făcut*
Pl.	*am fi lucrat*	*am fi cîntat*	*am fi tăcut*	*am fi făcut*
	aţi fi lucrat	*aţi fi cîntat*	*aţi fi tăcut*	*aţi fi făcut*
	ar fi lucrat	*ar fi cîntat*	*ar fi tăcut*	*ar fi făcut*

IV

Sg.	*aş fi dormit*	*aş fi povestit*	*aş fi coborît*	*aş fi hotărît*
	ai fi dormit	*ai fi povestit*	*ai fi coborît*	*ai fi hotărît*
	ar fi dormit	*ar fi povestit*	*ar fi coborît*	*ar fi hotărît*
Pl.	*am fi dormit*	*am fi povestit*	*am fi coborît*	*am fi hotărît*
	aţi fi dormit	*aţi fi povestit*	*aţi fi coborît*	*aţi fi hotărît*
	ar fi dormit	*ar fi povestit*	*ar fi coborît*	*ar fi hotărît*

MODUL INFINITIV

Perfect

§ 284. Se formează din infinitivul verbului *a fi* şi participiul verbului de conjugat.

I	II	III
a fi lucrat	*a fi cîntat*	*a fi tăcut*	*a fi făcut*

IV

a fi dormit	*a fi povestit*	*a fi coborît*	*a fi hotărît*

DIATEZA PASIVĂ

§ 285. Un verb este la diateza pasivă atunci cînd subiectul suferă lucrarea pe care o face altcineva decît subiectul. Formele diatezei pasive sînt compuse din verbul *a fi*, la timpul şi modul dat, şi participiul verbului de conjugat, care se acordă în număr şi gen cu subiectul: *sînt chemat, sînt chemată; sîntem chemaţi, sîntem chemate.*

MODUL INDICATIV

	Prezent	**Imperfect**
Sg.	*sînt chemat (chemată)*	*eram chemat (chemată)*
	eşti chemat (chemată)	*erai chemat (chemată)*
	este chemat (chemată)	*era chemat (chemată)*

Pl.	*sîntem chemaţi (chemate)*	*eram chemaţi (chemate)*
	sînteţi chemaţi (chemate)	*eraţi chemaţi (chemate)*
	sînt chemaţi (chemate)	*erau chemaţi (chemate)*

	Perfect simplu	Perfect compus
Sg.	*fui (fusei) chemat (chemată)*	*am fost chemat (chemată)*
	fuşi (fuseşi) chemat (chemată)	*ai fost chemat (chemată)*
	fu (fuse) chemat (chemată)	*a fost chemat (chemată)*
Pl.	*furăm (fuserăm, fusem) chemaţi (chemate)*	*am fost chemaţi (chemate)*
	furăţi (fuserăţi, fuseţi) chemaţi (chemate)	*aţi fost chemaţi (chemate)*
	fură (fuseră) chemaţi (chemate)	*au fost chemaţi (chemate)*

Mai mult ca perfect

Sg. *fusesem chemat (chemată)*
fuseseşi chemat (chemată)
fusese chemat (chemată)
Pl. *fuseserăm (fusesem) chemaţi (chemate)*
fuseserăţi (fuseseţi) chemaţi (chemate)
fuseseră (fusese) chemaţi (chemate)

	Viitorul	Viitorul anterior
Sg.	*voi fi chemat (chemată)*	*voi fi fost chemat (chemată)*
	vei fi chemat (chemată)	*vei fi fost chemat (chemată)*
	va fi chemat (chemată)	*va fi fost chemat (chemată)*
Pl.	*vom fi chemaţi (chemate)*	*vom fi fost chemaţi (chemate)*
	veţi fi chemaţi (chemate)	*veţi fi fost chemaţi (chemate)*
	vor fi chemaţi (chemate)	*vor fi fost chemaţi (chemate)*

MODUL CONJUNCTIV

	Prezent	Perfect
Sg.	*să fiu chemat (chemată)*	*să fi fost chemat (chemată)*
	să fii chemat (chemată)	*să fi fost chemat (chemată)*
	să fie chemat (chemată)	*să fi fost chemat (chemată)*
Pl.	*să fim chemaţi (chemate)*	*să fi fost chemaţi (chemate)*
	să fiţi chemaţi (chemate)	*să fi fost chemaţi (chemate)*
	să fie chemaţi (chemate)	*să fi fost chemaţi (chemate)*

Scanned with OKEN Scanner

MODUL CONDIȚIONAL

	Prezent	Perfect
Sg.	*aș fi chemat (chemată)*	*aș fi fost chemat (chemată)*
	ai fi chemat (chemată)	*ai fi fost chemat (chemată)*
	ar fi chemat (chemată)	*ar fi fost chemat (chemată)*
Pl.	*am fi chemați (chemate)*	*am fi fost chemați (chemate)*
	ați fi chemați (chemate)	*ați fi fost chemați (chemate)*
	ar fi chemați (chemate)	*ar fi fost chemați (chemate)*

MODUL IMPERATIV

	Pozitiv	Negativ
Sg.	*fii chemat (chemată)*	*nu fi chemat (chemată)*
Pl.	*fiți chemați (chemate)*	*nu fiți chemați (chemate)*

MODUL INFINITIV

Prezent	Perfect
a fi chemat (chemată)	*a fi fost chemat (chemată)*

MODUL GERUNZIU

fiind chemat (chemată)
fiind chemați (chemate)

§ 286. Observație. Perfectul compus pasiv, *am fost chemat*, se confundă formal cu mai mult ca perfectul activ perifrastic; viitorul pasiv *voi fi chemat* poate fi luat drept viitorul anterior activ; prezentul condițional pasiv, *aș fi chemat*, are aceeași formă cu condiționalul perfect activ; infinitivul prezent pasiv, *a fi chemat*, e la fel cu infinitivul perfect activ. Contextul ne ajută însă să le distingem în practică.

DIATEZA REFLEXIVĂ

§ 287. Diateza reflexivă se deosebește de cea activă, din punct de vedere formal, numai prin prezența pronumelui reflexiv, care se așază înaintea verbului: *a spăla|a se spăla, spăl|mă spăl, spălam|mă spălam* sau în urma verbului: *spălînd|spălîndu-mă*.

Conjugarea reflexivă are două aspecte:

a. verbe care se conjugă cu pronumele reflexiv în acuzativ;

b. verbe care se conjugă cu pronumele reflexiv în dativ.

Notă. O formă specială de pronume reflexiv există numai pentru pers. a III-a, iar pentru pers. I și a II-a sg. și pl. se întrebuințează formele neaccentuate ale pronumelui personal de pers. I și a II-a sg. și pl. în acuzativ sau dativ (vezi Pronumele, § 173).

§ 288. Verbul *a se teme*

MODUL INDICATIV

	Prezent	Imperfect	Perf. simplu	Perf. compus
Sg.	*mă tem*	*mă temeam*	*mă temui*	*m-am temut*
	te temi	*te temeai*	*te temuşi*	*te-ai temut*
	se teme	*se temea*	*se temu*	*s-a temut*
Pl.	*ne temem*	*ne temeam*	*ne temurăm*	*ne-am temut*
	vă temeţi	*vă temeaţi*	*vă temurăţi*	*v-aţi temut*
	se tem	*se temeau*	*se temură*	*s-au temut*

La perfectul compus apare rar şi forma inversată: *temutu-m-am*.

	Mai mult ca perfectul	Viitorul	Viitorul anterior
Sg.	*mă temusem*	*mă voi teme*	*mă voi fi temut*
	te temuseşi	*te vei teme*	*te vei fi temut*
	se temuse	*se va teme*	*se va fi temut*
Pl.	*ne temuserăm, temusem*	*ne vom teme*	*ne vom fi temut*
	vă temuserăţi, temuseţi	*vă veţi teme*	*vă veţi fi temut*
	se temuseră, temuse	*se vor teme*	*se vor fi temut*

În unele graiuri se întîlnesc, mai rar, formele inverse ale viitorului reflexiv: *mira-mă-voi* şi *mira-m-oi*.

MODUL CONJUNCTIV

	Prezent	Perfect
Sg.	*să mă tem*	*să mă fi temut*
	să te temi	*să te fi temut*
	să se teamă	*să se fi temut*
Pl.	*să ne temem*	*să ne fi temut*
	să vă temeţi	*să vă fi temut*
	să se teamă	*să se fi temut*

MODUL CONDIŢIONAL

	Prezent	Perfect
Sg.	*m-aş teme*	*m-aş fi temut*
	te-ai teme	*te-ai fi temut*
	s-ar teme	*s-ar fi temut*
Pl.	*ne-am teme*	*ne-am fi temut*
	v-aţi teme	*v-aţi fi temut*
	s-ar teme	*s-ar fi temut*

Forme inverse: *mira-m-aş, mira-te-ai*.

MODUL IMPERATIV

	Pozitiv	Negativ
Sg.	*teme-te*	*nu te teme*
Pl.	*temeţi-vă*	*nu vă temeţi*

În general, pronumele stă după verb: *du-te, teme-te,* dar şi (mai rar) *te du, te teme.*

MODUL INFINITIV

Prezent

Sg.	*a mă teme*	Pl.	*a ne teme*
	a te teme		*a vă teme*
	a se teme		*a se teme*

MODUL GERUNZIU

Sg.	*temîndu-mă*	Pl.	*temîndu-ne*
	temîndu-te		*temîndu-vă*
	temîndu-se		*temîndu-se*

La gerunziu pronumele stă după verb.

Deşi infinitivul şi gerunziul sînt moduri nepersonale, ele capătă, cu ajutorul pronumelui reflexiv, posibilitatea de a exprima persoana, atunci cînd gerunziul şi verbul predicativ au acelaşi subiect.

§ 289. Verbul *a-şi aminti*

MODUL INDICATIV

	Prezent	Imperfect	Perf. simplu	Perf. compus
Sg.	*îmi amintesc*	*îmi aminteam*	*îmi amintii*	*mi-am amintit*
	îţi aminteşti	*îţi aminteai*	*îţi amintişi*	*ţi-ai amintit*
	îşi aminteşte	*îşi amintea*	*îşi aminti*	*şi-a amintit*
Pl.	*ne amintim*	*ne aminteam*	*ne amintirăm*	*ne-am amintit*
	vă amintiţi	*vă aminteaţi*	*vă amintiraţi*	*v-aţi amintit*
	îşi amintesc	*îşi aminteau*	*îşi amintiră*	*şi-au amintit*

	Mai mult ca perfectul	Viitorul	Viitorul anterior
Sg.	*îmi amintisem*	*îmi voi aminti*	*îmi voi fi amintit*
	îţi amintiseşi	*îţi vei aminti*	*îţi vei fi amintit*
	îşi amintise	*îşi va aminti*	*îşi va fi amintit*
Pl.	*ne amintiserăm, amintisem*	*ne vom aminti*	*ne vom fi amintit*
	vă amintiserăţi, amintiseţi	*vă veţi aminti*	*vă veţi fi amintit*
	îşi amintiseră, amintise	*îşi vor aminti*	*îşi vor fi amintit*

MODUL CONJUNCTIV

	Prezent	Perfect
Sg.	*să-mi amintesc*	*să-mi fi amintit*
	să-ţi aminteşti	*să-ţi fi amintit*
	să-şi aminteaască	*să-şi fi amintit*
Pl.	*să ne amintim*	*să ne fi amintit*
	să vă amintiţi	*să vă fi amintit*
	să-şi aminteaască	*să-şi fi amintit*

MODUL CONDIŢIONAL

	Prezent	Perfect
Sg.	*mi-aş aminti*	*mi-aş fi amintit*
	ţi-ai aminti	*ţi-ai fi amintit*
	şi-ar aminti	*şi-ar fi amintit*
Pl.	*ne-am aminti*	*ne-am fi amintit*
	v-aţi aminti	*v-aţi fi amintit*
	şi-ar aminti	*şi-ar fi amintit*

MODUL IMPERATIV

	Pozitiv	Negativ
Sg.	*aminteşte-ţi*	*nu-ţi aminti*
Pl.	*amintiţi-vă*	*nu vă amintiţi*

MODUL INFINITIV

Prezent

Sg.	*a-mi aminti*	Pl.	*a ne aminti*
	a-ţi aminti		*a vă aminti*
	a-şi aminti		*a-şi aminti*

MODUL GERUNZIU

Sg.	*amintindu-mi*	Pl.	*amintindu-ne*
	amintindu-ţi		*amintindu-vă*
	amintindu-şi		*amintindu-şi*

Notă. Vezi observaţia în legătură cu infinitivul şi gerunziul verbului *a se teme* (§ 288).

VERBELE NEREGULATE

§ 290. Verbe neregulate sînt acelea la care temele nu se formează după regulile date, sau care la unele timpuri primesc alte desinenţe decît cele stabilite.

În limba romînă verbe neregulate sînt *a fi*, *a avea*, *a vrea*, a căror conjugare am dat-o la §§ 255, 256, 257, apoi *a bea*, *a da*, *a la*, *a lua*, *a mînca*, *a sta*, *a usca*.

§ 291. Verbul *a da*

MODUL INDICATIV

Prezent

Sg.	*dau*	Pl.	*dăm*
	dai		*dați*
	dă		*dau*

Imperfect

Sg.	*dădeam, dam*
	dădeai, dai
	dădea, da
Pl.	*dădeam, dam*
	dădeați, dați
	dădeau, dau

Forma mai veche de imperfect era identică la pers. a II-a sg. (*dai*) și pl. (*dați*) cu formele de prezent. Pentru a se înlătura acest neajuns s-a construit o nouă formă *dădeam* etc., recurgîndu-se la rădăcina perfectului: *dăd-*.

Regional, mai circulă și formele: *dedeam, dedeai, dedea, dedeam, dedeați, dedeau.*

Perfect simplu

Sg.	*dădui*	Pl.	*dădurăm*
	dăduși		*dădurăți*
	dădu		*dădură*

Regional mai circulă:

Sg.	*detei, dedei*
	deteși, dedeși
	dete, dede
Pl.	*deterăm, dederăm*
	deterăți, dederăți
	deteră, dederă

Perfect compus

Sg.	*am dat*	Pl.	*am dat*
	ai dat		*ați dat*
	a dat		*au dat*

Mai mult ca perfect

Sg.	*dădusem*	Pl. *dăduserăm, dădusem*
	dăduseşi	*dăduserăţi, dăduseţi*
	dăduse	*dăduseră, dăduse*

Regional, mai circulă:

Sg. *detèsem, dedesem*
deteseşi, dedeseşi
detese, dedese

Pl. *deteserăm, detesem, dedeserăm, dedesem*
deteserăţi, deteseţi, dedeserăţi, dedeseţi
deteseră, detese, dedeseră, dedese

	Viitorul	**Viitorul anterior**
Sg.	*voi da*	*voi fi dat*
	vei da	*vei fi dat*
	va da	*va fi dat*
Pl.	*vom da*	*vom fi dat*
	veţi da	*veţi fi dat*
	vor da	*vor fi dat*

MODUL CONJUNCTIV

	Prezent	**Perfect**
Sg.	*să dau*	*să fi dat*
	să dai	*să fi dat*
	să dea (să deie)	*să fi dat*
Pl.	*să dăm*	*să fi dat*
	să daţi	*să fi dat*
	să dea (să deie)	*să fi dat*

MODUL CONDIŢIONAL

	Prezent	**Perfect**
Sg.	*aş da*	*aş fi dat*
	ai da	*ai fi dat*
	ar da	*ar fi dat*
Pl.	*am da*	*am fi dat*
	aţi da	*aţi fi dat*
	ar da	*ar fi dat*

Scanned with OKEN Scanner

MODUL IMPERATIV

Pozitiv	Negativ
Sg. *dă*	*nu da*
Pl. *daţi*	*nu daţi*

MODUL INFINITIV

Prezent

a da

MODUL GERUNZIU

dînd

MODUL PARTICIPIU

dat, dată, daţi, date

MODUL SUPIN

(de) dat

§ 292 **Verbul** *a sta*

MODUL INDICATIV

Prezent

Sg.	*stau*	Pl.	*stăm*
	stai		*staţi*
	stă		*stau*

Imperfect

Sg. *stăteam, stam*
stăteai, stai
stătea, sta
Pl. *stăteam, stam*
stăteaţi, staţi
stăteau, stau

Spre a se evita confuzia formelor de pers. a II-a sg. şi pl. ale imperfectului cu cele ale prezentului, s-a refăcut forma *stăteam, stăteai* etc., recurgîndu-se la rădăcina perfectului (vezi *a da*).

Regional mai circulă şi formele: *steteam, steteai, stetea, steteam, steteaţi, steteau.*

Perfect simplu

Sg.	*stătui*	Pl.	*stăturăm*
	stătuşi		*stăturăţi*
	stătu		*stătură*

Regional: *stetei, steteşi, stete, steterăm, steterăţi, steteră.*

Perfect compus

Sg.	*am stat*	Pl.	*am stat*
	ai stat		*aţi stat*
	a stat		*au stat*

Mai mult ca perfect

Sg.	*stătusem*	Pl.	*stătuserăm, stătusem*
	stătuseşi		*stătuserăţi, stătuseţi*
	stătuse		*stătuseră, stătuse*

Regional: *stetesem, steteseşi, stetese, steteserăm, stetesem, steteserăţi, stetesem, steteseră, stetese.*

	Viitorul	Viitorul anterior
Sg.	*voi sta*	*voi fi stat*
	vei sta	*vei fi stat*
	va sta	*va fi stat*
Pl.	*vom sta*	*vom fi stat*
	veţi sta	*veţi fi stat*
	vor sta	*vor fi stat*

MODUL CONJUNCTIV

	Prezent	Perfect
Sg.	*să stau*	*să fi stat*
	să stai	*să fi stat*
	să stea (să steie)	*să fi stat*
Pl.	*să stăm*	*să fi stat*
	să staţi	*să fi stat*
	să stea (să steie)	*să fi stat*

MODUL CONDIŢIONAL

	Prezent	Perfect
Sg.	*aş sta*	*aş fi stat*
	ai sta	*ai fi stat*
	ar sta	*ar fi stat*
Pl.	*am sta*	*am fi stat*
	aţi sta	*aţi fi stat*
	ar sta	*ar fi stat*

Scanned with OKEN Scanner

MODUL IMPERATIV

Pozitiv	Negativ
Sg. *stai* (*stăi*)	*nu sta*
Pl. *stați*	*nu stați*

MODUL INFINITIV

Prezent

a sta

MODUL GERUNZIU

stînd

MODUL PARTICIPIU

stat

Forma veche a participiului, *stătut*, s-a păstrat regional; în limba literară apare numai cu valoare adjectivală: *apă* ***stătută***.

Era odată un flăcău ***stătut****, pe care-l chema Stan.* CREANGĂ, P. 139.

MODUL SUPIN

(de) stat

§ 293. **Verbul** *a mînca*

MODUL INDICATIV

Prezent

Sg.	*mănînc*	Pl.	*mîncăm*
	mănînci		*mîncați*
	mănîncă		*mănîncă*

Diferența de accent în flexiune a creat două rădăcini diferite la prezent: *mănînc-* și *mînc-*; forma din urmă a luat naștere prin sincoparea vocalei a doua arunci cînd era neaccentuată.

Regional circulă și formele *mînc*, *mînci*, *mîncă* și *mînînc*, *mînînci* etc.

MODUL CONJUNCTIV

Prezent

Sg.	*să mănînc*	Pl.	*să mîncăm*
	să mănînci		*să mîncați*
	să mănînce		*să mănînce*

Regional: *să mînc*, *să mînînc*.

MODUL IMPERATIV

Pozitiv

Sg. *mănîncă* Pl. *mîncaţi*

Regional: *mîncă, mînîncă.*

Formele neregulate la conjunctivul prezent şi la imperativ sînt aceleaşi ca la indicativul prezent. Toate celelalte moduri şi timpuri sînt regulate, pornind de la rădăcina *mînc-*.

Verbul *a usca*

§ 294. Ca şi la verbul *a mînca*, întîlnim şi la acest verb, la indicativul şi conjunctivul prezent şi la imperativ, două rădăcini, produse de diferenţa de accent.

MODUL INDICATIV

Prezent

Sg.	*usuc*	Pl. *uscăm*
	usuci	*uscaţi*
	usucă	*usucă*

Regional: *usc, uşti, uscă.*

MODUL CONJUNCTIV

Prezent

Sg.	*să usuc*	Pl. *să uscăm*
	să usuci	*să uscaţi*
	să usuce	*să usuce*

Regional: *usc* etc.

MODUL IMPERATIV

Pozitiv

Sg. *usucă* Pl. *uscaţi*

Regional: *uscă.*

Toate celelalte timpuri şi moduri sînt regulate, pornind de la rădăcina sincopată *usc-*.

Verbul *a bea*

MODUL INDICATIV

Prezent	**Imperfect**	**Perf. simplu**	**Mai mult ca perf.**
Sg. *beau*	*beam*	*băui*	*băusem*
bei	*beai*	*băuşi*	*băuseşi*
bea	*bea*	*bău*	*băuse*

Pl.	*bem*	*beam*	*băurăm*	*băuserăm, băusem*
	beţi	*beaţi*	*băuraţi*	*băuseraţi, băuseţi*
	beau	*beau*	*băură*	*băuseră, băuse*

La indicativul prezent, pers. I şi pers. a III-a pl. apar regional sub formele *eu beu* şi *ei beu*; la imperfect, *beeam*.

MODUL CONJUNCTIV

Prezent

Sg.	*să beau*	Pl.	*să bem*
	să bei		*să beţi*
	să bea (să beie)		*să bea (să beie)*

Regional: *eu să beu.*

MODUL GERUNZIU

bînd

MODUL PARTICIPIU

băut, băută, băuţi, băute

Regional: *beut.*

MODUL SUPIN

(de) băut

§ 296. Verbul *a lua*

MODUL INDICATIV

	Prezent	**Imperfect**	**Perf. simplu**	**Perf. compus**
Sg.	*iau*	*luam*	*luai*	*am luat*
	iei	*luai*	*luaşi*	*ai luat*
	ia	*lua*	*luă*	*a luat*
Pl.	*luăm*	*luam*	*luarăm*	*am luat*
	luaţi	*luaţi*	*luaraţi*	*aţi luat*
	iau	*luau*	*luară*	*au luat*

Şi aici cele două rădăcini se explică prin diferenţa de accentuare.
Regional, circulă la prezentul indicativului şi formele: *eu ieu, ei ieu* şi *tu iai.*

	Mai mult ca perf.	**Viitorul**	**Viitorul anterior**
Sg.	*luasem*	*voi lua*	*voi fi luat*
	luaseşi	*vei lua*	*vei fi luat*
	luase	*va lua*	*va fi luat*

Pl.	*luaserăm, luasem*	*vom lua*	*vom fi luat*
	luaserăţi, luaseţi	*veţi lua*	*veţi fi luat*
	luaseră, luase	*vor lua*	*vor fi luat*

MODUL CONJUNCTIV

	Prezent	Perfect
Sg.	*să iau*	*să fi luat*
	să iei	*să fi luat*
	să ia (să ieie)	*să fi luat*
Pl.	*să luăm*	*să fi luat*
	să luaţi	*să fi luat*
	să ia (să ieie)	*să fi luat*

MODUL CONDIŢIONAL

	Prezent	Perfect
Sg.	*aş lua*	*aş fi luat*
	ai lua	*ai fi luat*
	ar lua	*ar fi luat*
Pl.	*am lua*	*am fi luat*
	aţi lua	*aţi fi luat*
	ar lua	*ar fi luat*

MODUL IMPERATIV

	Pozitiv	Negativ
Sg.	*ia*	*nu lua*
Pl.	*luaţi*	*nu luaţi*

MODUL INFINITIV

Prezent

a lua

MODUL GERUNZIU

luînd

MODUL PARTICIPIU

luat, luată, luaţi, luate

MODUL SUPIN

(de) luat

Verbul *a (se) la*

§ 297. În limba veche şi regional verbul *a (se) la* apare folosit la toate timpurile şi modurile. În limba literară apare foarte rar şi numai la unele timpuri şi moduri (de ex. indicativ prezent, imperfect, viitor, modul conjunctiv), deci se comportă ca un verb defectiv.

MODUL INDICATIV

	Prezent	Imperfect	Perf. simplu	Perf. compus
Sg.	*lau*	*lam*	*lăui*	*am lăut*
	lai	*lai*	*lăuşi*	*ai lăut*
	lă	*la*	*lău*	*a lăut*
Pl.	*lăm*	*lam*	*lăurăm*	*am lăut*
	laţi	*laţi*	*lăurăţi*	*aţi lăut*
	lau	*lau*	*lăură*	*au lăut*

	Mai mult ca perf.	Viitorul	Viitorul anterior
Sg.	*lăusem*	*voi la*	*voi fi lăut*
	lăuseşi	*vei la*	*vei fi lăut*
	lăuse	*va la*	*va fi lăut*
Pl.	*lăuserăm, lăusem*	*vom la*	*vom fi lăut*
	lăuserăţi, lăuseţi	*veţi la*	*veţi fi lăut*
	lăuseră, lăuse	*vor la*	*vor fi lăut*

MODUL CONJUNCTIV

	Prezent	Perfect
Sg.	*să lau*	*să fi lăut*
	să lai	*să fi lăut*
	să lea (să leie, să laie)	*să fi lăut*
Pl.	*să lăm*	*să fi lăut*
	să laţi	*să fi lăut*
	să lea (să leie, să laie)	*să fi lăut*

MODUL CONDIŢIONAL

	Prezent	Perfect
Sg.	*aş la*	*aş fi lăut*
	ai la	*ai fi lăut*
	ar la	*ar fi lăut*
Pl.	*am la*	*am fi lăut*
	ai la	*aţi fi lăut*
	ar la	*ar fi lăut*

MODUL IMPERATIV
Pozitiv

Sg. *lă* Pl. *laţi*

MODUL INFINITIV
Prezent

a la

MODUL GERUNZIU

lînd

MODUL PARTICIPIU

lăut, lăută, lăuţi, lăute

MODUL SUPIN

(de) lăut

VERBELE DEFECTIVE

§ 298. În multe limbi există verbe defective, care nu au toate modurile, timpurile sau persoanele. Cînd e nevoie să fie exprimată una dintre acestea, se folosesc fie forme de la alte verbe, fie perifraze.

În romîneşte, singurele cazuri de verbe mai vechi care se pot cita sînt *a vrea* şi *a voi*, care, după cum s-a arătat, se întrepătrund: la unele timpuri şi persoane nu poate fi folosit decît unul dintre ele. Acesta este însă un caz oarecum deosebit.

Verbele *a la* şi *a mînea* nu sînt folosite în limba literară la toate formele, dar de fapt aceste verbe nici nu se folosesc în mod curent în limba literară decît pentru a da textului culoare locală. În graiurile care le folosesc în mod curent, ele au toate formele.

Nu pot fi socotite defective verbele ca *a putea, a plăcea*, care nu au imperativ: dacă s-ar simţi nevoia de a folosi acest mod, nimic nu ne-ar împiedica de a spune *poţi, placi*. Dar nevoia nu se simte, din cauza înţelesului lexical al verbelor, prin urmare lipsa nu e de ordin gramatical.

Sînt însă relativ numeroase verbe recente care nu se pot folosi la toate formele. De exemplu, *a desfide* nu are în romîneşte participiu, prin urmare nu se poate întrebuinţa nici la timpurile formate cu participiul. Mai numeroase sînt verbele de felul lui *deferi, delăsa, devora, elida, repurta*, care nu se întrebuinţează la primele două persoane ale singularului la indicativul prezent; multe verbe se folosesc numai la participiu, la infinitiv şi la timpurile formate cu participiul şi infinitivul, de exemplu *înţesa*.

VERBE UNIPERSONALE ŞI IMPERSONALE

Verbe impersonale

§ 299. Verbele unipersonale şi impersonale se conjugă la fel ca celelalte verbe de la conjugarca activă, însă numai la pers. a III-a. Exemplu *a ploua*:

MODUL INDICATIV

Prezent	Imperfect	Perfect simplu	Perfect compus
plouă	*ploua*	*plouă*	*a plouat*

Mai mult ca perf.	Viitorul	Viitorul anterior
plouase	*va ploua*	*va fi plouat*

MODUL CONJUNCTIV

Prezent	Perfect
să plouă (*să ploaie*)	*să fi plouat*

MODUL CONDIŢIONAL

Prezent	Perfect
ar ploua	*ar fi plouat*

MODUL INFINITIV

Prezent

a ploua

MODUL GERUNZIU

plouînd

MODUL PARTICIPIU

plouat, plouată, plouaţi, plouate

MODUL SUPIN

(de) plouat

Forme unipersonale ale verbelor personale

§ 300. Verbul *a putea* are şi forma unipersonală *poate* cu sensul de «este posibil», devenită adverb.

Verbul *a trebui*, în principiu unipersonal, prezintă trei situaţii deosebite:

1. Cazuri unde nu se folosesc decît forme unipersonale: *eu trebuie să fac, tu trebuie să faci* etc.:

Dorul lui e mare domn;
Seara cînd îi vine somn,
***Trebuie** să i-l adorm.* JARNÎK-BÎRSEANU, D. 126.

2. Cazuri unde formele unipersonale dau impresia de dezacord (de felul lui *oamenii merge*) şi de aceea sînt evitate: *ei trebuiau să facă* (nu *trebuia*), *ei trebuiră să plece* (nu *trebui*), *ei vor trebui să stea* (nu *va trebui*). Dar: *trebuia ca ei să facă, trebui ca ei să plece, va trebui ca ei să stea.*

3. Cazuri unde se folosesc atît forme unipersonale, cît şi forme personale: *a trebuit să plec*, dar şi *am trebuit să plec*; *va trebui să plecăm*, dar şi *vom trebui să plecăm* etc.

*Cu lacrămi dar **am trebuit** să mă supun şi să mă abţin de orice soluţiune radicală.* KOGĂLNICEANU, O. 152.

În aceste cazuri, unde nu se poate presupune o lipsă de acord în număr, sînt preferabile formele unipersonale.

Alături de forma *trebuie*, apar şi forme cu desinenţa *-esc*, *-eşti* etc., tradiţionale, dar pe cale de a ieşi din uz. Se mai întrebuinţează numai foarte rar persoana I sg. *eu trebuiesc*, a II-a sg. *tu trebuieşti* şi formele corespunzătoare de plural: *noi trebuim, voi trebuiţi*; în schimb sînt încă destul de frecvente formele de persoana a III-a: *trebuieşte* (impersonal) sau *el trebuieşte, ei trebuiesc*. Şi aceste variante e bine să fie evitate; numai la conjunctiv (şi la viitorul format cu conjunctivul) forma *trebuiască* este curentă şi preferabilă variantei (*o*) *să trebuie*.

Verbul *a fi* este de asemenea unipersonal în expresii ca: ***era** să cad.* Cu această valoare el este folosit numai la persoana a III-a sg. Sînt greşite construcţiile în care verbul *a fi* cu această valoare apare ca verb personal: ***eram** să cad, **erai** să cazi, **eram** să cădem, **eraţi** să cădeţi, **erau** să cadă.*

FOLOSIREA TIMPURILOR

§ 301. Timpul verbului îndeplineşte funcţiunea sintactică de a arăta cînd se petrece acţiunea.

Situarea acţiunii faţă de momentul vorbirii determină valorile absolute ale unui timp, iar situarea ei faţă de alte acţiuni determină valorile lui relative. Unele timpuri prezintă şi valori modale.

TIMPURILE INDICATIVULUI

Indicativul are prezent, un grup de timpuri ale trecutului şi un grup de timpuri ale viitorului.

Prezentul

§ 302. Prezentul în propoziţie independentă exprimă numai valori absolute. El redă:

1. o acţiune în curs de executare, simultană cu momentul cînd e exprimată, sau o acţiune permanentă:

***Stau** la masă şi **scriu**.*

***Construim** socialismul în ţară.* (Cîntec de mase.)

2. o acţiune săvîrşită în trecut.

Pentru redarea mai vie şi mai convingătoare a unor fapte într-o naraţiune, se foloseşte adesea prezentul cu valoare de perfect; acest fel de prezent se numeşte prezentul istoric.

*La o înghesuială nerăzbită, cum e la orice iarmaroc, iată **se întîlnesc** cei doi fraţi şi nu le **vine** să creadă ochilor şi **se iau** în braţe, că pasămite îşi tăinuise unul altuia şiretenia de acasă.* CARAGIALE, o. I 121.

*Printre lumea ce se înghesuia, cu treabă, fără treabă, iaca **se zăreşte** o hîrtie fîlfîind pe deasupra capetelor mulţimii în vîrful unei prăjini.* CREANGĂ, A. 157.

Asemănător cu acest tip este acela al prezentului folosit în descrieri:

Lacul codrilor albastru,

*Nuferi galbeni îl **încarcă**.* EMINESCU, o. I 74.

Poetul îşi aminteşte o priveliştе pe care a văzut-o sau pe care a imaginat-o şi o descrie ca şi cum ar avea-o în faţă.

3. o acţiune viitoare:

*N-auzi, cocoană, că **scapi** trenul!* CARAGIALE, o. II 2.

În afară de aceasta, prezentul mai exprimă acţiuni nesituate precis în timp faţă de momentul cînd sînt exprimate.

1. Prezentul iterativ exprimă o acţiune care se petrece în mod obişnuit la anumite intervale.

*Trenul **pleacă** zilnic spre Oraşul Stalin.*

*Iarna **port** pieptar de flanelă şi galoşi blăniţi.* NEGRUZZI, I 199.

2. Prezentul gnomic exprimă o acţiune care se îndeplineşte indiferent de timp.

*Două cantităţi egale cu o a treia **sînt** egale între ele.*

*Leneşul mai mult **aleargă**.*

În propoziţii dependente, prezentul poate exprima o acţiune simultană cu o regentă la trecut sau la viitor.

*Am aflat că prietenul meu **este** bolnav.*

*Voi spune că **sînt** gata să fac totul pentru a lămuri situaţia.*

(Vezi Vol. II, cap. Sintaxa frazei, Corespondenţa timpurilor.)

Imperfectul

§ 303. Acţiunea redată de imperfect se situează în trecut (faţă de momentul vorbirii) şi e durativă, neterminată în momentul la care se referă vorbirea.

a. Valori absolute:

1. Acţiune care durează în trecut:

Un foc mare îi ***cutreiera*** *trupul, şi* ***sta*** *cu ochii mari aţintiţi, cu gîndul la cea care-i era dragă.* SADOVEANU, O. II 133.

La lumina lămpilor, piatra albă de feldspat şi straturile de mică ***sclipeau*** *tainic în pereţii galeriei.* DUMITRIU, V. L. 43.

În toate aceste exemple, imperfectul exprimă acţiuni care durau în momentul trecut la care se referă autorii.

2. Acţiune care s-a repetat în trecut (iterativ):

De la o vreme nu-şi mai ***lepăda*** *portul ţărănesc la petrecerile lui.* SLAVICI, PĂD. 175.

Iar cînd ***ne-ngrămădeam*** *prea mulţi în drum,*
Venea *argatul Ion să ne păfuge.* BENIUC, V. 36.

3. Imperfectul cu valoare de perfect, exprimînd deci o acţiune încheiată. Întîlnim imperfectul cu această valoare în poezia populară.

*Ghemiş iute-****ncăleca***
Şi spre Dunăre pleca,
Apa-n două ***despica,***
Se sălta *din val în val*
Pîn' ***sosea*** *la cela mal.* ALECSANDRI, P. P. 132.
Ea pe deal mi se ***oprea***
Şi cu drag de sus ***privea.*** ALECSANDRI, P. I 101.

b. Valori relative:

Acţiunea redată de un imperfect poate fi în raport de:

1. simultaneitate faţă de o acţiune în trecut:

Pe cînd gazda ***căuta*** *în prăvălie, auzi pe musafiri vorbind aşa de încet, că nu putu înţelege un cuvînt.* CARAGIALE, O. I 178.

2. posterioritate faţă de o acţiune în trecut, în perifrazele *avea să, trebuia să* etc.

Ochii lui vedeau apriat muncile groaznice ce ***aveau*** *îndată* ***să-l ajungă.*** ODOBESCU, III 545.

De fapt, imperfectul exprimă şi aici tot simultaneitatea: în vremea cînd ochii lui Horea vedeau . . ., muncile i se şi pregăteau.

Era un colţ fericit al lumii: furtuna ***trebuia să*** *treacă; în soare* ***urma să iasă*** *roind albinele; şi în pacea satului* ***avea să cînte*** *o pupăză într-un nuc bătrîn.* SADOVEANU, N. F. 26.

c. Valori modale:

Imperfectul are uneori valoare de condiţional perfect:

Ai avut mare noroc de mine că n-ai apucat a coborî priporul ista, că ***erai*** *prăpădit.* CREANGĂ, P. 202.

Dacă tu ***ştiai*** *problema astei vieţi cu care lupt,*

Ai vedea că am cuvinte pana chiar să o fi rupt. EMINESCU, O. I 228;

de optativ (cînd redă o dorinţă exprimată cu timiditate):

La plecare nu vru să primească onorariul... îşi puse la uşă galoşii şi, pregătindu-se să deschidă umbrela, se întoarse din prag...:

— Te ***ruga*** *nevastă-mea... pentru nişte şerbet.* CEZ. PETRESCU, Î. II 244.

Perfectul

§ 304. Perfectul exprimă o acţiune petrecută şi încheiată în trecut.

Perfectul simplu este un timp mai vechi decît cel compus. În latineşte, perfectul simplu este întrebuinţat curent de la primele texte, pe cînd cel compus nu apare decît în epoca imperială.

În romîneşte, perfectul simplu mai e folosit în vorbire numai în partea de apus a ţării (Oltenia, Banat etc.), pe cînd în restul ţării el a dispărut de mult, fiind înlocuit de perfectul compus. Pentru cei care îl folosesc în vorbire, perfectul simplu exprimă o acţiune terminată de curînd (în aceeaşi zi în care se vorbeşte): ***fusei*** *azi la moară* (niciodată însă *fusei ieri la moară*); ***văzui*** *un vultur* (l-am văzut chiar acum, cu puţine minute sau ore mai înainte), iar perfectul compus exprimă o acţiune care s-a terminat mai de mult: ***am fost*** *anul trecut la Bucureşti.*

În literatură, perfectul simplu continuă să fie folosit de scriitori din toate regiunile ţării. De exemplu la Creangă întîlnim fraze ca:

Iar marţi, des-dimineaţă ***puse*** *tarniţele şi desagii pe cai.* CREANGĂ, A. 23.

În literatură, perfectul simplu se întrebuinţează numai în naraţiune; în dialog, pentru a evoca exact conversaţia, se foloseşte perfectul compus:

Nu-i acasă Ion, ***zise*** *mătuşa Mărioara;* ***s-a dus*** *cu moşu-tău Vasile...*

CREANGĂ, A. 47.

Se vede limpede că *s-a dus*, care face parte din dialog, nu putea fi pus la perfectul simplu (*se duse*), în timp ce perfectul simplu *zise*, care face parte din naraţiune, e preferabil perfectului compus (*a zis*).

În publicistica curentă, în presă etc., stilul expozitiv se acomodează mult mai bine cu perfectul compus decît cu cel simplu:

În secolul nostru ***s-a născut*** *şi* ***s-a sfîrşit*** *un stat foarte interesant.*

CARAGIALE, O. III 156.

Perfectul simplu, *se născu* şi *se sfîrşi*, ar suna aici pretenţios şi fals.

Deoarece în literatură perfectul simplu apare numai în naraţiune, iar în naraţiune nu apare, de cele mai multe ori, decît persoana a III-a, aceasta e

singura pe care sîntem deprinşi să o vedem întrebuinţată. În special persoana a II-a nu are cum să fie folosită în naraţiune, de aceea ea este cu totul străină pentru regiunile în care perfectul simplu nu apare în vorbire. Aşa se explică sensul ironic pe care-l capătă în acele regiuni persoana a II-a a perfectului simplu:

— ***Făcuşi*** *ispravă!* (se spune cuiva care a stricat ceva).

— ***Venişi,*** *ai?* (este întrebarea care se pune cuiva care a întîrziat).

Întîlnim uneori perfectul cu valoare de prezent:

Şi dădu să plece. În poartă se întoarse şi zise:

— *Eu* ***mă*** *cam* ***dusei*** *...* DUMITRIU, B. F. 105.

— *La revedere;* ***am plecat.***

Mai mult ca perfectul

§ 305. Mai mult ca perfectul e un timp de relaţie, folosit pentru exprimarea unei acţiuni încheiate anterior alteia din trecut.

Ducul lor era Drăghici cuminte
Carele multe veacuri ***văzusă***
Şi totuşi din gură nici un dinte
Încă pînă atuncea nu-i ***căzusă.*** BUDAI-DELEANU, Ţ. 93.

Lucrarea din trecut, posterioară celei redate de mai mult ca perfect, poate fi exprimată sau nu. În acest caz, mai mult ca perfectul are numai aparenţa de timp absolut, stabilind în realitate un raport de anterioritate între acţiunea pe care o exprimă şi alta subînţeleasă:

Nu departe de marginea unui bărăgan, lîngă apa Lisei, ***clădiseră*** *rumînii sat, demult, or fi fiind de-atunci o sută de ani.* SADOVEANU, M. C. 5.

Trebuie să înţelegem de aici că romînii au clădit satul înainte de acţiunea care va fi expusă în frazele următoare.

Viitorul

§ 306. Viitorul exprimă o acţiune care se va petrece după momentul vorbirii:

a. Valoare absolută:

Cu mine ţi-ai pus boii în plug? Apoi ţine minte că ***ai să-i scoţi*** *fără coarne.* CREANGĂ, P. 28.

Mîine iar ***vom fi-mpreună,***
Tu să rîzi şi eu să cînt. COŞBUC, B. I. 165.

b. Valori relative:

Viitorul, în relaţie, situează acţiunea în raport de:

1. anterioritate, față de o acțiune viitoare:

Și știu bine că n-are să-mi fie moale cînd ***m-oi întoarce*** *acasă, unde mă așteaptă nevoile.* CREANGĂ, A. 156.

2. posterioritate, față de o acțiune la trecut (viitorul în trecut):

[Copilul] *căuta din ochi calul cel urît și slab care trebuie să întinerească, după ce* ***va mînca*** *obișnuita dimerlie de jar.* SADOVEANU, O. I 270.

Știam că de cealaltă parte ***voi găsi*** *casa podarului.* SADOVEANU, P. 124.

c. Valori modale:

Viitorul are uneori valoare de hortativ, exprimînd un îndemn:

Ai să lași *cu nouă lei, moș Nichifor, și te-a mai cinsti și feciorul meu la Piatra.* CREANGĂ, P. 113.

Viitorul anterior

§ 307. Viitorul anterior, timp relativ, exprimă o acțiune care se va petrece în viitor față de momentul vorbirii și va fi încheiată înaintea altei acțiuni viitoare. În limba vorbită se folosește foarte rar cu această valoare.

Voi fi bătrîn și singur, ***vei fi murit*** *de mult.* EMINESCU, O. I 107.

Valoare modală. De cele mai multe ori viitorul anterior are valoare de prezumtiv perfect.

Se vede că tata — cine ***a fi fost*** *— a fost oștean.* VLAHUȚĂ, G. S. 224.

Ce ți-e iar? îi zise Sanda intrînd în bătătură cu cofa plină. Iar ***ăi fi plîns?*** CARAGIALE, O. II 312.

TIMPURILE CONJUNCTIVULUI

Prezentul

§ 308. a. Valori absolute. Întrebuințat ca timp absolut, prezentul conjunctivului exprimă o acțiune care se petrece într-un moment viitor foarte apropiat de momentul vorbirii:

Așa că acum numaidecît ***să ne facem*** *și noi, sărmanii, politica noastră pe lumea asta și în această viață.* SADOVEANU, M. C. 113.

Prezentul conjunctivului poate reda și o acțiune nesituată precis în timp:

Noi ***să lucrăm*** *și ea* ***să doarmă?*** CREANGĂ, P. 8.

b. Valori relative. În relație, prezentul conjunctivului exprimă o acțiune care se petrece într-un moment posterior, dar în general apropiat de momentul acțiunii cu care se află în relație:

Ei Cătălin, acu-i acu
Ca ***să-ți încerci*** *norocul.* EMINESCU, O. I 174.

Nu credeam ***să-nvăț*** *a muri vreodată.* EMINESCU, O. I 199.

Nu știa bietul împărat pe care ***să îmbrățișeze*** *mai întîi.* ISPIRESCU, L. 197.

c. Valoare modală. Prezentul conjunctivului are uneori valoare de hortativ:

Mai sus ***să ținem*** *de azi steagul muncii în mînă.* PORUMBACU, Anii aceştia (1950), 43.

Perfectul

§ 309. a. Valoare absolută. Perfectul conjunctivului exprimă o lucrare situată în trecut faţă de momentul vorbirii.

Capul greu cădea pe bancă, păreau toate-n infinit;
Cînd suna, ştiam că Ramses trebuia ***să fi murit.*** EMINESCU, O. I 141.

b. Valori relative. Perfectul conjunctivului exprimă o acţiune în raport de anterioritate faţă de acţiunea cu care e în relaţie:

Noi însă am fi fost mult mai bucuroşi ***să ne fi întrebat*** *cineva dacă nu ni-i foame.* HOGAŞ, DR. I 30.

c. Valori modale. Perfectul conjunctivului are foarte des valoare de condiţional perfect sau optativ:

De cîte ori am aşteptat
O şoaptă de răspuns!
O zi din viaţă ***să-mi fi dat,***
O zi mi-era de-ajuns. EMINESCU, O. I 191;

sau de prezumtiv perfect:

Să fi fost *ceasul trei cînd am plecat.*

TIMPURILE CONDIȚIONALULUI ȘI OPTATIVULUI

Prezentul

§ 310. Prezentul exprimă o acţiune realizabilă în prezent sau viitor:

De ***te-ai coace*** *cît* ***te-ai coace,***
Dulce tot nu te-i mai face. CREANGĂ, P. 10.

Perfectul

§ 311. Exprimă o acţiune care nu s-a realizat în trecut:

Ce ***ar fi ajuns*** *patria astăzi, dacă strămoşii noştri* ***ar fi dormitat*** *şi ei?* BĂLCESCU, M. V. 580.

Irecla în prezent nu se deosebeşte formal de realizabilă, sensul ireal reiese numai din situaţie:

Cînd ***ar şti*** *omul ce-ar păţi, dinainte* ***s-ar păzi.*** CREANGĂ, P. 31.

FOLOSIREA MODURILOR

§ 312. Modurile personale denumesc categoria verbală care arată cum consideră vorbitorul acţiunea verbului din punctul de vedere al realizării ei. Modurile nepersonale sînt forme ale verbului care denumesc acţiunea şi se deosebesc între ele din punctul de vedere al categoriei gramaticale. Ele sînt frecvent numite forme nominale ale verbului datorită întrebuinţării lor ca substantive sau adjective (numai gerunziul este întrebuinţat de obicei ca adverb).

MODURILE PERSONALE

MODUL INDICATIV

§ 313. Indicativul exprimă o acţiune prezentată de vorbitor ca reală.

***Urmă** o clipă de tăcere.* SADOVEANU, O. IV 446.

*În jurul morii e umbră, **avem** unde sta şi dinspre Moldova **vine** o adiere de linişte.* SADOVEANU, O. IV 432.

Indicativul are în unele cazuri funcţiunea altui mod:

a. Indicativul poate avea funcţiune de imperativ:

***Spui** Anicăi că m-am dus pînă la şcoală.* CEZ. PETRESCU, Î. II 166.

*Îmi **dai** şi celelalte scrisori.*

b. Indicativul (la timpul imperfect) poate avea funcţiune de condiţional (sau optativ):

*Tu **trebuia** să te cuprinzi*
De acel farmec sfînt
Şi noaptea candelă s-aprinzi
Iubirii pe pămînt. EMINESCU, O. I 192.

*Eu te **omoram**, măi, zise.* DUMITRIU, B. F. 66.

*S-a isprăvit! Degeaba ne-a fost toată strădania. Mai bine **rămîneam** la Curtea de Argeş.* GALACTION, O. I 287.

*De ce nu **stăteai** tu la masă ca oamenii?* [= de ce nu ai sta].

MODUL CONJUNCTIV

§ 314. Conjunctivul exprimă o acţiune realizabilă.

*Ciudat, **să nu-ţi poţi** aminti chipul fiinţei celei mai apropiate de sufletul tău.* CEZ. PETRESCU, Î. I 291.

*Mamiţica şi tanti Miţa au promis tînărului Goe **să-l ducă**-n Bucureşti.* CARAGIALE, O. I 267.

Conjunctivul poate avea variate nuanţe de sens exprimînd:

a. propunere, îndemn, sfat:

Ţi-o fi fiind foame . . . ***să-ţi aduc*** *ceva să pui la inimă.* SADOVEANU, O. II 232.

Moşicule, n-avem dăcît o mieluşică, ***s-o tăiem*** *p-aia* ***să*** *v-o* ***dăm*** *să mîncaţi.* GR. S. III 168.

Şi-n adevăr, ***să şedem*** *strîmb şi* ***să judecăm*** *drept.* ODOBESCU, III 15.

Mă rog, ia ***să stau*** *şi* ***să-mi fac*** *socoteala cu ce m-am ales eu.* CREANGĂ, P. 320.

b. poruncă, ordin, dispoziţie:

Să te dai *jos! Imediat* ***să te dai!*** DUMITRIU, B. F. 6.

Toate batozele, toate maşinile, toate vehiculele ***să fie bine aprovizionate*** *cu combustibil, spre a putea funcţiona din plin.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 2066, 1/2.

c. dorinţă, urare:

Trăiască *Republica Populară Romînă!*

În plin ***să-ţi meargă*** *vrerile tale,*

Precum tu, dragă, ne ieşi cu plin. ALECSANDRI, P. II 45.

Codrule cu frunza lată,

Bruma ***cază,*** *nu te* ***bată.*** JARNÍK-BÎRSEANU, D. 427.

Să *ne* ***vedem*** *sănătoşi.*

d. imprecaţie, blestem:

Urască*-te binele,*

Iubească*-te boalele,*

Să te uşti *ca scîndura,*

Să te-adapi *cu lingura.* (Poezie populară).

Dracu ***să-i ia*** *pe ciocoi.*

e. îndoială, neîncredere:

Tu ştii acum latineşte, ***să fie*** *oare ca romîneşte?* SLAVICI, N. I 179.

Asta ***să fie*** *grădina, ori ba? şi credea că a rătăcit prin altă grădină.* ISPIRESCU, L. 167-8.

Să fi adunat *el atîţia bani?*

f. deliberare:

Văd vise-ntrupate gonind după vise,

Pîn'dau în morminte ce-aşteaptă deschise

Şi nu ştiu gîndirea-mi în ce să o strîng:

Să rîd *ca nebunii?* ***Să-i blestem?*** ***Să-i plîng?*** EMINESCU, O. I 40.

Aolio! Mama-n ogradă!

Era gata să mă vadă

Pe fereastră.

Ce ***să fac?*** *Unde-mi stă capul?* COŞBUC, B. I. 91.

Nu ştiu ce să fac. ***Să plec*** *ori* ***să rămîn?***

g. mirare, nedumerire, surprindere:

— *Dar știi dumneata, cumătră Margă, cine l-a doborît pe acest godin?*

— *Cum* ***să nu știu?*** *Căci vuiește tot satul de isprava cumătrului Ghiță.* SADOVEANU, N. P. 83.

Să mă creadă *el capabil de-așa faptă?*

Să aibă *bani și* ***să moară*** *de foame!*

h. aproximație, presupunere:

Doar la Iași ***să fi fost*** *așa ceva.* CREANGĂ, A. 19.

Să *tot* ***fie*** *cinci ani.*

i. protest, indignare:

Vai de mine! Eu, ***să cumpăr?*** *strigă Safta . . . Tot din casa mea.* SLAVICI, Nuvele din popor (1900), 56.

Tocma un'ca tine joc de min' ***să-și bată?*** PANN, P. V. I 26.

Auzi, ***să facă*** *el una ca asta!*

j. concesie, îngăduință:

Să ne coborîm *din Ercul, dacă vom fi mișei, lumea tot de mișei ne va ține.* KOGĂLNICEANU, O. 90.

Fericească-l *scriitorii, lumea toată* ***recunoască-l,***

Ce-o să aibă din acestea pentru el, bătrînul dascăl? EMINESCU, O. I 133.

Facă *ce-o vrea.*

l. condiție:

Să fi fost *altu-n locu' meu, i-ar fi rupt cu cîinii, da mie mi-a fost milă de ei.* GR. S. III 123.

Conjunctivul se folosește uneori în interogative care, din diferite motive, întîrzie un răspuns direct, reluînd întrebarea (cu schimbarea persoanei dacă e cazul). Această nouă întrebare este formală, pentru că nu presupune un răspuns, sau presupune un răspuns cunoscut.

— *Ce vrei, flăcăule, îi zise împăratul . . .*

— *Ce* ***să voi,*** *mărite împărate, iată sînt trimes să-ți cer fata.* ISPIRESCU, L. 44.

— *Ce mai faci, mă? . . .*

— *Eu, ce* ***să fac?*** *Bine.* SADOVEANU, O. II 102.

În limba romînă conjunctivul a căpătat o întrebuințare foarte largă prin faptul că a înlocuit infinitivul (după diferite verbe, după anumite prepoziții). Astăzi, după modele străine, infinitivul se răspîndește din nou.

În limba actuală sînt situații în care se poate folosi la fel de bine fie conjunctivul, fie infinitivul: *pot să cînt* și *pot cînta.*

Există însă situații în care întrebuințarea conjunctivului este nerecomandabilă; astfel e greșită construcția *înainte* ***să plece*** în loc de *înainte de a pleca.*

MODUL CONDIȚIONAL-OPTATIV

§ 315. Condiționalul exprimă o acțiune a cărei realizare depinde în general de îndeplinirea unei condiții. Atît propoziția care formulează condiția, cît și propoziția regentă se construiesc în general cu condiționalul:

Cred că dacă ***aș*** *mai* ***putea*** *rîde azi,* ***ar trebui*** *să mă strîmb de rîs, contemplînd un asemenea caraghios.* CAMIL PETRESCU, T. II 325.

Dacă ***aș pleca*** *de dimineață,* ***aș ajunge*** *la timp.*

Alteori condiționalul apare numai în una din cele două propoziții:

Dacă ***ar fi vrut****, pe toate le putea coborî acolo la cuțit.* SADOVEANU, O. II 13.

Condiționalul mai exprimă:

1. concesia:

Astăzi chiar de ***m-aș întoarce***
A-nțelege n-o mai pot . . .
Unde ești, copilărie,
Cu pădurea ta cu tot? EMINESCU, O. I 111.

2. comparație ireală:

Și cînd gîndesc la viața-mi, îmi pare că ea cură
Încet repovestită de o străină gură,
Ca și cînd ***n-ar fi*** *viața-mi, ca și cînd* ***n-aș fi fost.*** EMINESCU, O. I 71.

O dragoste între ei și o încredere desăvîrșită, parcă toți ***ar fi*** *membrii aceleiași familii.* VLAHUȚĂ, G. S. 51-52.

Scormon! strigă ea cu bucurie ca și cînd ***ar întîlni*** *un vechi prieten.* SLAVICI, N. I 34.

3. un fapt îndoielnic:

Într-o frumoasă precuvîntare,
*Îi dovedește c-****ar fi avînd***
Niște hrisoave arătătoare,
Ce-au făcut urșii, zău nu știu cînd. ALEXANDRESCU, M. 349.

I se păru atunci că sus, în tufișurile de pe țărm, ***ar fi auzit*** *un rîs ascuțit, de drac.* AGÎRBICEANU, ÎNT. 35.

Optativul exprimă o acțiune dorită.

Închinare-aș *și n-am cui!*
Închinare-aș *murgului.* ALECSANDRI, P.P. 72.
*De-****ar veni*** *odată!*

Realizarea acțiunii exprimate prin optativ depinde de obicei de o condiție, exprimată sau nu. Sînt situații în care realizarea acțiunii nu depinde de nici o condiție, optativul exprimînd o acțiune dorită pur și simplu:

Okeanos se plînge pe canaluri . . .
El numa-n veci e-n floarea tinereții,

Miresei dulci i-ar **da** *suflarea vieţii,*
Izbeşte-n ziduri vechi, sunînd din valuri. EMINESCU, O. I 202.

Optativul este întrebuinţat şi în imprecaţii:

Mă blastemă: «De ***n-ai fi fost!***
Eşti un pustiu! Ţi-e capul prost.» COŞBUC, B. I. 111.

Optativul este întrebuinţat ades în locul indicativului pentru a atenua o cerere sau o rugăminte prea directă şi pentru a aduce o notă de politeţe, de czitare:

Aş avea *de adăugat . . .*
Aş cere *mai multă linişte.*
Aş zice, *tovarăşe Toma, dacă aţi isprăvit cu şedinţa, să ne repezim pe şantier.* CĂLUGĂRU, O. P. 12.
Eu, tovarăşe Toma, . . . ***aş vrea*** *să spun cîteva cuvinte.* CĂLUGĂRU, O. P. 9.

MODUL IMPERATIV

§ 316. Imperativul este modul prin care se exprimă:

a. ordinul (în vederea îndeplinirii sau împiedicării unei acţiuni):

Ia-ţi *acu banii şi* ***pleacă*** *degrabă la boierul.* CARAGIALE, O. I 224.
Nu rupeţi *florile!*
Încetează *odată!*

b. îndemnul:

Ce s-a întîmplat? Eu sînt prefectul vostru. ***Ia spuneţi-mi mie.*** DUMITRIU, B. F. 10.

Alteori imperativul exprimă, ironic, sub formă de îndemn, interdicţia:

Rîdeţi *voi,* ***rîdeţi*** *. . .* DELAVRANCEA, H. T. 17.

c. rugămintea:

Şi-acum ***dă-mi*** *mîna! A sunat*
Gornistul de plecare.
Du *Oltului din partea mea*
O caldă salutare,
Şi-ajuns în ţară, eu te rog,
Fă-mi *cel din urmă bine:*
Pămîntul ţării să-l săruţi
Şi pentru mine! COŞBUC, B. I. 58.

Imperativul exprimînd rugămintea apare şi în cîteva expresii fixe, invocaţii, care şi-au pierdut sensul propriu de invocaţii, devenind echivalente cu o interjecţie:

Ţinea la el şi n-ar fi vrut, doamne ***fereşte!*** *ca să bănuiască ceva.* SLAVICI, PĂD. 72.
Dar cum, doamne ***iartă-mă!*** *să nu rîz?* CARAGIALE, O. VI 35.

Imperativul este întrebuinţat uneori în locul indicativului pentru a face naraţiunea mai vie:

Pe noi, din spatele lui, . . . ne bufni un rîs straşnic, şi ***rîzi, şi rîzi . . .*** DELAVRANCEA, H. T. 13.

Cartea se deschise la foaia 80; şi eu ***trage-i*** *tare şi desluşit:*

— Cînd cu ciuma lui Caragea . . . DELAVRANCEA, H. T. 96.

Cît p-aci să puie zînele mîna pe ei. Şi ***fugi****, zînele după dînşii; ei* ***fugi****! zînele după dînşii.* ISPIRESCU, L. 164.

Voi mă vedeţi că vorbesc ca un prost, mereu ***dă-i*** *cu gura, dar eu mă gîndeam.* DUMITRIU, B. F. 66.

Se prăvală copacul peste mine şi ***rupe-i*** *piciorul şi* ***sfarmă-i*** *dinţii din gură.* CEZ. PETRESCU, 1907, II 401.

MODUL PREZUMTIV

§ 317. Prezumtivul exprimă o acţiune prezentată ca presupusă, bănuită:

Oi fi mirosind*! . . . Am gustat de dimineaţă nişte anghelică.* CARAGIALE, O. II 72.

O fi ştiut *el ceva, dacă zicea aşa.*

MODURILE NEPERSONALE

INFINITIVUL

§ 318. Infinitivul este modul care denumeşte acţiunea exprimată de verb, adică este numele unei acţiuni, după cum substantivul este numele unui obiect. Infinitivul ţine prin natura lui şi de verb şi de substantiv, putînd avea funcţiuni sintactice specifice fiecăreia dintre aceste două categorii.

În limba romînă există două forme de infinitiv: una scurtă (*a lucra*) şi una lungă (*lucrare*).

A. Forma scurtă şi-a păstrat valoarea de verb.

Ca şi substantivul, ea poate avea în propoziţie funcţiunea de:

1. subiect:

Oare glorie să fie ***a vorbi*** *într-un pustiu!* EMINESCU, O. I 137.

Nu este anevoie ***a cunoaşte*** *orăşelul în două sau trei zile.* ISPIRESCU, U. 137.

Ştii cît de mare păcat este ***a osîndi*** *pe cineva la moarte nejudecat.* SADOVEANU, Genoveva de Brabant (1920), 79.

2. nume predicativ:

Cea dintîi treabă ce făcu fu de ***a da*** *drumul din robie cumnaţilor săi.* ISPIRESCU, L. 179-180.

3. atribut:

Însăşi plăcerea de **a-l asculta** *era amestecată cu suferinţă.* M. CARAGIALE, CR. 10.

Veni vremea **a merge** *la războiu.* ISPIRESCU, L. 169.

Ideea **de a nu ne mişca** *ne obosea, şi capul începea să ne tremure.* DELAVRANCEA, H. T. 110.

4. complement direct:

Era bun cîrmuitor, aspru către aristocraţi, pre care ştia **a-i ţinea** *în respect, şi blînd către norod.* NEGRUZZI, I 179.

Noi ştim **a învîrti** *sapa, coasa şi secerea.* CREANGĂ, A. 163.

Dacă pofteşti, stăpîne, pot **a-ţi cînta** *şi alte cîntece frumoase.* SADOVEANU, H. A. 118.

Multă vorbă nu se putea **face**. SLAVICI, PĂD. 75.

5. complement indirect:

Vede d. Anghelache că amicii lui nu i-au priceput vorbele, şi astfel se simte obligat **a** *le* **da** *explicaţiunile necesare.* CARAGIALE, O. II 59.

Sîntem datori **a ne ajuta** *unii pe alţii.* CREANGĂ, P. 330.

6. circumstanţial:

a. de mod:

Urmă cu cina sa **fără a** *mai* **grăi** *vr-un cuvînt.* SLAVICI, N. II 14.

b. de timp:

Pînă a nu pune *piciorul pe prag, întinse mîna.* ISPIRESCU, L. 285.

c. de scop:

Satul, văzînd că acest om nu se dă la muncă nici în ruptul capului, hotărî să-l spînzure, **pentru a** *nu mai* **da** *pildă de lenevire şi altora.* CREANGĂ, P. 329.

Se duse **a căuta** *fata.* ISPIRESCU, L. 319.

Din exemplele de mai sus se poate constata că infinitivul este cerut de verbe şi adjective şi că apare adeseori întovărăşit de prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale.

Verbele care se pot construi cu infinitivul sînt: *a apuca, a avea, a se grăbi, a începe, a încerca, a îndrăzni, a învăţa, a izbuti, a porni, a primi* etc. şi unipersonale ca *îmi vine.*

Infinitivul scurt, spre deosebire de substantiv, nu poate avea atribut. În schimb, datorită naturii sale verbale, el poate avea:

1. complement direct:

Hoţul n-avusese timp a lua toate **merele**. ISPIRESCU, L. 88.

Marta avea obiceiul de a pune toată **casa** *în mişcare.* SLAVICI, N. I 80.

2. complement indirect:

Îmi era negreşit mai lesne de a vorbi... ***despre oameni şi despre fapte***. ODOBESCU, III 558.

3. circumstanţial, de exemplu:

a. de loc:

Puţin ne importă dacă aceste trei dame se hotărăsc a părăsi locul lor spre a veni ***în capitală***. CARAGIALE, O. I 267.

b. de timp:

O să-ţi fie groază a mai ieşi ***noaptea*** *la uliţă.* SLAVICI, PĂD. 90.

c. de mod:

Nu era chip a mai sta ***aşa.*** ISPIRESCU, L. 52.

Gata de a-i face ***pe plac.*** SLAVICI, N. I 84.

În calitate de verb, oricare ar fi rolul lui în propoziţie, infinitivul are un subiect, un autor al acţiunii (deşi prin forma sa — fiind mod impersonal — nu se indică acest lucru).

De cele mai multe ori infinitivul apare singur:

De abia îndrăznesc ***a mărturisi*** *că am avut cutezarea să-mi ridic privirile spre acel soare.* SADOVEANU, O. I 173.

Cînd îl apucau durerile, nimeni nu-i putea ***intra*** *în voie.* GHICA, S. 315.

Uneori subiectul (autorul acţiunii) însoţeşte infinitivul:

Aţi citit atîtea romanuri . . ., că ***a vă povesti, eu,*** *cum slăbisem, . . . v-aş face să căscaţi.* DELAVRANCEA, H. T. 70.

Subiectul infinitivului poate coincide cu subiectul verbului predicat:

N-aveţi voie a vă mai arăta înaintea feţei mele. ISPIRESCU, L. 178

sau poate fi diferit de acesta:

Vine ***vremea*** *de a pricepe* ***omul*** *ce-i bine şi ce-i rău.* CREANGĂ, A. 35.

Din cele de mai sus rezultă că infinitivul scurt are rolurile esenţiale ale substantivului, dar nu poate primi determinantul propriu acestuia — atributul. El primeşte determinantele verbului — complemente — fără a avea rolul esenţial al acestuia, acela de predicat.

B. Infinitivul lung poate avea atribut:

După plecarea ***măriei sale,*** *aşezările de la Timiş rămaseră ca-ntr-o destindere leneşă.* SADOVEANU, F. J. II 142.

Au purtarea ***noastră*** *nu-ţi place?* ISPIRESCU, I. 24.

Partea de vorbire care are funcţiune de complement direct pe lîngă un infinitiv scurt se transformă în atribut cînd apare în urma infinitivului lung:

a apleca ***capul*** *— aplecarea* ***capului***

a vedea ***pe cineva*** *— vederea* ***cuiva*** [mă bucură].

Circumstanţialul exprimat printr-un adverb de loc sau de timp poate fi considerat fie ca atribut, fie ca circumstanţial:

Plecarea ***acasă.***

Plecarea ***de cu noapte.***

Infinitivul poate avea valoarea altui mod:

1. a indicativului:

Nu se poate lăuda de **a fi** *cel mai priceput.*

2. a conjunctivului:

Vă invităm **a face** *imediat o anchetă la şcoală şi a ne raporta de urgenţă.* CARAGIALE, O. I 205.

Are bucuria **a vă anunţa** . . .

3. a imperativului:

***A** nu* **se pleca** *în afară.*

A se slăbi. CARAGIALE, O. II 148.

Numai folosirea în locul conjunctivului este admisibilă. Celelalte construcţii citate sînt în general franţuzisme care au fost frecvente mai ales în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dar care nu au pătruns la scriitorii buni (exemplul din urmă face parte dintr-un text al lui Caragiale care satirizează folosirea greşită a infinitivului).

Folosirea infinitivului în locul altui mod este aproape întotdeauna pretenţioasă.

PARTICIPIUL

§ 319. Participiul este modul care, sub formă de adjectiv, denumeşte acţiunea suferită de un obiect. Această acţiune e prezentată ca terminată (efectele ei persistă sau nu în prezent). Valoarea de adjectiv apare şi în formele pasivului. Numai în timpurile compuse ale activului, participiul şi-a pierdut calitatea de adjectiv. Prin urmare participiul ţine prin natura lui şi de verb şi de adjectiv, putînd avea funcţiuni sintactice specifice fiecăreia dintre aceste categorii.

a. Ca şi adjectivul, participiul poate avea în propoziţie funcţiunea de:

1. atribut:

Se trăgea de păr şi avea priviri **speriate şi plînse.** PAS, Zilele vieţii tale (1949), I 193.

2. nume predicativ:

Nicolae era **aşezat, potolit** *şi se gîndea să se însoare cît mai curînd.* REBREANU, I. II 134.

E de mult **plecat** *în concediu.*

După cum reiese chiar din exemplele de mai sus, participiile au sens activ sau pasiv.

Participiul verbelor tranzitive are în majoritatea cazurilor sens pasiv:

Cu perdelele **lăsate**

Şed la masa mea de brad. EMINESCU O. I 105,

iar al celor intranzitive (şi reflexive uneori) are sens activ:

Iar peste mii de sloiuri de valuri **repezite**

O pasăre pluteşte cu aripi ostenite. EMINESCU, O. I 114.

În anumite cazuri este greu de hotărît dacă este vorba de participiul unui verb tranzitiv sau de participiul unui verb reflexiv.

Se cutremură ca ***deşteptat*** *dintr-un vis.* REBREANU, I. II 132.

Există un număr de verbe tranzitive al căror participiu are şi sens activ:

carte ***citită*** *— om* ***citit***
apă ***răcită*** *— om* ***răcit***
pîine ***mîncată*** *— om* ***mîncat***
vin ***băut*** *— om* ***băut***
iarbă ***păscută*** *— oi* ***păscute***
lecţie ***învăţată*** *— om* ***învăţat***

Cu prefixul *ne-* unele participii ale verbelor tranzitive exprimă imposibilitatea realizării acţiunii:

Laura dansa cu Pintea, care . . . greşea adeseori paşii, ceea ce pe Laura o ruşina şi-i amintea pe Aurel cel ***neîntrecut.*** REBREANU, I. I 166.

Ca şi adjectivul, participiul cu valoare adjectivală poate avea diminutiv:

Mititel,
Înfăşăţel
În scutec de bumbăcel. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 515.
Cîte puice am avut
Numa una mi-am lăsat
Stricăţică *de vărsat*
Şi cu haz la sărutat. ŞEZ. I 212.
O fată ***spălăţică.***

El poate deveni substantiv:

Numele întortochiat al unui ***prigonit*** *din Polonia.* CEZ. PETRESCU, Î. I 62.
Nemulţumitului *i se ia darul.*
Nu plînge, ***iubita*** *mea,*
Că ***scrisa*** *noastră-i aşa.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 148

sau adverb:

De cîtăva vreme bătrînii, morarul şi morăriţa, erau foarte mulţămiţi; nu numai pentru că le mergeau treburile ***minunat,*** *dar mai ales pentru că rătăcirile şi pribegiile lui Zaharia erau din ce în ce mai rare.* SADOVEANU, O. II 29.

b. Datorită naturii sale verbale, participiul poate avea toate determinantele verbului cu excepţia complementului direct:

Om umblat ***prin lume*** (circumstanţial de loc).
Carte citită ***în grabă*** (circumstanţial de mod).
Casă clădită ***de curînd*** (circumstanţial de timp).
Carte donată ***bibliotecii*** (complement indirect).

După anumite verbe (*a trebui, a se cere, a se lăsa, a aştepta*), participiul, neînsoţit de auxiliar, ţine locul conjugării pasive:

Se lăsase ***îmbăiat*** *şi* ***pieptănat***. CEZ. PETRESCU, Î. II 319.

Fetele nu aşteptau ***rugate*** *ca pe aiurea, ci fiecare desprindea mîinile a doi flăcăi, unde-i venea la socoteală*. CREANGĂ, A. 105.

Formula regională *trebuie de făcut* e greşită.

Natura verbală a participiului permite ca acesta, păstrîndu-şi funcţiunea sintactică de atribut, să exprime raporturi circumstanţiale care mai pot fi exprimate şi prin propoziţiile circumstanţiale corespunzătoare:

Ameţiţi *de limbe moarte, de planeţi, de colbul şcolii,*
Confundam pe bietul dascăl cu un crai mîncat de molii. EMINESCU, O. I 140 [pentru că eram ameţiţi].

Ajuns *calfă la găitănărie, vorbea frumos şi cu patimă în mijlocul tovarăşilor săi*. DELAVRANCEA, H.T. 16 [după ce ajunsese calfă].

Livada, ***îngrijită****, începu să dea rod* [pentru că fusese îngrijită, după ce a fost îngrijită].

Casa, ***zugrăvită*** *proaspăt, mi-a plăcut* [pentru că era zugrăvită proaspăt, după ce a fost zugrăvită].

După cum se vede, raportul circumstanţial pe care-l exprimă participiul poate fi înţeles uneori în mai multe feluri (de obicei cauzal sau temporal).

GERUNZIUL

§ 320. Gerunziul este forma verbului care exprimă acţiunea în desfăşurare fără referire la persoană sau la moment.

A. În frază gerunziul se întrebuinţează ca:

1. circumstanţial:

a. de mod:

Arătarea [=locomotiva] *creşte, creşte mereu,* ***sfîrîind*** *semeaţă şi* ***alunecînd*** *cu eleganţă maiestoasă către peron*. CARAGIALE, O. I 80.

Privea ***zîmbind*** *la cazna lor*. SLAVICI, PĂD. 51.

Adierile uşoare de vînt intrau, ***rătăcind****, ca răsuflările umbrelor celor duşi*. SADOVEANU, O. I 274.

b. de cauză:

Într-o zi, ***neştiind*** *ce să fac ca să împrăştii tristeţea de care eram cuprins, m-am dus să văd pe doctorul H.* NEGRUZZI, I 293.

Într-o zi, o calfă, ***văzîndu-l*** *cum tremură şi cum i s-aprind ochii cînd vorbeşte de bani, i-a zis în glumă. . .* DELAVRANCEA, H. T. 17.

Nefiind *dansator încercat, greşea adeseori paşii*. REBREANU, I. I 166.

c. condiţional:

Trăind şi nemurind *ai să vezi cine sînt eu.* CREANGĂ, P. 80.

Chiar tu, ***ducîndu-te,*** *ne temem că nu te vei mai întoarce.* ISPIRESCU, L. 21.

d. de timp:

Primind *scrisoarea cumnatului său, el începu să zîmbească.* SLAVICI, PĂD. 67.

Venind *ciobanii şi* ***văzînd*** *toate astea, se mirară.* ISPIRESCU, L. 435.

Nu ştiam nici pe ce străzi merg, nu auzeam nimic în jurul meu şi cîteodată, ***traversînd,*** *dam buzna peste automobile.* CAMIL PETRESCU, U. N. 184.

Doamna Herdelea plîngea ***spălîndu-i şi călcîndu-i*** *rufele.* REBREANU, I. II 210.

În primele două exemple acţiunea verbului la gerunziu este anterioară acţiunii verbului predicat. În ultimele două, acţiunile sînt simultane.

2. complement direct:

Cîteodată auzim ***povestindu-ni-se*** *cîte o întîmplare de ne vine mai a n-o crede.* RETEGANUL, P. IV 3.

3. atribut:

Pletele de abia ***cărunţind*** *. . . cădeau în sfredele dese pe umeri.* SADOVEANU, O. II 4.

Împreună cu un acuzativ pe lîngă care stă ca atribut, gerunziul face parte dintr-o construcţie care înlocuieşte o propoziţie completivă:

Pe *respectabila* ***madam Trahanache*** *am văzut-o* ***ieşind*** *de la Caţavencu.* CARAGIALE, O. VI 89.

B. Mult mai des decît infinitivul, gerunziul are subiect. Subiectul gerunziului poate fi:

1. subiectul propoziţiei:

Plecînd, *am încuiat uşa.*

2. diferit de subiectul propoziţiei:

Şi trebuiesc luptate războaiele aprinse,

Căci ***voi murind*** *în sînge, ei pot să fie mari.* EMINESCU, O. I 56.

Bunii lor auziseră de la străbunii lor ***povestindu-se*** *de asemenea fleacuri.* ISPIRESCU, L. 9.

În ultimul exemplu gerunziul are subiect impersonal.

Subiectul gerunziului nu poate fi diferit de subiectul propoziţiei decît cînd ambele sînt exprimate sau cînd reiese clar care e subiectul fiecăruia din cele două verbe. O expresie ca ***ridicînd*** *bastonul, l-a dat afară* este necorectă, pentru că dă loc la confuzie (nu se ştie care din cele două persoane a ridicat bastonul).

În unele cazuri, în mod greşit, gerunziul ia locul verbului predicativ. Astfel se ajunge la fraze formate numai din gerunzii:

Venindă *Ionel aproape de casă,* ***dîndu-se*** *peste cap,* ***făcîndu-se*** *un porumbel frumos tare,* ***avîndă*** *un pom dinaintea casei, se sui şi-ncepu să cînte.* ***Ieşind***

zmeul afară şi **văzîndu-l**, *nu mai* **putînd** *de bucurie ca să-l prindă; se sui zmeul ca să-l prindă; el o-ntindea mîna ca să-l prindă, porumbelul* **sărindă** *din cracă-n cracă, pînă s-a suit în vîrful pomului . . .* **Dînd** *odată cu paloşul în pom,* **tăindă** *pomul şi* **căzînd** *cu zmeul jos, zmeul s-a făcut praf.* GEORGESCU-TISTU, B. 12.

Explicaţia este că gerunziul, fiind folosit mai mult în limba literară decît în cea populară, poate apărea ca formă mai « distinsă ».

Gerunziul are toate complinirile verbului de la care e format:

1. complement direct:

Să tot privesc la munte în sus cum se ridică,
Pierzîndu-şi **a sa frunte** *în negura de nori.* EMINESCU, O. I 7.

2. complement indirect:

Baiazid privind **la dînsul** *îl întreabă cu dispreţ.* EMINESCU, O. I 146.

3. complement circumstanţial:

Se lua pe gînduri şi amîna, din zi în zi şi de joi pînă mai de-apoi, această poznaşă trebuşoară şi gingaşă în multe privinţi, după cum o numea el, gîndindu-se **mereu** *la multe de toate.* CREANGĂ, P. 141.

Stă zîmbind **de-o amintire**, *pe genunchi scriind o carte.* EMINESCU, O. I 149.

Ar voi în a lui braţe să o ţină-n veci de veci,
Dezgheţînd **cu sărutarea-i** *raza ochilor ei reci.* EMINESCU, O. I 162.

SUPINUL

§ 321. A. Supinul denumeşte acţiunea verbală, comportîndu-se ca un infinitiv lung, deci ca un substantiv verbal, dar şi ca un verb.

1. substantiv:

***Fumatul** oprit* [subiect].

N-am putut sfîrşi **dezbrăcatul**. CAMIL PETRESCU, U. N. 120 [complement direct].

Dîndu-se şi el în pîrpăra **însuratului**. CREANGĂ, P. 166 [atribut].

Era la **spălat** [circumstanţial de loc].

Foarte bine reprezentat este supinul cu funcţiune de circumstanţial de scop:

Ne poftiră la **scăldat**.

[Turcii] *se îndreptară spre Pipirig după* **jefuit**. CREANGĂ, A. 20.

Îl chemase pentru **scuturat**.

2. verb:

D-apoi tu nici de **păscut** *gîştele nu eşti bun.* CREANGĂ, P. 147-148 [supin avînd complement direct].

*N-aveam nici de hrană, nici țol de-**nvelit***
Și nici o putere! . . . eram prăpădit! ALECSANDRI, P. I 41.

B. După diferite verbe nepredicative (mai ales *a fi* și *a avea*) și precedat de prepoziția *de*, supinul exprimă ideea de necesitate sau posibilitate:

Vom mai vedea noi ce mai este ***de făcut.*** SADOVEANU, O. I 33.
*— Ce-**i** **de făcut**, Vasile?*
— Apoi știu eu, stăpîne? SADOVEANU, O. I 464.
Vor fi multe ***de îndreptat.*** SLAVICI, N. I 51.
Acolo se hotărî Zaharia să spuie Anicăi ce-avea ***de spus.*** SADOVEANU, O. II 96.
Ce-or fi vorbit atît? ce ***aveau de «discutat»?*** CAMIL PETRESCU, U. N. 119.
Căldura nu mai e ***de suportat.***
*Nimeni n-**avea** timp* ***de pierdut.*** CEZ. PETRESCU Î. I 284.

Însoțit de un mod predicativ al verbului de la care e format, supinul capătă valoarea de «în ce privește (acțiunea verbului)», «cînd e vorba despre . . .», fiind urmat de obicei de o adversativă:

***De omorît** nu l-a omorît jupînul, că jupînul nu era om așa de rău . . . Dar . . .* CARAGIALE, O. I 171.

Supinul mai poate exprima proveniența, ca în exemplul:

Cal ***de furat.***

Concluzii asupra folosirii modurilor

§ 322. Se constată deci că un mod poate exprima mai multe idei, atitudini (conjunctivul de exemplu exprimă: bănuială, presupunere, îndemn, ordin etc.), iar, pe de altă parte, aceeași idee poate fi exprimată prin moduri diferite (astfel ordinul se poate exprima prin imperativ, conjunctiv și chiar indicativ). Există interferență și între modurile personale și cele nepersonale (infinitivul în locul imperativului sau al conjunctivului, participiul în locul indicativului etc.).

FORMAREA VERBELOR

Observații generale

§ 323. Limba romînă cunoaște pe de o parte verbe primare, pe care le-a primit gata făcute, din latinește sau din alte limbi, în primul rînd din slavă, pe de altă parte verbe derivate, adică verbe pe care romîna și le-a format ea însăși prin procedeele obișnuite ale formării cuvintelor.

Verbe formate cu prefixe

§ 324. Cu prefixe, se formează verbe derivate fie de la verbe, fie de la substantive sau adjective. Cele mai obişnuite prefixe sînt *în-* (*îm-*), care arată transformarea în ceva, transpunerea într-o stare, şi *des-* (*dez-*) (opus lui *în-*), *răs-* (*răz-*) care arată mai ales întoarcerea la starea anterioară, repetarea.

Verbe derivate de la substantive, cu ajutorul prefixului *în-* (*îm-*): *îmboboci*, *împrimăvăra*, *închega* (de la *cheag*), *încolăci*, *înjuga*, *înlemni*, *înmuguri*, *înşira*.

Verbe derivate de la adjective cu ajutorul prefixului *în-* (*îm-*): *îmbolnăvi*, *îmbuna*, *încărunţi*, *îngroşa*, *înlesni*, *împuternici*.

Verbe derivate cu ajutorul prefixului *în-* (*îm-*) de la alte verbe: *încinge* (de la *cinge*), *întinge* (de la vechiul *tinge*), *întoarce* (de la *toarce*), *învinge* (de la vechiul *vince*) etc. S-ar putea ca unele dintre aceste formaţii să fi fost luate gata făcute din latineşte. Altele sînt formate de la verbe slave pe care nu le mai avem sub forma simplă: *îndrăzni*, *înveli*, *învîrti* (v. sl. дрѣзнѫти, кълнти, крѣтѣти).

Verbe formate de la substantive cu ajutorul prefixului *des-* (*dez-*): *dezmirişti*, *despleti*, *desprimăvăra*, *desăra* (în loc de *dessăra*), *dezbrobodi*, *dezgropa*.

Verbe formate de la adjective cu ajutorul prefixului *des-* (*dez-*): *descreţi*, *dezgoli*, *dezmorţi*, *dezrumeni*, *dezvinovăţi*.

Verbe formate de la alte verbe cu ajutorul prefixului *des-* (*dez-*): *deza-proba*, *descînta*, *descoase*, *desface*, *desminţi*, *desprinde*, *dezuni*.

Verbe formate cu prefixul *răs-* (*răz-*) de la substantive: *răsfăţa*, *răsfira*, *răsfoi*. Verbe derivate de la adjective cu ajutorul prefixului *răs-* (*răz-*): *răzbuna*.

Verbe derivate de la alte verbe cu ajutorul prefixului *răs-* (*răz-*): *răscoace*, *răscroi*, *răscumpăra*, *răsfrînge*, *răstălmăci*, *răsturna*, *răzbate*, *răzgîndi*.

De multe ori formaţiile cu *des-* au paralele cu *în-* (cîteodată şi cu prefixul, neproductiv astăzi, *a-*): *îmbrăca*, *dezbrăca*; *încălţa*, *descălţa*; *încurca*, *descurca*; *înveli*, *dezveli*; *acoperi*, *descoperi*; *amorţi*, *dezmorţi*. De obicei verbul cu *des-* este făcut după modelul celui cu *în-*, dar acest lucru nu este valabil totdeauna, şi uneori nici nu există paralela: există *a desface*, fără să existe *a înface*; există *a dezmirişti*, dar nu există *a înmiriştі* şi nici *a miriştі*.

Verbe formate cu sufixe

§ 325. Cu sufixe se formează toate verbele romîneşti, deoarece, la forma tip a verbului, adică la infinitiv, orice verb are obligator sufixul caracteristic al conjugării: sufixe productive, adică *-a* (pentru conjugarea I) şi *-i* (pentru conjugarea a IV-a), sufixe neproductive sau foarte puţin productive (*-ea* pentru conjugarea a II-a, *-e* pentru conjugarea a III-a şi *-î* pentru conjugarea a IV-a).

Uneori sufixul este redus la această vocală caracteristică, indiferent dacă verbul e derivat de la un substantiv sau de la un adjectiv: *caligrafia*, *depozita*,

urechea, *visa*; *codi*, *coti*, *împărăți*, *vesti*; *înceta*, *scurta*, *urgenta*; *curăți*, *lungi*, *netezi*, *putrezi*. Alteori sufixul este mai dezvoltat: *vieţui*. Se pot deriva, cu ajutorul acestor sufixe, verbe de la substantive sau adjective şi, mult mai rar, de la alte verbe.

a. Verbe derivate de la substantive sau adjective. Se pot distinge, după valoare, două categorii: unele arată că subiectul verbului face, produce, imită obiectul denumit de substantivul de unde derivă, sau transformă ceva în acest obiect (sau îi acordă calităţi denumite de adjectivul de bază): *a dramatiza* «a face dramă dintr-un lucru, a imita o dramă», *a fertiliza* «a face fertil», *a oficializa* «a transforma în oficial», *a urbaniza* «a transforma în urban», «a acorda calitatea de urban»; altele arată că subiectul verbului dotează ceva cu obiectul sau calitatea denumită de cuvîntul de unde derivă: *a pietrui un drum* înseamnă «a-l pava cu piatră». În afară de aceasta, unele verbe arată că subiectul este sau se comportă ca lucrul de la al cărui nume derivă verbul: *a rivaliza* «a fi rival, a acţiona ca un rival». Alături de aceste categorii de sens, între care în multe cazuri distincţia este greu de făcut, există o serie de alte nuanţe, dependente în mare măsură de sensul verbului derivat sau al verbului de unde derivă. Din această cauză sufixele se specializează mult mai puţin, toate servind aproape în aceeaşi măsură la simpla transformare a numelui în verb. Dacă un sufix se specializează totuşi (cum este cazul lui *-iza* «a face, a transforma în»: a *concretiza* «a face ceva concret, a transforma în concret»), aceasta nu înseamnă că nu se pot forma, cu acelaşi sufix, cuvinte cu altă valoare. S-a făcut astfel verbul *a alfabetiza* care ar fi trebuit să însemne «a transforma în alfabet», dar care pînă la urmă a învins rezistenţa celor care au invocat valoarea sufixului şi s-a impus (la aceasta a contribuit dificultatea de a crea un cuvînt care să exprime acţiunea. Ar fi trebuit spus de exemplu *a dezanalfabetiza*).

Sufixele cele mai importante sînt:

-iza (de origine grecească, împrumutat de limba latină şi răspîndit în multe limbi): *dinamiza*, *galvaniza*, *laiciza*, *muşamaliza*, *narcotiza*, *oficializa*. Derivatele în *-iza* se îmbogăţesc cuprinzînd şi cuvinte din franţuzeşte care comportă un element *-iss-*: *abrutiza*, *ateriza*.

Verbele cu sufixul *-iza* sînt în strînsă legătură cu substantivele formate cu sufixul *-ism* şi cu adjectivele formate cu sufixul *-ist*: *socializa*, *socialism*, *socialist*; *colectiviza*, *colectivism*, *colectivist*.

-fica (împrumutat de la verbe compuse latineşti, sufixul fiind înrudit cu verbul *a face*): *clarifica*, *codifica*, *diversifica*, *exemplifica*, *glorifica*, *justifica*, *vinifica* etc.

-isi (de origine neogreacă): *aerisi*, *categorisi*, *economisi*, *istorisi*, *mărturisi*, *silabisi*. Uneori acest sufix conferă verbului o nuanţă ironică: *plimbarisi*, *tratarisi*.

-ui (de origine slavă): *chinui*, *lecui*, *păcătui*, *pălmui*, *rîndui*, *sfătui*, *terciui*, *vieţui*.

b. Verbe derivate de la alte verbe. Limba romînă posedă foarte puţine sufixe cu ajutorul cărora să formeze verbe derivate de la alte verbe. Un singur sufix este mai bine reprezentat: *-ci* (cu valoare frecventativă şi uşor peiorativă): *clipoci*, *împletici*, *spălăci*, *zburătăci*.

Formaţii regresive

§ 326. Formaţiile regresive sînt destul de rare printre verbe. Un tip clar reprezintă verbul *a audia*, refăcut din substantivul *audienţă*, după modelul *abunda*: *abundenţă*, *neglija*: *neglijenţă*. În unele medii circulă şi *a condolea* (neliterar), format în acelaşi chip de la *condoleanţe*. De la *regizor*, *furnizor*, s-a ajuns la *regiza*, *furniza*, după modelul *coafa*: *coafor*, *controla*: *controlor*.

Mai merită să fie pomenit aici şi *haide*, interjecţie care a fost luată drept imperativ şi a ajuns să fie conjugată: *haidem*, *haideţi*.

Scanned with OKEN Scanner

ADVERBUL

§ 327. Adverbul este partea de vorbire în general neflexibilă (vezi cap. Noţiuni generale de morfologie, § 73) care arată o caracteristică a unei acţiuni, stări sau însuşiri.

Ş-adormi ***tîrziu*** *cu mine-n gînd*
Ca să visezi de mine! COŞBUC, F. T. 8.
Atît *de fragedă, te-asameni*
Cu floarea albă de cireş. EMINESCU, O. I 117.

Întrucît valoarea adverbului este caracterizarea unei acţiuni, stări sau însuşiri, adverbul determină sau completează cu noţiuni accesorii verbe, adjective (sau locuţiuni adjectivale), precum şi alte adverbe (sau locuţiuni adverbiale).

Lin *vioarele răsună, iară cobza ţine hangul.* EMINESCU, O. I 85.
Amară-i frunza de nuc,
Mai *amar doru ce-l duc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 90.
Păcală era un om ***foarte*** *de duh.* NEGRUZZI, I 247.
Căta la noi ***aşa*** *de blînd,*
Senină şi tăcută. IOSIF, PATR. 10.
În societăţile primitive . . . mintea concepea ***mai*** *cu anevoinţă.* ODOBESCU, IST. ARH. 45.

Adverbul poate determina şi substantive care denumesc acţiuni, stări sau însuşiri.

Sosirea iubitului Costică goneşte orice gînd de plecare ***acasă.*** CARAGIALE, O. II 42.
Mă cheamă-ntîi Mai,
Aduc sărbătoare
La mic şi la mare,
La cei mijlocii
Şi cei ***mai*** *copii.* BANUŞ, B. 102.

Unele adverbe se referă la întregul conţinut al propoziţiei sau la o anumită parte a ei, afirmînd sau negînd comunicarea făcută, prezentînd-o ca nesigură, precizînd-o, restrîngînd-o sau explicînd-o.

***Poate** vr-un pedant cu ochii cei verzui, peste un veac,*
Printre tomuri brăcuite aşezat şi el, un brac,
Aticismul limbii tale o să-l pună la cîntari. EMINESCU, O. I 134.
Gură tu! învaţă minte, nu mă spune nimănui,
*Nici **chiar** lui, cînd vine noaptea lîngă patul meu tiptil,*
Doritor ca o femeie şi viclean ca un copil. EMINESCU, O. I 60.
Dar stăi — o vorb-aş mai fi vrut,
*O vorbă **numai** să-ţi mai zic.* IOSIF, PATR. 34.

Notă. Nu toate adverbele se pot referi la oricare dintre categoriile de mai sus (hotărîtor în această privinţă este sensul lexical al adverbului, vezi § 334).

Adverbe primare şi derivate

§ 328. Există adverbe cu formă proprie, primare sau derivate.

a. Adverbe primare (moştenite din latină sau împrumutate din alte limbi ca atare): *agale*, *aproape*, *bine*, *ieri*, *mîine*, *mereu*, *razna* etc. Cele mai multe adverbe primare sînt pronominale: *acolo*, *acum*, *aici*, *aşa*, *atunci*, *cînd*, *unde* etc.

*Şi cîntînd, păşeşte-**agale***
O copilă-n urma lor. COŞBUC, B. I. 165.
*Şezi **aici** pînă despre ziuă, că am să vin **atunci** tot eu să te ieu.* CREANGĂ, P. 97.
***Ieri** numai am venit, şi **mîne** mă duc.* NEGRUZZI, I 39.

b. Adverbe derivate.

1. de la adjective:

— cu sufixul *-eşte*.

În latineşte, cel mai obişnuit sufix de formare a adverbelor era *-e* adăugat la rădăcina adjectivelor cu trei terminaţii (vezi Noţiuni de morfologie istorică, § 90). Din acest tip nu a rămas în românește decît *bine* (faţă de *bun*), afară de adverbele în *-eşte*; aici, la origine, avem a face cu sufixul adverbial *-e*, adăugat la sufixul adjectival *-esc*. Astfel *bărbăteşte*, *prieteneşte*, *românește* pot fi considerate şi ca derivate de la adjectivele *bărbătesc*, *prietenesc*, *românesc*, cu sufixul *-e*, şi ca derivate de la substantivele *bărbat*, *prieten*, *român*, cu sufixul *-eşte*. Dar în alte cazuri, explicaţia prin sufixul *-eşte* este singura posibilă, deoarece un adjectiv paralel în *-esc* nu există, de exemplu *muteşte* de la *mut* (*mutesc* nu există).

Pe cel din frunte călărea ea **bărbăteşte.** SADOVEANU, B. 13.

Pe cînd cu dascălii greci, feciorii de boieri învăţau **romîneşte** *numai din întîmplare şi pe apucate, şi unii nu învăţau nicidecum.* GHICA, S. 226.

— cu sufixul *-iş*: *morţiş.*

— cu sufixul *-(a)mente*: *absolutamente, completamente, legalmente, realmente, totalmente.*

Observaţie. Sufixul *-(a)mente*, împrumutat din limbile romanice apusene, nu apare decît în limba literară, mai ales în operele ştiinţifice, juridice şi în publicistică. El a fost introdus în secolul trecut şi întrebuinţat destul de mult, dar n-a prins. Formaţiile cu *-(a)mente* au fost ridiculizate de Caragiale şi de alţi scriitori, încît ele au fost treptat părăsite şi astăzi nu se bucură de mare răspîndire. Singurele adverbe în *-mente* care mai au putere de circulaţie sînt cele derivate de la adjectivele cu terminaţia *-al*: *realmente.*

2. de la substantive:

— cu sufixul *-eşte*: *mînzeşte.*

Băietul se pune **ciobăneşte,** *într-un genunchi, îmbucă răpede.* CREANGĂ, P. 153.

Domnu Dincă... îşi tot face vînt şi rîde **mînzeşte.** BASSARABESCU, Vulturii (1925), 119.

— cu sufixul *-iş*: *cruciş, făţiş, grăpiş, pieptiş.*

Se uitară toţi la dînsul şi **cruciş** *şi curmeziş.* PANN, P. V. III 56.

— cu prepoziţie: *acasă, alene, anume, devreme.*

3. de la verbe:

— cu sufixul *-îş* (*-îş*): *tupiliş, chiorîş, tîrîş.*

Şi aşa o fierbeau de tare de nu ne ajungea casa; şi dam **chiorîş** *prin fasole, prin mazăre şi bob.* CREANGĂ, A. 98-99.

Unele adverbe au o particulă adverbială *-a* (ex.: *aiurea*), care a fost simţită ca articol şi a putut fi înlocuită astfel cu *-le*: *altmintrele.* Există în limba literară o serie de forme duble, adverbe cu şi fără particula *-a*. Exemple: *acum — acuma, aici — aicea, atunci — atuncea, pretutindeni — pretutindenea* etc.

Doi tineri mergeau **alăturea** *la pas.* NEGRUZZI, I 30.

Braţ la braţ păşesc **alături** *... le stă bine laolaltă.* EMINESCU, O. I 154.

Atuncea *m-am dus eu la presvitera Olimbiada şi m-am mărturisit ei tînguindu-mă.* SADOVEANU, N. P. 33.

Atunci *du-te, Alexa.* SADOVEANU, N. P. 34.

Adverbe cu aceeaşi formă ca alte părţi de vorbire

§ 329. Există însă şi adverbe care nu au formă proprie: anumite forme ale adjectivelor (şi participiilor), uneori şi ale substantivelor, se transformă în adverbe numai prin schimbarea întrebuinţării lor:

Aspru, rece *sună cîntul cel* ***etern*** *neisprăvit.* EMINESCU, O. I 158.

Am coborît printre tufele de sulfină pe plaja goală, într-o altă latură, **rar** *cercetată de mosafiri.* GALACTION, O. I 441.

(Cf. forma de masculin-neutru singular a adjectivelor: *aspru, rece, etern, rar.*)

Forţa partidului marxist revoluţionar constă tocmai în faptul că el ia pieptiş greutăţile, le arată **deschis** *şi* **cinstit** *în faţa maselor, chemîndu-le la lupta pentru înfrîngerea lor.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 709.

(Cf. forma de masculin-neutru singular a participiului *deschis*).

Să cînte **ziua**-*n luncă*
Şi **seara** *cînd se-ntorc.* COŞBUC, F. T. 42.

(Cf. substantivele articulate *ziua, seara.*)

Aceste forme identice nu se deosebesc decît prin funcţiunile sintactice.

Şi numeralul feminin *una* are valoare adverbială. El exprimă ideea de « unitate », de « solidaritate » :

Să fim **una** *amîndoi.* ALECSANDRI, T. 686.

De asemenea ideea de « continuitate » :

El o ţinea **una** [= « mereu »].

S-apuci pe drumul ista de la răsărit şi să nu faci nici la dreapta nici la stînga, ci s-o ţii **una**. SEVASTOS, P. 10 [*una* = « tot înainte »].

Adverbe compuse

§ 330. Adverbele se pot compune cu prepoziţii pentru a marca anumite raporturi : direcţia, punctul de plecare, limita etc. Exemple : *în jos* faţă de *jos*; *de departe* faţă de *departe*; *pînă aici* faţă de *aici* etc.

Cobori **în jos**, *luceafăr blînd,*
Alunecînd pe-o rază. EMINESCU, O. I 168.
De treci codri de aramă, **de departe** *vezi albind*
Şi-auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint. EMINESCU, O. I 85.

Alteori nu există nici o deosebire între sensul adverbului simplu şi al celui compus. Exemple : *în curînd* faţă de *curînd*; *de abia* faţă de *abia* etc.

*Eu simt că voi muri-***n curînd**. COŞBUC, F. T. 7.
***Curînd** *aveţi să mă plîngeţi.* SADOVEANU, N. F. 7.

Locuţiuni adverbiale

§ 331. Cu valoare de adverb, în afară de adverbele propriu-zise, se întrebuinţează şi locuţiuni adverbiale :

Copilo, tu eşti gata
***De-a pururea** *să plîngi!* COŞBUC, F. T. 41.
Şi cînd propria ta viaţă singur n-o ştii **pe de rost**
O să-şi bată alţii capul s-o pătrunză cum a fost? EMINESCU, O. I 134.

Locuțiunile adverbiale sînt alcătuite:

a. Dintr-un substantiv, adjectiv, pronume sau numeral cu una sau mai multe prepoziții. Exemple: *în veci, cu de-a sila, din nou, cu totul, într-una* etc.

În veci** îl voi iubi și-**n veci
Va rămînea departe. EMINESCU, O. I 175.
Hai și noi la craiul, dragă,
*Și să fim **din nou** copii.* EMINESCU, O. I 100.
Ce cauți unde bate luna
Pe-un alb izvor tremurător
*Și unde păsările-**ntr-una***
Se-ntrec cu glas ciripitor? EMINESCU, O. I 228.

Observație. În locuțiunile adverbiale formate cu prepoziția compusă *de-a*, substantivul de bază apare articulat: *cu de-a sila, de-a rîndul, de-a binele*. Uneori, se adaugă la forma articulată elementul adverbial *-a*: *de-a binelea, de-a-ndoaselea*.

*M-am gîndit . . . să mă scol neîntîrziat . . . de la masă, plecînd apoi **de-a dreptul** la gară.* CAMIL PETRESCU, U. N. 111.

b. Din repetarea aceluiași cuvînt (substantiv, pronume sau adverb), punîndu-se între cei doi termeni o prepoziție. Exemple: *zi de zi, nas în nas, din ce în ce, cît de cît* etc.

Pe vatra veche ard,
*Pocnind **din vreme-n vreme**,*
Trei vreascuri rupte dintr-un gard,
Iar flacăra lor geme:
*Clipește-abia **din cînd în cînd***
Cu stingerea-n bătaie. COȘBUC, F. T. 6.

c. Dintr-un participiu la forma de plural feminin-neutru precedat de prepoziția *pe*. Exemple: *pe alese, pe întrecute*.

*Pornesc și turturica și calul fugînd **pe întrecute**.* CREANGĂ, P. 273.

Sînt frecvente locuțiunile cu participiul la forma negativă: *pe neașteptate, pe negîndite, pe nesimțite*.

*Numai iată că se trezește **pe neașteptate** cu Ivan Turbinca!* CREANGĂ, P. 309.

d. Din cuvinte rimate. Exemple: *calea-valea, harcea-parcea, talmeș-balmeș*.

*Mai-nainte **calea-valea**; erai deprins a trăi singur.* CREANGĂ, P. 161.

Adverbe de mod, de loc, de timp, de cauză și de scop

§ 332. După conținutul lor, adverbele și locuțiunile adverbiale se împart în adverbe și locuțiuni adverbiale de mod, de loc, de timp, de cauză și de scop.

a. Grupa adverbelor de mod cuprinde în primul rînd adverbele care exprimă modul propriu-zis de desfăşurare a unei acţiuni, de existenţă a unei stări sau de posedare a unei însuşiri şi adverbele de cantitate, care arată cantitatea, gradul unei acţiuni sau al unei însuşiri.

În aceeaşi grupă (vezi mai jos, § 334) se încadrează adverbele care se referă la orice cuvînt din propoziţie sau la o întreagă propoziţie, exprimînd o afirmaţie sau o negaţie, nesiguranţă, precizare, restricţie, explicaţie.

1. Adverbe de mod propriu-zis: *aievea, alene, altfel, anevoie, aşa, bine,* toate adverbele identice ca formă cu adjectivele şi derivatele cu sufixele *-eşte, -iş* (*-îş*), *-mente* etc.

Tot ce-ar zice i se cade, tot ce face-i şade ***bine.*** EMINESCU, o. I 159.

Ceea ce spune nu a fost niciodată şi nici se poate ***aievea*** *întîmpla.* ODOBESCU, III 48.

2. Adverbe de cantitate: *atît, cam, destul, foarte, mai, mult, prea* etc.

O rămîi, rămîi la mine,
Te iubesc ***atît*** *de* ***mult!*** EMINESCU, o. I 111.

3. Adverbe de afirmaţie: *da, fireşte, negreşit* etc.

Da domnu' inginer a nostru nu pofteşte la masă? . . .
— ***Ba da,*** *mătuşă Anghelină.* SADOVEANU, N. F. 10.

4. Adverbe de negaţie: *ba, nicidecum, nu* etc.

Ori c-a fi trăind calul, ori că n-a fi trăind, aceasta nu mă priveşte pe mine; numai vreu să ştiu dacă mi-l dai ori ***ba?*** CREANGĂ, P. 194.

Nu *floarea vestejită din părul tău bălai,*
Căci singura mea rugă-i uitării să mă dai. EMINESCU, o. I 127.

Nu *l-am cunoscut şi n-am ţinut să am de-a face cu el.* SADOVEANU, N. F. 7.

5. Adverbe de îndoială sau posibilitate: *parcă, poate.*

Parc-*ascult şi* ***parc-****aştept*
Ea din trestii să răsară
Şi să-mi cadă lin pe piept. EMINESCU, o. I 74.

Poate *de mult s-a stins în drum*
În depărtări albastre,
Iar raza ei abia acum
Luci vederii noastre. EMINESCU, o. I 234.

6. Adverbe de precizare, de întărire: *chiar, tocmai.*

Vede-un tînăr ***chiar*** *alături,*
Pe-un cal negru e călare. EMINESCU, o. I 103.

7. Adverbe de restricţie, de exclusivitate: *doar, numai* etc.

Cînd cu gene ostenite sara suflu-n lumînare,
Doar *ceasornicul urmează lung-a timpului cărare.* EMINESCU, o. I 130.

Fă-mă, doamne, cumu-ţi place,

***Numai** popă nu mă face.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 467.

*Îl avea **numai** şi **numai** pentru a îngriji de mîndrul dobitoc.* GHICA, S. 266.

8. Adverbe explicative: *adică, anume, ca.*

*Alergătorii . . . sînt datori a face jurul pieţii de patru ori, **adică** o cale de douăsprezece verste.* NEGRUZZI, I 36.

Dar şi mirla din pădure
*Are pe unul, **anume***
Pe cucul cu pene sure. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 206.

b. Adverbele de loc arată locul unei acţiuni sau al unei stări: *acasă, afară, aici, alături, aproape, departe, împrejur, înăuntru, încolo, jos, pretutindeni, sus* etc.

*Dară ochiu-nchis **afară înlăuntru** se deşteaptă.* EMINESCU, O. I 142.

*Cum am ajuns **sus**, am simţit în nări aer rece cu mireasmă de iarnă.* SADOVEANU, V. F. 21.

c. Adverbele de timp arată timpul în care se petrece o acţiune sau există o stare: *acum, adesea, apoi, aseară, astăzi, cînd, cîteodată, curînd, deocamdată, dimineaţa, iarna, ieri, îndată, joia, mîine, mereu, noaptea, odată, seara, totdeauna, ziua* etc.

Şi dacă norii deşi se duc
De iese-n luciu luna,
E ca aminte să-mi aduc
*De tine-**ntotdeauna**.* EMINESCU, O. I 193.

Şi-asculţi ce spune codrul
*Cînd plînge **ziua**-ncet.* COŞBUC, F. T. 43.

*Nichifor Lipan s-a arătat **totdeauna** foarte priceput în meşteşugul oieritului.* SADOVEANU, B. 10.

*Căpitanul ne asigură că **mîine . . . poimîine** îi dăm drumul* CAMIL PETRESCU, U. N. 246.

***Astăzi** îi o săptămînă*
De cînd umblam prin grădină,
Cu iubita mea de mînă. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 82.

d. Avem un singur adverb de cauză, care arată cauza unei acţiuni sau a unei stări: *de aceea.*

*Şi **de-aceea** de-azi-nainte poţi să nu mă mai întrebi*
De ce ritmul nu m-abate cu ispită de la trebi,
De ce dorm îngrămădite între galbenele file
Iambii suitori, troheii, săltăreţele dactile. EMINESCU, O. I 141.

e. Adverbele de scop arată scopul unei acţiuni sau al unei stări: *înadins, de asta, pentru asta.* Numărul lor este de asemenea redus.

*A pus **înadins** pe feciorii boiereşti să-mi caute pricină.* CREANGĂ, A. 158.

Adverbe cu valori multiple

§ 333. Unele adverbe pot avea, după context, valori deosebite, intrînd astfel în mai multe categorii.

Adverbul *aci*, de pildă, poate avea atît sens local, cît şi sens temporal.

Local:

Să ne îmbăiem **aci**! ISPIRESCU, L. 37.

Temporal:

***Aci** era la Socola, **aci** în Iaşi, **aci** la mînăstirea şi în Tîrgul-Neamţului profesor.* CREANGĂ, A. 135.

Munca pe om niciodată nu-l lasă a flămînzi,

. . . . . .

*Aşadar d-**aci**-nainte să nu şedem lenevoşi.* PANN, P. V. II 91.

Tot aşa adverbul *înainte* exprimă anterioritatea şi în spaţiu şi în timp.

Local:

La plăcinte **înainte** *şi la războiu înapoi.*

Temporal:

De nu i-ar muri mulţi **înainte.** CREANGĂ, P. 122.

Adverbul *abia* exprimă circumstanţe temporale şi modale.

Temporal:

Şi **abia** *plecă bătrînul... Ce mai freamăt, ce mai zbucium!* EMINESCU, O. I 147.

Modal:

***Abia** atingi covorul moale,*

Mătasa sună sub picior. EMINESCU, O. I 117.

Adverbul *aproape* poate avea:

a. sens local:

*Ci eu aş vrea ca unul, venind de mine-**aproape**,*

Să-mi spuie al tău nume pe-nchisele-mi pleoape. EMINESCU, O. I 127.

b. sens temporal:

*Odată, vara, pe-**aproape** de Moşi, mă furişez din casă.* CREANGĂ, A. 47.

c. sens modal:

O luptă care trebuia să ţină **aproape** *patru secoli începu atunci.* BĂLCESCU, M. V. 8.

Cînd **aproape**; **aproape** *să pun mîna pe dînsul, i-am pierdut urma.* CREANGĂ, P. 52.

Unul dintre adverbele cu cele mai multe valori este *mai*. În latineşte, *magis* se întrebuinţa la început pe lîngă verbe, apoi a început să se întrebuinţeze şi pe lîngă unele adjective care nu aveau comparativ. În limba romînă, atunci cînd e întrebuinţat pe lîngă adjective (şi locuţiuni adjectivale), adverbe (şi locu-

ţiuni adverbiale), adverbul *mai* a devenit un simplu instrument gramatical de formare a gradului comparativ de superioritate:

O vin', în părul tău bălai
S-anin cununi de stele,
Pe-a mele ceruri să răsai
***Mai mîndră** decît ele.* EMINESCU, O. I 172.
Mi-a părea cum că natura
Toată mintea ei şi-a pus,
Decît orişice păpuşă
*Să te facă **mai presus**.* EMINESCU, O. I 100.

În această calitate el ajunge să formeze, în vorbirea familiară, şi comparativul unor substantive:

*Cînd ai să te apuci de roman? **Mai** linişte ce avem . . .* VLAHUŢĂ, D. 297.
— Dă o molimă peste ele. Să vă port eu răspunderea?
*— **Mai molimă** decît nemţii . . .* CEZ. PETRESCU, Î. I 189.

Pe lîngă adverbe care nu au grade de comparaţie, *mai* arată proximitatea:

— Aşa-i că ţi-a căzut tronc la inimă?
*— **Mai** aşa.* CREANGĂ, P. 166.

Acelaşi sens îl are în ***mai** niciodată.*

Pe lîngă verbe, adverbul *mai* are următoarele valori:

a. «aproape»

*La pămînt **mai** că ajunge al ei păr de aur moale.* EMINESCU, O. I 5.

b. «încă» (durata, continuitatea)

*De unele îmi **mai** aduc aminte.* SADOVEANU, O. II 5.
O vis ferice de iubire,
Mireasă blîndă din poveşti,
*Nu **mai** zîmbi!* EMINESCU, O. I 117.

c. «puţin», «în parte»

*Norii s-au **mai** răzbunat*
Spre apus, dar stau grămadă
Peste sat. COŞBUC, F. T. 62.

Repetarea lui *mai* exprimă ideea de proximitate, echivalînd ca sens cu «puţin mai lipsea ca», «gata-gata».

*Un cuptor nelipit şi **mai mai** să se risipească.* CREANGĂ, P. 177.
*Fiindcă diavolul acela negru era **mai-mai** să-l ajungă . . . Dadaci se alipi unei companii în mers.* CAMILAR, N. II 65.

Repetarea adverbului *mai* înaintea verbelor exprimă alternanţa în timp a acţiunilor exprimate de acele verbe.

Ea-l asculta pe copilaş
Uimită şi distrasă,
Şi ruşinos şi drăgălaş
***Mai** nu vrea, **mai** se lasă.* EMINESCU, O. I 175.

Părţile vorbirii determinate de adverb

§ 334. Întrebuinţarea adverbelor diferă după grupa din care fac parte.

Adverbele de loc, de timp, de cauză şi de scop nu pot determina decît acţiuni şi stări, deci verbe şi substantive care denumesc acţiuni sau stări.

Verbul este determinat foarte des şi de adverbe de mod, îndeosebi de adverbe care exprimă modul propriu-zis. Aceste adverbe nu determină însă şi substantive nume de acţiuni (ideea respectivă este exprimată pe lîngă substantiv de un adjectiv; să se compare *luptă* ***activ*** cu *lupta* ***activă***).

Adverbele de cantitate (din categoria adverbelor de mod) şi uneori chiar adverbe de mod propriu-zise, exprimînd în primul rînd gradul sau intensitatea unei caracteristici şi mai rar a unei acţiuni, se referă mai ales la adjective (şi locuţiuni adjectivale) şi adverbe (şi locuţiuni adverbiale), rareori la verbe. Astfel, adverbul *foarte*, care în limba literară este instrument de formare a gradului superlativ la adjective şi adverbe (ex. *Fiarele cele mai sălbatece din lume . . . sînt multe* ***foarte.*** ISPIRESCU, L. 6), apare, numai regional şi în limba veche, ca determinativ al unui verb.

El . . . se mînie ***foarte*** *de înşelăciunea, nemulţumirea şi perfidia împărătească.* BĂLCESCU, M. V. 412.

O mîndră am iubit
Şi ***foarte*** *m-a celuit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 500.

În limba literară contemporană adverbul *foarte* nu se întrebuinţează pe lîngă verb decît în expresia *a foarte mulţumi:*

Îţi ***foarte*** *mulţumesc, dragul meu iubit.* ISPIRESCU, L. 35.

Adverbele de cantitate pot apărea şi pe lîngă substantive care exprimă noţiuni asemănătoare cu însuşirile exprimate de adjective. Exemple: *artist, poet, copil, bărbat* (vezi Adjectivul, § 152).

În anumite situaţii, adverbele de cantitate *prea* şi *foarte* se întrebuinţează eliptic singure, dar repetate:

Asta e ***prea-prea.***

Să fie nici ***prea prea,*** *nici* ***foarte foarte.*** PANN, P. V. III 77.

Iorgu: — *. . . Îmi pare bine că reînnoiesc amiciţia cu d-ta.*

Gîngu: — *Aşa ş-aşa, nici* ***prea prea,*** *nici* ***foarte foarte.*** ALECSANDRI, T. 1002.

Farfuridi: — *. . . Adică vreau să zic, da, ca să fie moderaţi . . . să fie ori* ***prea-prea,*** *ori* ***foarte-foarte.*** CARAGIALE, O. VI 133.

Adverbele de comparaţie *ca*, *cît*, *decît* (din categoria adverbelor de mod) fac legătura între un adjectiv, adverb, substantiv sau verb şi termenul de comparaţie al noţiunii exprimate de acestea, căpătînd astfel valoare de prepoziţii.

Adverbele de afirmaţie, negaţie, nesiguranţă, precizare, restricţie şi adverbele explicative se referă la întregul conţinut al comunicării făcute sau numai la un membru al ei, care poate fi orice parte de vorbire sau un grup de cuvinte din propoziţie.

Adverbele pronominale

§ 335. Printre adverbe se poate distinge, atît prin origine cît şi prin sens, grupa adverbelor pronominale, adică a adverbelor care provin din rădăcinile pronominale şi ţin locul cuvintelor care exprimă, în mod hotărît sau nehotărît, circumstanţe şi prin care se pot introduce întrebări sau propoziţii subordonate. Circumstanţa indicată de adverbele pronominale nu reiese decît din context. Exemplu:

Pe malul apei se-mpletesc
Cărări ce duc la moară —
***Acolo**, mamă, te zăresc*
Pe tine-ntr-o căscioară. COŞBUC, F. T. 5.

Principalele categorii de adverbe pronominale sînt:

a. Adverbele demonstrative: *acum*, *aici*, *acolo*, *atunci* etc.

*Tîrzie toamnă e **acum**,*
Se scutur frunzele pe drum. EMINESCU, O. I 235.

***Acolo**, lîngă izvoară, iarba pare de omăt.* EMINESCU, O. I 85.

***Acolo**, între codri, la* 1200 *de metri înălţime, se deschide şesul acestor două ape; tot **acolo** în şesul acela înalt ajunge şi pîrîul Şerpilor.* SADOVEANU, V. F. 16.

Observaţie. Pentru întărirea unor adverbe demonstrative — deictice (adică arătătoare) prin ele însîle — se folosesc, regional, particulele deictice *-şa*, *-ia*: *(a)ici-şa*, *acolo-ia*.

b. Adverbele nehotărîte, care dau numai indicaţii vagi: *cîndva*, *odată*, *undeva*, *uneori* etc.

*A fost **odată** ca-n poveşti,*
A fost ca niciodată,
Din rude mari împărăteşti,
O prea frumoasă fată. EMINESCU, O. I 167.

*Ne venea **uneori** să ne luăm lumea în cap.* SADOVEANU, N. F. 6.

***Cîndva** locul se chema Oaşa-Mică.* SADOVEANU, V. F. 18.

c. Adverbele relativ-interogative: *cînd*, *cum*, *unde* etc.

***Unde** ai văzut vr-odată aste ţări necunoscute?*
***Cînd** se petrecur-aceste? La o mie patru sute?* EMINESCU, O. I 155.

Vino-n codru la izvorul
Care tremură pe prund,
***Unde** prispa cea de brazde*
Crengi plecate o ascund. EMINESCU, O. I 75.

Adverbele pronominale de orice categorie pot fi şi ele, după raportul exprimat, adverbe pronominale de m o d (*aşa, cum* etc.), de l o c (*acolo, unde* etc.), de t i m p (*acum, cînd, uneori* etc.), de c a u z ă (*de aceea*) şi de s c o p (*de asta, pentru asta, de ce*).

Întrebuinţarea adverbelor

§ 336. Funcţiunea caracteristică pentru adverb este aceea de circumstanţial: adverbul de loc este circumstanţial de loc, adverbul de timp — circumstanţial de timp etc. Am văzut însă că, pe lîngă un sens fundamental, adverbele pot avea şi alte valori; în felul acesta un adverb cu sens fundamental temporal poate îndeplini în propoziţie funcţiunea de circumstanţial de mod.

***Mai degrabă** merg pe jos, decît să nu plec.*

Cînd se referă la substantive nume de acţiuni sau de stări, adverbul are funcţiunea de atribut adverbial.

Puteri de nu vei fi avînd
De plată, vorbă-i lasă
Că-i voi lucra o zi, oricînd,
*La-ntorsul meu **acasă**.* COŞBUC, P. 377.

*Vede viaţa ca un cal cu ochelari: drumul **înainte**, fără să ştie ce se petrece la dreapta şi la stînga.* CEZ. PETRESCU, Î. I 386.

Cu prepoziţie, adverbul poate îndeplini funcţiunea de atribut pe lîngă orice substantiv.

Adverbele pot intra şi în componenţa predicatului, mai cu seamă în expresii impersonale alcătuite cu verbul *a fi* (*este bine, este frumos, este necesar*) care au drept subiect o propoziţie.

*Cu el însă era **greu** să se întîlnească.* SADOVEANU, O. II 109.

Uneori însă adverbele constituie singure predicatul regentei unei propoziţii subiective; în această împrejurare ele se numesc adverbe p r e d i c a t i v e.

***Desigur** că m-aţi crede un erou.* DELAVRANCEA, H. T. 48.

În categoria adverbelor predicative intră îndeosebi adverbe care exprimă necesitatea, siguranţa, probabilitatea: *firește (că), desigur (că), poate (că), probabil (că)* etc.

N o t ă. Adverbe predicative sînt numai cele cu valori impersonale care formează predicatul regentei unei subiective. În afară de această situaţie, mai pot apărea cu funcţiunea de

predicat și adverbele care fac parte dintr-o locuțiune verbală al cărei verb de bază este suprimat. Astfel în versurile:

Azi am să-nverzesc în grindă—
Jos din cui acum, oglindă! [*jos* = dă-te jos]. COȘBUC, B. I. 87.

Gradele de comparație

§ 337. Adverbul este în general neflexibil, în sensul că nu se declină și nu se conjugă. Cu toate acestea el este legat de părțile de vorbire flexibile prin posibilitatea de a avea grade de comparație ca adjectivul. Comparația adverbelor se face cu aceleași procedee ca și la adjective.

Pot avea grade de comparație îndeosebi adverbele de mod identice ca formă cu adjectivele, derivate de la acestea sau simțite în legătură cu adjectivele (cazul adverbului *bine*, simțit în legătură cu adjectivul *bun*, deși nu e derivat în românește de la acesta).

Înginat de glas de ape
Cînt-un corn cu-nduioșare
Tot ***mai tare și mai tare.*** EMINESCU, O. I 103.
Știu ***mai bine*** *ce-ți prieste.* EMINESCU, O. I 102.

Există însă și unele adverbe de loc și de timp care, exprimînd caracteristici relative, pot avea grade de comparație. Exemple: *aproape, departe, devreme, tîrziu.*

Lîngă cortu-i, unul dintre fiii falnicului domn
Stă zîmbind de-o amintire, pe genunchi scriind o carte,
S-o trimită dragii sale, de la Argeș ***mai departe.*** EMINESCU, O. I 149.
O să regretați, dar ***prea tîrziu,*** *musiu nepoate.* SADOVEANU, N. F. 33.

În același chip ca adverbele se pot compara și locuțiunile adverbiale.

Suflă ***mai cu inimă,*** *Leano.* DELAVRANCEA, H. T. 34.
Ciobanul i-a turnat și ei, silind-o să lepede ***cît mai de sîrg*** *tablaua cu mere pe masă.* SADOVEANU, N. F. 16.

Observație. Adverbele comparabile pot primi și sufixe care le dau o nuanță graduală. Exemple: *încetinel, binișor, depărtișor, repejor.*

Strecurîndu-ne ***încetinel*** *prin tot felul de cotituri, fără pericol, iată-ne ajunși pe tărîmurile aprige ale vînătoarei celei mari.* ODOBESCU, III 76.
Răstoarnă albinele frumușel din pălărie în hușțiban, îl întoarce ***binișor*** *cu gura în jos.* CREANGĂ, P. 238.
Se mănîncă la dumneavoastră cam ***tîrzior.*** SADOVEANU, N. F. 181.

Adverbe cu valoarea altor părți de vorbire

§ 338. Pierzîndu-și sensul de caracteristică a unei acțiuni, stări sau însușiri, adverbele pot avea valori de alte părți de vorbire și anume valoare de prepoziție și de conjuncție.

a. Legătura dintre adverb şi prepoziţie este evidentă. Unele prepoziţii din limba noastră provin din adverbe latineşti (ex. prepoziţia *întru* < adverbul latinesc *intro*), iar numeroase locuţiuni prepoziţionale formate pe teren romînesc sînt alcătuite dintr-un adverb şi o prepoziţie. Exemple: *afară de, alături de* etc.

[Turturica] *s-a pus* **alături** *cu dînsul, pe o cracă verde a stejarului.* ODOBESCU, III 35.

Există şi adverbe care se întrebuinţează cu valoare de prepoziţii fără unirea cu vreo prepoziţie, deosebirea formală dintre întrebuinţarea adverbială şi cea prepoziţională constînd numai în «articularea» adverbului folosit cu valoare prepoziţională. Exemple: *înainte — înaintea* (casei), *îndărăt — îndărătul* (şcolii).

Alteori nu se mai face nici această distincţie formală între cele două valori. Exemplu: *deasupra.*

b. Legătura adverbelor cu conjuncţiile se manifestă în primul rînd în valoarea de conjuncţii a adverbelor relative *unde, cînd, cum,* care introduc diferite feluri de propoziţii subordonate.

De asemenea, numeroase adverbe intră în componenţa locuţiunilor prepoziţionale şi conjuncţionale: *împreună cu, ca nu cumva* etc.

Aş fi nimerit desigur şi cîte un graure din cei care zboară printre vitele din cireadă şi, **împreună cu** *ciorile, se cocoţează jucînd pe spinarea boilor.* ODOBESCU, III 23.

O dovadă a legăturii dintre adverbe şi conjuncţii o constituie şi faptul că unele cuvinte au şi valoare de adverb şi de conjuncţie. Cel mai clar exemplu în această privinţă este *şi.*

Cînd pune mîna pe ceva scris, trămis de tine, îl **şi** *tipăreşte.* GHICA, S. 245.

Cînd gîndeşti să scapi de-un rău,
Vine altul **şi** *mai greu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 222.

Scris în cartea vieţii este **şi** *de veacuri* **şi** *de stele*
Eu să fiu a ta stăpînă, tu stăpîn vieţii mele. EMINESCU, O. I 142.

c. Prin schimbarea categoriei gramaticale adverbele pot deveni substantive. Exemplu:

*Într-***un tîrziu**, *neridicînd*
De jos a ta privire:
«*Eu simt că voi muri-n curînd*». COŞBUC, F. T. 7,

faţă de:

Am stat de vorbă pînă **tîrziu.** VLAHUŢĂ, G. V. 38.

d. Unele adverbe (de pildă *bine, aşa, aproape*) sînt întrebuinţate şi cu valoare adjectivală:

*De-***aşa** *vremi se-nvredniciră cronicarii şi rapsozii.* EMINESCU, O. I 149.

Auzind împăratul că este la un sat **aproape** *un unchiaş dibaci, a trimis să-l cheme.* ISPIRESCU, L. 1.

e. În schimb, alte părţi de vorbire sînt folosite adeseori cu valoare adverbială.

Substantivul *păcat* este folosit cu valoare de adverb predicativ în construcţii ca:

Păcat *că n-ai fost la conferinţă!*

Cîteodată el îşi mai manifestă legătura cu substantivul prin articulare şi determinare atributivă:

Păcatul *mare, că nu stau în mahalaua asta.* NĂDEJDE, N. 107.

Pronumele nehotărît *tot* apare adesea întrebuinţat adverbial cu sensul de «mereu», «necontenit».

Iar colo bătrînul dascăl, cu-a lui haină roasă-n coate,
Într-un calcul fără capăt ***tot*** *socoate şi socoate.* EMINESCU, O. I 132.

Grijeau de foc şi ***tot*** *turnau la lemne, de înflorise grătarul ca brînduşa de toamnă.* GALACTION, O. I 249.

Uneori, apare alături de *mereu*:

Mamă, sînt silită eu
Să-i ***tot*** *văd în vis* ***mereu***
Ochii de jăratic? COŞBUC, B. I. 224.

Înaintea unui comparativ, *tot* adverbial înseamnă «din ce în ce»:

Luceşte c-un amor nespus
Durerea să-mi alunge,
Dar se înalţă ***tot*** *mai sus,*
Ca să nu-l pot ajunge. EMINESCU, O. I 175.

Într-adevăr, ploaia venea ***tot*** *mai aproape.* GALACTION, O. I 79.

Pronumele relativ *ce* este folosit cu valoare adverbială în propoziţii exclamative (= «cît de»).

O, ***ce*** *frumoşi ochi ai!* EMINESCU, O. I 95.

Ce *mult se iubeau şi* ***ce*** *bine trăiau ei aşa pierduţi cu mintea ca-ntr-o poveste.* VLAHUŢĂ, N. 42.

Complementul adverbului

§ 339. Complementul adverbului se construieşte ca şi al adjectivului.

a. Cînd un adverb de cantitate sau de mod propriu-zis determină un adjectiv sau alt adverb, legătura dintre ele se face cu prepoziţia *de*. Exemple: ***destul de*** *bine,* ***uimitor de*** *frumos* etc. Fac excepţie adverbele *foarte, mai, mult, prea, puţin* şi *tare*, după care nu se pune *de* niciodată (*foarte mare, mai mică, tare bun*), şi *aşa*, care apare construit şi într-un fel şi într-altul:

Căta la noi ***aşa de*** *blînd*
Senină şi tăcută. IOSIF, PATR. 10.

*Luna pe cer trece-***aşa** *sfîntă şi clară,*
Ochii tăi mari caută-n frunza cea rară. EMINESCU, O. I 231.

b. Atunci cînd complementul de comparaţie al unui adverb este pus înaintea acestuia, între termenul de comparaţie şi adverb apare prepoziţia *de*:

Abia atingi covorul moale,
Mătasa sună sub picior,
Şi de la creştet pîn-în poale'
Pluteşti ca visul **de** *uşor.* EMINESCU, O. I 117.

c. Adverbul *asemeni* (*asemenea*) se construieşte uneori, după model străin, cu complementul în dativ:

Moţoc îi sărută mîna, asemenea **cînelui**, *care, în loc să muşte, linge mîna care-l bate.* NEGRUZZI, I 141.

în loc de *asemenea cu.*

După modelul acesta, în limba contemporană apare construit cu dativul şi adverbul *întocmai*, al cărui complement trebuie să fie de comparaţie: *întocmai ca cîinele* (şi nu *întocmai cîinelui*).

PREPOZIŢIA

§ 340. Prepoziţia este partea de vorbire care ajută la exprimarea raporturilor sintactice existente între termenii unei propoziţii, adică raporturile dintre substantiv şi atributul lui, dintre verb şi complementele lui, dintre adjectiv sau adverb şi complementul lor.

***La** mijloc **de** codru des*
Toate păsările ies. EMINESCU, O. I 215.
***Pentr-**un păhărel **de** vin*
*M-ai dat, maică, **la** străin.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 175.
Şade Toma Alimoş,
*Haiduc **din** ţara **de** jos,*
*Nalt **la** stat,*
*Mare **la** sfat*
Şi viteaz cum n-a mai stat. TEODORESCU, P. P. 581.

Prepoziţia este un cuvînt ajutător, întrucît nu are sens lexical de sine stătător şi nu se întrebuinţează decît ca element de legătură între termenii unei propoziţii. Prepoziţia nu are rol sintactic independent şi nu constituie o parte de propoziţie, ci numai ajută la exprimarea legăturilor dintre diferitele părţi de propoziţie.

Prepoziţii simple şi compuse; locuţiuni prepoziţionale

§ 341. După forma lor prepoziţiile sînt simple (*a, către, contra, cu, de, fără, în, între, la, lîngă, pînă, pe, pentru, spre, sub* etc.) şi compuse (*de la, de către, de pe, dinspre, fără de, pe la* etc.).

Funcţiunea de prepoziţie o îndeplinesc şi locuţiunile prepoziţionale, expresii formate din prepoziţii unite cu adverbe sau cu substantive: *afară de, de-a lungul, deasupra, dinaintea, din cauza, dindărătul, împrejurul, în urma, peste drum de* etc.

Cazul cuvîntului precedat de prepoziție

§ 342. Prepozițiile simple și compuse se construiesc cu substantivul, pronumele, adjectivul, numeralul în cazul acuzativ:

Se scutură din ***salcîmi*** *o ploaie de* ***miresme.*** DELAVRANCEA, V. V. 233.

Mergi cu ***mine*** *la* ***teatru?***

Numai prepozițiile *asupra* și *contra* se construiesc cu cazul genitiv:

Am venit să ne luptăm greu, destul ai viclenit asupra ***tatălui meu!*** EMINESCU, N. 7.

Să aruncăm doar o ochire asupra ***trecutului.*** BĂLCESCU, M. V. 5.

Romînii vărsară șiroaie de sînge și se jertfiră ca niște martiri pentru apărarea civilizației în contra ***barbariei.*** BĂLCESCU, M. V. 8;

cu pronumele posesiv:

Cine nu e cu noi e contra ***noastră***;

sau cu pronumele personal neaccentuat în dativ cu valoare posesivă:

Astfel zise lin pădurea,
*Bolți asupră-****mi*** *clătinînd.* EMINESCU, O. I 111.

Observație. În limbajul comercial, prepoziția *contra* se construiește și cu acuzativul: *am predat pachetul contra* ***chitanță***; *contra* ***cost.*** Această construcție este neliterară.

Cazul cuvîntului precedat de locuțiune prepozițională

a. Locuțiunile prepoziționale cu formă articulată, alcătuite prin articularea unui adverb (precedat sau nu de o prepoziție) sau dintr-o prepoziție și un substantiv articulat, se construiesc cu substantivul, pronumele, numeralul în genitiv:

Împrejurul ***casei*** *e o grădină frumoasă*;

cu pronumele posesiv:

În fața ***noastră*** *este viața*;

cu pronumele personal neaccentuat în cazul dativ (posesiv):

*Împrejuru-****ne*** *s-adună*
Ale Curții mîndre neamuri. EMINESCU, O. I 101.

b. Locuțiunile prepoziționale cu formă nearticulată, alcătuite dintr-un adverb și o prepoziție sau dintr-un substantiv și o prepoziție, se construiesc, în general, cu cazul acuzativ.

Recunosc că am fost vinovat față de ***tine.***

Observație. În construcții de felul: *asupră-mi, împotriva-i*, împreună cu pronumele personal neaccentuat în cazul dativ, prepozițiile și locuțiunile prepoziționale care se construiesc cu genitivul pot să se găsească și în forma nearticulată: *asupră-mi* și *asupra-mi*; *împotriva-i* și *împotrivă-i*; *înaintea-i* și *înainte-i* etc.

Articularea substantivului după prepoziție

§ 344. În general, substantivul precedat de prepoziție nu se articulează. Sub forma articulată apare numai atunci cînd este determinat de un atribut care îi dă un sens hotărît:

Stau pe ***scaun***

dar:

Stau pe ***scaunul cel mare;***

Plec în ***Uniune***

dar:

Plec ***în Uniunea Sovietică.***

Excepție de la regula generală face prepoziția *cu*, după care substantivul poate fi articulat și fără să fie determinat printr-un atribut:

Scriu cu ***creionul.***

Pentru explicarea acestei excepții trebuie să pornim de la situațiile în care *cu* are valoare de conjuncție copulativă («și») precedînd un substantiv care are funcțiune de complement sociativ, deci foarte apropiată de funcțiunea de subiect logic: *Cartea am scris-o cu* ***prietenul meu.*** (*Prietenul meu* a îndeplinit și el acțiunea verbului *a scrie.*)

Prepozițiile permit însă articularea substantivului următor nedeterminat din punct de vedere formal, în cazul cînd acest substantiv denumește o ființă unică în momentul dat pentru subiectul vorbitor.

Merg și eu la secție, nene Turturene, s-o mai văz pe ***hoața.*** CARAGIALE, O. I 157.

A chemat pe ***doftorul*** *să-l îngrijească.* CARAGIALE, O. IV 195.

Mă întorc de la ***mama.***

Problema sensului lexical al prepoziției

§ 345. Prepozițiile nu au sens lexical de sine stătător, dar nu sînt complet lipsite de valoare lexicală. Gradul de posedare a unei valori lexicale nu este însă același la toate prepozițiile. Din acest punct de vedere este evidentă mai ales deosebirea dintre prepoziții și locuțiunile prepoziționale: locuțiunile prepoziționale au o valoare lexicală destul de puternică, pe cînd valoarea lexicală a prepozițiilor propriu-zise este mult mai slabă. Aceasta se explică prin faptul că la locuțiunile prepoziționale elementele constitutive își mai mențin sensul pe care îl au ca substantive sau adverbe, pe cînd la prepozițiile propriu-zise legătura cu cuvintele din care provin nici nu se cunoaște în cele mai multe cazuri.

Scanned with OKEN Scanner

Prepoziția ajută la exprimarea a numeroase și variate raporturi. Valoarea prepoziției într-un anumit context este determinată de sensul cuvintelor pe care le leagă. Astfel în exemplele:

În cinci, șase sate abia putu nemeri una după placul ei. CREANGĂ, P. 4.

În clipa aceasta este cu copiii ei. ISPIRESCU, L. 4,

valoarea locală sau temporală a prepoziției *în* se desprinde din sensul substantivelor pe lîngă care stă.

În exemplele:

Sara **pe** *deal buciumul sună cu jale.* EMINESCU, O. I 231.

L-am întrebat **pe** *Vasile,*

prepoziția *pe* are valori cu totul diferite. În prima propoziție *pe* are valoare locală, alcătuind împreună cu substantivul *deal* circumstanțialul de loc al predicatului *sună*, pe cînd în cea de a doua *pe* nu este decît un morfem al cazului acuzativ, ajutînd la exprimarea complementului direct.

În alte împrejurări prepoziția capătă o anumită valoare numai datorită sensului verbului de care depinde complementul construit cu ajutorul ei. Astfel nu se poate spune că prepoziția *între* exprimă ideea de distribuție, întrucît în exemple de tipul:

Sarcinile s-au împărțit **între** *membrii colectivului,*

valoarea aceasta este dată de verbul *a împărți* pe lîngă care stă.

Fenomenul opus diversității de sensuri pe care o prezintă unele prepoziții este sinonimia lor. În anumite situații același raport sintactic poate fi exprimat de două sau chiar mai multe prepoziții. De exemplu succesiunea în timp poate fi exprimată cu ajutorul prepozițiilor *cu, de, după*: *zi* **cu** *zi, zi* **de** *zi; seară* **de** *seară, seară* **după** *seară.* Direcția unei mișcări se exprimă atît cu prepoziția *către*, cît și cu *spre*:

Apucînd calea **către** *răsărit, s-a dus.* ISPIRESCU, L. 4.

Cînd soarele se pleacă **spre** *apus . . . farmecul tainic al singurătății crește.* ODOBESCU, I 17.

PRINCIPALELE PREPOZIȚII ALE LIMBII ROMÎNE CU DIFERITELE LOR VALORI

A

§ 346. Prepoziția *a* a fost mult întrebuințată în trecut, dar astăzi mare parte a întrebuințărilor ei sînt învechite.

Notă. În limba veche, și azi regional, prepoziția *a* introduce complementul care exprimă:

1. locul:

Juca fata Irodiadei **a** *mijloc și plăcu lui Irod.* CORESI, T. 32.

Cînd a fost badea **a** *munte, mergeam la strungă și mulgeam oile.* GR. Ș. VI 205.

Se păstrează în limba literară numai în unele construcții devenite adverbe de loc: *acasă, afund, alături, alocuri, aminte.*

2. scopul:

Mearsă în pădure **a** *leamne.* DOSOFTEI, V. S. 26.

Prepoziția *a* se întrebuințează:

1. după verbe care înseamnă «a semăna» etc.

Te uită în toate părțile, doară vei vedea așa ceva care să semene **a** *sat.* ISPIRESCU, L. 336.

*Gura ta miroase-***a** *vin*
*Și brațele-***a** *rozmarin.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 20.

Barba și punga . . . te făcea să calci **a** *popă.* CREANGĂ, A. 86.

2. după verbe care arată direcția, printre care trebuie socotite și verbele care înseamnă «a prevesti»:

Trage **a** *boier.*

Vuia în sobă tăciunele aprins, care se zice că face **a** *vînt și vreme rea.* CREANGĂ, A. 34.

Să știți, măi, că asta nu-i **a** *bine.* VLAHUȚĂ, C. L. 115.

Și în aceste întrebuințări prepoziția *a* apare numai în formule moștenite, ea nemaifiind productivă astăzi.

3. înaintea infinitivului:

Și unde nu încep **a** *fugi de-mi scăpărau picioarele.* CREANGĂ, A. 6.

Știa, vezi bine, soarele cu cine are de-a face, căci eram feciorul mamei, care și ea cu adevărat că știa **a** *face multe și mari minunății.* CREANGĂ, A. 34.

E ușor **a** *scrie versuri*
Cînd nimic nu ai **a** *spune.* EMINESCU, O. I 227.

Excepții:

a. după *a putea* (regional și după *a ști*):

Putem **termina** *lucrul astăzi?*
Eu nu cînt că știu **cînta**,
Dar mi-e dragă țara mea. (Cîntec de mase.)

b. după *a avea* + pronume relativ sau adverb relativ:

N-are ce **face.**
Ai unde **merge** *la vară?*

4. În alcătuirea unor construcții corespunzătoare genitivului:

a. substantiv precedat de un numeral nedeclinabil:

Se văd trei cai în fugă sărind și tîrîind
Trei palide cadavre **a** *trei viteji de oaste.* ALECSANDRI, P. I 348.
Să le lege de codițele **a** *trei cai neînvățați.* RETEGANUL, P. II 40.

b. pronume sau numeral nehotărît ori substantiv precedat de adjectiv pronominal sau numeral nehotărît:

Ele [= ciocnirile] *se sfîrșeau totdeauna prin moartea* **a** *cîțiva.* NEGRUZZI, I 285.

Adunarea **a** *tot satul.*

c. substantiv precedat de substantiv care exprimă o cantitate:

Tratatul de Adrianopoli aduse țărilor recîștigare **a** *parte din drepturile pierdute de atîta vreme.* NEGRUZZI, I 202.

d. (rar) după o locuțiune prepozițională:

40 *de războaie împotriva* **a** *dușmani groaznici.* NEGRUZZI, I 135.

Note. 1. În limba veche cu prepoziția *a* se formau construcții cu valoare de genitiv cu orice substantiv nearticulat:

Limba mea trestie **a** *cărtulariu curundu scrietoriu.* PSALT. SCH. 140.
De multe ori suflete **a** *morți s-au arătat.* ȘAPTE TAINE (1645), 63.

Prepoziția *a* servea în limba veche și la formarea de construcții corespunzătoare dativului în următoarele împrejurări:

a. substantiv precedat de un numeral nedeclinabil:

Nimenea nu poate **a** *doi domni lucra.* CORESI, T. 11.

b. substantiv precedat de adjectiv pronominal nehotărît:

Scriem bună pace și sănătate . . . măriei tale, cinstite birău de cetatea Bistriței, și **a** *tot sfatul măriei tale.* ROSETTI, B. 39.
Și **a** *mulți orbi dede vedere.* BIBLIA 1688, 795.

c. orice substantiv nearticulat:

Și o dede el **a** *lucrători și se duse.* CORESI, T. 48.
Hărăzit-au locuri și domnii cei vechi **a** *boieri,* **a** *slujitori, pentru slujba și credința spre stăpîni.* LET. II 94.

Rar, prepoziția *a* precede, în limba veche, un substantiv în cazul dativ:

Spuseră **a** *fiiului lu dumnezeu.* CORESI, CAZANIA 179.

2. Deosebită ca origine de prepoziția de mai sus, este prepoziția de dată recentă *a*, care introduce un numeral distributiv:

10 nasturi **a** *5 lei.*
3 saci **a** *80 Kgr.*

Asupra

§ 347. A. Introduce complementul care exprimă:

1. locul (direcția):

Un vis fantastic veni și-și puse **asupră**-*mi negrele sale aripi.* NEGRUZZI, I 60.
Spînul răpede își aținteșe privirile **asupra** *lui Harap-Alb.* CREANGĂ, P. 233.
Se năpusti **asupra** *ei un lup cu niște ochi turbați.* ISPIRESCU, L. 16.

2. timpul (apropiere de un moment, determinarea aproximativă a unui moment în timp, mai ales în construcții ale limbii populare):

Și-o venit **asupra** *nopții.* MARIAN, Descîntece (1886), 243.

Prins **asupra** *faptului.*

3. relația:

Asupra *problemei care s-a discutat au fost mai multe păreri.*

B. Prepoziția *asupra* se întrebuințează după verbe care înseamnă «a stăpîni», «a avea influență»:

Nic-a lui Costache . . . nu mai avea stăpînire **asupra** *mea.* CREANGĂ, A. 7.

Către[1]

§ 348. Introduce complementul sau atributul care exprimă:

1. direcția:

a. direcția propriu-zisă:

[El] *tot da* **către** *fintînă zor.* COȘBUC, F.T. 69.

b. destinația unei comunicări:

De din vale de Rovine
Grăim, doamnă, **către** *tine.* EMINESCU, O. I 149.

c. direcția cu intenție dușmănoasă, cu sensul etimologic al lui *contra* (cf. în limba veche: *cine nu e* **către** *noi cu noi iaste.* CORESI, T. 140):

[Alexandru vodă:] «*De la venirea mea cu a doua domnie . . . am arătat asprime* **către** *mulți; m-am arătat cumplit, rău, vărsînd sîngele multora.* NEGRUZZI, I 149.

2. poziția, atitudinea față de cineva:

Îndatorirea romînilor **către** *turci stă într-un ușor tribut anual de 3000 bani roșii.* BĂLCESCU, M.V. 9.

Văd și eu că am greșit, de am ponegrit-o așa de tare **către** *d-ta.* CREANGĂ, P. 134.

3. scopul (în limba veche):

Aga încălecînd, au purces **către** *întîmpinarea domnului.* LET. III 295.

4. timpul (apropierea în timp):

Chiar în aceea zi, **către** *sară, baba începu să puie la cale viața nurori-sa.* CREANGĂ, P. 5.

Prepoziția *către* intră în prepoziția compusă *de către.*

[1] Forma veche și regională: *cătră.*

Cîte

§ 349. Intră în compunerea numeralelor distributive:

Și rînd pe rînd veneau în sat
Și ieri și astăzi **cîte** *unul*
Din cei care-au plecat. COȘBUC, B. I. 84.

Ici și colo, pîlcuri de **cîte** *trei-patru stejărei ce se cheamă tufă-roșie.* SADOVEANU, N. P. 319.

Notă. Într-un exemplu ca cel următor găsim prepoziția *cîte* în legătură cu pronumele *ceva*, care aici are valoare de numeral nehotărît.

Într-una din zile, moșneagul voiește a merge la tîrg să mai cumpere **cîte** *ceva.* CREANGĂ, P. 56.

(În) contra

§ 350. 1. Introduce complementul care exprimă direcția:

a. direcția propriu-zisă:

Merg (în) **contra** *vîntului.*

b. direcția cu intenție dușmănoasă, ostilitatea:

Cine nu e cu noi e **contra** *noastră.*

Ești **contra** *mea, Haralambie.* SAHIA, N. 104.

2. Complementul indirect care exprimă obiectul unui schimb:

Efectele emise de stat **contra** *împrumuturilor se numesc efecte publice.*

Observație. *Contra* este o prepoziție nouă în limba română și are valori corespunzătoare prepoziției mai vechi *împotriva*, pe care a început s-o înlocuiască și în limba populară.

Cu

§ 351. Împreună cu cuvîntul pe care îl introduce, exprimă:

1. asocierea:

a. asocierea propriu-zisă [1]:

De departe trandafir, și de aproape borș **cu** *știr.* NEGRUZZI, I 251.

Să-și vadă el semănăturile lui, să meargă la ele **cu** *preoteasa.* SLAVICI, N. I 23.

b. caracterizarea:

Purcelușii **cu** *coada sfredel și* **cu** *bețe-n loc de labă.* EMINESCU, O. I 84.

c. conținutul:

Cutie **cu** *bomboane.*
Carte **cu** *poze.*

d. reciprocitatea [2]:

Aseară pe la asfințit
Cu *alta te-ai întîlnit,*

[1] Întărit prin conjuncții sau adverbe: *și* **cu**, *împreună* **cu**, *la un loc* **cu**, *alături* **cu** etc.

[2] După verbe cu sens reciproc (mai ales reflexive): *a se căsători, a se certa, a se întîlni, a se înțelege, a se înțelege, a se lupta, a se săruta, a se sfătui* etc., *a avea a face, a discuta, a vorbi* etc.

Cîte

§ 349. Intră în compunerea numeralelor distributive:

Şi rînd pe rînd veneau în sat
Şi ieri şi astăzi **cîte** *unul*
Din cei care-au plecat. COŞBUC, B. I. 84.

Ici şi colo, pîlcuri de **cîte** *trei-patru stejărei ce se cheamă tufă-roşie.* SADOVEANU, N. P. 319.

Notă. Într-un exemplu ca cel următor găsim prepoziția *cîte* în legătură cu pronumele *ceva*, care aici are valoare de numeral nehotărît.

Într-una din zile, moşneagul voieşte a merge la tîrg să mai cumpere **cîte** *ceva.* CREANGĂ, P. 76.

(În) contra

§ 350. 1. Introduce complementul care exprimă direcţia:

a. direcţia propriu-zisă:

Merg (în) **contra** *vîntului.*

b. direcţia cu intenţie duşmănoasă, ostilitatea:

Cine nu e cu noi e **contra** *noastră.*

Eşti **contra** *mea, Haralambie.* SAHIA, N. 104.

2. Complementul indirect care exprimă obiectul unui schimb:

Efectele emise de stat **contra** *împrumuturilor se numesc efecte publice.*

Observaţie. *Contra* este o prepoziție nouă în limba romînă şi are valori corespunzătoare prepoziției mai vechi *împotriva*, pe care a început s-o înlocuiască şi în limba populară.

Cu

§ 351. Împreună cu cuvîntul pe care îl introduce, exprimă:

1. asocierea:

a. asocierea propriu-zisă [1]:

De departe trandafir, şi de aproape borş **cu** *ştir.* NEGRUZZI, I 251.

Să-şi vadă el semănăturile lui, să meargă la ele **cu** *preoteasa.* SLAVICI, N. I 23.

b. caracterizarea:

Purceluşi **cu** *coada sfredel şi* **cu** *beţe-n loc de labă.* EMINESCU, O. I 84.

c. conţinutul:

Cutie **cu** *bomboane.*
Carte **cu** *poze.*

d. reciprocitatea [2]:

Aseară pe la asfinţit
Cu *alta te-ai întîlnit,*

[1] Întărit prin conjuncții sau adverbe: *şi* **cu**, *împreună* **cu**, *la un loc* **cu**, *alături* **cu** etc.

[2] După verbe cu sens reciproc (mai ales reflexive): *a se căsători, a se certa, a se întîlni, a se întîlnească, a se înțelege, a se lupta, a se săruta, a se sfătui* etc., *a avea a face, a discuta, a vorbi* etc.

***Cu** alta te-ai drăgostit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 247.
Sîntem pe moșia unei Scorpii, soră **cu** *Gheonoaia.* ISPIRESCU, L. 5.

2. modul:

a. modul propriu-zis [1]:

Ghemotocul izbit **cu** *necaz de pămînt se desfăcu.* CARAGIALE, O. I 23.
Și **cu** *rușinea lui se întoarce înapoi la tată-său acasă.* CREANGĂ, P. 188.

b. instrumental (instrumentul propriu-zis și materia):

Iară **cu** *capul se lucrează mai greu decît* **cu** *sapa și* **cu** *furca.* SLAVICI, N. I 6.
Locul fu arat și semănat **cu** *păpușoi.* SLAVICI, N. I 23.

c. măsura:

Nucile se vînd **cu** *suta.*
Fetele din Horia
Beau vinarsul **cu** *porția.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 451.

d. cantitatea:

Maidanele Bucureștilor gemeau de soldați care zăceau **cu** *sutele în ploaie.* GHICA, S. 234.
Copiii au venit **cu** *droaia.*

e. prețul:

Că eu îl plătesc **c-un** *zlot*
Și tu-l dai p-o falcă tot. TEODORESCU, P. P. 132.

3. relația:

E student numai **cu** *numele.*
Numai aș vrea să știu cum rămîne **cu** *moșu-tău?* CREANGĂ, P. 187.

4. timpul:

a. simultaneitatea:

Sub o rîpă stearpă, pe un rîu în spume
***Cu** vărsarea serii un străin sosi.* BOLINTINEANU, P. I 37.

b. durata:

Nu da **cu** *săptămînile pe acasă.* SADOVEANU, O. II 98.

c. succesiunea:

An **cu** *an împărăția tot mai largă se sporește,*
Iară flamura cea verde se înalță an **cu** *an,*
Neam **cu** *neam urmîndu-i zborul și sultan după sultan.* EMINESCU, O. I 144.

[1] Împreună cu cuvîntul următor, *cu* formează numeroase locuțiuni adverbiale modale, care pot fi redate printr-un adverb sau un gerunziu: *cu blîndețe, cu drag, cu grijă, cu nepăsare, cu neputință, cu binișorul.*

5. cauza:

Tot orașul . . . se adunase ca să privească alergarea de cai, ce se prelungise pînă în luna lui septembrie **cu** *așteptarea d-lui conte Voronțov.* NEGRUZZI, I 35.

Am cheltuit toți banii **cu** *boala.*

De

§ 352. A. Introduce complementul sau atributul care exprimă:

1. locul:

a. punctul de plecare în spațiu:

Începe el a o măsura cu ochii **de** *sus pînă jos și* **de** *jos pînă sus.* CREANGĂ, P. 163.

b. locul existenței:

A zis fetei să se suie în pod să-și aleagă **de**-*acolo o ladă.* CREANGĂ, P. 289.

2. timpul:

a. punctul de plecare în timp:

Doar nu samăn eu grîu, **de** *ieri* **de** *alaltăieri.* CREANGĂ, P. 160.

Noi **de** *copii ne știm, și-am fost*
Ca frații, ba mai bine. COȘBUC, B.I. 57.
Mai rabdă, neică . . .
*Pîn'***de** *azi o săptămînă.* TEODORESCU, P. P. 323.

b. momentul existenței:

De *dimineață pompierii stropiseră podul.* NEGRUZZI, I 29.

Ce să vă spun eu vouă, oameni **de** *ieri, eu omul veacului.* NEGRUZZI, I 245.

c. prilejul:

Huțu a venit **de** *sfînta Maria acasă.* SLAVICI, N. I 211.

d. succesiunea:

Tu s-o amîi cu zi **de** *zi*
Și spune-i cîte toate. COȘBUC, B. I. 55.
Trece-n zbor
Spre miază-noapte nor **de** *nor.* COȘBUC, B. I. 68.

3. originea, proveniența unui obiect:

Și tu, bade, așa-ai gîndit,
Că io-s floare **de** *găsit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 234.

4. autorul unei acțiuni exprimate printr-un verb pasiv sau al unei opere artistice, științifice:

Își simte gîtu-atuncea cuprins **de** *brațe reci.* EMINESCU, O. I 95.

Poezii **de** *Eminescu.*

5. cauza:

Adese stînd la cină
Simt lacrimile des,

Nu pot mînca **de** *lacrimi,*
Și trebuie să ies. COȘBUC, B. I. 25.
De *străin și* **de** *sărac,*
Nu știu seara und'să trag. TEODORESCU, P.P. 326.

6. scopul:

a. scopul propriu-zis:

Mă pregătesc **de** *drum încă de pe acum.*

b. destinația:

Nu-i gîscă ci-i gîscan, l-am cumpărat **de** *sămînță.* CREANGĂ, P. 43.
D. Georgescu... pornește din salonul **de** *așteptare să meargă la ghișet.* CARAGIALE, O. II 2.
Tren **de** *persoane.*
Casă **de** *economii.*

7. materia:

Azi Mihnea a-mbrăcat chepeneag **de** *catifea roșie cu ceaprazuri și cu bumbi* **de** *aur, cioareci albi tiviți cu găitane* **de** *fir.* ODOBESCU, O. I 71.
Cucoana era îmbrăcată... cu barej havai legată la cap, rochie și pieptar **de** *lînă de aceeași culoare.* CARAGIALE, O. II 78.

Observație. Construcțiile ca *ciorapi din lînă* etc. sînt nerecomandabile.

8. conținutul:

Un coș **de** *mere.*

9. felul, natura unui obiect:

a. explicativ:

Meseria **de** *cizmar.*
Tratat **de** *pace.*
Miroase-adormitoare văzduhul îl îngreun
Căci vîntul adunat-a de flori **de** *tei troiene.* EMINESCU, O. I 97.

b. calitatea:

Fetița își ridica genele, lunecîndu-și căutătura ei **de**-*o dulce și nevinovată sfială.* VLAHUȚĂ, N. 137.

c. cantitatea, greutatea, valoarea, dimensiunea, vîrsta:

Temerea lui Sigismund se mai adăogi încă prin porunca ce primi ca să se gătească cu o oaste **de** *30 mii lăncieri.* BĂLCESCU, O. II 37.
Somn **de** *27 de kgr.*
Bancnotă **de** *100 de lei.*
Casă înaltă **de** *5 metri.*
Mama smeului... suflă văpaia din gura ei... cale **de** *trei ceasuri.* ISPIRESCU, L. 26.

Cînd gîndesc, mîndră, la tine,
Plînge inimioara-n mine
Ca copilul **de** *trei zile.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 114.

10. relația:

***De** frumoasă, ești frumoasă,*
Dar ia nu ți-o știi coasă. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 427.
Greu **de** *cap.*

B. Prepoziția *de* se întrebuințează:

1. În construcții cu valoare de genitiv (în limba actuală numai în anumite expresii):

Fapt **de** *zi.*
Mijloc **de** *oraș.*
Cap **de** *masă.*

2. La formarea partitivului:

Unul **de**-*ai noștri a plecat.*
Ceva **de**-*ale gurii.*
Bucată **de** *pîine.*

3. La construirea formelor de supin:

Am terminat **de** *scris.*
Apă **de** *băut.*
Cal **de** *furat.*

4. Înaintea infinitivului, cînd acesta are rol de atribut și complement indirect:

Datoria **de** *a învăța.*
Ferește-te **de** *a munci superficial.*

Observație. Folosirea prepoziției *de* înaintea infinitivului este incorectă cînd acesta are rol de subiect și complement direct:

E recomandabil **de** *a învăța din timp.*
Mă grăbesc **de** *a învăța.*

5. Între numeralele cardinale de la 20 în sus și substantivele pe care acestea le determină:

Douăzeci **de** *cărți.*
Trei sute șaizeci și cinci **de** *zile.*

6. Înaintea numeralelor ordinale, în special în declinare:

Cel **de**-*al doilea plan cincinal.*
În cinstea celei **de** *a treizeci și doua aniversări a partidului.*

7. După numeralele distributive:

Ne-a dat cîte doi lei **de** *cap.*

Scanned with OKEN Scanner

8. După adverbe de cantitate și de mod care determină alt adverb sau un adjectiv:

Destul **de** *bine.*
Așa **de** *frumos.*

9. La construirea complementului unui adjectiv verbal (echivalent cu complementul direct al verbului corespunzător):

Știutor **de** *carte.*

10. La construirea complementului indirect după verbe care înseamnă «a vorbi», «a povesti» etc.:

Tocmai vorbeam **de** *ultimele întîmplări din uzina noastră.*

După verbe care înseamnă «a se teme», «a asculta» etc.:

Și toată lumea-n ocean
***De** tine o s-asculte.* EMINESCU, O. I 170.
Nu mi-e frică **de** *întuneric.*

După verbe care înseamnă «a-și aminti»:

Ea trebui **de** *el în somn*
Aminte să-și aducă. EMINESCU, O. I 171.

După adjective:

Vrednic **de** *laudă.*

11. Prepoziția *de* intră în compunerea următoarelor prepoziții compuse: *de către, de la, despre, din, dintre, dinspre, de pe, de peste, de sub* etc.

Cu ajutorul ei se construiesc și o serie de locuțiuni prepoziționale: *dinaintea, dinapoia, dindărătul, dedesubtul* etc.

O serie de locuțiuni adverbiale se construiesc cu prepoziția *de*: *deasupra, de curînd, dedesubt, dimpotrivă.*

De la

§ 353. A. Introduce complementul sau atributul care exprimă:

1. locul:

a. punctul de plecare în spațiu:

Cu cofița, pe-ndelete,
Vin neveste **de la** *rîu;*
Și cu poala prinsă-n brîu
Vin cîntînd în stoluri fete
***De la** grîu.* COȘBUC, B. I. 6.

b. locul existenței:

Dintre cei **de la** *foc, Toader Ursu mai cu seamă se temea de iarnă.* SĂDOVEANU, N. P. 308.

Adormi-vom, troieni-va
Teiul floarea-i peste noi,
Și prin somn auzi-vom bucium
De la *stînele de oi.* EMINESCU, O. I 101.

2. timpul:

a. punctul de plecare în timp:

De la *adormirea bătrînului Ștefan-voevod, părintele Moldovei, trecuseră șaptezeci și doi de ani.* SADOVEANU, N. P. 5.

b. existența într-un moment:

În discursul ***de la*** *instalare a pomenit despre deosebita grijă peutru instalații.* CĂLUGĂRU, O. P. 165.

3. apartenența:

Donici cuib de-nțelepciune,
Care, cum rar se întîmplă, ca să mediteze pune
Urechile ce-s prea lunge ori coarnele ***de la*** *cerb.* EMINESCU, O. I 31
Și-atunci ea, cînd el glumește,
Joacă pumnii și-l stropește
Pe obraz, dar, drăgălașă,
Tot ea-l zvîntă-n loc de cîrpă
Mineca ***de la*** *cămașă.* COȘBUC, B. I. 79.

4. proveniența:

Aripi are, iar în tolbă-i
El păstrează, ca săgeți,
Numai flori înveninate
De la *Gangele măreț.* EMINESCU, O. I 236.

B. Prepoziția *de la* introduce complementul indirect:

Hatmanii au prubuluit și domniile-lor vremea și au aflat ***de la*** *gîște cum că se schimbă.* SADOVEANU, N. P. 311.

Condeiu-n mînă tu mi-l pui cu silă.
De la *oricine-un snop de paie seceri.* EMINESCU, O. IV 333.

Despre

§ 354. Prepoziția *despre* este compusă din *de* + *spre*.

A. Ea introduce complementul și atributul care exprimă:

1. relația:

Despre *partea închinării însă, doamne, să ne ierți.* EMINESCU, O. I 146.
Bunică-sa ***despre*** *tată.*

2. locul:

Hotarul țării noastre ***despre*** *miazăzi îl formează Dunărea.*

3. timpul (momentul aproximativ, apropierea în timp):

Fata împăratului, după povața calului, s-a sculat peste noapte cam **despre** *ziuă.* ISPIRESCU, L. 20.

B. Prepoziția *despre* este întrebuințată astăzi mai ales pentru a introduce complementul indirect al verbelor care înseamnă «a povesti» etc.

Spune tu ce vei voi **despre** *superioritatea vînătorii cu prepelicarul.* ODOBESCU, III 19.

Din

§ 355. A. Introduce complementul și atributul care exprimă:

1. locul:

a. locul existenței:

Alei! Toma Alimoș,
Boier **din** *țara de jos,*
Ce ne calci moșiile
Și ne strici fînețile? ALECSANDRI, P. P. 73.

Privirile mă săgetează; pe lîngă cei de la mese, ies acum să se uite la mine și cei **din** *cafenea.* CARAGIALE, O. I 74.

b. punctul de plecare al unei mișcări:

Bolnavul sare **din** *pat, iese din dormitor și fără să mai anunțe pe cineva . . . iese pe poartă.* CARAGIALE, O. I 24.

2. timpul:

a. momentul existenței:

Răscoala **din** *1907.*

b. punctul de plecare în timp:

Și-n odăiță era tăcere, numai **din** *cînd în cînd răbufnelile viforniței aduceau țipetele portiței.* SADOVEANU, O. II 115-116.

3. cauza:

A plecat **din** *vina mea.*
S-a îmbolnăvit **din** *neglijență.*

4. modul:

«**Din** *inimă vorbește polițaiul ăsta, seniore», zice Caragiale.* CARAGIALE, O. I 15.

Te cunoașteam numai **din** *vedere.*

5. instrumentul:

Scrîșnește **din** *dinți.*
Cîntă **din** *frunză.*

6. materia:

Casele de la munte sînt făcute **din** *bîrne.*

B. Prepoziția *din* se folosește la formarea partitivului:

Unul **din** *tovarășii de muncă s-a îmbolnăvit.*

Am mai scurtat **din** *cale.*

Dinspre

§ 356. Prepoziția *dinspre*, compusă din *din* + *spre*, introduce complementul sau atributul care exprimă:

1. locul:

a. punctul de plecare al unei mișcări:

Era Austrul care venea **dinspre** *apa Moldovei.* SADOVEANU, N. P. 315.

b. locul existenței:

Pe poteca **dinspre** *codri, cine oare se coboară.* EMINESCU, O. I 83.

2. relația:

Bunicul **dinspre** *mamă.*

Dintre

§ 357. E formată din *de* + *între.*

A. Introduce complementul sau atributul care exprimă:

1. locul:

a. locul existenței între două obiecte sau în mijlocul unei mulțimi de obiecte de același fel:

Casa **dintre** *brazi.*

b. punctul de plecare (din mijlocul a două sau mai multe obiecte):

Dintre *ramuri de arin*

Melancolic cornul sună. EMINESCU, O. I 204.

2. timpul (perioada intermediară între două momente cunoscute):

Noaptea **dintre** *9 și 10 august.*

B. Prepoziția *dintre* se folosește la formarea partitivului:

Dintre *sute de catarge*
Care lasă malurile,
Cîte oare le vor sparge
Vînturile, valurile? EMINESCU, O. IV 396.
Tu, cel mai lacom **dintre** *regi,*
Ai umilit popoare-ntregi. COȘBUC, B. I. 71.

Dintru

§ 358. A. Introduce complementul sau atributul care exprimă:

1. locul:

a. punctul de plecare în spațiu:

Bate vîntul **dintr-o** *parte —*

Iarna-i ici, vara-i departe. EMINESCU, O. I 210.
***Dintr**-alte țări, de soare pline,*
Pe unde-ați fost și voi străine,
Veniți, dragi păsări, înapoi. COȘBUC, B. I. 68.

b. locul existenței:

L-ale țării flamuri negre Cîrlova oștirea cheamă,
*În prezent vrăjește umbre **dintr**-al seculelor plan.* EMINESCU, O. I 32.

2. timpul:

a. punctul de plecare în timp:

***Dintr**-un timp și vîntul tace;*
Satul doarme ca-n mormînt. COȘBUC, B. I. 7.
*Gîndul măriei-tale, hatmane, a fost bun **dintru** începutul începutului.* SADOVEANU, N. P. 259.

b. momentul existenței:

*Mi-a povestit o întîmplare **dintr**-o dimineață de vară.*

3. proveniența:

La foșnetul cel cald al rochii
***Dintr**-un copil mă simt bărbat.* COȘBUC, B. I. 217.
*Din sîngele meu va crește răscumpărarea cum crește grîul **dintr**-o sămînță.* SADOVEANU, N. P. 398.
*Frați sîntem. Nu frați **dintr**-o mamă, ci frați **dintr**-o durere.* SADOVEANU, N. P. 394.

B. Prepoziția *dintru* intră în componența partitivului:

*Dar **dintr**-al prinților șirag*
Cîți au trecut al casei prag,
De bună seamă cel mai drag
A fost ales. COȘBUC, B. I. 16.

După

§ 359. A. Prepoziția *după* introduce complementul care exprimă:

1. locul:

a. obiectul în spatele sau în urma căruia se petrece o stare sau o mișcare:

*Un papuc e sub o grindă, iară altul **după** ușă.* EMINESCU, O. I 84.

b. direcția:

*Vodă . . . cum a auzit de aceasta, a și pornit **după** dînșii un mîrzac c-o mulțime de tătari.* NEGRUZZI, 170.

2. timpul:

a. moment următor altuia:

***După** un răstimp dădu din umeri, pufni iar cu mirare și-și duse pumnul la bărbie.* SADOVEANU, O. II 46.

b. cu nuanță cauzală:

*Drumul se înfunda în viroage cleioase **după** atîtea săptămîni de ploaie.* CEZ. PETRESCU, S. R. 77.

c. succesiunea:

*Neam cu neam urmîndu-i zborul și sultan **după** sultan,*
*Astfel țară **după** țară drum de glorie-i deschid.* EMINESCU, O. I 144.

3. modul (conformitatea):

[Căruța] *rătăcește fără de țel, **după** bunul plac al mîrțoagelor arominde sau **după** prepusul de vînat al tămădăianului căruțaș.* ODOBESCU, I 16.

Ai putea să lepezi cîrma și lopețile să lepezi,
***După** propria lor voie să ne ducă unde repezi.* EMINESCU, O. I 155.

4. relația:

La un semn deschisă-i calea și s-apropie de cort
*Un bătrîn atît de simplu, **după** vorbă, **după** port.* EMINESCU, O. I 146.

5. scopul:

*Mă duc **după** cîștig.* SADOVEANU, O. II 156.
*Părintele trimise pe Cozonac în vale **după** nuiele.* SLAVICI, N. I 25.
Fiul pașei din Ianina
Un cal negru-n rîu adapă,
*Pe cînd vine **după** apă*
Cu vas alb pe cap Despina. COȘBUC, B. I. 28.

B. Prepoziția *după* se întrebuințează pentru a exprima complementul indirect cu nuanță de direcție:

Bine-ți pare să fii singur, crai bătrîn fără de minți,
*Să oftezi **dup-a** ta fată, cu ciubucul între dinți?* EMINESCU, O. I 83.
Iară sufletu-mi se pierde
***După** chipul tău frumos.* EMINESCU, O. I 14.
*O fată pe care-a măritat-o **după** Petrea Țapului.* SLAVICI, N. I 5.

La construirea formelor de supin:

*Umblam **după** însurat.*

Observații. 1. La unii scriitori din secolul al XIX-lea apare forma *dupe* în loc de *după*. Limba literară de astăzi respinge această rostire.

2. Regional, mai ales în Muntenia, *după* se confundă adesea cu *de pe*, ajungîndu-se la construcții incorecte ca:

a. *după* pentru *de pe*:

*Plîngi și plîngi de sărea cămașa **după** ea.* RĂDULESCU-CODIN, L. 19.
*Omul **după** stradă este unchiul meu.*

b. *de pe* pentru *după*:

Ba, Popovici, n-oi cînta,
Că nu dac-oi cuvînta,
Hoții că s-or deștepta,
De pe *noi că s-or lua.* PAMFILE, C. T. 92.

3. În limba română actuală, prepoziția *după* cu sens temporal apare uneori în urma complementului respectiv, ceea ce e nerecomandabil. Inversarea topicii se produce prin imitarea construcției corespunzătoare din limba franceză. În aceste cazuri prepoziția *după* capătă o nuanță adverbială: «mai tîrziu»:

Pentru ca, o clipă ***după****, să încerce...*

Fără (de)

§ 360. Introduce complemente de mod, instrumentale, sociative și atribute:

1. exprimă lipsa în general:

... oi muri în țări străine
Unde n-oi avea pe nime;
Fără *lumină de ceară,*
Fără *om dintr-a mea țară;*
Fără *lumină de seu,*
Fără *om din satul meu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 194;

adesea în opoziție cu prepoziția *cu*:

Intra în casă și **cu** *treabă și* ***fără de*** *treabă, și* **cu** *vreme și* ***fără de*** *vreme.* NECULCE, CR. 213.

A luat-o de nevastă **cu** *voie,* ***fără*** *voie.* RĂDULESCU-CODIN, L. 91.

2. exprimă lipsa unei părți dintr-o cantitate:

10 ***fără*** *5 minute.*
100 ***fără*** *3.*

3. ține loc de negație:

a. *fără (de)* + infinitivul echivalează cu un gerunziu negativ:

Apropiindu-se de Alexandru vodă, se închinară pînă la pămînt, ***fără*** *a-i săruta poala după obicei.* NEGRUZZI, I 138.

b. *fără (de)* + substantiv echivalează adesea cu adverbe, adjective sau participii negative:

Cîmpie ***fără de*** *margini* (= nemărginită).
Se simți deodată ***fără*** *apărare.* DUMITRIU, V. I. 10 (= neapărat).

În

§ 361. Introduce complemente care exprimă:

1. locul:

a. starea sau mișcarea în interiorul unui spațiu:

Stau cîteodată și-mi aduc aminte ... ce oameni mai erau **în** *pă-țile noastre.* CREANGĂ, A. 1.

b. starea sau mișcarea la suprafața sau deasupra unui obiect:
Atunci . . . cumătrul lup se și arată **în** *prag.* CREANGĂ, P. 27.
c. direcția:
Cobori **în** *jos, luceafăr blînd,*
Alunecînd pe-o rază. EMINESCU, O. I 168.

2. timpul:
a. momentul:
Chiar **în** *aceea zi, către sară, baba începu să puie la cale viața nurori-sa.* CREANGĂ, P. 5.
b. durata:
Nu se putea domiri el cum de **în** *cîteva zile s-au schimbat astfel lucrurile.* ISPIRESCU, L. 9.
c. un moment viitor:
De azi **în** *trei zile plecăm.* ISPIRESCU, L. 4.

3. cauza:
Începe a face un tărăboi, de s-a sculat toată ograda **în** *gura lui.* CREANGĂ, P. 304.

4. scopul:
Plecase **în** *peștit.* ISPIRESCU, L. 34.

5. modul:
a. modul propriu-zis:
Puteau îmbla **în** *tihnă prin pădure.* ISPIRESCU, L. 7.
b. instrumental (instrumentul propriu-zis și materia):
De cînd m-am măritat
Am și tors ș-am și pus pînză
*Ș-am uitat de-a zice-***n** *frunză.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 178.
O căruță ferecată **în** *aur.* ISPIRESCU, L. 38.

6. relația:
[Grîul] *era-***n** *spic cît vrabia,*
*Era-***n** *pai cît trestia!* TEODORESCU, P. P. 145.
Un bondar rotund **în** *pîntec.* EMINESCU, O. I 187.

Înspre

§ 362. Introduce complementul care exprimă:
1. locul:
a. direcția:
Iară tei cu umbra lată și cu flori pînă-n pămînt
Înspre *apa-ntunecată lin se scutură de vînt.* EMINESCU, O. I 154.

b. locul aproximativ, apropierea în spațiu:

Era **înspre** *acea parte a cerului un pîlc de nouri, și cometa nu se vedea.* SADOVEANU, N. P. 325.

2. timpul (moment aproximativ, apropierea în timp):

Am să merg mai **înspre** *seară*
Prin dumbrăvi, ca mai demult. COȘBUC, B. I. 8.

3. modul:

Sănătatea lui Radu mergea **înspre** *bine.* VLAHUȚĂ, N. 42.

Între

§ 363. A. Prepoziția *între* introduce complementul care exprimă:

1. locul (starea sau mișcarea în spațiul care desparte două obiecte sau în mijlocul unor obiecte de același fel):

Să oftezi dup-a ta fată, cu ciubucul **între** *dinți.* EMINESCU, O. I 83.
Umple o tavă cu jăratic . . . și o pune jos **între** *cai.* CREANGĂ, P. 194.

2. timpul (perioada care desparte două momente cunoscute):

Cele două zile grele,
*Care-i sîmbăta-***ntre** *ele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 257.
Între *acestea veni seara.* ISPIRESCU, L. 39.

B. Prepoziția *între* se întrebuințează la formarea partitivului:

Între *toți oamenii din împărăția mea numai un pădurar se bizuiește la treaba asta.* CREANGĂ, P. 210.

C. La exprimarea reciprocității:

Ce să facă dracii? Se sfătuiesc **între** *dînșii.* CREANGĂ, P. 48.

Întru

§ 364. A. Introduce complemente care exprimă:

1. locul:

a. acțiunea în interiorul unui spațiu:

De ce nu voi pentru nume, pentru glorie să scriu?
Oare glorie să fie a vorbi **într**-*un pustiu?* EMINESCU, O. I 137.

b. starea sau mișcarea la suprafața sau deasupra unui obiect:

Hangiul ieșise pe prodeț, sub cununa de fîn atîrnată **într**-*o prăjină aplecată asupra uliței.* SADOVEANU, N. P. 321.

c. direcția:

*Căci perdelele-***ntr**-*o parte cînd le dai, și în odaie*
Luna varsă peste toate voluptoasa ei văpaie,

Ea din noaptea amintirii o vecie-ntreagă scoate
De dureri pe care însă le simțim ca-n vis pe toate. EMINESCU, O. I 130.

2. timpul:

a. momentul:

***Într**-o bună dimineață, feciorul mamei îi și aduce o noră pe cuptior.* CREANGĂ, P. 8.

b. durata:

Ci tu citești scrisori din roase plicuri
*Și **într**-un ceas gîndești la viața toată.* EMINESCU, O. I 119.

3. cauza:

*Și bău, așa, mai mult **într**-un năcaz.* SADOVEANU, P. S. 7.
*I-aș da foc **într**-o mînie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 221.

4. scopul:

*Oamenii veniți **întru** întîmpinarea măriei sale cercau în felurite chipuri să afle vești de ce spune lumea despre steaua cu coadă.* SADOVEANU, N. P. 336.

5. modul:

*Omenirea merge **într**-un progres continuu.* BĂLCESCU, M. V. 3.
*Au rămas în fața măriei sale, mari și greoi, **întru** sfială și muțenie, învîrtindu-și în degete căciulile de oaie.* SADOVEANU, N. P. 293.

6. instrumentul:

*Se îmbracă pe ascuns **într**-o piele de urs.* CREANGĂ, P. 185.

7. relația:

Tu cunoști slăbiciunea doamnei B. ***întru** aceasta.* NEGRUZZI, I 64.
*Să știți, a zis Strămurare, că acest frate al nostru... m-a deslușit **întru** totul.* SADOVEANU, N. P. 309.

B. Prepoziția *întru* se întrebuințează după verbe care arată o transformare, pentru a introduce rezultatul transformării.

*Schimbară... dușmănia...: **într**-o prietenie folositoare.* BĂLCESCU, M. V. 7.
*Bordeiul moșneagului se prefăcuse **într**-un palat mult mai strălucitor decît al împăratului.* CREANGĂ, P. 85.

Observație. Prepoziția *întru* are aceeași valoare cu prepoziția *în*. Frecventă în limba mai veche, ea nu s-a păstrat decît în legătură cu articolul și numeralul *un, o*, cu pronumele *însul, aceasta*: *într-o, într-însul.*

Folosirea, în alte condiții, a prepoziției *întru* în limba literară de astăzi este un arhaism:
*S-a ridicat acest locaș **întru** aducerea aminte a celor care au contribuit la instruirea tinerelor odrasle.*

La

§. 365. A. Introduce complemente care exprimă:

1. locul:

a. locul în care se petrece o stare sau o mișcare:

La *fîntîna din făget*
Șezui jos să mi te-aștept. TEODORESCU, P. P. 278.

b. direcția:

Foicică de sulfină,
Hai, cumătră, ***la*** *grădină.* TEODORESCU, P. P. 335.

Observație. După verbele mișcării, cînd arată direcția, *la* ajunge să se confunde uneori cu *în*. În general regula cere ca *în* să fie întrebuințat înaintea numelor de țări sau regiuni, iar *la* înaintea numelor de localități. Exemple: *colegul meu pleacă* ***în*** *Uniunea Sovietică; el se duce* ***la*** *Moscova.* În limba veche și azi regional *la* apare și înaintea numelor de țări. Exemple: *Se întoarse* ***la*** *Moldova în pace* E. VĂCĂRESCU, IST. 2261 24. *Aș trece* ***la*** *Moldova.* JARNÍC-BÎRSEANU D. 141. *Știu cînd o venit rușii, că io i-am dus în car* ***la*** *Țara ungurească.* GR. N. 432.

c. limita unei extensiuni în spațiu:

Și le zicea el, versurile acestea, de te-ajungea ***la*** *inimă.* SADOVEANU, O. II 6.
Părul i-ajunge ***la*** *călcîie.* EMINESCU, O. I 95.

d. distanța:

La *un pas de el, văzu un soldat mort.* CAMILAR, N. I 58.

2. timpul marcat prin:

a. data și ora, momentul zilei:

Anul universitar începe ***la*** *1 septembrie.*
La *ora 10 avem ședință.*
De e curcă,
Ce se-ncurcă
La *revărsatul zorilor,*
În calea vînătorilor? ODOBESCU, I 9.

b. eveniment:

La *ieșirea sa din închisoare, Cîmpineanu și-a găsit averea foarte redusă.* GHICA, S. 627.

c. vîrsta:

Eminescu a murit ***la*** *39 de ani.*

d. prilejul:

Prietenul ***la*** *nevoie se cunoaște.*
Și tovarășa mea, ***la*** *nu știu ce cuvînt ofensator, începuse să plîngă.* CEZ. PETRESCU, S. R. 69.
La *un semn s-alină jocul,*
Și-acum Rumi-n mijloc iese. COȘBUC, B. I. 45.

e. moment viitor:

Ba s-a îndura **la** *toamnă, ba* **la** *iarnă, ba* **la** *primăvară, ba* **la** *vară, ba iar* **la** *toamnă.* CREANGĂ, P. 141.

f. momentul împlinirii unui termen:

Dar curînd s-a istovit,
La *trei ani mi-a și murit.* TEODORESCU, P. P. 281.

g. periodicitate:

La *ceas o lingură.*
Se scutură el **la** *șapte ani o dată.* CREANGĂ, P. 218.
Se ducea . . . **la** *luna,* **la** *săptămîna*
Ca să vadă grîul de-i copt. ȘEZ. III 242.

3. scopul:

O tu, om nesocotit,
La *aceasta ai venit,*
Ca să mă omori pe mine? TEODORESCU, P. P. 117.

4. instrumentul:

Text scris **la** *mașină.*

5. modul:

a. modul propriu-zis:

Ion umbla acum aproape **la** *pas.* DUMITRIU, V. L. 92.

b. măsura:

Ziarele vechi se vînd **la** *kilogram.*

6. relația:

Străin **la** *vorbă și* **la** *port.* EMINESCU, O. I 171.
De trup ești mărunțel, nu-i vorbă, dar **la** *fire ești mare.* CREANGĂ, P. 150.
Aduna paserile cele mai agere **la** *zbor.* ISPIRESCU, L. 75.

B. Prepoziția *la* mai formează complementul pe lîngă numeralele distributive:

Să-mi dai **la** *vită cîte un leu.* ȘEZ. V 46.
Dobînda de 5 **la** *sută.*

C. Prepoziția *la* se întrebuințează:

1. În alcătuirea unor construcții corespunzătoare:

a. dativului:

cu numeral (construcție obligatorie):

Am dat cărți **la** *doi copii*;

cu substantiv sau pronume, îndeosebi în limba veche și în cea populară:

Au mărs călugărul cu acela răvaș și l-au dat **la** *Vasilie vodă.* M. COSTIN, T. 133.
Să dea **la** *boi de mîncare.* JARNIK-BÎRSEANU, D. 514.
Cît mac e vara prin livezi,
Atîția ani **la** *miri urez.* COȘBUC, B. I. 23.

Odele, imnele, sonetele lui, închinate **la** *unii, alții, sînt îndestul de frumoase.* NEGRUZZI, Păcatele tinereţelor (1946), 117.

Îți spun ca **la** *un frate că din cruda copilărie slujesc prin străini.* CREANGĂ, P. 200.

Iar **la** *cea măicuță*
Să nu spui drăguță
Că la nunta mea
A căzut o stea. ALECSANDRI, P. P. 3.

b. genitivului (regional):

Casa **la** *un om sărac.* JAHRESBERICHT, V 175.

2. În construirea formelor de supin:

S-a dus **la** *scăldat.*

Atîrna o bucată de dimie **la** *uscat.* DUMITRIU, V. L. 46.

3. Înaintea infinitivului, cînd e vorba de a denumi o acțiune:

Nu slujește decît **la** *a sfărîma* . . . (Construcții nerecomandabile; corect este *nu slujește decît* **la** *sfărîmarea* . . .)

4. Pentru a marca aproximația:

Erau **la** *8.000 de voinici.* ISPIRESCU, M. V. 20.

5. Afectiv, *la* se întrebuințează pentru a exprima o cantitate mare, pierzîndu-și calitatea de prepoziție.

Și mănîncă fată **la** *plăcinte și mănîncă hăt bine.* CREANGĂ, P. 290.

În acest caz, se pune și pe lîngă un nominativ (subiect):

Au venit **la** *oameni, de nu mai aveau loc în sală.*

6. Prepoziții compuse: *de la, pînă la, pe la.*

Lîngă

§ 366. A. Introduce complementul care exprimă locul (apropierea, alăturarea):

Lîngă *școală este un parc.*

Am luat loc **lîngă** *prietena mea.*

B. Prepoziția *lîngă* intră în compunerea altor prepoziții: *pe lîngă, de lîngă, pînă lîngă.*

Pe

§ 369. A. Introduce complementul care exprimă:

1. locul:

a. starea sau mișcarea:

Pe *tavă era un cocoș fript . . , o plăcintă, o garafă de vin.* SLAVICI, N. I 244.

Pe *Argeș în jos,*
Pe *un mal frumos*
Negru vodă trece. ALECSANDRI, P. P. 186.

b. străbaterea unui obiect sau spațiu:

Bunicul nu vede nimic din mișcările nepotului; fumează: pîc, pîc și privește **pe** *geamuri, afară.* SADOVEANU, O. III 233.

Dînd pinteni calului ieși **pe** *poartă, ca vîntul.* ISPIRESCU, L. 3.

Începu a-i țîșni apa **pe** *nări și* **pe** *urechi ca pe niște lăptoace de mori.* CREANGĂ, P. 242.

Observație. Întrebuințarea prepoziției *prin* în loc de *pe* în construcții ca *ieșirea* ***prin*** *ușa din față, a se uita* ***prin*** *fereastră* este greșită.

2. timpul:

a. momentul:

Așa se cînta **pe** *vremea lui Caragea și a lui Șuțu.* ALECSANDRI, T. 103.

Aveam și noi, **pe** *vremea Kivului, rod și vite cu duiumul.* DELAVRANCEA, S. 17.

— considerat îndeosebi după starea atmosferică sau meteorologică:

M-a făcut maica **pe** *lună*
Să fiu tot cu voie bună. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 395.

b. moment aproximativ, neprecizat:

Era **pe**-*ntunecate.* SLAVICI N. I 245.

Pe *seară să te gătești, copilă ce ești.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 366.

c. destinația în timp:

Nu lăsa **pe** *mîine ce poți face azi.*

De anul trecut, de cînd venise în permisie **pe** *cîteva zile . . . nu se mai răspunsese cu bătrînul.* SADOVEANU, O. IV 7.

d. (regional) succesiunea:

Seară **pe** *seară o aștepta, și alte dăți se preumbla ceasuri întregi.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 170.

3. modul:

a. modul propriu-zis:

Zboară mierlele-n tufiș
Și din codri noaptea vine
Pe *furiș.* COȘBUC, B. I. 5.

Pe *dibuite umblă omul numai cîtă vreme nu și-a găsit drumul.* SLAVICI, N. I 266.

Umbla cu inima deschisă, lucra **pe** *față și fără vicleșug.* ISPIRESCU, M. V. 56.

b. conformitatea:

Plătit-au apoi cu capetele sale această faptă și Șeptilici și Goia, de la Alexandru vodă, **pre** *lege direaptă.* M. COSTIN, LET. (1942) 46.

Fă-i **pe** *voie.*

c. măsura:

Drag îmi e omul cinaș
.....
Că se-ncalță **pe** *picior*
Și dă gură de fecior! JARNÍK-BÎRSEANU, D. 384.
I-au făcut cizme **pe** *piciorul lui.*
Dă-mi banii **pe** *jumătate.*

B. Prepoziția *pe* mai introduce complementul indirect care exprimă obiectul unui schimb:

Pe *simbria dintr-un an*
Facu-mi casă cu pridvan. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 409.
A da vrabia din mînă **pe** *cioara de pe gard.*
Să-i duc o poștie sacul
Pe-*un singur sărutat.* COȘBUC, B. I. 34.
Să nu vie vremea să dai cinstea **pe** *rușine.* NEGRUZZI, I 249.

C. Prepoziția *pe* se întrebuințează uneori la construirea acuzativului. În această situație se găsesc:

1. numele proprii de persoană:

L-am văzut **pe** *Vasile.*

2. numele comune de persoane cunoscute de vorbitor sau determinate:

Intraseră în grădină Alecuț tinichigiul și învățătorul meu Culai. Am vestit **pe** *tata.* SADOVEANU, N. F. 183.

L-am ascultat **pe** *profesor vorbind.*
Am înștiințat-o **pe** *mama că sosesc mîine.*
L-am întîlnit **pe** *miliținanul din colț.*

3. numele de ființe sau lucruri personificate:

Zi foarte așteptată,
Și scumpă în nevoi,
Ca să vedem odată
Pe *lupi mîncați de oi.* ALEXANDRESCU, M. 299.
Vulpea l-a înșelat **pe** *urs.*
Pe *trandafir l-a lăsat albina mai la urmă.*

4. numele generice, referitoare la o întreagă categorie:

Haina nu face **pe** *om mai de treabă.*
Pe *pom îl tai cînd se usucă.*

Observație. Construcția acuzativului cu *pe* poate fi înlocuită cu forma de acuzativ articulat, fără *pe*: *a chemat pe copii — a chemat copiii.*

În general construcțiile fără *pe* sînt mai puțin deferente, presupunînd o asimilare cu lucrurile.

Înlocuirea acuzativului cu *pe* al unui substantiv însoțit de un adjectiv posesiv prin acuzativul simplu al numelui respectiv impune în construcție și înlocuirea adjectivului posesiv prin dativul posesiv al pronumelui personal neaccentuat sau prin pronumele reflexiv:

De ce ai certat-o **pe** *fata mea?*
De ce mi-ai certat fata?

5. Se construiesc de asemenea cu prepoziția *pe*: acuzativul pronumelui (personal accentuat, posesiv, demonstrativ, nehotărît, relativ, interogativ) și al numeralului, acuzativul adjectivului însoțit de articolul adjectival *cel, cea, cei, cele*:

Întreabă **pe** *cineva.*
M-a întrebat și **pe** *mine.*
***Pe** doi i-am evidențiat, iar* **pe** *șase i-am criticat.*
I-am lăudat **pe** *cei trei prieteni.*

D. Prepoziția *pe* mai intră în jurăminte:

***Pe** cinstea mea.*

E. Împreună cu alte prepoziții (*la, lîngă, sub*) *pe* intră în alcătuirea prepozițiilor compuse: *pe la, pe lîngă, pe sub.*

Este de remarcat că prepozițiile compuse cu *pe* au un sens mai puțin definit decît prepozițiile simple. Să se compare: *te aștept deseară* **la** *șapte* cu *te aștept deseară* **pe la** *șapte*; *locuința mea e* **lîngă** *școală* cu *locuința mea e* **pe lîngă** *școală* etc.

Pe la

§ 370. Introduce complementul care exprimă:

1. locul unei stări sau al unei mișcări:

Că și eu trimite-voi
Ce-i mai mîndru **pe la** *noi.* EMINESCU, O. I 149.
Pocnind din bici pe lîngă boi,
În zori de zi el a trecut
Cu plugul **pe la** *noi.* COȘBUC, B. I. 74.

2. timpul (moment aproximativ):

Ea e-naltă și ușoară —
S-o vezi numai și să tremuri!
Și de-abia **pe la** *Sîn-Petru*
Umple optsprezece vremuri. COȘBUC, B. I. 76.

Pentru

§ 371. A. Introduce complementul care exprimă:

1. scopul:

Muncim **pentru** *construirea socialismului.*

2. timpul:

Ședința de azi s-a amînat **pentru** *mîine.*

3. cauza:

Pentru *lucruri de nimic, am fost umilit de mulți cu vorbe tari care îmi aminteau despre sărăcie.* SADOVEANU, O. II 275.

N-ar trebui să te superi **pentru** *o ființă ca aceea.* SADOVEANU, O. III 501.

4. relația:

Pentru *mine e indiferent dacă mergi sau nu, dar* **pentru** *tine e important să te hotărăști.*

B. Prepoziția *pentru* mai introduce complementul indirect care exprimă obiectul unui schimb:

Pentr-*un turc care cădea*

Zece de-afară venea. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 494.

C. Prepoziția *pentru* se întrebuințează:

1. la construirea formelor de supin:

A chemat o femeie **pentru** *văruit.*

2. înaintea infinitivului, substituind o propoziție finală:

Trăim **pentru** *a munci și* **pentru** *a lupta.*

3. înaintea unor cuvinte împreună cu care prepoziția *pentru* înlocuiește un dativ:

Am cumpărat cărți **pentru** *copiii de la cămin* [= am cumpărat cărți copiilor de la cămin].

Peste

§ 372. A. Introduce complementul care exprimă:

1. locul:

a. starea sau mișcarea pe deasupra unui obiect:

Peste *apa limpede ca lacrima se apleacă sălcii pletoase.* SADOVEANU, O. III 242,

b. starea sau mișcarea dincolo de un obiect:

Se aplecă **peste** *geam și întrebă cu glăsușoru-i argintiu.* SADOVEANU, O. VI 316.

Scanned with OKEN Scanner

c. punctul final al unei mișcări de sus în jos:

A căzut bruma **peste** *cîmpii.*

***Peste** tîrgușorul pestriț veniră multe valuri de vînturi reci.* SADOVEANU, O. IV 145.

2. timpul:

a. durata:

Groapa ce și-a făcut pentru bordei, după ce că e mare foarte, apoi n-a avut grijă să o acopere **peste** *noapte cu ceva.* ISPIRESCU, L. 176.

b. moment viitor:

***Peste** un ceas, cînd se întoarse, în casa de jos, nu era decît Ana.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 59.

B. Prepoziția *peste* se întrebuințează înaintea numeralelor pentru a arăta:

1. depășirea unei cantități:

Erau **peste** *patruzeci de mii de oameni la manifestație.*

2. depășirea unei cantități în timp:

L-am așteptat **peste** *trei ceasuri.*

3. succesiunea cantitativă:

Cu așa parlamente se fac legi **peste** *legi.* CARAGIALE, O. V 173.

C. Cu unele substantive, marchează depășirea unei limite de mod: *peste putință, peste măsură.*

D. După verbele care înseamnă «a stăpîni», se întrebuințează pentru a introduce complementul indirect:

Un sultan dintre aceia ce domnesc **peste** *vreo limbă.* EMINESCU, O. I 142.

E. Cu ajutorul prepoziției *peste* se formează:

1. prepoziția compusă *de peste.*

2. locuțiunea adverbială *peste tot.*

Pînă

§ 367. A. Introduce complementul care exprimă:

1. locul (limita unei extensiuni în spațiu):

De la marginea satului, de la poalele dealului și **pînă** *băt cine știe unde, numai o pînză de apă.* SADOVEANU, O. II 210.

2. timpul (limita unei extensiuni în timp):

Cîteodată vorba se prelungea **pînă** *tîrziu, cînd venea Hleba.* SADOVEANU, O. II 205.

B. Prepoziția *pînă* se întrebuințează în prepozițiile compuse: *pînă după, pînă în, pînă la, pînă peste, pînă spre, pînă sub, pînă după* etc.

Pînă la

§ 368. Introduce complementul care exprimă:

1. locul (limita unei extensiuni în spaţiu):

Hatmanul mai are de făcut un drum **pînă la** *hotarul nobilor.* SADOVEANU, N. P. 298.

2. timpul (limita unei extensiuni în timp):

Viaţa lui Nicu Bălcescu se înfăşura şi se împletea cu viaţa mai tuturor oamenilor care au jucat un rol în ţara noastră de la 1841 **pînă la** *1853.* GHICA, S. 528.

3. modul:

Sala de spectacol se umpluse **pînă la** *refuz.*

Prin

§ 373. Prepoziţia *prin* introduce complementul care exprimă:

1. locul:

a. străbaterea unui spaţiu:

Începea să se strecoare, ajutîndu-se cu prăjina, **prin** *cărările de apă deschise prin papură şi trestii.* SADOVEANU, O. II 26.

b. loc nedeterminat precis:

Mort şi Mircea
***Prin** văi pe la Smîrdan.* COŞBUC, B. I. 85.

2. timpul:

Viitor de aur ţara noastră are,
Şi prevăd **prin** *secoli a ei înălţare.* BOLINTINEANU, P. I 23.

3. instrumentul:

a. obiect:

Oltul . . . îşi răzbună **prin** *urlete sălbatece de strîmtoarea ce suferă.* ALEXANDRESCU, M. XVIII.

b. fiinţă (intermediarul cu ajutorul căruia este făcut un lucru):

Făceau toate chipurile, sau ei de-a dreptul sau **prin** *alţii, cum să deie vitişoarele mele măcar de-un pas pe moşia boierească.* CREANGĂ, A. 159.

c. acţiune:

Acest domn luînd întîi domnia **prin** *mijlocirea grecilor.* GASTER, CR. II 81.

Răscoalele ţărăneşti din 1907, înăbuşite **prin** *asasinarea a 11.000 de ţărani, au demascat în faţa poporului întreg legăturile strînse ale moşierimii cu burghezia în ascensiune.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 263.

Printre

§ 374. Introduce complementul care exprimă locul:

Să şed **printre** *floricele*
S-ascult viers de păsărele. GASTER, CR. II 306.

Printru

§ 375. Introduce complementul care exprimă:

1. locul:

Am trecut **printr**-*o pădure de brazi.*

2. instrumentul:

a. obiect:

I-a răspuns **printr**-*o palmă.*

b. fiinţă (intermediarul cu ajutorul căruia este făcut un lucru):

Mi-a trimis vorbă **printr**-*un vecin.*

c. acţiune:

Printr-*o fericită întîmplare te-am găsit la timp.*

Spre

§ 376. A. Introduce complementul care exprimă:

1. locul:

direcţia:

Pe cal se arunca
Şi **spre** *Dunăre-alerga*
Hăulind şi chiuind. ALECSANDRI, P. P. 59.

Ochii ei frumoşi şi dragi
Priveau tot **spre** *poala rochii.* COŞBUC, B. I. 9.

2. timpul:

a. moment aproximativ, apropierea în timp:

Dar noaptea-n zare uneori,
Cînd e furtună-n depărtare,
La margini de-orizont răsare
Un fulger alb tîrziu **spre** *zori.* COŞBUC, P. 151.

b. direcţia în timp:

De aceste . . . a vorbit bunicul David, cu mama şi cu tata mai toată noaptea duminică **spre** *luni, şi luni* **spre** *marţi.* CREANGĂ, A. 22-23.

3. scopul:

Îi dete **spre** *slujbă pe fata unei ţigance.* ISPIRESCU, L. 68.

B. Se întrebuinţează înaintea infinitivului, substituind o propoziţie finală:

Să cer un semn, iubito, **spre**-*a nu te mai uita?* EMINESCU, O. I 127.

Sub, subt

§ 377. Introduce complementul care exprimă:

1. locul (starea sau mişcarea mai jos de alt obiect care se află deasupra sau mai sus):

Eram acum tocmai pe culmea dealurilor **sub** *care se adăposteşte ca într-o copaie satul Bisoca.* ODOBESCU, I 194.

2. timpul:

a. epoca, definită prin conducerea țării:

Țara, înălțată și întinsă **sub** *Ștefan cel Mare, stătea încă tare, ca un cuib de zimbri.* SADOVEANU, O. I 247.

b. apropierea în sens temporal:

Pe la 10 jum. este « **subt***-amiază», pe la 4-5 este «* **sub***-sară».* ȘEZ. VIII 84.

3. modul:

Mai aproape de noi însă, **sub** *forme și culori mai reale, se vedeau . . . mari pietroaie sure și murgi.* ODOBESCU, III 195.

CONJUNCȚIA

§ 378. Conjuncţia este partea de vorbire care leagă două propoziţii într-o frază sau două cuvinte cu acelaşi rol sintactic într-o propoziţie.

a. Conjuncţiile leagă două propoziţii coordonate sau o propoziţie subordonată de regenta ei.

Zboară mierlele-n tufiş
***Şi** din codri noaptea vine*
Pe furiş. COŞBUC, B. I. 5.

Ne strigă fraţii în drum rămaşi,
***Dar** nu avem timp de morminte.* BANUŞ, B. 77.

***Dacă** voi uita tot ce-am îndurat, nu voi mai urî niciodată.* JEBELEANU, C. 9.

b. În propoziţie, conjuncţiile leagă două sau mai multe subiecte, două atribute de acelaşi fel sau două complemente de acelaşi fel (două complemente directe, două complemente indirecte sau două circumstanţiale de acelaşi fel).

1. subiecte:

*Cuconu Alecu **şi** moş Grigore stăteau, ca totdeauna, în cerdacul cu geamlîc.* SADOVEANU, O. IV 32.

2. atribute:

*Am găsit în sertar cîteva desene vechi, **dar** scumpe.*

*Pădurile în depărtare cu tulpini fumurii . . . par cercelate cu flori de zarzări **şi** de corcoduşi.* DELAVRANCEA, S. 5.

3. complemente:

*Pămînt **şi** turme avea numai pentru hrana curţii.* SADOVEANU, N. P. 65.

*Gînditoare **şi** tăcută luna-n cale-i se opreşte.* ALECSANDRI, P. II 57.

Conjuncții simple, compuse; locuțiuni conjuncționale

§ 379. După forma lor conjuncţiile se împart în conjuncţii simple (*că, căci, ci, dacă, dar, de, fie, iar, însă, nici, ori, sau, şi* etc.) şi conjuncţii compuse (*ca să, ci şi, deşi, deoarece, fiindcă, pentru că, fără (ca) să, pînă să* etc.).

Pe lîngă acestea există şi locuţiuni conjuncţionale, expresii formate din unirea mai multor cuvinte, care îndeplinesc funcţiunea de conjuncţii: *ca şi cînd, ca şi cum, cîtă vreme, cît timp, cu toate că, de aceea, de cîte ori, de nu cumva, din moment ce, de vreme ce, din cauză că, în loc să, în vreme ce, în timp ce, o dată ce, ori de cîte ori, pe cîtă vreme* etc.

Funcţiunea de conjuncţie este îndeplinită şi de adverbele relative: *unde, cînd, cum* şi de pronumele relative *care* şi *ce*.

Uneori conjuncţiile sînt întărite de adverbe şi locuţiuni adverbiale ca: *numai* (*numai să, numai dacă*), *chiar* (*chiar dacă, chiar cînd*), *mai ales* (*mai ales că*) etc.

Conjuncții coordonatoare și subordonatoare

§ 380. După funcţiunea lor conjuncţiile se împart în două categorii: coordonatoare şi subordonatoare.

Conjuncţiile coordonatoare leagă două propoziţii de acelaşi fel sau două părţi de propoziţie cu aceeaşi funcţiune sintactică.

Conjuncţiile subordonatoare leagă de propoziţia regentă, de care depind ele, propoziţiile dependente (subordonate) pe care le introduc.

a. Conjuncţiile coordonatoare (locuţiunile conjuncţionale etc.) sînt:

copulative: *şi, nici*;
disjunctive: *sau, ori*;
adversative: *dar, iar, însă, ci*;
conclusive: *deci, aşadar, prin urmare, de aceea*;
cauzale: *că, căci*.

b. Conjuncţiile subordonatoare sînt:

de loc: *unde, de unde, pe unde, pînă unde*;
de timp: *cînd, de cînd, pe cînd, după ce, îndată ce*;
de mod: *cum, după cum, precum, ca*;
de cauză: *fiindcă, pentru că, deoarece, căci*;
de scop: *ca să*;
de condiţie: *dacă, de*;
de concesie: *deşi, cu toate că, măcar că, chiar de, chiar dacă*;
de consecuţie: *încît, că, de*.

Conjuncții corelative

§ 381. De multe ori conjuncţiile şi adverbele relative din propoziţiile subordonate merg mînă în mînă cu o conjuncţie, un adverb sau un pronume din propoziţia regentă.

Asemenea conjuncţii, adverbe sau pronume sînt corelative: *deşi ... totuşi, după cum ... tot aşa, pe cît ... pe atît.*

***Cît** ţi-e plapoma, **atît** te-ntinde.*

*La vînătorie ... eu mă pricep cam **tot atîta pe cît** se pricepea vestitul ageamiu.* ODOBESCU, III 9.

***Deşi** nu m-ai chemat, **tot** am venit.*

În coordonare sînt situaţii cînd aceeaşi conjuncţie sau locuţiune conjuncţională apare atît într-unul din membrele coordonării, cît şi în celălalt: *nici ... nici, ori ... ori.*

***Nici** mi-i foame, **nici** mi-i sete,*
***Nici** mi-i dor de codru verde.* ŞEZ. V 12.

Conjuncţii cu valori multiple

§ 382. În general, conjuncţiile s-au specializat pentru a exprima fiecare un anumit raport sintactic. Cele mai frecvente însă au funcţiuni foarte variate, putînd exprima şi alte raporturi sintactice decît cel care constituie funcţiunea lor principală. De exemplu conjuncţia *şi*, care este în primul rînd o conjuncţie coordonatoare copulativă, poate avea uneori rol de conjuncţie adversativă sau conclusivă; adverbul relativ *cînd*, deşi e mai întîi temporal, poate exprima şi raporturi cauzale, condiţionale, concesive; conjuncţia *că* introduce propoziţii completive (directe şi indirecte), subiective, predicative, atributive, concesive, consecutive, cauzale, temporale.

Iată conjuncţiile în ordinea lor alfabetică cu funcţiunea lor principală şi cu celelalte raporturi sintactice pe care le exprimă.

CONJUNCŢII COORDONATOARE

Aşadar

§ 383. Conclusiv:

Munca pe om niciodată nu-l lasă a flămînzi...
***Aşadar** d-aci-nainte să nu şedem lenevoşi.* PANN, P. V. II 91.

Ci (în limba mai veche **ce**)

§ 384. Adversativ: a. După o propoziţie negativă, marcînd opoziţia puternică faţă de această propoziţie:

Nu voi sicriu bogat,
Podoabe şi flamuri,
***Ci**-mi împletiţi un pat*
Din veştede ramuri. EMINESCU, O. I 223.

Nicoară n-a răspuns, **ci** *a privit țintă lacrimile hatmanului Agapie.* SADOVEANU, N. P. 157.

De din vale de Rovine
Grăim, doamnă, către tine,
Nu din gură, **ci** *din carte,*
Că ne ești așa departe. EMINESCU, O. I 149.

Împăratul Verde nu avea feciori, **ci** *numai fete.* CREANGĂ, P. 183.

b. După o propoziție optativă, cu sensul «dar», «însă»:

Ți-aș arăta
Din bob în bob amorul,
***Ci** numai nu te mînia,*
***Ci** stai cu binișorul.* EMINESCU, O. I 174.

c. La început de frază, exprimă un îndemn (de obicei cu un imperativ):

***Ci** lăsați să ne spuie nenea Ștefan cum a fost, cînd era să-l arunce din clopotniță.* GHICA, S. 505.

Dar (în limba mai veche **dară**)

§ 385. a. Adversativ:

Pînă acum toți rîdeau de Prepeleac, **dar** *acum a ajuns să rîdă el și de dracul.* CREANGĂ, P. 51.

Lacrimile îi curgeau calde, mîngîietoare, **dar** *fața ei toată zîmbea de-o fericire mare.* REBREANU, I. II 27.

b. Conclusiv:

Istoria . . . este adevărata povestire și înfățoșare a întîmplărilor neamului omenesc; ea este rezultatul vrîstelor și al experienții. Se poate **dară**, *cu drept cuvînt, numi glasul seminții ce au fost, și icoana vremii trecute.* KOGĂLNICEANU, O. 74.

Vom spune **dar** *cît de frumoasă-i lumea.* BANUȘ, B. 90.

Deci

§ 386. Conclusiv: a. la începutul propoziției:

Își aduse aminte că făgăduise a răpi pe fata Genarului . . . ***Deci** se porni.* EMINESCU, N. 17.

O luptă-i viața; **deci** *te luptă*
Cu dragoste de ea, cu dor. COȘBUC, F. T. 10.

Măria-sa îi dăduse și-un pitac; **deci** *îl socotea prieten al său.* SADOVEANU, N. P. 103.

b. în corpul propoziției:

S-au sculat **deci** *împăratul și împărăteasa și . . . s-au dus la unchiaș acasă.* ISPIRESCU, L. 1.

Nu voi vorbi **deci** *de farmecul ochilor ei nici de glasul ei.* NEGRUZZI, I 38.

Uneori precedat de *iată* pentru a insista asupra conclusivei:

Iată deci *cum legea asigurării celor ce cad jertfă muncii este o simplă minciună, ca și toate legile burgheziei.* SAHIA, N. 36.

Fie, fie că

§ 387. Exprimă uneori alternativa sau opoziția, alteori o nuanță concesivă:

La același șir de patimi deopotrivă fiind robi,
Fie *slabi,* ***fie*** *puternici,* ***fie*** *genii ori neghiobi.* EMINESCU, O. I 130.

Cînd voi muri
Tot nimic eu nu voi ști,
Fie că*-n senin ori nouri va sta soarele și luna,*
Fie că *va da zăpada ori că iarba va-nverzi.* VLAHUȚĂ, P. 51.

Caracteristic pentru această conjuncție e faptul că astăzi apare obligator în ambele propoziții și că nu poate fi înlocuită prin altă conjuncție similară (ca în cazul lui *ori* și *sau*) fără să schimbe sensul opoziției între idei.

Iar(ă)

§ 388. a. Adversativ:

Tu-i mere pe sus cîntînd,
Iară *eu pe jos plîngînd.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 301.
Lupul părul schimbă, ***iar*** *năravul ba.* (Proverb).
Vulturului cerul a dat aripi să zboare . . .
Iar *ție ți-a dat farmec.* ALECSANDRI, P. I 137.

b. Copulativ:

Soarele de primăvară pîrjolise cu putere, ***iar*** *subt streașina codrului căldura prindea a se potoli.* SADOVEANU, N. P. 22.

Cu perdelele lăsate
Șed la masa mea de brad,
Focul pîlpîie în sobă,
Iară *eu pe gînduri cad.* EMINESCU, O. I 105.

Piua-i în căsoaia de alături, fusele în oboroc sub pat, ***iar*** *furca după horn.* CREANGĂ, P. 5.

Încalecă și ea pe un cal năzdrăvan și stă gata de pornire. ***Iară*** *Harap Alb luîndu-și oamenii săi, încalecă și el și pornesc spre împărăție.* CREANGĂ, P. 274.

Cu-o mînă acul ținea,
Cu alta lacrimi ștergea,
Iar *din grai așa zicea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 171.

Însă

§ 389. Adversativ:

Au trecut timpii aceia, timpi de fapte strălucite,
***Însă** triste și amare.* ALEXANDRESCU, M. 16.

*Biata babă era umflată cît o bute . . . simțirea **însă** nu și-o pierduse de tot.* CREANGĂ, P. 15.

Nici

§ 390. Copulativ. Leagă două propoziții negative, continuînd și întărind, în propoziția a doua introdusă prin *nici*, negația din propoziția întîi. În limba literară actuală *nici* nu mai este negație suficientă și apare însoțit de *nu*.

*Obștea ne-a trimis pre noi să-ți spunem că norodul nu te vrea, **nici** te iubește.* NEGRUZZI, I 139.

*Nu s-a mai pomenit și **nici** cred că s-a mai pomeni una ca asta undeva.* CREANGĂ, P. 102.

Repetat, *nici* arată excluderea pe rînd a ideilor sau a noțiunilor exprimate de propozițiile ori cuvintele pe care le precede.

***Nici** n-a nins, **nici** n-a plouat,*
***Nici** floarea nu s-a uscat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 231.

*S-a și stîrnit un vifor cumplit . . . de nu vedeai **nici** înainte, **nici** înapoi.* CREANGĂ, P. 143.

*Pe acolo nu s-aud chiote în cîmp **nici** la vremea secerei, **nici** la coasă.* CAMILAR, N. I 311.

Ori

§ 391. Disjunctiv:

*Încă o dată vă întreb: vă închinați **ori** ba?* NEGRUZZI, I 173.

Dar într-o seară ea simți
Că azi e cea din urmă zi —
***Ori** vine azi de undeva*
Iubitul ei și o va lua,
***Ori** dacă nu, cînd va veni*
El n-o va mai afla. COȘBUC, F. T. 163.

***Ori** te poartă cum ți-e vorba, **ori** vorbește cum ți-e portul.*

Uneori apar alternativ *ori* și *sau*:

*Hodiniți **sau** trudiți, flămînzi **ori** plesnind de sătui, moartea era una.* CAMILAR, N. I 78.

Sau

§ 392. Disjunctiv:

Mai întîi, te rog spune-mi dacă ştii **sau** *nu ştii ce soi de zburătoare este grangurul.* ODOBESCU, I 32.

Şi

§ 393. a. Copulativ:

În răcoarea dimineţii nemărginirea firii se înfăţişa mai copleşitoare **şi** *pătrundea adînc în sufletul învăţătorului.* REBREANU, I. II 79.

Toţi vorbesc **şi** *dau din mîni* **ş**-*un murmur adînc, ca dintr-un stup, vine pînă în cerdac.* SADOVEANU, O. III 232.

Nicola sta în grădină pe banca de piatră, sub tei, **şi** *trăgea din ciubuc fum plin de miresme.* SADOVEANU, O. I 648.

b. Adversativ:

Femeia auzea vorbele **şi** *nu le pricepea rostul.* REBREANU, I. II 148.

Te-aş lăsa **şi**-*mi e cu jale,*
Te-aş iubi **şi** *nu-ndrăznesc!* COŞBUC, B. I. 52.

c. Conclusiv:

Asta-i şagă **şi** *nu-mi pasă.* SADOVEANU, O. II 103.

CONJUNCŢII SUBORDONATOARE

Ca

§ 394. *Ca* ... urmat de *să* poate exprima următoarele raporturi sintactice:

a. Final:

Unge toţi păreţii cu sînge, **ca să** *facă şi mai mult în ciuda caprei.* CREANGĂ, P. 25.

Dacă ţi-am făgăduit atunci, a fost numai **ca să** *te împac.* ISPIRESCU, L. 2.

Fă-mă pană-n clopul tău,
Ca să *te umbresc mereu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 63.

b. Consecutiv:

Auzi, dar cine-i el păgînul, **ca să**-*mi sărute fete-n drum.* COŞBUC, B. I. 66.

Prea v-aţi bătut joc de limbă, de străbuni şi obiceiuri,
Ca să *nu s-arate-odată ce sînteţi — Nişte mişei!* EMINESCU, O. I 151.

c. Completiv direct:

Am jurat **ca** *peste dînşii* **să** *trec falnic, fără păs.* EMINESCU, O. I 147.

d. Completiv indirect:

M-aş fi temut **ca** *nu cumva aci, la intrare, vreun judecător aspru ...* **să** *mă întrebe ...* ODOBESCU, IST. ARH. 3.

e. Subiectiv:

Era mai bine **ca** *negura* **să** *nu se mai ieie.* CAMILAR, N. I 8.

f. Atributiv:

Avea porunci împărăteşti către hanul tătarilor nogai **ca să-i** *deie oricît ajutor.* NEGRUZZI, I 137.

g. Predicativ:

Intenţia noastră era **ca** *a doua zi de dimineaţă* **să** *plecăm mai departe.*

Observaţie. În ultimele patru tipuri de propoziţii, limba literară actuală admite folosirea lui *ca* numai dacă e despărţit de *să* printr-o intercalare, altfel se întrebuinţează *să* singur.

Că

§ 395. a. Completiv direct:

Şi zici **că** *nu doreşti nimica?* SADOVEANU, O. II 120.

Midora a jurat **că** *nici n-a vorbit . . . despre asta.* CAMILAR, N. I 22.

b. Completiv indirect:

Aduce piatra la mine şi i-o plătesc cît nu face; ba încă sînt bucuros **că** *o pot căpăta.* CREANGĂ, P. 218.

Te rog să iei notă **că** *n-am de dat nici o explicaţie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 31.

c. Subiectiv:

Ne doare **c**-*a fost scris aşa.* COŞBUC, B. I. 155.

d. Consecutiv:

Şi-i atît de slabă puntea,
Că-*n ea nu te poţi încrede.* COŞBUC, B. I. 48.

Era senin pe ceri, şi aşa de frumos . . . **că**-*ţi venea să te scalzi pe uscat, ca găinile.* CREANGĂ, A. 64.

e. Cauzal:

Ai să dai samă, doamnă! îmi zise, **că** *laşi pre bărbatul tău să ne taie părinţii, bărbaţii şi fraţii.* NEGRUZZI, I 147.

Grăbiţi-vă şi vă faceţi dreptate, **că** *altfel grea pedeapsă va cădea asupra voastră.* DUMITRIU, B. F. 11.

f. Concesiv:

Eu, babei mele, — **că** *merge pe douăzeci şi patru de ani de cînd m-am luat cu dînsa . . . şi tot nu i-am spus.* CREANGĂ, P. 122.

Cum naiba dor să nu-mi fie?
Cînd şi muntele, **că**-*i munte,*
Şi-ncă are doruri multe? JARNÍK-BÎRSEANU, D. 144.

g. Atributiv:

Şi el îşi vîrîse în cap ideea **că** *e bolnav.* VLAHUȚĂ, N. 39.

Se culcă pe pragul uşii cu gînd **că** *n-o să poată nimeni intra fără să simtă ea.* ISPIRESCU, L. 30.

h. Temporal:

Acum însă **că** *bătrînul împărat dispăruse, succesorul său putea face partea focului.* GHICA, S. 329.

Notă. Întrebuințarea lui *că* în astfel de propoziții este un element de jargon (franțuzism) și trebuie evitată.

i. Condiţional:

Ce folos că trag acasă,
***Că** n-am nevastă frumoasă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 183.

Căci

§ 396. Cauzal:

Hai să fugim cu pluta ceea la frate-meu Vasile în Borcea, zise Dumitru; ***căci** plutele începuse a umbla.* CREANGĂ, A. 29.

Eu îi cunosc pre boierii noştri, ***căci** am trăit cu dînşii.* NEGRUZZI, I 138.

Nu vă gîndiţi la păcat, ***căci** nici ei nu s-au gîndit că voi sînteţi oameni şi v-au pus la plug şi v-au batjocorit.* DUMITRIU, B. F. 11.

Dacă

§ 397. a. Condiţional:

***Dacă** însă păstorul ce tu ni l-ai alege,*
Va fi tot ca păstorii de care-avem destui,
Atunci . . . lasă în starea-i bătrîna tiranie. ALEXANDRESCU, M. 63.

b. Temporal:

***Dac**-am venit în sat, am mai stat.* VLAHUȚĂ, C.L. 18.

***Dacă** un tînăr întîlneşte o inimă simplă şi nevinovată, el este ferice.* NEGRUZZI, I 55-56.

c. Cauzal:

Apoi, măi Ioane, ***dac**-am început noi războiul ista aşa, mai că-l prăpădim.* CAMILAR, N. I 42 (ed. populară).

Tată-său ***dac**-a văzut şi a văzut că nu-i vine de hac, s-a adresat la stăpînire cerînd să-l surghiunească.* GHICA, S. 242.

d. Concesiv:

***Dacă** voi nu mă vreţi, eu vă vreau, răspunse Lăpuşneanu . . . şi* ***dacă** voi nu mă iubiţi, eu vă iubesc pre voi.* NEGRUZZI, I 139.

Nu uita că, ***dacă** şo de deputaţi te-au ales domn, însă ai să domneşti peste două milioane de oameni.* KOGĂLNICEANU, O. 103.

e. Subiectiv:

Şi **dac**-*a fost peţită des,*
E lucru tare cu-nţeles. COŞBUC, B.I. 16.

f. Completiv direct:

Te întreb, reveni sublocotenentul, **dacă** *doreşti ceva.* SAHIA, N. 84.

De

§ 398. a. Condiţional:

Iar **de** *va fi ca steaua mea să cadă*
.....
Un alt fecior cu fruntea de zăpadă
Va duce mai departe drumul meu. BENIUC, V. 72.
***De**-oi adormi curînd*
În noaptea uitării,
Să mă duceţi tăcînd
La marginea mării. EMINESCU, O. I 219.
***De**-ţi vor trebui oşti, ne vom înarma noi cu femei şi copii.* NEGRUZZI, I 141.
Şi **de** *cade jos, crede că l-a trîntit calul.* CREANGĂ, A. 36.

b. Optativ:

***De** nu m-ar simţi nimeni, cînd voi fugi.* DELAVRANCEA, H. T. 202.

c. Final:

Apoi merse **de** *ocoli cetatea Turnul, o bătu şi o arse.* BĂLCESCU, M. V. 242.
Haide! Luaţi-l **de**-*l daţi norodului.* NEGRUZZI, I 156.
Mai stăi **de** *mă alintă.* BACOVIA, O. 82.

d. Consecutiv:

Au de patrie, virtute nu vorbeşte liberalul,
***De** ai crede că viaţa-i e curată ca cristalul?* EMINESCU, O. I 150.
Amîndoi mă strigau **de** *mi se topea inima-n mine.* CAMILAR, N. I 360.
E înţeles cu jandarul, cu primarele, le dă bacşiş, **de** *nu ne aduc citaţiile.* DUMITRIU, B. F. 19.
Îl dusese în casă unde era cald **de** *se lăsaseră aburii.* DUMITRIU, V. L 46.

e. Concesiv:

***De**-ai fi galben ca lutu',*
Te iubesc ca sufletu';
***De**-ai fi negru ca tina,*
Te iubesc ca inima. GR. S. I 122.

f. Atributiv (*de* fiind şi pronume relativ):

E vorba au dat foc la vreo cîţiva din Vladomira, **de** *ieşiseră să muncească moşia Beiului.* DUMITRIU, B. F. 156.

g. Cauzal:

*Și motanul toarce-n sobă — **de** blazat ce-i.* EMINESCU, O. I 48.

h. Temporal:

*Ea pe cîmp **de** se ivea,*
Florile se-nveselea. ALECSANDRI, P. I 92.

i. Subiectiv:

*Nu știu cum s-a întîmplat **de** a rămas pictura cu totul înlăturată din cărarea mult cotitei mele colinde de vînător-hoinar.* ODOBESCU, III 113.

Decît

§ 399. Comparativ:

***Decît** să iasă omului nume rău, mai bine ochii din cap.*

Deoarece

§ 400. Cauzal:

*Va fi dat afară, **deoarece** s-a întors din război nebun.* SAHIA, N. 58.

Deși

§ 401. Concesiv:

***Deși** sînt proastă, . . . eu n-am obicei să rîd de oamenii care mă primesc în casa lor.* ALECSANDRI, T. 640.

***Deși** era necontenite jalobele obștiei pentru jăfuirile lui Moțoc, Lăpușneanul sau nu răspundea, sau nu le asculta.* NEGRUZZI, I 150.

După ce

§ 402. a. Temporal:

***După ce** ai pregătite asemenea vergi și asemenea sfori — se mai ivește o problemă: cîrligele, undițile propriu-zise.* SADOVEANU, Î. A. 20.

*Și **după ce** se strîmbă la urîtul, se spînzură iar cu amîndouă mîinile de vergeaua de alamă.* CARAGIALE, O. I 268.

b. Copulativ (*după ce, după ce că*):

***După ce** e mut, apoi e și slut.* PANN, P. V. I 4.

Fiindcă

§ 403. Cauzal:

*Ș-au fugit din palatul tătîni-său, pentru ca să vie să facă voiajuri prin Moldova . . . **fiindcă** auzise că-i o țară foarte poznașă.* ALECSANDRI, T. 1044.

*Îmi opresc trei lei, **fiindc**-am avut trei pîni.* CREANGĂ, Opere complete (1947), 265.

Încît

§ 404. Consecutiv:

1. cu corelativ în propoziţia regentă:

Tu mă întrebi **atîtea** *lucruri deodată,* **încît** *nu ştiu la care să răspund mai întîi.* NEGRUZZI, I 63.

Vorbi astfel, **încît** *robi toate inimile.* ISPIRESCU, L. 39.

2. fără corelativ:

[Soarele] *stătu pe loc,* **încît** *trei zile n-a fost noapte.* EMINESCU, N. 4.

Şi focul din vale creştea . . . luminînd împrejurimile ca ziua, pînă departe, **încît** *se vedeau armatele în mers.* CAMILAR, N. I 179.

Oricît

§ 405. Concesiv:

Oricît *de tînără era Ileana, înţelesese că taică-său citea în sufletul ei tot aşa de bine ca-n cărţile lui.* CARAGIALE, O. I 47.

Este cunoscut că omul îmbogăţit din furtişag nu se satură de avere **oricît** *de bogat ar fi, ci din contră caută nouă mijloace de a-şi mări bogăţia.* FILIMON, C. 10.

Oricît *îl durea de tare, el tot îşi ţinu inima cu dinţii.* CREANGĂ, P. 58.

Pentru ca

§ 406. Final:

Boierii de la noi anume au zidit munţii aceia negri **pentru ca** *să nu vedem ce-i dincolo.* CAMILAR, N. I 393.

Nu era ziuă în care . . . să nu fi mers măcar de zece ori la straturi, **pentru ca** *să vadă dacă nu erau răsărite seminţele.* SLAVICI, N. I 22.

Pentru că

§ 407. Cauzal:

Era năcăjit **pentru că** *pe ogor era sărăcie.* SADOVEANU, O. II 149.

Şi mi-s dragă mie însămi, **pentru că-i sînt dragă lui.** EMINESCU, O. I 80.

Conjuncţiile *fiindcă* şi *pentru că* pot fi înlocuite oricînd una cu alta.

Să

§ 408. Conjuncţia *să* apare în limba actuală ca semn al conjunctivului, dar îşi păstrează funcţiunea de conjuncţie (cu atît mai mult cu cît conjunctivul, la persoana a III-a, se poate folosi şi fără *să*: *treacă, meargă*). Aceasta este situaţia atunci cînd introduce propoziţii condiţionale:

Să-l *văd venind, Aş mai trăi o viaţă.* COŞBUC, F. T. 7.

În propozițiile subiective și completive însă, *să* este și conjuncție și semn al conjunctivului.

1. Subiectiv:

Și nouă nu ne rămîne decît **să** *ne întindem lîngă ei.* CAMILAR, N. I 221.

2. Completiv direct:

Știu **să** *scrie și* **să** *citească.* GHICA, C. E. 15.

Ți-am zis **să** *te muți cu mine.* DELAVRANCEA, T. 14.

3. Completiv indirect:

Parcă s-ar sfii **să** *șadă.* VLAHUȚĂ, N. 11.

Locuțiuni conjuncționale

§ 409. Locuțiunile conjuncționale pot îndeplini aproape toate funcțiunile unei conjuncții, avînd chiar, de multe ori, o mai mare putere expresivă și mai multă precizie.

Ca și cum

§ 410. Comparativ condițional:

Negustătorul bägă degetul în gaura inelului după cum îl învățase Galben-de-soare și zidul pieri **ca și cum** *n-ar fi fost.* ISPIRESCU, L. 26.

Ca și cînd

§ 411. Comparativ condițional:

Și cînd gîndesc la viața-mi, îmi pare că ea cură
Încet repovestită de o străină gură
Ca și cînd *n-ar fi viața-mi,* **ca și cînd** *n-aș fi fost.* EMINESCU, O. I 71.

Cu toate că

§ 412. Concesiv:

Dar **cu toate că** *se pare cu deplină potrivire,*
De ostașii lumei are foarte osebită fire:
Armele lui nu-s de fieră, ci-s de milă, de iubire. KONAKI, P. 3.

De aceea

§ 413. Conclusiv:

La soare te puteai uita, iar la dînsa ba. Și **de aceea** *Harap Alb o prăpădea din ochi, de dragă ce-i era.* CREANGĂ, P. 276.

Îmi ești drag, **de aceea** *îți dau mai pe ales.* SADOVEANU, O. II 18.

Din cauză că

§ 414. Cauzal:

Din cauză că *am întîrziat, n-am mai putut intra în sală.*

Din moment ce

§ 415. Cauzal:

Din moment ce *tot mergi într-acolo, fă-mi și mie acest serviciu.*

De vreme ce

§ 416. Cauzal:

De vreme ce *mi-a dat voie, m-apuc să-i citesc scrisorile.* CARAGIALE, O. I 283.

Ah! mă sparii, am strigat. Și ***de vreme ce*** *este așa, iată făgăduiesc a nu iubi niciodată.* NEGRUZZI, I 45.

De cîte ori

§ 417. Temporal:

De cîte ori *în treacăt îl vede aruncîndu-i ocheade galeșe . . . o apucă un fel de leșin la inimă.* CARAGIALE, O. I 113.

După cît

§ 418. Modal-comparativ:

Dar, moș Iolampie, va veni o vreme cînd fiecare va mînca ***după cît*** *muncește.* CAMILAR, N. I 127 (ed. populară).

După cum

§ 419. Modal-comparativ:

Pe cînd însă, pe sub șure și la vatra bordeiului, ospățul și paturile se gătesc ***după cum*** *pe fiecare-l taie capul, limbile se dezmorțesc.* ODOBESCU, III 18-19.

În timp ce

§ 420. Temporal:

Sînt soldatul Ieremia . . . spunea agentul, ***în timp ce*** *căpitanul citea ordinul.* CAMILAR, N. I 52.

Măcar că, măcar să

§ 421. Concesiv:

Era zdravăn Pîrvu, ***măcar că****-l supsese boala.* DUMITRIU, B. F. 100.

Nu se astîmpără nici în ruptul capului, ***măcar că*** *au pățit multe.* CREANGĂ, P. 217-218.

Acum nu mă mai iubești ca atunci, ***măcar că*** *eu tot aceea sînt.* NEGRUZZI, I 18.

Trebile care ți le-oi face eu, nu le-a face altul, ***măcar să*** *fie cu stea în frunte.* CREANGĂ, P. 153.

Numai să, numai dacă

§ 422. Condiţional:

Îţi poate fi de folos, ***numai să*** *vrea.* DELAVRANCEA, V. V. 219.

Lucrurile se fac ***numai dacă*** *le ştim face.* SLAVICI, N. I 7.

Ori de cîte ori

§ 423. Temporal:

Este adevărat că am izbutit ***ori de cîte ori*** *te-am ascultat.* ISPIRESCU, L. 21.

Pînă să

§ 424. Temporal:

Au trecut luni întregi ***pînă să*** *se poată întrema.*

Pe cînd

§ 425. a. Temporal:

Pe cînd *oastea se aşază, iată soarele apune.* EMINESCU, O. I 148.

Tînguiosul bucium sună,
L-ascultăm cu-atîta drag,
Pe cînd *iese dulcea lună*
Dintr-o rarişte de fag. EMINESCU, O. I 209.

Doar izvoarele suspină,
Pe cînd *codrul negru tace;*
Dorm şi florile-n grădină —
Dormi în pace! EMINESCU, O. I 207.

Pe cînd *se petreceau aceste, iaca s-aud scîrţîind nişte cară; bărbaţii veneau.* CREANGĂ, P. 14.

Pe cînd *soacra horăia, dormind dusă, blajina noră migăia prin casă.* CREANGĂ, P. 6.

b. Adversativ:

Noi lucrăm, ***pe cînd*** *voi staţi.*

Pe cît

§ 426. Modal:

Întreprinsesem, ***pe cît*** *ţiu minte, a căuta în cercul literelor şi al artelor imagini vînătoreşti asupra cărora să ne potrivim la gusturi.* ODOBESCU, III 60.

Taci, taci, taci, inima mea,
Rabdă ***pe cît*** *vei putea,*
Că nu-i trăi cît lumea. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 151.

ADVERBE CU VALOARE DE CONJUNCŢII

§ 427. Adverbele pronominale relative de loc, de timp, de mod, întrebuinţate cu valoare de conjuncţii, au şi ele funcţiuni multiple. În această situaţie sînt adverbele *cînd, cît, cum, unde* (vezi Adverbul, § 335) şi compusele lor: *de cînd, pînă cînd, pe cînd, după cît, pe cît, după cum, precum, de unde, pînă unde, pe unde.*

Cînd

§ 428. a. Temporal:

Cînd *însă vreunul se deşteaptă şi clipeşte ochii, cîmpia i se înfăţişează luminată de scînteile strălucitoare ale licuricilor.* ODOBESCU, III 19-20.

Cînd *era să treacă fiică-sa, deodată ieşi de sub acel pod.* ISPIRESCU, L. 13.

Cînd *se desprimăvără, Ana îşi făcu obiceiul de a se duce în fiecare zi pe la tatăl ei, pe acasă.* REBREANU, I. II 144.

b. Cauzal:

Cînd *ştia că are să deie peste Ivan, i se tăiau picioarele.* CREANGĂ, P. 314.

c. Condiţional:

Toate aceste figuri, toate aceste fapte ar merita mirarea chiar şi a străinilor, ***cînd*** *istoria noastră ar fi mai bine cunoscută.* KOGĂLNICEANU, O. 83.

Cînd *m-aş potrivi eu babei la toate cele, apoi aş lua cîmpii!* CREANGĂ, P. 77.

Ah! ***cînd*** *ai şti cît te-am iubit.* NEGRUZZI, I 62.

d. Concesiv:

Pătimaş şi îndărătnic s-o iubeşti ca un copil
Cînd *ea-i rece şi cu toane ca şi luna lui april.* EMINESCU, O. I 157.

e. Atributiv:

În minuta ***cînd*** *voiam a mă duce, puterile m-au lăsat.* NEGRUZZI, I 52.
Ah! unde-i vremea ceea, ***cînd*** *eu cercam un vad,*
Să ies la lumea largă. EMINESCU, O. I 92.
E vremea ***cînd*** *înfloreşte sulfina.* SADOVEANU, N.P. 21.

Cît

§ 429. a. Temporal:

Frunza-n codru ***cît*** *învie,*
Doina cînt de voinicie. ALECSANDRI, P.P. 224.

Tu să stai la spatele meu, şi ***cît*** *vei auzi că încep a croi cîte una mai deocheată, tu să mă tragi de mîneca hainei.* ODOBESCU, III 46.

b. Modal:

Cînd jălea el aşa, iaca şi capra venea **cît** *putea, încărcată cu de-ale mîncării şi gîfîind.* CREANGĂ, P. 25.

La drum e bine să porneşti **cît** *de dimineaţă.* CREANGĂ, P. 114-115.

c. Concesiv:

***Cît** am fost eu de urît,*
Multe dragoste-am avut. TEODORESCU, P.P. 326.

d. Completiv direct:

Dă-mi bani pe cal! Că sînt sărac!
Dă-mi bani! Dacă-l găseşti pe plac,
Dă-mi numai **cît** *socoţi.* COȘBUC, B.I. 97.

Cum

§ 430. a. Modal-comparativ:

Rău îmi pare **cum** *îţi pare şi ţie, şi* **cum** *trebuie să le fi părînd tuturor!* NEGRUZZI, I 30.

Vei rîde, tată, **cum** *ai rîs şi de surioarele mele.* ISPIRESCU, L. 15.

b. Temporal:

***Cum** ospăta el, buf! cade . . . în groapa cu jăratec.* CREANGĂ, P. 32.

Ea, **cum** *plecase Făt-Frumos, s-a închis într-o grădină.* EMINESCU, N. 27.

***Cum** ieşi din sat, apuci de-a dreptul prin pădurea lupului.* ALECSANDRI, T. 606.

c. Cauzal:

Cerşetorul îşi apucă sora de umeri, încercînd s-o ridice, dar **cum** *nu izbuti, se-ntinse lîngă uşă, adormind dintr-o dată.* CAMILAR, N. II 138.

***Cum** nu mai erau decît vreo sută de metri pînă acasă, Grigore coborî, plăti şi continuă pe jos.* REBREANU, R. I 18.

d. Completiv direct:

Judecă în mintea ei **cum** *are să le astîmpere foamea.* SAHIA, N. 44.

Neştiind **cum** *s-o mîngîi, am început şi eu a plînge.* NEGRUZZI, I 52.

e. Completiv indirect:

Ea a doua zi se miră, **cum** *de firele sînt rupte.* EMINESCU, O. I 79.

f. Atributiv:

Era un prieten **cum** *nu se mai află.* SADOVEANU, O. II 172.

Unde

§ 431. a. De loc:

Fugara îşi cerea iertare şi arăta foarte simplu că s-a «dus **unde** *o cheamă inima».* CEZ. PETRESCU, S.R. 91.

b. Atributiv:

Intră în odăiţa caldă **unde** *zăcea bătrîna.* SADOVEANU, O. II 136.

c. Cauzal:

Mihnea răspunse pe scurt că-i pare rău **unde** *nu se pot înţelege d-a dreptul.* ODOBESCU, I 74.

PRONUME CU VALOARE DE CONJUNCŢII

§ 432. Pronumele relativ-interogative pot îndeplini şi ele funcţiunea de conjuncţie.

Să ştiţi domniile-voastre că Ion-vodă a fost dintre acei viteji **care** *ies rar în lume şi apoi îi pomenesc în veac noroadele.* SADOVEANU, N. P. 10.

Dar zîmbetul îi pieri, aducîndu-şi aminte **cît** *de bine se purta Măgură cu soldaţii.* CAMILAR, N. II 146.

Domnule ofiţer . . ., nu spune soldaţilor **cine**-*i fata asta.* CAMILAR, N. I 105.

Şi de aceea se întreabă Ion Ursu **ce** *să facă, de aceea e necăjit şi plin de amar.* SADOVEANU, O. II 150.

Concluzii

§ 433. Din examinarea funcţiunilor principalelor conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale, se pot trage următoarele concluzii. Conjuncţiile cele mai vechi, cele moştenite şi neanalizabile în romîneşte, au şi funcţiunile cele mai numeroase (de exemplu *că*), nefiind specializate pentru un anumit fel de propoziţii. Cu cît însă progresele gîndirii au făcut mai simţită nevoia de precizare şi de clarificare a raporturilor sintactice, limba şi-a creat noi conjuncţii (de exemplu *fiindcă*), care exprimă fiecare cîte un anumit raport.

Crearea conjuncţiilor noi s-a făcut prin mai multe mijloace: fie prin adăugarea la conjuncţia primitivă a altor conjuncţii (de exemplu *căci*, *deşi*) sau a unor prepoziţii (de exemplu *pînă să*) menite să precizeze sensul sau să-i mărească expresivitatea, fie prin folosirea cu rol de conjuncţii a altor părţi de vorbire (de exemplu *cînd*, *cît*, *cum*, *unde*), fie prin crearea locuţiunilor conjuncţionale.

INTERJECŢIA

§ 434. Interjecţiile sînt cuvinte neflexibile de tip special care exprimă sentimente şi manifestări de voinţă sau care imită sunete şi zgomote: *ah! hai! buf!*

Ah! *subţire şi gingaşă*
Tu păşeai încet, încet. EMINESCU, O. I 112.
Hai, *lăută, voiniceşte*
înfloreşte-ţi struna,
pentru chiotul ce creşte
să-i mai zicem una. DEŞLIU, G. 18.
Şi cum ospăta el, ***buf!*** *cade fără sine în groapa cu jăratec.* CREANGĂ, P. 32.

Interjecţiile sînt cuvinte de tip special, pentru că ele îşi au originea în exclamaţii spontane de natură afectivă sau în imitarea sunetelor din natură şi nu au o formă stabilă. Spre deosebire de celelalte părţi de vorbire, forma interjecţiilor poate avea numeroase variante fără ca sensul să se schimbe mult. Posibilitatea de variere a formei provine pe de o parte din faptul că interjecţia nu are un tipar lexical caracteristic, cu terminaţii specifice ei, iar pe de alta din aceea că forma interjecţiilor este legată de sunetele din natură pe care le imită sau de expresia fiziologică a sentimentului care le produce. Celelalte cuvinte nu pot fi schimbate fără a dăuna înţelegerii între oameni. Cînd e vorba însă de cuvintele imitative, imitarea sau reproducerea, care nu poate fi decît aproximativă, rămîne aproximativă şi dacă suferă o oarecare schimbare. De aceea interjecţia este cea mai mobilă parte de vorbire, prezentînd mereu alte forme, cu sunete în plus sau în minus ori chiar cu modificarea unora dintre ele. Exemple *bang! — zbang!; auleu! — aleu! — aoleu! — aoleo! — valeu! — văleu!*

Interjecţiile nu au un conţinut noţional: ele exprimă, dar nu denumesc, diferite sentimente şi expresii ale voinţei vorbitorului. Fiind caracteristice pentru

limba vorbită, sensul lor este legat de intonație și de împrejurarea în care sînt rostite.

Clasificarea interjecțiilor după origine

§ 435. După originea lor, interjecțiile se împart în trei grupe:

a. interjecții propriu-zise, strigăte scurte care constau dintr-o singură silabă și chiar dintr-o singură vocală sau din combinarea a două sau mai multe vocale și consoane. Ele nu sînt în general legate prin originea lor de nici o altă parte de vorbire, și constituie semne neconstituite gramatical ale emoției sau voinței. Exemple: *a! o! of! hai! pst! uf! vai!*

O! *dezmierdare nespusă a celui dintîi sărutat pentru două inimi ce de mult se doresc!* ODOBESCU, I 143.

Dar ***vai,*** *un chip aievea nu ești, astfel de treci,*
Și umbra ta se pierde în negurile reci. EMINESCU, O. I 213.

Haiti! *lipsești dinaintea mea!* CREANGĂ, P. 47.

*— **A!** dumneata ești de pe-acolo . . .* SADOVEANU, O. V 427.

b. cuvinte imitative (onomatopeice), care reproduc sunetele însoțitoare ale unor acte fiziologice (rîsul, fluieratul, tremuratul): *ha-ha-ha! fiu-fiu! brrr!* sau redau strigătele animalelor și zgomotele din natură: *buf! ham! miau! mîr! scîrț! trosc!*

Mătușa Zamfira s-a sculat cu noaptea în cap. ***Hu-u-u!*** *e frig: săracele bătrînețe!* SADOVEANU, O. I 329.

Voinicul unde aduse odată lîna, și ***buf!*** *o lovi după ceafă de era să-și muște limba.* ISPIRESCU, L. 208.

c. interjecții legate prin originea lor de alte părți de vorbire care și-au pierdut valoarea lexicală și au numai valoare afectivă. În această grupă intră substantive, adjective, adverbe, verbe la imperativ (vezi mai jos, § 438).

Vai ș-amar! *Ce-o să mă fac? îmi vine să iau cîmpii.* ALECSANDRI, T. 1007.

Clasificarea interjecțiilor după sens

§ 436. După sensul lor, interjecțiile se împart în interjecții care exprimă o stare sufletească, interjecții care exprimă manifestarea unei voințe sau dorințe și onomatopee.

a. interjecții care exprimă o stare sufletească:

1. durere: *ah! of! uf! vai! valeu!*

Vai *de mine! țipă mama. E rău copilului!* CARAGIALE, O. I 277.

Valeu, *cumătră, talpele mele! Mă rog scoate-mă, că-mi arde inima în mine!* CREANGĂ, P. 32.

— ***Of — of!*** *sărmana de mine! iar urgie! iar am să rămîn singură, iar te duci . . .* SADOVEANU, O. I 250.

2. regret: *hei!*

Sub răchita rourată
Şede baba supărată
Cu fata nemăritată.
— ***Hei,*** *fiicuţa, fiica mea,*
Eu nu te pot mărita! JARNÍK-BÎRSEANU, D. 447.

3. dezgust, dispreţ: *huideo! huo! ptiu! ua!*

— ***Ptiu!*** *mă! zise frate-său, după ce l-a lăsat să sfîrşească.* CREANGĂ, P. 45.

4. saturaţie: *uf!*

Uf! *mie-mi spui? aşa e cu mutatul.* CARAGIALE, O. IV 11.

5. neîncredere: *aş! ei aş! (h)aida de! o!*

— *Nu ştiu ce are Iorgu . . . mi se pare că e bolnav şi nu vrea să spuie . . .*
— ***O! o!*** *nu ştii ce am, unchiule? Nu ştii ce am? Ţi se pare că sînt bolnav?* DELAVRANCEA, H.T. 69.

6. îndoială: *de!*

— *N-o să aluneci cu el, mă? a-ntrebat stăpînul.*
— ***De!*** *jupîne, ştiu eu?* CARAGIALE, O. I 132.

4. nemulţumire: *dec! eh!*

— ***Dec!*** *mormăi Morocîne din iarbă. Tu-i dai bună dimineaţă şi el de chică te-nhaţă.* SADOVEANU, O. I 564.

Eh, *cărţile . . . cărţile astea ţi-au năucit capul.* CAMILAR, N. II 214.

8. nerăbdare: *vai!*

Oţelul e jar şi inimile-ngheaţă.
Vai! vai! *de s-ar face dimineaţă.* BENIUC, V. 109.

9. bucurie: *a! ah! chiu! o!*

Ah, *iar sînt copilul nebun de-altădată!*
O floare, un flutur m-opreşte din mers. IOSIF, P. 3.

10. admiraţie: *bre! o! ti! mă!*

Tiii! *Ce frumoasă caţaveică am să fac nevestei mele din blana istui vulpoi.* CREANGĂ, Opere complete (1906), 402.

— ***Măăă!*** *da straşnică alviţă!* DELAVRANCEA, H.T. 147.
— ***Bre!*** *ce pari de lumînări! O să ardem pînă la anu' pe vremea asta.* DELAVRANCEA, H.T. 147.

11. entuziasm: *bravo! ura!*

— ***Uraaa!*** *răcnea mulţimea, ridicînd în sus o pădure de cuşme.* ***Uraaa!*** SADOVEANU, O. I 166.

b. interjecții care exprimă manifestarea unei voințe sau dorințe:

1. îndemn: *hai! heerup! hei!*

Păi atunci ce stai? . . . ***Haide!*** CARAGIALE, O. II 249.

A zis bădica Nechita:

— De-acu ***hai****, mă Dominte.* SADOVEANU, N. P. 294.

Haida hăi! *— vuiește-naltul.* DEȘLIU, M. 6.

2. chemare: *he! ei! pst!*

Suliță puse mîna și-l opri, apoi îi suflă la ureche:

— ***Psss . . .*** *moș Petre, mai stăi o leacă! . . .* SADOVEANU, O. I 143.

3. oprire: *aho! ho!*

Aho! *car nebun,* ***aho!*** *Cînd te-oi încărca zdravăn cu saci de la moară ori cu fin din țarină, atunci să mergi așa!* CREANGĂ, P. 41.

O! o! *Stăi că prea te pripești, voinicule.* ISPIRESCU, L. 207.

Dar ceasornicul, zuruind și sfîrîind, bătu de douăsprezece ori. ***Ho-ho****, șopti bătrîna, prea te grăbești.* SADOVEANU, O. I 338.

4. liniștire: *pst! st! țîșt!*

Sst . . . *taci . . . tăcere . . . se auzi din toate părțile.* CAMILAR, N. II 180.

5. chemarea, gonirea sau oprirea animalelor: *aho! cea! hăis! hi! huideo! marș! nea! pis-pis! ptru! țibă!*

Boii stau în jug supuși,
Gata de plecare;
Năcăjiții cărăuși
Merg pe lîngă care
. . . . . .
*«****Hăis*** *și* ***cea!****» — gem sub poveri*
Carele greoaie. IOSIF, P. 53.

c. Onomatopee: *bang! bîz! behehe! boc! buf! cîr! chiț! clanț! cotcodac! cucu! curcurigu! fîș! ham! hîș! hîrșt! hop! huștiuluc! mîr! pîr! pîs! pleosc! zbîr! scîrț! sfîr! trosc! țup! țuști! tranc! zang! zvîrr!* și variantele lor.

[Găina] *răpede se întoarce acasă la babă, și începe de pe la poartă:* ***cot, cot, cot-codac!*** CREANGĂ, P. 69.

Deodată se auzi prin pădure glasul ursului ***mor! mor! mor!*** ISPIRESCU, L. 329.

Băiatul s-a ferit repede-n lături și o dată, ***bîldîbîc!*** *și* ***zdrong!*** *Cănuță într-o parte cît colo și sarcina din spinare într-alta.* CARAGIALE, O. I 133.

Și ***șart! part!*** *o pereche de palme fierbinți peste urechile degerate.* CARAGIALE, O. I 135.

Strîngi tu, băiete, strîngi, și într-o zi . . . ***fiut . . . fiut . . .*** *p-aci l-e drumul . . . și ia-i de unde nu-s.* DELAVRANCEA, H.T. 18-19.

Și iar, ***poc! poc!*** *în popă.* SADOVEANU, O. I 82.

Uneori aceeaşi interjecţie poate să exprime sentimente foarte variate. În vorbire, un rol important îl joacă intonaţia, cîteodată şi mimica, diferită după împrejurarea în care sînt folosite interjecţiile.

De exemplu interjecţia *ah!* poate să exprime:

a. mulţumire:

***Ah!** pot să mor de-acum, am zis,*
A noastră e izbînda. ALECSANDRI, P. II 444.

b. admiraţie:

Ea se prinde de grumazu-i cu mînuţele-amîndouă
Şi pe spate-şi lasă capul: «Mă uimeşti dacă nu mîntui . . .
***Ah**, ce fioros de dulce de pe buza ta cuvîntu-i».* EMINESCU, O. I 154.
***Ah!** muiere cu suflet de bărbat, zise balaurul.* DELAVRANCEA, V.V. 214.

c. milă:

***Ah**, mamă, tu! Ce slabă eşti!*
N-ai glas de vifor, să jeleşti;
. . . . . .
Nu eşti de foc, la piept să-l strîngi,
Să-l încălzeşti. COŞBUC, B.I. 151.

d. teamă:

*O întrebam încet: Ce-ai, Chivo? . . . Şi ea de-abia putea să-mi răspundă: «**Ah!** de-ar afla ţaica . . . De-ar afla taica . . . ar fi amar de mine! Tare mă tem de mînia lui!»* SADOVEANU, O. III 676.

e. durere:

***Ah!** ce foc simt că mă arde, striga bolnavul, apucîndu-se cu mîinile de pîntece.* NEGRUZZI, I 164.

Cu ochii-nchişi şi strînşi de tot
Ea de dureri izbea piciorul:
***Ah!** Lasă-mă că nu mai pot!* COŞBUC, B.I. 202.

f. părere de rău:

***Ah!** cui i-ar fi trecut prin gînd*
Şi-ar fi crezut vreodată
Că mulţi lipsi-vor în curînd
Din mîndra noastră ceată. ALECSANDRI, P. II 438.

g. necaz:

*Cum îl văzură zînele scăpat, se cătrăniră de necaz, că nu putură să-l prindă. Atunci ele îi ziseră: **Ah!** fecior de lele ce mi-ai fost, cum de ne amăgişi?* ISPIRESCU, L. 150.

Interjecția *aoleu* (cu variantele *auleu*, *valeu*) exprimă:

a. durere:

Auleu! auleu! *ține-mă bine, doftore, că-mi vine ameteala!* ALECSANDRI, T. 1638.

Valeu, valeu! *... scapă-mă, și făgăduiesc să-ți dau patruzeci de ani de sănătate.* NEGRUZZI, I 92.

b. spaimă, surprindere:

Valeu! *și unde-i bălaurul, moș Nichifor?* CREANGĂ, P. 121.

Valeu! *Lupii mă mînîncă.* ȘEZ. I 48.

c. admirație:

Valeu! *Că frumușică leliță!* ALECSANDRI, T. 659.

Funcțiunea interjecțiilor în frază

§ 437. În vorbire interjecțiile pot constitui fie o particulă întăritoare pe lîngă o propoziție sau pe lîngă o parte de propoziție, fie o propoziție independentă, sau o parte de propoziție:

a. interjecții însoțind o parte de propoziție:

Tocmai tîrziu — ***hei!*** *ajunse și ciobănașul.* ISPIRESCU, L. 248. (Interjecția *hei* întărește adverbul *tîrziu*, dîndu-i o valoare de superlativ.)

Fată — ***hăi!*** *ia dă tu flăcăului demîncatul ce i-am făcut.* EMINESCU, L. P. 184. (Interjecția *hăi* întărește chemarea adresată prin vocativul *fată*.)

b. interjecții însoțind o propoziție:

Brrr!... *parcă-mi curg sloiuri de gheață pe spinare.* ALECSANDRI, T. 1106.

— ***Ei!*** *începutul nu-i nimica; să vezi dumneata mijlocul și sfîrșitul.* CARAGIALE, O. II 247.

E-he, *cunoaște domnu' Samson lumea.* SADOVEANU, O. III 272.

He-hei! *cîte gloanțe nu s-au îndreptat spre pieptul lui!* SADOVEANU, O. I 461-462.

Toate aceste interjecții se referă la întregul conținut al propozițiilor pe lîngă care stau.

c. Interjecții folosite ca părți de propoziție:

1. cu valoare de predicat:

Și cînd răcnește o dată cît ce poate, eu ***zvîrrr!*** *chibriturile din mînă,* ***țuști!*** *la spatele lui Zaharia, și-ncepem a horăi, de parcă dormeam cine știe de cînd...* CREANGĂ, P. 111.

Interjecția folosită cu valoare de predicat poate primi toate complinirile verbului:

a. complement direct:

Atunci Dănilă... ia o drughineață groasă, și ***pîc!*** *la tîmpla dracului cea dreaptă* ***una...*** ***Trosc!*** *și la stînga* ***una.*** CREANGĂ, P. 55.

b. complement indirect:

Bătrînule! ***na-ți*** *căciula; nu sta cu capul gol! grăiește bunica întinzînd căciula pe fereastră.* SLAVICI, N. I 30.

Da? . . . l-ați prins? În sfîrșit! ***Bravos poliției.*** CAMILAR, N. II 190.

c. circumstanțial:

Dracul neavînd ce-i face, ***huștiuluc! în iaz!*** CREANGĂ, P. 48.

Și afară Alexandru, ***boc în ușă, boc! boc!*** SADOVEANU, O. I 334.

2. cu valoare de circumstanțial (de mod):

Și ***gogîlț, gogîlț, gogîlț,*** *îi mergeau sarmalele întregi pe gît.* CREANGĂ, P. 32.

Și odată pornesc ei, ***teleap, teleap, teleap.*** CREANGĂ, P. 251.

Închipuiește-ți să vii pe drum . . . ***hodoronc — hodoronc, zdronca — zdronca.*** CARAGIALE, O. VI 152.

Pe drum, ***bonca — bonca,*** *mă împiedicam de toate pietrele.* DELAVRANCEA, H. T. 92.

Și așa, ***aide, aide,*** *merse pînă înseră.* ISPIRESCU, L. 246.

3. cu valoare de atribut:

Da se cheamă că atunci era o iarnă tare . . . ***he-he!*** *ședeau troienele cît casa.* SADOVEANU, O. III 334.

4. Interjecții cu valoare de propoziție:

Cațavencu: *Societatea noastră are de scop să încurajeze industria romînă, pentru că, dați-mi voie să spun, din punct de vedere economic, stăm rău.*

Grupul: ***Bravo!*** CARAGIALE, O. II 142.

Interjecția *bravo* constituie răspunsul aprobator al grupului față de toate cele spuse de Cațavencu în fraza anterioară. Ea are aici valoarea unei propoziții de felul lui «are dreptate», «așa e», «e adevărat»

Afară, la fereastră, toamna a spus: ***Of!*** BACOVIA, O. 66.

Interjecția *of!* ține locul întregii comunicări pe care ar fi putut-o face toamna personificată.

Raportul dintre interjecție și alte părți de vorbire

§ 438. Cu valoare de interjecție pot fi folosite și alte părți de vorbire: substantive, adjective, adverbe, verbe la imperativ sau, uneori, chiar propoziții întregi. Exemple: *doamne, dracu, păcat, rușine, amar, sărmanul, afară, sus, piei, stăi, dracu s-o ia.* Aceste părți de vorbire și-au pierdut conținutul noțional și au numai o valoare afectivă, nelegată de frază.

Dacă frunza s-a usca,
*Cine-****amar*** *ne-a cununa?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 49.

Și ne punem, ***dragă doamne,*** *la învățat.* CREANGĂ, A. 110.

Scanned with OKEN Scanner

Ce ***dracu*** *cauţi aice?* NEGRUZZI, I 88.
Halal să-ţi fie! *Se vede că ai bună protecţie!* CARAGIALE, O. I 253.
Să fi plecat sau ce ***păcatele*** *să fie, de n-a venit?*

Pe de altă parte, unele interjecţii care exprimau manifestări de voinţă şi erau întrebuinţate cu valoare de predicat au fost simţite de vorbitori cu vremea ca verbe şi au primit din această cauză desinenţe verbale. Astfel, interjecţia *haide* a primit desinenţe verbale de persoana I şi a II-a plural: *haidem*, *haideţi*, forme de imperativ.

Haidem *la culcare.* CREANGĂ, P. 250.
Haideţi*, feciori, la cătane,*
Să mîncăm pită cu carne. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 317.

Derivate

§ 439. După cum unele interjecţii au intrat în categoria cuvintelor obişnuite, tot aşa din anumite interjecţii s-au format, cu sufixe, cuvinte noi. De exemplu: din interjecţia *of* — *a ofta*, *oftat*, *ofu*l (subst.); *vai* — *a se văita*, ***vaiet***; *ţop* — *a ţopăi*, *ţopăit*; *bîz* — *a bîzîi*, *bîzîit*; *scîrţ* — *a scîrţîi*, *scîrţîit*.

BIBLIOGRAFIE

AGÎRBICEANU, ÎNT. — I. AGÎRBICEANU. În întuneric. Povestiri şi schiţe. Editura Cartea Romînească. Ediţia a II-a, Bucureşti.

ALECSANDRI, P. I-III. — VASILE ALECSANDRI. Opere complete. Poesii. Vol. I-III. Editura Librăriei Socec şi Comp. Bucureşti, 1875.

ALECSANDRI, P. P. — VASILE ALECSANDRI. Poesii populare ale romînilor, adunate şi întocmite de ... Tipografia lucrătorilor asociaţi. Bucureşti, 1866.

ALECSANDRI, T. — VASILE ALECSANDRI. Opere complete. Partea I. Teatru. Vol. I-III. Editura Librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1875.

ALEXANDRESCU, M. — GRIGORE MIHAIL ALEXANDRESCU. Meditaţii, elegii, epistole, satire şi fabule. Tipografia Naţională a lui Ştefan Rassidescu. Bucureşti, 1863.

ANTIM — ANTIM IVIREANUL. Didahiile ţinute în Mitropolia din Bucureşti, 1709-1716. Vol. I-II. Bucureşti, 1888-1889.

BACOVIA, O. — G. BACOVIA. Opere. Editura pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1944.

BĂLCESCU, M. V. — NICOLAE BĂLCESCU. Istoria romînilor sub Mihai Vodă Viteazul, urmată de scrieri diverse, de ... cu o precuvîntare şi note de A. I. Odobescu. Tipografia Societăţii Academice Romîne. Bucureşti, 1878.

BANUŞ, B. — MARIA BANUŞ. Bucurie. Poeme. Editura pentru literatură şi artă a Societăţii scriitorilor din R.P.R. Bucureşti, 1949.

BENIUC, S. — MIHAI BENIUC. Steaguri. Poeme. Editura pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1951.

BENIUC, V. — MIHAI BENIUC. Versuri alese. Editura pentru literatură şi artă a Societăţii scriitorilor din R.P.R. Bucureşti, 1949.

BIBICESCU, P. P. — I. G. BIBICESCU. Poesii populare din Transilvania, culese şi adnotate de ... Imprimeria Statului. Bucureşti, 1893.

BIBLIA 1688 — BIBLIIA, adecă dumnezeiasca scriptură ale cei vechi şi ale cei noao leage ... Tipăritu-s-au întîiu în scaunul Mitropoliei Bucureştilor ... la anul... 1688.

Scanned with OKEN Scanner

BÎRLEA, C. P. — Pr. I. Bîrlea. Cîntece poporane din Maramureş, culese de... Vol. I-II. Editura Casei Şcoalelor. Bucureşti, 1924.

BOGDAN, N. — I. N. Bogdan. Şi nouă şi vechi. Iaşi [f. a.].

BOLINTINEANU, P. I-II — Dimitrie Bolintineanu. Poesii, culegere ordinată de chiar autorul, cu o prefaţă de G. Sion. Vol. I-II. Editura Librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1877.

BUDAI-DELEANU, Ţ. — Ioan Budai-Deleanu. Ţiganiada. Editura de Stat pentru literatură şi artă. Bucureşti [1953].

CĂLUGĂRU, O. P. — Ion Călugăru. Oţel şi pîine. Roman. Editura de Stat pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1951.

CAMILAR, N. I-II — Eusebiu Camilar. Negura. Roman. Vol. I-II. Editura de Stat. Bucureşti, 1949-1950.

CARAGIALE, O. I-VII — I. L. Caragiale. Opere. Vol. I. Ed. Cultura Naţională. Bucureşti, 1930; vol. II. Ed. Cultura Naţională. Bucureşti, 1931; vol. III. Ed. Cultura Naţională. Bucureşti, 1932; vol. IV. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1938; vol. V. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1938; vol. VI. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1939; vol. VII. Editura pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1942.

M. I. CARAGIALE, CR. — Matei Ion Caragiale. Craii de Curtea Veche. Editura Cartea Romînească. Bucureşti [1929].

COCEA, F. SL. — N. D. Cocea. Fecior de slugă. Bucureşti.

CONTEMPORANUL — CONTEMPORANUL. Săptămînal politic-social-cultural. Seria a II-a.

CORESI, T. — Diaconul Coresi. Tetraevanghelul. Bucureşti, 1889.

COŞBUC, B. I. — George Coşbuc. Balade şi idile. Editura Librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1893.

COŞBUC, F. T. — George Coşbuc. Fire de tort. Versuri. Ediţia a II-a. Editura Librăriei Casa Şcoalelor C. Sfetea. Bucureşti, 1898.

COŞBUC, P. — George Coşbuc. Poezii. Editura de Stat. Bucureşti, 1951.

COSTIN, LET. — Miron Costin. Letopiseţul ţării Moldovei de la Aron vodă încoace. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1944.

CREANGĂ, A. — Ioan Creangă. Scrierile lui... Vol. II. Iaşi, 1892.

CREANGĂ, P. — Ioan Creangă. Scrierile lui... Vol. I. Iaşi, 1890.

DELAVRANCEA, H. T. — Delavrancea. Hagi-Tudose. Socec & Comp. Bucureşti, 1903.

DELAVRANCEA, P. — B. Delavrancea. Paraziţii. Bucureşti, 1893.

DELAVRANCEA, S. — Delavrancea. Sultănica. Bucureşti, 1885.

DELAVRANCEA, T. — B. Delavrancea. Trubadurul. Ed. Ig. Haimann. Bucureşti, 1887.

DELAVRANCEA, V. V. — Delavrancea. Între vis şi viaţă. Socec & Comp. Bucureşti, 1903.

DEŞLIU, M. — Dan Deşliu. Minerii din Maramureş. Poem. Editura de Stat pentru literatură şi artă. Bucureşti [1951].

DOINE — 1000 DOINE, STRIGĂTURI ŞI CHIUITURI, culese de mai mulţi învăţători zeloşi. Culegere de doine, strigături şi chiuituri, ce se obicinuiesc la jocurile şi petrecerile noastre poporale. Ed. Ciurcu, Braşov, 1891.

Scanned with OKEN Scanner

DOSOFTEI, V. S. — DOSOFTEI. Viața și petrecerea svinților. Iași, 1682.

DUMITRIU, B. F. — PETRU DUMITRIU. Bijuterii de familie. Editura pentru literatură și artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R. București, 1949.

DUMITRIU, N. I. — PETRU DUMITRIU. Nopțile din iunie. Editura pentru literatură și artă. București, 1950.

DUMITRIU, V. L. — PETRU DUMITRIU. Vînătoare de lupi. Editura Tineretului. București, 1949.

EMINESCU, L. P. — M. EMINESCU. Opere complete. I. Literatura populară. Scrieri inedite. Editura Institutului de arte grafice Minerva. București, 1902.

EMINESCU, N. — M. EMINESCU. Nuvele. Editura Librăriei școalelor Frații Șaraga. Iași [f. a.].

EMINESCU, O. I-IV — M. EMINESCU. Opere. Vol. I. Fundația pentru literatură și artă. București, 1939; vol. II. Fundația pentru literatură și artă. București, 1943; vol. III. Fundația pentru literatură și artă. București, 1944; vol. IV. Editura Academiei R.P.R. București, 1952.

FILIMON, C. — NICOLAE PHILIMON. Ciocoii vechi și noi. București, 1863.

GALACTION, O. I — GALA GALACTION. Opere. Vol. I. Editura pentru literatură și artă a Societății scriitorilor din R.P.R. București, 1949.

GASTER, CR. — M. GASTER. Chrestomatie romînă. Vol. I și II. Ed. F. A. Brockhaus, Leipzig; Ed. Socec & Co., București, 1891.

GEORGESCU-TISTU, B. — N. GEORGESCU-TISTU. Folklor din județul Buzău. Academia Romînă. Din viața poporului romîn XXXIV. Cultura Națională. București, 1928.

GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. — GH. GHEORGHIU-DEJ. Articole și cuvîntări. Ediția a III-a. Editura pentru literatură politică. București, 1952.

GHEREA, ST. CR. I-III — I. GHEREA (C. DOBROGEANU). Studii critice. Vol. I. Ediția a III-a, Editura Librăriei Universala Alcalay & Comp. București; vol. II. Ediția a II-a, Ed. Viața romînească. București, 1923; vol. III. Ediția a III-a, Ed. Viața romînească. București.

GHICA, C. E. — ION GHICA. Convorbiri economice. Ediția a II-a. București, 1868.

GHICA, S. — ION GHICA. Scrisori către V. Alecsandri. București, 1940.

GÎRLEANU, D. — EM. GÎRLEANU. Cea dîntîi durere. Ediția a III-a. Editura Librăriei Universala Alcalay & Comp. București, 1909.

GR. S. I-VII — GRAI ȘI SUFLET. Revista Institutului de filologie și folklor, publicată de Ovid Densusianu. Vol. I-VII. București, 1923-1937.

GR. N. I-II — GRAIUL NOSTRU. Texte din toate părțile locuite de romîni, publicate de I. A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Sperantia. Vol. I-II. Socec. București, 1906-1907.

HASDEU, ET. M. — B. P. HASDEU. Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbii istorice și poporane a romînilor. Stabilimentul grafic Socec. București, tomul I 1886; tomul II 1887; tomul III 1893; tomul IV 1898.

Scanned with OKEN Scanner

HOGAŞ, DR. M. — C. HOGAŞ. Pe drumuri de munte. Vol. II. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1947.

HOGAŞ, M. N. — CALISTRAT HOGAŞ. În Munţii Neamţului. Ediţia a III-a. Editura Cartea Romînească. Bucureşti [1937].

IORGA, S. D. I Ş. U. — N. IORGA. Studii şi documente cu privire la istoria romînilor Vol. I ş. u. Bucureşti, 1901 ş. u.

IOSIF, P. — ŞT. O. IOSIF. Poezii. 1901-1902. Editura Librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1902.

IOSIF, PATR. — ŞT. O. IOSIF. Patriarhale. Poezii. Editura Librăriei Universala Alcalay & Co. Bucureşti [1901].

ISPIRESCU, L. — P. ISPIRESCU. Legende sau basmele romînilor. Adunate din gura poporului. Bucureşti, 1892.

ISPIRESCU, M. V. — P. ISPIRESCU. Isprăvile şi viaţa lui Michai-Viteazul. Ediţia a II-a. Tipografia Academiei Romîne (Laboratorii romîni). Bucureşti, 1885.

ISPIRESCU, U. — P. ISPIRESCU. Din poveştile unchiaşului sfătos. Basme păgîneşti întocmite de... cu o precuvîntare de A. I. Odobescu. Partea I. Bucureşti, 1879.

JARNÍK-BÎRSEANU, D. — DR. IOAN URBAN JARNÍK şi ANDREI BÎRSEANU. Doine şi strigături din Ardeal. Date la iveală de... Ediţia Academiei Romîne. Bucureşti, 1885.

JEBELEANU, C. — EUGEN JEBELEANU. Ceea ce nu se uită. Bucureşti, 1945.

KOGĂLNICEANU, O. — M. KOGĂLNICEANU. Opere. Ed. Scrisul Romînesc. Craiova.

KONAKI, P. — LOGOFĂTUL COSTACHI KONAKI. Poesii. Alcătuiri şi tălmăciri. Partea I. Editura Fraţii Şaraga. Iaşi [1856].

MERA, L. B. — I. T. MERA. Din lumea basmelor. Ed. Minerva. Bucureşti, 1906.

NĂDEJDE, N. — SOFIA NĂDEJDE. Nuvele. Colecţia Şaraga. Iaşi.

NECULCE, CR. — IOAN NECULCE. Cronica lui... Vol. I-II. Ed. Scrisul Romînesc. Craiova, 1932.

NECULUŢĂ, Ţ. D. — D. TH. NECULUŢĂ. Spre ţărmul dreptăţii. Cercul de editură socialistă. Bucureşti, 1907.

NEGRUZZI, I-III — CONSTANTIN NEGRUZZI. Scrierile lui... Vol. I. Librăria Socec & Comp. Bucureşti, 1872; vol. II. Librăria Socec & Comp. Bucureşti, 1872; vol. III. Librăria Socec & Comp. Bucureşti, 1873.

ODOBESCU, I-III — A. I. ODOBESCU. Scrieri literare şi istorice. Vol. I-III. Editura Librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1887.

ODOBESCU, IST. ARH. — A. I. ODOBESCU. Istoria archeologiei. I. Anticitatea. Renaşterea. Librăria Socec şi C-nia. Bucureşti, 1877.

PAMFILE, C. Ţ. — TUDOR PAMFILE. Cîntece de ţară, adunate de... Academia Romînă. Din viaţa poporului romîn. Culegeri şi studii XII. Bucureşti, 1913.

PAMFILE, J. III — TUDOR PAMFILE. Jocuri de copii, adunate din satul Ţepu (jud. Tecuci). Analele Academiei Romîne. Tom. XXVIII. Bucureşti, 1906.

PANN, N. — ANTON PANN. Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogea. Bucureşti, 1853.

Scanned with OKEN Scanner

PANN, P. V. I-III — ANTON PANN. Culegere de proverburi sau Povestea vorbii. În tipografia lui Anton Pann. Bucureşti. I 1852, II 1853, III 1853.

PĂUN-PINCIO, P. — ION PĂUN-PINCIO. Poezii, proză, scrisori. Editura pentru literatură şi artă a Uniunii scriitorilor din R.P.R. [Bucureşti] 1950.

CAMIL PETRESCU, T. II — CAMIL PETRESCU. Teatru. Vol. II. Editura pentru literatură şi artă. [Bucureşti] 1946.

CAMIL PETRESCU, T. — CAMIL PETRESCU. Turnul de fildeş. Editura pentru literatură şi artă a Uniunii scriitorilor din R.P.R. [Bucureşti, 1950].

CAMIL PETRESCU, U. N. — CAMIL PETRESCU. Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1946.

CEZ. PETRESCU, Î. I-II — CEZAR PETRESCU. Întunecare. Roman. Partea I-II. Ed. Scrisul Românesc. Craiova, 1928.

CEZ. PETRESCU, S. R. — CEZAR PETRESCU. Scrisorile unui răzeş. Ed. Cultura Naţională. Bucureşti, 1922.

CEZ. PETRESCU, 1907 I-III — CEZAR PETRESCU. 1907. Ediţia a II-a. Vol. I-III. [Bucureşti, 1938].

N. D. POPESCU, B. I-IV — N. D. POPESCU. Carte de basme. Vol. I-IV. Ediţia a II-a şi a III-a. Bucureşti, 1892.

R. POPESCU, CR. — R. POPESCU. Cronica Ţării Româneşti, de... în: Magazin istoric pentru Dacia. Tomul IV. Bucureşti, 1847.

POPOVICI-BĂNĂŢEANU, V. M. — ION POPOVICI-BĂNĂŢEANU. Din viaţa meseriaşilor. Ediţia a II-a, Editura Librăriei Leon Alcalay. Bucureşti [f. a.].

PRAVILA — Carte românească de învăţătură de la pravilele împărăteşti şi de la alte giudeaţe. Iaşi, 1646.

PSALT. SCH. — PSALTIREA SCHEIANĂ (1482). Tomul I. Bucureşti, 1889.

RĂDULESCU-CODIN, L. — RĂDULESCU-CODIN. Legende, tradiţii şi amintiri istorice, adunate din Oltenia şi din Muscel, de... Academia Română. Din viaţa poporului român. Culegeri şi studii. X. Bucureşti [1910].

REBREANU, I. I-II — LIVIU REBREANU. Ion. Vol. I-II. Editura Cartea Românească. Bucureşti [1938].

REBREANU, R. I-II — LIVIU REBREANU. Răscoala. Vol. I-II. [Bucureşti, 1932].

RETEGANUL, P. I-V — IOAN POPU-RETEGANUL. Poveşti ardeleneşti, culese din gura poporului de... Partea I-V. Editura Librăriei Nicolae I. Ciurcu. Braşov, 1888.

RETEGANUL, CH. — IOAN POPU-RETEGANUL. 125 chiuituri de cari strigă feciorii în joc. Adunate din popor de... şi date poporului de A. Todoran. [Gherla].

ROMÎNIA LIBERĂ — ROMÎNIA LIBERĂ. Organul Sfaturilor Populare din Republica Populară Română.

ROSETTI, B. — A. ROSETTI. Scrisori româneşti din Arhivele Bistriţei (1592-1638). Ed. Casa Şcoalelor. Bucureşti, 1944.

SADOVEANU, B. — MIHAIL SADOVEANU. Baltagul. Editura Cartea Românească. Bucureşti [1930].

SADOVEANU, H. A. — MIHAIL SADOVEANU. Hanu-Ancuţei. Roman. Ediţia a V-a Cartea Românească. Bucureşti [1947].

Scanned with OKEN Scanner

SADOVEANU, F. J. I-III — MIHAIL SADOVEANU. Fraţii Jderi. Editura Cartea Romînească. Bucureşti. Vol. I: Ucenicia lui Ionuţ [1943]. Vol. II: Izvorul alb [1943]. Vol. III: Oamenii Măriei Sale [1942].

SADOVEANU, Î. A. — MIHAIL SADOVEANU. Împărăţia apelor. Editura Cartea Romînească. Bucureşti [1928].

SADOVEANU, L. N. — MIHAIL SADOVEANU. La noi în Viişoara. Ediţia a III-a. Ed. Cartea Romînească. Bucureşti, 1921.

SADOVEANU, M. C. — MIHAIL SADOVEANU. Mitrea Cocor. Ediţia a II-a. Editura pentru literatură şi artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R. [Bucureşti] 1950.

SADOVEANU, N. F. — MIHAIL SADOVEANU. Nada Florilor. Editura Tineretului. [Bucureşti] 1951.

SADOVEANU, N. P. — MIHAIL SADOVEANU. Nicoară Potcoavă. Editura Tineretului [Bucureşti, 1952].

SADOVEANU, O. I-VII — MIHAIL SADOVEANU. Opere. Vol. I-VII. Editura de stat pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1940-1953.

SADOVEANU, P. — MIHAIL SADOVEANU. Povestiri. Ed. Minerva. Bucureşti, 1904.

SADOVEANU, P. S. — MIHAIL SADOVEANU. Povestiri de sară. Ed. Minerva. Bucureşti, 1910.

SADOVEANU, V. F. — MIHAIL SADOVEANU. Valea Frumoasei. Editura Cartea Romînească. Bucureşti [1938].

SAHIA, N. — ALEXANDRU SAHIA. Nuvele. Editura de Stat [1948].

SBIERA, P. — ION AL LUI G. SBIERA. Poveşti poporale romîneşti. Din popor luate şi poporului date. Tipografia arhiepiscopală. Cernăuţi, 1886.

SCÎNTEIA — SCÎNTEIA. Organ al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn.

SEVASTOS, P. — ELENA D. O. SEVASTOS. Poveşti. Colecţiunea Şaraga Iaşi [f. a.].

SLAVICI, N. I-II — IOAN SLAVICI. Novele. Vol. I-II. Editura Librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1892-1896.

SLAVICI, N. P. — I. SLAVICI. Novele din popor. Bucureşti, 1881.

SLAVICI, PĂD. — IOAN SLAVICI. Pădureanca. Editura şi tiparul Institutului tipografic. Sibiu, 1884.

SLAVICI, V. P. — I. SLAVICI. Vatra părăsită. Institutul de arte grafice şi editură Minerva. Bucureşti, 1900.

STANCU, D. — ZAHARIA STANCU. Desculţ. Editura de Stat [Bucureşti, 1948].

ŞEZ. I Ş. U. — ŞEZĂTOAREA, revistă pentru literatură şi tradiţiuni populare. Fălticeni, 1892-3 ş. u.

TEODORESCU, P. P. — G. DEM. TEODORESCU. Poesii populare romîne. Tipografia modernă Grigorie Luis. Bucureşti, 1885.

TOMA, C. V. — A. TOMA. Cîntul vieţii. Versuri alese. 1894-1949. Editura de Stat. [Bucureşti] 1952.

E. VĂCĂRESCU, IST. — ENACHE VĂCĂRESCU. Istoria a împuterniciţilor împăraţi otomani, adunată şi alcătuită pe scurtu a Dumnealui... în: A. Papiu-Ilarianu, Tesauru de monumente istorice. Bucureşti, 1863.

VARLAAM, C. — VARLAAM (Mitropolitul Moldovei). Cazania. 1643. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1943.

Scanned with OKEN Scanner

VLAHUȚĂ, C. L. — A. VLAHUȚĂ. Clipe de liniște. Editura Librăriei Socec & Comp. București, 1899.

VLAHUȚĂ, D. — A. VLĂHUȚĂ. Dan. Editura Librăriei E. Graeve & Comp. București, 1894.

VLAHUȚĂ, G. S. — A. VLAHUȚĂ. La gura sobei. Editura Albert Baier. București, 1912.

VLAHUȚĂ, G. V. — A. VLAHUȚĂ. Din goana vieții. Ediția a II-a. București, 1892.

VLAHUȚĂ, N. — A. VLAHUȚĂ. Nuvele. Stabilimentul grafic Socec & Teclu. București, 1886.

VLAHUȚĂ, P. — A. VLAHUȚĂ. Poesii, 1880-1908. Minerva, Institutul de arte grafice și editură.

LISTA ABREVIERILOR

ac., acuz.	= acuzativ
adj.	= adjectiv
art.	= articol, articulat
cap.	= capitol
cf.	= confer
comp.	= comparativ
dat.	= dativ
dem.	= demonstrativ
f., fem.	= feminin
fig.	= figură
fr.	= francez
gen.	= genitiv
imper.	= imperativ
ind.	= indicativ
inf.	= infinitiv
interj.	= interjecţie
it.	= italian
lat.	= latin
m., masc.	= masculin
magh.	= maghiar
n.	= neutru
neart.	= nearticulat
nom.	= nominativ
nr.	= numărul (unei reviste sau al unui ziar)
orient.	= oriental, orientală
part.	= participiu
perf.	= perfect
pers.	= persoana, personal
pl.	= plural
pron.	= pronume
refl.	= reflexiv
rom.	= romînesc
rus.	= rusesc
sg.	= singular
span.	= spaniol
subst.	= substantiv
superl.	= superlativ
v.	= vezi
v. fr.	= vechi francez
v. sl.	= vechi slav
voc.	= vocativ
vol.	= volumul

Scanned with OKEN Scanner

INDICE DE MATERIE *

ABLATIV (în latină) 113.

ACCENT 96-97; definiţie 96, ~ expiratoric 96, ~ muzical 96; rolul ~ în latina mai veche 74, în limba romînă 96-97, 112, în flexiunea verbală 257; locul ~ în limba romînă 96, la imperfect 273, la perfectul simplu 274, la mai mult ca perfect 275; variaţia ~ care a dus la alternanţe vocalice 258, diferenţa ~ care a creat rădăcini diferite ale verbului 296, 297, 298.

ACTIV 243, definiţie 243, ~ devenit reflexiv obiectiv 246-247, ~ devenit reflexiv eventiv 247, ~ devenit reflexiv dinamic 247-248, ~ devenit reflexiv în construcţii speciale 248-249.

ACORDUL substantivelor nume de materie (precedate de *nişte*) cu adjectivul următor 139, al numelor de localităţi cu formă de plural 139-140; ~ pronumelui de întărire în gen şi număr cu substantivul sau pronumele determinat 219, lipsa de acord, tendinţa de generalizare a lui *însuşi* 219-220; ~ numeralelor colective după gen şi caz 232, ~ numeralului ordinal *primul* după gen, caz, număr 239, ~ numeralului *unu* 296, ~ participiului 280.

ACUZATIV 144-145, 344; cu funcţiune de complement direct, complement indirect, de agent, circumstanţial 144, (pe lîngă adjectiv) cu funcţiune de complement de relaţie 145, ~ de relaţie 249, ~ cu supinul sau cu participiul 248-249, prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale construite cu ~ 344.

ADJECTIV 173-190, definiţie 173, ~ calificative 173, ~ determinative 173, ce exprimă ~ 173-174, locuţiuni adjectivale 174, terminaţii după gen 174, forma ~ care determină substantive neutre 174, ~ cu două terminaţii 174-176, pluralul ~ 175-176, ~ cu o terminaţie 176, ~ invariabile 176, alternanţe fonetice în tema ~ 176-177, ~ în limba latină 116.

declinarea ~ 177-182, comparaţia ~ 182-188 (pozitiv 182, comparativ 182-183, superlativ 183-188), ~ care nu au grade de comparaţie 187-188, schimbări de funcţiune 188, cu valoare substantivală 37-38, 109, 319, cu valoare adverbială 38, 329, în locuţiuni adverbiale 331, cu valoare de interjecţie 400-401, formarea ~ 188-190, derivate de la substantive, adjective, verbe 188, 189-190, de la adverbe 38, 109, 340, numerale cu valoare de ~ 227, diminutivarea ~ 190.

~ posesiv 204-205, formele 204, gen, număr, caz 204-205, locul lui 204.

~ relative-interogative 208, în compunere cu *cel*, *acela* 209.

~ demonstrative (forma, locul) 214, *acest*, *acesta* (forme) 215.

~ nehotărît 220-224.

ADVERB 327-342; definiţie 327, ~ primare 328, derivate 328-329, de la adjective cu *-eşte* 328, cu *-iş* (*-îş*) 329, cu *-(a)mente* 329, de la substantive (cu *-eşte*, *-iş*, cu prepoziţie) 329, de la verbe (cu *-iş*) 329, cu sau fără particulele adverbiale *-a* sau *-le* 329, ~ compuse 330, ~ cu aceeaşi formă cu alte părţi de vorbire 329-330, adjective cu valoare de ~ 38, 109, 188, 329, participii, substantive cu valoare de ~ 329, numerale ordinale 239, numeralul *una* 228, 330, pronume relativ 213, locuţiuni adverbiale 330-331, 216-

* Indicele trimite la pagini. Tilda (~) ţine locul cuvîntului matcă la orice formă flexionară.

Scanned with OKEN Scanner

229, formarea lor 331, cuvinte cu valoare de ~ şi conjuncţie 340, istoric 121-122.
categorii de ~ : ~ de mod 332-333, ~ care determină verbe 336, ~ de afirmaţie 332, 337, de cantitate 332, ~ care determină substantive 336, care determină adjective, adverbe 336, ~ de cauză 333, 338, ~ explicative 333, 337, de îndoială 332, de negaţie 332, 337, de nesiguranţă 337, de precizare 332, 337, de restricţie 332, 337, de loc 333, 338, de timp 333, 338, de scop 333, 338, pronominale 337-338, de mod 338, demonstrative 337, nehotărîte 337, relativ-interogative 337-338, demonstrative însoţite de particulele deictice *-şa, -ia* 337, ~ cu valoarea altor părţi de vorbire 339-341, ~ devenite substantive 38, 340, ~ cu valoare adjectivală 38, 340, cu valoare de prepoziţie 339-340, ~ în locuţiuni prepoziţionale 340, ~ cu valoare de conjuncţie 339-340, 391-393, ~ întărind conjuncţiile 377, ~ în locuţiuni conjuncţionale 340, ~ relative în locul pronumelui relativ *care* 210, ~ cu valoare de interjecţie 400-401.
comparaţia: procedee 121, 339, ~ de mod 339, de loc şi de timp 339, locuţiuni adverbiale 339, exprimarea unor nuanţe graduale cu sufixe 339.
cu funcţiune de circumstanţial 338, de atribut adverbial 338, de predicat 338-339, ~ în componenţa predicatului 338, în locuţiuni verbale în care verbul este suprimat 338-339, complementul ~ 341-342, complementul în dativ al ~ *asemeni* şi *întocmai* 342.
ALFABET 55, 56.
ALTERNANŢE fonetice 44-45, 97-100, definiţie, rol 97, 112, ~ condiţionate 97, în sistemul fonetic latin mai vechi 74, în romîna mai veche 97, ~ ascunse de scriere 98, ~ însoţite de alte semne morfologice pentru a indica funcţiunea gramaticală 112.
~ de timbru şi de cantitate în latina mai veche 74, în latina mai nouă 75.
~ vocalice 44, 98, 112, la substantiv 137, la verb 119, 257, 258, 276, la adjectiv 176-177.
~ consonantice 45, 98-99, 112, la substantiv 137-138, la verb 257, 269, 270, 274, 276, la adjectiv 177.
~ cu element zero 45-46, 99, 112.
~ între grupuri de consoane 99, 138, 177.
ANALOGIE rolul ~ în formarea genului substantivului 125, 126, ~ la verb 271, 272, la prezentul conjunctiv 277.
ANTONIME 247.
APOZIŢIE v. ATRIBUT.
ARTICOL 162-172, funcţiunea 162, poziţii 162.
~ hotărît (forme) masculin 162, feminin 163, poziţia ~ 163; proclitic: la substantive proprii masculine 171, precedate de *moş, bade, nene* 171, feminine 172, nume de rudenie masculine şi feminine 172; *lui* proclitic la numele de persoană 126-127, 171-172, enclitic 171-172, în declinarea substantivului 149, 151, alipirea la substantiv 151-152, funcţiuni 163, cazul în care apare ~ 163; însoţind substantive determinate de un atribut sau o propoziţie atributivă 163, la substantive care desemnează un obiect cunoscut 164, care desemnează genul, specia 165, la substantive cu funcţiuni adverbiale 165, însoţind adjective 165, adjective puse înaintea substantivelor 166, pronume 165, numerale 165, 237, articularea locuţiunilor prepoziţionale 166, a adverbelor 166, exclamaţii articulate 165.
~ nehotărît 106, 168-169, formele lui 169, confuzia cu numeralul şi pronumele nehotărît 169, 226, poziţia 171; funcţiuni acordînd un sens general unui substantiv 169, în declinarea nearticulată 149.
~ adjectival 167-168, origine 168, poziţie 171, funcţiuni 168, confuzia cu demonstrativul 168, slăbirea sensului demonstrativ 168, însoţind numeralul ordinal 267, în declinarea numeralului ordinal 238, însoţind numeralul cardinal 228, în declinarea adjectivului 178-179, forme regionale 168.
~ posesiv 166-167, poziţie 171, formare; invariabil 167, forma invariabilă *a* 204, funcţiunile 167, înaintea unui pronume posesiv 167, substantiv în genitiv şi numeral ordinal 167, 237, în declinarea adjectivului 180.
articularea substantivului după prepoziţie 169-170, 345, articularea în construcţii fixe 170, substantive precedate de prepoziţia *cu* 170, însoţite de un numeral colectiv 233, numele de rudenie urmate de un adjectiv posesiv 170, alipirea articolului la substantiv 151, 152, acumularea articolului 168, lipsa articolului 169-171, la substantive 170, în enumerări 170, în construcţii negative 171, dispariţia articolului postpus 94.
ASIMILARE definiţie 79, 88-89, asimilarea dintre o consoană surdă şi una sonoră 89-91, 92, ~ în ceea ce priveşte locul şi modul de articulaţie 90, ~ consoanelor nazale *n, m* 90-91, ~ lui *s, z* la

palatale 91, ~ totală 91, *tc* > *cc* 91, *td* > *dd* 95, *nm* > *mm* 95.
ASPECT perfectiv şi imperfectiv 254, exprimarea ~ în limba romînă 254; v. şi CAUZATIV, INCOATIV, ITERATIV.
ATRIBUT exprimat prin substantiv în genitiv 105, 142, cu diverse funcţiuni 142-143, exprimat prin substantiv în acuzativ 145, prin apoziţie 142, prin infinitiv 316, prin gerunziu 321, prin participiu 318, 320, prin adjectivul interogativ *care* 209, prin adverb 338, prin interjecţii 400.

CATEGORII morfologice 42, gramaticale 19, proprii fiecărei limbi 18, schimbarea ~ gramaticale 37-38, ~ gramaticale ale verbului 256, ~ morfologice şi lexicale 42.
CAUZATIV definiţie 242, verbe ~ formate cu prefixe 242, nuanţa ~ exprimată prin auxiliare 242, reflexiv echivalent cu ~ 242, ~ exprimat prin modificarea vocalei în alte limbi 242.
CAZURI 142-147, definiţie; v. fiecare caz în parte.
CLASE SOCIALE atitudinea ~ faţă de limbă 10, 11, 34.
COMPARAŢIE 182-188, definiţie 108; ~ în limba latină 116, ~ adjectivului 182-187, gradul pozitiv 108, 182, gradul comparativ (de superioritate, de egalitate, de inferioritate) 108, 182-183, superlativ v. SUPERLATIV, ~ substantivului devenit adjectiv 109, 187, ~ numeralului 187, 239, ~ pronumelui 187, ~ interjecţiei 187, ~ adverbului 339, adjective care nu au grade de ~ 187-188.
COMPLEMENT direct: exprimat prin substantivul în acuzativ 126, 144, prin infinitiv 316, prin gerunziu 321, ~ al modurilor nepersonale 252, ~ al infinitivului 316, ~ al gerunziului 321, ~ al interjecţiei 399, ~ al unor verbe reflexive 244-245, 246-248, repetarea ~ prin pronume neaccentuat 198, ~ precizat de vocativ 145, inversiuni între ~ şi indirect 249.
indirect: exprimat prin substantiv în dativ 143-144, prin substantiv în acuzativ 145, prin infinitiv 316, ~ al locuţiunilor verbale 254, ~ al gerunziului 322, ~ al unui substantiv sau adjectiv derivat de la un verb 48, ~ al interjecţiei 400, ~ al adverbului 342, ~ repetat prin pronume neaccentuat 198.
de agent: exprimat prin acuzativ 144.
circumstanţial: exprimat prin substantiv în acuzativ 144, în dativ 144, prin pronume interogativ 209, prin infinitiv 316, prin gerunziu 320, prin participiu 320, prin interjecţie 400, ~ al modurilor nepersonale 252, ~ al infinitivului 317, ~ al adverbului 314-342, ~ al substantivului care desemnează o acţiune 48, de relaţie, exprimat prin acuzativ 145.
COMPUNERE 38-40, definiţie 38, ~ substantivului 39 (substantiv + substantiv; substantiv + adjectiv; substantiv + verb; adverb + substantiv; prepoziţie + substantiv); ~ adjectivului 39 (adjectiv + adjectiv; prepoziţie + substantiv; adverb + verb); ~ verbului 39 (adverb + verb); ~ diferitelor părţi de vorbire (numeral, pronume, adverb, prepoziţie, conjuncţie, interjecţie) prin juxtapunere 39, ~ din iniţiale 39, din silabe 39, din grupuri de cuvinte 47.
CONDIŢIONAL-OPTATIV 313-314; definiţie 109, 313; formare: activ 285-286, pasiv 288, reflexiv 289, 293 ; activ: prezent formare 285, forme inversate 285, forme perifrastice 285, perfect 285-286; reflexiv: prezent formare 289-291, forme inversate 289; exprimînd o concesie 313, o comparaţie ireală 313, un fapt îndoielnic 313, o acţiune dorită 313; în imprecaţii 314, în locul indicativului 314, prezentul exprimă o acţiune realizabilă în prezent sau în viitor 309, perfectul exprimă o acţiune care nu s-a realizat în trecut 309.
CONJUGARE 254-259; definiţie 109, 254, 256, caracteristica ~ 254, ~ productive şi neproductive 255, treceri de la o ~ la alta 255, conjugarea a II-a > conjugarea a III-a 255, conjugarea a IV-a > conjugarea a III-a 255, *a scrie, a scria, a scri* 255, verbe care aparţin la două ~ 256, verbe care aparţin la trei ~ 256.
CONJUNCŢIE 376-393, definiţie 376, ~ simple 376, compuse 376, ~ vechi moştenite 393, formarea ~ noi 393, locuţiuni conjuncţionale 377, 393, alte părţi de vorbire cu valoare de conjuncţie 377, 393, ~ întărite de adverb sau locuţiuni adverbiale 377, ~ coordonatoare şi subordonatoare 377, ~ corelative 377-378, cu valori multiple 378, istoric 121-122.
funcţiuni coordonatoare 378-382, copulative 378, 380, 381, 382, 386, adversative 378-379, 380, 381, 382, disjunctive 381, 382, conclusive 378, 379, 382, *ce, ci* exprimă îndemnul 379, cu sensul «dar», «însă» 379, *fie că* exprimă opoziţia 380, alternativa 380, o nuanţă concesivă 380, apare obligatoriu în ambele propoziţii 380, *nici* repetat exprimînd excluderea ideilor sau noţiunilor 381, ~ cu valoare de adverb 340; subordonatoare 382-391, exprimînd raport temporal 378, 384, 386, cauzal

378, 383, 384, 386, 387, final 382, 385, 387, consecutiv 378, 382, 383, 385, 387, concesiv 378, 383, 384, 385, 386, 387, condiţional 378, 384, 385, 387, optativ 385, comparativ 386, subiectiv 378, 383, 385, 386, predicativ 378, 383, atributiv 378, 383, 384, 385, completiv direct 378, 382, 383, 385, 388, completiv indirect 378, 382, 383, 388; conjuncţii subordonatoare cu valoare copulativă 386; *să* semn al conjunctivului 276, 387, *încît* folosit cu sau fără corelativ 387.

locuţiuni conjuncţionale 388-391, adverbe în locuţiuni conjuncţionale 340, funcţiuni 388, exprimînd raport temporal 389, 390, modal 390, modal-comparativ 389, cauzal 388, 389, concesiv 388, 389, condiţional 390, conclusiv 388, comparativ condiţional 388.

adverbe pronominale relative cu valoare de conjuncţie 340, 391-393, exprimînd raport temporal 391-392, cauzal 391, 392, 393, condiţional 391, concesiv 391, 392, modal 391, 392, local 392, atributiv 391, 392, 393, completiv direct 392, completiv indirect 392.

pronume interogative relative cu valoare de conjuncţie 209, 393.

CONJUNCTIV 310-312, definiţie 109, 310; forme: activ 276-277, 284-285, pasiv 287, reflexiv 289, 291; activ: prezent formare 276-277, desinenţe de pers. a III-a singular şi plural *-ă*, *-e*, *-eze*, *-ească* 276, conjuncţia *să* semn al conjunctivului 387, fără conjuncţia *să* 276, forme iotacizate 277, forme regionale 277, perfect formare 284-285, forme vechi 285, exprimînd o acţiune realizabilă 310, propunere, îndemn, sfat 311, poruncă 311, dorinţă 311, imprecaţie 311, îndoială 311, deliberare 311, nedumerire, surprindere 312, presupunere, aproximaţie 312, indignare 312, concesie, îngăduinţă 312, condiţie 312, folosit în întrebări 312, folosit în aceleaşi situaţii ca infinitivul 312, folosire nerecomandabilă 312.

prezent, valori absolute 308, relative 308, modale 309, perfect, valoare absolută 309, valori relative 309, modale 309.

CONSOANE 65-72, 88-96; definiţie 58, 64, 65, sonante 65, 69, nesonante 65-68, clasificarea ~ după locul de formare 66, ~ surde 68, ~ sonore 68, ~ omorganice 68, variantele ~ 88 - 96, ~ duble 95-96, ~ muiate 70-72, descriere 70, rolul ~ muiate în diferenţierea cuvintelor 70-71, naşterea ~ romîneşti muiate 71, perechi de ~ muiate 71 - 72, ~ nemuiate 71, ~ rotunjite în limba romînă din sec. XVI 79, ~ labiale 66, 91-92, bilabiale 66, 91, variante 91, labio-dentale 66, 91, variante 91, dentale 66-67, 92, variante 92, prepalatale 67, 92, variante 93, palatale 68, 93, variante 94, lichide 94, pierderea sonorităţii lichidelor la finală 94, variante 94, velare 68, 94.

b 66, 70, 91, 92, *k* 65, *č* 66, 67, 72, 77, 91, 92, nemuiat în nordul Ardealului 93, devenit constrictivă prepalatală muiată 93, *k'* 68, 91, 93, devenit semioclusivă prepalatală 94, *d* 65, 66, 72, 77, 89, 92, 95, 269, *dz* 69, 79, *f* 65, 66, în latină 74, 91, *g* 65, *ğ* 66, 67, 72, 77, 91, 92, devenit constrictivă prepalatală muiată 93, *ģ* 68, 93, devenit sèmioclusivă prepalatală 94, *h* 65, 94-95, intrat din limbile slave 78, laringal 68, 78, 95, în latină 74, în grupul *-hn-* 95, în grupul *-rhe-* 95, pronunţarea neliterară la iniţială 95, în unele prefixe 95, *hi* 67, 68, 87, 91, 95, *j* 65, 67-68, 83, 92, 93, *ji* 91, 92, 93, *l* 69, 94, dispariţia lui în articolul postpus 94, velar 94, *li* 77, 78, 94, *m* 69, 70, 90, 91, 92, *mi* 91, *n* 69, 70, 77, 79, 80, 90, 91, 92, 94, 269, *ni* 77-91 în limba romînă din sec. XVI 78, *p* 65, 66, 91, 92, *pi* 91, *r* 79, 94, velar 94, *ri* 94, dispariţia lui 69, 270, *s* 65, 66, 67, 72, 77, 89, 91, 92, *ş* 65, 67-68, 82, 92, *şi* 91, 92, 93, *t* 65, 66, 77, 89, 92, 269, *ti* 92, *ţ* 66, 67, 68, 69, 83, 92, *ţi* 92, *v* 65, 66, 71, *vi* 91, *z* 65, 66, 67, 83, 89, 91, 92, 93, *zi* 91, 92, *i* consoană în latină 76, *u* consoană în latină 76, grupuri de consoane *bģ* 91, *bğ* 91, *dd* 95, *ll* 45, 96, *mm* 95, *mn* 91, *nn* 95, *pk'* 91, *pč* 91, *rr* 95, *tt* 74, 96.

COORDONARE 19.

COSMOPOLITISM în lingvistică 5, 16.

CUVÎNT definiţie 29, ~ ca unitate lexicală 29, conţinutul ~ 30-31, raportul dintre forma şi conţinutul cuvîntului 31-32, ~ care denumesc noţiuni 30, ~ care exprimă emoţii 30, ~ de relaţie 107, ~ imitative 394, ~ flexibile 256, ~ de umplutură 147.

DATIV 143-144, cu funcţiune de complement indirect pe lîngă verbe, substantive, interjecţii 143-144, cu funcţiune de circumstanţial de loc 144.

DECLINARE 108, 147-155, după terminaţie 147-148, după genuri 148-149, nearticulată 149-151 (masculine 149, feminine 149-150, substantive feminine cu o singură formă 150, neutre 150-151), articulată 151-153 (masculine 152, feminine 153, neutre 153), ~ numelor proprii 153-155 (de persoană 154, geografice 154-155, nume de locuri compuse 155),

Scanned with OKEN Scanner

~ adjectivelor 177-182 (adjective în urma substantivului 178-180, adjective înaintea substantivului 180-182), ~ în latină 114.
DENTALE v. CONSOANE.
DEFECTIVE (verbe ~) definiţie 301, *a vrea* şi *a voi* 301, *a la* 300, 301, *a mînca* 301, *a putea* 301, *a plăcea* 301, recente: *a desfide* 301, *a deferi* 301, *a delăsa* 301, *a devora* 301, *a elida* 301, *a repurta* 301, *a înţesa* 301.
DERIVARE 36-37, regresivă 36-37, 326, ~ ca sistem 41, raporturile dintre ~ şi morfologie 41-46, alternanţe fonetice în ~ 44, 45; derivate de la alte forme decît forma tip a cuvîntului de bază 42-44, sintaxa derivatelor 46-48.
DESINENŢE definiţie 111, substantivale: ~ de singular masculin şi neutru: *-u, -u̯, -i, -e, -a*, 127, 132, de feminin: *-ă, -e, -ea, -a, -i*, 127, 133, de neutru: *-u, -u̯, -i, -e*, 134, ~ de plural masculin *-i, -į*, 115, 132, 133, 137, 148, feminin: *-e, -i, -ale, -ele*, 133, 134, 148, *-uri* 134, neutru: *-uri, -e, -i*, 115, 134, 135, 136, 137, 148, *-ă* (în loc de *e*, după *ţ, r*) 135, ~ de genitiv-dativ feminin: *-e, -i, -le*, 149, la genul personal: *-căi, -chii, -găi, -ghii*, 127, de vocativ: *-e, -o*, 115, 127, 149, 150, *-ule, -ă* 115, 127, 145, 149, ~ la vocativ plural *-lor* 115, în latină 115; verbale: definiţie 257, valoare 195, 258, desinenţa zero 111, 256, ~ ale indicativului prezent 268, *-i* 270, *-u* 269, *-ez* 258, 268, *-esc* (*-ăsc*) 258, 268, *-ă* 270, *-e* 271, ~ ale imperfectului 272, ~ *-iam* > *-eam* 273, păstrarea ~ *-iam* 273, ~ la verbele de conjugarea a IV-a terminate în *-i* 273, ~ ale perfectului simplu 283, *-ră* 274, originea ~ *-ră* 261, ~ *-ră* la perfectul compus 282, ~ ale mai mult ca perfectului 275, *-ră* 275, ~ ale conjunctivului prezent la persoana a III-a singular şi plural 276, *-eze* 276, *-ească* (*-ască*) 276, *-ă* 276, *-e* 276, ~ ale imperativului 277, *-i* 278, ~ la interjecţii 401, ~ provenite din sufixe 268, confundîndu-se cu sufixele 268.
DIATEZĂ definiţie 108, activă 108, 120, pasivă 108, reflexivă 108, în limba latină 120; formare: activă 243, 267-286, pasivă 243-244, 286-288, reflexivă 202, 244, 288-291, forme de prezent condiţional inversate 289, forme regionale de viitor inversate 289, forme cu pronumele reflexiv postpus 290, diateza medie 244.
DIFTONGI 60-64, definiţie 60, ~ egali 60-61, ~ urcători şi coborîtori 60, ~ ai limbii romîne 60-61, în alte limbi 61, ~ monofonematici 61-63, ~ compuşi din două foneme 63, *au̯* 61, 63, *ea̯* 61, 62, 63, 64, 65, 78, 82, 88, *oa̯* 61, 62, 63, 64, 65, 78, 82, *eo̯* 62, 63, 64, *io̯* 62, 63, *iu̯* 62, 63, 64, *ia̯*, 61, 63, 64, 88, *ai̯* 61, 63, *ie̯* 63, 78, *ii̯* 63, *ău̯* 63, *îu̯* 63, *ou̯* 63, *uu̯* 63, *îi̯* 63, *ăi̯* 63, *ui̯* 63, *uă* 63, *oi̯* 61, 63, *ei̯* 63, *ăi̯* 63, *eu̯* 63, *ut̯* 63, *uo̯* 63.
DINAMIC v. REFLEXIV.
DISIMILARE definiţie 79, *ţel* > *ţăl* 83, *uo* > *uă* (în unele graiuri) 86, ~ lui *u* în *tūună*, *būun* (în unele graiuri) 87, ~ silabică 278.
EVENTIV de formă activă 247, apropierea de incoativ 247, reflexiv ~ v. REFLEXIV.
ELEMENTUL *-ur* la adjective în *-urat, -uros, -uriu*, diminutive plurale în *-urele*, verbe în *-uri* şi *-ura* 43.
FEMININ 108, substantive de genul ~ 126, substantive de genul ~ după înţeles 128, forme ~ pentru a desemna persoane cu ocupaţii bărbăteşti 131, forme de ~ nefixate 131, ~ peiorativ 131, terminaţiile după număr ale substantivelor ~ 133-134.
FLEXIUNE definiţie 107, v. şi CONJUGARE, DECLINARE.
FOND PRINCIPAL DE CUVINTE 7, 17, 24, 32.
FONEM definiţie 55, 56, 80, ~ şi sunet 55, variantă şi varietate a ~ 80, modificare a ~ 79-80, combinaţii de ~ 55, ~ şi literă 55, 56, în latina mai veche 74, în limba romînă din sec. al XVI-lea 78-79, ~ dispărute din limba romînă din sec. al XVI-lea 78-79, ~ ale limbii romîne actuale 100.
FONETICĂ 52-101; definiţie 53, 56, evoluţia sistemului fonetic al limbii romîne 73-79, influenţa slavă în sistemul fonetic al limbii romîne 78, sistemul fonetic al limbii romîne în sec. al XVI-lea 78, ~ sintactică 85, 86, 89.
FRAZĂ devenită cuvînt 47.
FRICATIVE v. CONSOANE.
GEMINATE în latina mai veche 74, simplificarea geminatelor în latina mai nouă 76, în romînă 95-96.
GENUL substantivului: definiţie 107, în limba latină 113, ~ substantivelor animate 107-108, inanimate 107, 108, ~ natural 107, gramatical 107, corespondenţă între gen şi conţinut 125-126, 128, nume oscilante 126, ~ personal (caracteristici) 126-127, ~ după terminaţii 127, ~ după înţeles 127-129, concordanţa dintre gen şi sex 130-131, schimbarea ~ exprimînd o nuanţă afectivă (hipocoristică, depreciativă) 131, ~ masculin mai puternic decît femininul 132, formele

masculine ale adjectivului 174, formele feminine ale adjectivului 174.
GENITIV 142-143, cu funcţiuni de atribut 142-143, ~ posesiv 142, ~ apartenenţei 142, ~ înrudirii 142, ~ subiectiv 142, ~ obiectiv 143, ~ instrument al superlativului 143, ~ apozitiv 143, ~ cerut de prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale 143, locuţiuni prepoziţionale cu forma articulată construite cu ~ 344.
GERUNZIU 320-322, definiţie 320, formare: activ 279-280, pasiv 288, reflexiv 290, 291; activ: sufixe 279, forme iotacizate 279, forme duble 279, păstrarea terminaţiei *-u* 280, cu valoare de adjectiv 174, subiectul ~ 321, determinativele ~, folosirea greşită a ~ 321, cu funcţiuni de circumstanţial 109, 320-321, de complement direct 321, de atribut 321, înlocuieşte o propoziţie completivă 321.
GÎNDIRE raportul dintre limbă şi ~ 6, 7, 10.
GRAFIE tradiţie grafică 79, ~ incorecte 93, forme omografe 97, forme grafice diferite, identice din punct de vedere fonetic 97, ~ fonemelor limbii romîne 55, ~ consoanelor muiate 100, ~ africatelor *č* şi *ǧ* 100, ~ consoanelor *k'*, *ģ* 100, ~ semivocalei *i̯* 87, 101, ~ semivocalei *u̯* 101.
GRAMATICĂ definiţie 17, 105, istoric 13-15 (gramatica lui I. Eliade Rădulescu 13-14, Al. Lambrior 13-14, H. Tiktin 13-14, D. Eustatievici 13, Macarie 13, S. Micu 13, Gh. Şincai 13, T. Cipariu 13, I. Iordan 14-15, Al. Rosetti şi J. Byck 14-15), ~ descriptivă, istorică 20, 23, caracter normativ 23.

IDEALISTĂ (concepţie) 5, 7, 8, 15, 16.
IMPERATIV 314-315; definiţie 109; formare: activ 277-278, pasiv 288, reflexiv 290-291, activ pozitiv desinenţe 277, forme identice cu cele de indicativ 278, forme specifice 278, forme vechi 278, negativ, forme identice cu forma scurtă de infinitiv 278, forme identice cu cele de imperativ pozitiv 278, forme populare 278, exprimînd un ordin 314, un îndemn 314, o interdicţie 314, o rugăminte 314, în invocaţii 314, în locul indicativului 315, cu valoare de interjecţie 400-401.
IMPERFECT formare 272-273, desinenţe 272-273, istoric 273, forme perifrastice 121, 273, forme vechi 273, accentuare 273, cu valoare absolută exprimînd o acţiune trecută durativă 305, o acţiune trecută iterativă 305, avînd valoare de perfect 305, cu valoare relativă exprimînd o acţiune trecută simultană cu alta 305, o acţiune trecută posterioară alteia 305, cu valoare modală de condiţional perfect 106, 306, de optativ 306.
IMPERSONAL forme 302, v. REFLEXIV, definiţie 250, exprimat prin pers. a II-a sg. 250, prin pers. I pl. 250, prin pers. a III-a sg. şi pl. 250, prin pers. a III-a sg. reflexiv 250.
INCOATIV (verb ~) definiţie 243, formate cu prefixul *în-* 243, exprimat cu verbe auxiliare 243.
INDICATIV definiţie 109, formare: activ 267-285, 281-284, pasiv 286-288, reflexiv 289-290; exprimînd o acţiune reală 310, cu valoare de imperativ 310, cu valoare de condiţional 310.
INFINITIV 315-318, denumind acţiuni 109, 315; formare: activ 279, pasiv 288, reflexiv 290, 291, activ: sufixe 279, forma lungă 279, forma scurtă 279, ~ scurt cu valoare verbală 315, ~ lung cu valoare de substantiv 156-157, 315, cu funcţiune de subiect 315, de nume predicativ 315, de atribut 316, de complement direct 316, de complement indirect 316, de circumstanţial 316, cerut de unele verbe şi de adjective 316, ~ scurt însoţit de prepoziţii 316, determinativele ~ 316-317, subiectul ~ 317, determinativele ~ lung 317, cu valoare de indicativ 318, cu valoare de conjunctiv 318, cu valoare de imperativ 318.
INTERJECŢIE 394-401, definiţie 304, originea lor: din exclamaţii 394, 395, din cuvinte onomatopeice 394, 395, din alte părţi de vorbire: substantive, adjective, verbe (la imperativ) 395, 400-401, propoziţii folosite ca interjecţii 400-401.
sensul ~ 395-399, n-au conţinut noţional 394, exprimînd: o stare sufletească 395-396, voinţă sau dorinţă 397, onomatopee 397, sensuri variate la aceeaşi interjecţie 398, variante formale fără schimbare de sens 394.
funcţiunea ~ 399-400, ~ însoţind o parte de propoziţie sau o propoziţie 399, ~ folosite ca părţi de propoziţie: predicat 399, complement direct 399, complement indirect 400, circumstanţial (de mod) 400, cu valoare de propoziţie 400.
cuvinte noi derivate din interjecţii 401, interjecţii cu desinenţe verbale 326, 401.
ITERATIV definiţie 242, verbe ~ formate cu sufixe 242, ~ exprimat prin modificarea vocalei în alte limbi 242.
ITALIENISM 14, 21.

ÎMPRUMUTURI 40-41, cauzele ~ 40-41.

JARGON 40.
JUXTAPUNERE 19.

Scanned with OKEN Scanner

LABIALE v. CONSOANE.
LATINA perioadele istoriei limbii latine 73, perioada mai veche 73-74, fonemele limbii ~ în perioada mai veche 73,74, siflanta *f* în ~ mai veche 74, geminatele în ~ mai veche 74, opoziţii şi alternanţe în sistemul fonetic latin în perioada mai veche 74, accentul în ~ mai veche 74, fonemele limbii ~ în perioada mai nouă 75-76, modificări fonetice în ~ din perioada mai nouă 75-76, în vocalism 75-76, dispariţia diferenţei de cantitate cu diferenţa de timbru 75, dispariţia deosebirii între diferitele grade de deschidere 75, simplificarea diftongilor 75-76, modificări fonetice în consonantism 76, simplificarea geminatelor 76, *u* consoană devine fricativă sonoră labio-dentală în ~ mai nouă 76, *i* consoană 76, apariţia cuvintelor lungi în vocabular şi a formelor analitice în gramatică 76.
LATINISM 13, 14, 21.
LEGI interne de dezvoltare 7, 20.
LICHIDE v. CONSOANE.
LIMBĂ definiţie 5, 6, 7, 23, raportul dintre ~ şi suprastructură 6, raportul dintre ~ şi gîndire 6, 7, 10, caracterul social al ~ 7, limbi gentilice, tribale, ale popoarelor, naţionale 7, legătura dintre ~ şi istoria societăţii 8, natura socială obiectivă a limbii 8, concepţia marxistă despre ~ 10, atitudinea ~ faţă de clase 10, ~ naţională 12, 22, dezvoltarea istorică a ~ 18, cultivarea ~ 21, ~ literară contemporană 22, 53, 54.
LINGVISTICA sovietică 7.
LITERĂ literele ortografiei romîneşti 55, 100, redarea fonemelor prin ~ 55, 100, ~ ajutătoare 100, ~ *k* 100, ~ *x* 101.
LOCUŢIUNI adjectivale 174; verbale 254, adverbe în ~ verbale în care verbul este suprimat 339, în care intră numeralul cardinal *una* 228; adverbiale 330-331, formarea lor 331, substantivul în ~ adverbiale 331, prepoziţia 331, adjectivul 331, pronumele 331; conjuncţionale 340, 377, 388-390, 393; prepoziţionale 166, 340, 343, 344, sensul lor 345, ~ prepoziţionale articulate construite cu genitivul 344, nearticulate, cu acuzativul 344.

MAI MULT CA PERFECT formare 275, istoricul formelor de I singular şi a III-a plural 275, desinenţe 275, desinenţe 275, desinenţa *-ră* 275, sufix *-se-* 275, forme perifrastice 121, 259, 275, forme regionale 275, accentuare 275, exprimînd o acţiune trecută anterioară altei acţiuni trecute 307.
MASCULIN substantive de genul ~ 126, substantive de genul ~ după înţeles 128, terminaţiile după număr ale substantivelor ~ 132-133.
MATERIALISM DIALECTIC ŞI ISTORIC aplicat la studiul limbii 5, 6, 7, 10.
MARXIST-LENINIST învăţătura ~ în studierea limbii 16.
MEDIU (diateză) 244.
MOD 250-252; definiţie 109, ~ personale 109, 251, nepersonale 109, 251-252, forme simple şi compuse 113, 257, 258-259, ~ predicative şi nepredicative 252, ~ în latină. V. fiecare mod în parte.
MORFEM definiţie 110, ~ al comparaţiei 108, al persoanei verbale 111, absenţa ~ 112, ~ cu rol de sufix şi desinenţă 112.
MORFOLOGIE definiţie 105, legătura dintre ~ şi sintaxă 105-106, categorii morfologice 105-106, raporturile dintre derivaţie şi ~ 41-46, caracteristici morfologice 106, categorii specifice diferitelor părţi de vorbire 109.
MOŢIUNE definiţie 108, ~ substantivului 130.

NEOGRAMATICI 17.
NEOLOGISME verbe ~ 255-256.
NEUTRU 108, subst. de genul ~ 126, subst. de genul ~ după înţeles 129, subst. de genul ~ care denumesc animate 128, terminaţiile după număr ale subst. ~ 134-136, declinarea adjectivului însoţit de un substantiv 182, pronumele personal cu valoare de ~ 197, ~ în latină 113.
NOMINATIV funcţiuni (subiect, nume predicativ, apoziţie) 142.
NORMĂ ORTOEPICĂ v. ORTOEPIE.
NORMATIV indicaţii ~ 15.
NUME PREDICATIV exprimat prin nominativ 142, prin infinitiv 315, prin participiu 318.
NUMĂR definiţie 108, ~ substantivului 131-141, singularul v. SINGULAR, pl. v. PLURAL, alternanţe fonetice 136-138, generalităţi 138-141, ~ verbului 249-250, exprimat prin desinenţe 258, prin pron. pers. 258, prin desinenţa verbelor auxiliare 258, ~ în limba latină 113.
NUMERAL 225-240, definiţie 225; numerale cardinale 117, 225-231, formele 225-226, *unu* formele 226, 228, *doi* formele 226, de la *trei* înainte formele 226, compuse cu *un* şi *doi* forma 226, formele reduse ale unor ~ (*patrusprezece, cincisprezece, şasesprezece, şasezeci*) 226, *un, o* declinarea 226, exprimarea cazurilor ~ de la *doi* înainte 226, *sută, mie, milion, miliard* declinarea 226, declinarea ~ precedate de art. *cel* 227, istoric 117, numerale cardinale cu valoare de adjectiv, de substantiv 227, prepoziţia *de* precede

Scanned with OKEN Scanner

numeralele de la 20 înainte 227, precedate de *cei, cele* 227, acordul articolului precedînd anumite construcţii de ~ 227, *un, o* cu valoare de articol nehotărît 226, *unul, una* cu valoare de pronume nehotărît 226, *una* adverbial 228, cu sens neutru 227, în locuţiuni 227, 228, în limbajul afectiv 228, *doi* acordul 226, valoarea adverbială şi sensurile construcţiilor *una, două, nici una, nici două* 228, ~ exprimînd timpul, vîrsta etc. 228, *sută, mie* în limbajul comercial, *sută* « secol » 229, exprimarea depăşirii unei cifre rotunde 229, exprimarea aproximaţiei numerice 229-230, exprimarea cifrelor mari 230-231, exprimarea periodicităţii unei acţiuni 231, ~ cu valoare de numeral ordinal 232, 240, *sute, mii, zeci de mii, milioane* cu valoare de numerale nehotărîte 235, ~ în compunerea şi formarea altor numerale 233, 235, 236, 237, în construcţii cu sens nehotărît 234.

numerale colective 232-233, definiţie 232, formele, flexiunea celor variabile 232, locul 232, *ambii, ambele* flexiunea 232, articularea lor 232, acordul în gen şi caz 232, ~ la origine substantive 233, articularea substantivelor care le însoţesc 233, *ambe* lipsa articolului 232.

numerale fracţionare 233-234, formarea 233, formele 233, flexiunea 233, folosirea corectă 233, *a treia parte* cu valoare de numeral fracţionar 233, exprimarea unui număr fracţionar în limbajul matematicienilor 233, valoarea adverbială a locuţiunilor *pe sfert, pe jumătate* 234.

numerale nehotărîte 234-235, definiţie 234, formele şi flexiunea unora 234, cu valoare de adjectiv sau de substantiv 234, construcţii cu prepoziţia *a* şi *la* pentru exprimarea raportului de genitiv şi dativ 234, singularul numeralelor *mult(ă), puţin(ă), cît(ă)* exprimă cantitatea unor abstracte, nume de materii 234, cuvinte şi expresii cu valoare de ~ 234, sensul nehotărît al unor construcţii cu numerale cardinale 234, numeralele cardinale *sute, zeci, zeci de mii* cu valoare de ~ 235, ~ în construcţii cu valoare distributivă 236.

numerale multiplicative, formarea 235, cu valoare de adjectiv şi de adverb 235, substantive din ~ 235, *jumătate* formează derivate 235.

numerale distributive 235-236, formarea 235, precedate de prepoziţie 236, locul prepoziţiei în graiul popular 236, întărirea sensului distributiv prin repetarea numeralului cardinal 235, şi a prepoziţiei *cîte* 235, ~ exprimînd vîrsta, dimensiunile 236, construcţia prepoziţia *cîte* + numeral cardinal nehotărît cu valoare distributivă 237.

numerale adverbiale 236-237, formarea 236, ~ cu rol de adverb 236, exprimînd periodicitatea 236, *o dată om* în limbajul afectiv 237, valoarea de superlativ a unor construcţii 237, *bis* sens, folosire 237, numerale ordinale cu valoare de ~ 239.

numerale ordinale 237-240, definiţie 237, formarea 237, forma în limba veche 237, formele în limba actuală 238, *întîiul*: declinarea 238, 239, declinarea celorlalte numerale 238, declinarea cu articolul adjectival *cel* 238, *primul*: formele, locul 239, istoric 117, cu valoare de substantiv, de adjectiv, de adverb 237, ~ *primul* şi *ultimul* 237, ~ *primul* acordul 239, *întîiul* articularea 165, lipsa articolului proclitic 237, *întîi*, « ziua întîi » a unei luni 239, are comparativ 239, repetat, are sens de comparativ 239, ~ cu valoare de numerale adverbiale 239, ~ ca adverb 239, *secund* folosirea 239.

OBIECTIVISTĂ (concepţie) 15.

OBIECTIV v. REFLEXIV.

OCLUSIVE v. CONSOANE.

ONOMATOPEE 31.

OPOZIŢII v. ALTERNANŢE.

ORGANE (ale vorbirii) 56-58, plămînii (descriere, funcţionare) 56, laringele (descriere) 56, coardele vocale (descriere) 56, (funcţionare) 57, cavitate bucală, nazală 57-58.

ORTOEPIE 24, 53-54.

ORTOGRAFIE ~ limbii romîne 100, procedee grafice 100, procedeul silabic 100.

PALATALIZARE în latina mai nouă 76, ~ în romanica orientală 76-77, ~ lui *k, g* + *e, i, ie* 77, ~ lui *t, d* + *ie, io* 77, ~ lui *n, s, l, r* + *i*, iot 77, a dat naştere semioclusivelor *ts, dz* 77, faza de început a palatalizării labialelor 87, palatalizarea labialelor 91.

PĂRŢI DE VORBIRE cu valoare de sine stătătoare şi ajutătoare 107, treceri de la o parte de vorbire la alta 109.

PARTICIPIU 318-320, definiţie 109, 280, 318, cu valoare de adjectiv 174, 247, 280, 318, formare 280, sufixe 280, forme iotacizate 280, forme în *-t* din perfectul în *-se* 280, forme deosebite după gen şi număr 281, în formele pasivului 247, 318, cu valoare verbală 280, 318, cu sens activ 188, 189, 318, 319, cu sens pasiv 188, 189, 318, cu pref. *ne-* exprimă imposibilitatea realizării acţiunii 319, substantivat 157, 319, cu valoare de adverb 319, 329, diminutivat 319, în locu-

ţiunile adverbiale 331, înlocuind pasivul 320, determinativele ~ 319, cu funcţiune de atribut 318, de nume predicativ 318, exprimînd raporturi circumstanţiale 320, acordul ~ 280.

PARTICULE *-a* în componenţa numeralului ordinal 237, ~ *-a* sau *-le* în componenţa adverbului 329.

PASIV definiţie 243, numai la verbele tranzitive 243, ~ cu flexiune aparte în lat. 243, ~ cu ajutorul verbului *a fi* 243, ~ verbelor cu caracter momentan 247-248, diferenţe între reflexivul pasiv şi pasivul cu *a fi* 248.

PERFECT (indicativ) perfect simplu, formare 273-274, desinenţe 273, desinenţa *-ră* 274, sufixe 273, forme iotacizate 274, forme vechi 274, accentuare 274, perfect compus, formare 281-282, forme greşite cu desinenţa *-ră* 274, 282, forme perifrastice 259, forme inversate 281-282, forme regionale 282; exprimă o acţiune încheiată în trecut 306, vechimea celor două forme de ~ 306, folosirea regională 306, folosirea perfectului simplu în limba literară 306, sensul ironic al pers. a II-a a perf. simplu 307, perfect conjunctiv v. CONJUNCTIV, perfect condiţional - optativ v. CONDIŢIONAL-OPTATIV, perfect prezumtiv v. PREZUMTIV.

PERSOANĂ 249-250, definiţie 108, 250, ~ gramaticală şi reală (posibilitatea neconcordanţei dintre ele) 250, pers. a II-a sg. pentru pers. I sg. 250, pers. a III-a pentru pers. I sg. 250, pers. a III-a sg. pentru pers. I sg. 250, pers. I pl. pentru pers. a II-a sau a III-a sg. 250, pers. I pl. cu valoare de impersonal 250, pers. a II-a sg. cu valoare de impersonal 250, pers. a III-a sg. şi pl. cu valoare de impersonal 250, pers. a III-a sg. reflexiv cu valoare de impersonal 250, exprimată prin desinenţe 258, prin pronume personal 258, prin desinenţa verbelor auxiliare 258, persoana verbului în latină 119.

PLURAL definiţie 132, substantive cu ~ neregulat 133, 134, 135, ~ diminutivelor în *-ică* 133, substantive cu formă de plural şi înţeles de singular 139, înţelesul numelor proprii de persoană întrebuinţate la plural 139, substantive numai cu forme de plural 139, substantive cu mai multe forme de plural 140-141, cu înţeles desprins de singular la unele substantive 140, substantive cu mai multe forme de plural, cu sensuri diferite numai la plural 140-141, influenţa ~ asupra singularului 45, 46, ~ cu sens de singular 106, pluralul autorităţii 250, al autorului 250, al modestiei 250, al politeţei 250, în stilul oficial 250.

PREDICAT nominal 252, ~ exprimat prin *a fi* 253, prin interjecţii 399, adverb cu funcţiune de predicat 338-339, adverb în componenţa predicatului 338.

PREFIX definiţie 36, rolul ~ 36, ~ greceşti 95; ~ adjectivale: *arhi-* 95, 186, *extra-* 186, *hiper-* 186, *inter-* 95, *stră-* 186, *supra-* 186, *ultra-* 186; ~ substantivale: *ante-* 156, *des-* 156, *în-* 37, *ne-* 36, 37, 156, *pre-* 36, *re-* 156, *răs-* 156, *sub-* 156, *supra-* 156; ~ verbale: *a-* 324, *des-* (*dez-*) 156, 324, *în-* (*îm-*) 95, 243, 324, *ne-* 319, *răs-* (*răz-*) 324, *re-* 156.

PREPALATALE v. CONSOANE.

PREPOZIŢIE 343-375, simple şi compuse 343, locuţiuni prepoziţionale 343, istoric 121-122.

cazul cuvîntului precedat de prepoziţie 344, prepoziţii (*asupra* şi *contra*) care cer genitivul 344, sau se construiesc cu pronumele posesiv 344, cu pronumele personal neaccentuat în dativ cu valoare posesivă 344, cu acuzativul în limbajul comercial 344, cazul cuvîntului precedat de locuţiune prepoziţională 344, locuţiunile prepoziţionale articulate cer genitivul 344, cele nearticulate, acuzativul 344, adverbe cu valoare de prepoziţie 339-340, prepoziţii în locuţiuni adverbiale 331, prepoziţii împreună cu pronumele *însul* 198-199, însoţesc sau nu pronumele *dînsul* 199, construcţii cu sau fără prepoziţii ale pronumelor relative-interogative 210, articularea substantivului precedat de prepoziţia *cu* 345, sensul lexical al prepoziţiei 345-346, sensul lexical al locuţiunilor prepoziţionale 345; *a* 234, 346-348, *asupra* 348-349, 344, *cîte* 235, 236, 350, *(în) contra* 344, 350, *cu* 170, 345, 350-352, *de* 212, 213, 227, 238, 352-355, *la* 212, 234, 365-367, *pentru* 212, 371-372, *peste* 229, 372-373.

PREZENT (indicativ) formare 267-272: desinenţele *-ez*, *-esc*, *-ăsc* 258, 268, desinenţa *-u* 269, forme iotacizate 269-270; cu valoare absolută exprimînd o acţiune simultană cu momentul vorbirii sau o acţiune permanentă 304, prezent istoric 106, 304, exprimă o acţiune viitoare 106, 304, prezent iterativ 304, prezent gnomic 304, în propoziţii dependente exprimînd o acţiune simultană cu acţiunea din regentă 304, prezent conjunctiv v. CONJUNCTIV, prezent condiţional-optativ v. CONDIŢIONAL-OPTATIV, prezent imperativ v. IMPERATIV, prezent prezumtiv v. PREZUMTIV.

Scanned with OKEN Scanner

PREZUMTIV exprimă o acţiune presupusă, bănuită 315, formare 284, activ: prezent 284, perfect (format în acelaşi fel ca viitorul anterior) 284.

PRODUCŢIE legătura limbii cu activitatea de ~ a omului 6.

PRONUME 191-224; ~ personal 192-200, formele 192-193, forme accentuate şi neaccentuate de dativ şi acuzativ 193-195, alipirea formelor neaccentuate 194, pierderea vocalei 194, ~ urmate de verbe care încep cu vocală 194, cu şi fără *î-* protetic 194, *dînsul* formele 199, istoric 117-118, folosirea formelor accentuate ale ~ 194, a celor neaccentuate 194, ~ ca subiect 195-196, pentru a marca opoziţia 195, insistenţa 195, pentru claritate 195, omisiunea lui 195, ~ de pers. a II-a însoţind un vocativ 196, indică un subiect nedefinit 196, impersonal 196, ~ exprimînd ideea de izolare 196, însoţit de determinante 196, *noi* plural al autorităţii 197, forme de genitiv folosite paralel cu posesivul 205, dativ etic 197, dativ cu sens posesiv 197, *o* cu valoare neutră 197, repetîndu-se exprimă a doua oară complementul direct sau indirect 198, ~ în dativ în componenţa pronumelui de întărire 218, cu valoare de reflexiv 201, ~ *însul* 198-199, în componenţa pronumelui de întărire 218, împreună cu prepoziţii 198, ~ *dînsul* 198-199, în limba veche 199, cu şi fără prepoziţii 199, ca subiect 199, alternează cu *el* 199, exprimă deferenţa 199-200, *dînsul* (« soţ ») 200, articulat 165.

~ de politeţe 200-201, definiţie 200, forma (flexiunea) 200, forme vechi, regionale 200-201, diminutive 201, folosit cu sensul de « soţul, soţia » 201, confuzii între formele de genitiv-dativ şi nominativ-acuzativ 201.

~ reflexiv 201-202, definiţie 201, forme proprii 201, pronume personal de pers. I şi a II-a în dativ şi acuzativ cu rol de pronume reflexiv 201, forme accentuate şi neaccentuate 201, *sine* în limba veche 202, forme accentuate de ~ compuse cu pron. pers. 202, istoric 118, intră în alcătuirea verbelor reflexive 202, 245, forme neaccentuate de dat. cu sens posesiv 202, determinînd subst. *sine* 202, intră în componenţa pronumelui de întărire 218, *sine* cu valoare de substantiv 202.

~ posesiv 205-207, formele 203, pron. pers. cu valoare posesivă 205, adjectivul posesiv 204-205, formele 204, gen, număr, caz 204-205, regional, în genitiv e precedat de forma invariabilă a art. adjectival 204, locul 204, acordul 204, 206-207, acordul adjectivului posesiv însoţind mai multe substantive 206-207, sensuri 205-206, contopirea cu anumite substantive 207, ~ interogative-relative 207-214, formele (flexiunea) 207-208, *care, ce* adj. ~ 208, *care* în limba veche 118, 208, alte pronume şi adjective ~ 208, flexiunea lor 208, *de* 208, istoric 118, folosirea 209-214, *care* atribut, subiect, complement, circumstanţial 209, *căruia* = *care* (*care* neflexionar) 208, cu valoare de conjuncţie (şi parte de propoziţie) 209, 393, acordul în gen, număr 209, în compuneri 209, *pe care* = *care* 210, construcţii fără prepoziţie în locul celor cu prepoziţie 210, *care* la început de frază 210, folosirea excesivă 210, înlocuit de adverbe relative 210, exprimă ideea de opoziţie sau de distribuţie 211, de întrecere 211, *cine* folosirea şi sensurile 211, exprimă ideea de opoziţie sau distribuţie 211, în expresii 211, în locuţiuni 211, în întrebări indirecte 211, în propoziţii subiective 211-212, în construcţii sintactice de aparente propoziţii subiective 212, în propoziţii atributive 212, în propoziţii completive 212, în propoziţii circumstanţiale 212, *ce* ca formulă de întrebare 212, exprimă diverse stări afective 212, sensuri 212-213, în legătură cu prep. *de, la, pentru* 212, în locuţiuni 331, cu valoare de adjectiv 213, cu valoare adverbială 213, în construcţii cu prepoziţia *de* 213, în construcţii cu *mai* 213, în locul lui *care* 213, *cel ce* 213-214, în limba veche 214, *ce fel, cît* 214.

~ demonstrativ 214-218, flexiunea 215-216, locul adjectivului demonstrativ 214, formele 214-215, forme regionale ale pron. şi adj. demonstrativ 216, *celălalt, cestălalt* formarea 217, locul şi formele lor 218, *acelaşi*, pronume demonstrativ de identitate 218, flexiunea 218, istoric 118; *acesta, acela* în locul pron. pers. de pers. a III-a 214, pronume demonstrative feminine cu sens neutru 216, în locuţiuni adverbiale 216, în locuţiuni conjuncţionale 216, valoarea afectivă a lui *ăsta, ăla* 216, pronumele demonstrativ în expresii 217, *atare, asemenea, astfel de, aşa* cu valoare de adjectiv demonstrativ 218.

~ de întărire 218-220, formare 218, vechiul pronume personal *îns, însă* în componenţa ~ 218, pronumele reflexiv în dativ în componenţa ~ 218, flexiunea 219, istoric 118, funcţiunea şi sensul în limba veche 218, în

limba actuală 219, acordul pronumelui cu substantivul determinat 219-220, lipsa acordului 219-220, valoarea adverbială 220.
~ nehotărît 220-223, *unul una* originea 220, 226, *altul, alta* 220, *tot, toată* 221, *fiecare* 221, *oricine* 221, *oricare* 221, *orişicare, orişicine, orişice* 221, *oarecare, oarecine, oarece* 221, forme regionale 221, *careva, cineva, ceva* 222, *vreunul, vreuna*, 222, *cutare* 222, *nişte, niscare, niscaiva, niscai* 222, *atît, atîta* 222, istoric 118, *unul* corelativ cu *altul* exprimă opoziţie de sens 222, un raport de reciprocitate 222, *una* cu sensul neutru 222, *una* şi *alta* în locuţiuni 222, sensuri 222-223, *ceva* valoare afectivă 223, în construcţii cu valoare distributivă 236, sensuri 223, *cineva* cu valoare de pronume impersonal 223, *tot* sensuri 223, cu valoare de pronume nehotărît neutru 223.
~ negativ 224, *nimic* devenit substantiv 224, *nimica* în locuţiuni 224.
PRONUNŢARE v. ORTOEPIE.
PROPOZIŢIE devenită cuvînt 47, ~ subiectivă 211-212, cu valoare de interjecţie 400-401, interjecţie cu valoare de ~ 400, ~ completivă 212, ~ circumstanţială 212, ~ atributivă 210, 212.
PURISM 21.

RĂDĂCINĂ definiţie 109-110.
RECIPROC v. REFLEXIV.
REFLEXIV 24, 244-249, deosebiri formale faţă de activ 244, ~ diateză aparte 244, verbe numai cu formă reflexivă 246, funcţiunile reflexivului 244, ~ obiectiv 244, 245, obiectiv devenit pasiv 246, obiectiv devenit dinamic 246, obiectiv devenit activ 246, ~ eventiv 244, cu valoare apropiată de incoativ 244-247, eventiv devenit dinamic 246, eventiv cu valoare de impersonal 246, eventiv cu valoare de activ 246, dinamic 244-245, ~ dinamic devenit activ 246, ~ dinamic cu complement direct 247, activ devenit reflexiv în construcţii speciale 248-249, ~ reciproc 245, reciproc devenit obiectiv 246, reciproc devenit activ 246, ~ pasiv 244, 245, pasiv devenit dinamic 246, pasiv devenit obiectiv 246, pasiv cu valoare de impersonal 246, reflexivul pasiv al verbelor momentane 247-248, diferenţa dintre reflexiv pasiv şi pasivul cu *a fi* 247, ~ impersonal 245, verbe reflexive cu valoare de cauzativ 242-243, ~ cu funcţiunea diatezei medii 244, ~ cu pronume în dativ devenit reflexiv dinamic cu pronumele în acuzativ 247.
ROMANICA orientală 76-77; schimbări în vocalismul latinei tîrzii 76-77; sistemul vocalelor romanicii răsăritene 76, frecvenţa lui iot în sistemul fonetic al ~ 76-77, schimbări în sistemul consoanelor în urma acţiunii lui iot 77, naşterea semioclusivelor *č, ğ*, 77, palatalizarea lui *t, d*, urmat de *i* şi de *ie* 77, palatalizarea consoanelor *n, s, l, r*, urmate de *i* şi de iot 77.
ROTACIZAREA lui *-n-* în limba romînă din sec. al XVI-lea şi în graiurile teritoriale de astăzi 79.

SCRIERE v. GRAFIE.
SEMANTICISM 9.
SEMIOCLUSIVE v. CONSOANE.
SEMIVOCALE 64-65, 87-88; definiţie 64, cu funcţiunea unui fonem 64, ~ consoane constrictive 65, ~ dezvoltate înaintea vocalelor după model slav 78.
i: descriere 64, 68, fără pereche nemuiată 72, element al unor diftongi 63, înaintea unui *e* iniţial 83, la început de silabă şi după consoană 64-65, la început de cuvînt şi la sfîrşit de cuvînt 87, intervocalic 87-88, la finală 88, factor al palatalizării 76-77, constrictiv 67, 87, modificînd articulaţia dentalelor 269, rezultînd din *i* cons. 76, rezultînd din *n* + *i* 91, în pers. a II-a sg. 270, în tema unor verbe 271, scrierea ~ 72, 101, variante 87, 88.
u: descriere 64, 66, 88, fără pereche muiată 72, înaintea lui *o* şi *u* la iniţială 88, intervocalic 88, alături de vocala *u* în corpul cuvintelor 88, scrierea ~ 101.
SIFLANTE v. CONSOANE.
SILABĂ definiţie 55.
SINGULAR definiţie 131, 141, cu înţeles de plural 106, 138, substantive întrebuinţate la ambele numere cu înţelesul singularului (cu nuanţe stilistice diferite) 138-139, substantive care denumesc o materie şi n-au plural (însoţite de adjectivul nehotărît *nişte*) 139, subst. cu formă de plural şi sens de singular 139, substantive numai cu formă de singular 139, substantive cu forme multiple de singular 140.
SINTAXĂ definiţie 105, legătura dintre ~ şi morfologie 105-106, raporturile dintre formarea cuvintelor şi ~ 46-48, ~ părţilor vorbirii 24, ~ derivatelor 47-49.
SOCIALISM 11-12.
SONANTE v. CONSOANE.
STRUCTURALISM 8, 9.
STRUCTURĂ GRAMATICALĂ 7, 17, 18, 19, 20, 23, 24.

Scanned with OKEN Scanner

SUBIECT gramatical 243, logic 143, 243, 248, al verbelor cauzative 242, al verbelor reflexive 244, al verbelor la pasiv 243, 286, al modurilor nepersonale 252, 317, 321, deosebind formele verbale 258, ~ exprimat prin nominativ 105, 142, prin pronume 195-196, 209, prin infinitiv 315, precizat prin vocativ 145.

SUBORDONARE 19.

SUBSTANTIV 123-161, definiţie 123, concrete 123, abstracte 123, comune 124 (individuale, colective, nume de materii), proprii 124-125 (nume de persoană, nume de animale, numiri geografice şi teritorial - administrative, numirile corpurilor cereşti), proprii devenite comune 125, comune devenite proprii 125, genul 125-131 (~ personal 126-127), genuri şi forme diferite la plural sau singular 129, ~ cu două (sau trei) forme la plural 129, ~ cu două forme la singular 129, ~ mobile, moţiunea 130 (cuvinte diferite pentru fiinţele de sex opus 130, feminine formate de la masculine, masculine formate de la feminine), ~ epicene 131, numărul ~ 131-141, terminaţiile după număr ale ~ nearticulate (masc. 132-133, fem. 133-134, neutru 134-136), alternanţe fonetice 136-138, ~ colective 141, 158 (definiţie, formare), ~ individuale 141, cazuri 142-147, v. şi fiecare caz, declinarea 147-155, formarea substantivelor 155-161, ~ cu prefixe 155-156: de la substantive, de la verbe; ~ cu sufixe 156-161: ~ de la verbe 156-157 (abstracte verbale 156-157, numele de agent 42, 157, numele de instrumente 157, numele locului 157); ~ de la substantive şi adjective 158-161 (abstractele calităţii 158, numele colective 158, numele de loc 158-159, numele de ocupaţie 159, apartenenţa 159, derivate cu sufixe care nu produc decît schimbări de nuanţă ale cuvintelor de bază; sufixe moţionale 159-160, sufixe diminutivale 160, sufixe augmentative 161, sufixe depreciative 161), ~ devenit adjectiv 109, ~ exprimat prin adj. 188, ~ provenite din adjective, pronume nehotărîte, adverbe, infinitiv, supin, participiu 37, 38, 281, 319, 322, 340, ~ postverbale 37, ~ cu valoare de adv. 329, ~ în locuţiuni adverbiale 321, numerale cu valoare de ~ 227, ~ cu funcţiune de numeral colectiv 233, ~ însoţit de pron. reflexiv în dat. 202, ~ în latină 114.

SUFIX definiţie 36, sistemul sufixelor romîneşti 36, originea 36, rolul 36, ~ lexical 110, morfologic 110; ~ adjectivale: de la verbe 188-189, de la substantive şi adjective 187-190, sufixe diminutivale 190, *-al* 189, *-ăreţ* 189, *-aş* (*-ăl -aş*) 190, *-at* 36, 188, *-atic* 189, *-ău* 36, *-bil* 189, *-cior* 190, *-el* 190, *-esc* 189, 328, *-ian* 189, *-ică* 190, *-ional* 189, *-ior* 190, *-isim* 185, *-işor* 190, *-ist* 325, *-it* 36, 37, 188, *-ît* 188, *-mic* 36, 190, *-nt* (*-ant*, *-ent*) 188-189, *-os* 189, *-şor* 190, *-urat* 37, *-urele* 37, *-uriu* 37, *-uros* 43, *-ut* 36, 188, *-uţ* 190; ~ adverbiale 328, 329, *-e* 328, *-eşte* 328, 329, *-iş* (*-îş*) 328, 329, *-(a)mente* 329; ~ substantivale: de la verbe 156-157 (abstracte verbale, nume de agent, nume de instrumente, numele locului), ~ de la substantive şi adjective 158-161 (abstractele calităţii, numele colective, numele de loc, numele de ocupaţie, apartenenţa), ~ care nu produc decît schimbări de nuanţă în cuvintele de bază 157-160, ~ moţionale 130, 139-160, ~ diminutivale 160, ~ augmentative 161, ~ depreciative 161, *-ă* 107, 111, 112, 160, *-ăl -ău* 161, *-an* 160, 161, *-anie* 157, *-ar* 36, 159, *-are* 156, *-ărie* 158, 159, *-aş* 159, 160, *-at* 36, 156, *-(ă)tate* 41, 158, *-aţie* 37, *-ator* 157, *-că* 160, *-eală* 36, 157, *-ean* (*-ian*) 36, 159, *-easă* 160, *-el* 36, 160, *-enie* 36, 158, *-er* 159, *-esă* 160, *-et* 140, 157, *-eţ*, 36, 160, *-eţe* 158, *-ez* 159, *-giu* 36, 159, *-ian* 159, *-ică* 133, 160, *-ie* 36, 158, *-ier* 159, *-ime* 140, 158, 159, *-inţă* 157, *-ior* (*-ioară*) 160, *-iş* 140, 158, *-ism* 158, 159, 325, *-ist* 159, *-iţă* 160, *-iune* 36, *-mînt* 157, *-oaică* 160, *-oaie* 150, *-oi* 160, 161, *-or* 36, 157, *-şor* 37, *-şug* 36, *-tate* 36, *-ţie* 156, *-tor* (f. *-toare*) 36, 37, 41, 111, 134, 150, 157, *-torie* 157, *-ură* 157, *-uţă* 160; ~ verbale: ~ caracteristice pentru cele patru conjugări 271, ~ modale 256, ~ temporale 256, ~ folosite în exprimarea nuanţei iterative, cauzative 242, ~ infinitivului 254, ~ verbal zero 256, forme verbale cu mai multe ~ 256, suprimarea ~ verbale 37, contopit cu desinenţa 256, *-a* 119, 254, 256, 268, 271, 273, 279, 324, *-at* 190, *-ări* 242, *-ci* 326, *-e* 255, 268, 271, 279, 324, *-ea* 110, 254, 279, 324, *-esc* (*-ăsc*) 119, *-ez* 119, *-fica* 325, *-i* 110, 111, 119, 255, 256, 268, 271, 273, 279, 324, *-ind* 110, 279, *-isa* 325, *-isi* 36, 325, *-it* 190, 256, 280, *-iza* 325, *-î* 255, 256, 268, 271, 273, 279, 324, *-înd* 279, *-ît* 256, 280, *-s* 256, 280, *-se-* 110, 111, 256, 273, 275, 280, *-t* 256, 280, *-u-* 256, 273, *-ui* 325, 326, *-ura* 43, *-uri* 43, *-ut* 256, 280.

Scanned with OKEN Scanner

SUNET definiţie 31, articulate (definiţie) 55, ~ al vorbirii 80, ~ inexistente în limba literară 91.
SUPERLATIV 108, ~ relativ 183-184, ~ absolut 184-187, procedee de exprimare a superlativului absolut: a) cu adverbe 184-185, b) cu sufixul *-isim* 185, c) procedee ale limbajului afectiv 185-187, numerale adverbiale cu valoare de ~ 237.
SUPIN 322-323; formare 281; denumeşte acţiunea verbului 109, 322, cu valoare de substantiv 156-157, 322, de verb 322-323, exprimînd ideea de necesitate, posibilitate 323, cu funcţiune de complement de relaţie 323, de atribut exprimînd proveniența 323.

TEMA cuvîntului 111, ~ verbale 259.
TERMINAŢIE v. DESINENŢĂ.
TIMBRU definiţie 58.
TIMP definiţie 109, 251, timpuri de bază 251, timpuri absolute 109, 251, timpuri relative 109, 251, timpuri simple 109, 257, 258-259, timpuri compuse 109, 113, 258-259, formate din tema prezentului 259, formate din tema perfectului 259, sistemul infectum în latină 120, sistemul perfectum în latină 120, ~ perifrastice 121. V. fiecare timp în parte.
TRANSFORMĂRI FONETICE
romanic orient. *a* urmat de nazală > *î* 77
romanic orient. *a* neacc. > *ă* 77
lat. *ae* > *e* 75, 77
lat. *au* > *o* 75, 76
lat. *au* > *a-u* 76
rom. *ă* înainte de accent > *a* 84
rom. *ă* > *î* în unele graiuri 84
rom. *ă* > *o* după *u* 84
b+*i*, *į* > *bǵ*, *bğ*, *ğ*, *ǵ* în unele graiuri 91
b > *p* 89
k > *č* în unele graiuri 94
romanic orient. *k*+*e*, *i*, *je* palatalizat 94
č > *ś* în unele graiuri 93
d > *ğ* în Banat 92
d > *ǵ* în unele graiuri 92
romanic orient. *d*+*i*, *je* palatalizat 77
romanic orient. *e* > *je* 76
romanic orient. *e* (precedat de labiale sau *r*) > *ă* 77
e acc. . . . *e* > *ea* 79
e > *ă* 83
e neacc. > *i* 84
f+*i*, *į* > *h'*, *ś* în unele graiuri 91
ǵ > *ğ* în unele graiuri 94
romanic orient. *g*+*e*, *i*, *je* palatalizat 94
ğ > *ź* în unele graiuri 93
h > *h'* 68, 95
lat. *i* consoană > *j* 76
romanic orient. *i* precedat de *r*, *s*, *ts* > *î* 77
je > *ja* în unele graiuri 83
l > *i* în unele graiuri 85
l > *u* 85
j > *ź* în Moldova şi Banat 93
l > *ų* în Ţara Oaşului 94
romanic orient. *l*+*i*, iot palatalizat 77
m+*i*, *į* > *mń*, *ń* în unele graiuri 91
-n- > *-r-* 79
romanic orient. *r*+*i*, iot palatalizat 77
nm > *nn* 95
romanic occident. *o* > *ųo* 76
o > *ă* în unele graiuri 86
p+*i*, *į* > *pk'*, *pč*, *k'*, *č* în unele graiuri 91
pⁱa > *pᵉa* în unele graiuri 88
romanic orient. *r*+*i*, iot palatalizat 77
romanic orient. *s*+*i*, iot palatalizat 77
s > *z* 89
sk > *şk'* 91
romanic orient. *t*+*i*, *je* palatalizat 77
t > *k'* în unele graiuri 92
t > *č* în Banat 92
tc > *cc* 91
td > *dd* 95
tⁱ > *ţ* în unele graiuri 92
lat. *u* consoană > *v* 76
v+*i*, *į* > *y*, *j*, *ź* în unele graiuri 91
zⁱ > *z* în unele graiuri 92.
TRANZITIV verbe ~ folosite absolut 241, intranzitive cu complement direct 242, treceri de la ~ la intranzitiv şi de la intranzitiv la ~ 242, pasivul verbelor ~ 243.
TRIFTONG definiţie 60, ~ monofonematici 62, ~ compuşi din trei foneme 63, *ęǫa* 62, *įǫa* 62, *įoį* 63, *įaų* 63, *įeų* 63, *ųoį* 63, *ųoų* 63, *įaį* 63, *įeį* 63, *įiį* 63, *ęaį* 63, *ęoį* 63, *ęaų* 63, *ǫaį* 63.
UNIPERSONAL (verbe~) definiţie 250, formare 302, forme unipersonale ale verbelor personale: *a putea* 302, *a fi* 303, *a trebui*; folosirea formelor unipersonale 303, a formelor personale 303, a formelor personale şi unipersonale 303, folosirea formelor cu *-esc* 303.
VERB 241-326, definiţie 241, ~ tranzitive şi intranzitive 241-242, ~ tranzitive folosite absolut 241, ~ iterative 242, ~ cauzative 242, ~ incoative 243, ~ predicativ 252, 253, ~ nepredicativ 252, ~ copulă 252, ~ care fac parte din două conjugări 256, ~ care aparţin la trei conjugări 256, ~ unipersonale 250, ~ impersonale 250, forme simple ale ~ 257, 258, 259, forme compuse ale ~ 257, 258-259, temele ~ 259, rădăcini duble 296-297, ~ neregulate 260, 291-301, ~ defective (definiţie) 301, ~ în latină 118-121.
formarea verbelor: ~ primare şi deri-

vate 323, ~ formate cu prefixe *(în-, des-, răs-)* din substantive, adjective, verbe 324, formaţii paralele cu *des-* şi *în-* sau *a-* 324, ~ formate cu sufixe caracteristice conjugării I şi a IV-a 324-325, ~ derivate de la substantive şi adjective cu sufixele *-iza*, *-fica*, *-isi*, *-ui* 325-326, ~ derivate de la verbe cu sufixul *-ci* 326, ~ refăcute din substantive (formaţii regresive) 326, ~ provenite din interjecţii 326.

V fiecare mod şi timp în parte.

VERBE AUXILIARE forme: 260-267, definiţie 252, pierderea sensului propriu 253, verbe adăugînd o idee modală verbului principal (*a trebui*, *a putea*) 253, verbe de aspect 243, verbe cauzative 242, auxiliarul condiţionalului 285; *a fi*, forme 260-263, forme lungi şi scurte de indicativ prezent 260, forme enclitice şi proclitice 260, forme cu *î-* protetic 260, 261, forme vechi de indicativ prezent 260, forme introduse de latinişti 261, forme populare de viitor 261, cu valoare de verb predicativ, copulă, auxiliar, exprimînd o nuanţă modală 253; *a avea*, forme 263-265, forme ale auxiliarului 263, forme populare de viitor 254, formă din limba vorbită de imperativ negativ 264, cu valoare de verb predicativ şi auxiliar 253; *a vrea — a voi*, forme 265-267, forme ale auxiliarului 265, împletire a formelor acestor verbe 265, forme regionale ale verbului *a vrea* 265, 266, forme hibride nerecomandabile de prezent şi perfect compus 267, *a vrea* cu valoare de verb predicativ şi de verb auxiliar 253.

VERBE NEREGULATE: 291-301, *a da* 292, 294, forme vechi 292, forme regionale 292, 293, *a sta* 294-296, forme refăcute 294, regionale 294, 295, forme vechi 296, *a mînca* 296-297, existenţa a două rădăcini la prezent 296, forme regionale 296-297, *a usca* 297, existenţa a două rădăcini la prezent 297, forme regionale 297, *a bea* 297-298, forme regionale 298, *a lua* 298-299, existenţa a două rădăcini la prezent 298, forme regionale 298, *a se la* 300-301, în limba veche 300, în limba literară 300, defectiv 301.

VERBE DEFECTIVE v. DEFECTIV.

VIITOR (indicativ) formare 282-283, forme inversate 283, forme regionale şi din limba vorbită şi familiară 283; cu valoare absolută exprimă o acţiune ulterioară momentului vorbirii 307, cu valoare relativă exprimă o acţiune viitoare anterioară alteia tot viitoare 308, o acţiune posterioară unei acţiuni trecute 308, cu valoare modală exprimă un îndemn 308.

viitor anterior (indicativ) formare 283-284, forme literare 284, forme din limba vorbită 284; timp de relaţie exprimînd o acţiune viitoare anterioară alteia tot viitoare 308, cu valoare modală de prezumtiv perfect 308.

VOCABULAR 23, 29-49, 105, definiţie 29, ~ ca material de construcţie pentru gramatică 30, fondul principal de cuvinte 24, 32, mobilitatea ~ (dispariţii, apariţii de cuvinte, factori care determină apariţia cuvintelor noi, treceri de cuvinte dintr-un domeniu de activitate în altul) 32-34, ~ pasiv 33, raportul dintre ~ şi istoria societăţii (atitudinea claselor sociale faţă de vocabular) 34-35, îmbogăţirea ~ 35-41 (mijloace interne de formare a cuvintelor 35-40; derivare 36; derivare regresivă 36-37; schimbarea categoriei gramaticale 37-38; compunerea 38-40), împrumuturi 40-41, calc lingvistic (definiţie) 40-41.

VOCALE 58-59, 81-86; definiţie 58, 64, nazale şi nenazale 58, orale şi nazalizate 60, clasificarea vocalelor după locul spre care se ridică limba 59, anterioare 58, 59, mediale (neutre) 59, posterioare 59, rotunjite 59, clasificarea vocalelor după gradul de ridicare a limbii şi a maxilarului inferior 60, reducerea vocalelor neaccentuate 79, 85, vocale lungi 95.

a descriere 59, 82, în diftongi 61, 81, variante 81, 82.

ă descriere 59, 60, 77, asemănări cu vocala *e* 82, trăsături comune ale vocalelor *e — ă* în opoziţie cu *o* şi *u* 60, 82, originea vocalei *ă* în limba romînă 77, 84, în silabele dinaintea accentului 84, rostirea la finală 84, după *ţ*, *ş*, *z*, *r*, *j*, *s* în unele graiuri 83, 93, după semivocala *u̯* 83, după *č*, *ğ* în unele graiuri 93, labializarea vocalei *ă* 84, confuzia cu *î* 84, confuzia cu *e* 84, transformat în *o* 84, variante 82.

î descriere 59, 60, originea vocalei *î* în limba romînă 77, 84, asemănări cu vocala *i*, 84, trăsături comune ale vocalelor *i — î* în opoziţie cu *u* şi *o* 60, după *ţ*, *ş*, *s*, *z*, *j* în unele graiuri 85, 93, elidarea lui *î* la iniţială 86, nazalizat 90, palatalizat la iniţială sub influenţa palatalei precedente 85, labializat la iniţială sub influenţa labialei precedentei 85.

e descriere 59, 60, 78, 83, asemănări cu vocala *ă* 82, trăsături comune ale vocalelor *e — ă* în opoziţie cu *u* şi *o* 60, 82, în latina mai nouă 75, diftongarea lui *e* romanic 76, diftongarea rom.

Scanned with OKEN Scanner

e accentuat... *a* 78, după un sunet palatal 83, la iniţială 83, după *č*, *ğ* 93, după *ş*, *j* 93, după *k'*, *g'* 83, 93, urmat de *r* + consoană 83, în prepoziţiile *de*, *pe*, *de la* în unele graiuri 83, reducerea lui *e* neaccentuat 83, 84, cu timbrul neegal în timpul emisiunii 83, variante 82-84.

i descriere 59, 60, asemănări cu vocala *î* 84, trăsături comune ale vocalelor *i* — *î* în opoziţie cu *u* şi *o* 60, în latina mai nouă 75, după *č*, *ğ*, *ţ*, *g'*, *k'* 84, 93, după *j*, *ş* în unele graiuri 85, 93, diftongarea 85, provenit din palatalizarea lui *î* la iniţială 85, nazalizat 87, variante 84-86.

o descriere 59, 60, 78, trăsături comune ale vocalelor *i* — *î* şi *e* — *ă* în opoziţie cu *o* şi *u* 60, 82, în latina mai nouă 75, diftongarea lui *o* accentuat... *a* 78, deschis în unele graiuri 82, cu timbru neegal în timpul emisiunii 86, diftongarea la iniţială 86, variante 86.

u descriere 59, 60, trăsături comune ale vocalelor *i* — *î* şi *e* — *ă* în opoziţie cu *u* şi *o* 60, în latina mai nouă 75, diftongarea la iniţială şi în corpul cuvîntului 86-87, provenit din *î* la iniţială sub influenţa labialei precedente 85.

VOCATIV 145-147, desinenţe 115, 127, 145, 149, 150, referindu-se la o parte a propoziţiei sau întreaga propoziţie 145, locul ~ 145-146, precedat de interjecţie 146, ~ substantivului determinat de un alt substantiv 146, ~ substantivului determinat de un adjectiv 147, forme de ~ devenite interjecţii 147, forme speciale de ~ feminin 150, în latină 113.

INDICE DE CUVINTE

A

a (art. posesiv invariabil) 167, 204
a (interj.) 395, 396
a (prep.) 346-348
a (verb auxiliar) 261
abia 63, 64
aceea 217
aceeaşi 218
acela 118, 209, 214, 215, 216
acelaşi 218
acesta 116, 214, 215
acestălalt 217
aci 334
acoperiş 136
acoperişe 136
acoperişuri 136
adaoge 256
adă (imper. de la *a aduce*) 278
ado (imper. de la *a aduce*) 278
adormi 242
adu (imper. de la *a aduce*) 278
afară 400
află (*se* ~) 246
ah (interj.) 395, 398
aho (interj.) 397
ai (art. posesiv) 166, 167
ai (impers.) 264
aibe (*să* ~) 264
aida de (interj.) 396
aievea 122
aist 216
aista 216
aiurea 121
ajunge 249
ajunge (*a se* ~) 249
al (art. posesiv) 166, 167, 191
alalt 118
alamă 134
alămuri 134
albaneji 138
albanez 138
albanezi 138
albaştri 176
ale (art. posesiv) 166, 167
alfabetiza 325
alor (art. posesiv) 166
alt 118
alte cele 217
altmintrelea 121
altoaie 136
altoi (subst.) 136
altoiuri 136
amar (ca interj.) 400
ambele 232
ambii 232
amper 125
amuţi 42
Andreeşti (*nişte* ~) 125
angajăm 83, 271
angajem 83, 271
animal 128
aniversa 36
aniversară 36
aniversare 37
aoleu (interj.) 398-399
apă 140
apărea 255
ape 140
aproape 336
apropieţi 271
Aprozar 40
argint 140
arginturi 140
arginţi 140
aripă 140
aripe 140
aripi 140
asemenea 176
asemeni 342
astrahan 125
asupra 348-349
aş (interj.) 396
aşa 176
aşadar 378
aşea 54
aşeza 242
aşijderea 122
aşpri 176
aud 269
audia 326
auleu (interj.) 398-399
auz (I sg.) 269, 272
auzeam (I sg. şi pl.) 273
auziam (I sg. şi pl.) 273
avea 253, 263-265
avusei 263
axă 40
axiom 140
axiomă 140

Ă

ăl (adj. dem.) 161, 216
ăla (pron. dem.) 216
ălălalt 217
ăst 216
ăsta 216
ăstălalt 217

B

Bacău 44
balama 45
banal (adj.) 40
base 126
bască 126
batjoc 47
batjocori 47

batjocură 47
băcăuani 44
bărbat 130
băsădi 33
bătrîneţe 138, 139
bea 297-299
beeam (I sg. şi pl.) 298
beie (*să* ~) 298
berbec 140
beret 126
beretă 126
beţă (pl.) 54
beţie 158
beu (I sg. şi III pl.) 298
beu (*să* ~) 298
beut (part.) 298
bine (adv.) 121
bine (adj.) 38, 109
birjear 54
bis 237
bîzîi 401
bîzîit (part. subst.) 401
blănuri 150
blid 136
blide 136
bliduri 136
boală 134
boale 134
boboros 44
boier 34
boişori 45
boli (pl.) 134
bonet 126
bonetă 126
bolşevic 33
braţă 135
bravo (interj.) 396, 400
bre (interj.) 146, 396
brîie 136
brîne 136
brîu 136
brîuri 136
bucată 140
bucate 140
Bucureşti 140
bunicii (pl). 132
bură 79
burgheji 138
burghez 138
burghezi 138

C

ca (conjuncţie) 382, 383
ca (adverb) 337
ca aceea 217
ca acela 217
ca la 234
ca la vreo 234
ca şi 183
ca şi cînd 388
ca şi cum 388
cade 255
calcă-n strachini (*un* ~) 47
calfă 128, 130
cam 234
canal 136
canale 136
canaluri 136
cap 129, 135, 136, 140
capete 116, 135, 136, 140
capi 140
capot 46
capotel 46
capuri 136, 140
cară (subst. pl.) 135
care 118, 166, 207, 208, 209 - 211, 213, 377
carea (pron. fem. sg.) 118, 166, 208
carele (pron. masc. sg. şi pl.) 208
cari (pron. pl. masc. şi fem.) 208
carii (pron. masc. pl.) 208
carile (pron. fem. pl.) 118
cas 84
casî 80
catifea 46
catifelat 46
Caţavencii 139
Caţavencu (*un* ~) 125
cavaler 34
că 378, 384, 393
căci 384, 393
căişori 45
căiuţi 45
călăuză 128
călcăi 84
cămin 136, 140
cămine 136, 149
căminuri 136, 140
cărămizar 45
cătană 33
către 349
cătun 129
cătună 26, 129
cătune 129
căţel 45
căzătură 45
ce (pron.) 118, 207, 213, 341, 377
ce (conjuncţie) 378, 379
cea (art. adjectival) 168, 183
ceasure 115
ce fel 214
ceea ce 213
Cefereul 40
cei (art. adjectival) 168, 183
cei (*să* ~) 277
cei ce 213
cel 168, 183, 184, 227, 238
cela 216
cela ce 214
celalt 118
celălalt 118, 217
cel ce 213
cel din urmă 237
cele 168, 183
cellalt 96
cerb 130
cestălalt 118, 217
cetăţi (subst. f. pl.) 116
ceva 223, 236
C.F.R. 40
chisăliţă 33
chiu (interj.) 396
chiuvetă 62
ci (conjuncţie) 378, 379
cine 118, 207, 211, 212
cineva 118, 223
cinsprezece 226
cinsti (*a se*~) 246
citibil 189
ciudăţenie 158
ciută 130
cizmă 107
cîmp 129
cînd 210, 340, 378, 391, 393
cînta 273
cîntai 273
cîntam (I sg. şi pl.) 273
cîntară (III pl.) 274
cîntatără (*am* ~) 274
cîntau (III pl.) 273
cît (pron.) 214
cît (adverb) 337, 391, 392, 393
cît (numeral) 234
cîtă (numeral) 234
cîte (prepoziţie) 235, 236, 350
cîteodată 236
cîte şi mai cîte 234
cîţi 234
cîţi (*nu ştiu*~) 234
cîţiva 234
clujan 54
coadă 134
coade 134
coaje 83
coală 134, 140
coale 134, 140
coarne 141
coate 141
cobor (III pl.) 272
cocoş 129, 130
colhoz 33
coli 134, 140
colind 129
colindă 129
colinde 129

Scanned with OKEN Scanner

colonei 138
colonel 138
coloneli 138
colț 129
colțura 43
colțuros 43
concretiza 325
condolea 326
contra (prepoziție) 344, 350
control 140
controlă 140
coraport 36
corn 44, 129, 141
corni 141
cornuri 141
coșear 54
cot 141
cotoi 130
coturi 141
coți 141
cozi 134
creangă 44
cred (I sg.) 269
credință 134
credințe 134
credinți 134
crengurat 44
crez (I sg.) 270
crezi 269
cu 170, 345, 350-352
cu dinadinsul 344
cum 210, 340, 392, 393
cumsecade 47
cuptioriu 64
curăț 119
curățesc 119
curea 45
cureaua 45
curele 45
cu toate că 388

D

da 292-294
dacă 384, 385
dar 379
dară 379
dată (subst.) 236, 240
datora 256
datori 256
dă (prepoziție) 54, 83
dădeam (I sg. și pl.) 292
dă la (prepoziție) 83
de (pron. relativ) 208
de (prepoziție) 233, 238, 341, 342, 352-355
de (conjuncție) 385-386
de (interj.) 396
de-a . . . 233
de aceea 333, 388
dec (interj.) 396
decan 130
deci 379, 380
decît 183, 337, 386
declaratără 282
dedea 292
dedeai 292
dedeam (I sg. și pl.) 292
dedeați 292
dedeau 292
deferi 301
defilee 136
defileu 136
defileuri 136
deie (*să* ~) 293
de la (prepoziție) 355-356
delăsa 301
delurele 43
demîncare 47
demîncat (subst.) 47
demîncărică 47
deoarece 386
de pe 360-361
desag 139
desagă 139
desagi 139
desfide 301
despre 356, 357
deși 386, 393
deșidera 33
detei 292
detesem (I sg. și pl.) 293
devora 301
de vreme ce 389
di (prepoziție) 54, 84
diamant 136
diamante 136
diamanturi 136
didisupt 84
di la (prepoziție) 84
din 54, 233, 331, 353, 357-358
din cauză că 388
din moment ce 389
dinspre 358
dintre 358
dintr-însa 198
dintr-însele 198
dintr-însul 198
dintr-înșii 198
dintru 198, 358-359
dințat 45
din (prepoziție) 54, 85
dînsa 198, 200
dînsei 199
dînselor 199
dînsul 198, 199, 200
dînsului 199
dînșilor 199
doamne! (în expresii cu valoare de interj.) 147, 400
doi 117, 226
domnia-sa 118, 200
domnia-voastră 118
domnule! 147
două 226
douăsprezece 331
drace! 147
dracu (în expresii cu valoare de interj.) 400
dracu s-o ia (interj.) 400
dragă (voc.) 182
dramatiza 325
drept 37
du (imper. pozitiv și negativ) 278, 314
ducă-se pe pustii (*un* ~) 47
dumneaei 200, 201
dumnealui 200, 201
dumneata 200
dumneavoastră 200
dumnilevoastre 200
dumnilorvoastre 200
dumnisale 200
dumnitale 200
după 359—361
după-amiază (subst.) 47
după ce 386
după cît 389
după cum 389
dupe (prepoziție) 360
duzină 233
dzac (verb) 69
dzer (subst.) 69
dzîc (verb) 54, 69

E

e (verb) 260
ea 193
eh (interj.) 396
ei (pron.) 192, 193
ei (interj.) 399
ei (art. fem. proclitic) 117
ei aș (interj.) 396
el 117, 193
ele 193
elida 301
eu 192, 193, 196

F

face 242
face (III pl.) 54, 272
faianță 125
față 44
fă (interj.) 146
fă (imper. pozitiv și negativ) 278, 314
făcutără (*am* ~) 54
fără de 361
fătoi 131

feliu 64
femeie 130
ferice (adj. invariabil) 176
fertiliza 325
fi 252, 253, 260 - 263, 275, 276, 303
fi (*nu* ~) 262
fiecare 118
fie că 380
fiece 221
fiecine 221
fiecui 221
fieşicare 221
fieşicărei 221
fieşicăreia 221
fieşicărui 221
fieşicăruia 221
fieşice 221
fieşicine 221
fieşicui 221
fieştecare 221
fii (imper.) 262
fiindcă 386, 393
finii (pl.) 132
fitecare 221
fitece 221
fitecine 221
flutur 140
fluture 140
foarfecă 139
foarfece 139
foarfeci 139
foarte 184, 185
foarte-foarte 336
foastă 263
foaste 263
frate 130, 133
fraţ (pl.) 92
fraţi 133
fraţii (pl.) 132
frăţîni 116, 133
frig 140
friguri 140
friguros 43
frîie 136
frîne 136
frîu 136
frîuri 136
fruct 129
fructă 129
frumos (adverb) 109
frumuseţe 185
fugînd 279
fumurel 43
furniza 326

G

Galaţi 44, 140
gata 167
gavanos 44
găină 130
gălăţean 44
găvănoşel 44
ge (prep.) 54
general 138
generali 138
generalisim 185
ghe (prep.) 54
gheaţă 134
gheţuri 134
ghin (prep.) 54
ghişee 136
ghişeu 136
ghişeuri 136
gin (prep.) 54
ginere 130
gîndurele 43
glonte 140
glonţ 140
grajdiu 64
grăunte 140
grăunţă 140
grăunţi 140
grea 174, 175
greşală 54
greşeală 157
greu (adj.) 174
Grigoreşti (*nişte* ~) 125, 139
grije 83
grîie 136
grîne 136, 140
grîu 136, 140
grîuri 136
grumaji 138
grumazi 138
gură-cască (*un* ~) (subst.) 47
gustări (verb) 242

H

hai (interj.) 395, 397
haida de (interj.) 396
haide 38, 326
haidem 38, 326
haideţi 38, 326
Hamleţii 139
Harpagon (*un* ~) 125
havană 125
hăi (interj.) 399
he (interj.) 396
heerup (interj.) 397
hei (interj.) 396
Hercule (*un* ~) 395
hitlenşug 115
hitlenşuguri 115
ho (interj.) 396
hotară (pl.) 135
huideo (interj.) 396
hua (interj.) 396

I

-i (pron.) 118, 194
-i (ind. prez. III sg. de la *a fi*) 260
i (pron.) 194
ia (imper.) 314
-ia (particulă deictică) 337
iau (II sg.) 39
iar 380
iară 380
iarbă 134
iarbă-mare 39
ieie (*să* ~) 299
ierbi (pl.) 134
ierburi 134
ieu (I sg. şi III pl.) 298
ii (art. hotărît fem. proclitic) 117, 172
I.S.E.P. 40
Isepul 40
ist 216
ista 216
Iuda 125
izvoară (pl.) 135

Î

îi (pron.) 198
îi (ind. prez. III sg. de la *a fi*) 261
îi (art. hotărît fem. proclitic) 117, 172
îmbe 232
îmbi 232
împotriva 350
împrumuta 29
în 331, 361-362, 365
înainte 334
în contra 350
încît 387
încornurat 44
îndesa 256
îndesi 256
îndrăzneală 157
înfăşura 44
înfăţişem 83
îngrăşem 271
înjumătăţi 235
îns (pron. pers.) 218
însa (pron. pers.) 198
însă (pron. pers.) 198
însă conjuncţie) 381
însămi 219
însăţi 219
însele 198, 219
însene 219
înserează (*se* ~) 250
însevă 219
înspre 362 - 363

Scanned with OKEN Scanner

înstelat 46
însul 118, 198
însumi 198
însuşi 219, 220
însuţi 118, 219
înşela 46
înşeua 46
înşii 198
întâi 84
în timp ce 389
întineri 44
întîi 117, 237, 239
întîia 238
întîiul 238
între 346, 363
întreg 166
într-însa 198
într-înselo 198
într-însul 198
într-înşii 198
într-o 363
întru 198, 340, 363, 364
într-un 363
întruni 47
înţărca 33
înţesa 301
înzăuat 46
îs (ind. prez. I sg. şi III pl. de la *a fi*) 260

J

jălui 83
jîr 54
joc (*se* ~) 272
jumătate 233

K

kaki 176

L

-l (art. enclitic) 191
la (prepoziţie) 231, 365-367
la (verb) 301
laie (*să* ~) 302
lapte 140
lapţi 140
lasă-mă să te las (*un* ~) 47
laţi (imper.pl.) 301
lă (imper. sg.)301
lăcaş 136
lăcaşe 136
lăcaşuri 136
lă-mă mamă (*un* ~) 47
lăz (pl. de la *ladă*) 92
le (pron.) 194
leafă 134
lefi 134
lefuri 134
leie (*să* ~) 302
li (pron.) 194-195
lichior 62
lipsă 134
lipsuri 134
livadă 140
livede 140
lînă 134
lînd (verb) 301
lîngă 367
lînuri 134
lor 48
lua 298-299
luce 119
luceşte 119
Luchieni (*nişte* ~) 125
lucră (III sg. şi pl.) 119
lucrează (III sg. şi pl.) 198
lui 117, 172, 205
lui (*ai* ~) 206

M

m- (pron.) 194
mai 117, 121, 182, 334-336
maicăi 137
maichii 137
maicii 137
mai mai 335
mai marele (subst.) 47
marfă 134
mata 201
matale 201
mă! 146
măcar că 389
măcar să 389
măi 146
mănînc 296
mănînci 296
mărfi (pl.) 134
mărfuri 134
mărime 158
mătase 134
mătălică 201
mătăluţă 201
mătăsuri 150
mătuşă 130
measă 44
mei (*ai* ~) 206
mergea 119
mergereţi (*nu* ~) 121
mersem 119
merset (perf. simplu II pl. de la *a merge*) 119
mersi 40
merşu 119
mescioară 44
meu (*al* ~) 205-206
mi (pron.) 194, 197
mia (numeral subst.) 226
mie (numeral) 228, 229, 230
mii (numeral) 235
miliardul 226
milioane 230, 235
milion 230
milionul 226
mineşi 118
ministru 128, 130
mintea 138
mirii (pl.) 132
mişel 34
mîi (I sg.) 270
mîie (*să* ~) 270
mîine (adverb) 54
mîini (pl.) 54
mînă 107
mînc 296
mînc (*să* ~) 296
mînca 296-297
mîncare 134
mîncă (imper.) 297
mîncă (ind. prez.) 296
mîncări 134
mîncăruri 134
mînci 296
mîne (adverb) 54
mînea (verb) 270, 301
mîn (pl.) 84
mînînc (*să* ~) 296
mînîncă (imper.) 297
mînj (pl.) 138
mînz 138
mînzi (pl.) 138
mojic 34
monogram 126
monogramă 126
mult 185, 234
multă 234
mulţămi 47
mulţi 234
mumini 116
munci (verb) 249
mureşan 54

N

nătăfleaţă 131
nătăfleţ 131
ne (pron.) 194
Nestorii 139
ni (pron.) 194, 195
nici 381
nici unul 118
nime 224
nimeni 224
nimic (subst.) 224
nimica 224
nimicuri (pl.) 224

Scanned with OKEN Scanner

ninge 250
niscai 222
niscare 222
nişte 169
nişel 234
niţică 234
nivel 41
noi (pron. pers.) 192, 193, 196
noi (adj. pl.) 175, 176
noişi 118
nură 130, 134
noroi 128
nostru 118
noştri (*ai* ~) 206
nou 174
nouă (numeral) 331
nouă (adj. fem. sg. şi pl.) 174, 176
nu 278
nuclee (pl.) 136
nucleu 136
nucleuri (pl.) 136
numai dacă 390
numai să 390
nurori 134

O

o! (interj.) 395, 396
o (numeral) 226
o (pron. fem.) 197
o (art. nehotărît) 168, 169
o (verb auxiliar) 261, 282
oameni 115, 133
oară 240
oarece 221
oarecine 118, 221
oarecum 221
oarze 136
oaspe 115, 133, 140
oaspete 140
oaspeţi 115, 133
obişnuit 40
ochi 129, 141
ochiuri 141
o dată 331
of! 395, 400
oficializa 325
ofta 401
oftat 401
ofut 401
ohm 125
oi (verb auxiliar) 264
olandă 125
o leacă 234
om 115, 133
omor (I sg.) 119
omorăsc (I sg. şi III pl.) 119
operez (I sg. refl.) 242
or (verb auxiliar) 261, 282
ordonanţă 130
ori (subst. pl.) 236
ori (conjuncţie) 381
oricine 223
oricît 384
ori de cîte ori 390
orz 136
orzuri 136
osie 40
otcoş 33
oţel 141
oţele (pl.) 141
oţeluri (pl.) 141
ou 135
ouă 135

P

paisprezece 226
paraliza 249
pas 141
pasuri (pl.) 141
paşi 141
patruzeci 331
pă (prepoziţie) 54, 83, 85
păcat 341, 400
păcăleală 157
pe 198, 346, 368-371
peană 44
pe cînd 390
pe cît 390
pefuga 47
pe la 371
peniţă 44
pentru 371, 372
pentru ca 387
pentru că 387
pereche 233
peste 229, 372-373
peşte 139
pi (prepoziţie) 54, 84
picura 43
pidosnic 470
piei (imper.) 278
piei! (interj.) 400
pierdui 272
pietrui 325
pin (prepoziţie) 54
pionier 41
pisică 13
pîine 54
pîn (prepoziţie) 54, 85
pînă 367, 368
pînă la 368
pînă să 390, 393
pîne 54
plan 136
plane 136
planuri 136
plăcea 301
plătitără 282
Pliuşchinii 139
ploaie (*să* ~) 302
ploua 302
ploună 250
poate 302
poci 269
poet (adj.) 37, 109
poloneji 138
polonez 138
polonezi 138
popor 128
pot 269
pră (prepoziţie) 54
prea 184
prea-prea 336
prefect 40
prelucra 41
primul 237, 239
prin 239, 368, 373
printre 373
printr-însa 198
printr-însele 198
printr-însul 198
printr-înşii 198
printru 198, 374
priveghe (III sg. şi pl.. 119)
priveghează (III sg. şi pl.) 119
prîn (prepoziţie) 54
prîndz 69
problem 140
problemă 140
prost (adj.) 34
prostie 158
pst! 395, 396
ptiu! 396
pui (II sg.) 269, 270
pun 271
purcezînd 279
putea 253, 301
puţin 234
puţină 234
puţini 234, 236

R

rape 119
rapoarte 136, 141
raport 136, 141
raporturi 136, 141
rarisim 185
răle (adj. pl. fem. de la *rău*) 54, 83
rămăşiţă 45
rămîi 269
răpede 83
răpeşte 119
rău (adj.) 174
rea 174, 175
realmente 329

rector 128
refren 136
refrene 136
refrenuri 136
regiza 326
repurta 301
rivaliza 325
rîde 278
rol 140
rolă 140
romîn (adj.) 189
roş 175
roşă 175
roşie 175
roşiu 175
roşu 175
ruşine (interj.) 400

S

s (ind. prez. I sg. şi III pl. de la *a fi*) 260
-s (ind. prez. I sg. şi III pl. de la *a fi*) 260
s- (ind. prez. I sg. şi III pl. de la *a fi*) 260
sai (I sg.) 270, 278
salt 382
saltea 45
saltele 45
samă 54
sar (I sg.) 270
sară (subst. sg.) 54
să (conjuncţie) 113, 276, 387, 388
săi (*ai* ~) 206
sărătos 79
sări (subst. pl.) 83
sărmanul (interj.) 400
său (pron. şi adj. posesiv) 118, 205
său (*al* ~) 206
scîrţîi 401
scîrţîit 401
scri 255
scria 255
scrie ~~256~~ 255
scurt-circuita 47
scurt-circuitat 47
se 201
seamă (*o* ~ *de*) 234
seară 54
secund (numeral ordinal) 239
sem (I pl. de la *a fi*) 260
semănătoare 150
semănători 150
sentinelă 130
seţi (II pl. de la *a fi*) 260
sfert 233
sie 118
silinţă 138
simt 270
simte 119
simţ (I sg.) 270
simţeşte (III sg.) 119
sine 202
sineşi 201, 202
singur 54
sînt (I sg. şi III pl.) 260, 261
sîntem 261
sînteţi 261
somnoros 44
somnuros 44
sondor 131
sondoră 131
sondoriţă 131
soră 115, 130, 134
sorol 147
soţii (pl.) 132
sovhoz 33
Sovrom 40
spălabil 189
spre 374
spre-seară (subst.) 47
stî 396
sta 294, 296
stăi (interj.) 400
stăteai 294
stăteam (I sg. şi pl.) 294
stătut 296
stătută 296
stea (subst.) 45, 46
steie (*să* ~ 295)
stem (I pl. de la *a* fi) 260
stete 294
stetea 296
steteai 294
steteam 294
steteaţi 294
steteau 294
stetei 294
steteră 294
steterăm 294
steterăţi 294
stetese 295
stetesem 295
steteseră 295
steteserăm 295
steteserăţi 295
steteseşi 295
steteşi 295
steţi (II pl. de la *a fi*) 260
stradă 134, 140
strade 134, 140
străzi 134, 140
sub 374, 375
subţire 89
sudalmă 134
sudalme 134
sudălmi 134
suntem 260
sunteţi 260
supatul 47
supra-om 156
supsuară 89
supt (prepoziţie) 374, 375
surori 115, 134
sus 400
sută 117, 130, 226, 228, 229
sute 230, 235

Ş

şa 47
-şă (particulă deictică) 337
şaisprezece 226
şapte 331
şăd 54, 83
şăsă 54
şcoală 134
şcoale 134
şcoli 134
şi (conjuncţie) 233, 378, 382
şi (adverb) 340
-şi (pron. reflexiv) 202
-şi (particulă) 118
şie 118, 201
şieşi 201
şîr 54
şoarec 140
şoarece 140
şpalt 136
şpalte 136
şpalturi 136
şti (III sg.) 271

T

taică 133
talaz 136
talaze 136
talazuri 136
tare 184
T. A. R. S. 40
Tarsul 40
tată 133
taţi 133
tăi (*ai* ~) 206
tăieţi 271
tălică 201
tătîni 116, 133
tău (*al* ~) 206
te (pron.) 194
teme 203
tendinţă 134
tendinţe 134
tendinţi 134
tenis 37
tenişi 37
teoc 64
testea 233

Scanned with OKEN Scanner

timp 129
timpuriu 43
tinereţă 54
tinereţe 54, 138, 139
tioc 64
tiutiun 64
tîrîie-brîu (*un* ~) 47
toate cele 217
tot (pron. nehotărît) 233
tot (adverb) 341
tot (adj.) 166
totul 221
toţi 232
tovarăşii 132
treabă 134
trebi 134
trebui 303
trebuie (*o să* ~) 303
trebuiesc (III pl.) 303
trebuieşte (III sg.) 303
treburi 134
trei 117, 331
tu 146, 192, 193, 196
tufiş 140
tufişe 140
tufişuri 140
tund (I sg. refl.) 242
tuspatru 232
tustrei 117, 232
tustrele 117, 232
tuturora 221

Ţ

ţapăn 54
ţi 194, 197
ţiu (I sg.) 269
ţîn 64
ţîră (*o* ~) 234
ţîşt! 397
ţopăi 401
ţopăit 401

U

ua! 396
uf! 395, 396
uitaţi 278
uite 278
uite popa nu e popa (*un* ~) 47
ultimul 337
umere (pl.) 126
umeri 126
un (numeral)220, 226
un (art. nehotărît) 168, 169
una, două 228
una (*tot* ~) 227
una (pron. nehotărît) 222
una (numeral) 220, 226, 330
unchi 130
unde (conjuncţie) 392-393
unde (adverb) 210, 340, 393
undi 84
unele (art. nehotărît) 169
unii (art. nehotărît) 169
unsprezece 226
untdelemn 38, 39, 40
unu (numeral) 117, 226
unul (pron. nehotărît) 220, 222
unul-altul 222
ural 396
urbaniza 325
usc (I sg.) 297
usca 297
uscă (imper.) 297
uscă 297
uşe 83
uşti 297

V

v- (pron. pers. în dat.-ac.) 194
vai! 395, 396
vaiet 401
valeu! 395, 398, 399
vatman 128
văd 269
văieta (*a se* ~) 401
văz (I sg.) 54, 269
văzum 274
văzutără 274
vergură 33
verice 118
verii (pl.) 132
veseli (*a se* ~) 246
vi (pron. în dat.) 194, 195
vin (I sg.) 270
vină (imper.) 278
vine 78
vino (imper.) 278
vipie 33
vis 136
vise 136
visuri 136
viţăl 83
viţel 45
viu (I sg.) 272
vîrtej 136
vîrteje 136
vîrtejuri 136
vodă 133
voi (verb) 265-266
voi (pron. pers.) 146, 192, 193, 196
voinic 31
volt 125
vostru 118
vra (verb) 265
vrai 265
vrau 265
vrea 253, 265, 267
vrea (III sg.) 266
vreai (II sg.) 265
vreau 265
vreie (*să* ~) 266
vreme 140
vremi 140
vremuri 140
vreo 234
vreu 265
vroi 267
vroiesc 267

Z

za 46
zamă 54
zăce (numeral) 54, 83
zdrenţuros 44
zeamă 54
zeci 230
zeci de mii 235
zi (subst.) 45, 46, 127
zi (imper. pozitiv şi negativ) 278
zidiu 64
zile 45
ziler 46
ziset (perf. simplu II pl. de la *a zice*) 274
ziua 45
zîc 54
zmeu 129

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINSUL

pag.

Cuvînt înainte 5

VOCABULARUL

§ 1 Cuvîntul ca unitate lexicală 29
§ 2 Vocabularul ca material de construcție pentru gramatică 30
§ 3 Despre conținutul cuvîntului 30
§ 4 Despre forma cuvîntului și raportul ei cu conținutul 31
§ 5 Fondul principal de cuvinte 32
§ 6 Caracterul variabil al vocabularului 32
§ 7 Vocabularul și istoria societății 34
§ 8 Îmbogățirea vocabularului 35
§ 9 Principalele căi de îmbogățire a vocabularului 35
§ 10 Formarea cuvintelor 35
§ 11 Derivarea 36
§ 12 Derivarea regresivă. 36
§ 13 Schimbarea categoriei gramaticale 37
§ 14 Compunerea 38
§ 15 Cuvinte compuse din inițiale sau din silabe 40
§ 16 Notă istorică asupra formării cuvintelor 40
§ 17 Împrumuturile 41
§ 18 Raporturile dintre derivație și morfologie 41
§ 19 Cu privire la teoria originii morfologiei în derivație 41
§ 20 Categorii morfologice și lexicale 42
§ 21 Derivate de la alte forme decît forma tip a cuvîntului de bază 42
§ 22 Elementul *-ur-* 43
§ 23 Alternanțele vocalice 44
§ 24 Alternanțele consonantice 45
§ 25 Alternanța *l*: *u*: zero 45
§ 26 Concluzii 46
§ 27 Raporturile dintre formarea cuvintelor și sintaxă 46
§ 28 Formații din grupuri de cuvinte 47
§ 29 Sintaxa derivatelor 47
§ 30 Concluzii generale asupra vocabularului 49

Scanned with OKEN Scanner

FONETICA

pag.

§ 31 **Ortoepia** 53
§ 32 Observaţii generale 53
Pronunţarea literară românească 53
Sunetele limbii române 53
§ 33 Silabă; sunet; fonem 53
§ 34 Organele vorbirii 55
§ 35 Vocalele limbii române 55
§ 36 Diftongii şi triftongii limbii române 56
§ 37 Diftongi monofonematici 58
§ 38 Diftongi (triftongi) compuşi din două (trei) foneme 60
§ 39 Tabloul vocalelor limbii române 61
§ 40 Semivocalele limbii române 63
§ 41 Consoanele limbii române 64
§ 42 Consoane nesonante 64
§ 43 Consoane surde şi sonore 65
§ 44 Sonante 65
§ 45 Consoane muiate 68
§ 46 Tabloul consoanelor limbii române 69
§ 47 **Schiţă istorică a sistemului fonetic românesc** 70
§ 48 Sistemul fonetic al limbii latine 72
a. Perioada mai veche 73
b. Perioada mai nouă 73
§ 49 Romanica orientală 73
§ 50 De la fonetismul romanicii orientale la cel al limbii române 75
§ 51 **Variantele fonemelor** 76
§ 52 Variantele vocalelor 77
§ 53 Variantele vocalei *a* şi ale diftongilor *ea*, *oa* 79
§ 54 Variantele vocalelor *e-ă* 81
§ 55 Variantele vocalelor *i-î* 82
§ 56 Variantele vocalei *o* 82
§ 57 Variantele vocalei *u* 84
§ 58 Variantele semivocalelor *i̯* şi *u̯* 86
§ 59 Variantele consoanelor 86
§ 60 Variantele consoanelor labiale 87
§ 61 Variantele consoanelor dentale (alveolare) 88
§ 62 Variantele consoanelor prepalatale 91
§ 63 Variantele consoanelor palatale 92
§ 64 Variantele consoanelor lichide 92
§ 65 Variantele consoanei *h* 93
§ 66 **Consoane duble** 94
§ 67 **Accentul** 94
§ 68 **Alternanţele fonetice** 95
§ 69 **Rostirea şi scrierea** 96
97
100

Scanned with OKEN Scanner

MORFOLOGIA

pag.

Noţiuni generale 105

§ 70 Definiţia morfologiei; formele cuvîntului 105
§ 71 Legătura dintre morfologie şi sintaxă 105
§ 72 Părţile vorbirii 106
§ 73 Flexiunea 107
§ 74 Categorii specifice diferitelor părţi de vorbire; treceri de la o parte de vorbire la alta 109
§ 75 Rădăcină, morfeme 109
§ 76 Sufixe lexicale şi sufixe morfologice 110
§ 77 Tema cuvîntului 111
§ 78 Desinenţe 111
§ 79 Sufix şi desinenţă zero; morfeme care sînt în acelaşi timp sufix şi desinenţă 111
§ 80 Alternanţe fonetice 112
§ 81 Accentul 112
§ 82 Forme compuse 113

Noţiuni de morfologie istorică 113

§ 83 Observaţii generale 113
§ 84 Substantivul 114
§ 85 Adjectivul 116
§ 86 Articolul 117
§ 87 Numeralul 117
§ 88 Pronumele 117
§ 89 Verbul 118
§ 90 Adverbul, prepoziţia, conjuncţia 121
§ 91 Concluzii 122

SUBSTANTIVUL

§ 92 Definiţie 123
§ 93 Substantive concrete 123
§ 94 Substantive abstracte 123
§ 95 Substantive comune 124
§ 96 Substantive proprii 124
§ 97 Substantive proprii devenite comune 125
§ 98 Substantive comune devenite proprii 125
§ 99 Genul substantivelor 125
§ 100 Genul personal 126
§ 101 Genul substantivelor după terminaţie 127
§ 102 Genul substantivelor după înţeles 127
§ 103 Genul masculin 128
§ 104 Genul feminin 128
§ 105 Genul neutru 129
§ 106 Substantive cu forme şi genuri diferite la plural sau singular 129
§ 107 Substantive mobile; moţiunea 130
§ 108 Concordanţa dintre gen şi sex 130
§ 109 Substantive epicene 131

Scanned with OKEN Scanner

pag.

§ 110 Numărul substantivelor 131
§ 111 Terminațiile după număr ale substantivelor nearticulate 132
§ 112 Alternanțe fonetice la substantive 136
§ 113 Alternanțe vocalice 137
§ 114 Alternanțe consonantice 137
§ 115 Observații generale cu privire la numărul substantivului 138
§ 116 Substantive cu forme multiple de singular sau de plural 140
§ 117 Substantive colective 141
§ 118 Cazurile substantivului 142
§ 119 Nominativul 142
§ 120 Genitivul 142
§ 121 Dativul 143
§ 122 Acuzativul 144
§ 123 Vocativul 145
Declinarea 147
§ 124 Cele trei declinări 147
§ 125 Declinarea după genuri 148
§ 126 Declinarea nearticulată 149
§ 127 Declinarea articulată 151
§ 128 Declinarea numelor proprii 153
Formarea substantivelor 155
§ 129 Observații generale 155
§ 130 Substantive formate cu prefixe 155
§ 131 Substantive formate cu sufixe 156
§ 132 Derivate denominative cu sufixe care nu produc decît schimbări de nuanță ale cuvintelor de bază 159

ARTICOLUL

§ 133 Definiție 162
§ 134 Articolul hotărît 162
§ 135 Funcțiunile articolului hotărît 163
§ 136 Articolul posesiv 166
§ 137 Articolul adjectival 167
§ 138 Articolul nehotărît 168
§ 139 Întrebuințarea substantivului nearticulat 169
§ 140 Poziția articolului 171

ADJECTIVUL

§ 141 Definiție 173
§ 142 Ce exprimă adjectivele; locuțiuni adjectivale 173
§ 143 Terminațiile adjectivelor după gen 174
§ 144 Adjective cu două terminații și cu o singură terminație la nominativ singular 174
§ 145 Adjective invariabile 176
§ 146 Alternanțe fonetice în tema adjectivelor 176
§ 147 Declinarea adjectivelor 177

Scanned with OKEN Scanner

pag.

§ 148 Gradele de comparaţie 182
§ 149 Gradul pozitiv 182
§ 150 Gradul comparativ 182
§ 151 Gradul superlativ 183
§ 152 Alte părţi de vorbire la care apare procedeul comparării 187
§ 153 Adjective care nu au grade de comparaţie 187
§ 154 Schimbări de funcţiune ale adjectivelor 188

Formarea adjectivelor 188
§ 155 Observaţii generale 188
§ 156 Adjective derivate de la verbe 188
§ 157 Adjective derivate de la substantive şi adjective 189

PRONUMELE

§ 158 Definiţie 191
§ 159 Felurile pronumelor 191
§ 160 Pronume şi adjective pronominale 192

Pronumele personal 192
§ 161 Definiţie 192
§ 162 Formele pronumelui personal (*eu, noi, tu, voi, el, ea, ei, ele*) 193
§ 163 Forme accentuate şi neaccentuate 193
§ 164 Folosirea pronumelui personal ca subiect 195
§ 165 Cazuri deosebite de folosire a anumitor pronume personale 196
§ 166 Dativul etic 197
§ 167 Dativul posesiv 197
§ 168 Valoarea neutră a pronumelui neaccentuat feminin de acuzativ *o* 197
§ 169 Repetarea printr-un pronume neaccentuat a complementului direct sau indirect 198
§ 170 Pronumele *însul* 198
§ 171 Pronumele *dînsul* 198
§ 172 Pronumele de politeţe 200

Pronumele reflexiv 201
§ 173 Definiţie; forme 201
§ 174 Valoarea posesivă a pronumelor reflexive neaccentuate în dativ 202
§ 175 Întrebuinţarea pronumelui *sine* 202

Pronumele posesiv 203
§ 176 Definiţie 203
§ 177 Adjectivul posesiv: forme; loc; acord 204
§ 178 Folosirea pronumelui personal de persoana a III-a paralel cu pronumele şi adjectivul posesiv *(al) său* 205
§ 179 Sensuri limitate ale unor pronume şi adjective posesive 205
§ 180 Acordul adjectivelor posesive; contopirea lor cu anumite substantive 206

Pronumele interogativ-relativ 207
§ 181 Definiţie 207
§ 182 Formele pronumelor *ce, cine, care* 207
§ 183 Alte pronume şi adjective interogative-relative 208

Scanned with OKEN Scanner

pag.

Întrebuințarea pronumelor și adjectivelor interogative-relative 208
§ 184 *care* 209
§ 185 *cine* 211
§ 186 *ce* 212
§ 187 *cel ce* 213
§ 188 *ce fel de* și *cît* 214
Pronumele demonstrativ 214
§ 189 Definiție 214
§ 190 Formele pronumelui și adjectivului demonstrativ *acest(a)*, *acel(a)*; formele regionale ale adjectivelor și pronumelor demonstrative 215
§ 191 Folosirea pronumelor *acesta*, *acela* 216
§ 192 Alte pronume și adjective demonstrative 217
§ 193 **Pronumele de întărire** 218
Pronumele nehotărît 220
§ 194 Definiție 220
§ 195 Formele pronumelor și adjectivelor nehotărîte 220
§ 196 Folosirea pronumelor și adjectivelor nehotărîte 222
§ 197 **Pronumele negativ** 224

NUMERALUL

§ 198 Definiție 225
Numeralele cardinale 225
§ 199 Definiție 225
§ 200 Formele numeralului cardinal 226
§ 201 Declinarea numeralelor cardinale 227
§ 202 Întrebuințarea numeralelor cardinale 229
§ 203 Exprimarea depășirii unei cifre rotunde 229
§ 204 Exprimarea aproximației numerice 230
§ 205 Exprimarea cifrelor mari 231
§ 206 Exprimarea periodicității unei acțiuni 232
§ 207 Numerale cardinale cu valoare de numerale ordinale 232
§ 208 Numeralele colective 233
§ 209 Numeralele fracționare 234
§ 210 Numeralele nehotărîte 235
§ 211 Numeralele multiplicative 235
§ 212 Numeralele distributive 236
§ 213 Numeralele adverbiale 237
Numeralele ordinale 237
§ 214 Definiție 238
§ 215 Formele numeralului ordinal 239
§ 216 Întrebuințarea numeralelor ordinale 241

VERBUL

Noțiuni generale 241
§ 217 Definiția verbului 241
§ 218 Verbe tranzitive și verbe intranzitive 242
§ 219 Verbe iterative, cauzative, incoative 242

Scanned with OKEN Scanner

		pag.
§ 220	Diatezele	243
§ 221	Diateza activă	243
§ 222	Diateza pasivă	243
§ 223	Diateza medie	244
§ 224	Reflexivul	244
§ 225	Diversele întrebuințări ale reflexivului	245
§ 226	Verbe reflexive cu pronumele în dativ	245
§ 227	Treceri ale verbelor reflexive de la o categorie la alta	245
§ 228	Treceri de la reflexiv la activ și de la activ la reflexiv	246
§ 229	Cu privire la reflexivul eventiv	247
§ 230	Reflexivul pasiv al verbelor cu caracter momentan	247
§ 231	Cu privire la reflexivul pasiv în comparație cu diateza pasivă	248
§ 232	Verbe active devenite reflexive cu pronumele în dativ	248
§ 233	Reflexive dinamice cu complement direct în acuzativ	248
§ 234	Cazuri speciale de trecere de la activ la reflexiv (acuzativul cu participiu, cu supin, acuzativul de relație etc.)	248
	Persoană, număr, timp, mod	249
§ 235	Persoana și numărul	249
§ 236	Timpul	251
§ 237	Modul	251
§ 238	Verbe predicative și nepredicative	252
§ 239	Verbele auxiliare	252
§ 240	Locuțiuni verbale	254
§ 241	Aspectul	254
§ 242	Conjugarea	254
§ 243	Conjugări productive și neproductive; treceri de la o conjugare la alta	255
§ 244	Categoriile gramaticale ale verbului	256
§ 245	Sufixe, desinențe	256
§ 246	Sufixe temporale și modale	256
§ 247	Desinențe	257
§ 248	Forme simple și compuse	257
§ 249	Alternanțe fonetice	257
§ 250	Accentul	257
§ 251	Rolul pronumelui personal subiect și al desinenței verbului auxiliar în deosebirea formelor verbale	258
§ 252	Formarea timpurilor și modurilor	258
§ 253	Cele două teme ale verbelor regulate	259
	Conjugarea	259
§ 254	Verbele auxiliare	259
§ 255	Verbul *a fi*	260
§ 256	Verbul *a avea*	263
§ 257	Verbul *a vrea* (*a voi*)	265

		pag.
	Verbele regulate	267
	DIATEZA ACTIVĂ	267
	Formele simple	267
	Modul indicativ	267
§ 258-260	Prezentul; verbele iotacizate	267
§ 261-262	Imperfectul	272
§ 263-264	Perfectul simplu	273
§ 265-266	Mai mult ca perfectul	275
	Modul conjunctiv	276
§ 267-268	Prezentul	276
	Modul imperativ	277
§ 269-270	Pozitiv	277
§ 271	Negativ	278
	Modul infinitiv	279
§ 272	Prezent	279
§ 273	Modul gerunziu	279
§ 274	Modul participiu	280
§ 275	Modul supin	281
	Formele compuse	281
	Modul indicativ	281
§ 276-277	Perfectul compus	281
§ 278	Viitorul	282
§ 279	Viitorul anterior	283
§ 280	Modul prezumtiv	284
	Modul conjunctiv	284
§ 281	Perfectul	284
	Modul condiţional şi optativ	285
§ 282	Prezentul	285
§ 283	Perfectul	285
	Modul infinitiv	286
§ 284	Perfectul	286
§ 285-286	DIATEZA PASIVĂ	286
§ 287	DIATEZA REFLEXIVĂ	286
§ 288	Verbul *a se teme*	288
§ 289	Verbul *a-şi aminti*	289
§ 290	Verbele neregulate	290
§ 291	Verbul *a da*	291
§ 292	Verbul *a sta*	292
§ 293	Verbul *a mînca*	294
§ 294	Verbul *a usca*	296
§ 295	Verbul *a bea*	297
§ 296	Verbul *a lua*	297
§ 297	Verbul *a se la*	298
§ 298	Verbele defective	300
	Verbe unipersonale şi impersonale	301
§ 299	Verbe impersonale	302

pag.

§ 300 Forme unipersonale ale verbelor personale 302
§ 301 **Folosirea timpurilor** 303
Timpurile indicativului 303
§ 302 Prezentul 304
§ 303 Imperfectul 305
§ 304 Perfectul 306
§ 305 Mai mult ca perfectul 307
§ 306 Viitorul 307
§ 307 Viitorul anterior 308
Timpurile conjunctivului 308
§ 308 Prezentul 308
§ 309 Perfectul 309
Timpurile condiționalului și optativului 309
§ 310 Prezentul 309
§ 311 Perfectul 309
§ 312 **Folosirea modurilor** 310
Modurile personale
§ 313 Modul indicativ 310
§ 314 Modul conjunctiv 310
§ 315 Modul condițional 313
§ 316 Modul imperativ 314
§ 317 Modul prezumtiv 315
Modurile nepersonale
§ 318 Infinitivul 315
§ 319 Participiul 318
§ 320 Gerunziul 320
§ 321 Supinul 322
§ 322 Concluzii asupra folosirii modurilor 323
Formarea verbelor 323
§ 323 Observații generale 323
§ 324 Verbe formate cu prefixe 324
§ 325 Verbe formate cu sufixe 324
§ 326 Formații regresive 326

ADVERBUL

§ 327 Definiție 327
§ 328 Adverbe primare și derivate 328
§ 329 Adverbe cu aceeași formă ca alte părți de vorbire 329
§ 330 Adverbe compuse 330
§ 331 Locuțiuni adverbiale 330
§ 332 Adverbe de mod, de loc, de timp, de cauză și de scop 332
§ 333 Adverbe cu valori multiple 334
§ 334 Părțile vorbirii determinate de adverb 336
§ 335 Adverbe pronominale 337
§ 336 Întrebuințarea adverbului 338
§ 337 Gradele de comparație 339
§ 338 Adverbe cu valoarea altor părți de vorbire 339
§ 339 Complementul adverbului 341

Scanned with OKEN Scanner

PREPOZIŢIA

		pag.
§ 340	Definiţie	343
§ 341	Prepoziţii simple şi compuse; locuţiuni prepoziţionale	343
§ 342	Cazul cuvîntului precedat de prepoziţie	344
§ 343	Cazul cuvîntului precedat de locuţiune prepoziţională	344
§ 344	Articularea substantivului după prepoziţie	345
§ 345	Problema sensului lexical al prepoziţiei	345
	Principalele prepoziţii ale limbii romîne cu diferitele lor valori	346
§ 346	*a*	346
§ 347	*asupra*	348
§ 348	*către*	349
§ 349	*cîte*	350
§ 350	*(în) contra*	350
§ 351	*cu*	350
§ 352	*de*	352
§ 353	*de la*	355
§ 354	*despre*	356
§ 355	*din*	357
§ 356	*dinspre*	358
§ 357	*dintre*	358
§ 358	*dintru*	358
§ 359	*după*	359
§ 360	*fără (de)*	361
§ 361	*în*	361
§ 362	*înspre*	362
§ 363	*între*	363
§ 364	*întru*	363
§ 365	*la*	365
§ 366	*îngă*	367
§ 367	*pe*	367
§ 368	*pe la*	370
§ 369	*pentru*	371
§ 370	*peste*	371
§ 371	*pînă*	372
§ 372	*pînă la*	373
§ 373	*prin*	373
§ 374	*printre*	373
§ 375	*printru*	374
§ 376	*spre*	374
§ 377	*sub(t)*	374

CONJUNCŢIA

§ 378	Definiţie	376
§ 379	Conjuncţii simple şi compuse; locuţiuni conjuncţionale	376
§ 380	Conjuncţii coordonatoare şi subordonatoare	377
§ 381	Conjuncţii corelative	377
§ 382	Conjuncţii cu valori multiple	378

Scanned with OKEN Scanner

pag.

Conjuncţii coordonatoare 378

§ 383 *aşadar* 378
§ 384 *ci* 378
§ 385 *dar* 379
§ 386 *deci* 379
§ 387 *fie* 380
§ 388 *iar(ă)* 380
§ 389 *însă* 381
§ 390 *nici* 381
§ 391 *ori* 381
§ 392 *sau* 382
§ 393 *şi* 382

Conjuncţii subordonatoare 382

§ 394 *ca* 382
§ 395 *că* 383
§ 396 *căci* 384
§ 397 *dacă* 384
§ 398 *de* 385
§ 399 *decît* 386
§ 400 *deoarece* 386
§ 401 *deşi* 386
§ 402 *după ce* 386
§ 403 *fiindcă* 386
§ 404 *încît* 387
§ 405 *oricît* 387
§ 406 *pentru ca* 387
§ 407 *pentru că* 387
§ 408 *să* 387
§ 409 **Locuţiuni conjuncţionale** 388
§ 410 *ca şi cum* 388
§ 411 *ca şi cînd* 388
§ 412 *cu toate că* 388
§ 413 *de aceea* 388
§ 414 *din cauză că* 388
§ 415 *din moment ce* 389
§ 416 *de vreme ce* 389
§ 417 *de cîte ori* 389
§ 418 *după cît* 389
§ 419 *după cum* 389
§ 420 *în timp ce* 389
§ 421 *măcar că, măcar să* 389
§ 422 *numai să, numai dacă* 390
§ 423 *ori de cîte ori* 390
§ 424 *pînă să* 390
§ 425 *pe cînd* 390
§ 426 *pe cît* 390

Scanned with OKEN Scanner

pag.

§ 427 **Adverbe cu valoare de conjuncție** 391
§ 428 *cînd* 391
§ 429 *cît* 391
§ 430 *cum* 392
§ 431 *unde* 392
§ 432 **Pronume cu valoare de conjuncție** 393
§ 433 Concluzii 393

INTERJECȚIA

§ 434 Definiție 394
§ 435 Clasificarea interjecțiilor după origine 395
§ 436 Clasificarea interjecțiilor după sens 395
§ 437 Funcțiunea interjecțiilor în frază 399
§ 438 Raportul dintre interjecție și alte părți de vorbire 400
§ 439 Derivate 401

Bibliografie 403
Lista abrevierilor 410
Indice de materie 411
Indice de cuvinte 427

Scanned with OKEN Scanner

Dat la cules 26. 08. 1953. Bun de tipar 30.01.1954. Tiraj 25.000 (23.000 broşate + 2000 legate ½ pînză). Hîrtie semivelină 65 g. m². Format 16/70×100. Coli editoriale 28,1. Coli tipar 28.

Preţul unui exemplar 11,80 lei. Comanda 1292. A. 3738.
Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 4 R — 5 (021).
Pentru bibliotecile mari indicele de clasificare 459—5 (021).

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică Nr. 4. Calea Şerban Vodă Nr. 133-135. Bucureşti, R. P. R.

Scanned with OKEN Scanner

ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ Nr. 4
BUCUREŞTI

100025011705009

Preţul Lei 11,80

Scanned with OKEN Scanner